ธรรมะกับสัญชาตญาณ

ธรรมทานมูลนิธิ

กลุ่มธรรมบรรณาการ และคณะธรรมทาน

ขอจัดไว้ให้เป็นอนุสรณ์ในวาระคล้ายวันอุบัติ

มาสู่พิภพนี้ คือวันที่ ๒๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๙

ของท่านอาจารย์ พุทธทาสภิกขุ (พระธรรมโกศาจารย์)

ให้ไว้เพื่อสมประโยชน์แห่ง

หอสมุดกลางสถาบันวิทยบริการจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย

ณ วันที่ ๒๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๗ เป็นปีที่ ๘๘ แห่งวันอุบัติ

พล.ต.ต. สันทัด ธนะภูมิ
เจ้าของเล่มมาตุคุณานุสรณ์สาส์น
๖๗/๑๕๐ อมรพันธ์ ๙ เสนานิคม ๑
พหลโยธิน ลาดพร้าว กรุงเทพฯ ๑๐๒๓๐

คณะธรรมทาน และ
นายประวิทย์ นางอมรา อัชชเสวิน
เจ้าของเล่มธรรมโฆษณ์
๙๙ หมู่ ๙ ซอยศิริโสภา โชคชัย ๔
ลาดพร้าว กรุงเทพฯ ๑๐๒๓๐

ธรรมะกับสัญชาตญาณ

ของ

ท่านพุทธทาสภิกขุ

บรรยายประจำวันเสาร์ ภาคมาฆบูชา ๒๕๒๙
ณ ลานหินโค้ง สวนโมกขพลาราม
อ. ไชยา จ. สุราษฎร์ธานี

ธรรมทานมูลนิธิจัดพิมพ์ด้วยเงินทุนธรรมทานปริวรรตน์
ร่วมกับเงินสมทบบริจาคของ บุตรธิดา นางข้อง อุณหะสูต
เป็นการพิมพ์ครั้งแรกของ หนังสือธรรมโฆษณ์ หมวดสอง
ชุด ปกรณ์พิเศษ อันดับที่ ๑๕ บนพื้นแถบสีแดง
ลำดับพิมพ์ออกเล่มที่ ๕๖

จำนวน ๑,๕๐๐ เล่ม ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๑

พิมพ์ที่ หจก. การพิมพ์พระนคร ๖๙-๗๑ ถนนบูรณศาสตร์ (แยกถนนบุญศิริ) กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐
นางอารี จุ้ยทรัพย์เปี่ยม ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๓๑ โทร. ๒๒๑๒๓๓๗, ๒๒๒๑๖๗๔

กลุ่มธรรมบรรณาการ และคณะธรรมทาน
ขอจัดไว้ให้เป็นอนุสรณ์ในวาระคล้ายวันอุบัติ
มาสู่พิภพนี้ คือวันที่ ๒๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๙
ของท่านอาจารย์ พุทธทาสภิกขุ (พระธรรมโกศาจารย์)
ให้ไว้เพื่อสมประโยชน์แห่ง
หอสมุดกลางสถาบันวิทยบริการจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย
ณ วันที่ ๒๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๗ เป็นปีที่ ๘๘ แห่งวันอุบัติ

คณะธรรมทาน และ

ล.ต.ต. สันทัด ธนะภูมิ
องเล่มมาตุคุณานุสรณ์สาส์น
๕๐ อมรพันธ์ ๘ เสนานิคม ๑
น ลาดพร้าว กรุงเทพฯ ๑๐๒๓๐

นายประวิทย์ นางอมรา อัชชเสวิน
เจ้าของเล่มธรรมโฆษณ์
๘๘ หมู่ ๘ ซอยศิริโสภา โชคชัย ๔
ลาดพร้าว กรุงเทพฯ ๑๐๒๓๐



อนุโมทนา.

ข้าพเจ้า ขออนุโมทนา ในการที่คณะกรรมการ แห่งธรรมทาน-มูลนิธิ และผู้หวังดีอื่นๆ ได้มีความคิดเห็นตกลงร่วมมือกันจัดตั้งทุนที่มีชื่อว่า "ทุนธรรมทานปริวรรตน์" นี้ขึ้น เพื่อสนับสนุนการจัดพิมพ์หนังสือชุดธรรมโฆษณ์ เพิ่มขึ้นอีกวิธีหนึ่ง. ทุนนี้ แม้จะมีชื่อที่ฟังดูแล้ว แปลกไปจากชื่อทุนต่างๆ ที่ได้มีผู้ตั้งขึ้นไว้ ตามชื่อบุคคล หรือชื่อสกุลนั้นๆ ก็ตาม, แต่งาน และผลงานที่ทำนั้นมีอยู่ในลักษณะเดียวกัน โดยแท้.

ทุนนี้ คงจะมีประโยชน์เป็นอย่างมาก ในการช่วยให้บท-ความบรรยายธรรม หรือข้อธรรมต่างๆ ในพระพุทธศาสนา ที่ควรจัดพิมพ์ออกมาเผยแพร่ ได้มีโอกาสถูกนำมาเผยแพร่มากขึ้น และโดยเร็วยิ่งขึ้น เป็นแน่นอน. อีกทางหนึ่ง ก็เป็นโอกาสให้ผู้บริจาคทรัพย์รายย่อยๆ แต่มีความประสงค์มุ่งหมาย ให้ได้ใช้ไปในกิจการณ์ธรรม-ทานที่ต้องใช้ทุนมาก โดยตรง, จะได้รับความพอใจ สมเจตนา. และอีกทางหนึ่งนั้น เป็นการสดวกแก่การดำเนินกิจการณ์ของมูลนิธินั่น-เอง ในการรวบรวมเงินที่ได้รับมา จากการจำหน่ายหนังสือบางส่วนของบางเรื่อง มารวมไว้ในทุนนี้ เพื่อการพิมพ์หมุนเวียนสืบไป. ดังนั้น การปริวรรตน์ในที่นี้ ย่อมมิใช่ปริวรรตแต่ทุน หากแต่เป็นการปริวรรตน์ของธรรม ที่เผยแพร่นั้นด้วย ซึ่งควรจะปริวรรตไปรอบๆ โลก แห่งสมัยนี้.

โลกสมัยนี้ กำลังขาดธรรม โดยเฉพาะในขั้นศีลธรรม ด้วยเหตุต่างๆ กัน; จึงเกิดการระส่ำระสาย, แล้วก็แก้ไขวิกฤตการณ์ทั้ง-หลายเหล่านั้นไม่ได้ : พูดกันไม่รู้เรื่อง ทั้งภายในชาติ และระ-หว่างชาติ. รัฐบาลต่างๆ ในโลกที่ตั้งขึ้นมา แก้ไขปัญหาแห่งประ-เทศนั้นๆ ไม่ได้ และทุกรัฐบาล, แม้จะเป็นรัฐบาลที่ถือกันว่าดี ก็ยังมีอาการ เหมือนกับการเปลี่ยนหน้า กันขึ้นมาจับปูใส่กระด้ง เท่านั้นเอง, ไปคราวหนึ่งๆ. เพราะต้องรอกันไปอีกนานเท่าไร จึง

จะถึงสมัยที่ทุกคนเข้าใจกันขึ้นมา ตรงกันหมด ว่าเราจักต้องมีประชาชน หรือประชาชาวโลก ที่ประกอบอยู่ด้วยศีลธรรม, ที่เป็นอยู่โดยธรรม, ที่ช่วยเหลือกันโดยธรรม, ให้สมกับที่ว่า "สัตว์ทั้งหลาย เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น!" มิใช่เกิดมาเพื่อเอารัดเอาเปรียบกันและกันได้ โดยวิธีเสรีประชาธิปไตย นั้นเลย. สมัยนั้นแหละ การผลัดกันเป็นรัฐบาล ในลักษณะแห่งการจับปูใส่กระด้ง คราวหนึ่งๆ เช่นนั้น ก็จะหมดไปจากโลกเอง.

ข้าพเจ้า มีความเห็นว่า ธรรมทานปริวรรตน์ ที่เป็นไปอย่างทั่วถึงในหมู่มนุษย์ เท่านั้น ที่จะช่วยให้แต่ละคน ทำความเข้าใจตัวเอง และเข้าใจผู้อื่น แล้วเข้าใจโลกส่วนรวมทั้งหมด ได้ในที่สุด, อันจะช่วยให้ทุกคน มีพระเจ้าอยู่ในตน, มีศาสนา มีธรรมะอยู่ในใจ กระทั่งมีศีลธรรมอยู่ทั่วไป ทั้งกายและวาจา อย่างที่จะสร้างปัญหาส่วนตัว หรือส่วนสังคม ขึ้นมา ไม่ได้เลย, และสามารถแก้ปัญหาต่างๆ อย่างที่กำลังเผชิญกันอยู่ในเวลานี้ ได้อย่างพร้อมเพรียงกัน เหมือนว่าเล่น, ไม่ว่าแผ่นดินโลกนี้ หรือธรรมชาติใดๆ มันจะผันผวนไปในลักษณะอย่างไร.

โลกกำลังหลงถือลัทธิ ที่แยกธรรมหรือศาสนา ออกจากการศึกษาทั่วไป, แยกวัดออกจากโรงเรียน, แยกครูออกจากความเป็นปูชนียบุคคล หรือแม้แต่ความเป็นอุบาสก : มีแต่การศึกษาที่ทำให้เฉลียวฉลาดอย่างเดียว ไม่รู้จักทำให้มีศีลธรรมกันเลย ซ้ำยังเกลียดกลัวศาสนา ว่าจะทำให้ครึคระล้าสมัย เสียเปรียบคนพวกอื่น; หรือถึงกับประกาศตนเป็นข้าศึกต่อธรรม ว่าคอยห้ามกันมิให้ลุ่มหลงความสุขทางเนื้อหนัง ซึ่งที่แท้นั้นเป็นทางมาแห่งคอรัปชั่นทุกๆประการ; จึงพากันต้านทาน ทุกวิถีทาง ในเมื่อมีการกล่าวถึงการปฏิบัติศีลธรรม. ทุกคน มุ่งหน้าแต่จะกอบโกยปัจจัยแห่งความสุขทางวัตถุอย่างเดียว; ระดมการสอนกันว่า ไม่มีสิ่งอื่นใด นอกจากความสมบูรณ์ทางวัตถุเท่านั้น ที่เป็นความดีสูงสุด ของมนุษย์! แต่แล้ว ในที่สุด เราก็ลองพิจารณากันดูเองว่า ผลที่กำลังได้รับนั้น ทำให้โลกนี้เป็นโลกของอะไร ? หรือเต็มไปด้วยมนุษย์ชนิดใด ยิ่งขึ้นทุกที ? มีวิถีทางใดบ้าง ที่จะทำให้ พูดกันรู้เรื่อง หรือทำความเข้าใจกันได้ ? ร่วมมือกันได้ ในการแก้วิกฤตการณ์ต่างๆ อันกำลังจะกลายเป็นของถาวรประจำโลกไป ในที่สุด.

โลกกำลังบูชาเศรษฐกิจและการเมือง โดยไม่เหลียวแลศีลธรรม โดยที่ลืมไปว่า ถ้าขาดศีลธรรมแล้ว เศรษฐกิจและการเมือง นั่นแหละ คือเครื่องทำลายโลก; ยิ่งเก่งเท่าไร ยิ่งทำลายโลก เร็วขึ้นเท่านั้น และทำลายถึงรากฐาน คือส่วนลึกของจิตใจมนุษย์ จนหมดความเป็นมนุษย์ นั่นเอง.

การถอยหลังเข้าคลอง ไปหาโลกที่ประกอบอยู่ด้วยศีลธรรม เท่านั้น ที่จะทำให้โลก กลับมีโชคดี เป็นโลกของพระเจ้า ที่สร้างมา สำหรับให้มนุษย์อยู่กันโดยผาสุก, แทนที่จะอยู่กันในสภาพที่ถูกพระเจ้าสาปแช่ง หรือลงโทษ ไปตลอดกาล เช่นนี้. ธรรมทานปริวรรตน์ เป็นสิ่งหนึ่ง ที่จะช่วยให้โลก ถอยหลังเข้าคลอง กลับมีศีลธรรม และแก้ปัญหาต่างๆ อันเป็นวิกฤตการณ์ ของมนุษย์สมัยนี้ได้ ; ดังนั้น สิ่งใด สามารถทำให้ ธรรมทานปริวรรตน์ เป็นไปได้ ข้าพเจ้าก็รู้สึกพอใจ และอนุโมทนา ; และหวังว่า การปริวรรตน์นั้น จักเป็นไปได้ทั้ง ทุน อันเป็นปัจจัย, และทั้ง ธรรม อันเป็นเครื่องกระทำโลกให้มีสันติ, มีผล เป็นความสงบสุขของโลก ทุกประการ.

พุทธทาส อินทปัญโญ

โมกขพลาราม, ไชยา
๒๒ พฤษภาคม ๑๗

คำปรารภ

ธรรมะกับสัญชาตญาณเป็นคำบรรยายประจำวันเสาร์ ภาคมาฆบูชา ระหว่างวันเสาร์ที่ ๔ มกราคม ถึง วันเสาร์ที่ ๒๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๙, บรรยาย ณ ลานหินโค้ง สวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี รวม ๑๓ ครั้ง, เป็นคำบรรยายสบหลักวิทยาศาสตร์ สอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนา. คณะจัดพิมพ์ได้จัดเข้าลำดับธรรมโฆษณ์ หมวดสอง ชุดปกรณ์พิเศษ อันดับ ๑๕ บนพื้นแถบสีแดง เป็นลำดับที่ ๕๖ ของธรรมโฆษณ์ที่จัดพิมพ์แล้ว.

การจัดพิมพ์ครั้งนี้ใช้เงินทุนธรรมทานปริวรรตน์ ซึ่งเป็นเงินทุนหมุนเวียนและเงินบริจาคสมทบ ของบุตรธิดา นางข้อง อุณหสูต จำนวนหนึ่งถวายท่านอาจารย์ฯ เพื่อแจกจ่ายให้แก่สถาบันการศึกษาและสมนาคุณผู้อุปถัมภ์บำรุงสวนโมกขพลาราม ตามวัตถุประสงค์ของท่าน. อีกจำนวนหนึ่งให้แก่ผู้บริจาคช่วยเหลือในการจัดทำหนังสือธรรมโฆษณ์, ส่วนคำบรรยายที่เหลือจะได้รวบรวมจัดพิมพ์ต่อไป.

คณะผู้จัดทำ

๑ ก.ค. ๓๑

ธรรมทานมูลนิธิ

๒๗๘ อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี ๘๔๑๑๐

คำชี้แจงของผู้ร่วมบริจาค

ข้าพเจ้า นายชาญ, น.ส. ผกาวรรณ และนายอรัญ อุณหะสูต ผู้เป็นบุตรธิดาของ นางข้อง อุณหะสูต ผู้ล่วงลับไปแล้ว ได้มีความเห็นพ้องต้องกันว่า ควรจะทำอะไรสักอย่างเพื่อเป็นการระลึกถึงการจากไปของคุณแม่ผู้มีพระคุณต่อลูก ๆ อย่างหาที่สุดมิได้ และสิ่งนั้นควรจะเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นโดยส่วนรวมด้วย จึงได้ตกลงกันว่า จะบริจาคทรัพย์จำนวนหนึ่งเพื่อสมทบทุนในการจัดพิมพ์หนังสือชุด ธรรมโฆษณ์ เรื่อง "ธรรมะกับสัญชาตญาณ" ของท่านอาจารย์พุทธทาสขึ้น ด้วยเหตุผลที่ว่า ตลอดระยะเวลาที่คุณแม่ยังมีชีวิตอยู่ คุณแม่ได้ทำบุญสร้างกุศลอยู่เสมอมิได้ขาด แม้กระทั่งก่อนที่คุณแม่จะจากไปโดยมิได้คาดหวัง คุณแม่ก็ยังมีโครงการทำบุญค้างอยู่ ด้วยเหตุข้อนี้ ทำให้ลูก ๆ ได้ตกลงใจกันบริจาคทรัพย์จำนวนหนึ่งเพื่อสมทบทุนในการจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ขึ้น เพื่อเป็นการระลึกถึงการกระทำของคุณแม่ขณะที่ยังมีชีวิต

ส่วนเหตุผลอีกข้อก็คือ เป็นที่ยอมรับและทราบกันดีอยู่โดยทั่วไปในหมู่ชาวไทยและชาวต่างประเทศที่ได้ทำการศึกษาและปฏิบัติตามคำสอนของท่านอาจารย์พุทธทาสแล้วว่า คำสอนในรูปแบบต่าง ๆ กันอันมากมายของท่านอาจารย์นั้น เป็นคำสอนที่ถูกที่ตรง เป็นคำสอนเรื่องแก่นแท้ของพุทธศาสนาโดยเฉพาะ เป็นคำสอนที่นำมาประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตประจำวัน และให้ประโยชน์สูงสุดแก่ชีวิตของทุกคนด้วย

ด้วยเหตุฉะนั้น ข้าพเจ้าผู้เป็นบุตรธิดาของนางข้อง อุณหะสูต จึงมีความรู้สึกภูมิใจเปี่ยมด้วยปีติปราโมทย์เป็นอย่างยิ่ง ที่ได้มีส่วนร่วมในการจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ขึ้น เพื่อเผยแพร่คำสอนที่มีคุณค่ามหาศาลของท่านอาจารย์พุทธทาส อันเป็นประโยชน์แก่ชนทั่วไปในวงกว้าง สมดังพุทธพจน์ที่ว่า **"สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ"** การให้**ธรรมะย่อมชนะการให้สิ่งทั้งปวงเป็นทาน**

อนึ่งข้าพเจ้าขอน้อมใส่เกล้าในความเมตตากรุณาของท่านอาจารย์พุทธทาสที่ได้อนุญาตให้มีส่วนร่วมในการจัดพิมพ์หนังสือ "ธรรมะกับสัญชาตญาณของมนุษย์" ขึ้นจนกว่าชีวิตจะหาไม่

สารบาญ

ธรรมะ กับ สัญชาตญาณ

โปรดดูสารบาญละเอียดในหน้าต่อไป

สารบาญละเอียด
ธรรมะ กับ สัญชาตญาณ

๑. สัญชาตญาณกับธรรมชาติแห่งความเป็นมนุษย์. หน้า

หน้า

๒. โครงสร้างของสัญชาตญาณ.

หน้า

หน้า

หน้า

๔. สัญชาตญาณกับกิเลส.

หน้า

๕. สัญชาตญาณกับกิเลส. (ต่อ)

๖. สัญชาตญาณกับโพธิ.

หน้า

หน้า

๗. การพัฒนาสัญชาตญาณ.

๘. การพัฒนาสัญชาตญาณโดยอานาปานสติ.

๙. การพัฒนาสัญชาตญาณโดยอุปการธรรม.

๑๐. การใช้สัญชาตญาณที่พัฒนาแล้วในการทำประโยชน์.

หน้า

หน้า

๑๑. การดำรงชีวิตชนิดที่เป็นการควบคุมสัญชาตญาณอยู่ในตัว.

หน้า

๑๒. การปฏิบัติที่เพิกถอนสัญชาตญาณโดยหลักวิชา.

หน้า

— ๑ —

๔ มกราคม ๒๕๒๙

สัญชาตญาณกับธรรมชาติแห่งความเป็นมนุษย์.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ในวันนี้ เป็นการบรรยายวันแรก แห่งงวดนี้รอบนี้ ซึ่งเรียกว่ารอบมาฆบูชา, ตลอด ๓ เดือนนี้ก็เป็นการบรรยายงวดหนึ่ง ๆ ประมาณ ๑๓ เรื่อง บางทีก็ถึง ๑๔ เรื่อง นับเป็นงวดหนึ่ง. ในคาบสมัยมาฆบูชานี้ เราก็จะมีงวดหนึ่ง, แล้วก็จะตั้งต้นงวดนี้เป็นงวดใหม่แห่งปีนี้, แล้วก็เป็นการบรรยายครั้งแรกของงวดนี้ในวันนี้ เป็นอันว่าจะตั้งต้นเรื่องใหม่สืบต่อไป, ขอให้กำหนดไว้ ว่าจะเป็นการบรรยายเรื่องใหม่ของชุดใหม่.

ทีนี้การบรรยายชุดนี้จะให้ชื่อชุดว่า ชุดธรรมะกับสัญชาตญาณ, **ธรรมะกับสัญชาตญาณ**. คำว่า **สัญชาตญาณ** เป็นคำแปลก สำหรับพุทธบริษัทโดยมาก, บางคนที่เคยศึกษากว้างขวางก็จะเคยได้ยินมาแล้ว แต่ก็ยังไม่มองเห็นหรือรู้จักในลักษณะที่เพียงพอ จึงเห็นเป็นเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ เรื่องผิวเผินไปเสีย. เดี๋ยวนี้อาตมาจะนำเอา

เรื่องนี้ คือ **เรื่องสัญชาตญาณ** มากล่าวในฐานะ **เป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด ที่พุทธบริษัทก็จะต้องรู้จัก** ต้องทราบ ต้องเข้าใจ, **แล้วปฏิบัติตนให้ได้ เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าสัญชาตญาณ.**

บางคนอาจจะคิดไปเสียว่า เป็นคำพูดไม่เกี่ยวกับพุทธศาสนา หรืออยู่นอกวงของพุทธศาสนา, นั้นก็จริงอยู่ ที่ในบัดนี้เขาพูดกันอยู่พวกหนึ่ง ในพวกนักวิทยาศาสตร์ฝ่ายชีววิทยา พูดถึงเรื่องเกี่ยวกับชีวิต. *ในพุทธศาสนาไม่มีคำว่าสัญชาตญาณ แต่มันมีสิ่งซึ่งเรียกกันในวงวิทยาศาสตร์ว่า สัญชาตญาณ.* ฉะนั้นขอให้ฟังให้ดี บางทีจะเข้าใจเรื่องของตัวเองได้มากขึ้น **เราจะทำความเข้าใจระหว่างพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์** แล้วเราจะต้องเข้าใจเรื่องนี้.

ความรู้เกี่ยวกับสัญชาตญาณ.

สิ่งที่เรียกว่าสัญชาตญาณนั้นนะ ในพุทธศาสนาจะเรียกว่าอะไร ก็นึกไม่ค่อยจะออก เพราะมันไม่มีคำเรียก; แม้ว่าคำว่าสัญชาตญาณจะเป็นคำบาลี แต่ก็ไม่มีในคำของธรรมะที่ใช้กันอยู่ทั่ว ๆ ไป, แต่สิ่งที่เรียกว่า **สัญชาตญาณ** นั้นแหละ **เป็นตัวเหตุเป็นตัวการ ที่ทำให้เกิดปัญหาขึ้นมาสำหรับมนุษย์** คือมนุษย์จะทำอะไรไปตามสัญชาตญาณ แล้วมันก็ **เกิดเป็นกิเลสหรือเป็นปัญหา** ขึ้นมา **ทำให้เกิดความทุกข์.**

ที่นึกได้ก็คำหนึ่งคือคำว่า **อัสมิมานะ,** อัสมิมานะ ช่วยจำไว้ให้ดี ๆ คนหลายคนก็ได้เคยผ่านคำนี้ คือประโยคที่ว่า *อสฺมิมานสฺส วินโย เอตํ เว ปรมํ สุขํ — การกำจัดอัสมิมานะเสียได้ มันเป็นสุขอย่างยิ่งเน้อ,* กำจัดอัสมิมานะเสียได้ เป็นสุขอย่างยิ่งเน้อ. เราก็เคยพูดถึงเรื่องอัสมิมานะกันมาบ้างแล้วพอสมควร; ถ้าใครยังจำได้อยู่ก็เอา

มาสำหรับ จะถือเป็นหลักไปทีก่อนว่า สิ่งที่เรียกว่าสัญชาตญาณตามหลักฝ่ายพุทธศาสนาเรานั้น จะต้องได้แก่ คำว่า *อัสมิมานะ.*

คำว่า **สัญชาตญาณฝ่ายการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ปัจจุบันนั้นเขามีมากชื่อ :** เป็นสัญชาตญาณแห่ง *การแสวงหาอาหาร,* สัญชาตญาณแห่ง *การกินอาหาร,* สัญชาตญาณแห่ง *การต่อสู้,* สัญชาตญาณแห่ง *การป้องกันตัว,* สัญชาตญาณแห่ง *การสืบพันธุ์,* สัญชาตญาณแห่ง *การสงวนชีวิต,* มากมายหลาย ๆ สัญชาตญาณ.

แต่ **ในพุทธศาสนาเรากลับมีสัญชาตญาณรวบยอด คือสัญชาตญาณแห่งความรู้สึกว่ามีตน;** *อัสมิมานะ* แปลว่า *ความสำคัญว่าตนมีอยู่,* ความสำคัญว่าเรามีอยู่. **เราจึงมีเพียงสัญชาตญาณเดียว เป็นแม่บท, แล้วก็คลอดออกมาเป็นสัญชาตญาณต่าง ๆ อย่างที่เรียกกันในชีววิทยาสมัยใหม่;** *หมายความว่า* สัญชาตญาณแห่งการแสวงหาอาหาร ก็มาจากสัญชาตญาณแห่งความรู้สึกว่ามีตัวตน, สัญชาตญาณแห่งการกินอาหาร ก็มีสัญชาตญาณแห่งตัวตน, สัญชาตญาณแห่งการต่อสู้ ก็มันต่อสู้เพื่อตัวตน ก็มาจากสัญชาตญาณแห่งตัวตน, สัญชาตญาณแห่งการสืบพันธุ์ ก็เพราะว่ามันไม่อยากให้สูญพันธุ์ มันอยากจะให้พันธุ์เหลืออยู่ ก็เพราะว่ามีความเห็นแก่ตัวตน เพราะตัวตนไม่อยากสูญพันธุ์ จึงมีสัญชาตญาณแห่งการสืบพันธุ์. สัญชาตญาณแห่งการอะไรก็ตามเถอะ เราจะพูดกันโดยละเอียดในการบรรยายครั้งหลัง ๆ.

ในการบรรยายครั้งแรกนี้ จะพูดแต่ที่มันเป็นหัวข้อ เพื่อจะจับใจความสำคัญของเรื่องทั้งหมดให้ได้เสียก่อนว่า **เรามีคำว่าสัญชาตญาณในพุทธศาสนาเพียงคำเดียว คืออัสมิมานะ;** *มานะ* ก็แปลว่า *ความรู้สึก* หรือความสำคัญ, *อัสมิ* ว่า *เรามีอยู่,* *อัสมิมานะ ก็สัญชาตญาณนั้นเป็นเหตุให้รู้สึกว่า เรามีตัวตนของเราอยู่;* นี้ก็ขยายออกไปจาก

อัสมิมานะนี้ เป็นความรู้สึก, เป็นความต้องการ, เป็นการกระทำ, *เป็นการอะไรต่าง ๆ มากอย่างได้เหมือนกัน*, คือ *ครบจำนวนตามที่กล่าวไว้ในวิทยาศาสตร์ชีววิทยา.* นี่ เรามาทำความเข้าใจกันก่อน เดี๋ยวจะหาว่าในพุทธศาสนาไม่มีสัญชาตญาณ, จริง, **ไม่มีคำว่าสัญชาตญาณในคัมภีร์พระไตรปิฎก แต่มันก็มีอะไร ๆ ที่ตรงกับที่เรียกว่าสัญชาตญาณ** หรือ *instinct, instinct* ในตำราฝ่ายชีววิทยา.

เป็นอันว่า **เราจะปรับความเข้าใจกันระหว่างคัมภีร์พุทธศาสนา กับตำราชีววิทยา** ก็ได้, หรือจะกล่าวให้กว้างออกไป ก็ว่าจะปรับพุทธศาสนากันกับวิทยาศาสตร์ลองดู ว่ามันจะเป็นไปได้กี่มากน้อย. แต่ก็ไม่ใช่เพื่อจะปรับเปล่าดอก **ปรับเพื่อจะนำมาใช้เป็นประโยชน์;** พวกหัวเก่าก็จะได้เข้าใจพวกหัวใหม่, พวกหัวใหม่ก็จะได้เข้าใจพวกหัวเก่า, นี่มันคืออย่างนี้. **ถ้าเข้าใจสิ่งที่เรียกว่าสัญชาตญาณอย่างถูกต้อง** ครบถ้วน **จนมองเห็นว่า ในหลักพุทธศาสนาก็มีอยู่อย่างเป็นเรื่องสำคัญ, ในฝ่ายวิทยาศาสตร์ก็มีอยู่ ในฐานะเป็นเรื่องสำคัญ,** ทำความเข้าใจกันได้ **ก็จะเข้าใจธรรมะได้ดี.**

ต้องควบคุมหรือถอนฤทธิ์สัญชาตญาณ.

ฟังดูให้ดี ๆ ว่า **จะเข้าใจธรรมะได้ดี** ถ้าเรามีความรู้เรื่องสัญชาตญาณ; **เพราะว่าธรรมะ** ธรรมะก็คือระบบปฏิบัติเพื่อควบคุมสัญชาตญาณนั่นเอง, ธรรมะคือระบบปฏิบัติ ที่ปฏิบัติเพื่อควบคุมสัญชาตญาณนั่นเอง อย่าให้มันเกิดเป็นโทษเป็นภัย เป็นทุกข์ขึ้นมา, และอีกอย่างหนึ่งก็คือว่า **จะเปลี่ยนกระแสอันเลวร้ายของมันให้เป็นไปในทางดี** ให้ใช้สำเร็จประโยชน์ได้. เช่นสัญชาตญาณแห่งการเห็นแก่ตัวนี้, **สัญชาตญาณแห่งการเห็นแก่ตัวนี้ ถ้าปล่อยไปโดยไม่มีการควบคุมมันก็เป็น**

อันตราย : เป็นผู้เบียดเบียน เป็นผู้เอาเปรียบ เป็นผู้อะไร ก็เป็นผู้อันตราย; **แต่ถ้าควบคุมได้** เห็นแก่ตัวแต่ในทางที่ถูกต้อง **ก็คือจะพยายามปฏิบัติ ยกตัวให้สูงให้ดี** ให้ยิ่งขึ้นไป. ความเห็นแก่ตัวมันก็เลยมีความหมายเป็น ๒ แง่ ๒ มุม : *เห็นแก่ตัวตามสัญชาตญาณล้วน ๆ* มันก็ *ต้องเป็นผู้ทำอันตรายตนเองและผู้อื่น ;* ถ้า *เห็นแก่ตัวด้วยธรรมะ เข้าไปควบคุมสัญชาตญาณ* มันก็เห็นแก่ตัวไปในทางที่ถูกที่ควร มันก็ *ทำให้ตัวเองดีขึ้นมา ๆ :* นี่เรียกว่าเปลี่ยนกระแสที่ชั่วร้ายให้กลายเป็นดีเสีย.

อยากจะใช้คำเกี่ยวกับเรื่องนี้ ก็มีคำว่า **ควบคุม** หรือว่า **ถอน, ถอนฤทธิ์อำนาจของมันเสียได้** จะเรียกว่า *eliminate, eliminate* ในที่สุด **ต่อเมื่อเป็นพระอรหันต์. คนธรรมดาไม่สามารถจะห้ามอำนาจสัญชาตญาณ หรือเพิกถอนอำนาจสัญชาตญาณ ก็ทำได้แต่เพียงควบคุม** หรือ sublimate เปลี่ยนแปลงให้เป็นเรื่องของดี เป็นไปในทางดีเสีย, ในที่สุด **เมื่อเป็นพระอรหันต์ ก็จะถึงกับว่าถอนได้หมด** มีความหมายเท่ากับพระบาลีว่า *อสฺมิมานสฺส วินโย เอตํ เว ปรมํ สุขํ* — *ถอนอัสมิมานะเสียได้เป็นสุขอย่างยิ่งเน้อ.*

นี่ ขอให้จับใจความสั้น ๆ โดยสังเขปแต่ทั้งหมดว่า **ชีวิตหรือสิ่งที่มีชีวิตนี่มีสิ่งที่เรียกว่าสัญชาตญาณติดมาด้วยเสร็จ เราไม่สามารถจะเพิกถอนมันได้** ถ้าเรายังเป็นคนธรรมดา, **เราก็ได้แต่ควบคุมดูแลอย่าให้มันเกิดเป็นพิษเป็นภัยขึ้นมา,** เอามาใช้ในทางให้เป็นประโยชน์ ; เหมือนกับว่าสัตว์อันดุร้าย เช่นช้าง เช่นควายมีกำลังนี้ ปล่อยไปตามเรื่องก็เป็นอันตราย, แต่เอามาควบคุมให้ได้ แล้วก็ใช้เป็นประโยชน์ให้ได้ มันก็ไม่เป็นอันตราย มันกลับได้ประโยชน์. อย่างนี้เรียกว่า **เราเปลี่ยนกระแส**

แห่งการเป็นไปของมันมาสู่ทางที่เป็นประโยชน์, แทนที่จะปล่อยไว้ตามธรรมชาติเดิม แล้วก็เป็นอันตรายไป. สิ่งที่เรียกว่าสัญชาตญาณนั้นมันเป็นอย่างนี้ ถ้าควบคุมไม่ได้มันก็เป็นอันตราย, ถ้าควบคุมได้มันก็เป็นประโยชน์, และถ้าสามารถถอนได้หมดจดสิ้นเชิงมันก็หมดปัญหา คือเป็นพระอรหันต์.

ขอให้จำคำว่า **สัญชาตญาณ** สัญชาตญาณ เอาไว้อย่างนี้ **เป็นสิ่งที่ประจำมาในสิ่งที่มีชีวิต,** สิ่งที่มีชีวิตทุกระดับแหละ : ชีวิตเป็นมนุษย์ เป็นคนก็ได้ ชีวิตเป็นสัตว์เดรัจฉานก็ได้ ชีวิตเป็นต้นไม้ก็ได้, มัน **มีความรู้สึกตามสัญชาตญาณ คือเกิดได้เองไม่ต้องสอน ติดมาในตัว เพราะว่าธรรมชาติใส่มาให้เสร็จ.** ถ้าเขาเชื่อพระเจ้าเขาก็ว่าพระเจ้าใส่มาให้เสร็จในชีวิต สัญชาตญาณน่ะ, หรือถ้าเชื่อผีสางเทวดาอย่างที่ชาวบ้านจะพูดกัน ก็ผีมันใส่มาให้เสร็จ, ความรู้สึกที่เป็นสัญชาตญาณมันมีอยู่ในชีวิตมาแล้ว.

ยกตัวอย่างเช่นสัญชาตญาณแห่งการสืบพันธุ์ เป็นสิ่งที่ใส่มาในชีวิตเสร็จแล้ว พอชีวิตนั้นโตถึงขนาด ก็รู้จักการสืบพันธุ์เอง โดยไม่ต้องมีใครสอน; เช่นจะเอาเด็กๆ หญิงชายไปปล่อยไว้ที่เกาะที่ไม่มีใครสอน พอมันโตขึ้นมาถึงระดับ มันก็ทำการสืบพันธุ์กันได้เอง โดยไม่ต้องมีใครสอน. **ความรู้สึกที่เกิดได้เองอย่างนี้เรียกว่า สัญชาตญาณ,** หรือว่าเด็กเล็ก ๆ ถ้ามีเรื่องมาให้โกรธ มันก็โกรธเป็นเอง เป็นสัญชาตญาณ เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นเอง จะเรียกอย่างนี้ก็ได้. แต่เป็นภาษาไทยมันก็ยืดยาวยุ่งยาก, เลยขอเรียกด้วยคำบาลีที่เขาใช้เรียกกันอยู่แล้วว่า *สัญชาตญาณ* : *สัง* แปลว่า *เอง*, *ชาติ* แปลว่า *เกิด*, *ญาณ* แปลว่า *ความรู้* หรือ *ความรู้สึก*, *ความรู้สึกที่เกิดเอง*; สัตว์เดรัจฉานก็มีความรู้สึกประเภทที่เกิดได้เองแม้แต่ต้นไม้ต้นไล่ ก็มีความรู้สึกที่จะสืบพันธุ์, แต่ว่าเราไม่ได้เรียน. พูดแล้วก็จะเชื่อยาก ถ้าเรียนเรื่องต้นไม้ให้ละเอียดลออก็จะรู้ว่า ต้นไม้นี้พอเจริญเติบโตถึงระยะที่จะสืบพันธุ์ มันก็ออกดอกมา มีเกษรทั้งตัวผู้และตัวเมีย, ดิ้นรนเพื่อการสืบพันธุ์

ดิ้นรนเพื่อให้ธรรมชาติทำให้เกิดการสืบพันธุ์; เช่นให้แมลงบินไปบินมา ล่อแมลงให้บินไปบินมา คลุกเคล้าเกษรให้เกษรมันผสมกัน เป็นความต้องการอย่างยิ่ง และคงจะเป็นความรู้สึกที่พอใจอย่างยิ่งด้วยเหมือนกัน เหมือนกับการสืบพันธุ์ของสัตว์เดรัจฉานหรือคนเรา, รู้ไว้แต่คร่าว ๆ เพียงเท่านี้ก่อนว่า **สัญชาตญาณคือสิ่งที่เกิดได้เองในชีวิต.**

ที่สำคัญที่สุดก็เพราะว่าชีวิต หรือร่างกาย, **ร่างกายนี้มันสร้างอวัยวะสำหรับการสืบพันธุ์มาด้วยเสร็จ** ความรู้สึกเกิดจากต่อมแกลนด์ระบบประสาทหรืออวัยวะนั้น ๆ จะเกิดขึ้นเมื่อถึงเวลาที่สมควร, เริ่มเป็นหนุ่มเป็นสาวขึ้นมา ก็เริ่มค่อยรู้, รู้ได้เองถึงที่สุด เพราะอำนาจของสิ่งที่เรียกว่าสัญชาตญาณ. ดูให้ดี ดูให้ดีว่ามันมีอำนาจเท่าไร สัญชาตญาณแห่งการสืบพันธุ์ของหญิงและชายนี้ มันมีอำนาจเท่าไร; ถ้าควบคุมไม่ได้มันเกิดความวินาศเท่าไร ถ้าควบคุมไม่ได้, **ถ้าควบคุมได้มันก็เป็นผลดี** หรือ **ปลอดภัย**ไป, **ถ้าเพิกถอนเสียได้มันก็หมดปัญหาเลย.**

สัญชาตญาณมีอยู่ในชีวิต เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้เองในชีวิต; เพราะสิ่งที่เรียกว่าชีวิตนี้ ธรรมชาติได้ใส่มาให้เสร็จ สำหรับมีสัญชาตญาณ, จะเรียกว่า**กฎของอิทัปปัจจยตา**ก็ได้ แต่ต้องลึกไปถึงส่วนที่ว่ามันสร้างมาพร้อม ปรุงแต่งมาพร้อม, แล้วก็ **ปรุงแต่งมาตามลำดับ ๆ** ตามลำดับ ถึงวัยที่เป็นหนุ่มเป็นสาวเต็มที่ ก็มีความคิดและมีการกระทำเช่นนี้ได้เอง โดยอำนาจของสัญชาตญาณนั้น.

เข้าใจว่า กล่าวมาเพียงเท่านี้ ก็พอจะรู้จักความหมายของคำว่าสัญชาตญาณได้พอสมควร, แล้วเราก็จะได้พูดกันให้ละเอียดยิ่งขึ้นไปตามลำดับ. แต่ในวันนี้วันแรกนี้ **ต้องการให้สนใจว่า เรื่องสัญชาตญาณนี้เป็นเรื่องที่ต้องรู้ เพราะว่ามันทำให้เกิดความทุกข์, และมันมีมาแล้วในชีวิตชนิดที่เอาออกไม่ได้,** ได้แต่มาต่อสู้กัน.

ทีนี้วิธีที่จะควบคุมและจะต่อสู้กัน ก็คือเรื่องธรรมะนั่นเอง ธรรมะทั้งหมดในพระพุทธศาสนานั้นเอง, สรุปเหลือเพียง ศีล สมาธิ ปัญญาก็ได้ ว่า **ธรรมะนี้ก็เพื่อจะควบคุม ต่อสู้ หรือจะ ป้องกันการกระทำอันเลวร้ายของสัญชาตญาณ** ก็ยังได้, มันก็เลยเป็นคู่กันกับธรรมะ; สัญชาตญาณมีมาให้ตามธรรมชาติ แล้วจะควบคุมได้อย่างไร, ก็ควบคุมได้โดยการมีธรรมะ.

นี่ **พระพุทธเจ้าตรัสรู้สิ่งนี้** เป็นระบบขึ้นมา ว่าประพฤติปฏิบัติอย่างไรกิเลสจึงจะไม่เกิด หรือว่ากิเลสจะหมดสิ้นไป, **ท่านไม่ได้ใช้คำว่าควบคุมสัญชาตญาณ ท่านกลับไปใช้คำว่ากิเลส.**

ทีนี้ **บรรดากิเลสทั้งหลายนี่ มันมาจากกิเลสแม่ คืออวิชชา** ในข้อที่ว่าไม่รู้ตามที่เป็นจริง แล้วมันก็ **รู้ผิด ๆ ว่ามีตัวตน** มีตัวตน. ฉะนั้น **อัสมิมานะความสำคัญว่าตนนี้ มันก็มีอยู่ในชีวิตทุกชีวิต** : ชีวิตคนก็ได้ ชีวิตสัตว์ก็ได้ ชีวิตต้นไม้ก็ได้; เมื่อมีความสำคัญว่าตน มันก็ต้องป้องกันตน มันก็ต้องต่อสู้, **มันอยากจะมีชีวิต ไม่อยากจะสูญเสียตนไป;** ดังนั้นมันจึงมีอะไร ๆ ที่เกิดขึ้นอีกมากมาย มาจาก**สัญชาตญาณมูลฐาน คือความสำคัญว่ามีตัวตน.**

อย่าลืมว่าอาตมาถือว่า **ในพุทธศาสนาเรามีเพียงสัญชาตญาณหนึ่งเดียว คือความสำคัญว่ามีตัวตนหรือเป็นตัวตน.** แต่คำว่าสัญชาตญาณในตำราชีวะวิทยาทางวิทยาศาสตร์นั้นเขาแจกไว้มาก เพราะเขามองไปทีละแง่ ๆ ทีละแง่ ๆ จนเห็นเป็นคนละเรื่อง; แต่เราชาวพุทธจะมองว่า **ทั้งหมดนั้นมาจากเรื่องเดียว คือมาจากอัสมิมานะ—ความเข้าใจสำคัญว่ามีตัวตน.** ทุกอย่างมันก็จะเนื่องอยู่กับความสำคัญว่ามีตัวตน

จะเรียกว่าลูกน้อง สัญชาตญาณลูกน้องมากกว่า. **เราศึกษาแต่เพียงสัญชาตญาณที่เป็นประธาน คือสัญชาตญาณว่ามีตัวตนก็พอ,** แล้วแยกออกไปเป็นกี่สาย ๆ ก็ได้ค่อยว่ากันวันหลัง.

วันนี้จะพูดให้เข้าใจเรื่องว่า **มันมีสัญชาตญาณประจำอยู่ในสิ่งที่เรียกว่าชีวิต,** ในลักษณะอย่างนี้ **ถ้าเราควบคุมไม่ได้เราจะต้องเป็นทุกข์,** และจะเป็นทุกข์อย่างยิ่งถึงกับวินาศไปเลย จึงมาพูดกันบ้าง. เราพูดกันในขอบเขตของพุทธศาสนาโดยไม่ต้องใช้คำว่าสัญชาตญาณ ก็พูดกันมามากแล้ว. ทีนี้ก็จะปรับให้เข้ากันกับคำ ๆ นี้เพราะเป็นคำสากล, ในการศึกษาแบบสากลศึกษาชีววิทยาหลาย ๆ แขนง แล้วก็มีแขนงที่สำคัญก็เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าสัญชาตญาณ.

มนุษย์เกิดมามีทุกข์เพราะควบคุมสัญชาตญาณไม่ได้.

ทีนี้จะเริ่มต้นปัญหาของมนุษย์ เราเป็นมนุษย์นี้มันอยู่ในสภาพที่จำยอมต้องเป็น จำยอมต้องเป็น นี่เป็นความจริงอันหนึ่งซึ่งทุกคนจะต้องมองให้เห็น. ที่ว่าจำยอม ๆ นั้น ก็หมายความว่า เราไม่ได้ต้องการจะเกิดมานี่, เราไม่ได้ต้องการจะเกิดมา แต่ว่ามีการกระทำการปรุงแต่งอย่างอื่น ตามธรรมชาติ ธรรมดา มีบิดามารดาเป็นเหตุให้เกิดมา, แล้วก็ไม่ใช่เจตนาของเราที่จะเกิดมา. นี่เราไม่ได้ตั้งใจจะเกิดมา แต่มันก็ได้เกิดมาแล้วนี่จะทำอย่างไร, จะปฏิเสธได้อย่างไร, มันก็ได้เกิดมาแล้ว ทั้งที่เราไม่ได้ตั้งใจจะเกิดมา. ใคร ๆ ทุกคนก็ลองคิดดูให้ดี ว่าเราไม่ได้มีความรู้สึกมาตั้งแต่ในท้องหรือก่อนเข้าท้องหรือว่ามีตัวตนสำหรับจะคิดว่า กูจะเกิด กูจะมา, กูจะเกิดมานี้มันไม่มี; แต่มันก็ได้มีการกระทำตามธรรมชาตินี้ให้เกิดออกมา. ครั้นเกิดมาแล้วมันก็ต้องเผชิญกันเข้ากับทุกสิ่งที่เป็นปัญหาเกี่ยวกับการเกิดมา, หรือเกี่ยวกับการเกิดมาแล้ว.

เราไม่ควรจะถูกถามว่า เกิดมาทำไม, เพราะเราไม่ตั้งใจจะเกิดมา เราไม่ควรจะถูกถามว่าเราเกิดมาทำไม. อาตมาก็เคยตั้งปัญหาอย่างนี้ เคยวางหัวข้อบรรยายอย่างนี้ว่า เกิดมาทำไม ไปแล้วเหมือนกัน ; แต่มาบัดนี้จะมาบอกความจริงให้รู้ว่า **เราไม่ได้ตั้งใจจะเกิดมา แต่มันเกิดมาแล้ว,** มันจึงมีปัญหาที่ควรจะถามว่า **เกิดมาแล้วจะต้องทำอย่างไร.** เกิดมาทำไมไม่ต้องตอบ เพราะว่าเราไม่ได้ตั้งใจจะเกิดมา ; แต่ **เดี๋ยวนี้เราก็ได้เกิดมาแล้ว เราก็จำยอมรับสภาพที่ว่าเกิดมาแล้ว, แล้วก็ต้องจำยอมรับว่า เราจะต้องทำอย่างไรเมื่อ**ได้เกิดมาแล้ว.

ทีนี้พอเรา **เกิดมาแล้ว ปัญหามีว่ามันมีความทุกข์ ซึ่งเกิดขึ้นเพราะการบังคับสัญชาตญาณไม่ได้,** เราเกิดมาแล้ว **เรามีความรู้สึกเห็นแก่ตัว,** เราทำนั่นทำนี่ไปตามความเห็นแก่ตัว, แล้วเราก็เป็นทุกข์. เราเกิดมาแล้ว เราก็ต้องเป็นทุกข์, เราก็ **ต้องยอมรับสภาพจำยอม** อีกครั้งหนึ่งว่า **เราจะต้องต่อสู้กับความทุกข์, เราจะต้องพยายามดับทุกข์ให้ได้.**

ทีนี้เอาความจริงในแง่นี้กันว่า เราเป็นทุกข์เพราะเราควบคุมสัญชาตญาณไม่ได้, เราควบคุมความรู้สึกเห็นแก่ตัวไม่ได้, ความรู้สึกอยากสืบพันธุ์ไม่ได้, ความรู้สึกต้องการอาหาร กินอาหาร แต่งเนื้อแต่งตัวนี้ เราควบคุมไม่ได้, มันก็มีปัญหาและมันก็มีความทุกข์. ฉะนั้น **ความทุกข์มันจะหมดไป ก็ต่อเมื่อเราสามารถควบคุมสัญชาตญาณทุกแขนงไว้ได้ในอำนาจ** จนกว่าจะถอนมันออกหมดทั้งกระบิเมื่อเป็นพระอรหันต์. เอาละ, **เดี๋ยวนี้ยังไม่เป็นพระอรหันต์** ก็พูดกันอย่างคนธรรมดา ว่า **จะต้องรู้จักสิ่งที่เรียกว่าสัญชาตญาณ, แล้วก็ควบคุมมันให้ได้,** กระทั่งว่าในกรณีที่ป้องกันไม่ให้มันเป็นไปล่วงหน้าก็**ป้องกันได้,** เกิดขึ้นมาแล้วก็ไล่ถอนได้ แก้ไขได้ เพราะเรารู้เรื่องมันพอสมควร.

นี่ขอให้ศึกษาเป็นเรื่องจริงให้หมด ทุกๆประเด็น ทุกกระทงความของเรื่อง อย่าเป็นเรื่องในหนังสือ หรือเป็นเรื่องคาดคะเน หรือเป็นเรื่องจำไปตามคำบอก. **ให้มองเห็นได้ด้วยใจจริงของตัวเอง** รู้สึกว่ามันได้เกิดมาแล้ว ก็เผชิญกันเข้ากับปัญหานานาชนิดรอบตัว **และเป็นไปตามอำนาจของสัญชาตญาณ : สัญชาตญาณแห่งการมีตัวกูเป็นอันแรก ;** แล้วก็อยากจะรอดชีวิต ก็ต้องสัญชาตญาณแห่งการแสวงหาอาหาร สัญชาตญาณแห่งการกินอาหาร อะไรให้มันรอดชีวิต, สัญชาตญาณแห่งการต่อสู้ การต่อสู้นี้เลยเป็นสิ่งที่ต้องทำตามอำนาจสัญชาตญาณนั้น, และมันยังมีมากมายหลายชนิด นับตั้งแต่ว่าสัญชาตญาณอยากอวด. แม้แต่แมวมันก็มีสัญชาตญาณอยากอวดว่าสวย, ไก่นี้มันก็มีสัญชาตญาณอยากอวดว่าสวย นี่ก็เป็นสัญชาตญาณ, แล้วก็มีปัญหาเกิดขึ้นแม้แต่เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ อย่างนี้ ส่วนเรื่องที่เป็นเรื่องใหญ่ ๆ มันก็มีมากกว่านี้. รู้จักมันให้ดีจึงถือว่าเป็นเรื่องที่ต้องศึกษากันให้ละเอียด ด้วยการบรรยายหลายครั้งทีเดียว.

ความทุกข์เกิดจากความต้องการตามสัญชาตญาณ.

ความทุกข์เกิดมาจากการที่ต้องเป็นไปตามสัญชาตญาณ, ความทุกข์มันเกิดมาจากการที่ทุกอย่างของปุถุชนมันต้องเป็นไปตามสัญชาตญาณ ; เช่นว่ามัน **อยากจะกินอาหาร, อยากจะงาม อยากจะมีความไพเราะ** มีความไพเราะความงดงามมาประเล้าประโลมประคบประหงม. ดูเด็ก ๆ ซิ ต้องการอาหารอร่อย, ต้องการเสียงเพลง ประคบประหงมด้วยการโอบอุ้มไว้. ทีนี้มันไม่ได้ตามที่ต้องการบ้าง, หรือว่ามันไม่ได้เอาเสียเลยก็มี ได้แต่บางส่วนก็มี. เราต้องการจะแสวงหาอาหารตามสัญชาตญาณ บางทีมันก็

มากไป หรือต้องการเอร็ดอร่อยมากเกินไป อะไร ๆ มากเกินไป จนมีปัญหาเกี่ยวกับการกินอาหารต้องการอาหาร, ซึ่งที่แท้เป็นเรื่องของสัญชาตญาณ. ถ้าเรามีความรู้เพียงพอเราก็ควบคุมได้ ให้แสวงหาอาหารแต่ในทางที่ถูกที่ควรให้กินอาหารแต่ในลักษณะที่ถูกที่ควร, หรือจะเก็บตุนรักษาอาหารไว้ ก็ทำในทางที่ถูกที่ควร; อย่าให้ปัญหามันเกิดขึ้นมาเพราะเหตุนี้. ถ้าไม่รู้เรื่องนี้ มันก็ทำเกินที่ถูกที่ควรมันก็เป็นปัญหาไปหมด มันก็เกิดความทุกข์ขึ้นมารอบด้าน; ฉะนั้นความรู้จักควบคุมให้หาอาหารแต่พอดี ให้กินแต่พอดี ให้เก็บรักษาแต่พอดี มันก็เป็นเรื่องของธรรมะ—ธรรมะ—ธรรมะ—ธรรมะในพระพุทธศาสนานั่นแหละ.

ธรรมะทั้งหมดตามที่มีอยู่ในพระพุทธศาสนาเรา ก็คือคำสอนที่กล่าวไว้เป็นระบบ ๆ เป็นชุด ๆ น่ะ **ถึงหน้าที่ที่จะต้องทำ กับสิ่งนั้นอย่างนั้น สิ่งนี้อย่างนี้;** สิ่งที่เป็นภายในตัวก็ทำอย่างนี้, สิ่งที่เป็นภายนอกตัวก็ทำอย่างนี้; น่าอัศจรรย์ที่สุดที่ว่า **คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านี่ครบถ้วนและสมบูรณ์ที่สุด** ที่ว่า *ปริสุทฺธํ เกวลปริปุณฺณํ, บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง.* **คำสอนของพระพุทธองค์มีไว้ครบถ้วนบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง สำหรับจะควบคุมสัญชาตญาณทุก ๆ อย่างทุก ๆ ระดับ,** บางอย่างก็ **เป็นการควบคุม,** บางอย่างก็ **เป็นการต่อสู้** กับสัญชาตญาณ, บางอย่างก็ **เป็นการแก้ไข** สัญชาตญาณ, ที่เรียกว่า **เปลี่ยนร้ายให้กลายเป็นดี.** มันมีกำลังมาก แต่ใช้ไปในทางไม่ถูกต้องมันก็เป็นอันตราย, แต่ถ้ามันมีกำลังมากใช้มาในทางถูกต้อง มันก็ยิ่งได้ผลดี.

เปรียบเหมือนช้างตกมัน มันมีกำลังมาก **ควบคุมไม่ได้ หรือใช้ผิดทาง มันก็อันตราย; แต่ถ้าควบคุมได้มันก็กลับได้ผลดีได้ผลมาก** เพราะมันมีแรงมาก. นี่มีลักษณะเหมือนกับว่า **สัญชาตญาณนี่ คอยผลักดันชีวิตให้เป็นไปอย่างนั้นเป็น**

ไปอย่างนี้; ถ้าเรารู้เท่ารู้ทันควบคุมไว้ได้ มันก็ได้แต่ผลดี, ถ้าควบคุมไม่ได้มันก็เป็นผลร้าย หรือถึงกับวินาศไปเลย.

พวกที่เป็นปุถุชนอันธพาล ปุถุชนอันธพาลไม่รู้จักเลย ปล่อยไปตามอำนาจของสัญชาตญาณ มันจึงปล้น จี้ ลักขโมย อะไรไปตามที่มันเห็นว่ามันอยากจะทำ, **ปุถุชนนี้ไม่ได้ควบคุมสัญชาตญาณเลย** หรือว่า **ควบคุมไม่ได้ด้วย เพราะมันเป็นอันธพาลปุถุชน มืดบอดเกินไป.** นี้ **ถ้าได้ศึกษา** ได้รู้ได้ศึกษาได้เข้าใจขึ้นมาพอสมควร มันก็ไม่เป็นอันธพาล **ค่อย ๆ กลายเป็นกัลยาณปุถุชน รู้อะไรถูกต้องมากขึ้นก็ปฏิบัติถูกต้องมากขึ้น** จนกลายเป็นสัตบุรุษ รู้อะไรดี ปฏิบัติชอบได้ดี จนกระทั่งกลายเป็นพระอริยบุคคลในขั้นต้น ๆ คือเป็นพระโสดาบัน เป็นพระสกิทาคามี เป็นอนาคามี ยังไม่เป็นพระอรหันต์ **ก็สามารถจะควบคุมสัญชาตญาณได้มาก** เลยมีแต่ไปในทางที่ถูกต้อง ก็เรียกว่าได้รับผลดีในการเกิดมา.

อย่าลืมว่าเราไม่ได้ตั้งใจจะเกิดมา แต่ครั้นเกิดมาแล้ว เราก็ **ต้องจำยอมรับหน้าที่ของผู้ที่เกิดมาแล้ว** ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร, **มันก็ต้องปฏิบัติให้ขจัดความทุกข์ออกไป,** ขจัดออกไป ขจัดออกไป จนเหลือน้อยที่สุด, หมายถึง **ขจัดกิเลสด้วย ให้เหลือน้อยที่สุด** ในที่สุดก็หมดเลย, ขจัดไป ๆ จนเหลือน้อยที่สุด ก็คือพวกเสขะบุคคลทั้งหลาย พระเสขะ โสดา สกิทาคา อนาคานี้ เรียกว่าพระเสขะ กำจัดได้มาก ควบคุมได้มาก ก็เหลือน้อย, ในที่สุด **กำจัดได้หมดเลย เป็นพระอรหันต์ เป็นอเสขะบุคคล.**

ถ้าท่านเข้าใจตามที่พูดมาแล้ว ท่านก็จะมองเห็นทันทีว่า **เรื่องเกี่ยวกับสัญชาตญาณนั้น เป็นเรื่องที่จำเป็นที่จะต้องรู้ ที่จะต้องศึกษา จะต้องเกี่ยวข้องจะต้องปฏิบัติให้มันถูกต้อง ควบคุมไว้ให้ได้ มิฉะนั้นเราจะต้องเป็นทุกข์.**

นี่พูดคร่าว ๆ คร่าว ๆ ว่า *ความที่เราต้องโกรธนั้นก็เป็นไปตามสัญชาตญาณ ความที่เรา จะต้องโลภก็เป็นไปตามสัญชาตญาณ,* ความที่ *ต้องโง่ก็เป็นไปตามสัญชาตญาณ;* **เพราะว่าไม่สามารถจะต่อต้านอารมณ์** ที่มาทำให้โลภ ให้โกรธ ให้หลง. ถ้าเรามีความรู้เรื่องนี้ดี ก็สามารถที่จะต่อต้าน คือไม่ให้อารมณ์เหล่านั้นมาหลอกลวง แล้วสัญชาตญาณโง่ ๆ ก็รับเอา ก็เป็นความโลภ เป็นความโกรธ เป็นความหลงขึ้นมา.

จะพูดตัดตอน ตอนนี้ก็ได้ว่า **ที่เรามีความโลภ ความโกรธ ความหลงนั้น ก็เพราะอำนาจของสัญชาตญาณ;** ถ้ามีอะไรมาให้โลภ ไม่ต้องมีใครสอนดอก เด็ก ๆ ก็โลภได้เอง, ถ้ามีอะไรมาให้โกรธ ลูกเด็ก ๆ ไม่ต้องสอนดอก มันก็โกรธได้เอง, ถ้ามีอะไรมาทำให้มันหลง มันก็หลงได้เอง, นี่เรียกว่าสัญชาตญาณ คือญาณที่เกิดขึ้นเอง.

สัญชาตญาณพัฒนาถูกก็เป็นโพธิ, ถ้าผิดก็เป็นกิเลส.

ญาณที่เกิดขึ้นเองอย่างนั้น ยังเป็นกลาง; ถ้าว่า **ได้รับการพัฒนาให้ถูกต้อง** มันก็ **จะกลายมาเป็นฝ่ายโพธิ, ถ้าไม่ถูกต้อง** เป็นไปตามเดิมมัน **ก็เป็นฝ่ายกิเลส.** ความรู้ของคนเรามี ๒ ฝ่าย หรือ ๒ เรื่อง : **เรื่องหนึ่งเป็นโพธิ** คือรู้ขึ้นมาอย่างถูกต้อง, **เรื่องหนึ่งเป็นกิเลส** คือรู้อย่างผิด ๆ, มันก็เป็นเรื่องของความรู้เหมือนกัน. ที่เป็นอันธพาลเป็นผิด ๆ ฝ่ายกิเลสนั้น ก็ไม่ใช่ไม่รู้ มันรู้เหมือนกันแต่มันรู้ผิด; ฉะนั้น สัญชาตญาณ ญาณที่เกิดขึ้นมาเองนี้ มีทางที่จะเป็นไปได้ ทั้งฝ่ายที่จะรู้ผิดไปตามอำนาจเดิมของมัน, และสามารถที่จะกลายเป็นความรู้ถูก เพราะการพัฒนาการอบรมการปฏิบัติธรรม มันกลายเป็นความรู้ชนิดที่เป็นโพธิขึ้นมา.

คำพูดของ **คนที่ฉลาดบางคนบางพวกเขาพูดว่า กิเลสกับโพธิเป็นสิ่งเดียวกัน; เพราะว่ามาจากสัญชาตญาณด้วยกัน** มันเป็นการปรุงแต่งออกมาในรูปของโพธิ, ปรุงแต่งไปในรูปของกิเลส **กิเลสกับโพธิเป็นสิ่งเดียวกัน.** พวกที่เคร่งตามตัวหนังสือก็ไม่ยอม ก็เถียงคอเป็นเอ็นว่า ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน; แต่ถ้าเขามองลึกกว่า จะมองเห็นว่าเป็นความรู้ด้วยกัน เป็นความรู้ด้วยกัน เป็นสัญชาตญาณด้วยกัน.

สัญชาตญาณที่ได้รับการปรุงแต่งให้ถูกต้องมันก็เป็นโพธิ รู้ในทางที่ควรรู้ รอดตัวไป, **ที่มันไม่ได้รับการปรุงแต่งที่ถูกต้อง มันก็ผิด,** ทำผิดต่อไปจนวินาศ. หรือเรียกว่ามันเป็นสังขารด้วยกัน, เป็นสังขารธรรมด้วยกัน; โพธิก็เป็นสังขาร, กิเลสก็เป็นสังขาร, แต่มันต่างกันที่ว่า **ถ้ามันเป็นไปตามสัญชาตญาณล้วน ๆ มันจะไม่เป็นโพธิ** มันมีแต่ความรู้ที่เป็นกลาง แล้วมันไปเป็นผิดก็ได้; แต่ถ้าสัญชาตญาณได้รับการควบคุม อบรม ศึกษา ฝึกฝน ปฏิบัติ มันกลายเป็นโพธิได้; อย่างนี้ก็อยากจะเรียกว่า *ภาวิตญาณ, ภาวิตญาณ —ญาณที่ถูกกระทำให้เจริญ.*

ภาวิตญาณนี้ก็ไม่มีในพระบาลี, ไม่มีคำ ๆ นี้ในพระไตรปิฎก. **ภาวิตญาณ อาตมาพูดขึ้นมาเอง เพื่อให้จำได้ง่าย ๆ** เข้าใจได้ง่าย ๆ ว่า **มันตรงกันข้ามกับสัญชาตญาณ. สัญชาตญาณนั้นเกิดเอง, ส่วนภาวิตญาณนั้นมันเป็นญาณที่พัฒนา.** *ภาวิตะ* แปลว่า *ทำให้ดี ทำให้ถูก ทำให้เจริญแล้ว, เราจึงมีหน้าที่ที่จะพัฒนาสัญชาตญาณให้กลายเป็นภาวิตญาณ, ภาวิตะญาณ — ญาณที่เกิดจากการภาวนา.* **สัญชาตญาณนั้นญาณที่มันเกิดเอง** ไม่ได้รับการพัฒนาแล้วมันก็จะเป็นไปอย่างที่เรียกว่าเห็นแก่ตัว, **ปล่อยไปตามธรรมชาติแล้วสัญชาตญาณก็จะนำมาซึ่งความเห็นแก่ตัว;** เพราะมันเห็นแก่ตัว. เพราะมันมีตัวสำหรับจะเห็นแก่ตัว, แล้วก็ทำไปตามอำนาจเห็นแก่ตัว, อย่างนี้ **ไม่ได้พัฒนาให้ถูกต้อง มันก็นำมาซึ่งความทุกข์.**

จิตตภาวนาควบคุมสัญชาตญาณได้.

แต่ถ้านำมาศึกษา ค้นคว้า ปฏิบัติเสียใหม่ ให้มันเกิดความรู้ที่ถูกต้อง **เป็นภาวิตญาณ นั้นก็คือระบบการฝึกฝนจิตทั้งหลาย ที่เรียกว่าจิตตภาวนา.** จิตต-*ภาวนาทำจิตให้เจริญ,* สมาธิภาวนา ทำจิตให้เจริญด้วยสมาธิ *ที่พระพุทธเจ้าท่านเรียกรวม ๆ* กันหมด ท่านเรียกว่า *สมาธิภาวนา* เป็นหลักสำคัญ. **สมาธิภาวนานี้ รวมสมาธิรวมปัญญา** อยู่ด้วย **ทั้งสมถะและทั้งวิปัสสนา** รวมอยู่ในคำว่าสมาธิภาวนา, ไปเปิดดูได้ในพระบาลีมี ๔ อย่าง **สมาธิภาวนา** นั่นแหละ ที่เราเรียกว่ากัมมฐาน **ทำกัมมฐาน ทำวิปัสสนา** อย่างที่ทำ ๆ กันอยู่นั่นแหละ **คือการพัฒนาจิตให้เกิดภาวิตญาณ.** ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนา แล้วมันก็รู้พอ **รู้อย่างถูกต้องและเพียงพอ ที่จะควบคุมสัญชาตญาณไว้ให้ถูกต้อง,** แล้วก็ทำให้สัญชาตญาณที่ถูกต้องนั้น ก้าวหน้างอกงามไปเป็นการปฏิบัติที่ถูกต้อง, ได้รับผลของการปฏิบัติที่ถูกต้อง, เป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง, เป็นพระอริยเจ้าที่ถูกต้อง, เป็นพระอรหันต์ในที่สุดเลย ; นี่เรื่องของสัญชาตญาณเป็นอย่างนี้.

เราทำวิปัสสนากัมมฐานเพื่อปรับปรุงสัญชาตญาณ, เพื่อควบคุมและปรับปรุงสัญชาตญาณ ให้เป็นไปในทางที่ถูกต้อง จนเป็นผลดีตามที่เราต้องการ ; แต่เราไม่เคยเรียกกันอย่างนี้ เราเรียกกันแต่ทำวิปัสสนากัมมฐาน. แต่โดยเนื้อแท้ของมันก็คือ การเข้าไปจับเอาสัญชาตญาณมาควบคุม มาฝึกฝน มาพัฒนา ให้มันเป็นภาวิตญาณ, เป็นความรู้ที่ถูกต้อง แล้วก็ใช้เป็นประโยชน์ได้ **จนไม่มีความทุกข์เลย.**

เอาละ, ถ้าจะพูดกันง่าย ๆ ก็ว่า **ความรู้ที่มันมีอยู่เอง** เกิดอยู่เองตามธรรมชาติ นั่นแหละคือ **สัญชาตญาณ,** มันไปนิพพานไม่ได้, มันไปตามสัญชาตญาณซึ่งตั้งต้นมาจากการเห็นแก่ตัว, แล้วมันก็ **ไปตามความเห็นแก่ตัว เป็นกิเลส ไปจบ**

ลงในความทุกข์. นี่ความรู้ตามธรรมชาติที่มีเชื้อ ๆ ที่จะรู้จริง อยู่ในธรรมชาตินั้นเอามาพัฒนา แล้วก็จะเป็นความรู้ที่ถูกต้องและสมบูรณ์รอดตัวได้. *ในนิกายบางนิกายของนิกายเซน,* หรือนิกายบางนิกาย *เขาพูดให้เป็นหลักว่า เชื้อแห่งความเป็นพุทธะมีอยู่แล้วในทุกคน, ในทุกคนมีเชื้อที่จะเป็นพุทธะอยู่แล้ว ;* ฉะนั้น **ขอให้พัฒนา ๆ แล้วมันก็จะเป็นพุทธะขึ้นมา แล้วก็จะดับกิเลสได้.**

ทีนี้ก็มีคนพูดต่อให้มาก แรงขึ้นไปอีกถึงว่า แม้ในสุนัข ในแมว ในกา ในหมู หมา กา ไก่ มันก็มีเชื้อที่จะพัฒนาให้เป็นพุทธะขึ้นมาได้, ฟังดูก็เป็นคำหยาบ. แต่มันก็**เป็นความจริง เพราะว่าสัญชาตญาณเป็นสิ่งที่พัฒนาได้ ;** ถ้าไม่อย่างนั้นเราก็จะสอนแมวสอนสุนัขให้รู้อย่างนั้นอย่างนี้ไม่ได้, เราก็ไม่อาจจะเอาสัตว์มาฝึกละครสัตว์ เก็บสตางค์ได้ ; เพราะว่า **แม้ในสัตว์มันก็มีเชื้อแห่งความเป็นพุทธะ.** *พุทธะคือความรู้ที่มีอยู่เอง แล้วพัฒนาได้* นับประสาอะไรกับคน, คนมันก็ต้องมีเชื้อแห่งความเป็นพุทธะในจิตใจมากกว่านั้น.

ฉะนั้นขอให้รู้จักว่า **สิ่งที่เรามีอยู่แล้วนั้นมันวิเศษ ประเสริฐที่สุด** จะใช้อย่างไรก็ได้ **จะใช้เพื่อไปนรกลงนรกกันก็ได้, จะใช้ไปสวรรค์ก็ได้, จะใช้เพื่อบรรลุพระนิพพานก็ได้,** เรียกว่าสัญชาตญาณ, สัญชาตญาณมันพัฒนาได้ถึงอย่างนั้น. ฉะนั้นขอให้รู้สึกหรือรู้จักสิ่งสิ่งนี้ ที่มันมีอยู่จริงในใจเรา, แล้วก็พูดกันถึงเรื่องนี้ให้มากสักหน่อย.

ต้องรู้ทันสัญชาตญาณที่ธรรมชาติใส่ไว้ให้.

เอาละ, สรุปใจความสั้น ๆ อีกทีหนึ่ง เพราะเป็นเรื่องใหม่ ขอให้ตั้งใจฟังให้ดีว่า **ในธรรมชาติมันมีกฎของธรรมชาติ** ที่ทำให้สิ่งต่าง ๆ เป็นไปอย่างไร, เป็นไป

อย่างไร ตามกฎของธรรมชาติ. ทีนี้ **ธรรมชาติที่มันก่อให้เกิดชีวิต** หรือปรุงแต่งสิ่งที่เรียกว่าชีวิตนี่ **มันได้ใส่ความรู้ที่เกิดได้เองรู้สึกได้เองมาด้วยเสร็จ;** เพราะมันได้ปรุงแต่งให้ร่างกายนี้มีระบบประสาท มีระบบสมอง มีอะไรที่มันจะคิดนึกได้ ที่มันจะรู้ไปได้ตามลำพังตัวมันเอง โดยไม่มีอะไรมาเกี่ยวข้อง, **แต่มนเป็นเพียงสัญชาตญาณ** อย่างที่ว่ามาแล้ว.

แล้วมัน **มีสัญชาตญาณร้ายกาจ คือสัญชาตญาณแห่งความมีตัวตน,** ตัวกู มีตัวกู ตัวกูมีอยู่ ตัวกูเป็นอยู่ ซึ่งเรียกว่า **อัสมิมานะ** ในภาษาบาลีนั่นแหละตัวร้ายละ; เมื่อตัวนี้มันเป็นแม่บทอยู่แล้ว มันมีตัวกูแล้ว มีตัวตนแล้ว มันก็คลอดออกไปต่าง ๆ เป็นความอยากอย่างนั้น ความอยากอย่างนี้ ความอยากอย่างโน้น ชนิดที่จะสนับสนุน**ตัวตน** หาอาหารก็ดี กินอาหารก็ดี ต่อสู้ก็ดี ป้องกันตัวก็ดี สืบพันธุ์ก็ดี บำรุงตัวให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ก็ล้วนแต่เป็นสัญชาตญาณ, *อวดดีก็เป็นสัญชาตญาณ.* ดังนั้นมันจึง *มีการอวดดี ที่เกิดได้เองโดยไม่รู้สึกตัว* หรือ **อยากจะเขื่องกว่าบุคคลอื่น** มันเป็นสัญชาตญาณของคนอันธพาลที่ไม่รู้. ฉะนั้น มัน **จึงไม่ยอมเคารพใคร** เพราะมันปล่อยให้สัญชาตญาณข้อนี้เป็นไปหนักหนาแล้ว.

ในหมู่พระหมู่เณรนี้ก็เหมือนกันแหละ ขอประกาศว่ามีสัญชาตญาณแห่งการเรียกเพื่อนฝูงโดยชื่อ ไม่เรียกว่าพระนั้น พระนี้ คุณนั้น คุณนี้ *เรียกกันโดยชื่อ,* ไปเอาอย่างที่หนังสือพิมพ์โง่ ๆ เรียกเปรมเฉย ๆ แทนที่เรียกว่านายกรัฐมนตรีเปรม, เรียกชื่อคนนั้นเฉย ๆ โดยไม่ต้องมีว่าอะไร. นี่พระเณรก็เอาอย่างมา มาใช้เรียกพระเณรกันเองในวัด เรียกแต่ชื่อ, *แม้เรียกคนที่แก่กว่า* พรรษาแก่กว่า *ก็ยังเรียกชื่อเฉย ๆ* ไม่เรียกว่าคุณนั้นคุณนี่ ท่านนั้นท่านนี้. **นี่สัญชาตญาณที่ติดมา มันแฝงอำนาจมันเบ่งอำนาจขึ้นมา,** แล้ว **เป็นเหตุให้พอเห็นว่าใครด้อยกว่าแล้วก็ดูถูก.** ทีนี้ **ตัวเองโง่เอง** คิดดูให้ดี **เข้าใจผิดว่าเขาด้อยกว่าแล้วก็ดูถูก;** ฉะนั้นคนใหญ่ ๆ มักจะพูดล้อเด็ก.

คนโต ๆ จะพูดล้อเด็ก อย่างว่าเด็กเป็นคนโง่, ล้ออย่างนั้นล้ออย่างนี้, **นั่นสัญชาตญาณแห่งการอยากอวด** มันมีปัญหามากมายเหลือคณานับ เพราะว่าสัญชาตญาณนี้มันแตกแขนงออกไปได้มาก.

เดี๋ยวนี้เขาต้องการจะพูดให้เป็นวิทยาศาสตร์ ไม่ต้องพูดเป็นศาสนานั้นไม่ต้องพูดเป็นศาสนานี้, ต้องการให้พูดเป็นวิทยาศาสตร์ของธรรมชาติ. นักศึกษาวิทยาศาสตร์เหล่านั้นจึงพูดให้เป็นเรื่องของสัญชาตญาณ ของธรรมชาติ ตามธรรมชาติ, แล้วก็สอนสำหรับเป็นรากฐานของวิชาจริยธรรม วิชาศีลธรรม ถือเป็น philosophy ของจริยธรรม ซึ่งจะต้องสอนให้ถูกต้อง. คำว่า philosophy นี้ไม่ใช่ปรัชญา *ภาษาอินเดียคำว่าปรัชญา* เขาหมายถึงปัญญาที่ถูกต้องถึงที่สุด, ไม่ใช่ความรู้อย่างที่เรียกว่า philosophy คำว่า philosophy *เขาแปลว่าทัศนะ หรือความเห็นอันหนึ่ง ๆ เท่านั้น,* อย่างนั้นไม่พอ ไม่ใช่ปรัชญา. เดี๋ยวนี้มันยังมีแต่ความรู้ชนิดที่เป็นทัศนะหนึ่ง ๆ ยังไม่เจริญสมบูรณ์เป็นความรู้อันถูกต้องอันสูงสุด.

เพราะว่ามันมีสัญชาตญาณมากมาย. เมื่อมีผัสสะทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เมื่อใด มันย่อมปรุงแต่งให้เกิดความรู้สึกนึกคิดอย่างใดอย่างหนึ่ง ตามอำนาจสัญชาตญาณเสมอ; ดังนั้นมิจฉาทิฏฐิมันจึงมีมาก มากอย่าง มิจฉาทิฏฐิมาจากผัสสะ มันมีสัญชาตญาณโง่รับเอาความรู้สึกจากผัสสะ แล้วก็มาบัญญัติทิฏฐิอย่างหนึ่ง ทิฏฐิอย่างนั้น ทิฏฐิอย่างนี้ ไม่รู้จักกี่ร้อยกี่พันทิฏฐิ, ล้วนแต่มาจากสัญชาตญาณที่ยังโง่ ถูกปรุงแต่งด้วยผัสสะให้เกิดขึ้นมา. **ถ้าเราพัฒนาสัญชาตญาณให้ถูกต้อง** อาการอย่างนี้ก็จะไม่มี, คือ **จะไม่เกิดมิจฉาทิฏฐิข้อใดข้อหนึ่ง, แต่จะเกิดสัมมาทิฏฐิ ที่จะเป็นไปเพื่อความดับทุกข์.**

เอาละ, ขอสรุปให้สั้นลงมาอีกทีหนึ่งว่า **ขอให้รู้สึกว่าทุกคนมีสัญชาต-ญาณ คือความรู้ที่เกิดได้เอง;** **ถ้าไม่มีธรรมะเพียงพอควบคุมแล้ว มันจะเป็นไปในทางผิด คือตามอำนาจของสัญชาตญาณ ซึ่งยังปกคลุมอยู่ด้วยอวิชชา.** *อวิชชาคือรู้ผิด* ไม่ใช่ไม่รู้เสียเลย, อวิชชาคือรู้ผิด อย่าเข้าใจว่าไม่รู้อะไรเสียเลย มันรู้ผิดเป็นเรื่องเป็นราวไปเหมือนกัน, เมื่อสัญชาตญาณมันยังถูกครอบงำด้วยอวิชชาอยู่ มันก็รู้ผิดไปเรื่อย ๆ เรื่อยไปจนเกิดเรื่อง จนเป็นทุกข์เหลือที่จะกล่าว.

เรา **ระวังความรู้สึกที่เกิดขึ้นเอง** ที่เกิดผลุนผลันขึ้นมาเอง ระวัง, ระวัง **โดยเฉพาะความเห็นแก่ตัว** ออกมาเป็นสัญชาตญาณนานาชนิด, โดยเฉพาะสัญชาตญาณแห่งการสืบพันธุ์ แล้วมันมีสัญชาตญาณซ้อน, สัญชาตญาณซ้อนคือเรื่องกามารมณ์. เมื่อธรรมชาติ พระเจ้าธรรมชาติจะให้มีสัญชาตญาณของการสืบพันธุ์ ก็ให้มีเรื่องกามารมณ์รสอร่อยของกามารมณ์แฝงติดไว้กับการสืบพันธุ์. *ถ้ามีการสืบพันธุ์แล้วก็จะได้รสอร่อยของกามารมณ์เป็นเครื่องจ้าง,* จ้างให้สัตว์โง่ ๆ มันทำการสืบพันธุ์. ฉะนั้นสัตว์ทั้งหลายที่มันยังโง่อยู่ มันหวังรสกามารมณ์ที่เป็นค่าจ้างของการสืบพันธุ์ มันก็เอา. นี่เห็นไหมว่าสัญชาตญาณแท้ ๆ น่ะ มันมีอิทธิพลอย่างไร มหาศาลอย่างไร, บางลัทธิบูชายกย่องกามา-รมณ์เป็นพระเจ้าไปเสียก็มี; ที่แท้มันเป็นเรื่องจ้างให้ทำการสืบพันธุ์, แม้แต่สัตว์เดรัจ-ฉาน สัตว์เดรัจฉานที่มันหลงรสอร่อยจากการสืบพันธุ์.

แยกกันให้เด็ดขาดว่า การสืบพันธุ์นั้นเป็นอีกอย่างหนึ่ง มุ่งหมายให้เกิดพันธุ์ขึ้นมาใหม่ล้วน ๆ; แต่ **กามารมณ์นั้นคือรสอร่อย** รสอร่อย **ที่มาเป็นค่าจ้างให้ทำการสืบพันธุ์** ถ้าไม่อย่างนั้นมันไม่มีใครสืบพันธุ์ดอก; เพราะว่าการสืบพันธุ์นั้นมันลำบาก ยุ่งยากเจ็บปวดอะไรหลายอย่าง น่าเกลียดน่าชัง, แต่เอารสอร่อยมาล่อมาจ้าง มันก็เป็นสัญชาตญาณอีกอันหนึ่ง ที่จะรับเอาความล่อ ความหลอกล่อ นี่ถูกหลอกถูกล่อนี่ มัน

จึงมีสัญชาตญาณแห่งการชอบกามารมณ์ รับเอากามารมณ์กินเหยื่อเข้าไป แล้วก็ทำการสืบพันธุ์ แล้วธรรมชาติมันก็ได้การสืบพันธุ์ สมตามความปรารถนา. นี่เรียกว่า **สัญชาต-ญาณซับซ้อน ซึ่งจะต้องรู้เท่า รู้ทันให้เหมาะ มันจึงจะควบคุมกันได้.**

ธรรมะจะช่วยควบคุมสัญชาตญาณได้.

เป็นอันว่า **สัญชาตญาณนั้น** คือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับเราอยู่ทุกลมหายใจเข้าออก, มัน **เกี่ยวข้องกันอยู่กับเราทุกลมหายใจเข้าออก** คือมันเกิดได้เองทุกเมื่อ, มันเกิดผลุงขึ้นมาเองได้ทุกเมื่อ, แล้วนำไปตามความรู้สึกนั้น ๆ ได้ทุกเมื่อ. ถ้าไม่มีความรู้เพียงพอก็ต้องไปผิด, ก็ตามมันไป ก็ไปเป็นเรื่องผิด เรื่องทุกข์ เรื่องบาป เรื่องอะไรกันไปตามเรื่อง. **ต้องควบคุมให้รู้เท่าเล่าทัน** ให้มาในทางตรงกันข้ามที่เป็นดี, เป็นบุญเป็นกุศลกันก่อน.

เดี๋ยวนี้ก็เอาละ ก็คลุกกันอยู่กับบาปกับบุญ, กับกุศลกับอกุศล, กับนรกกับสวรรค์, **ไปตามอำนาจของสัญชาตญาณกันไปก่อน ๆ จนกว่าจะเอาชนะได้, ขึ้นเหนือความมีตัวตน เป็นพระอรหันต์อยู่เหนือการปรุงแต่ง หรือเหนืออำนาจของสัญ-ชาตญาณโดยประการทั้งปวง. พระอรหันต์จึงอยู่เหนือดีเหนือชั่ว เหนือบุญเหนือบาปเหนือสุขเหนือทุกข์ เหนือปัญหาทุก ๆ ประการของสิ่งที่มีชีวิต;** เพราะฉะนั้น **สัญชาต-ญาณนั้นครอบงำได้แต่ชีวิตที่ยังอยู่ใต้อำนาจของสัญชาตญาณ.** เรามีธรรมะ **มีธรรมะที่จะช่วยถอนตนขึ้นมา,** ถอนตนขึ้นมา, **ออกมาเสียจากอำนาจของสัญชาต-ญาณ.**

นี่ขอให้จดจำคำนี้ไว้ เพื่อศึกษาให้มันง่ายขึ้น เพื่อจะชี้ถึงตัวจริงที่มันมีอยู่จริง ที่มันกำลังผูกพันเราจริง ๆ ให้รู้จักให้มากขึ้น. การศึกษาธรรมะจะได้ง่ายขึ้น ว่ามีธรรมะสำหรับทำอะไร สำหรับจะควบคุมสัญชาตญาณอย่างสัตว์, **สัญชาตญาณอย่างสัตว์ก็คือสัญชาตญาณที่ปล่อยไปตามอำนาจของสัญชาตญาณ** มีความรู้สึกอย่างสัตว์เรียกว่า **สัญชาตญาณอย่างสัตว์ :** อยากทำอะไรก็ทำ ; ถ้ามีธรรมะก็มาควบคุมสัญชาตญาณอย่างนั้น ไม่ให้เป็นสัญชาตญาณอย่างสัตว์, ให้มาเป็นสัญชาตญาณอย่างมนุษย์ ที่ค่อย ๆ ดีขึ้น ๆ ดีขึ้น, ก็จะพ้นไป หลุดพ้นไป ไม่ต้องเป็นอะไร ไม่ต้องเป็นอะไร คือไม่อยู่ในอำนาจของสัญชาตญาณอีกต่อไป. นี่ขอให้ช่วยจำคำ ๆ นี้ไว้ เพราะว่าจะต้องพูดกันอีกหลายครั้ง วันนี้มันเป็นจุดตั้งต้นจึงพูดแต่เค้าโครงใหญ่ ๆ ไว้เป็นพื้นฐาน สำหรับจะพูดกันโดยรายละเอียด.

เรามาสังเกตดูว่า **เรามีอะไรรบกวน ?** พูดกันตามจริง ๆ ตามความรู้สึกของคนทั้งหลายทั้งปวงนี้ เรามีอะไรรบกวน ? จะระบุมาเป็นตัวอย่างว่า *เรามีความรัก* รบกวน *เรามีความโกรธ* รบกวน, *เรามีความเกลียด* รบกวน, *เรามีความกลัว* รบกวน, *เรามีความอิจฉาริษยา* ผู้อื่นรบกวน, *เรามีความวิตกกังวล* รบกวน, *เรามีความอาลัยอาวรณ์* รบกวน, *เรามีความหวงความหึง* รบกวน, ทำไมจะต้องหวงจะต้องหึง ; *เพราะสัญชาตญาณมันใส่มาอย่างนั้น* นี่ความรัก ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว ความอิจฉาริษยา ความวิตกกังวลอาลัยอาวรณ์ ความหวงความหึง สนุกไหม ? ลองคิดดูว่ามันสนุกไหม ถ้าอยู่กับสิ่งเหล่านี้ ? นี่มัน **เป็นเรื่องของสัญชาตญาณ ที่ได้ปล่อยไปตามอำนาจของสัญชาตญาณ** แล้วมันจะมีผลอย่างนี้เกิดขึ้นมา. **ถ้าเราควบคุมสัญชาตญาณได้ สิ่งเหล่านี้จะหายหน้าไปไม่ปรากฏ,** ในชีวิตนี้จะไม่มีความรัก ความโกรธ ความเกลียด

ความกลัว ความริษยา ความอาลัยอาวรณ์ เป็นต้น. มันเป็นชีวิตที่เยือกเย็น, นี่เรียกว่าหลุดพ้น หลุดพ้น. **เราจะหลุดพ้นจากอำนาจของสัญชาตญาณ คือวิมุติ วิมุต.**

ถ้าพูดอย่างภาษาวิทยาศาสตร์ วิมุติ **วิมุติคือหลุดพ้นจากอำนาจของสัญชาตญาณ** แต่ถ้าเราพูดในวัด เราพูดว่าวิมุติ วิมุติ บางทีก็ไม่รู้ว่าหลุดพ้นจากอะไรเสียด้วย พูดกันมาก ๆ นี่. ถ้าพูดว่าโลกุตตระ โลกุตตระ ว่าอยู่เหนือโลก อยู่เหนือโลก, พูดกันมากแต่ไม่รู้ว่าโลกอะไร. เดี๋ยวนี้จะบอกว่า **ถ้าพูดอย่างภาษาวิทยาศาสตร์ จะต้องพูดว่าอยู่เหนืออำนาจของสัญชาตญาณ,** อยู่เหนืออำนาจของสัญชาตญาณนั่นแหละคืออยู่เหนือโลก. ฉะนั้นต่อไปนี้ขอให้พึงถูกกันที เข้าใจกันทีถ้าพูดว่า **อยู่ใต้อำนาจสัญชาตญาณ** หรือพูดว่า **อยู่เหนืออำนาจของสัญชาตญาณ, ขอให้พึงถูกถึงที่สุดก็จะเข้าใจคำว่าวิมุติ หรือ คำว่าโลกุตตระได้ดี.**

นี้จะเห็นได้ว่า เรื่องสัญชาตญาณมันเกี่ยวข้องกับมนุษย์หรือคนนี้ ตั้งแต่ต้นจนอวสาน ตั้งแต่ต้นจนอวสานเลย, ตั้งแต่เกิดมาจนนิพพาน, แล้วยังครอบงำสัตว์เดรัจฉานหรือครอบงำพืชพันธุ์พฤกษาชาติอย่างเลวร้ายไปกว่านั้นอีก เพราะมันเป็นชั้นต่ำ. ในชั้นมนุษย์แท้ ๆ มันยังครอบงำกันอย่างละเอียด อย่างสุขุม อย่างเข้าใจยาก อย่างที่ว่ามานี้.

สรุปความว่า **อารมณ์ที่มากระทบเป็นผัสสะ** นั่นแหละ **เมื่อมีการกระทบอายตนะเกิดเป็นผัสสะ, ระวังให้ดี สัญชาตญาณจะแสดงบทบาทไปตามสัญชาตญาณ. ถ้าไม่มีธรรมะเข้าไปเกี่ยวข้อง มันจะต้องไปจบลงด้วยความทุกข์,** ถ้ามีธรรมะเข้าไปเกี่ยวข้อง มันจะไม่ไปทางความทุกข์, มันจะไปทางความไม่มีทุกข์ เพราะรู้จักควบคุมกระแสปรุงแต่งแห่งสัญชาตญาณ, จะเรียกเป็นภาษาในวัดหน่อยก็ **กระแสแห่งอิทัปปัจจยตาได้รับการควบคุมอย่างถูกต้อง ไม่เป็นทุกข์,** ไม่เป็นไปในทางทุกข์. ถ้ากระแสแห่งอิทัปปัจจยตาได้รับการควบคุมไม่ถูกต้อง หรือไม่ได้รับการควบคุมเลย มัน

ต้องเป็นทุกข์ ไม่มีใครช่วยได้, พระเจ้ากี่องค์ ๆ ก็มาช่วยไม่ได้ มันเป็นอย่างนั้น. ฉะนั้นจึงเป็นอันว่ารู้เรื่องนี้กันให้เพียงพอ เดี๋ยวนี้เราก็เอาคำพูดทางวิทยาศาสตร์นอกพระคัมภีร์มาพูด ก็เพื่อให้เข้าใจชัดได้ง่ายขึ้น, และจะเข้ากันได้กับการศึกษาที่เขาก้าวหน้าไปมากแล้ว. การศึกษาทาง *biology* ทางชีววิทยานี้มันก้าวหน้าไปมากแล้ว ก็จะได้ผสมโรงกันให้เกิดความเข้าใจง่าย ปฏิบัติง่าย ได้รับผลอย่างเต็มที่ขึ้นมาในโลกนี้ในหมู่มนุษย์นี้. **เมื่อเราไม่รู้เท่าทันเราก็บังคับควบคุมไม่ได้ มันก็บันดาลความทุกข์ให้, เมื่อรู้เท่าทันบังคับได้ มันก็ไม่อาจจะบันดาลความทุกข์ให้** คือไม่มีความทุกข์เลย.

หวังว่าพุทธบริษัททั้งหลาย **จะได้รู้จักตัวเองมากยิ่งขึ้นไปกว่าเก่า โดยมารู้เรื่องที่บัญญัติไว้ในคำว่าสัญชาตญาณ หรือ ภาวิตญาณ** คำนอกพระบาลี อาตมาว่าเอาเอง. ภาวิตญาณนี้จะควบคุมสัญชาตญาณ เราก็มาศึกษากันให้เพียงพอ. วันนี้เป็นวันเริ่มต้น รู้จักแต่เพียงชื่อของมัน, รู้จักความลับที่มันเกี่ยวข้องกันอยู่กับสิ่งที่เรียกว่าชีวิต ชีวิตนี้ โดยหลักใหญ่ ๆ โดยหลักทั่วไป, รายละเอียดไว้ว่ากันวันหลังเพราะมันยืดยาว.

เดี๋ยวนี้ก็รู้สึกเหนื่อยแล้ว จะต้องขอยุติการบรรยายสำหรับวันนี้ไว้ทีก่อน ให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย สวดบทคณสาธยายส่งเสริมจิตใจ ให้เกิดกำลังในการประพฤติธรรมะสืบต่อไปในกาลบัดนี้.

ธรรมะกับสัญชาตญาณ

— ๒ —

๑๑ มกราคม ๒๕๒๙

โครงสร้างของสัญชาตญาณ.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ เป็นครั้งที่ ๒ แห่งภาคมาฆบูชา ในวันนี้นั้น อาตมาก็จะได้กล่าว เรื่อง *ธรรมะกับสัญชาตญาณ* ต่อไปตามเดิม แต่มีหัวข้อย่อยเฉพาะในวันนี้ว่า **โครงสร้างของสัญชาตญาณ.**

[ทบทวน.]

มีความจำเป็นที่จะต้องทบทวนเรื่องที่กล่าวมาแล้วบ้างสักหน่อย; เพราะว่ามีคนแปลกหน้าใหม่มา ยังไม่เคยฟังมาตั้งแต่ต้นย่อมไม่อาจจะเข้าใจ, และการทบทวนนั้นก็ยังมีผลดีแก่ผู้ที่ได้เคยฟังแล้ว จะได้เข้าใจชัดเจนแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น.

สิ่งที่เรียกว่าสัญชาตญาณนี้ เราโดยมากไม่เคยได้ยิน, และไม่เคยทราบเรื่องของมันเลย. **การค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ก็ได้ค้นพบสิ่งสิ่งนี้** ซึ่งมีเรื่องมีความจริง

อะไรของมันโดยเฉพาะ, แล้วมันก็มา **เข้ากันได้กับหลักเกณฑ์ในพระพุทธศาสนา** มาใช้ประกอบแก่กันและกัน แล้วก็จะได้เข้าใจได้ง่ายขึ้น เข้าใจได้ยิ่งขึ้น.

สัญชาตญาณ แปลว่า *ความรู้หรือความรู้สึกที่เกิดอยู่เอง เกิดขึ้นเอง เพราะมันเป็นสิ่งที่มีมาในชีวิต,* ในสิ่งที่เรียกว่าชีวิตหรือในชีวิตนั้น มันมีความรู้ชนิดนี้ติดมาด้วยและถ่ายทอดกันไปด้วย ; อย่างว่า *นกกระจาบรู้จักทำรัง* อันวิจิตรพิศดาร, ซึ่งคนก็ทำไม่ได้. แต่ลูกนกกระจาบก็ทำได้โดยไม่ต้องเรียน, ไม่ต้องเข้าโรงเรียน, หรือว่า *แมลงผึ้งก็ทำรังผึ้ง* รวงผึ้งได้อย่างวิจิตรงดงาม ซึ่งมนุษย์ทำไม่ได้ ; แต่ลูกผึ้งเหล่านั้นก็ไม่มีการเข้าโรงเรียน หรือมีสอนให้ทำ มันก็ทำได้เลย, มันเป็นตัวผึ้งขึ้นมาแล้วมันก็ทำได้เลย. นี้จะเป็นตัวอย่างง่าย ๆ ที่ให้เราเห็นได้ว่า **ในชีวิตนั้นมันมีอะไรที่เป็นตัวความรู้อย่างเหมาะสมกับชีวิตนั้น ๆ มาด้วยเสร็จ** เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นเอง, เรียกว่าเกิดเอง ก็เพราะว่าไม่ต้องมีใครสอน.

ทีนี้มันยังมีอีกหลายอย่าง หลายเรื่อง ที่รุนแรงที่เป็นปัญหา ซึ่งเราจะได้พิจารณากันต่อไป. ปัญหาก็คือว่า **สัญชาตญาณนั้นเป็นรากฐานสำหรับการเกิดแห่งกิเลส, พอได้เหตุได้ปัจจัยที่จะส่งเสริมสัญชาตญาณ** นั้นได้ มัน **ก็เกิดขึ้นอย่างใหญ่หลวงและเกินขอบเขต,** เกินขอบเขต ก็เลย **กลายเป็นเรื่องเสียหาย.**

ฉะนั้น **การควบคุมสัญชาตญาณ จึงเป็นสิ่งจำเป็น ที่เราต้องรู้จักและรู้ว่าจะควบคุมมันอย่างไร. ที่ควบคุมไม่ได้** เอาเสียทีเดียว **ก็ต้องมีการเปลี่ยนกระแส** คือหันกระแสให้ไปในทิศทางที่มีประโยชน์, **ต่อเมื่อเป็นพระอรหันต์ ความรู้สึกเหล่านี้จึงจะถูกทำลายให้หมดสิ้นไป.** นี่ก็พยายามเข้าใจใจความสำคัญตอนนี้ให้ดี ๆ ว่ามันมีอยู่ในชีวิต ; ถ้าควบคุมไม่ได้ก็เป็นอันตราย, ต้องควบคุมให้ได้, ที่ควบคุมไม่ได้ก็รู้จักผันกระแสของมันให้เป็นไปในทางที่ไม่เป็นอันตราย แต่ให้กลายเป็นประโยชน์.

เช่นว่ากระแสน้ำพัดพามาท่วมวินาศ ; แต่ถ้าเราเอากระแสน้ำนั้นผันไปใช้ในทางที่จะให้เกิดประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง, เช่นเดี๋ยวนี้ก็ใช้เป็นเครื่องกำเนิดไฟฟ้า ไปหมุนเครื่องกำเนิดไฟฟ้าให้เกิดไฟฟ้า ; น้ำแทนที่จะอันตรายอย่างใหญ่หลวงก็กลายเป็นเรื่องได้ประโยชน์ ; อย่างนี้เรียกว่าผันกระแสของมัน.

กำลังมากมายแห่งสัญชาตญาณในบางสาขานั้นมันมี ; **ถ้ารู้จักผันไปให้ใช้เป็นประโยชน์ ก็จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง, ถ้าทำไม่ได้มันก็เป็นอันตราย** คือทำความวินาศให้แก่ผู้นั้นได้. **กำลังจิต** ที่มากมายนั้นแหละถ้าปล่อยไปตามบุญตามกรรม **ไม่มีปัญญาไม่มีวิชชา** มันก็เป็นอันตราย มัน **จะกลายเป็นเรื่องของกิเลส** ทำไปตามอำนาจของกิเลส ; แต่ถ้าว่าบังคับได้ เอากำลังจิตไปใช้ในทางที่ถูกต้อง มันก็จะเป็นประโยชน์ ; ดังนั้นเราจะต้องรู้เรื่องสิ่งนี้ให้เพียงพอ.

บางท่านอาจจะคิดว่า ไม่เกี่ยวกับพุทธศาสนา, ไม่เห็นมีชื่อนี้ในพุทธศาสนา, เข้าใจอย่างนั้นไม่ถูก เพราะมันเรียกกันคนละชื่อ เป็นวิชาความรู้คนละยุค, แล้วเป็นเรื่องการศึกษาค้นคว้าที่ยิ่งขึ้นไป. **ถ้าพูดทางวิทยาศาสตร์แล้ว เรื่องของสัญชาต-ญาณก็มีเรื่องจิตเข้ามามากทีเดียว,** แม้จะมีเรื่องวัตถุเจืออยู่ ยังเหลืออยู่ แต่ก็เป็นเรื่องจิตเข้ามามากทีเดียว. การที่จะพูดว่าวิทยาศาสตร์เป็นเรื่องทางวัตถุโดยส่วนเดียวนั้นมันก็ไม่ถูกต้อง ; เพราะมันเริ่มมีเรื่องจิตที่อาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งมันชัดเจนเปิดเผยพิสูจน์ได้อะไรได้นี้ มาเป็นหลักเกณฑ์สำหรับการศึกษาเรื่องทางจิตที่ลึกซึ้งขึ้นไป. ในพระพุทธศาสนา ก็จะได้ประโยชน์. **ขอให้รู้จักร่วมมือ เอาความรู้หรือหลักเกณฑ์วิธีการอย่างวิทยาศาสตร์ มาใช้ร่วมกันกับความรู้หลักเกณฑ์วิธีการในพระพุทธศาสนา.**

ในชั้นแรกนี้ขอให้ทุกท่านที่ยังไม่เคยฟังบรรยายมาก่อนนั้นให้รู้ว่า มัน **มีความรู้ชนิดหนึ่งเกิดอยู่ตามธรรมชาติ** แล้วก็ **ถ่ายทอดไปได้,** แล้วชีวิตนั้นเป็นเรื่องของธรรมชาติอันลึกซึ้ง ถ้าว่าเป็น อิทัปปัจจยตา ก็เป็นอิทัปปัจจยตาชนิดที่ลึกซึ้ง ซึ่งจะต้องเข้าใจกันทีหลัง. ในขั้นนี้ให้รู้ว่า **คนเราไม่รู้เรื่องนี้ของตนเอง จึงบังคับตนเองไม่ค่อยจะได้.**

การบังคับตัวเองนี้สำคัญมาก ให้มันอยู่ในความถูกต้อง มันก็มีผลดี, **เกิดบังคับตัวเองไม่ได้เมื่อไร มันก็ออกนอกลู่นอกทาง.** ฉะนั้น **คนบุถุชนจึงตกอยู่ในกระแสแห่งความผิด,** ความโง่ ความหลง ความไม่รู้; เขาไม่อาจจะต่อสู้กับเรื่องของสัญชาตญาณ ที่ต้องการให้บังคับและควบคุม, ปล่อยไปตามบุญตามกรรม ก็ไปเป็นอันธพาลไปเป็นโจรเป็นอะไรกันหมด. ถ้าบังคับควบคุมไว้ได้ มันก็ดึงเข้ามาอยู่ในวงของสัตบุรุษ ของกัลยาณชน; เราจึงสนใจในเรื่องนี้. สำหรับบุถุชนก็สนใจที่จะรู้ว่ามันเป็นอย่างไร ก็ต่อสู้เพื่อจะควบคุมมัน, ถ้าต่อสู้ไม่ได้ก็พ่ายแพ้ พ่ายแพ้แก่ความชั่วความรู้สึกที่จะทำชั่วซึ่งมันเกิดขึ้นได้เอง.

ยกตัวอย่างเช่นว่า เดินไปในไร่พบผลไม้ ตุ้งแตงที่เขาปลูกไว้ มันก็ขโมยมันก็หยิบเอาไป จะขโมยหรือไม่ขโมยก็ไม่รู้ ด้วยความรู้ที่เป็นสัญชาตญาณว่ามันต้องได้มันจะได้ มันควรจะได้; แม้แต่สัตว์มันก็เป็นอย่างนั้น **คนก็คล้ายกับสัตว์ ถ้าเห็นอะไรกินได้ก็เอาไป** เท่านั้น อย่างที่เรียกว่าขโมยนั่นแหละ. ปุถุชนจึงประสบปัญหานี้, แล้วส่วนมากก็พ่ายแพ้ คือ **จะทำไปตามความรู้สึกของสัญชาตญาณ** นั่นเอง. ถ้าได้รับการศึกษามาดี มาพอ มีธรรมะ ซึ่งที่แท้ก็คือระบบควบคุมสัญชาตญาณนั่นแหละ อย่างที่พูดแล้วในวันก่อน เป็นประโยคสั้น ๆ ว่า ธรรมะ —ธรรมะ, **ธรรมะคือระบบปฏิบัติเพื่อควบคุมสัญชาตญาณ.** ถ้าเขาได้รับการฝึกฝน อบรมมาดีแล้ว มันก็จะไม่ทำ

อย่างนั้น, จะไม่ทำอย่างนั้น; มิฉะนั้นก็จะทำอย่างนั้นจนได้รับโทษ ซึ่งมันก็สอนให้เหมือนกัน. อย่างที่ว่าลิงพบแตงมันก็ขโมย หลาย ๆ หนเข้าเขาดักบ่วง ดักแร้ว ดักจั่นมันก็ติด, มันก็ค่อยฉลาดขึ้น.

นี่เรา **ต้องสู้กันกับสัญชาตญาณ อยู่เป็นปกติโดยไม่รู้สึกตัว;** เมื่อไม่รู้สึกตัวเสียเลย มันก็พ่ายแพ้แก่สัญชาตญาณ, มันก็ล้มลุกคลุกคลาน, มันก็ไม่มีอะไรที่น่าชื่นใจ.

มีคำกล่าวมาแต่โบราณ ซึ่งเข้าใจว่าก่อนพุทธกาลก็ได้ ตั้งแต่มนุษย์รู้จักคำว่าธรรมะแล้ว, มีคำกล่าวว่า

อาหารนิทฺทาภย เมถุนญฺจ สามญฺญเมตปฺปสุภิ นรานํ
ธมฺโม หิ เตสํ อธิโก วิเสโส ธมฺเมน หีนา ปสุภิ สมานา.

มีใจความว่า *การกินอาหาร การนอน การขี้ขลาด การประกอบเมถุนธรรมระหว่างเพศสี่อย่างนี้มีเสมอกันในระหว่างมนุษย์กับสัตว์, ธรรมะเท่านั้นที่จะทำความแตกต่างระหว่างมนุษย์กับสัตว์, ครั้นปราศจากธรรมะเสียแล้ว คนกับสัตว์ก็เสมอกัน, ปสุภิ สมานา —คนเสมอกันกับสัตว์.* ฉะนั้น คำว่าธรรมะ, **ธรรมะในกรณีอย่างนี้ ก็คือเรื่องที่จะต้องประพฤติปฏิบัติให้เกิดความถูกต้องขึ้นมา,** ให้คนแตกต่างจากสัตว์, เพราะสัตว์ไม่มีธรรมะ ก็ทำไปตามอำนาจของสัญชาตญาณ. ความถูกต้องของสัตว์ก็มี, อย่างที่ถูกต้องของสัตว์ ตามที่มันรู้สึกว่ามันได้แล้วก็ดี มันก็ได้กินได้อะไรแล้วก็ดี; อย่างนี้เรียกว่าไม่มีธรรมะ สำหรับ **มนุษย์นี้ต้องมีธรรมะมีหลักเกณฑ์ที่ว่าอย่างไรดีอย่างไรไม่ดี;** ดังนั้น **คนจึงแตกต่างจากสัตว์เพราะเหตุที่มีธรรมะ** นั่นเอง. **ข้อนี้ก็เป็นอันเข้ากัน**

ได้กับที่เราประสงค์ ว่าเราจะมีธรรมะเป็นระบบปฏิบัติ สำหรับจะควบคุมสิ่งที่เรียกว่าสัญชาตญาณ.

นี้คือข้อความย่อ ๆ ใจความย่อ ๆ เรื่องนี้ที่ได้พูดมาแล้ว, ผู้ที่ยังไม่เคยฟังคงจะได้ฟัง แล้วก็จะได้จับเงื่อนต้นต่อไป. ซึ่ง ในครั้งนี้จะได้อธิบายถึงโครงสร้างของสัญชาตญาณทั้งหมดทั้งสิ้น.

[เริ่มการบรรยายครั้งนี้.]

ขอให้ทราบว่าเมื่อจะพูดกันทั้งหมดทั้งสิ้น มันก็ต้องพูดได้คร่าว ๆ คร่าว ๆ โดยสังเขป. เราก็ รู้โดยสังเขปก่อน แล้วจึงค่อยรู้ในรายละเอียด, รายละเอียดยิ่ง ๆ ๆ ขึ้นไป ; ฉะนั้นในการฟังโครงสร้างโดยสังเขปก่อนนั้น ก็เป็นของจำเป็น ขอให้ตั้งใจฟังให้ดี.

สัญชาตญาณตามหลักพุทธศาสนา.

ข้อนี้จะขอกล่าวตามความรู้สึกหรือความรู้ที่ศึกษาธรรมะในพุทธศาสนา แล้วก็บัญญัติ เรื่องของสัญชาตญาณเอาตามเหตุผล หรือ เค้าเงื่อน หรือ หลักเกณฑ์ที่มีอยู่ในหลักพระพุทธศาสนา, ไม่ได้เอาเรื่องของชีววิทยาหรือวิทยาศาสตร์ปัจจุบันมาเป็นหลักรับรอง แต่ว่ามัน ไม่ค้านกันเลย, เราวาดรูปโครงชนิดที่ตามหลักพุทธศาสนา, ถ้าให้อวดก็จะอวดว่าดีกว่า ถูกต้องกว่า เข้าใจได้ง่ายกว่า.

เมื่อถือตามหลักธรรมะในพุทธศาสนาก็จะพบว่า สัญชาตญาณแม่, สัญชาต-ญาณ ซึ่งเป็นที่รวมแห่งสัญชาตญาณทั้งหลาย เรียกว่าสัญชาตญาณต้นตอก็ได้ คือ

สัญชาตญาณแห่งความมีตัวตน, ความรู้สึกว่ามีตัวตน เรื่องนี้เคยพูดกันมาหลายสิบครั้งแล้ว ความรู้สึกว่า ตัวตนแก่จัดเข้าเป็น ตัวกู—ของกู มีอยู่ในพฤติแห่งจิตใจของคน ตามหลักปฏิจจสมุปบาทโดยเฉพาะนั่นเอง.

เมื่อเด็กทารกคลอดออกมาจากท้องแม่ มันก็มีสัญชาตญาณแห่งตัวตนเป็นเชื้อมาแล้วโดยไม่ปรากฏ โดยไม่ประจักษ์โดยไม่ปรากฏ. เราจึงถือว่าไม่มี ยังไม่มี. แต่ครั้นทารกนั้นได้มารู้เวทนา ได้สัมผัส นั่นสัมผัสนี่อะไรก็ตาม, *เกิดเวทนา : รู้สึกสุขเวทนา ทุกขเวทนา อทุกขมสุขเวทนา.* ทารกนั้นก็ พอใจในสุขเวทนา แล้วก็ ซึมซาบในรสชาติของสุขเวทนา, มันก็ เกิดความรู้สึกว่าตัวกูซึมซาบ, แล้วมันก็ อยากที่จะให้สุขเวทนานั้นมีอยู่ด้วยตลอดไป. เมื่อเกิดความอยากให้เป็นตัวกูที่จะอยู่เพื่อเสวยรสแห่งสุขเวทนานั้นสืบต่อไป. นี่ เพราะเวทนาแท้ ๆ ที่มันทำให้ปรุงแต่งสัญชาตญาณตัวกูขึ้นมาเต็มขนาด เต็มความหมาย, แล้วคิดดูเถิดว่า ไม่มีใครต้องสอน ทารกจะเกิดมีความรู้สึกอย่างนี้ขึ้นมาได้ ตั้งแต่การกินนมครั้งแรกว่า : กูอร่อย, กูต้องการจะมีอย่างนั้นอีก, ถ้าไม่ได้อย่างนี้ก็โกรธ, ก็โกรธขึ้นมา, ถ้าได้ก็พอใจ, ถ้าเป็นเวทนาที่ไม่เป็นสุขไม่ทุกข์ ก็คงสงสัยฉงนสนเท่ห์ โง่อยู่เท่าเดิมตามเดิม.

ขอให้สังเกตดูในแง่ที่ว่า มันเกิดได้เอง เพราะอำนาจแห่งสัญชาต-ญาณ ; ผู้ที่ถือศาสนาพระเจ้าเขาก็ให้เป็นเรื่องของพระเจ้าบันดาลไปตามเรื่อง, แต่ถ้าเรื่อง ในพุทธศาสนานี้ไม่มีพระเจ้า ก็เลยถือว่าเป็นเรื่องของสัญชาตญาณ. ครั้นได้เหตุปัจจัยภายนอกมาสนับสนุน มันก็ปรุงแต่งเป็นความคิดที่เป็นรูปเป็นร่างสมบูรณ์แบบขึ้นมา, เกิดความรู้สึกว่าตัวกู ว่าของกู.

สัญชาตญาณแห่งการมีตัวตน.

ขอให้ทุกคน **สังเกตตนเองว่า มันมีความรู้สึกว่าตัวกู–ของกูอยู่อย่างไร, เกิดขึ้นมาตั้งแต่ครั้งไหน,** ตั้งแต่เล็ก ๆ ก็รู้สึกคิดนึกอย่างนี้เป็น, แล้วก็อาจจะเห็นความรู้สึกชนิดนี้ หรือบทบาทของผู้อื่นที่แสดงออกมาด้วยความรู้สึกชนิดนี้, แล้วจะรู้สึกได้แม้แต่ในสัตว์เดรัจฉาน. **แม้แต่ลูกสัตว์ตัวเล็ก ๆ มันก็แสดงอาการ** ให้เราเห็นได้ว่า**มันมีความรู้สึกว่าตัวกูว่าของกู.** อย่างลูกแมวเล็ก ๆ ยังไม่เคยต่อสู้ ไม่เคยพบศัตรูที่ไหนมา *ลูกแมวนั้นก็รู้จักขู่รู้จักต่อสู้, รู้จักแสดงอาการว่าตัวกูหรือของกู* ไม่ให้ลูกแมวตัวอื่นหรืออะไรเข้ามาในเขตของกู. ช่วยศึกษาข้อนี้ให้ดี มีประโยชน์มาก, เป็นหัวใจของกิเลสทั้งหมด, **เป็นความรู้ว่าตัวตนตามอำนาจของสัญชาตญาณอันแรก.**

อย่างนี้ **เป็นการเรียนธรรมะจากของจริง** ไม่ใช่เรียนด้วยการฟังการอ่านการอะไร, **ต้องศึกษาธรรมะจากสิ่งที่มีอยู่จริง โดยเฉพาะของตนในภายในใจของตน ;** ถ้ารู้แจ้งของตนแล้ว มันก็จะรู้ไปถึงของผู้อื่นได้โดยง่าย, แล้วก็ถูกต้องด้วยเหมือนกัน, แล้วก็รู้ให้ลึกลงไปกว้างขวางออกไป, ก็จะรู้ถึงของสัตว์เดรัจฉาน, กระทั่งรู้ไปถึงเรื่องของต้นไม้, ซึ่งล้วนแต่มีสัญชาตญาณด้วยกันทั้งนั้น. เราจะได้พิจารณากันเป็นเรื่อง ๆ ไป. **ในชั้นนี้ก็ขอให้จับจุดตั้งต้นด้วยสัญชาตญาณแห่งการมีตัวตน** มีตัวตนมีความรู้สึกว่ามีตัวตน.

ความรู้สึกว่ามีตัวตนนี้เป็นเรื่องยาก ลำบาก เพราะว่าศาสนาพวกหนึ่งกลุ่มหนึ่ง **แสดงความจริงว่ามีตัวตน,** *มีตัวตน* ตัวตน ๆ *เรื่อยไปจนสุดท้าย* ตั้งแต่ตั้งต้นจนสุดท้ายมีตัวตน มีตัวตนอย่างสูงสุด *เป็นมหาตมัน ปรมาตมัน, เป็นพระเป็นเจ้า* เป็นอะไรก็ตาม มีลักษณะเป็นตัวตน คือ **มีอัตตาหรือมีอาตมัน.** ศาสนาพวกหนึ่งโดยเฉพาะ **พุทธศาสนา** และศาสนาอื่นบ้างในเครือเดียวกัน **ปฏิเสธความมีอัตตา หรือมี**

ตัวตน, **มีแต่สิ่งที่เป็นไปตามธรรมชาติ, เป็นไปตามกฎของอิทัปปัจจยตา** และเป็นธรรมชาติ, ไม่มีอัตตา ไม่มีตัวตน. นี้ก็เรียกได้ครั้งหนึ่งว่า บรรดาศาสนาทั้งหลายทั้งหมดทั้งสิ้นในโลกนี้แบ่งได้ ๒ พวก : **พวกหนึ่งมีตัวตน, อีกพวกหนึ่งไม่มีตัวตน.**

พวกที่มีตัวตนก็เอาความรู้สึก นั่นแหละ **เป็นหลัก** เอาความรู้สึกที่มีอยู่เป็นหลัก ; แต่มันเป็นความรู้สึกที่ไม่ถูกต้อง, **เป็นความรู้สึกไปตามอำนาจสัญชาตญาณว่ามีตัวตน,** แล้วก็หาเหตุผลสมอ้างให้มีตัวตนมากขึ้น ๆ มันเป็นอย่างนี้ไปเสีย. **พวกที่ไม่มีตัวตนก็เห็น** ว่าเป็น**สัก**ว่า**ตามธรรมชาติ, เป็นธาตุตามธรรมชาติ, แล้วมีการปรุงแต่งไปตามกฎของ อิทัปปัจจยตา** วิวัฒนาการขึ้นมาเป็นอย่างนั้นอย่างนี้กระทั่งเป็นจิตใจคิดนึกได้มากมาย วิเศษ ประเสริฐ ศักดิ์สิทธิ์ กายสิทธิ์ ตามเรื่องของจิต. แล้วก็ถือว่าเป็นตัวตนให้มีตัวตนอยู่เรื่อยไป จนกระทั่งว่าขั้นสุดท้ายก็ให้มีตัวตนถาวร, เป็นตัวตนอยู่อย่างถาวร.

แต่ **พุทธศาสนานั้นว่าไม่มีตัวตนอย่างนั้น, จิตเท่านั้น** ศึกษาเรื่องนี้รู้ดีแล้วก็ปล่อยวางสิ่งทั้งหลาย ที่เคยยึดถือตามสัญชาตญาณว่าตัวตนนั้นเสีย, หมดสัญชาตญาณว่ามีตัวตนเสีย. นี่เรียกว่า **ทำลายความรู้สึกว่าตัวตนได้ ด้วยญาณอันสูงสุดขั้นสุดท้ายของพระอรหันต์** เท่านั้น, มันก็เลยไม่มีตัวตน, มีแต่จิตที่หายโง่ เรียกว่าจิตที่หลุดพ้นจากความโง่ พ้นจากกิเลส พ้นจากความทุกข์ ก็ได้ประสบกับความที่ไม่มีทุกข์อันสูงสุดนั้น. **พอถึงวาระถึงโอกาสก็ดับไป,** จิตนั้นก็ดับไปตามธรรมชาติของจิตที่เป็นสิ่งที่มีเหตุมีปัจจัย, หมดเหตุหมดปัจจัยก็ดับไป. มันก็ **เหลืออยู่แต่ความว่าง ซึ่งจะเอามาเป็นตัวตนไม่ได้.**

พวกที่มีตัวตนก็ยังจะเอาความว่างนั้นแหละเป็นตัวตนอีกทีหนึ่ง, สมมติความว่างนั้นแหละเป็นตัวตนอีกทีหนึ่ง, เป็นตัวตนใหญ่ ตัวตนมหาศาล ก็ตามใจเขาสิ. **ตาม**

หลักพุทธศาสนาถือว่า ถ้ายังมีความรู้สึกว่าตัวตนอยู่แล้ว จิตจะสงบไม่ได้, จิตจะเป็นอิสระไม่ได้, มันมีความหมายแห่งตัวตนบีบคั้นอยู่ **พุทธศาสนาจึงสลัดความรู้สึกว่าตัวตนหมดออกไป;** ตัวจิตก็ไม่ใช่ตัวตน อาศัยเหตุปัจจัยดำรงอยู่ด้วยกาย, ครั้นกายดับ จิตก็พลอยไม่ปรากฏไปด้วย. แต่ว่า **จิตที่หลุดพ้น** อย่างนี้มัน **ได้ประสบกันเข้ากับภาวะอันหนึ่ง ซึ่งไม่มีความทุกข์สูงสุด,** ที่ดับสิ้นแห่งความทุกข์สูงสุด ใช้คำว่า **นิพพาน,** *นิพพาน* แปลว่า *ดับลงแห่งกิเลส, ดับลงแห่งความโง่, ดับลงแห่งความหลง ความเข้าใจผิด ซึ่งเป็นเหตุให้ เกิด โลภะ โทสะ โมหะ,* ดับกิเลสเหล่านี้ลงไปหมดเหมือนกับดับไฟ; เพราะกิเลสเหล่านี้เป็นของร้อนเหมือนกับไฟ แล้วก็ดับไฟเสีย. คำว่า *นิพพาน แปลว่า ดับ, ดับแห่งความร้อน,* ดับแห่งของร้อน.

พวกที่ติดตัวตน ก็เอานิพพานเป็นตัวตนอีกทีหนึ่ง; นิพพานนี้ถูกยึดถือว่าเป็นตัวตนนิรันดร, ความว่างจากทุกข์นิรันดรถูกยึดถือเป็นตัวตนนิรันดร, ให้ตัวตนของตนที่บริสุทธิ์แล้วเข้าไปฝังอยู่ในตัวตนนิรันดร แล้วก็อยู่กันอย่างนิรันดร. **อย่างนี้ไม่ใช่หลักพุทธศาสนา,** เป็นหลักศาสนาของฝ่ายที่มีตัวตน ฝ่ายที่มีตัวตน. **พุทธศาสนาเป็นพวกที่ไม่มีตัวตน โดยดับสัญชาตญาณแห่งความมีตัวตนเสียได้;** เรื่องนี้ต้องพูดกันยืดยาว, พูดกันอีก พูดเท่าไรก็ได้ว่า **ความรู้สึกว่ามีตัวตน เป็นสัญชาตญาณแม่บท** คลอดลูกออกมาเป็นสัญชาตญาณทั้งหลายต่าง ๆ นานา.

สัญชาตญาณต่าง ๆ ล้วนออกมาจากสัญชาตญาณตัวตน.

เอาละ, เราจะพิจารณากันถึงสัญชาตญาณลูก ๆ สัญชาตญาณที่คลอดออกมาจากสัญชาตญาณแห่งความมีตัวตนกันสักครั้งหนึ่งสำหรับเป็นการเริ่มแรกของเรื่องนี้ ให้ถึงจุดที่ประสงค์ของเรื่อง. **เมื่อมีสัญชาตญาณเกิดขึ้นได้เอง ว่ามีตัวตน ๆ** อย่างนี้,

มันก็เกิดเป็นสัญชาตญาณต่าง ๆ นานา ที่กล่าวไว้ในเรื่องของสัญชาตญาณของวิทยาศาสตร์ ชีววิทยาของการศึกษาสมัยใหม่, **เราเอามาแต่เรื่องที่มันตรงกันกับหลักเกณฑ์ของกิเลสในพุทธศาสนามาพิจารณา** กันก่อน. ขอให้กำหนดให้ดี ๆ จะได้พูดต่อไป ว่า **สัญชาตญาณแห่งความมีตัวตนนั้น** มันได้ **ทำให้เกิดสัญชาตญาณคือความเห็นแก่ตัวตน,** ความเห็นแก่ตน, พร้อม ๆ กันนั้นก็มี **สัญชาตญาณอย่างอื่นที่มันจะแวดล้อมความรู้สึกอันนี้ไว้;** ดังนั้นมัน **จึงเกิด** สัญชาตญาณอื่น ๆ.

สัญชาตญาณแห่งการกินอาหาร, คำว่ากินอาหารนั้นมันต้องอยาก มันต้องกิน. ต้องหากินจนได้, มันต้องต่อสู้สุดเหวี่ยงเพื่อให้ได้กิน, ที่เรียกว่าสัญชาตญาณแห่งการกินอาหาร.

แล้วมันก็ **เกิดสัญชาตญาณแห่งความกลัว,** อะไรที่น่ากลัวว่าจะทำลายตัวตน เป็นศัตรูแก่ตัวตนแล้ว มันก็กลัวทั้งนั้นแหละ. ฉะนั้นเด็ก ๆ มันก็รู้จักกลัว อะไรสิ่งที่มีรูปร่างแปลกประหลาด ว่ามันจะเป็นอันตรายแก่ตัว มันจึงกลัว, และมันจึงร้องไห้. เด็ก ๆ เห็นคนรูปร่างประหลาดน่ากลัว มันก็กลัวเท่านั้นแหละ, ไม่ต้องมีใครสอน; เพราะมันมีสัญชาตญาณแห่งความกลัวเกิดขึ้น เมื่อได้ผเชิญเข้ากับสิ่งที่รู้สึกว่าเป็นอันตราย, มันจึงมีสัญชาตญาณแห่งความกลัว.

แล้วมันก็ **มีสัญชาตญาณแห่งการต่อสู้;** คำว่าต่อสู้นี้มีความหมายหลายอย่าง แม้แต่การวิ่งหนีก็เป็นการต่อสู้ชนิดหนึ่งด้วยเหมือนกัน, มีสัญชาตญาณแห่งการเอาตัวรอด ต่อสู้เพื่อเอาตัวรอด. ฉะนั้นมันจึงสู้ไปตามเรื่อง สู้ไปตามสัญชาตญาณ, หรือว่ามันจะหนีภัย เป็นการต่อสู้ ในเมื่อมันสู้โดยการเผชิญหน้าไม่ได้ มันก็สู้ด้วยการวิ่ง, มันก็สู้ด้วยการวิ่งหนีไปตามเรื่องของมัน.

มีสัญชาตญาณแห่งการรักตน เห็นแก่ตน เป็นพื้นฐานอยู่ในใจ, ทีนี้มัน**ก็มีสัญชาตญาณแห่งการสืบพันธุ์** ก็เพื่อให้มันมีลูกหลานเหลืออยู่ไม่สูญพันธุ์. เรื่องนี้ลึกซึ้งมาก สัญชาตญาณแห่งความมีตัวตน, มันต้องการจะไม่สูญไม่สาบสูญแห่งตัวตน มันก็ต้องการจะสืบพันธุ์. คนก็เป็นอย่างนั้น สัตว์เดรัจฉานก็เป็นอย่างนั้น, ต้นไม้ก็เป็นอย่างนั้น, ต้องการจะคงมีพันธุ์ เรียกว่าสัญชาตญาณแห่งการสืบพันธุ์. แล้วก็สร้างอวัยวะเพื่อการสืบพันธุ์มาอย่างวิจิตรพิสดาร ควบคุมยาก เข้าใจยากที่สุด, จนในที่สุดต้องได้ไปทำการสืบพันธุ์ แม้จะยุ่งยากลำบากเท่าไร มันก็มีการสืบพันธุ์จนได้ เพราะมันมีสัญชาตญาณอันนี้เป็นเดิมพัน.

แล้วมันก็มีออกมาเป็น **สัญชาตญาณแห่งการพัฒนา** พัฒนา ให้ดีขึ้น ทำให้ดีขึ้นนี้ ; สังเกตดูเถอะมันต้องการดีขึ้นทั้งนั้นแหละ ทั้งสัตว์ทั้งคน, ทั้งทางวัตถุทั้งทางจิต, **โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางวัตถุ** ที่มันจะรู้จักแต่งเนื้อแต่งตัวอย่างไร, ทำรู ทำรัง ทำกระท่อม, ทำเรือนอยู่, อย่างไร **มันต้องการให้พัฒนายิ่ง ๆ ขึ้นไป.**

แล้วก็มีสัญชาตญาณลึกลับอันหนึ่ง คือ **สัญชาตญาณแห่งการบำเรอตนเอง,** บำเรอตนเอง **ให้เกิดความรู้สึกพอใจและเป็นสุข,** รวมทั้งต้องการให้ผู้อื่นบำเรอตนด้วย. นี่มันจึงเกิดปัญหายุ่งยาก เพราะว่ามันมีความรู้สึกรุนแรง, ต้องการจะให้มีการบำเรอตน.

แล้วมันจะมี **สัญชาตญาณแห่งการอวดดี** อวดดี ; ฉะนั้นคนมันจึงยากที่สุดที่จะไม่อวดดี. **คนทุกคนนั่นแหละมันยากที่สุดที่จะไม่อวดดี,** มันเผลอมันอวดดีได้โดยไม่ต้องรู้สึกตัว สัญชาตญาณของการอวดดี.

แล้วก็ **สัญชาตญาณแห่งการมีอยู่แห่งตน,** มันมีตัวตนแล้วมันต้องการความมีอยู่แห่งตนไม่ให้ดับลงไป ไม่ให้สิ้นสูญลงไป.

แล้วอันสุดท้ายก็จะเรียกว่า **สัญชาตญาณแห่งการพอใจที่จะมีตัวตนนิรันดร,** มีภาวะนิรันดรเป็นของตน.

นี่ยกตัวอย่างมา ๑๐ อย่าง, **ทุกอย่างเข้ากันได้กับสัญชาตญาณในตำราชีววิทยา;** แต่เรามุ่งชี้ต่างกันอธิบายต่างกัน ว่าอย่างน้อยก็ ๑๐ อย่าง **ที่สัญชาตญาณแม่บทมันคลอดลูกออกมา เป็นสัญชาตญาณธรรมดา,** เรียกว่าสัญชาตญาณ *แห่งการกินอาหาร*, สัญชาตญาณ *แห่งการมีความกลัว*, สัญชาตญาณ *แห่งการต่อสู้*, สัญชาตญาณ *แห่งการรักตน*, สัญชาตญาณ *แห่งการสืบพันธุ์*, สัญชาตญาณ *แห่งการพัฒนาตน*, สัญชาตญาณ *แห่งการบำเรอตน*, สัญชาตญาณ *แห่งการอวดตน*, สัญชาตญาณ *แห่งการคงมีอยู่แห่งตน*, แล้วก็สัญชาตญาณ *แห่งการที่จะให้ตนมีภาวะนิรันดร* **นิรันดรคือไม่สูญสิ้น ;** ถึงแม้จะจำไม่ได้หมดก็ไม่เป็นไร ก็ค่อย ๆ ศึกษาสังเกตตนเองไปก็แล้วกัน มันก็จะพบจะค่อย ๆ เข้าใจ. นี้เราก็ว่าไปตามเรื่องตามคราวตามโอกาส.

สัญชาตญาณแห่งการกินอาหาร.

จะอภิปรายกันเรื่อง **สัญชาตญาณแห่งการกินอาหาร** แห่งการกินอาหารนี้มันก็ **ขยายออกไปเป็นความรู้สึกหลายอย่างหลายประการ ;** อย่างแรกถึงก่อนมันก็ **หิว.** มันรู้สึกหิว มันก็จะประกอบกันกับส่วนที่เป็นร่างกาย พอมันขาดสิ่งที่เป็นปัจจัยเหล่านั้นมันก็รู้สึกหิว ; แต่มันก็มีสัญชาตญาณที่จะรู้สึกหิวได้อีกส่วนหนึ่งด้วย. ถ้าหิวทางร่างกายมันก็เป็นธรรมดา, แต่ **หิวทางจิตใจก็ยังมี** คือ **เป็นเรื่องของกิเลสตัณหา,**

มันหิวในส่วนนั้น, มันหิวเพราะว่ามันชอบในความเอร็ดอร่อยหรือสวยหรืองาม. ถ้าเพียงแต่ **ต้องการกินให้อิ่ม มันก็หิวอย่างธรรมดา;** แต่ถ้ามันกินอย่างจะหล่อเลี้ยงกิเลสก็เป็นความหิวทางจิตทางวิญญาณ ซึ่งมันก็มีอยู่ **ท้องอิ่มแล้วมันก็ยังหิว.**

ทีนี้มัน **มีการกระทำที่เป็นการหา;** ดังนั้นจึงรู้จักหาอาหาร, **พอหิวก็หาอาหาร.** ลูกไก่ออกมาได้สองวันแม่ก็ต้องพาไปหาอาหาร คุ้ยเขี่ยกันไปเรื่อย ๆ, แม่ไก่กับลูกไก่มันก็รู้จักหาอาหารไม่ต้องมีใครสอน, ใครสอนให้แม่ไก่พาลูกไก่ไปหาอาหาร. มันก็ **เป็นสัญชาตญาณแห่งการกินอาหาร.** ถ้าเป็นสัตว์บางชนิดหรือมนุษย์ มันก็ **มีการสะสมอาหาร,** สะสมอาหาร. มดแมลงหลายชนิดรู้จักสะสมอาหารไว้กินในฤดูที่มันไม่มีอาหาร, เราจะเห็นมดขนเมล็ดข้าวสารต่าง ๆ ไปสะสมไว้กินในฤดูที่ไม่มีอาหาร, รู้จักทำอย่างนี้กันมากมายหลายชนิด สัตว์มันสะสมอาหารแล้วมันก็มี.

ทีนี้มันก็ **รู้จักกิน** มันต้อง **รู้จักส่วนประกอบของการกิน;** เช่นการเคี้ยว การอร่อย, การทำให้อร่อย แล้วนอกจากนี้ยังมีการถ่ายด้วย. **ถ้ามีการกินมันก็ต้องมีการถ่ายด้วย,** มันก็เป็นไปได้ตามความรู้สึกของมันเอง จะว่าเป็นเรื่องจิตใจล้วน ๆ นั้นมันก็ไม่ถูก มันเป็นเรื่องส่วนของจิตใจ ความรู้สึกชนิดหนึ่งของจิตใจเข้าผสมอยู่ด้วย มันจึงต้องการจะถ่าย แล้วมันก็ทำการถ่าย.

ทีนี้ **ทางจิตใจนั้น** มันก็ **มีติดรสอาหาร, อร่อยในรสอาหาร;** ปรับปรุงกันเสียเป็นการใหญ่, ค้นคว้าไม่มีที่สิ้นสุด เพื่อจะปรุงรสอาหารให้แปลกออกไป ก็เลยติดรสอาหารอย่างนั้นอย่างนี้ จนกระทั่งว่ามีเฉพาะคนเฉพาะบุคคล เฉพาะพวกบุคคลติดรสอาหารอย่างนั้นอย่างนี้, เป็นของเฉพาะคนก็มี เป็นของเฉพาะพวกหรือชนิดของบุคคลก็มี, มันก็ติดอาหารอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วมัน **ก็เกิดกิเลสที่เป็นเหตุให้มีการกักตุน. คำว่ากักตุนนี้** มันเริ่ม **ส่อความหมายชนิดที่เห็นแก่ตน** มากเข้าไปแล้วมัน **ก็กักตุน**

โดยไม่เห็นแก่บุคคลอื่น หรือแม้ที่สุดมันก็ตระหนี่. ถ้ามัน **ติดอาหารการกินมากไปเกินไป** มัน **ก็ตระหนี่** ไม่อยากให้ใครเข้ามาใกล้เพื่อจะแย่งกิน มันก็มีตระหนี่, กิเลสที่ชื่อว่าโลภะหรืออวิชชาวิสมาโลภะมันก็เกิดขึ้น มันก็ปรากฏขึ้น, มันก็ไปจบลงที่กิเลสอย่างนี้.

นี่ **สัญชาตญาณแห่งการกินอาหารอย่างเดียวเท่านั้น** แหละมันได้ทำให้เกิดอาการต่าง ๆ ขึ้นมามากมายหลายอย่างหรือสิบอย่าง, ยิ่งพิจารณาไปมันก็จะยิ่งเป็นหลายสิบอย่าง. นี้เรา **มีปัญหาเท่าไร,** ปัญหาจะเกิดขึ้นเท่าไร **ในการกินอาหาร,** ในการมีอาหาร ในการสะสมอาหาร ในการกิน, กินแล้วไม่ถ่าย หรือถ่ายไม่สะดวก หรือมันต้องถ่ายชนิดที่ลำบากยุ่งยาก. มันติดรสอาหาร มันกักตุนอาหาร, มันตระหนี่อาหาร, มันโลภะโมบในเรื่องอาหาร. แม้ที่สุดแต่ว่ามันตะกละตะกลามมูมมาม กินอย่างมูมมาม, ตะกละตะกลามนี้ มันก็มาจากการควบคุมสัญชาตญาณข้อนี้ไม่ได้. ไม่มีความรู้ ไม่มีสติสัมปชัญญะ ไม่ได้รับการอบรม ก็กินอย่างตะกละตะกลามมูมมาม ซึ่งเป็นการบันดาลของสัญชาตญาณแห่งการกินอาหาร ที่มันขยายตัวเกินการควบคุม. นี่รู้จักกันไว้ว่ามันเป็นอย่างไรบ้าง, มันเป็นปัญหาเท่าไร.

เดี๋ยวนี้เราเกิดมาในหมู่มนุษย์ที่มีความเจริญมาถึงขนาดนี้แล้ว มีระเบียบ มีวัฒนธรรม มีอะไรถูกต้องแล้ว; พอเราเกิดมาเข้าในกรอบของวัฒนธรรมอันนี้ มันก็มีปัญหาน้อย จนทำให้เราคิดว่านี้เรารู้ได้เอง. เราไม่ได้รู้ได้เอง มันเป็นเรื่องที่เขาทำไว้ดีแล้ว ว่าเด็ก ๆ จะต้องทำอย่างนี้ในการกินอาหาร, หนุ่มสาวแล้ว ผู้ใหญ่แล้ว จะต้องทำอย่างนี้ ๆ ในระเบียบการกินอาหาร, มันก็ป้องกันอันตรายได้มาก. แต่อย่าลืมว่า **มันมีมูลเหตุมาจากสัญชาตญาณอันร้ายกาจของการกินอาหาร** ที่มันจะคลอดออกมาเป็นปัญหาอย่างนั้นอย่างนี้ มากมายหลายอย่างหรือหลายสิบอย่าง.

ฯลฯ

สัญชาตญาณแห่งการกินอาหารคลอดออกมาจากสัญชาตญาณแห่งการมีตัวกู — ของกู คือมีตัวตน — ของตน, แล้ว **สัญชาตญาณแห่งการมีตัวตนมีของตน มันก็คลอดออกมาเป็นสัญชาตญาณแห่งการมีความกลัว** มีความกลัว.

สัญชาตญาณแห่งความกลัว.

เรื่องความกลัวนี้ถ้าสังเกตเอาเองสังเกตดี ๆ ก็จะรู้จักได้มาก เพราะเราได้เห็นสัตว์หรือคนที่มีความกลัว. เดี๋ยวนี้วิทยาศาสตร์แขนงหนึ่งเขาเจริญก้าวหน้าไปจนถึงกับพิสูจน์ได้ว่า *ต้นไม้นี้ก็มีความกลัว* เป็นเรื่องที่มองด้วยตาไม่เห็นเขาประดิษฐ์เครื่องวัดขึ้นมาวัดความรู้สึกของต้นไม้. คนที่เกลียดต้นไม้คนที่ทำลายต้นไม้เข้ามาในขอบเขตของรัศมีนั้น เครื่องนั้นจะสั่นจะแสดงว่าต้นไม้กลัวอย่างยิ่ง, แล้วคนที่รักต้นไม้เข้ามาในขอบเขตของรัศมีนั้น เครื่องไม่กระดิกเลย อย่างนี้เป็นต้น, มีรายละเอียดเคยอ่านพบในหนังสือแขนงหนึ่งทีเดียว เป็นการพิสูจน์ว่าต้นไม้มีความรู้สึก รัก โกรธ เกลียด กลัว, ต้นไม้ก็มีความรู้สึกกลัว. สัตว์ก็เห็นได้ง่าย ๆ แล้วมันมีความกลัว, ดูจากลูกแมว จะเห็นได้ว่าเกิดมาวันเดียวก็รู้จักส่งเสียงขู่ เพราะมันกลัว.

ทีนี้ที่ว่ามากลัวอย่างโง่เขลาเพิ่มเติมส่งเสริมมากเกินไป ก็คนนี่แหละ ก็คือคนนี่แหละ **ได้อวิชชามาส่งเสริมสัญชาตญาณแห่งความกลัว,** กลัวมาก กลัวจนแล้วแต่จะเรียกเถอะ, แล้วก็ **กลัวอย่างโง่เขลา** เลยขอบเขต *กลัวจิ้งจก กลัวตุ๊กแก กลัวไส้เดือน กลัวลูกหนู,* บางคนมันก็กลัวเอาเสียจริง ๆ ด้วยความโง่มันมาก. **สัญชาตญาณแห่งความกลัวมันถูกส่งเสริม กระทั่งกลัวสิ่งที่ไม่มีจริง, ไม่เห็นตัวจริง;** เช่น *กลัวผี* นึกขึ้นมาให้กลัวเท่าไรก็ได้ มันขึ้นอยู่กับสัญชาตญาณแห่งความกลัว. เอากระดาษเอาสีมาเขียนเป็นรูปยักษ์หรือเป็นรูปผีอะไร, พอเขียนลงไปเส้นหนึ่งสองเส้นก็เริ่มรู้สึกกลัว

พอเขียนเต็มที่คนเขียนก็รู้สึกกลัวไม่มากก็น้อย, เอาให้เด็ก ๆ ดูมันก็รู้สึกกลัว *นี่เขียนผีให้ตัวเองกลัว* เพราะมันมีสัญชาตญาณแห่งความกลัว.

ทีนี้มันก็แจกลูกออกไป **สัญชาตญาณแห่งความกลัว** กลัวมันก็ **มีการหนี,** หนีจากสิ่งที่ตนกลัว เห็นกันอยู่ทั่วไป สิ่งใดกลัวมันก็หนีมันก็หลบ, แล้วมันก็รู้จักหนีรู้จักหลบซ่อน. ที่หนีไปไม่ได้มันก็กลัวอยู่กับที่ มันก็หวาดผวานอนสะดุ้ง ควบคุมไว้ไม่ได้; แม้ที่สุดแต่ **การเตรียม, เตรียมสงคราม** เตรียมอะไรนี้ ก็เรียกว่า **มาจากความกลัว** มันจึงมีการเตรียมตัว ไปซื้อปืนมาไว้ ไปซื้ออะไรมาไว้เป็นการเตรียมตัว มันก็ **มาจากสัญชาตญาณแห่งความกลัว,** มันรบกวนเท่าไร ทีนี้มันก็ **กลัวเกินกว่าเหตุ กลัวด้วยอวิชชากลัวด้วยความโง่** มันก็กลัวอยู่นั่นแหละ จะซื้อปืนมาไว้สัก ๑๐๐ กระบอก มันก็ยังกลัวอยู่นั่นแหละ เพราะมันกลัวด้วยอวิชชา.

ทีนี้อีกทางหนึ่ง สัญชาตญาณแห่งความกลัว มันก็ต้องการให้ **มีเพื่อน** ต้องการให้มีเพื่อนก็แส่ไปหาเพื่อนไปมีเพื่อน, ในที่สุดมันก็เกิดการอยู่กันเป็นหมู่ ๆ ฝูง ๆ คนป่าสมัยก่อนโน้นก็อยู่เป็นหมู่ ๆ ฝูง ๆ เหมือนกับสัตว์ **ที่อยู่กันเป็นฝูง ๆ เพราะสัญชาตญาณแห่งความกลัว,** มันรวมกันเป็นฝูงมันก็รู้สึกอุ่นใจ. เช่นหมูป่า รวมกันเป็นฝูง ๆ มันก็ลดความกลัวศัตรูจะเป็นเสือเป็นอะไรก็ตาม มันก็ลดความกลัวเพราะมันอยู่กันเป็นฝูง ๆ มันพร้อมมันเตรียมพร้อมที่จะสู้.

ดูให้ดีว่า **สัญชาตญาณแห่งความกลัวนี่มันทำให้เกิดอะไรขึ้นมาบ้าง;** มันเกิดหลายอย่างหลายสิบอย่าง; แม้ที่สุดแต่การ **ต้องทำเรือนอยู่** ทำอะไรอยู่ **เป็นเครื่องปกปิดป้องกัน, ทำรั้ว** ทำอะไรเหล่านี้ มันก็เป็นเรื่องของสัญชาตญาณแห่งความกลัว, เอามารวมกันเข้าไว้แล้ว ก็เรียกว่าเป็นปัญหามากมายที่ต้องเดือดร้อนเพราะความกลัว. **เมื่อไม่แน่ใจว่าปลอดภัย** มันก็หวาดผวาสะดุ้งนอนไม่หลับ, ถ้ามันทรมานหนัก

เข้า มันก็เป็นโรคประสาทหรือเป็นบ้า. นี่ **สัญชาตญาณแห่งความกลัว** คำเดียวเท่านั้นแหละ มันต้องการหนี, ต้องการหลบซ่อน, ถ้ามันต้องทนอยู่กับสิ่งที่มันกลัว มันก็หวาดผวาอยู่ตลอดเวลา, ลับหลังมันก็เตรียมพร้อม ก็มีการกลัวเกินกว่าเหตุหลาย ๆ อย่าง หลาย ๆ ชนิดเพราะความโง่ ก็ต้องการมีเพื่อนเพื่อจะบันเทาความกลัว, แล้วอยู่กันเป็นฝูง ๆ พวก ๆ เพื่อบันเทาความกลัว. นี้คือ **สัญชาตญาณแห่งความกลัวเป็นความทุกข์ จะต้องขจัดออกไปด้วยธรรมะ** ที่มีไว้สำหรับเรื่องนี้.

สัญชาตญาณแห่งการต่อสู้.

ทีนี้ก็มาถึงสัญชาตญาณแห่งการต่อสู้ ต่อสู้**ไม่ยอมแพ้** อย่างไร **ก็ต้องต่อสู้ ก็ขยายออกไปถึงคำว่าป้องกัน,** การป้องกัน ก็มีความหมายร่วมกันกับการต่อสู้ เป็นการต่อสู้ด้วยการป้องกัน ก็ต้องต่อสู้กัน. แล้วมัน **ก็เกิดการหวาดระแวง,** ความระแวงภัยมาจากการที่จะต้องคิดต่อสู้อยู่เสมอ มันก็ระแวงภัย มันก็นอนไม่หลับ. ทีนี้ถ้าว่ามันมีความ **โง่มาก มันก็ป้องกันภัยเกินกว่าเหตุ** หรือมันต่อสู้เกินกว่าเหตุ จนผิดกฎหมายไปเสียอีกก็มี ; เพราะว่าสัญชาตญาณแห่งการต่อสู้ไม่ได้รับการควบคุมที่ถูกต้อง. **เมื่อมีการต่อสู้ มันก็ต้องมีกิเลสประเภทโทสะ – ประทุษร้าย, โกธะ – โกรธเคือง ขึ้นมา, พยาบาท – จองเวรไว้** มีความอำมหิตนานาชนิด ซึ่งมันจะต้องค่อย ๆ พอกพูนขึ้นมาจากการต่อสู้. นี่ปัญหามีเท่าไรจากสัญชาตญาณแห่งการต่อสู้ จะใช้ธรรมะอะไรดับบ้างจะไว้พูดกันทีหลง. เรื่องธรรมะสำหรับจะขจัดปัดเป่าน่ะ, นี้พูดว่าตัวเหตุร้าย ตัวสิ่งร้ายมันมีอยู่อย่างไรกันเสียก่อน.

สัญชาตญาณแห่งการรักตน.

ทีนี้ก็จะมาถึงสัญชาตญาณแห่งการรักตน, รักตน **มันมีมาจากความรู้สึกว่ามีตัวตน,** มันมีตัวตน แล้วมันก็รักตัวตนนั้น **มันจึงมีความรักตนหรือความเห็นแก่ตน** ข้อนี้ไม่ใช่เรื่องเล็ก มันขยายออกไปเป็นเรื่องหลาย ๆ ชนิด มันก็ **ต้องการการบำเรอตน** เพื่อให้ตนยิ่ง ๆ ขึ้นไป แม้ที่สุดแต่ต้องบริหารตน, **บริหารตนเพื่อให้มีกำลังมีเรี่ยวแรง มีความพร้อมอยู่เสมอ** เช่นม้าไม่มีเรื่องมันก็วิ่ง มันก็ออกวิ่งเองพอถึงเวลานี้ มันเป็นการบริหารตน วัวควายมันก็ขวิดดินขวิดต้นไม้ ดันต้นไม้ เป็นการบริหารตน. เป็นการต่อสู้. เรื่อง *exercise* ออกกำลังอะไรต่าง ๆ นี้มันเป็นเรื่องการบริหารตน. เพราะมันรักตน.

ทีนี้ **ในแง่ของกิเลส** มัน **รักตนมันเห็นแก่ตน มันก็ริษยาคนอื่น ๆ,** ความริษยาคนอื่นมัน มาจาก**รักตนมากเกินไป,** กระทั่งถึงว่ามันจะลบหลู่บุญคุณคนอื่น. ถ้ามันเห็นแก่ตนมากเกินไป มันจะไม่มองเห็นบุญคุณของผู้อื่น, มันก็ **เกิดกิเลสประเภทลบหลู่บุญคุณ** ของผู้อื่น, **ริษยา** คนอื่น, **รักตนอย่างโง่เขลา** มันก็ **ทำลายตนโดยไม่รู้สึกตัว,** มันขี้เกียจ ใครจะว่าอย่างไร. อาตมาว่าที่ขี้เกียจนอนเสียไม่อยากทำงาน เพราะมันรักตนโดยอวิชชา, ที่จริงตนเป็นที่รักของตนอย่างยิ่ง มันก็ยังขี้เกียจ ยังนอนเสียได้ ยังไม่ทำการงาน ไม่บริหารงานของตน. **นี่เกิดความบิดพลิ้วในหน้าที่ เพราะมันรักตน,** เอาข้างฝ่ายตนว่าไม่ต้องทำอะไรนอนเสียดีกว่า แล้วมัน **จะบิดพลิ้วในความถูกต้อง.**

สิ่งที่เป็นความถูกต้องอย่างนี้ไม่ตรงกับกิเลสของมันมันก็ไม่เอา, มันบิดพลิ้วบิดพลิ้วเสีย ไม่ใช่ความถูกต้อง, "ฉันจะเอาอย่างนี้". **มันเป็นเรื่องบิดพลิ้วและแก้ตัวต่าง ๆ นา ๆ เพราะความเห็นแก่ตน,** แล้วมันก็น่าหัว ที่ว่าคนเราจะรักตนก็ไม่มีอะไร

ยิ่งไปกว่า *ภาษิตลูกเด็กๆ ว่า ถ้าอยากจะมองเห็นว่าใครรักเรามากที่สุด ให้ไปมองในกระจกเงา.* มันก็ **เนื่องมาจากความรู้สึกดั้งเดิมว่าเห็นแก่ตนรักตน, รู้ว่าตนเป็นที่รักของตนยิ่งกว่าสิ่งใด.** ไปมองดูในกระจกเงา มันก็เห็นรูปของตัวตนนี้คนที่รักเรายิ่งกว่าใคร, มันมาจากความเห็นแก่ตนอย่างนี้.

สัญชาตญาณแห่งการสืบพันธุ์.

ทีนี้สัญชาตญาณตัวตนมีตัวตน มันก็ให้เกิดสัญชาตญาณแห่งการสืบพันธุ์, **สัญชาตญาณแห่งการสืบพันธุ์นี้ลึกซึ้งมาก** ลึกซึ้งมาก. ทำไมเด็กๆ พอถึงขนาดเป็นวัยรุ่นขึ้นมา **คือเป็นหนุ่มสาวเต็มที่ขึ้นมา** มันก็ต้องการสืบพันธุ์ และมันรู้จักการสืบพันธุ์ เอาไปเลี้ยงเสียที่อื่น **ไม่ต้องได้รับคำสั่งสอน** เรื่องนี้ **มันก็สืบพันธุ์เป็น;** แม้แต่สุนัข หรือแมว เอาไปเลี้ยงไว้ในที่ไม่มีอะไรเป็นตัวอย่าง มันก็ทำการสืบพันธุ์เป็นโดยไม่ต้องเห็นตัวอย่าง, เพราะมันมีสัญชาตญาณของการสืบพันธุ์ และอวัยวะสำหรับการสืบพันธุ์ที่ธรรมชาติมันใส่มาไว้อย่างครบถ้วน และอย่างรุนแรงที่สุด. เมื่อร่างกายเติบโตถึงขนาดนั้นแล้ว ต่อมแกลนด์เหล่านั้นมันก็ขยายตัวเต็มที่, แล้วมันต้องการจะทำหน้าที่ มันก็รู้จักที่จะทำหน้าที่, มันจึงรู้จักสืบพันธุ์ได้ด้วยตัวมันเอง มันดิ้นรนเพื่อมิให้สูญพันธุ์ เพื่อไม่ให้สูญพันธุ์.

อาตมาได้ฟังภารโรงที่ประจำโบสถ์ ที่วัดที่อยู่ที่กรุงเทพฯ ที่อยู่ด้วยกัน เขาบอกว่าตัดยอดไม้ยอดเข็ม **ที่จะเอาไปปลูกใหม่, ให้ตัดตอนที่มันกำลังมีดอกหรือมีลูกอ่อนด้วย,** เอาไปปั๊กดินมันจะงอก **เพราะมันสงวนดอกที่จะเอามาเป็นลูก** หรือมันสงวนลูกที่จะให้สุกแก่ **เพื่อสืบพันธุ์.** ยอดที่ไม่มีดอกหรือไม่มีลูกมันตายเก่ง, อธิบายว่ามันต้องการจะสืบพันธุ์. หรือว่า *ที่เขาพูด* ส่งๆ ไปก็ได้ว่า *ถ้าอยากจะให้เป็นลูกให้เอาไฟสุมต้น*ถ้าเป็นส่วนลึกมันเรื่องกิเลส : แต่นี้เรื่องของวัตถุแท้ๆ ถ้าไปทำตึงตังๆ เหมือนจะฆ่าจะฟันมันก็รีบออกลูก. *ต้นมะพร้าวที่ไม่ออกลูก ไปสับต้นให้มากๆ เข้าแล้วเอาไฟสุมต้นเข้าบ้าง มันก็จะออกลูก.*

ที่สวนโมกข์เก่าต้นขนุนต้นหนึ่งตั้งแต่ไปอยู่สิบกว่าปีแล้วไม่เคยออกลูก ลุงเที่ยงแก *เอาไฟสุมเข้าที่โคนต้นไหม้ไปครึ่งซีก เลยออกลูกเต็มไปหมดเลย* **เพราะมันกลัวจะตายแล้วจะสูญพันธุ์,** แล้วมันก็คิดว่าไหนไหนจะตายแล้วก็รีบออกพันธุ์ออกลูกมาแล้วมันตายมันก็ยอมตาย. *ต้นลำไย* ที่ว่าปลูกที่ไหนก็ไม่ออกลูกทางปักษ์ใต้ ที่ตรงข้างกุฏินั้นอาตมาให้ *เอาไฟสุมต้น ก็ออกลูกมา ๒ – ๓ ช่อ ก่อนแต่ที่จะตาย,* ก่อนนี้มันไม่เคยออกลูก. นั่นแหละ **สัญชาตญาณแห่งการที่จะมีพันธุ์ไม่สูญพันธุ์มีอยู่อย่างหนาแน่น,** มีค่าเท่ากับชีวิต ต้องการจะสืบพันธุ์นั้นเป็นเรื่องความรู้สึกที่รุนแรงของสิ่งที่มีชีวิต เรียกว่า**เป็นสัญชาตญาณของการสืบพันธุ์.**

ทีนี้ มันไม่เพียงเท่านั้น ถ้าว่ามันมี **สัญชาตญาณแห่งการสืบพันธุ์** มันก็ทำจนมันออกลูกออกมา, **แล้วมันก็ต้องมีสัญชาตญาณแห่งการรักลูก** ด้วยสิ. ดูหมาแมวที่มันเป็นแม่หมาแม่แมว มันรักลูกมันเท่าไร มันจะต่อสู้จนตัวตายไม่คิดก็ได้, มันมาจากความรักลูก ความรักลูกก็มาจากสัญชาตญาณแห่งการสืบพันธุ์ หรือว่ามันจะเป็นเหตุให้ต้องการลูก. **ความอยากสืบพันธุ์เป็นเหตุให้ต้องการลูก, แล้วมีลูกออกมามันก็รักลูกเหลือประมาณ.** คนที่เคยมีลูกมาแล้ว คงจะรู้สึกนึกคิดได้ดีว่ารักลูกรักเท่าไร, บางทีก็รักยิ่งกว่ารักตัวเอง.

แล้วมัน **ก็มีการพยายามทุกอย่างที่จะเรียกร้องการสืบพันธุ์,** ให้เกิดความสนใจในการสืบพันธุ์ มันจึงมีการแต่งเนื้อแต่งตัวให้สวย. **พวกนักวิทยาศาสตร์อธิบายว่า** ดอกไม้ที่มันสวยหรือนกบางชนิดที่มันสวย, **มันมีความสวยเพื่อเรียกร้องให้เกิด**

ความสนใจในการสืบพันธุ์ จากเพศที่ตรงข้าม, นี่มันไปถึงกับว่ามันเรียกร้องความสนใจให้มีการสืบพันธุ์หรือมาสืบพันธุ์.

แล้วทีนี้มันก็ **เป็นเหตุให้หลงใหลในค่าจ้างของการสืบพันธุ์ ที่เรียกว่ากามารมณ์,** ความอร่อยเนื่องด้วยเพศนั้นไม่ใช่การสืบพันธุ์. **การสืบพันธุ์ทำให้มีลูก** คลอดออกมา, **ส่วนกามารมณ์นั้นเป็นการบำรุงบำเรอด้วยความอร่อยของสัมผัส** ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ, คนละเรื่อง. **ธรรมชาติมันฉลาดกว่า** มันเอามาปะหน้าไว้ ปะหน้าการสืบพันธุ์ไว้เพื่อล่อหลอกคนให้ทำการสืบพันธุ์, **หลอกสัตว์ให้ทำการสืบพันธุ์ โดยรสของกามารมณ์,** สัตว์เดรัจฉานก็ยิ่งเห็นได้ชัดเหมือนกัน มันเป็นเรื่องที่ธรรมชาติเหนือกว่าไปเสียทุกอย่าง.

การสืบพันธุ์นั้นใคร ๆ ก็พอจะมองเห็นว่า มันเป็นการยากลำบากเหน็ดเหนื่อยน่าเกลียดน่าชัง ไม่อยากจะสืบพันธุ์ ; แต่เขาเอาอะไรเป็นค่าจ้างมาปิดไว้ข้างหน้า คือกามารมณ์. **คนก็หลงค่าจ้างของการสืบพันธุ์ ที่ธรรมชาติมันใส่ให้ไว้** ก็เลยยอมกินค่าจ้างและทำการสืบพันธุ์. แม้ว่าจะมีมนุษย์สมัยนี้ฉลาด จะทำแต่เพียงกินค่าจ้างแล้วไม่ต้องทำงานสืบพันธุ์ ใช้กินยาคุมกำเนิดบ้าง อะไรบ้างนี้, มันก็ยังไม่พ้นไปจากหลัก-เกณฑ์อันนี้ คือมัน **ยังหลงใหลในค่าจ้างของการสืบพันอยู่** นั่นเอง, ถ้าไม่มีเรื่องกามารมณ์ทางเพศ คงจะไม่มีใครแต่งงานเพื่อการสืบพันธุ์ล้วน ๆ. นี่เรียกว่ามันยังโง่ยังหลงในสัญชาตญาณของการสืบพันธุ์ ที่มีเหยื่อหรือค่าจ้างมาปะหน้าเอาไว้.

สัตว์เดรัจฉานทั้งหลาย ก็พยายามที่จะทำการสืบพันธุ์, ต้นไม้ต้นไล่**ก็พยายามทำการสืบพันธุ์** ดิ้นรนเพื่อการสืบพันธุ์อย่างยิ่งอย่างรุนแรง ; แต่เราไม่ได้ศึกษา เราไม่ได้ศึกษากันจริงจังจึงไม่ค่อยรู้ ก็เรียนมาจากคนนี้. **คนมีการสืบพันธุ์แล้วก็หลงค่าจ้างแห่งการสืบพันธุ์ ;** ถ้าไม่มีเรื่องของกามารมณ์ คงไม่มีใครแต่งงาน

เพื่อการสืบพันธุ์ล้วน ๆ. นี่เรียกว่า **เป็นทาสของกามารมณ์ ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่ที่สุดเรื่องหนึ่งในพุทธศาสนา** คือเรื่องการเป็นทาสของกามารมณ์.

อาตมาเรียกว่า **ค่าจ้างของการสืบพันธุ์ ที่ธรรมชาติเป็นผู้จ้าง** แล้วก็จ้างไว้ด้วยสัญชาตญาณของการสืบพันธุ์ที่มีอยู่ในจิตใจของสิ่งที่มีชีวิตทุกชนิด, จนพูดได้ว่า **สิ่งที่มีชีวิตทุกชนิด พอเติบโตขึ้นมาถึงขนาดที่อวัยวะสืบพันธุ์จะทำงานได้แล้วมันจะต้องสืบพันธุ์,** เห็นเป็นสิ่งประเสริฐวิเศษสูงสุดเหนือกว่าสิ่งใด. คนก็เป็นอย่างนี้, สัตว์เดรัจฉานก็เป็นอย่างนี้, ต้นไม้ต้นไล่ก็เป็นอย่างนี้ ; เมื่อไม่ได้ศึกษามันก็ไม่ทราบได้ ว่าต้นไม้ก็มีความรู้สึกอย่างนั้น, พยายามเพื่อให้เกิดการสืบพันธุ์ ที่ทำเองไม่ได้ ก็ต้องการให้ธรรมชาติช่วย ให้มด แมลง มาช่วยผสมเกสรเคล้าเกสร, หรือให้กระแสน้ำพาเกสรตัวผู้ไหลไปหาเกสรตัวเมียที่อยู่ข้างล่างของน้ำที่น้ำพาไหลไป อย่างนี้ก็มีหลายอย่าง. สำรวจดูในเรื่องของต้นไม้ของพืชมีพืชที่สืบพันธุ์โดยน้ำเป็นผู้พาเกสรไปหาให้พบกัน อย่างนี้มันก็มี, แล้วมันก็แสดงอาการออกรับ ดักรับ คอยรับ ในฝ่ายเกสรตัวเมีย, แล้วเกสรตัวผู้ก็มีโอกาสสืบพันธุ์ได้ง่าย ฉะนั้นจึงเกิดเป็นผลไม้ขึ้นมา เพื่อการไม่สูญพันธ์.

ต้นไม้แท้ ๆ นี้ มันก็ยังมีความต้องการจะ สืบพันธุ์ แต่มันจะรู้สึกมีรสอร่อยอย่างยิ่งในขณะนั้นหรือไม่ นี้ยังพิสูจน์ไม่ได้. ถ้ายอมเชื่อเครื่องมืออย่างที่ว่านั้นที่ว่าพิสูจน์ว่าต้นไม้มีความรู้สึกแล้วมันก็เชื่อได้, แต่สำหรับ **สัตว์เดรัจฉานเห็นได้ชัดพอใจยินดีอย่างยิ่งในกิจกรรมเบื้องต้นของการสืบพันธุ์** คือกามารมณ์, แล้วก็อุตส่าห์ขวนขวายตัวตายไม่คิดเพื่อได้ทำอย่างนั้น แล้วมันก็ มีการสืบพันธุ์ ตามอำนาจของสัญชาตญาณ. มันบังคับตัวมันเองไม่ได้ มีความเป็นอิสระหรือจะคิดจะนึกเอาได้อย่างไร. แต่ **สัญชาตญาณมันบังคับให้รู้สึกอย่างนั้น** แล้วมันก็เลยต้องทำอย่างนั้น จึงมีปัญหาเกี่ยวกับกามารมณ์ทางเพศมหาศาล.

อย่างในบาลีก็อุตส่าห์ กล่าวไว้ด้วยมากมาย หลายสิบชนิด *เพราะหวงกามารมณ์*, เพราะแย่งชิงกามารมณ์นี้, **ทำให้คนต่อคนทะเลาะวิวาทฆ่ากันตาย,** ทำให้พี่กับน้องทะเลาะวิวาทฆ่ากันตาย, ทำให้เพื่อนทะเลาะวิวาทกับเพื่อนฆ่ากันตาย, แถมอุตริมีบางแห่งว่า พ่อกับลูกฆ่ากันตายเพราะเหตุแห่งกามารมณ์. นี่หาดูยาก แต่มันก็เชื่อได้ว่าเป็นไปได้ถ้ามันโง่มันหลงถึงขนาดหลงใหลขนาดนั้น, แล้วก็เป็นเหตุให้รบราฆ่าฟันเกิดสงครามเกิดมหาสงครามขึ้นก็ได้ เพราะมีมูลเหตุมาจากกามารมณ์.

เอาละ, เป็นอันว่า **สัญชาตญาณแห่งการสืบพันธุ์นี้มีความร้ายกาจลึกลับซับซ้อน** หลายชั้นหลายแขนง, แล้วมันก็**มีสิ่งที่เรียกว่ากามารมณ์เป็นเครื่องล่อ,** เป็นค่าจ้าง เป็นเครื่องบังคับให้สิ่งต่าง ๆ เป็นไป **เพื่อการสืบพันธุ์.**

อาตมาก็ได้ยกตัวอย่างมา ๕ ชนิดแล้ว คิดจะหยุดแล้ว มันเหนื่อยแล้วว่า **กินอาหาร** มันก็เกิดปัญหาเกี่ยวกับกินอาหารมากมาย, **มีความกลัว** ก็มีปัญหาเกี่ยวกับความกลัวมากมาย, **มีการต่อสู้** มันก็มีปัญหาเนื่องด้วยการต่อสู้มากมาย, **มีการรักตน** ยิ่งมีปัญหามากมาย **มีการสืบพันธุ์** ก็ยิ่งมีปัญหามากมาย. ยังมีอีกห้าหัวข้อ เอาไว้พูดกันวันหลัง เดี๋ยวมันจะมากไปทั้งผู้ฟังและมากไปทั้งผู้พูด เพราะว่าเหนื่อยแล้ว.

ขอให้เอาไปคิดนึกดูพลางเถิดว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องใหม่ที่เราเอามาพูดกันเรื่องของสัญชาตญาณ ; **ถ้ารู้เรื่องสัญชาตญาณดีจะรู้เรื่องกิเลสดี** ขอยืนยันอย่างนี้, ขอต่อรองอย่างนี้ ว่าถ้ารู้เรื่องสัญชาตญาณดีจะรู้เรื่องกิเลสดี, แล้วจะพูดเรื่องละกิเลสกันทีหลัง. ฉะนั้นก็ **ขอให้สนใจสังเกตศึกษา** อยู่ตามปกติเป็นประจำ **ให้รู้เรื่องสัญชาต-**

ญาณ คือความรู้สึกที่เกิดขึ้นได้เอง โดยที่ธรรมชาติมันใส่มาไว้ในสิ่งที่มีชีวิต, เรียกว่า **ญาณของสิ่งมีชีวิตที่เกิดขึ้นได้เอง ไม่ต้องมีใครสอน.** เอาละ, ขอฝากไว้ให้เอาไปสังเกตคิดนึกดูพลางก่อน, แล้วก็จะได้ค่อยพูดกันทีละขั้นตอนจนกว่าจะจบเรื่องนี้.

ในวันนี้ก็ต้องขอยุติการบรรยายไว้เพียงเท่านี้ เพราะมันรู้สึกเหนื่อย ขอเปิดโอกาสให้พระคุณเจ้าได้สวดบทพระธรรมคณสาธยาย เพื่อส่งเสริมกำลังใจในการที่จะประพฤติปฏิบัติธรรมะสืบต่อไปในบัดนี้.

— ๓ —

๑๘ มกราคม ๒๕๒๙

โครงสร้างของสัญชาตญาณ. (ต่อ)

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาคมาฆบูชา เป็นครั้งที่ ๓ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงบรรยายในชุด *ธรรมะกับสัญชาตญาณ* ต่อไปตามเดิม แต่มีหัวข้อย่อยเฉพาะครั้งนี้ว่า **โครงสร้างของสัญชาตญาณ (ต่อ)** เพราะว่าครั้งที่แล้วมาบรรยายไม่จบ, บรรยายได้เพียงครึ่งเดียว.

[*ปรารภ และทบทวน.*]

แต่ก่อนอื่นก็อยากจะทำความเข้าใจเป็นพิเศษในวันนี้ เพราะว่ามีครูบาอาจารย์มากหน้าหลายตามาร่วมฟังด้วย, ไม่ได้เคยฟังครั้งก่อน ๆ จึงต้องกล่าวเท้าความเพื่อการทบทวน ตามสมควรแก่เรื่องนั้น ๆ. ยิ่งกว่านั้นก็อยากจะบอกเป็นการล่วงหน้าแห่งเรื่องนี้เป็นพิเศษว่า เรื่อง **สัญชาตญาณนั้น เป็นคำที่ยังแปลกหู มีชื่ออยู่ในวิทยา-**

ศาสตร์ส่วนชีววิทยา, คนทั่วไปแม้แต่ครูผู้สอนวิชานี้ ก็เข้าใจว่ายังไม่รู้จักมันดีในข้อที่ว่า มันเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ ๆ นั้นอย่างไร.

สิ่งที่เรียกว่า **สัญชาตญาณเกี่ยวกับธรรมะอย่างยิ่ง;** เพราะว่าถ้าชีวิตนี้ปล่อยไปตามอำนาจสัญชาตญาณ มันก็ไม่แปลกจากสัตว์เท่าไดนัก, ต่อเมื่อมีธรรมะเข้ามาควบคุมสัญชาตญาณ หรือใช้กำลังของสัญชาตญาณให้เป็นประโยชน์ โดยเปลี่ยนกระแสเลวร้ายนั้นให้ไปสู่ความถูกต้อง มันก็ยิ่งมีประโยชน์. แต่ในที่สุด **ถ้าเป็นพระอรหันต์ก็จะสามารถตัดกระแสอำนาจกำลังแห่งสัญชาตญาณได้,** ไม่มีปัญหาเรื่องจะต้องควบคุม หรือจะต้องเปลี่ยนกระแสของมันอีกต่อไป.

โดยสรุป สิ่งที่เรียกว่า **สัญชาตญาณนั้น คือความรู้ที่เกิดเองเกิดได้เอง;** *ญาณ* แปลว่า *ความรู้*, *สัญชาต* แปลว่า *เกิดเอง*, *ความรู้ที่เกิดได้เองของสิ่งที่มีชีวิต* จนจะกล่าวได้ว่า *เมื่อมีชีวิตก็มีสัญชาตญาณ*. **ถ้าเชื่อพระเจ้าก็ว่าพระเจ้าใส่มา, ถ้าเชื่อธรรมชาติก็ว่า ธรรมชาติใส่มาในสิ่งที่เรียกว่าชีวิต** ให้มันมีสัญชาตญาณ, **มันจึงเป็นความรู้สึกที่เหนียวแน่นรุนแรง อยู่ในตัวสิ่งที่เรียกว่าชีวิต คือเราคิดนึกอะไรได้เอง, รู้สึกได้เอง รู้ได้เอง;** *เช่นเรื่องการต้องการอาหาร, การสืบพันธุ์, การป้องกันตัว*, อะไรเหล่านี้มันเกิดขึ้นได้เอง, *ที่เป็นฝ่ายจิตใจมันก็เกิดได้เอง.* พอถูกใจขึ้นมาก็พอใจ ไม่ถูกใจก็ไม่พอใจ แสดงบทบาทอาละวาดออกมา, **รู้จักเกิดกิเลสตัณหาอุปาทานโดยตัวเอง ไม่ต้องมีใครมาสอน;** เพราะมันมีเชื้อของมันมาในจิตใจ, ยิ่งได้ประกอบการแวดล้อมภายนอกเพิ่มเข้าไปอีก มันก็มีแรงมาก. ดังนั้นมันจึงได้เปรียบ ในฝ่ายที่จะทำไปตามสัญชาตญาณ, **เราจึงควบคุมความรู้สึกอันนี้ไม่ค่อยจะได้,** แล้วก็ผลมันก็เกิดขึ้นเป็นความร้ายในภายใน คือ **ต้องมีความทุกข์ไปตามสิ่งที่มากระทบ :** *ต้องเกิดความรัก* เป็นปัญหาเกี่ยวกับความรัก, *ต้องเกิดความโกรธ* เป็นปัญหาเกี่ยวกับความโกรธ, *ต้องเกิดความเกลียด* เป็นปัญหาเกี่ยวกับความเกลียด, *ต้องเกิดความกลัว* เป็นปัญหาเกี่ยวกับความ

กลัว, *ต้องเกิดความอิจฉาริษยา.* นี่ขอให้ดูให้ดีว่า ใครมาสอนให้เด็ก ๆ รู้จักอิจฉาริษยา มันเป็นเรื่องของสัญชาตญาณ ก็มีปัญหามากมายเกี่ยวกับการอิจฉาริษยาซึ่งกันและกัน. *ต้องวิตกกังวลอาลัยอาวรณ์* ในสิ่งที่ตัวรักตัวพอใจหรืออะไรก็ตาม ซึ่งตัดยาก ความอาลัยอาวรณ์กระทั่งว่ามันมีอะไรอีกมากมายที่มันเกิดได้เองภายในจิตใจ, แล้วมันก็ให้ **เกิดปัญหา** คือ **ความทุกข์ทรมานแก่บุคคลนั้น** ทั้งนั้น, นี่สัญชาตญาณ.

ทีนี้ที่มัน **เกี่ยวกับผู้อื่น** มันก็ทำไม่ถูกไม่ควรกับผู้อื่น, เบียดเบียนผู้อื่นอะไรไปตามเรื่องตามราว. อย่างที่เห็น ๆ กันอยู่ **ความคิดเบียดเบียนผู้อื่น เอาเปรียบผู้อื่น** อะไรผู้อื่นนี้มัน **ก็เกิดได้ง่าย** นี้ทั้งหมดนี้เรียกว่าฝ่ายจิตใจ.

ที่เป็นฝ่ายวัตถุหรือ **ทางการเคลื่อนไหวทางกายทางวาจา** นี้ มันก็พูดเป็น **ทำเป็นขึ้นมา โดยอำนาจของสัญชาตญาณ;** แม้ที่สุดแต่สัตว์เดรัจฉาน เมื่อกล่าวในแง่ของวัตถุ ทางฝ่ายวัตถุ ฝ่ายกายเห็นได้ว่า สัตว์เดรัจฉานมีอะไรเป็นไปตามสัญชาตญาณมากมาย. *ทำไมลูกแมงมุมจึงชักใยเป็น* ทั้งที่แม่แมงมุมไม่ได้สอนเลย, หรือว่า *นกกระจาบมันก็ทำรังแบบนกกระจาบ* ที่น่าอัศจรรย์ มีรูมีห้องมีหับ, บางชนิดในต่างประเทศน่าอัศจรรย์กว่านกกระจาบในเมืองไทยเสียอีก, หรือ *แมลงผึ้งทำรังได้อย่างชนิดที่มนุษย์ทำไม่ได้* ไม่มีใครสอนให้มัน มันก็ทำได้, แม้ที่สุดอย่างต่ำอย่างง่ายที่สุด *พวกเปี้ยวพวกปูก็รู้จักขุดรูโดยไม่ต้องมีใครมาสอน,* ไม่ได้เห็นตัวอย่าง หรือแม่ของมัน พ่อของมันไม่ได้สอน, กระทั่งสัตว์เล็กสัตว์น้อย ก็รู้จักทำหน้าที่ทุกอย่างตามที่มันจะต้องทำ *โดยอำนาจของสิ่งที่เรียกว่าสัญชาตญาณ.* มองในส่วนดีก็มีมาก, **มองในส่วนร้ายเมื่อควบคุมไม่อยู่แล้ว สัญชาตญาณบางอย่างก็เป็นพิษเป็นภัยเป็นโทษมหาศาล.** เรื่องที่ฆ่ากันตายอยู่ทั่ว ๆ ไปในเวลานี้ มันมาจากสัญชาตญาณอย่างสัตว์ชนิดหนึ่ง คือเห็นแก่ตน เห็นแก่ประโยชน์ของตน.

ขออภัยบันทึก *เล่าเรื่องจริง* ไว้สักเรื่องหนึ่ง พระที่เป็นพระที่พอจะเชื่อถือได้เขาไปอบรมครูในที่แห่งหนึ่งอย่าออกชื่อเลย พอถึงคราวที่ครูหัวหน้าประธานจะขึ้นบรรยายสรุปหรือบรรยายรวบยอดอะไรทำนองนั้น *ครูคนนั้นที่เป็นหัวหน้าก็เตือนเพื่อนครูทั้งหลายว่าอย่าไปหลงเชื่อที่เขาหลอกลวงเรา ว่าครูเป็นปูชนียบุคคล.* อาตมาขอรับคำด่านั้นด้วยคนเพราะว่าได้พูดว่าครูเป็นปูชนียบุคคลนี้มาไม่รู้กี่สิบกี่ร้อยครั้งแล้ว คนอื่นก็พูด. ครูคนนั้นเขาก็ว่า เพื่อนครูทั้งหลายอย่าได้เชื่อคำยกยอปอปั้นเราว่าเป็นปูชนียบุคคล, เราจะเป็นกรรมกรผู้สอนหนังสือหาเลี้ยงชีพ, เราจะต้องต่อสู้ ต่อสู้ให้ได้มาซึ่งประโยชน์ที่เราต้องการ. นี่คุณคิดดูเถอะ ว่าทำไมเขาจึงถึงกับฟังคำนี้ไม่ถูกต้อง ว่าครูเป็นปูชนียบุคคลทำงานให้แก่มนุษย์มีค่าสูงสุดยิ่งกว่าเงินเดือนที่ได้รับหลายเท่านัก, ถึงกับเขาจัดเป็นปูชนียบุคคลมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์โน้น ก่อนพุทธกาลโน่น. นี่ *เดี๋ยวนี้ก็มีบุคคลชั้นครูบางคนไม่ยอมรับคำกล่าวอันนี้ ว่าเป็นปูชนียบุคคล,* ขอยืนยันเป็นลูกจ้าง ผู้รับจ้างสอนหนังสือ, ขอต่อสู้ให้สุดเหวี่ยง เพื่อให้ได้ประโยชน์มากที่สุดเท่าที่เราจะได้รับ, ไม่ต้องคำนึงถึงว่าครูเป็นปูชนียบุคคล.

อาตมาเคยบอกว่า **ครูนั้นเป็นผู้เปิดประตูทางวิญญาณ** *ตามความหมายของคำว่าครู ให้สัตว์ออกมาเสียจากคอกจากถ้ำอันมืดบอด สกปรกเร่าร้อนทนทรมาน ออกมาสู่ที่โล่งที่แจ้งที่เป็นอิสระเสีย,* เรียกว่า *เป็นผู้เปิดประตูทางวิญญาณ,* หรือ *เป็นผู้นำทางวิญญาณ.* อันนี้เขากล่าวตามที่สอนหรือรู้กันอยู่ในอินเดีย โดยนักศึกษาที่ค้นหาความหมายของศัพท์ของคำว่าครูนี่.

อาตมายังเสริมต่อไปอีกว่า **ครูเป็นผู้สร้างโลก,** เป็นผู้สร้างโลกโดยผ่านทางเด็ก ๆ โลกในอนาคตมันจะเป็นอย่างไร มันก็แล้วแต่ว่าคนในโลกมันจะเป็นอย่างไร. ทีนี้ **คนในโลกจะเป็นอย่างไร มันก็แล้วแต่ว่าได้รับการศึกษาอบรมมาอย่างไร.** ถ้าครูอบรมเด็กดีหมด โลกนี้ก็เป็นโลกที่ดีเลิศ, นี่เรียกว่าครูเป็นผู้สร้างโลกโดยผ่านทางเด็ก ๆ

มันเป็นเกียรติยศ หรือว่าอะไรยิ่งขึ้นไปอีก. แต่ผู้ที่มองเห็นแต่โดยทางวัตถุ อย่างครูคนที่ว่ามาแล้วนั้น คงจะไม่ยอมรับอีกตามเคย ว่าครูเป็นผู้สร้างโลก, แม้แต่กับเด็ก ๆ อาตมาก็ยังพูดกับเขาเด็ก ๆ เวลาเขามาหา ว่าเธอเป็นผู้สร้างโลก เพราะว่าต่อไป โลกในอนาคตมันจะดีจะเลวมันก็แล้วแต่พวกเธอ, จะพึ่งถูกหรือไม่ก็สุดแท้, แต่นั้นมันเป็นเด็ก ๆ. แต่ถ้าสำหรับ **ครูก็น่าจะพึ่งถูก จะได้มีส่วนเป็นผู้สร้างโลก.**

อีกทีหนึ่งมันก็ **น่าจะคิดว่า แม้ว่าเราจะทำหน้าที่เป็นปูชนียบุคคล หรือเป็นผู้สร้างโลก** หรืออะไรก็ตามเถอะ **ประโยชน์ที่จะได้รับมันไม่ไปไหนเสีย,** มันไม่ได้ไปไหนเสีย เพราะว่าทำตามระเบียบตามหน้าที่มีเงินเดือนมีประโยชน์อะไรที่ต้องได้รับอยู่แล้ว มันไม่ไปไหนเสีย. ทีนี้ **ประโยชน์ทางฝ่ายจิตฝ่ายวิญญาณอันลึกละเอียดนั้น มันก็มีอยู่อีกส่วนหนึ่ง, จะไปตั้งข้อรังเกียจอะไรกัน; ยิ่งรู้สึกว่าเป็นปูชนียบุคคล หรือ เป็นถึงกับผู้สร้างโลก** ในอนาคตด้วยแล้ว **มันก็ยิ่งอิ่มใจเบิกบานใจแล้วก็ทำงานสนุก,** ทำหน้าที่ของตนสนุกอย่างยิ่ง มันก็ส่งเสริมให้ทำสนุก ไม่เป็นทุกข์ไม่ทนทรมาน. **ถ้าถือเอาแต่ประโยชน์ที่จะได้รับเงินเดือนแล้ว มันก็หิวเป็นเปรตอยู่ตลอดเวลา,** เพราะมันจะเอาเงินไปซื้อหาสิ่งบำรุงบำเรอมันก็ไม่พอ มันก็ไม่พออยู่ทุกวัน ๆ มันก็ทรมานใจอยู่ทุกวัน, มันก็มีความหิวเป็นเหมือนกับเปรตชนิดหนึ่งอยู่ตลอดเวลา, แล้วมันจะดีอะไร. **ความคิดชนิดนั้นก็ควรจะเลิกเสีย, ทำงานให้สนุกเป็นสุขเสียเมื่อกำลังทำงาน แล้วเงินมันก็เหลืออยู่,** เงินจะเหลือใช้เพราะมันไม่ต้องใช้นี่.

เดี๋ยวนี้ทำงานเหนื่อยเกือบตาย สะสมเงินไว้ แล้วก็ไปซื้อหาความเพลิดเพลินที่หลอกลวง คือการบำเรอที่หลอกลวง ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางกาย เท่าไร ๆ ก็ไม่พอแก่กิเลส, เงินเดือนก็ไม่พอ. **นี่ บุคคลประเภทนี้จึงหวังชะเง้ออย่างยิ่ง เพื่อจะได้เงินอย่างเดียว,** เกิดมาก็ไม่ต้องพบกันกับความสุขที่แท้จริง. **ถ้ามี**

ธรรมะรู้ว่า หน้าที่, **หน้าที่ที่ต้องทำคือธรรมะ** ให้เราอยู่รอดทั้งเราเองและเพื่อนมนุษย์ของเรา; เมื่อได้ปฏิบัติหน้าที่ก็พอใจ ๆ ๆ ว่าทำถูกต้องแล้ว, ถูกต้องแล้วก็เป็นสุข เป็นสุข เป็นสุข เสียตั้งแต่เมื่อกำลังทำงานในห้องเรียน, หรือว่ากำลังถือชอล์คอยู่หน้ากระดานดำนั้นแหละ มีความสุขพอใจอย่างยิ่ง, ไม่มัวพะวงวันที่เงินเดือนจะออกเพราะมันเป็นสุขเป็นสุขอย่างแท้จริง ชนิดที่ไม่ต้องใช้เงินนี้อยู่เสียแล้ว เงินมันก็เหลือ. พูดได้ง่าย ๆ ว่า **ความสุขที่แท้จริงทำให้เงินเหลือใช้** เหลืออยู่ กองอยู่, **ความสุขที่หลอกลวงซึ่งไม่ใช่ความสุข มันเป็นเพียงความเพลิดเพลินเท่านั้นที่หลอกลวง จะทำให้เงินไม่พอใช้** เงินเดือนไม่พอใช้ เท่าไรก็ไม่พอใช้. นั่นน่ะคนที่เขาไปก่อหนี้ก่อสินจนทำคอรัปชั่นจนถูกไล่ออกจนอะไร ก็เพราะไปบูชาความเพลิดเพลินที่หลอกลวง, ซึ่งอันนี้เป็นอุดมคติอย่างยิ่ง ที่ครูบาอาจารย์ทั้งหลายจะต้องได้ทราบไว้ **มันมาจากสัญชาตญาณหลาย ๆ อย่าง.**

สำหรับ **ครูที่พูดว่าเราไม่ยอมรับความเป็นปูชนียบุคคลอะไร** เราจะต่อสู้เพื่อให้ได้เงินมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ **มันเป็นสัญชาตญาณเห็นแก่ตน มีตัวตนแล้วก็เห็นแก่ตน,** แล้ว สัญชาตญาณ โดยเฉพาะ เจาะจง ก็ **คือสัญชาตญาณแห่งการต้องการให้มีการบำเรอตน,** ความรู้สึกต้องการให้มีอะไร ๆ บำเรอตนนั้นมันขึ้นสมอง, แล้วมันก็จึงมองเห็นมุ่งหมายแต่เพียงสิ่งที่จะบำเรอตน, ก็เลยมองไปในแง่นั้น ก็มีหลักที่จะถืออย่างนั้น. **ถ้าว่าไม่เป็นทาสของความรู้สึกแห่งสัญชาตญาณการบำเรอตน มันก็ไม่รู้สึกอย่างนั้น,** มันก็ทำงานสนุกไป เงินเดือนก็พอกินพอใช้ หรือเหลือกินเหลือใช้ เพราะมันหาความสุขได้เมื่อทำการงาน.

นี้เป็นเคล็ดลับ อันหนึ่ง **ขอฝากไว้** แก่ท่านทั้งหลายทุกคนว่า **ถ้ารู้สึกพอใจในเมื่อทำการงานเสียแล้ว มันก็ไม่ไปต้องการความสุขอะไรอีก; เพราะความสุขที่แท้จริงทางธรรมะนี้ มันมีรสเลิศกว่า,** มันก็ไม่ต้องไปหาอบายมุขบำรุงบำเรอ,

ไม่ไปหากามารมณ์เริงรมย์ที่ไหนกันอีก เงินมันก็เหลือเท่านั้นแหละ. **การกินการอยู่** การแต่งเนื้อแต่งตัวอะไร **มันก็จะเป็นการประหยัด,** จะเป็นเรื่องมัธยัสถ์ประหยัดได้ตามส่วนที่มากทีเดียว. **เดี๋ยวนี้มันขยายไปทุกอย่าง** เรื่องกิน เรื่องแต่งตัว เรื่องเป็นอยู่ เรื่องเล่นหัว เรื่องอะไรต่าง ๆ **ทำไปด้วยความโง่ของบุคคล ที่ควบคุมความรู้สึกทางสัญชาตญาณของตนไม่ได้.**

ที่จะให้จำได้ง่าย ๆ ที่สุด ก็คือ **ให้รู้จักสังเกตสิ่งที่มันเป็นปัญหาอยู่จริง ๆ** โดยเฉพาะอย่างยิ่ง **ปัญหาทางจิตใจ; เมื่อเราต้องต่อสู้กับความรู้สึก ชนิดที่มันเผาลนจิตใจ** จะขอยกตัวอย่างจำกันไว้ง่าย ๆ สักจำนวนหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่ทั้งหมดนะ ว่า **ความรัก** อย่างหนึ่ง **ความโกรธ** อย่างหนึ่ง **ความเกลียด** อย่างหนึ่ง **ความกลัว** อย่างหนึ่ง **ความอิจฉาริษยา** อย่างหนึ่ง **ความวิตกกังวล** อาลัยอาวรณ์อย่างหนึ่ง **ความหึงความหวง** อะไรต่าง ๆ เหล่านี้ **เกิดขึ้นมาแล้วเป็นอย่างไร ?** ขอให้ไป สังเกตจุดตั้งต้นการศึกษา-**ธรรมะ** ก.ข. ก.กา สำหรับการศึกษาธรรมะตั้งต้นที่จุดนี้ **คือตัวความทุกข์ที่มีอยู่จริง** ในภายใน รู้จักเสียก่อน ; **ถ้าเราไม่รู้จักเราก็บูชา** สิ่งเหล่านี้, บูชาสิ่งเหล่านี้ บูชาสิ่งที่แสนจะสกปรก แสนจะน่ารังเกียจนี้ : **ความรัก ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว** ความอะไรต่าง ๆ มันบูชาด้วยความโง่, แล้วมันก็ **ทำความชั่วความไม่ดี** อย่างมันมือไปทีเดียว **ด้วยความรู้สึกของสัญชาตญาณ ;** เช่นมันจะเอาความเก่งทางการฆ่าคนขึ้นมา, มันจะเอาอย่างเสืออย่างอะไรก็ไม่รู้.

แล้วที่น้อยไปกว่านั้นอีก ที่เล็กไปกว่านั้นอีก **ที่จะต้องรู้จัก** คือสิ่งที่เรียกว่า **นิวรณ์ทั้งห้า;** เข้าใจว่าคงเคยบวชพระเคยอ่านผ่านนักธรรมมาแล้ว แต่ว่าจะไม่สนใจเท่านั้นแหละ, กลัวว่าจะไม่สนใจเรื่องที่มันสำคัญที่สุด. **นิวรณ์ห้า** คือ **กามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจะกุกกุจจะ วิจิกิจฉา** ห้าประการนี้ **เกิดขึ้นมารบกวนจิตใจได้ โดยไม่ต้องมีภายนอกมายั่วยุก็ได้,** มันเกิดได้เองภายใน.

กามฉันทะเป็นความรู้สึกครุ่นไปในทางเพศ รบกวนอยู่ จิตใจไม่ปกติ, จะเขียนหนังสือก็ไม่สนุก, จะอ่านหนังสือก็ไม่สนุก, จะทำอะไรก็ไม่สนุก ถ้าความรู้สึกทางเพศเกิดขึ้นรบกวนในจิต.

พยาบาทคือไม่ชอบ นั่นไม่ชอบนี่ อิดหนาระอาใจนั่นนี่ จน **กระทั่งโกรธ** ไม่รู้ว่าโกรธอะไรก็มี คือว่า **มีความหงุดหงิด ๆ,** พอเกิดขึ้นในใจแล้ว คนนั้นมันก็หมดความสุข.

ถีนมิทธะความที่จิตแฟบฟุบตกต่ำละเหี่ยละห้อยมึนซาง่วงงุน ง่วงนอนนี้ด้วย. จิตแฟบเกิดขึ้นแล้วเป็นอย่างไร เกิดขึ้นแล้วเป็นอย่างไร อย่าเห็นเป็นเรื่องเล็กน้อย.

และอีกทางหนึ่งก็ตรงกันข้าม คือ **อุทธัจจะกุกกุจจะ** มัน **ฟูพลุ่งโพลง ๆ ขึ้น ฟุ้งซ่านจนไม่รู้จะจดกันที่ตรงไหน,** มันฟุ้งซ่านมันพร่าไปหมดมันรำคาญ.

ทีนี้อันสุดท้าย **วิจิกิจฉา ความรู้สึกไม่แน่ใจ** ในสิ่งที่มี ที่ได้ ที่กระทำ ที่อะไรทุกอย่าง, กระทั่งไม่แน่ใจในชีวิต ในสุขภาพ ในอะไรต่าง ๆ. มันไม่แน่ใจมันสะดุ้งหวาดเสียว, พาลไม่แน่ใจไปถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ว่าจะเป็นที่พึ่งได้จริงหรือไม่, มันไปเตลิดไปโน่น.

นิวรณ์เหล่านี้รบกวนความปกติของจิต จนจิตไม่เยือกเย็น จิตไม่มีความสุข แล้วใครไม่สนใจ ๆ ปล่อยให้มันมีอยู่ตลอดเวลา ตลอดชีวิต ไม่สนใจที่จะเอาออก, แม้ **นิวรณ์** เหล่านี้ก็เหมือนกันแหละ มัน **เป็นปฏิกิริยามาจากสัญชาตญาณ** ด้วยเหมือนกัน.

ถ้าควบคุมสัญชาตญาณได้มากเท่าไร สิ่งที่เรียกว่า **นิวรณ์ก็จะเกิดน้อย,** สิ่งที่เรียกว่า **กิเลส** หรือ **อุปกิเลส** โดยตรง **ก็จะเกิดน้อย,** แล้ว **จิตนี้ก็จะมีความเป็นอิสระ** หรือความเป็นปกติแก่ตัวมากขึ้น คือโปร่ง สบาย เยือกเย็น สดใส แช่มชื่น ว่องไว ก็สบายนั้น เป็นความสุข แล้วจะทำงานอะไรก็ทำได้ดี. **จิตที่ปกติเป็นอิสระไม่ถูกรบกวน** จากสิ่งเหล่านี้ **ก็ทำงานได้ดี, ทำประโยชน์ได้มาก,** ที่เกี่ยวกับผู้อื่นก็ทำประโยชน์ได้มาก **ก็เลยเป็นผู้ที่ทำประโยชน์ได้มากที่สุด** ในการที่เกิดมาชั่วชาติหนึ่งชีวิตหนึ่งนี้.

หวังว่าจะเป็นที่ประสงค์ของเราทุกคนที่ว่า จะให้ชีวิตที่เกิดมาชาติหนึ่งนี้เต็มไปด้วยประโยชน์, ไม่ใช่เพียงแต่ว่าจะได้เห็นแก่ปากแก่ท้องความสนุกสนานเอร็ดอร่อยทางเนื้อทางหนัง อย่างที่ครูคนนั้นพูด. ครูคนนั้นพูดก็พูดตามความรู้สึกของเขา จริงเหมือนกันแหละ, เราก็เชื่อว่าเขาพูดจริง, และเขารู้สึกอย่างนั้นจริง. ครูอย่างนี้ **จะเป็นครูได้อย่างไร เพราะรู้สึกว่าตัวเป็นเพียงลูกจ้างสอนหนังสือให้ได้รับประโยชน์ให้มากที่สุด,** ก็เป็นลูกจ้างสอนหนังสือ, มันก็ไม่เป็นครู มีอะไรโอกาสที่จะรวยก็รวยเท่านั้นแหละ ; เพราะฉะนั้นคงจะเล่นหวยสามตัวอยู่จนเงินเดือนหมดนั่นแหละ ; นี่มันก็เป็นเรื่องที่น่าคิด. **สัญชาตญาณแห่งการเห็นแก่ตัว ต้องการให้มีความเอร็ดอร่อย บำรุงบำเรอจิตใจของตัว มุ่งแต่เท่านั้น,** มัน **ก็ไม่เป็นปูชนียบุคคลได้จริง**เหมือนกัน.

ทีนี้ที่จะต้องมองกันอีกนิดหนึ่ง ก็ว่า **อาชีพครูนี้มันประเสริฐ มันไม่ใช่อาชีพกรรมกรซึ่งขายแรงงานกิน,** แลกกันไปแลกกันมาตามประโยชน์ที่เกิดขึ้น. **ครูนี้เป็นอาชีพได้** เรียกว่าอาชีพก็ได้ **แต่ไม่ใช่อาชีพอย่างกรรมกร** ขายแรงงานกิน, แต่ **เป็นอาชีพที่ว่าได้บุญด้วย.** อาชีพที่ **ทำอาชีพแล้วได้บุญไปด้วย นี้มีไม่กี่อาชีพดอก** โดยเฉพาะอย่างยิ่ง **อาชีพครู** นี้ **ทำอาชีพไปด้วยได้ ทำบุญทำกุศลพร้อมกันไปในตัวได้,** คือ **มีโอกาสที่จะมีเมตตากรุณา อบรมสั่งสอนยุวชนนี้ให้เป็นมนุษย์ที่ดีในอนาคต, สร้างสันติสุขสันติภาพไว้ในโลกนี้,** มันก็ได้บุญด้วย มันอยู่ที่เหตุการณ์ด้วยเหมือนกัน ; ถ้าเป็นครูก็ทำได้, แต่ถ้าเป็นกรรมกรขายแรงงานโดยตรง มันไม่มีโอกาสที่จะทำบุญพร้อมกันไปอย่างนี้ได้. ฉะนั้น **ครูคนนั้นก็พูดผิดเสียแล้ว** เป็นกรรมกรรับจ้างสอนหนังสือ มันไม่ใช่ครู ; เพราะฉะนั้นเขาก็ไม่ควรจะเรียกตัวเองว่าครู. ถ้า **ครูต้องเป็นผู้ที่ประกอบอาชีพด้วยทำบุญไปพลางด้วย,** ถ้ามันมีส่วนที่ทำให้ผู้อื่นมีความสุขเพิ่มขึ้นมากไปกว่าเงินเดือนที่ได้รับ แล้วก็ต้องเรียกว่าทำบุญด้วยเป็นผู้ได้บุญด้วย.

เช่นผู้พิพากษา, **อาชีพผู้พิพากษาที่สุจริต ทำไปอย่างสุจริตนี้ก็มีส่วนที่ได้บุญด้วย.** เอ้า, ต่อให้เป็น **ทนายความ** ซึ่งเป็นอาชีพที่ใคร ๆ ก็รังเกียจ **ถ้าเขาเป็นทนายความที่ดี** เป็นทนายความที่ดี **ที่รักษาความเป็นธรรม ช่วยเหลืออย่างเป็นธรรม** ให้ผู้ที่เดือดร้อนทุกข์ยากได้มีโอกาสได้รับความเป็นธรรม. **อาชีพทนายความนั้นก็ยังเป็นอาชีพที่มีส่วนจะได้บุญด้วย ;** ฉะนั้นขอให้นึกถึงส่วนดีส่วนหนึ่งของอาชีพทั้งหลาย ว่าถ้ามันมีอยู่ก็เรียกว่าเป็นอาชีพที่ไดบุญด้วย. เดี๋ยวนี้อาชีพทนายความนี้ถูกประณามเอาเสียเลย, ไม่มีใครยอมเชื่อว่าจะทำอย่างสุจริต ; ถ้าทำอย่างสุจริตมันก็เป็นอาชีพที่ต่อสู้เพื่อคนยากลำบาก คนที่ไม่มีทรัพย์สมบัติ ไม่มีอะไรจะต่อสู้ ช่วยเข้าไปต่อสู้ให้ก็ได้บุญ. ไปนึกเอาเองเถอะ **ถ้าอาชีพอะไรทำไปแล้วมันเป็นประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ มากไปกว่าเงิน** หรือเงินเดือน **ที่เราได้รับตอบแทนแล้ว ก็เรียกว่ามันเป็นอาชีพที่ได้บุญด้วย ;** ไม่ต้องพูดถึงอาชีพของพระอรหันต์หรือของภิกษุในพุทธศาสนา, **ถ้าตั้งใจทำไปด้วยดี** มันก็ **เป็นอาชีพที่ทำบุญกุศล** สร้างบุญกุศลให้แก่ทุกคนในโลก **เรียกว่าอาชีพของพระพุทธเจ้า.**

เอาละ, เป็นอันว่า เราสรุปความไปทีว่า **สัญชาตญาณเป็นตัวบงการอยู่ในภายในของสิ่งที่เรียกว่าชีวิต,** ถ้ามีชีวิตต้องมีสัญชาตญาณ เพราะมันเป็นของคู่กันมากับชีวิต จะเรียกว่าธรรมชาติให้มาหรือพระเจ้าให้มาก็สุดแท้เถอะ ไม่ต้องสนใจก็ได้.

แต่ดูว่าที่มันกำลังมีอยู่จริง เป็นอยู่จริงในชีวิตนั้น มันมีสิ่งนี้นะ, แล้วมันคอยบงการชักนำไปตามแบบนั้น ; ดังนั้นจึงเป็นสิ่งที่ต้องควบคุมให้ถูกต้อง. อะไรจะมาควบคุมมันให้ถูกต้อง มันก็คือสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ, ธรรมะนั่นเอง, **ระบบธรรมะทั้งหมดที่เรียกว่าหน้าที่** นั่นแหละ เมื่อมองดูในแง่หนึ่งก็จะเห็นว่า มัน **เป็นระบบควบคุมความผิดพลาดในชีวิต,** ไม่ให้มีความผิดพลาด ให้มีแต่ความถูกต้อง. ดังนั้น **ธรรมะ ๆ** เมื่อกระจายออกมาเป็นเรื่อง ๆ แล้ว **แต่ละเรื่องควบคุมสัญชาตญาณ,** โดยเฉพาะอย่างยิ่งสัญชาตญาณอันใหญ่หลวงที่สุด **คือตัวตนตัวกู—ของกู.** สัญชาตญาณแห่งการมีตัวกู—ของกูนี้ ธรรมะมุ่งหมายจะควบคุมก่อนทั้งหมด ; ถ้าควบคุมได้คือเพิกถอนได้สิ้นเชิง ก็เป็นพระอรหันต์, ถ้าไม่ถอนได้สิ้นเชิง, แต่ควบคุมไว้ได้ก็ยังเป็นพระอริยเจ้าที่รอง ๆ ลงมา กระทั่งเป็นคนดีกัลยาณชนอะไรได้ตามเหตุการณ์.

ทำไมเราจึงเลิกสูบบุหรี่ไม่ได้ เลิกยาเสพติดไม่ได้ ? **เพราะเราไม่สามารถจะควบคุมสัญชาตญาณแห่งการต้องการให้มีอะไรบำเรอตน** บำเรอตน, สัญชาตญาณแห่งการต้องการให้มีอะไรคอยบำเรอตน ให้เกิดความเพลิดเพลินนั่นแหละ **ถ้ามันไม่ถูกเรื่อง มันก็ต้องผิดเรื่อง คือมีความทุกข์.** เมื่อได้รับสิ่งเสพติดทางวัตถุก็ดีทางจิตใจก็ดี จิตมันได้รับการบำเรอ มันตรงกับความต้องการของสัญชาตญาณ ; ถ้าเราควบคุมสัญชาตญาณเหล่านี้ไม่ได้ เราก็ทิ้งบุหรี่ไม่ได้ อย่างนี้เป็นต้น. **ขอให้สนใจเรื่องสัญชาตญาณ ซึ่งอาตมาได้บรรยายมาแล้ว ๒ ครั้ง.** นี่ครูอาจารย์เหล่านี้เพิ่งมาวันนี้ ก็คงจะไม่รู้เรื่องในการที่จะพูดต่อไปเป็นครั้งที่ ๓ เสียเลย จึงขอโอกาสทบทวนเรื่อง ๒ ครั้งที่พูดมาแล้ว. ให้เป็นที่เข้าใจตามสมควร, และขอเน้นหนักให้มองเห็นให้ชัดลงไปในข้อที่ว่า **เรากำลังตกอยู่ภายใต้อำนาจของสัญชาตญาณ,** **และเราก็กำลังได้รับโทษจากความผิดพลาดอันนี้** คือเรา **จะต้องต่อสู้** จะต้องทนทรมาน ด้วยการแก้ปัญหา**เรื่องความรัก ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว ความอิจฉาริษยา ความวิตกกังวล ความอาลัยอาวรณ์ ความหึงความหวง**เป็นต้น, จากจุดน้อย ๆ นั้นกลายเป็นเรื่องใหญ่ เป็นถึงเรื่องฆ่ากันตาย, หรือมากกว่าฆ่ากันตาย ทำให้ประเทศชาติล่มจม.

นี่ขอให้รู้ว่ามันมีอยู่จริงเกินกว่าจริง แล้วมันก็ให้โทษอย่างแท้จริง ยิ่งกว่าจริง, ถ้าเราบังคับไม่ได้ เราก็ไม่ดีไปกว่าสัตว์. *ตามคำกล่าวแต่โบราณ,* โบรมโบราณก่อนพุทธกาลว่า *ถ้าไม่มีธรรมะแล้ว คนก็ไม่ดีกว่าสัตว์ ไม่แปลกไปจากสัตว์* คือทำไปตาม*สัญชาตญาณเหมือนกัน ; เรื่องกินอาหาร เรื่องขี้ขลาดหนีภัย เรื่องเมถุนธรรม เรื่องการหาความสุขจากการนอนการพักผ่อนอะไรนี้* เป็นของเท่ากันเสมอกันระหว่างคนกับ*สัตว์, ธรรมะเท่านั้นที่ทำให้คนผิดแปลกแตกต่างจากสัตว์* **ก็คือมันควบคุมสัญชาตญาณได้.**

[*เริ่มบรรยายครั้งนี้.*]

เอาละ, เป็นอันว่าเรื่องทบทวนครั้งที่แล้วมาก็พอกันที. *ต่อไปนี้ก็จะได้บรรยายต่อจากสองครั้งที่แล้วมา,* ได้พูดค้างไว้ถึงสัญชาตญาณ ๑๐ ประการ, แล้วพูดไปได้เพียง ๕ ประการ, **จะพูด ๕ ประการที่ต่อท้ายจากนั้น.**

สิ่งมีชีวิต มีสัญชาตญาณแห่งความมีตัวตนเป็นแม่บท.

ทบทวนแต่หัวข้อ อีกทีหนึ่งว่า **สัญชาตญาณแม่บท** แห่งสัญชาตญาณทั้งหลาย ก็คือ **สัญชาตญาณแห่งความมีตัวตน,** รู้สึกเป็นตัวตน เรียกภาษาวิทยาศาสตร์สากลว่า *egoism.* ego นี้ก็ความหมายว่า *เป็นศูนย์กลาง* เป็นตัวตนที่เป็นศูนย์กลาง, *ism* คือ *ผู้ที่ถือลัทธิว่ามีตัวตนเป็นจุดศูนย์กลาง,* ก็มีความเห็นแก่ตนสิ, นี่สัญชาตญาณแม่บท. ขอให้ไปสังเกตดู สิ่งมีชีวิตทั้งหลายต่อให้เลยไปถึงต้นไม้ด้วย, ถ้าศึกษาอย่างละเอียด

จะพบลงไปถึงแม้ต้นไม้นั้นก็มีสัญชาตญาณแห่งตัวตน คือจะมีตัวตนอยู่ไม่ยอมตาย. นี้ **สัญชาตญาณแม่บทสัญชาตญาณแห่งตัวตน ตรงกับชื่อของกิเลสในพุทธศาสนา ว่า อัสมิมานะ** แปลว่า **ความรู้สึกสำคัญมั่นหมาย** ว่า **เรามีอยู่ ฉันมีอยู่,** *อัสมิมานะคือมีตัวตนอยู่.*

ทีนี้ **สัญชาตญาณตัวที่เป็นแม่บทนี้มันก็คลอดสัญชาตญาณลูกน้องออกมา** เยอะแยะ ซึ่งดูเหมือนในหนังสือเรื่องชีววิทยาของเมืองนอกของสากล เขาไม่ได้แยกอย่างนี้, เขาแยกเป็นอย่าง ๆ ๆ ๆ ไปเลย. **อาตมามาสังเกตเอาเองตามหลักธรรมะในพุทธศาสนา** ขอกล่าวอย่างนี้ ว่า **มีสัญชาตญาณแม่บท** ตัวหนึ่ง, แล้วก็มัน **แยกออกไปเป็นสัญชาตญาณอีกมากมาย** มันก็มีผลเท่ากันแหละ, คือว่า **เราประสบกันกับปัญหาอันเกิดมาจากสัญชาตญาณทั้งหลายเหล่านั้น.** สัญชาตญาณแม่บทคือมีตัวตน มันก็คลอดลูกออกมาเป็น :—

สัญชาตญาณที่ ๑ สัญชาตญาณแห่งการต้องการอาหาร ต้องกินอาหาร, สัญชาตญาณแห่งการหาอาหารมันก็เกิดขึ้น สะสมอาหารอย่างมดปลวกทั้งหลาย, อย่างนี้มันก็มีขึ้น ไม่ใช่มีแต่คน, แล้วมันก็จะต้องกินอาหาร. มัน **เนื่องไปถึงว่า** มันยัง **จะต้องถ่ายอุจจาระด้วย** มันก็มีความรู้สึกที่แตกแยกออกไป, อยู่ในลักษณะสัญชาตญาณอีกหลายอย่าง ; เช่นว่ามัน **ติดรสอาหาร** ทำไมอาหารนี้พอมันถูกปากถูกใจมันน่าติดมัน **ติดจนเป็นปัญหาใหญ่ ๆ** สำหรับบางคน, **แล้วมันก็ตระหนี่ในสิ่งที่มันชอบ** มันจะตระหนี่ในสิ่งที่มันอยากกิน, มันไม่อยากให้ผู้อื่นกิน. **กิเลสเช่นการหวงอาหาร, การหวงจะกินดีอยู่ดีเลยเกิด** มันก็ **เกิดขึ้น เป็นกิเลสชื่อต่าง ๆ : ความไม่สันโดษในอาหาร** ในอะไรเหล่านี้ มันก็เกิดขึ้นเป็นกิเลส ; **นี่มาจากสัญชาตญาณแห่งการกินอาหาร.**

ทีนี้ **สัญชาตญาณที่ ๒ สัญชาตญาณแห่งความกลัว** ให้ดูลูกสัตว์เล็ก ๆ ที่พอเกิดมาเช่นแม้ *ลูกแมว* นี้ *มันรู้จักกลัว รู้จักขู่ รู้จักกลัว รู้จักวิ่งหนี, ลูกไก่ออกมาจากไข่วันที่ ๒ รู้จักวิ่งหนีนะ,* พอแม่ให้สัญญาณว่าอะไรอันตรายมา มันวิ่งหนีเป็นแล้ว, ลูกไก่ที่เกิดมาวันที่ ๒ ลูกไก่ที่นี่นะเป็นไก่บ้านะ มัน **ไม่ต้องมีใครสอน,** แม่ก็ไม่มีโอกาสสอน, มันก็มีการหนี แล้วมันก็มี **การรู้จักหลบซ่อน** มันไปอยู่ใต้ใบไม้แห้ง ๆ. เด็กที่มันไปหาลูกไก่มันเหยียบตายเปล่าไม่เห็นเลย มันอยู่ใต้ใบไม้แห้ง มันรู้จักหลบซ่อน, มันก็ **รู้จักหวาดผวา รู้จักเตรียมพร้อม รู้จักกลัวเกินกว่าเหตุ,** รู้จักให้กลัวเกินกว่าเหตุด้วยความโง่ เพราะสัญชาตญาณนั้นมันมีมาก ควบคุมไว้ไม่ได้ มันก็กลัวเกินกว่าเหตุ.

แล้วก็มีสัญชาตญาณที่ต้องการจะอยู่กับเพื่อน อยู่กับแม่อยู่กับเพื่อน, แล้วมันก็ **เกิดสัญชาตญาณแห่งการอยู่กันเป็นหมู่ ๆ ฝูง ๆ.** หนังสือชีววิทยาที่ครูบาอาจารย์ทั้งหลายเรียน เขาอาจจะแยกออกไปเป็นสัญชาตญาณอันหนึ่งก็ได้ ว่าการอยู่กันเป็นหมู่, อาตมาไม่เห็นด้วย เอามาไว้ที่นี่ดีกว่า มันจะได้น้อยเข้ามันจะได้น้อยหัวข้อเข้า. **สัญชาตญาณแห่งความกลัวนั่นแหละ มันทำให้ต้องการจะอยู่กันเป็นหมู่ สัตว์ที่อยู่กันเป็นหมู่แล้วมันหายกลัว;** อย่างหมูป่านี้ ดูในเรื่องของสัตว์ป่ามันคุมกันเป็นฝูง มันกล้าสู้สิงห์โต มันบรรเทาความกลัวได้ด้วยการอยู่กันเป็นหมู่, เราก็เรียกว่า **สัญชาต-ญาณแห่งความกลัว มันทำให้เกิดการอยู่กันเป็นหมู่.**

ทีนี้ก็มาถึง ๓. **สัญชาตญาณแห่งการต่อสู้ เพราะว่าสัญชาตญาณแห่งการมีตัวตน จะมีชีวิตของตน มันคลอดสัญชาตญาณแห่งการต่อสู้,** มันก็มีการต่อสู้รวมทั้ง **การป้องกัน การหวาดระแวง** กระทั่งว่าการที่มัน **ป้องกันเกินกว่าเหตุ** มันก็เกิดความรู้สึกชนิดที่ **เนื่องมาจากการต่อสู้,** คือหวังร้าย หวังร้ายต่ออีกฝ่ายหนึ่ง ; เช่นความโกรธ ความพยาบาท ความร้ายกาจ กระทั่งอำมหิต ๆ เกิดขึ้นมาเมื่อมันไปถึงที่สุด.

ทีนี้ ๔. ก็มี **สัญชาตญาณรักตนเอง** รักตนเอง, อันนี้แหละสัญชาตญาณที่น่ากลัวที่สุด คือรักตนเอง. มองดูมันก็จำเป็นที่ว่าสัญชาตญาณมันต้องมีการรักตนเอง มันก็จะต่อสู้เพื่อตนอยู่ได้; แต่ทีนี้ **อีกทางหนึ่งมันคลอดออกไปเป็นความเห็นแก่ตัว,** มันมีความรักตน แล้วมันก็เห็นแก่ตน. **เห็นแก่ตนนี่เป็นต้นเหตุแห่งอุปัทวะเลวร้ายทั้งหลายในโลก,** โลกกำลังเดือดร้อนอยู่ทุกหัวระแหง; เพราะความเห็นแก่ตนของคนคนหนึ่ง หรือคนฝ่ายหนึ่ง พวกหนึ่ง คณะหนึ่งอะไรก็ตาม มันเห็นแก่ตน **มันก็ต้องการที่จะทำทุกอย่างเพื่อเห็นแก่ตน** ซึ่งมันจะแตกแยกออกไปหลายอย่างหรือเนื่องๆ กัน, คือจะทำทุกอย่าง **เพื่อให้ตนได้รับประโยชน์** โดยไม่ต้องนึกว่ามันถูกหรือมันผิด, แล้ว **เลยไปก็อิจฉาริษยาคน เพราะเห็นแก่ตน.** แล้วถ้า**เห็นแก่ตนอย่างโง่เขลาหนักขึ้น มันก็ขี้เกียจ, มันตั้งใจจะทำประโยชน์แก่ตน.** ลองนึกดูสิ ถ้าเห็นแก่ตนมากเข้า มันก็จะนอนเสีย ว่าดีกว่าที่จะไปทำงานให้เหนื่อย, ความเห็นแก่ตนมันเล่นตลกซับซ้อนกันถึงขนาดนี้ มันก็ **บิดพลิ้วในความถูกต้อง เอาความต้องการของตนเป็นใหญ่,** ไม่เอาความถูกต้องเป็นใหญ่, ก็ **บิดพลิ้วต่อกฎเกณฑ์แห่งความถูกต้อง.** นี่แหละ **ความเห็นแก่ตน ซึ่งมาจากความรักตนที่มืดมนท์ที่เป็นอวิชชา.**

ทีนี้ ๕. ถัดไป **สัญชาตญาณแห่งการสืบพันธุ์** เมื่อมันรู้สึกว่ามีตนแล้ว **ไม่อยากให้ตนสูญหายไป** หรือสิ้นสุดลง มัน **ก็มีความรู้สึกที่จะสืบพันธุ์ไว้.** ฉะนั้น จึงดิ้นรนเพื่อไม่สูญพันธุ์, ความรู้สึกต้องการลูกหรือความรักลูก มันก็เกิดขึ้นตามมา. นี่มันเป็นเรื่องทำให้เกิดปัญหาหนัก คือว่าเรื่องสืบพันธุ์นี้ พูดแล้วพูดอีกแต่เชื่อว่าครูบาอาจารย์เหล่านี้ยังไม่เคยฟัง ว่าการสืบพันธุ์นั้นมันเป็นเรื่องไม่น่าทำใช่ไหม, ท่าทางก็น่าเกลียดแล้วก็สกปรกแล้วก็เหน็ดเหนื่อย, แต่เขามีอะไรมาปะหน้าปิดหน้าคือกามารมณ์. ฉะนั้น เรื่อง **การสืบพันธุ์** กับเรื่อง **กามารมณ์ไม่ใช่เรื่องเดียวกัน,** เป็นคนละเรื่อง

อย่างเด็ดขาด, *reproduction* กับ sex **นี่ไม่ใช่เรื่องเดียวกัน,** แต่คนโดยมาก จะเรียกว่าคนโดยมากในโลกที่มีการศึกษาทำให้เห็นเป็นเรื่องเดียวกัน ว่าถ้ามีการสืบพันธุ์ก็คือเรื่อง sex, ที่จริงไม่ใช่. **เรื่อง sex เป็นเรื่องที่ธรรมชาติใส่มาหลอกให้สัตว์ทั้งหลายสืบพันธุ์** เพราะถ้าไม่มีเรื่องส่วนที่เป็น sex นี้แล้ว สัตว์ทั้งหลายก็จะไม่สืบพันธุ์ ซึ่งยุ่งยากลำบากน่าเกลียดแล้วก็ไม่มีรสชาติอะไร. เดี๋ยวนี้เรามันตกอยู่ใต้อำนาจของความหลง ไปกินเหยื่อคือ sex ก็เพื่อการสืบพันธุ์. คงจะพูดได้ง่ายๆ ไม่ลึกซึ้งอะไรว่า ถ้าไม่มีเรื่อง sex ดูจะไม่มีใครแต่งงาน. ที่ว่าแต่งงานเพื่อการสืบพันธุ์ล้วนๆ นั้นคงจะไม่จริง, ถ้าไม่มีเรื่อง sex มันคงไม่มีใครแต่งงาน. นั่นธรรมชาติมันเหนือกว่า เห็นไหมธรรมชาติมันเหนือกว่าเอาเรื่อง sex มาปะหน้าเข้าไว้. **สัตว์ทั้งหลายก็ต้องการเรื่อง** sex แล้วก็ **ทำไปตามสัญชาตญาณ คือการสืบพันธุ์.** มนุษย์ก็ทำอย่างนั้น, **สัตว์เดรัจฉาน** ก็ทำอย่างนั้น, **ต้นไม้พืชพฤกษา** ทั้งหลาย **ก็มีความมุ่งหมายแห่งการทำอย่างนั้น.** ไปเรียนให้ละเอียดในเรื่องของชีววิทยาเกี่ยวกับพืช เรื่องการสืบพันธุ์ของพืช จะมีพบอย่างเดียวกัน. นี่ ๕ ชนิดนี้พูดมาแล้วในการบรรยายครั้งก่อนๆ, ถ้าสนใจก็ไปหาเทปหาอะไรฟังเอาเอง.

สัญชาตญาณแห่งการพัฒนาตน.

ทีนี้ก็จะพูดต่อไปจากที่ไม่ได้พูด คือ **ที่ ๖ สัญชาตญาณแห่งการพัฒนาตน,** พูดง่ายๆ ก็ว่า **สัญชาตญาณแห่งความอยากจะเจริญ** นั่นแหละ *develop* นั่นแหละ อยากจะเจริญ สัญชาตญาณแห่งการพัฒนาตน มันจึงมีความรู้สึกที่ต้องการจะดีกว่า จะมากกว่า จะสูงกว่า จะสบายกว่า กว่าๆๆ ไม่รู้กี่อย่างต่อกี่อย่าง, มัน **มีสัญชาตญาณต้องการจะดีกว่า มากกว่า สูงกว่า สบายกว่า.**

ทีนี้ในมุมกลับ มันก็ **คลอดออกมาเป็นมารยา,** มารยาหลอกลวงด้วยมารยา แล้วก็ **มัวเมาในความดีกว่า สูงกว่า** นั้น แล้วมันก็ลืมตัว ลืมตัวมันก็พัฒนาไปพัฒนาไป จนถึงกับว่าฆ่าคนที่รู้สึกว่าจะดีกว่า, มันก็ไม่อยากให้มีคนที่ดีกว่า อะไรกว่ามาบังหน้าก็อยากจะทำลาย. **นี่เป็นส่วนร้ายของความดี ยิ่งดียิ่งมีคนอิจฉาริษยา;** ข้อนี้ไม่อธิบายไปดูเอาเอง อธิบายไปเดี๋ยวมันจะเข้าตัวเอง. คุณไปดูเอาเองเถอะว่า ยิ่งดีมันยิ่งมีคนอิจฉาริษยา; แต่ **สัญชาตญาณแห่งการพัฒนาตัวเองมันก็ยังมีอยู่, เราก็ยังสร้างความดีให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป** อยู่ด้วยอำนาจของสัญชาตญาณ ที่อยากจะดีกว่าเด่นกว่า ซึ่งมีได้ทั้งคนทั้งสัตว์ทั้งพืชพันธุ์ ที่ต้องการจะมีอะไรที่กว่า. พวก *evolutionist* ทั้งหลายนี้ มันมีลักษณะแห่งการดีกว่า, ต้องการจะดีกว่า แล้วดีกว่าได้ มันจึงจะเป็น *evolutionist* ฉะนั้นในตัว *evolution* ทั้งหมด มันมีสัญชาตญาณแห่งการที่ต้องการจะดีกว่า, ซึ่งเป็น **สัญชาตญาณแห่งการพัฒนาตนเอง. เมื่อควบคุมไว้ไม่ได้ มันก็เกิดกิเลสนานาชนิด,** เช่น *มารยาสาไถย* เช่น *มัวเมา* แล้วก็ *ลืมตัว,* ความลืมตัวนั้นแหละเป็นเรื่องให้ทำผิดทุกทิศทาง. ฉะนั้นคำว่า **พัฒนา ๆ นี้เป็นสิ่งที่ต้องระวัง, ต้องพัฒนาชนิดที่ควบคุมสัญชาตญาณไว้ได้.**

มีผู้ค้นทางศัพท์พบว่าคำว่า **พัฒนา ๆ** นี้ ถ้าเป็น *ภาษาบาลี* พัฒนา, *วัฒนา วัฒนะ* นี้มันเพียงแต่ว่า *มันเพิ่มจำนวนขึ้นเท่านั้นแหละ,* มันรกหนาแน่นเพิ่มจำนวนขึ้น, *ไม่ได้ระบุว่าดีหรือชั่ว,* ถ้าเพิ่มมากขึ้นแล้วก็เรียกว่าพัฒนา. เช่นว่า *ผมบนศีรษะ* มันเพิ่มมากขึ้น *หนาขึ้น* รกขึ้น *ก็เรียกว่าพัฒนา* เหมือนกัน. *ในภาษาบาลี* คำว่า *พัฒนา* แปลว่า *เพิ่มมากขึ้น* จนรกไปหมด ก็เรียกว่าพัฒนา, *จึงมีคำกล่าวว่าอย่าทำโลกให้พัฒนา น สิยา โลกวฑฺฒโน—อย่าเป็นคนทำโลกให้พัฒนา คือให้โลกมันรก. คนรกโลกนั่นเอง.* คำว่าเจริญ ๆ อย่างสมัยนี้ มันก็มีอะไรมากขึ้นใช่ไหม? **คำว่าเจริญ** อย่างสมัยปัจจุบัน **คือมีอะไรมากขึ้น;** แต่คำว่า *progress* ไปดูคำ **รากศัพท์ภาษาลาตินแปลว่าบ้า,** คำว่า

progress นี้แปลว่า บ้า, มัน **จะเอาจริงเอาแน่กันที่ตรงไหน, มันก็อยู่ตรงที่ว่า พัฒนาชนิดควบคุมสัญชาตญาณไว้ได้อย่างถูกต้อง** ถูกต้อง ๆ, ถูกต้องคือไม่เกิดโทษอันตรายแก่ฝ่ายใด, มีแต่ประโยชน์ที่เกิดขึ้นแก่ทุกฝ่าย จึงจะเรียกว่าถูกต้อง.

ฉะนั้นการพัฒนาต้อง **พัฒนาให้ถูกต้อง ไม่ใช่ว่าทำให้มันมากขึ้น** แต่นั่นแหละความคิดเห็นมันต่างกัน มันก็เถียงกันไม่รู้จักสิ้นสุด; เช่นว่าเดี๋ยวนี้ก้าวหน้าทางประดิษฐกรรมต่าง ๆ นานาสารพัดอย่าง กระทั่งมีเรือบิน มียวดยานพาหนะ มีคอมพิวเตอร์ มีอิเลคโทรนิคอะไรต่าง ๆ ก็เรียกว่ามันมากและพัฒนา, แล้วดูผลของมันเป็นอย่างไร, มันยุ่งมากขึ้นหรือเปล่า? มันบ้ามากขึ้นหรือเปล่า? ดูกันตรงนี้สิ มันเป็นเรื่องที่เสียเวลามากขึ้นหรือเปล่า? อย่างวิทยุกระจายเสียงนี่ คุณไปประมวลดูผลของมันสิ ๙๐ **เปอร์เซ็นต์ส่งเสริมกิเลสทั้งนั้น,** สิ่งที่ส่งอยู่ทางวิทยุกระจายเสียง ๙๐ เปอร์เซ็นต์ เป็นเรื่องส่งเสริมกิเลสทั้งนั้น, สัก ๑๐ เปอร์เซ็นต์ที่ว่าเป็นความรู้ความอะไรบ้าง; แม้แต่การโฆษณาขายสินค้า มันก็เป็นเรื่องหลอกลวงให้ซื้อให้หา, เป็นเรื่องส่งเสริมกิเลสทั้งนั้น.

หรือว่าการพิมพ์ ถ้าไปรู้เรื่องว่ากระดาษที่ใช้พิมพ์ในประเทศไทยแห่งเดียววันหนึ่งกี่ร้อยตัน, กระดาษเหล่านั้นใช้ไปเพื่ออะไร? ที่เป็นเรื่องให้ถูกต้องนั้นมีนิดเดียว, นอกนั้นเป็นเรื่องส่งเสริมกิเลสทั้งนั้น; *ส่งเสริมกิเลสความโลภบ้าง ความโกรธบ้าง ความพยาบาทบ้าง ความโง่หลงไปในสิ่งที่ทำให้ยุ่งบ้าง.* **คำว่าความเจริญคือความยุ่ง, ไม่ใช่ความสงบ;** แต่เราก็เรียกว่าโลกนี้กำลังเจริญ. ดูความเจริญในความคิดนึกของคนบางชาติบางประเทศแล้ว พุทธบริษัทยอมรับไม่ได้, แต่อย่าออกชื่อเลยว่ามันมีที่ประเทศไหน, คือในบางประเทศที่เขาบัญญัติเป็นความเจริญ เป็นความก้าวหน้า, ความเจริญก้าวหน้าอย่างนั้นพุทธบริษัทยอมรับไม่ได้ เป็นเรื่องบ้าทั้งนั้นเลย. นี่คำว่า **พัฒนามาจากสัญชาตญาณถ้าควบคุมไว้ไม่ได้** มันก็เป็นอย่างนี้แหละ คือ **เต็มไปด้วยปัญหา,** เต็มไปด้วยความยุ่งยากลำบาก. **ถ้าควบคุมไว้ได้ ก็เป็นไปเพื่อความสะดวกสบาย;**

แต่ถ้ามันเกินไป มันก็หลงอยู่ในความสนุกสนานนั้นเองไปไหนไม่ได้, มันก็เป็นทาสของความสนุกสนานต่อไปอีก.

นี่สัญชาตญาณแห่งการพัฒนา ต้องการจะให้ดีกว่ายิ่ง ๆ ขึ้นไป; เด็ก ๆ จึงทะเยอทะยานที่จะเรียนให้มาก จะเรียนให้ดี จะเรียนให้ถึงที่สุด, พ่อแม่ไม่มีสตางค์ มันก็ต้องไปขายที่ดินมาให้ลูกเรียน ; นี่สัญชาตญาณแห่งการพัฒนากำลังมีปัญหาอยู่ทุกหัวระแหง ในหมู่มนุษย์เรา. บ้านไหนมีตู้เย็น มีทีวี มีวีดีโออะไรเขาก็พัฒนา, แล้วก็ไปดูความรู้สึกในภายใน มันก็ไม่มีอะไรพัฒนาในทางจิตใจ, เดี๋ยวนี้ก็ดูมวยกันได้ เล่นพนันมวยกันได้ไม่ว่าที่ไหน เพราะมีที.วี., คนหนุ่มหญิงสาวอยากจะให้เพลงยั่วกิเลสมาร้องอยู่ข้างหูตลอดคืนก็ทำได้. เมื่อก่อนทำได้เมื่อไร. เมื่อมันยังไม่มีวิทยุมันทำอย่างนั้นไม่ได้, เดี๋ยวนี้จะเลือกสรรพ์เพลงที่ส่งเสริมกิเลสของคนหนุ่มคนสาว ได้ยินอยู่ข้างหูตลอดคืนก็ทำได้, มันมีสถานีวิทยุที่บ้าถึงขนาดนั้น. ไปลองดูเถอะ อาตมาเคยสอบดูแล้วทั้งคืน, สถานีวิทยุที่ส่งเพลงยั่วยุให้ฟังมันมี, นั่นแหละ **การพัฒนาที่ควบคุมไว้ไม่ได้** แล้วก็ยังหลับหูหลับตายกย่อง สรรเสริญการพัฒนาชนิดนี้กันอยู่, แล้วมนุษย์มัน **จะได้อะไรนอกจากความทุกข์ทรมาน.**

สัญชาตญาณแห่งการได้รับการบำเรอ.

ทีนี้มาถึงอันที่ ๗ สัญชาตญาณแห่งการต้องการให้ได้รับความบำเรอ คือต้องการให้ผู้อื่นบำเรอนั่นแหละ เด็ก ๆ มันก็เริ่มรู้สึกที่ให้ผู้อื่นช่วย, ให้ผู้อื่นให้ความสะดวก, ให้ผู้อื่นให้ความสบายมากขึ้น จากพ่อแม่ต้องการได้รับการบำเรอจากพ่อแม่, **มันมาจากสัญชาตญาณแห่งการต้องการรับการบำเรอ** ยิ่ง ๆ ขึ้นไป. **การขับกล่อม การเลี้ยงดู** การอะไรก็ตาม **ที่ให้มันยิ่ง ๆ ขนไป ตามความรู้สึกของสัญชาตญาณ,**

ทางกายให้ได้รับการบำเรอ ให้แต่งเนื้อแต่งตัวดี, ให้ลูบไล้ให้ลูบคลำให้ประคบประหงม. **ทางจิตก็ส่งเสริมความรู้สึกชนิดที่เพลิดเพลินทางจิต, ทางวิญญาณก็ให้มีสติปัญญาชนิดที่จะหาความเพลิดเพลิน** ให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป.

สัญชาตญาณแห่งการต้องการให้บำเรอ นี้ มันมีอยู่ส่วนหนึ่ง **ไม่ใช่ต้องการอาหาร,** ต้องการอาหารที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ไม่เกี่ยวการบำเรอ. แต่นี้มัน **ยังมีอะไรอีกบางอย่างที่กินเข้าไป สูบทา** อะไรก็ได้ เพื่อการบำเรอ, แม้ที่สุดแต่ **การนั่งเล่นไพ่** ของคนชอบเล่นไพ่ได้ทั้งวันทั้งคืน ; **นั่นมันเป็นสัญชาตญาณของการต้องการบำเรอ,** จิตมันต้องการบำเรอ, การเล่นไพ่มันสนุกเป็นการบำเรอ, บำเรอจิต จิตมันก็พอใจคนมันก็เลยนั่งเล่นไพ่ได้ตลอดคืน. **อบายมุขทั้งหลาย** ก็เหมือนกัน อบายมุขทั้งหลายมัน **มีส่วนแห่งการบำเรอ,** แม้แต่ **ของเมา พอดื่ม** เข้าไป **สูบ** เข้าไปอะไรเข้าไป **ความรู้สึกเมานั้นมันเป็นการบำเรอ** ความรู้สึกของจิต, ไม่กี่ครั้งมันก็ติดแน่นเหนียว เหนียวแน่น เป็นติดยาเสพติด หรือสิ่งเสพติด, **มันมาจากสัญชาตญาณที่ต้องการการบำเรอ;** ถึงเราเองก็เหมือนกันไม่ถึงขนาดนั้นแหละแต่ต้องการได้ฟังสิ่งที่ไพเราะ, ต้องการฟังคำสรรเสริญมากกว่าคำด่า. มันต้องการการบำเรอ, ต้องการการร้องเพลงบำเรอกิจกรรมทางเพลงทางดนตรี ทางเต้นรำอะไร มันก็เกิดขึ้น ๆ ๆ ๆ เต็มไปหมดในโลก ; เพราะว่า **สัตว์แต่ละตนมันมีสัญชาตญาณแห่งการต้องการการบำเรอ** มันก็เลยหาเงินหาอะไรมาซื้อหาการบำเรอ. แต่โดยเหตุที่ว่ามัน **ไม่ได้จำเป็นแก่ชีวิตของผู้มีสติปัญญาท่านจึงไม่จัดไว้ในปัจจัยทั้ง ๔ ที่จำเป็น** คือ *อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย หยูกยา.*

แต่ที่จริง **บำเรอนี้ก็เป็นปัจจัยอันหนึ่งซึ่งขาดไม่ได้;** กล้าพูดอย่างนี้ว่า **ถ้าไม่มีส่วนที่เป็นการบำเรอเสียเลยนี้ คนอาจจะเป็นบ้า หรืออยู่ด้วยความทนทรมาน.** ฉะนั้น **เราจึงหาวิธีบำเรอ** จิตใจ ให้ได้รับการบำเรอ **แต่ไม่มีอันตราย,**

ให้มีถูกทาง. ฉะนั้น **โรงมหรสพทางวิญญาณนี้จึงเกิดขึ้น** โรงมหรสพทางวิญญาณนี้จึงเกิดขึ้น เพื่อคนจะได้ใช้อาศัยให้เกิดความบำเรอในทางจิตใจ, แทนที่จะไปที่โรงหนังที่ตลาด ก็มาที่โรงหนังที่นี่, ก็เพื่อความบำเรออย่างเดียวกัน, แต่มีผลคนละอย่าง เพราะรู้ดีว่าสัตว์ทั้งหลายที่มีชีวิตนี้ต้องการการบำเรอ. เขาพิสูจน์ว่า **แม้แต่ม้า** นี้มัน ก็**ต้องการการบำเรอ** ต้องการฟังเพลงที่กระตุ้น, **ฟังเพลงแล้วมันก็เต้นรำได้** ม้าน่ะ ; ยิ่งไปกว่านั้นก็ว่า **ต้นข้าวในนานั้นก็ต้องการการบำเรอ** ว่าในประเทศอินเดียเคยพิสูจน์ทดลองกันถึงเปิดเพลงไพเราะให้ต้นข้าวที่กำลังตั้งท้องฟัง, แล้วข้าวออกรวงมากกว่าธรรมดา พิสูจน์ได้ทุกทีว่าต้นข้าวก็อยากจะฟังเพลง.

แล้วเมื่อเร็ว ๆ นี้ก็ยังมีว่าต้นไม้มีความรู้สึกที่เป็นการบำเรอตน เอาต้นถั่วมาปลูกเข้า ๒ พวก ในกระถาง, แล้วให้นักเรียนพวกหนึ่งไปด่าต้นถั่วกระถางหนึ่งทุกวัน ๆ, แล้วให้นักเรียนอีกพวกหนึ่งมาสวดสรรเสริญเยินยอต้นถั่วอีกกระถางหนึ่งทุกวัน, ไม่เท่าไรกระถางนั้นตาย, กระถางนี้งาม. พิสูจน์กันถึงอย่างนี้, มันก็เป็นเรื่องที่อ่านมาในหนังสือข่าววิทยาศาสตร์ว่าอะไร ๆ มันก็ชอบสิ่งประเล้าประโลมใจทั้งนั้น. ฉะนั้น **เอาธรรมะมาประเล้าประโลมใจ ชดเชยสัญชาตญาณแห่งการต้องการการบำเรอด้วยเรื่องของ** อวิชชาด้วยเรื่องของกิเลสตัณหา.

ทีนี้ **การบำเรอนี่** ระวัง **ประเล้าประโลมใจมากเกินไปมันก็เผลอ,** ถ้าเผลอมันก็เกิดความสะเพร่าความประมาทขึ้นมา เพราะการบำเรอซึ่งกระตุ้น **ควบคุมไว้ไม่อยู่, ความเลินเล่อเผลอเรอมันก็มา มาจากการบำเรอที่ควบคุมไว้ไม่ได้** เปลี่ยนนิสัยเป็นสะเพร่า เผลอเรอ เลื่อนลอยใจลอย, นี่มันก็มีเป็นโทษขึ้นมา. แล้วก็เป็นชื่อสวรรค์ชั้นสูงสุดนะ ที่คนทั้งหลายต้องการจะทำบุญไปเกิดในสวรรค์ชั้นสูงสุด เรียกว่า *ปรนิมมิตวสวัตตี. สวรรค์ชั้นที่* ๖ ปรนิมมิตวสวัตตี อธิบายว่า *ในสวรรค์ชั้นนั้นไม่ต้องทำอะไรเอง มีคนทำให้หมด ;* แต่ก็ไม่ได้เขียนให้ชัดไว้ว่า แม้แต่หยิบเข้าปากคนอื่นต้อง

หยิบหรือไม่. *ปรนิมมิตะ* ก็แปลว่า *ผู้อื่นทำให้สำเร็จ, วสวัตตี —เป็นไปในอำนาจในการที่ทำให้ผู้อื่นช่วยทำให้หมด* ไม่ต้องทำอะไร. แต่เขาบอกว่าเรื่องสวรรค์ชนิดนี้อธิบายอย่างนี้มันมีก่อนพุทธกาล ; ฉะนั้นในพุทธกาลก็ยังไม่ได้ยกเลิก แล้วก็ยังเอามาพูดกันจนถึงบัดนี้ เรื่องสวรรค์ ๖ ชั้น เป็นเรื่องเก่าก่อนพุทธกาล.

เมื่อมนุษย์ชอบการบำเรอ ผู้บัญญัติเรื่องสวรรค์ก็บัญญัติให้เต็มไปด้วยการบำเรอในสวรรค์, ให้คนมันอยากไปสวรรค์ ล่อให้คนทำดี ได้จริงหรือไม่ก็ไม่รู้. แต่ว่าก็มีคนทำดี มีคนทำดีเป็นอันมากเพื่ออยากจะไปสวรรค์ ที่เต็มไปด้วยการบำเรอ. ตรงตามสัญชาตญาณของเขาที่มีอยู่ว่า ต้องการให้มีการบำเรอ, ต้องการให้ถูกบำเรอ โดยสิ่งแวดล้อม, เราก็เห็นอยู่ว่าเดี๋ยวนี้ก็ใช้เงินกันมากมาย ในการที่จะเกิดการบำเรอแวดล้อมอยู่รอบบ้านรอบเรือนรอบที่อยู่. **นี่คืออำนาจของสัญชาตญาณแห่งการบำเรอ** ไม่มีเงินซื้อทีวีก็ไปผ่อนส่งมาได้ เพื่อให้มันสำเร็จประโยชน์แก่การบำเรอ, **ควบคุมไม่ได้มันก็เรียกว่าหานรกใส่ตัวนั่นแหละ,** หาความเดือดร้อนมาใส่ตัว และจะให้เกิดเป็นนิสัยยิ่ง ๆ ขึ้นไปแก่เด็ก ๆ ลูกเด็ก ๆ ก็สูญเสียความทรงตัวที่จะต่อสู้กับสัญชาตญาณ มันก็มีปัญหาไปถึงลูกถึงหลานเป็นธรรมดา.

สัญชาตญาณแห่งการอวด.

ทีนี้ข้อ ๘ **สัญชาตญาณแห่งการอวด** บางคนอาจจะไม่รู้สึกนึกคิดว่าการอวดนี้มันเป็นความรู้สึกสัญชาตญาณ, อยากจะอวด อวดอะไรก็ได้ อวดความงามก็ได้ อวดอำนาจก็ได้. นั่นไก่ขันอยู่เจื้อย ๆ มันอวด, มันท้าทายเรื่องความสูงความต่ำ. ต้องบินขึ้นบนก้อนหินบนตอไม้แล้วก็ขันจ้า, มันต้องการจะแสดงอำนาจ ต้องการจะอวดอำนาจ. สุนัขก็เหมือนกัน มันต้องการจะอวดอำนาจที่มีอยู่, มันรักษาความยิ่งใหญ่ที่มีอยู่ ตัวไหนเข้ามาก็จะต้องปะทะกัน, มันก็มีความรู้สึกอยากอวด.

สัญชาตญาณแห่งการอวดมีอยู่ **มันก็เกิดความรู้สึกที่อยากจะอวด;** เมื่ออยากจะอวดก็ต้องสร้างปัจจัยสำหรับการอวด, มันก็ต้องรักสวย เพื่อจะอวดความสวย อวดความงาม แล้วก็ทำสิ่งที่เรียกกันว่าดี ๆ ๆ ๆ นั่นแหละ. ที่เขาว่ากันว่า **ดีนั่นแหละ** มาก **เพื่อจะได้อวดดี,** จะดีจริงหรือไม่นั้นมันอีกเรื่องหนึ่ง. ถ้าดีจริงมันก็ไม่เป็นไร ; ถ้าไม่ดีจริงมันก็คืออวดโง่นั่นแหละ, มันก็ **อวดไปตามสัญชาตญาณแห่งการอยากอวด.**

เพราะฉะนั้นเราจึงได้เห็นได้ยินได้ฟัง *คนที่พูดอะไรเต็มไปด้วยความโอ้อวดจนน่ารำคาญ, อวดจนไม่รู้สึกตัว* อวดจนลืมตัว. **นี่สัญชาตญาณแห่งการอวดนั้น** *เมื่อควบคุมไว้ไม่อยู่ มันก็ยกตนข่มผู้อื่น แข่งดียกตนข่มผู้อื่น, มันก็มีเรื่องที่จะเกิดหัวดื้อหัวแข็ง ถือเนื้อถือตัว มีแง่มีงอน ซึ่งเป็นมารยาททั้งนั้น. มาจากสัญชาตญาณแห่งการอวดตน ยกตนก็เป็นกิเลส ข่มท่านก็เป็นกิเลส.* **สาเถยยะ—อวดอย่างโง่เขลา** อวดอย่างที่ว่าเขาคลื่นไส้น่ะ มันก็เป็นกิเลส, แต่มันก็มีอยู่ทั่วไป, เผลอนิดเดียวมันก็แสดงออกมา. **ฉะนั้น สัญชาตญาณแห่งการอวดมันก็มีปัญหา** ด้วยเหมือนกัน, บางทีเพียงแต่ไม่ได้เครื่องแต่งเนื้อแต่งตัวที่เขานิยมกัน. เด็กบางคนไม่ไปโรงเรียน, เด็กบางคนจะไม่ยอมไปโรงเรียน จะไม่ไปสมาคมไม่ไปอะไรถ้าไม่มีชุดแต่งตัวที่มันจะอวดเขาได้, มันก็มีปัญหาทั้งนั้นแหละ.

สัญชาตญาณแห่งการอยากมีอยู่แห่งตน.

ข้อที่ ๔ จะเป็นหลักที่ละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป นี่พูดเรื่องธรรมดามามากแล้วก็จะสูงขึ้นไปสูงขึ้นไปถึงว่า **สัญชาตญาณแห่งการอยากมีอยู่แห่งตน** อยากให้ตนมีอยู่นี้มันก็จำเป็นอย่างยิ่ง ที่ว่าสิ่งที่มีชีวิตมันต้องอยากอย่างนี้, ไม่เช่นนั้นมันจะไม่พยายาม

เพื่อให้ตนมีอยู่, แต่มันเป็นความรู้สึกที่รุนแรงเป็นสัญชาตญาณ, ต้องรู้ไว้ **ถ้าควบคุมได้ก็ดี** อยากจะให้ตัวมีอยู่ยังคงอยู่ไม่ตาย มันก็ดี ; แต่ **ถ้าควบคุมไว้ไม่ได้มันอยากเกินไปมันก็ฆ่าผู้อื่น.**

มันเป็นปัญหา ความทุกข์ทรมานใจชนิดหนึ่งมาตั้งแต่แรกแล้ว, **เมื่ออยากอยู่มันก็ไม่อยากตาย** เมื่อมีนิมิตแห่งความตายตามปกติปรากฏมันก็เป็นทุกข์. คนที่อยากอยู่เมื่อนิมิตแห่งความตายมาปรากฏมันก็เป็นทุกข์ ; เพราะฉะนั้นคนที่ยิ่งดีมากยิ่งไม่อยากตายมากจริงไหม ? คนที่ไม่ค่อยมีอะไรดีมันอยากตาย หรือฆ่าตัวตายเมื่อมันเห็นว่าดีไม่ได้, แต่คนที่ดีได้มาก ๆ แล้วไม่อยากตาย.

ในบาลีมีกล่าวไว้ น่าสนใจว่า *พวกพรหมปุถุชนชั้นสูงสุดคือพวกที่กลัวตายที่สุด ;* เพราะเมื่อกล่าวตามหลักธรรมะทั่วไป, ผู้ที่มีคุณความดี เป็นอยู่สูงสุด คือ *พวกพรหมชั้นสุดท้าย* หรือชั้นอะไรก็ตาม พวกพรหมปุถุชนชั้นที่สูง ๆ พวกนี้ *มีสักกายะความรู้สึกว่ามีตัวกู—ของกูอย่างรุนแรงแก่กล้าที่สุด* เพื่อจะมีอยู่อย่างเป็นสุข ที่เรียกว่าเป็นสุขเลยไม่อยากตาย, ก็เลยกลัวตายมากกว่าสัตว์ทั้งหลาย, กลัวตายมากกว่าเทวดาพวกอื่น, กลัวตายมากกว่าคน กลัวตายมากกว่าสัตว์ทั่วไปเพราะอยากมีตัวตน. *คำนี้ มักจะเรียกในบาลีว่าสักกายะ* สักกายะซึ่งเป็นชื่อของสังโยชน์อันแรกว่าสักกายทิฏฐิ ทิฏฐิว่ากูมีอยู่. **นี่สัญชาตญาณแห่งการอยากมีอยู่ เพราะว่าชีวิตแปลว่าความเป็นอยู่,** มันต้องประกอบอยู่ด้วยสัญชาตญาณแห่งการอยากมีอยู่ มันจึงจะเข้ารูปกัน. ฉะนั้นสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายต้องมีความรู้สึกอยากอยู่ทั้งนั้น, อยากอยู่อยากอยู่ **ถ้าควบคุมไว้ได้ มันก็อยากอยู่อย่างถูกต้อง, ถ้าควบคุมไว้ไม่ได้ ก็อยากอยู่อย่างอันธพาล,** เหมือนคนอันธพาลไปทำงานเหนื่อยเหงื่อออกไม่เอา กูไปขโมยดีกว่า, ไปปล้นจี้ดีกว่า. กูอยากอยู่เพื่ออยู่จะไปทำงานอาบเหงื่อกูไม่เอา, มันก็เลยอยากอยู่ด้วยการเบียดเบียน, อยู่ด้วยการเอาเปรียบผู้อื่น การทำลายล้างผู้อื่น, ควบคุมไม่อยู่ก็เป็นไปเพื่อโทษ เพื่อความร้ายกาจ.

แล้วมันก็ **จะมีสิ่งที่เป็นแม่บทของกิเลส** ซึ่งเราเคยออกชื่อกันมาไม่รู้กี่สิบครั้งแล้ว, อยากจะให้ครูบาอาจารย์ทั้งหลายจำไว้ด้วย ว่า **แม่บทของกิเลสทั้งหลายมันชื่อว่าอหังการมมังการมานานุสัย** ยืดยาว; *อหังการะ—อหังการ*, *มมังการะ—มมังการ*, *มานานุสัย* คือ *ความเคยชินแห่งความสำคัญว่ากูว่าของกู.* ถ้าธรรมดา เรียกว่า *ตัวตน* หรือ *ของตน*, แต่ถ้า *เดือดจัดขึ้นมา* ก็เรียกว่า *กู* หรือ *ของกู.* คำว่า *อหังการะ* นี้ตรงกับคำว่า *กู*, ถ้า *เป็นตน* เฉย ๆ *มันตรงกับคำว่า อัตตา* ถ้าเป็น *ของตนธรรมดา ๆ* เรียกว่า *อัตตนียา*, *ถ้าเป็นขนาดของกู—ของกู* แล้วเรียกว่า *มมังการะ—ความเคยชินที่มีความสำคัญ*อะไรก็ได้ อย่างไรก็ได้ ว่า *เป็นตัวกูบ้างเป็นของกูบ้าง*, กูผู้กระทำ, กระทำเพื่อเอามาเป็นของกูหรือมีอยู่ในครอบครองเป็นของกู. ความรู้สึกอันนี้จะคลอดกิเลสใด ๆ ออกมาก็ได้เต็มไปหมด ไม่รู้กี่สิบชื่อกี่ร้อยชื่อ, **มันเห็นแก่ตัวตน เห็นแก่ตัวกู เห็นแก่ของกู.**

เมื่อถูกใจมันก็รักหรือชอบหรือโลภ, เมื่อไม่ถูกใจมันก็โกรธหรือโทสะเกลียดชัง, และอื่น ๆ ที่มันเนื่องถึงกันอีกมากมาย. ถ้ามันรู้สึกว่ามัน **จะเป็นอันตรายแก่กู** มัน **ก็กลัว** เท่านั้น หรือ **เกลียด, ถ้าจะมีอะไรมาดีกว่ากู** มัน **ก็อิจฉาริษยา, อะไรเคยถูกใจกูก็อาลัยอาวรณ์,** เป็นกิเลสแม่บทซึ่งสะสมไว้ทุกคราวที่เกิดกิเลส. ถ้าเรา **เกิดกิเลสแล้วมันก็จะสะสมความเคยชินชนิดนี้ไว้หนึ่ง ๆ ๆ** เสมอ; เช่น **มีความโลภทีหนึ่งก็สะสมความเคยชินที่จะโลภไว้หน่วยหนึ่ง, โกรธทีหนึ่งก็สร้างความเคยชินที่จะโกรธไว้หน่วยหนึ่ง,** ทุก ๆ กิเลสทุก ๆ ชื่อของกิเลส ถ้าเกิดขึ้นแล้วมันก็สร้างความเคยชินที่จะเป็นอย่างนั้นเอาไว้. นี่เรียกว่าความเคยชิน, **กิเลสประเภทความเคยชินมีเป็น ๓ พวก** ตามหมวดของกิเลส : *ชินที่จะโลภ* *ชินที่จะโกรธ* *ชินที่จะหลง* มัน **มาจากความมีตัวกู, ความอยากมีตัวกู** อยากมีอยู่แห่งตัวกู.

สัญชาตญาณแห่งความพอใจภาวะนิรันดร.

อันสุดท้ายข้อ ๑๐ *พอใจในภาวะนิรันดร* นิรันดร ภาวะนิรันดร— *ความมีอยู่ตลอดกาล,* **สัญชาตญาณแห่งความพอใจที่จะมีอยู่ตลอดกาล.** อันนี้เป็นหลักสำคัญมากที่มันทำให้เข้าใจยาก หรือ **เข้าใจกันไม่ได้ ระหว่างพุทธศาสนากับลัทธิอื่น. พุทธศาสนามีจุดจบคือดับแห่งตัวกู,** ดับแห่งตัวกู **ไม่ต้องมีตัวกูนิรันดร;** เพราะว่าจิตหลุดพ้นออกมาจากโลก หรือสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลกที่เคยยึดถืออยู่ในโลกแล้วจิตก็หลุดพ้นแล้ว. เมื่อจิตหลุดพ้นแล้วเมื่อไรมันหมดเหตุหมดปัจจัยสำหรับจิต, เช่น **ร่างกายดับจิตก็ดับ** ก็เลิกกัน ก็ไม่มีอะไรจะเหลืออยู่เป็นตัวกู. ท่านจึง **เปรียบว่าเหมือนกับความดับแห่งไฟ,** เมื่อไฟดับมันก็หมด. แต่ฝ่ายอีกลัทธิหนึ่งซึ่งตรงกันข้ามซึ่งเป็นคู่แข่งขัน เขาไม่ยอมรับ ไม่ยอมรับมติอันนี้, เขาก็ว่ามีตัวตน ตัวตนที่มีอยู่ตลอดเวลา หลุดพ้น *หลุดพ้นจากโลก* จากความยึดถือในสิ่งทั้งปวงในโลก *แล้วไปรวมกับตัวตนใหญ่มหาตัวตนปรมาตมัน* ตัวตนใหญ่ซึ่งเป็นนิรันดร. ฉะนั้น *จุดจบของพวกนั้นจึงไปอยู่ที่ความมีตัวตนนิรันดร* แล้วเขาก็พอแล้ว เท่านั้นพอแล้ว จบแล้ว พรหมจรรย์จบแล้ว, ได้มีตัวตนที่ไปอยู่กับตัวตนนิรันดร. **นี่เพราะสัญชาตญาณ แห่งการไม่ยอมดับสิ้นเชิง อยากจะอยู่นิรันดร** ลัทธินั้นจึงไปได้เพียงเท่านั้น, พูดมากกว่านั้นไม่ได้ เพราะสัญชาตญาณอันนี้ยังคงยึดครองอยู่ คือพอใจในภาวะนิรันดร.

ถ้าพุทธศาสนา ภาวะนิรันดรก็มีแต่พวกของอสังขตธรรม เราก็ไม่ต้องพอใจหรือไม่ต้องไม่พอใจ, ไม่ต้องพอใจอะไรไม่ต้องไม่พอใจอะไร; **จิตที่ข้องอยู่ในความพอใจ** ข้องอยู่ในความ **ไม่พอใจนั้น เป็นจิตที่ไม่หลุดพ้น.** ทีนี้ **เมื่อจิตเห็นสิ่งทั้งปวงไม่ควรยึดมั่นถือมั่น** มันก็หลุดพ้น มันก็ปล่อยวางจากสิ่งทั้งปวง. ภาวะนิรันดรมันก็เป็นของภาวะนิรันดร, **อย่าเอามาเป็นตัวจิต;** เป็นไปไม่ได้ที่จิตจะเป็นนิรันดร.

แต่ลัทธิอื่นเขามีอาตมัน มีตัวตนที่จะไปเข้าอยู่ในภาวะนิรันดรเป็นตัวตนนิรันดรขึ้นมา เราเลยต้องแยกกัน. **พุทธศาสนาจึงต้องแยกตัวออกจากลัทธิเดิม ๆ ที่มีอยู่ก่อน** ที่ไปเป็นมีตัวตนนิรันดร เป็นปรมาตมัน จะเรียกว่าพรหมหรืออะไรก็สุดแท้, แล้วแต่เขาจะเรียกแล้วเป็นนิรันดร. นี่ **สัญชาตญาณแห่งความพอใจในภาวะนิรันดรมันตัดไม่ขาด มันจึงบัญญัติที่สุดของลัทธินั้น ๆ ว่าอย่างนั้น.**

ทีนี้ **พุทธศาสนา**ก็ไปต่อไปอีก เดินต่อไปอีก **ไม่มีภาวะนิรันดร** ที่จิตจะเข้าไปอยู่หรือเข้าไปเป็นได้. จิตก็รู้ว่ามีภาวะนิรันดรคือภาวะของอสังขตธรรมทั้งหลายรวมทั้งพระนิพพานรวมทั้งอะไรด้วย ที่เป็นอสังขตธรรมมันมีอยู่ ; แต่ก็ **ไม่ต้องไปหลงรักไปหลงยินดีไม่ต้องเข้าไปอยู่ในนั้น ;** ถ้าเข้าไปอยู่ในนั้นจิตก็ยังถูกกักขัง **ยังไม่หลุดพ้น,** ถ้า **จิตจะหลุดพ้นก็ต้องพ้นอำนาจของสิ่งเหล่านั้น.** เพราะฉะนั้น จิตนี้จึงรู้ **ว่าไม่มีอะไรที่ควรจะไปติดอยู่หรือไปยึดมั่นถือมั่นอยู่** ก็ปล่อยวางสิ่งทั้งปวง ; นี้ส่วนจิตนี้มันเป็นสังขตธรรม มีเหตุมีปัจจัยอาศัยร่างกายอยู่, พอปัจจัยเหล่านั้นหมด หรือ **ร่างกายดับ จิตมันก็ต้องพลอยดับไปด้วย,** แล้วก็ไม่ต้องมีการเกิดใหม่เพื่อภาวะนิรันดร. **ผู้ที่ยึดถือในการเกิดใหม่เรื่อย เพราะเขาชอบภาวะนิรันดร,** สนใจในภาวะนิรันดรอยากจะมีอยู่อย่างนิรันดร.

ความรู้เรื่องนี้อาจจะไม่จำเป็นก็ได้แก่ประชาชนทั่วไป หรือคนทั่วไป มันเป็นเรื่องสูงทางจิตใจ ของพวกที่ดำเนินตนมาจนหมดเรื่องของโลก ๆ แล้ว ; ถ้ายังอยู่ในโลกยังมีเรื่องของโลก ก็รู้จักทำจิตใจให้เหมาะสม ที่ว่ามันมีสิ่งที่เปลี่ยนแปลงอยู่, ไม่เที่ยงเป็นทุกข์เป็นอนัตตาอยู่, ก็ทำให้มันเข้ารูปเข้ารอยกัน อย่าให้เกิดเป็นความทุกข์ขึ้นมาเพราะเหตุนั้น. นี่เรียกว่า **จิตเอาชนะได้, เอาชนะสิ่งที่ไม่เที่ยงเป็นทุกข์เป็นอนัตตา**นั้นได้ คือ **ไม่เข้าไปหลงรัก ไม่ไปผูกพัน ไม่ผูกติด** อยู่กับสิ่งเหล่านั้น, ให้จิตถอย**ออกมาเป็นอิสระ** พร้อมที่ **จะแยกตัวออกมาจากกองทุกข์ หรือเหตุให้เกิดทุกข์.**

ภาวะนิรันดร พอใจในภาวะนิรันดร คืออยากจะอยู่ตลอดกาล นี่ก็เป็นสัญชาตญาณอันสุดท้าย.

ตามที่กล่าวมา ๑๐ ประการนี้ไม่ตรงตามตำราชีววิทยา อย่างที่ฝรั่งเขาสอนดอก แต่ว่ามันก็ตรงโดยเป็นข้อ ๆ แล้วก็โดยความหมายโดยเรื่องบางเรื่อง, และโดยความมุ่งหมายนั้น เราอยากจะให้คนนี่หลุดจากอำนาจของสัญชาตญาณ ซึ่งตำราชีววิทยาของพวกฝรั่ง ที่ครูบาอาจารย์ทั้งหลายจะเคยเรียนมาแล้ว, **ไม่ได้มีความมุ่งหมายจะให้คนอยู่เหนืออำนาจของสัญชาตญาณ,** เพียงแต่บอกให้รู้ว่ามีอะไรบ้างหรือมีปัญหาอะไรบ้าง แต่ไม่ถึงกับว่าให้อยู่เหนืออำนาจของสัญชาตญาณ.

นี้เรา ชาวพุทธ นี่เห็นว่า **ต้องอยู่เหนืออำนาจของสัญชาตญาณ ในที่สุด ;** เมื่อยัง **อยู่เหนือ** อำนาจของสัญชาตญาณ **ไม่ได้** เรา **ต้องเปลี่ยน กระแส**อันรุนแรงของมันนั้นให้เป็นไปในทางที่เป็นประโยชน์ ; เช่นกำลังของกามารมณ์ จิตที่มุ่งหมายกามารมณ์มีกำลังมาก **ก็ เปลี่ยนเอามาให้เป็นกระแสของความเมตตากรุณาเสีย** เป็นต้น, เปลี่ยนกระแสแห่งความรักอย่างกามารมณ์ เอามาเป็นความรักแห่งเมตตากรุณาเสียอย่างนี้เป็นต้น, มีคำฝรั่งที่ดีมากคำหนึ่ง คือคำว่า sublimate จะแปลเป็นไทยว่าอะไรก็ยังนึกไม่ออก นอกจากว่า **เปลี่ยนกระแสของมันเสีย,** เปลี่ยนกำลังของมันเสีย ไม่ให้มันเป็นไปในทางที่เป็นโทษเอามาใช้ในทางที่เป็นประโยชน์. เช่นไฟอย่างนี้ เราเอามาใช้ในทางที่เป็นประโยชน์, มันก็เกิดสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์. น้ำหรือลมเป็นอันตรายก็เปลี่ยนกำลังของมันมาใช้เป็นประโยชน์, ทำโรงไฟฟ้าทำที่เกิดกำลังงานอะไรเป็นประโยชน์ไปเสียไม่เป็นอันตราย. น้ำจะท่วมบ้าน ก็หมุนเอาไปใช้หมุนเครื่องกำเนิดไฟฟ้าเสีย sublimate อย่างนี้, เราจงรู้จักสัญชาตญาณไว้ให้ถูกต้องให้ครบถ้วนแล้วก็เปลี่ยนกระแส เปลี่ยนกำลัง เปลี่ยนคุณภาพให้มันเป็นไปในทางที่จะเป็นประโยชน์เสีย. นี่เรียกว่าเปลี่ยนกระแสเสีย, ถ้ายังทำไม่ได้ อย่างนี้ก็ไม่ได้ ก็คอยควบคุมให้ได้ ควบคุมอย่าให้เกิดความเลวร้ายขึ้นมา.

จึงสรุปความได้ว่า เกี่ยวกับสัญชาตญาณนั้น **หน้าที่แรกที่สุดก็ควบคุมมันให้ได้ อย่าให้มันกลายเป็นโทษขึ้นมา** คือมันมากเกินไป เช่นรักการกินอาหารมากเกินไป, รักการต่อสู้มากเกินไป, รักการหนีภัยอะไรมากเกินไป, จนโง่เขลา มันก็เป็นโทษ ; นี่ **ควบคุมให้อยู่แต่ในภาวะที่ถูกต้อง แล้วไม่มีโทษ.** นี่เรียกว่าควบคุมสัญชาตญาณ, **ถ้าว่าดีขึ้น**ไปกว่านั้นอีก ก็ลด ๆ ๆ ลดลง ลดลง **เปลี่ยนกระแสไปในทางที่ให้คุณ, ถ้าดีกว่านั้น**อีก ก็เลิกเลย **เพิกถอนหมดเลย** ก็เป็นพระอรหันต์เท่านั้นแหละ, มีอย่างเดียวเท่านั้นแหละ ที่ว่าจะเลิกเพิกถอนกระแสแห่งสัญชาตญาณทั้งหมดทั้งสิ้นได้, ไม่มีความโลภ ไม่มีความโกรธ ไม่มีความหลงอะไรอีกต่อไป ; เพราะไม่มีความเห็นแก่ตน รู้สึกว่ามีตัวตนอีกต่อไป, นั้นอันสุดท้าย. **ถ้าเรายังทำไม่ได้ ก็อยู่ในพวกที่เปลี่ยนกระแสให้เป็นประโยชน์** หรือว่า **ควบคุมอย่าให้มันเป็นไปตามอวิชชา** ความโง่.

นี่เพื่อจะให้ท่านทั้งหลายมองเห็นชัดว่า **เรื่องสัญชาตญาณ คือเรื่องเบื้องหลัง** หรืออยู่ข้างหลังของชีวิต **ในลักษณะที่ทำให้ชีวิตนี้มีปัญหาอย่างยิ่ง,** และมี**ความทนทรมานอย่างยิ่ง.** เราจงรู้จักมันให้ดี **ควบคุมมันให้ได้ เปลี่ยนกระแสของมันแต่ในทางที่เป็นประโยชน์,** แล้ว **ได้โอกาสเมื่อไรก็เพิกถอน** มันเสียให้หมดสิ้น.

นี่เรียกว่า **เรื่องของสัญชาตญาณโครงสร้างของสัญชาตญาณโดยตรงก็มีอยู่อย่างที่ได้กล่าวมา ว่ามีแม่บท** คือสัญชาตญาณแห่งการมีตัวตน, **แล้วก็คลอดลูกออกมาเป็นสัญชาตญาณนานาชนิด** เอาสัก ๑๐ อย่างนี้ก็พอแล้ว สำหรับเรื่องราวของมนุษย์ที่กำลังเป็นปัญหาในโลกมนุษย์. **ขอให้รู้จักมันให้ดี ๆ** มันอยู่เบื้องหลังของชีวิตมันคอยชักใยชีวิตให้หกคะเมนลงไปนรกลงไปสวรรค์ไปไหน ซึ่งเป็นเรื่องวุ่นวาย, **ควบคุมมันให้ได้ ให้มันไม่วุ่นวาย ให้มันน้อยลง** กระทั่งว่ามีอิสระอยู่เหนือสัญชาต-ญาณเลย. นี่ขอออกชื่อมันอีกครั้งหนึ่งก่อนแต่ที่จะจบการบรรยายว่า :—

๑ **ระวังสัญชาตญาณแห่งการกินอาหาร** มันทำให้หิวโมโห และให้หาอย่างผิด ๆ มีอย่างผิด ๆ สะสมอย่างผิด ๆ อะไรอย่างผิด ๆ กระทั่งติดรสกักตุนตระหนี่เหนียวแน่นมีความโลภมากเกินไป.

๒ **สัญชาตญาณแห่งความหวาดกลัว** ทำให้เกิดการหนี เกิดการหลบซ่อนเกิดการหวาดผวา, เกิดการเตรียมตัวเกินกว่าเหตุ ทำให้ต้องการมีเพื่อนแล้วอยู่กันเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นเพื่อนบรรเทาความกลัว.

๓ **สัญชาตญาณแห่งการต่อสู้** มันก็มีการป้องกัน การต่อสู้ การหวาดระแวงการป้องกันเกินกว่าเหตุ มีกิเลสเกิดเป็นโทสะโกธะพยาบาทอำมหิตร้ายกาจ.

๔ **สัญชาตญาณแห่งการรักตน** มันก็เห็นแก่ตน, ต้องการให้บำเรอหรือจะต้องลำบากด้วยการบริหารตน ที่เราอุตส่าห์บริหารตน ก็เพราะสัญชาตญาณแห่งการรักตนนั่นแหละ มันรักเลยเถิด เห็นแก่ตน ริษยาคนอื่น.

๕ **สัญชาตญาณแห่งการสืบพันธุ์** มันดิ้นรนเพื่อไม่สูญพันธุ์ มันก็ต้องการมีลูก มันต้องรักลูก มันต้องทำอะไรไปตามนั้น, แล้วมันก็พ่ายแพ้แก่ความรู้สึกทางกามารมณ์ที่ธรรมชาติใส่มาปะหน้าให้สัตว์ยอมทำการสืบพันธุ์.

๖ **สัญชาตญาณแห่งการพัฒนาตน** ควบคุมไว้ไม่ได้. พัฒนาเกินกว่าเหตุ เกิดความรู้สึกต้องการจะดีกว่าใคร จะมากกว่าใคร จะสูงกว่าใคร จะสบายกว่าใคร, แล้วมันก็มีมารยาหลอกลวง มัวเมาลืมตัว พัฒนาตนไปจนถึงการฆ่าตัวเอง หลงในความดีของตนมากเกินไป.

๗ สัญชาตญาณแห่งการบำเรอตนทางกาย ทางจิต ทางวิญญาณ บำเรอกันใหญ่, สิ่งเสพติดทั้งหลายมีรสเลิศ คือการบำเรอตนให้ตนมันหลงอยู่ในสิ่งเสพติดเหล่านั้น พอเกินขอบเขต มันก็สะเพร่ามันก็เลินเล่อ มันก็ทำอะไรผิดหมด.

๘ สัญชาตญาณแห่งการอวดตน อวดตนนี่ระวังให้ดี มันมีอยู่อย่างละเอียดประณีต ประณีตจนมองไม่เห็นว่าเป็นการอวดตน. ระวังให้ดี ๆ ระวังให้ดี ๆ ถ้ายังมีความรู้สึกว่าตัวตนอยู่แล้ว มันจะมีการกระทำที่เป็นการอวดตนไม่มากก็น้อย ระวังให้ดี ๆ มันก็อยากอวด. ที่อย่างชั้นต่ำ ๆ ก็อยากอวดเรื่องสวย เรื่องงาม เรื่องสนุกสนาน เรื่องเอร็ดอร่อย เรื่องที่เขาอวดกันได้ทุกอย่าง, แล้วมันก็จะยกตน มันก็จะตีตนเสมอ ยกตนข่มท่าน แล้วมันก็จะหัวดื้อ สารพัดอย่าง.

๙ สัญชาตญาณที่ ๙ อยากจะมีอยู่ ความอยากมีอยู่แห่งตน มันไม่อยากตาย ปัญหาเรื่องความตายจึงทรมานมากที่สุด มีกิเลสชื่ออหังการมมังการมานานุสัยเป็นประธานอยู่ตลอดเวลา.

สัญชาตญาณอันสุดท้าย **ที่ ๑๐** คือ ***พอใจภาวะนิรันดร*** ซึ่งเข้าใจเอาเองตามสัญชาตญาณ, **ต้องการจะมีอยู่อย่างไม่มีที่สิ้นสุด.** ลัทธิศาสนาก่อนพระพุทธเจ้าจึงมีได้เพียงเท่านั้น คือมีตัวตนที่ไปอยู่กับตัวตนใหญ่. พุทธศาสนาเลยออกไป มีจิตเข้าถึงภาวะว่าง ว่างจากตัวตน จิตจึงหลุดพ้น และดับไปเพราะความหมดเหตุหมดปัจจัยแห่งจิตนั้นเอง.

เป็นอันว่า **เรามีสัญชาตญาณแม่บทหนึ่งตัว คลอดลูกออกมาเป็นสัญชาตญาณลูกทั้งหลายมากมาย, นำมาแสดงเพียง ๑๐ อย่างมันก็เพียงพอแล้ว** ที่จะศึกษาธรรมะในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นความรู้สำหรับควบคุม สัญชาตญาณบ้าง, เปลี่ยนกระแสแห่งสัญชาตญาณบ้าง เพิกถอนสัญชาตญาณให้หมดจดสิ้นเชิงบ้าง. นี่เป็นอันว่าโครงสร้างของสัญชาตญาณทั้งหลายมีอยู่อย่างนี้ ขอให้ท่านทั้งหลายนำไปศึกษาใคร่ครวญให้ดี. ให้รู้จักมันให้ดี ๆ. แล้วควบคุมให้ได้ มีความสุขกายสบายใจตามแบบพุทธบริษัท คือเยือกเย็น—เยือกเย็น—เยือกเย็น อยู่ทุกทิพาราตรีกาลเทอญ.

ขอยุติการบรรยายในวันนี้ เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย สวดบทธรรมะในแบบคณสาธยาย ส่งเสริมกำลังใจของท่านทั้งหลาย ในการประพฤติปฏิบัติธรรมะให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ณ กาลบัดนี้.

ธรรมะกับสัญชาตญาณ

— ๔ —

๒๕ มกราคม ๒๕๒๙

สัญชาตญาณกับกิเลส.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาคมาฆบูชา เป็นครั้งที่ ๔ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงบรรยาย เรื่อง *ธรรมะกับสัญชาตญาณ* ต่อไปตามเดิม เพราะยังไม่จบ แต่มีหัวข้อเฉพาะการบรรยายในวันนี้ว่า **สัญชาตญาณกับกิเลส.**

ชาวพุทธเรา อุบาสกอุบาสิกา ภิกษุสามเณรอะไรก็ตาม ไม่ค่อยได้ยินคำว่า **สัญชาตญาณ,** ไม่เคยชินกับคำคำนี้ ไม่รู้จักศึกษาเกี่ยวกับคำคำนี้ ก็เพราะว่าเราไม่ได้ใช้คำคำนี้ ในการเล่าเรียนหรือในการสั่งสอนกันภายในวัด ; เมื่อเป็นของแปลกหรือเป็นคำที่แปลกเข้ามา ก็คิดว่ามันไม่ได้เกี่ยวข้องกัน. นี่เป็นเหตุให้ไม่รู้เรื่อง ซึ่งเป็นเรื่องเดียวกัน, มันยิ่งกว่าเกี่ยวข้องกัน เพราะมันเป็นเรื่องเดียวกัน, **เรื่องสัญชาตญาณกับธรรมะมันเป็นเรื่องเดียวกัน.** ถ้า **ธรรมะก็คือสิ่งที่จะใช้ควบคุมสัญชาตญาณ.** ถ้า

ควบคุมสัญชาตญาณไม่ได้ มันก็เป็นอย่างสัตว์เดรัจฉาน, สัญชาตญาณอย่างสัตว์เดรัจฉานก็ไม่ใช่อื่นไกลที่ไหนมา มันคือสัญชาตญาณเดิม ๆ ของสิ่งที่มีชีวิต. **ถ้าควบคุมได้ มันก็เป็นสัญชาตญาณของคน** เป็นไปในทางดีทางสูงขึ้นมา, **ถ้าควบคุมไม่ได้ มันก็ยังเป็นสัญชาตญาณในระดับสัตว์เดรัจฉาน,** เราจึงเห็นคนทำอะไรอย่างสัตว์เดรัจฉานกันอยู่บ่อย ๆ หรือเป็นส่วนมาก, แต่เมื่อทำกันทุก ๆ คนก็เลยไม่มีใครตำหนิใคร.

[*ปรารภและทบทวน.*]

การบรรยายชุดนี้เป็นการบรรยายหลักธรรมะ สำหรับในขอบเขตของพุทธบริษัทหรือในวัด, วันนี้ก็มีครูบาอาจารย์และนักเรียนมาร่วมฟังเป็นจำนวนมาก ก็จะได้เอื้อเฟื้อบรรยายให้สืบเนื่องกันให้ต่อเนื่องให้สำเร็จประโยชน์, แล้วก็ต้องทบทวนที่บรรยายแล้วในวันก่อนบ้าง เพราะว่าส่วนมากในที่นี้ยังไม่เคยฟัง.

สำหรับ *ครูบาอาจารย์ที่โมโหเกินกว่าเหตุ* ลงโทษศิษย์เกินกว่าเหตุ *ก็เพราะสัญชาตญาณนั้นไม่ถูกบังคับหรือควบคุมไว้ไม่ได้, นักเรียนที่ดื้อ* ครูบาอาจารย์ ต่อสู้ครูบาอาจารย์ *ก็คือสัญชาตญาณอันนั้นที่ยังบังคับไม่ได้,* ไม่ได้พัฒนา. เราจึงได้เห็นภาพที่ไม่น่าดูของครูบาอาจารย์บ้างของลูกศิษย์บ้าง จึงขอให้สนใจเรื่องนี้ที่จะกล่าว คือเรื่องสัญชาตญาณกับกิเลสว่าเป็นอย่างไร.

สัญชาตญาณคือความรู้สึกเดิม ๆ ของชีวิต ติดมากับสิ่งที่เรียกว่าชีวิต, ไม่ต้องพูดว่าสัตว์เดรัจฉานหรือมนุษย์หรือต้นไม้ต้นไล่ **มันเป็นสิ่งที่มีชีวิตก็แล้วกัน,** ในสิ่งที่มีชีวิตนั้นย่อมมีความรู้สึกติดมาด้วยเสร็จ มากน้อยสูงต่ำกว่ากันตามกรณี. ในที่นี้ต้องขอปฏิเสธไม่วิพากษ์วิจารณ์ไม่ถกเถียงกันกับพวกที่เขาถือว่า ต้นไม้ไม่มีวิญญาณต้นไม้ไม่มีความรู้สึก, นั้นเขาก็พูดไปตามแบบของเขา. เดี๋ยวนี้เรามีหลักเกณฑ์ที่ว่า ถ้ามันมี

ชีวิตแล้วมันจะต้องมีความรู้สึก ถ้ามันไม่มีความรู้สึก มันก็ดำรงชีวิตอยู่ไม่ได้, จึงเป็นอันว่ามีความรู้สึกด้วยกันทั้งนั้น. ดังนั้น **มนุษย์** ก็มีความรู้สึก **สัตว์เดรัจฉาน** ก็มีความรู้สึก **ต้นไม้** ต้นไล่ **พฤกษาชาติ** ทั้งหลาย **ก็มีความรู้สึก, ความรู้สึกที่ติดมาแต่เดิมกับสิ่งที่เรียกว่าชีวิต** โดยพื้นฐานนั้นแหละ, เราจะเรียกว่า *สัญชาตญาณ แปลว่าความรู้ที่มันเกิดขึ้นเอง มีอยู่เอง มีอยู่แล้วในตัวสิ่งที่เรียกว่าชีวิต,* มันจึง *ทำให้รู้จักมีตัวตน* มีความรู้สึกเป็นตัวตน *เป็นตัวกูเป็นของกู, รู้จักเห็นแก่ตัว, รู้จักเอาเปรียบ, รู้จักตามใจตัว, รู้จักต้องการอาหารแสวงหาอาหาร, รู้จักมีความกลัว* สิ่งที่เห็นว่าน่ากลัว แล้วก็หนี, แล้วก็ *รู้จักต่อสู้* ในกรณีที่จะต้องต่อสู้, แล้วก็ *มีความรักตัวเอง* ยิ่งกว่าสิ่งใด, *ก็มีการมุ่งหมายที่จะสืบพันธุ์,* แล้วก็ *ต้องการที่จะพัฒนาให้ตัวดียิ่ง ๆ ขึ้นไปสูงขึ้นไป,* แล้วก็ *มีความรู้สึกที่จะอวด* ต้องการที่จะอวด, *แล้วก็จะดำรงไว้อย่างมั่นคง* ซึ่งความหมายแห่งตัวตน มีตัวมีตนซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความเห็นแก่ตน แล้วก็คลอดลูกออกไปอีกมากมายหลายสิบอย่าง เพราะความเห็นแก่ตน กระทั่ง *พอใจจะอยู่นิรันดร* ก็เป็นด้วยเรื่องอำนาจของความรู้สึกตามธรรมชาติที่เรียกว่าสัญชาตญาณ.

ครูบาอาจารย์ที่เคยเรียนวิทยาศาสตร์ ชีววิทยา เรื่องสัญชาตญาณก็คงจะได้ยินได้ฟังอยู่มากแล้ว บ้างแล้ว. **ในที่นี้เราจะกล่าวตามหลักของพระพุทธศาสนาโดยเทียบเคียง,** ไม่ได้เอาหลักของวิทยาศาสตร์ปัจจุบันนั้นมาเป็นเกณฑ์. **แต่ถึงอย่างไรมันก็เข้ากันได้ไม่มีทางที่จะขัดกัน,** ที่จำแนกสัญชาตญาณเป็นหลายอย่างต่าง ๆ กันนั้น ก็แล้วแต่ความมุ่งหมายหรือการที่มองเห็น. วิทยาศาสตร์ปัจจุบันอาจแจกจำแนกไปตามกฎเกณฑ์หรือตามความมุ่งหมาย, แต่เราชาวพุทธก็จะจำแนกออกไปตามเรื่องที่มันเกี่ยวข้องกันกับชาวพุทธ หรือกับมนุษย์ที่ต้องการจะเป็นชาวพุทธ, จะศึกษาอย่างชาวพุทธ. ถ้ามันแจกไม่เท่ากันไม่ตรงกัน ก็อย่าเห็นว่าเป็นปัญหาเลย. ให้เอาตัวเรื่องหรือเนื้อเรื่องมาพิจารณา, และให้รู้ว่า **มันมีสิ่งที่สำคัญที่สุดอยู่สิ่งหนึ่งที่เกี่ยวกับชีวิต** คือสิ่งที่เรียกว่า

สัญชาตญาณนั้นเอง. **ถ้าปล่อยมาตามสัญชาตญาณโดยไม่มีการควบคุม** หรือไม่พัฒนา **มันก็เป็นอย่างต้นไม้** ต้นไล่หรือเป็นอย่าง **สัตว์เดรัจฉาน** เป็นอย่างมาก ; แต่ **ถ้ามีการพัฒนาควบคุมหรือการใช้ให้ถูกต้องมันก็เป็นอย่างของมนุษย์,** มันแจกออกไปได้ตามวิวัฒนาการ หรือสิ่งที่เข้ามาแวดล้อมให้เกิดความแปลกออกมา.

สัญชาตญาณแห่งการกินอาหาร อย่างนี้มันต้องมี ถ้าไม่มีมันไม่กินอาหารมันก็ตาย, ทีนี้เมื่อมันมีการพัฒนามาก มันก็กินอาหารดีเกินไปจนเป็นปัญหา, เหมือนอย่างมีโรคภัยไข้เจ็บเป็นอันมากเกิดมาจากการกินอาหารดีเกินไป ไม่ถึงขนาดมันก็เป็นโรคขาดอาหาร มันก็เป็นปัญหา.

สัญชาตญาณแห่งความกลัว มันก็รู้จักวิ่งหนี มันก็รอดจากอันตราย ; แต่ทีนี้เมื่อไม่ได้พัฒนา มันกลัวอย่างโง่เขลา มันก็ไปกลัวที่ไม่ควรจะกลัว มันก็เลยไม่ได้ผลดี, ที่ควรจะกลัวมันกลับไม่กลัว เพราะมันไม่รู้จัก เพราะฉะนั้นสัญชาตญาณแห่งความกลัวอย่างโง่เขลาของสัตว์เดรัจฉานนั้น ถ้าพัฒนาดีแล้วดีแล้ว มันก็รู้จักกลัวสิ่งที่ควรกลัว ในที่สุดมันก็มากลัวกิเลสอย่างยิ่ง. สิ่งที่ควรกลัวที่สุดก็คือกิเลส, เดี๋ยวนี้มันรู้จักกลัวกิเลส มันก็เลยดีถึงที่สุด ได้รับประโยชน์ถึงที่สุด ของการมีสัญชาตญาณแห่งความกลัว.

สัญชาตญาณแห่งการต่อสู้ มันก็มี มันก็ต้องมี แม้แต่ลูกแมวเกิดขึ้น ๒—๓ วันก็ขู่ฟ่อ ๆ เป็นแล้ว มันต่อสู้เป็นแล้ว เพื่อมันจะขู่ศัตรูป้องกันตัวไว้ก่อน ซึ่งมันก็มีผล. ทีนี้การต่อสู้ระดับนั้นมันไม่มีปัญหา ไม่มีคุณค่าอะไรนัก, มันก็ต่อสู้สูงขึ้นมา ถึงต่อสู้ข้าศึกคือกิเลส ต่อสู้ศัตรู แต่แล้วมันก็ไม่รู้จักศัตรูที่น่ากลัวคือกิเลส มันก็ไม่ค่อยต่อสู้กิเลส มันก็ยอมแพ้แก่กิเลส, ถ้ามันยังมีโชคดีมีความตั้งใจที่จะต่อสู้กิเลส ก็ชนะกิเลสตามลำดับ แล้วก็เป็นอริยบุคคล.

สัญชาตญาณแห่งการรักตน ซึ่งเป็นเหตุให้เห็นแก่ตนนี้ มันก็เหมือนกัน; ถ้าปล่อยไปตามธรรมชาติมันก็เท่านั้นแหละ มันก็เลยเถิดไปเป็นเห็นแก่ตน จะเอาให้มาก หรือจะเอาเปรียบผู้อื่น กระทั่งจะเบียดเบียนผู้อื่น เพราะมันรักตนอย่างโง่เขลา ไม่มีการพัฒนา, ถ้ามัน **รักตนถูกต้อง** เดี๋ยวนี้มันก็มาศึกษารู้อย่างทั่วถึงว่ามันควรจะทำอย่างไร มันก็พัฒนาตนเจริญสูงขึ้นไป จนกระทั่งเป็นพระอรหันต์. ขอยืนยันว่าอย่างนี้ ถ้ามันมีความรักตนอย่างถูกต้อง ปฏิบัติอยู่ไม่หยุดหย่อน มันต้องเป็นพระอรหันต์แน่ ๆ คนเรา.

สัญชาตญาณแห่งการสืบพันธุ์ นี้มันก็เป็นธรรมชาติ มองได้ **ในแง่ดีตามธรรมดาทั่ว ๆ ไปก็ว่ามนุษย์จะไม่สูญพันธุ์;** แต่ที่นี้ถ้าหากว่ามันทำไปด้วยความโง่เขลา มันก็เลยเป็นเรื่องที่เกินที่ควรจะทำ มันไปเป็นทาสของกามารมณ์ ซึ่งเป็นค่าจ้างให้สัตว์สืบพันธุ์ ซึ่งเป็นกันอยู่อย่างยิ่งทั้งโลกก็ว่าได้. มนุษย์กำลังเป็นทาสของกามารมณ์ซึ่งเป็นค่าจ้างของธรรมชาติมาปะหน้าไว้กับการสืบพันธุ์, ถ้าไม่มีสิ่งนี้มาล่อมาจ้าง สัตว์ก็ไม่ทำการสืบพันธุ์ เพราะฉะนั้นผู้ที่มีสติปัญญามีความรู้ ก็ทำการสืบพันธุ์ได้โดยไม่ต้องรับค่าจ้าง ไม่ต้องตกเป็นทาสของกามารมณ์. นี่ดูสัญชาตญาณของการสืบพันธุ์ มันให้ผลได้ทั้งสองฝ่าย.

การพัฒนาตนให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป ก็เป็นสัญชาตญาณ, ถ้าพัฒนาเกินก็กลายเป็นเรื่องผิด.

การต้อง **การให้มีสิ่งบำเรอตน นี้ก็เป็นสัญชาตญาณ;** ดูให้ดี ๆ เถอะ ความรู้สึกตามสัญชาตญาณแท้ ๆ ต้องการให้มีสิ่งนั้นสิ่งนี้มาบำรุงบำเรอมาขับกล่อมมาอะไร ถ้าใช้ไปถูกทางก็ไม่เป็นไร, **ถ้าใช้ผิดทางก็เลยเถิด เป็นเรื่องของอบายมุข เป็นเรื่องของกิเลส** เป็นเรื่องอย่างนี้ไป.

สัญชาตญาณแห่งการอวดตน แม้แต่สัตว์เดรัจฉานก็ต้องการจะอวดอะไรของมันเอง, แม้ที่สุดแต่ต้นไม้ก็จะพิสูจน์ได้ว่า มันออกดอกสวย ๆ ออกใบสวย ๆ ก็เพื่อจะ

อวด; ถ้ามันอวดเท่าที่ควรจะอวดก็ไม่เป็นไร, ถ้ามันอวดเกินขอบเขตไป ก็กลายเป็นอวดดี ก็เลยเหลว เลยยุ่งยากลำบาก, ระวังการอวดซึ่งมาจากสัญชาตญาณ รู้จักควบคุมไว้ให้ดี.

เอาละนี้ก็เป็นตัวอย่างที่เพียงพอแล้วว่า **สัญชาตญาณมีความหมายเดียวแล้วก็แยกออกไปได้ทั้งสองข้าง** คือว่าควบคุมไว้อย่างถูกต้อง, หรือไม่ได้ควบคุมไว้อย่างถูกต้อง. แต่ **ความรู้สึกเดิมแท้** นั้นเป็นอันเดียว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง **ที่เป็นใหญ่เป็นประธานก็คือ สัญชาตญาณแห่งการมีตัวกู มีตัวกู มีตัวตน,** ถ้าไม่รู้จักควบคุมมันก็เป็นเรื่องของกิเลส เห็นแก่ตัว แล้วก็ทำสิ่งที่ไม่ควรทำมากมาย, ถ้ารู้จักควบคุมไว้ได้ มันก็เป็นการทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ตน ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ตน ตัวตนตัวกูนั้นก็ไม่เกิดเป็นอันตรายขึ้นมา. นี่ให้สั้นเข้ามาว่า **ความรักตนนั้นถ้าใช้ให้ถูกต้องก็ไม่เป็นไร, ถ้าใช้ไม่ถูกต้องมันก็กลายเป็นเลยเถิด เป็นเหตุให้เห็นแก่ตน** จนเอาเปรียบผู้อื่น หรืออะไรไปสารพัดอย่าง ที่มันจะให้โทษ.

นี้สรุปความว่า **สัญชาตญาณความรู้สึกพื้นฐานนั้น ถ้าไม่ได้รับการพัฒนา มันก็จะมีความรู้เพียงเท่าที่ต้นไม้ต้นไล่มันรู้สึก,** หรือสัตว์เดรัจฉานมันรู้สึก, แต่ถ้าได้พัฒนาก็รู้ไปถึงที่คนรู้สึก หรือที่ดีกว่าคนคือมนุษย์ มนุษย์ดีกว่าคนเพราะว่ามีจิตใจสูงกว่าคน ก็จะรู้สึกสูงยิ่ง ๆ ขึ้นไป. นี่เรียกว่าชีวิตมีสัญชาตญาณเป็นเครื่องควบคุมบังคับขับไสอยู่; **ถ้าไม่รู้จักควบคุมสัญชาตญาณ มันก็เป็นไปตามสัญชาตญาณที่โง่เขลา** ที่รู้ผิด ๆ เรียกว่ารู้ผิด ๆ มันก็รู้เหมือนกัน รู้อย่างนั้นรู้อย่างนี้แล้วมันก็รู้ผิด. เช่นมันรู้ไปในทางเห็นแก่ตัว มีตัว เห็นแก่ตัว อะไร ๆ ก็เพื่อเห็นแก่ตัว, มันก็รู้ผิดถ้าอะไร ๆ ก็เพื่อความถูกต้องและเห็นแก่ผู้อื่น มันก็เป็นเรื่องที่ถูก; เพราะฉะนั้นเราจึงมีคำเรียกขึ้นมาอีกคำหนึ่งว่า **ภาวิตญาณ คือสัญชาตญาณที่พัฒนาแล้ว.** สัญชาตญาณเดิม

แท้ของสิ่งที่มีชีวิตนั้นถูกพัฒนาแล้ว **เกิดความรู้สึกที่ถูกต้องขึ้นมา** เดินไปตามทางที่ถูกต้อง ก็จะเรียกว่า ภาวิตญาณ, ญาณที่พัฒนาแล้ว คือทำให้เจริญแล้ว.

ทุกคนล้วนแต่มีสิ่งที่เรียกว่า สัญชาตญาณเป็นพื้นฐานของชีวิต ; ถ้าเขารู้จักมัน ก็พัฒนามันให้เจริญงอกงามขึ้นมาในทางที่ถูกต้อง มันก็จะกลายเป็นสิ่งที่เรียกว่า โพธิ, โพธิ ; **ถ้าไม่ได้รับการพัฒนาหรือพัฒนาผิดมันก็เป็นกิเลส** เพราะฉะนั้น *กิเลส* กับ *โพธิ* มันก็ออกมาจากสัญชาตญาณด้วยกัน. คำว่า *สัญชาตญาณ* คำว่า *ญาณนั้น* แปลว่า *ความรู้*, *ความรู้ที่เกิดเอง* ดุ่มดำมาเอง *จนผิดจนเป็นกิเลส ;* นี่ก็เป็นความรู้ที่เดินมาผิด. ทีนี้ **ถ้ามันเป็นความรู้ที่ได้รับการฝึกฝนอบรมศึกษาทำให้เจริญ** เป็นความรู้ที่ถูก มันก็กลายเป็นโพธิ ; เพราะฉะนั้นอย่าไปเห็นว่าเป็นของเที่ยงแท้แน่นอนมาแต่ดั้งเดิม, มันเป็นเรื่องของสัญชาตญาณที่ว่า **ได้รับการพัฒนาหรือไม่ได้รับการพัฒนา,** หรือจะพูดให้ถูกกว่านั้นก็ว่า **ได้รับการพัฒนาผิดหรือได้รับการพัฒนาถูก.**

ถ้าได้รับ **การพัฒนาผิดก็กลายเป็น** สิ่งที่เรียกว่า **กิเลส,** ถ้าได้รับการ**พัฒนาถูกก็กลายเป็นสิ่งที่เรียกว่าโพธิ, ของเดิมนั้นสิ่งเดียวกัน** คือ **ความรู้ที่เกิดอยู่เองตามสัญชาตญาณของชีวิต. ถ้าเด็กคนนี้**ได้รับการพัฒนาดี เป็นเด็กไม่ดื้อไม่มีปัญหา, ถ้าเด็กคนนี้ไม่ได้รับการพัฒนาที่ถูกต้อง, เป็นเด็กที่ดื้อมีปัญหา นี้มันก็มาจากสัญชาตญาณเดิม ๆ แห่งความมีตัวตน มีตัวกู ก็อยากดี และก็ต่อสู้หรืออะไรก็แล้วแต่ ซึ่งเป็นความรู้สึกตามธรรมชาติ. ฉะนั้นถ้าเราจะรู้จักสิ่งนี้กันให้ดี ๆ ก็มีโอกาสที่จะควบคุมมันได้มาก ๆ แล้ววิถีแห่งชีวิตนี้ก็จะดำเนินไปอย่างดีไม่มีปัญหาไม่ต้องฆ่าตัวตายในที่สุด ; ดังนั้นขอให้สนใจเรื่องสิ่งที่เรียกว่าสัญชาตญาณ.

ในพุทธศาสนาไม่มีคำเรียกตรง ๆ ว่า สัญชาตญาณ ; ถึงคำว่าสัญชาตญาณก็เป็นคำแปลที่คิดขึ้นใหม่ เพื่อจะให้เทียบกับคำต่างประเทศที่เป็นวิชาสอนเรื่องนี้จึงมีคำว่าสัญชาตญาณเกิดขึ้น. แต่ในทางธรรมหรือในหมู่พุทธบริษัท มีคำ ๆ หนึ่งซึ่งควรจะเอามาพิจารณาและอาจใช้เป็นคำเดียวกันได้ ก็คือคำว่า **สันดาน, สันดานเป็นคำเดิมก็เป็นไปตามการพัฒนา** ว่าบรรจุอะไรลงไปในสันดาน บรรจุสิ่งที่ถูกต้องดีงามลงไป มันก็มีสันดานดี มันก็ดีขึ้นมา, ถ้าไม่มีการบรรจุหรือบรรจุลงไปผิด ๆ ก็เป็นสันดานเลวสันดานชั่วขึ้นมา, แต่ของเดิมนั้นมีแต่สิ่งที่เรียกว่าสันดาน, **สันดาน คำนี้มีใช้ในบาลี** เรียกว่า *สันดาน, สันดานเป็นสิ่งที่มีมาคู่กันมากับชีวิต, ชีวิตมีสันดาน.*

สันดานในที่นี้ก็พร้อมที่จะรู้, พร้อมที่จะได้รับการปรับปรุงศึกษาฝึกฝน แล้วก็ให้ดีขึ้น. พวกที่เขาพูดตามความรู้สึกของเขามีอยู่ *พวกหนึ่ง เขาพูดว่า เชื้อแห่งความเป็นพุทธะ มีแล้วในทุกคน,* แล้วยังใน *ทุกสัตว์* หรือใน *ทุกชีวิตแม้แต่ต้นไม้ด้วย,* **เชื้อแห่งความเป็นพุทธะ** มีแล้วในทุก ๆ ชีวิต ชีวิตสัตว์ ชีวิตคน **คือความรู้ที่จะพัฒนาไปให้ถูกต้อง** นั่นแหละ, **ถ้าพัฒนากันได้จริงถูกต้องจริง มันก็กลายเป็นพุทธะขึ้นมา.**

แต่เดี๋ยวนี้สันดานไม่ได้รับการพัฒนา แล้วจะว่าอย่างไร, ไม่รู้สึกด้วยซ้ำไปว่ามีอยู่ แล้วจะได้รับการพัฒนาอย่างไร, มัน **ควรจะรู้สึกกันให้ทั่วถึงว่า มันมีอยู่และควรจะพัฒนา** กันอย่างไร มันก็ **จะได้เป็นโพธิ** หรือ **เป็นพุทธะขึ้นมา.** เมื่อไม่ได้พัฒนามันก็เหมือนกับว่าหลับอยู่ ยังหลับอยู่ ; **ทีนี้ ปลุกให้ตื่น** และ **ทำให้เจริญจึงเป็นพุทธะ** ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน. **ความหมาย** ของคำว่า **พุทธะ** ของผู้รู้ ผู้ตื่นผู้เบิกบาน นั้นมีความหมายมากที่สุด **คือปลุกสันดาน ปลุกสัญชาตญาณในสันดานหรือตัวสันดาน** นั่นแหละ **ให้มันกลายเป็นรู้หรือเป็นตื่นหรือเบิกบานขึ้นมา.**

สรุปความว่า ให้รู้ว่ามันมีสิ่งที่มีธรรมชาติรู้ แต่ยังไม่รู้จะต้องพัฒนา, ถ้าพัฒนาแล้วมันจะรู้, แล้วมันจะรู้จนถึงที่สุด จะเป็นพระพุทธเจ้าในระดับใดระดับหนึ่ง

ในความหมายใดความหมายหนึ่ง, จะเป็นพุทธะ คือผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ขึ้นมาได้ในระดับใดระดับหนึ่ง. เพราะฉะนั้นขอให้เรารู้ว่า มันมีสิ่งนี้อยู่แล้วเป็นพื้นฐาน, เราจะได้พัฒนา จะได้ทำให้เจริญ, จนกว่ามันจะเจริญถึงที่สุด แล้วมนุษย์ก็จะหมดปัญหา. มนุษย์คนนั้นจะหมดปัญหา จะมีความสุข **เป็นชีวิตเย็นเป็นนิพพาน.** คำว่า *นิพพานในความหมายอย่างนี้ ก็คือชีวิตที่เยือกเย็น.* *ไม่มีความทุกข์ไม่มีความร้อน* จนกว่าจะถึงนิพพานชั้นสมบูรณ์คือหมดกิเลสสิ้นเชิงไปเลย. ในชั้นนี้ โดยทั่วไปแล้ว **มนุษย์จะต้องขวนขวายจนได้นิพพานในระดับธรรมดาสามัญ คือเป็นชีวิตเย็น.**

เรื่องชีวิตเย็นระดับธรรมดาสามัญนี้ก็เหมือนกัน เข้าใจว่าท่านทั้งหลายไม่เคยได้ยิน แล้วท่านทั้งหลายจะไม่เชื่อเหมือนกับคนหลาย ๆ คนที่เขาไม่เชื่อ, แล้วเขาว่าอาตมาพูดโกหกหรือว่าเอาเอง, ว่านิพพานหมายถึงชีวิตเย็นที่เป็นอยู่ตามธรรมดา ; **จะบอกให้รู้เสียเลยก็ได้ว่า ที่พระให้ศีลแล้วสรุปอานิสงส์ว่า** *สีเลนะนิพพุติงยันติ ถึงนิพพุตะได้ด้วยศีลนั้น ก็คือคำนิพพานนั่นเอง.*

คำว่า *นิพพุตะ* ก็คือ *คำเดียวกับนิพพาน,* ถึงนิพพานได้ด้วยศีล. **นิพพุตะ นิพพุติงในที่นี้ก็เป็นเรื่องชีวิตเย็น ยังไม่ถึงกับสิ้นกิเลส** เป็นพระอรหันต์, หรือที่พระสิทธัตถะสมัยที่ยังหนุ่มยังไม่ได้ออกบวช *ก็มีคำพูดของคนที่รู้จักเรื่องนี้กล่าวสรรเสริญพระสิทธัตถะว่า บุรุษนี้เป็นลูกของใคร แม่ของเขาก็จะนิพพุตะ คือเย็นนิพพาน, เป็นลูกของใครพ่อของเขาก็จะเป็นนิพพุตะคือเย็น, เป็นภัสดาของหญิงใดหญิงนั้นก็จะนิพพุตะหรือเย็น.* คำว่า **นิพพุตะ** ใช้พูดกันอยู่กลางบ้านกลางถนน คำนั้น **เป็นคำเดียวกับคำว่านิพพาน,** เป็นคำกริยาที่มีรูปศัพท์ต่างกันเท่านั้น แต่มีความหมายเดียวกันแท้ ๆ.

ชาวบ้าน, ประชาชนแต่กาลก่อนเขารู้จักคำว่า เย็น เย็น กันมาก่อนแล้ว, ถือว่าเป็นความหมายที่ดีที่สุด, สูงสุดก็นิพพานหรือนิพพุตะ, **ขวนขวายเพื่อนิพพานหรือ**

เพื่อนิพพุตะ กันทั้งนั้น, นี่เป็นความเย็น. เรื่องเย็นจึงเป็นเรื่องของคนทุกคน, หรือควรจะเป็น สิ่งที่มีชีวิตทุกชนิด. ถ้ามันร้อนแล้วมันก็ไม่น่าดู ไม่น่าปรารถนาอะไรที่ไหน, ถ้าอยู่อย่างเยือกเย็นไปหมด มันก็ควรจะปรารถนา ; **แม้ว่าไม่ถึงกับสิ้นกิเลส** แต่อยู่อย่างไม่มีเรื่องร้อน, ไม่มีเรื่องร้อนอกร้อนใจ มีแต่ความถูกต้อง จะมีกิเลสบ้างนิดหน่อยก็ไม่ถึงกับลุกเป็นไฟโพลง ๆ ออกมา โดยปกติเป็นคนเย็น, บางคนมีลักษณะของความเย็น. นี่พอสังเกตได้ ว่าผิดกันกับคนอื่นอยู่นะ, ขอให้ตั้งข้อสังเกตไว้บ้าง. เขาควบคุมสันดาน หรือสัญชาตญาณไม่ได้ เขาก็ต้องเป็นคนร้อน, ทำผิดในเรื่องนี้มากก็ร้อนมาก, เตลิดเลยก็เป็นบ้าเลย ตายเลย.

เราควรจะรู้จักเรื่องนี้ **รู้จักสิ่งที่เรียกว่าสัญชาตญาณนี้ แล้วก็จะได้จัดการกับมัน ให้ได้รับผลดีที่สุดเท่าที่มนุษย์จะได้รับ,** แล้วก็จะเหมือนกับที่คำที่สอนในบางลัทธินิกาย *พุทธศาสนาอย่างมหายาน เขาว่าเชื้อแห่งความเป็นพุทธะมีอยู่แล้วในคนทุกคน เป็นคำพูดที่ควรจะสนใจ,* แล้วก็ **จะเข้าใจได้ โดยการพิจารณาตามหลักของสิ่งที่เรียกว่าสัญชาตญาณดังที่กล่าวแล้ว.** อาตมาเห็นว่า **เป็นเรื่องที่มีค่าควรแก่การศึกษา** จึงนำมาพูดมาบรรยาย ตั้งใจจะบรรยายเป็นชุดใหญ่สำหรับภาคมาฆบูชานี้.

เมื่อได้ปฏิบัติต่อสัญชาตญาณอย่างถูกต้อง จนสัญชาตญาณไม่นำไปในทางที่ไม่พึงปรารถนา เรียกเป็นคำกว้าง ๆ ว่า **สัญชาตญาณไม่อาจจะนำไปในทางที่ไม่พึงปรารถนาอีกต่อไป คือพ้นจากอำนาจของสัญชาตญาณ นี่ก็คือสิ่งที่เรียกว่าวิมุตติ,** วิมุตติความ **หลุดพ้น,** หลุดพ้นจากอะไร ? **หลุดพ้นจากการนำไปของสัญชาตญาณ** หลุดพ้นจากอำนาจจากอิทธิพลของสัญชาตญาณคือควบคุมไว้ได้หมดเลย เรียกภาษาโสกโดกว่าอยู่หมัดเลย, ควบคุมสัญชาตญาณไว้ได้อย่างอยู่หมัดเลย. นั่นแหละมัน **หลุดพ้นจากอำนาจของสัญชาตญาณ ก็เรียกว่า วิมุตติ,** ก็อยู่เหนืออำนาจของสัญชาตญาณโดยประการทั้งปวงเช่นนี้แล้ว ก็เรียกว่า โลกอุดร, **โลกุตตระ** หรือโลก

อุดร อยู่เหนือโลก. *ถ้ายังเป็นไปตามอำนาจของสัญชาตญาณ ก็คือเป็นไปตามโลกแห่งความโง่เขลา,* ไม่รู้อะไร นอกจากจะรู้ไปตามสัญชาตญาณ ซึ่งเห็นแก่ตน—เห็นแก่ตน —เห็นแก่ตน, แล้วก็ เป็นไปเพื่อความทุกข์ทั้งนั้น.

[เริ่มการบรรยายครั้งนี้.]

ทีนี้ก็ จะได้พูดกันเป็นพิเศษในวันนี้ โดยหัวข้อว่า สัญชาตญาณกับกิเลส เพื่อจะให้รู้จักสัญชาตญาณและกิเลสยิ่งขึ้นไปอย่างเพียงพอ. นี่ก็พูดมาแล้ว หยก ๆ นี้ ว่า สัญชาตญาณที่ควบคุมไว้ไม่ได้ ลุอำนาจแก่สัญชาตญาณ นั้น ก็เรียกว่า กิเลส, ถ้าควบคุมได้ เป็นความรู้ที่ถูกต้องขึ้นมา ก็ เรียกว่า โพธิ.

กิเลสกับโพธิเป็นสิ่งเดียวกัน.

ผู้มีปัญญาบางคนพูดว่า กิเลสกับโพธิเป็นสิ่งเดียวกัน ; แต่ถ้าคนมันโง่เกินไปมันเชื่อไม่ได้, เข้าใจว่าคนที่ศึกษามาอย่างแคบ ๆ นั้น จะไม่ยอมเชื่อว่ากิเลสกับโพธิเป็นสิ่งเดียวกัน. ถ้ามองเห็นลึกซึ้ง อย่างที่ว่ามาแล้วก็จะเห็นว่า กิเลสก็คือสัญชาตญาณที่ควบคุมไม่ได้, โพธิก็คือสัญชาตญาณที่ควบคุมได้. ที่ว่าเป็นสิ่งเดียวกัน ก็คือมันเป็นสัญชาตญาณด้วยกัน อันหนึ่งที่มันควบคุมไม่ได้หรือมันอบรมมาผิด, อันหนึ่งควบคุมได้อบรมมาถูก ; ถ้ามองลึกลงไปก็จะเห็นว่า กิเลสกับโพธิเป็นสิ่งเดียวกัน. พูดอย่างนี้แล้วจะถูกด่ามารอบตัว ผู้รู้ในเมืองไทยไม่ยอมรับ ผู้ที่อ้างตัวรู้ธรรมะในเมืองไทยจะไม่ยอมรับ กับผู้ที่พูดว่ากิเลสกับโพธิเป็นสิ่งเดียวกัน, แล้วเขาก็จะด่า, แล้วอาตมาก็รวมอยู่ในพวกผู้ที่ถูกด่าด้วยเหมือนกัน. แต่ก็ไม่ได้เอามายืนยันให้ท่านทั้งหลายยอมรับเพื่อจะเป็นผู้ถูกด่า แต่เอามาเพื่อให้เห็นว่า ให้ดูให้ดีเถอะว่า เรามีความรู้โดยสัญชาตญาณ

สำหรับจะรู้เท่านั้น, มันสำหรับจะรู้ไปตามสัญชาตญาณ ให้มัน เดินถูกทาง มันก็ไม่เป็นอันตราย, ถ้าเดินผิดทางก็เป็นอันตราย.

ยกตัวอย่าง ง่าย ๆ สักเพียงเรื่องเดียวสัญชาตญาณแห่งความรัก — รักตัว — รักตัวเองนี่เป็นสัญชาตญาณที่เด่นชัด ; ถ้ามันรักตัวผิด ๆ มันก็เห็นแก่ตัว, ก็เอาเปรียบผู้อื่น ก็ข่มเหงผู้อื่น เป็นอันตรายต่อผู้อื่น ; ถ้า รักตัวอย่างถูกต้อง มันก็ไม่ทำอย่างนั้น ก็ทำให้ตัวเองเจริญรุ่งเรืองอยู่ไปได้โดยสบาย. แต่ว่า ความรักตัวนั้นเป็นพื้นฐาน เป็น ของสัญชาตญาณ, มันก็เลยมามีว่า รักอย่างถูกต้อง หรือรักอย่างไม่ถูกต้อง. เราจึงศึกษาเรื่องนี้ เพื่อว่าจะใช้ควบคุมกระแสแห่งสัญชาต-ญาณ ให้เป็นไปอย่างถูกต้อง ทุกสัญชาตญาณเท่าที่จะนำเอามาศึกษากันได้.

ทีนี้จะพูดสัญชาตญาณฝ่ายที่เป็นกิเลสก่อน แล้ววันต่อไปก็จะพูดเรื่องสัญ-ชาตญาณฝ่ายที่จะพัฒนาให้เป็นโพธิ วันนี้จะพูดเรื่อง สัญชาตญาณที่เป็นฝ่ายกิเลส ก่อน.

โลภะ โทสะ โมหะ มาจากสัญชาตญาณเดิม.

พอพูดว่ากิเลส กิเลส ท่านทั้งหลายถ้าเป็นผู้คงแก่เรียนแล้ว ก็รู้ได้เองว่าคำว่ากิเลสคือ โลภะ โทสะ โมหะ, ก็ได้ยินมามากแล้ว ถ้าพูดถึงกิเลสแล้วต้องเข้าใจได้ว่าเล็งถึง โลภะ โทสะ โมหะ, มันเป็นความรู้สึกของสิ่งที่มีชีวิต. *โลภะ* หรือ *ราคะ* ก็เรียกนี่*ตัวเดียวกัน* คือมัน จะเอา, *โทสะหรือโกธะ* นี้มันก็ *ตัวเดียวกัน* คือมัน จะทำลาย, *โมหะ* นี้ มันก็เป็นเรื่องที่*ไม่รู้จะทำอย่างไร สงสัยอยู่* ก็ได้, วนอยู่รอบสิ่งนั้น หรือโง่ ต่อไปพูดว่าอย่างนั้นก็แล้วกัน.

ถ้าเป็นเรื่องของ **โลภะต้องการจะเอา** คือจะดึงเข้ามาหาตัวเอามาเป็นตัว เป็นของตัว, **กิเลสประเภทนี้มันก็คือสัญชาตญาณของการมีตัว มีตัวกู**ยืนอยู่เป็นประธาน ; **ถ้ารู้สึกว่าสิ่งนี้มันบำเรอแก่ตัวกู** มันเป็นผลดีแก่ตัวกู มันเป็นอะไรแก่ตัวกู มัน ก็อยากจะได้, **ความรู้สึกก็เป็นไปตามสัญชาตญาณนั้น** คือเอาเข้ามาหาตัว **ดึงเข้ามาหาตัว,** มีลักษณะดึงเข้ามาหาตัว เอามาไว้เป็นของตัว.

ถ้าว่าสิ่งที่เข้ามากระทบ มาสัมผัสนั้น มันไม่เป็นอย่างนั้น มัน **ตรงกันข้าม** คือมัน **เป็นลักษณะที่ไม่น่าพอใจ** หรือมา **ขัดขวางตัว จะมาทำลายตัว, ความรู้สึกทางสัญชาตญาณมันก็เปลี่ยนเป็นอยากจะทำลาย** นั้นคือพวกโกธะพวกโทสะ.

ถ้าว่านั้นมันไม่แน่ว่าจะเป็นประโยชน์แก่กู หรือไม่เป็นประโยชน์แก่กู, มันยังรู้สึกไม่ได้ว่า จะเป็นประโยชน์แก่กูหรือจะไม่เป็นประโยชน์แก่กู, แต่ก็น่าจะมีค่า น่าจะสนใจ, มันก็เลย **สงสัยแล้วก็วนอยู่รอบ ๆ** ไม่กล้าเอาเข้ามาหรือไม่กล้าผลักออกไป.

พูดอย่างภาษาวัตถุก็คือว่า **อย่างหนึ่งมันอยากจะดึงเข้ามา ด้วยอำนาจของสัญชาตญาณคือโลภะหรือราคะ, อย่างหนึ่งมันอยากจะผลักออกไปหรือทำลายเสียให้พินาศ ด้วยอำนาจของสัญชาตญาณที่เป็นโทสะหรือโกธะ,** ส่วน **อีกอันหนึ่งมันยังสงสัยคือยังโง่ต่อไป** มันก็ได้แต่วิ่งวนอยู่รอบ ๆ ไม่มีอาการที่จะดึงเข้ามาหรือผลักออกไป.

ท่านทั้งหลายที่ไม่ได้เคยสนใจกับเรื่องวัดเรื่องวา คำพูดเรื่องวัดเรื่องวาแล้วก็ได้ยินคำว่า โลภะ โทสะ โมหะ ก็จะรู้สึกว่าเป็นเรื่องของคนพวกไหนก็ไม่รู้ คนบ้าคนบออะไรก็ไม่รู้, เราไม่ต้องสนใจเรื่อง โลภะ โทสะ โมหะ. แต่ที่จริงมันเป็นเรื่องความโง่ของคนนั้นเอง ของคนนั้นเอง. ทุกคนที่มัวแต่นั่งรู้สึกไปตามสัญชาตญาณ ; สิ่งที่น่ารักน่าพอใจเข้ามา ก็เกิดโลภะดึงเข้ามา, สิ่งที่ไม่น่ารักไม่น่าพอใจไม่น่าไว้ใจ ก็เกิดโทสะผลักออกไปหรือทำลายเสีย, อะไรที่ยังไม่แน่ก็สนใจอยู่นั่นแหละ สนใจอยู่นั่น วนอยู่รอบ ๆ นั้น. นี่คือคำ โลภะ โทสะ โมหะ. **ถ้าพูดในแง่ของจิตวิทยาธรรมดา ๆ** แล้วก็พูดได้อย่างนี้ว่า **ความรู้สึกที่ดึงเข้ามาหาตัวเพราะถูกใจ คือโลภะหรือราคะ** แล้วแต่จะเรียก ; ถ้ามัน **หนักไปในทางเรื่องเพศก็เรียกว่าราคะ,** ถ้ามัน **หนักไปในทางธรรมดา ๆ ก็เรียกว่าโลภะ,** โดยหลักทั่วไปเป็นอย่างนั้น, แต่ก็ไม่แน่ทีเดียวมันใช้แทนกันได้. **ถ้าว่าความรู้สึกนั้นมันไม่รู้สึกว่าจะเป็นผลดีแก่ตัว** แต่จะเป็นอันตรายแก่ตัวหรือไม่น่าไว้ใจ หรือว่าทำลายประโยชน์ของตัวชัด ๆ อย่างนี้ **ก็เกิดความรู้สึกโทสะ โกธะ หรือโกรธหรือประทุษร้ายขึ้นมา, ถ้าว่ายังไม่แน่ว่าจะเอาอย่างไร ก็เก็บไว้ก่อน ด้วยความสนใจ,** มีความสนใจ.

ขอให้ทุกคนที่นั่งอยู่ที่นี่สังเกตดี ๆ ว่า มันมีอย่างนี้หรือเปล่า ? ความรู้สึกในชีวิตจิตใจของท่าน มันมีความรู้สึก ๓ ประการนี้อยู่หรือเปล่า ? นั่นแหละคือสิ่งที่เรียกว่ากิเลส **โลภะ โทสะ โมหะ มันก็ออกมาจากสัญชาตญาณพื้นฐานดั้งเดิม คือความมีตัวตน,** ความเห็นแก่ตน, ความรักตน, ความเอาเปรียบผู้อื่น, สัญชาตญาณแห่งการกินอาหาร แห่งการหนีภัย แห่งการต่อสู้ อะไรก็ตาม มันทำให้เกิดความรู้สึกเหล่านี้ขึ้นมาตามสมควรแก่กรณี, มันแล้วแต่ว่ากรณีไหนมันมีสัญชาตญาณอะไรเข้ามาเกี่ยวข้องมากที่สุด. **ขอให้มองเห็นว่า กิเลสโดยตรงเนื่องกันอยู่กับสัญชาตญาณอย่างนี้.**

สัญชาตญาณกับกรรมกิเลส.

ที่นี้ก็มาถึงเรื่องที่เรียกกันว่า **กรรมกิเลส** คือศีล ๔ ข้อแรก **ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ,** ๔ อย่างนี้เรียกว่ากรรมกิเลส กรรมที่ทำด้วยกิเลส หรือกรรมโดยกิเลส.

ข้อที่ ๑ ฆ่าสัตว์ มันก็เป็นเรื่องของสัญชาตญาณของความรู้สึก ถ้าว่าโดยทั่วไปต่ำลงไป **โดยพื้นฐาน ก็สัญชาตญาณแห่งการต้องการอาหาร** อย่างนี้ลิงมันก็จับปูเปี้ยวกิน ก็เป็นการฆ่า; แต่ถ้าไม่ใช่พื้นฐานอย่างนั้น มันก็ **เรื่องของการเห็นแก่ตัว,** เห็นแก่ประโยชน์ของตัว, เห็นแก่เกียรติยศชื่อเสียงของตัว. **นี่คือเป็นสัญชาตญาณที่รุนแรง** มันก็ฆ่าผู้อื่นได้โดยง่ายเหมือนว่าเล่น. *ปาณาติบาตมาจากสัญชาตญาณแห่งการเห็นแก่ตัวทั้งนั้น, สัญชาตญาณแห่งการเห็นแก่ตัว, เป็นสัญชาตญาณแม่บท เป็นที่รวบรวมแห่งสัญชาตญาณทั้งหลาย;* แม้ว่าชาวนาจะต้องทำนา มันก็ต้องทำด้วยความเห็นแก่ตัว อยากจะมีชีวิตของตัว อยากจะเลี้ยงตัว มันก็เป็นสัญชาตญาณและก็เป็นเหตุให้ทำนา ซึ่งจะต้องทำให้มีการฆ่าอยู่ในการทำนา, คือว่าเมื่อไถนาจะมีสัตว์ในรอยไถตายมากเหมือนกันเรียกว่า **ทำปาณาติบาตโดยไม่เจตนา ฆ่าสัตว์โดยไม่เจตนามันก็มาจากสัญชาตญาณ.**

ข้อที่ ๒ อทินนา ลักทรัพย์ ถือเอาสิ่งที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ **ก็เป็นเรื่องของสัญชาตญาณแห่งตัวตนหรือของตน** เห็นแก่ตน. พูดง่าย ๆ ว่าสัญชาตญาณแห่งการเห็นแก่ตน มันจึงไปลักทรัพย์ของเขามา, **เห็นแก่ตนจนขี้เกียจนอนเสียดีกว่าไม่ทำงาน** นี้ก็เห็นแก่ตนจึงได้ขี้เกียจและนอนเสีย. **เมื่อไม่มีอะไรจะกินขึ้นมาก็ไปขโมย** ก็เลยเป็นผลงอกงามออกไป เพราะสัญชาตญาณแห่งการเห็นแก่ตน, สัญชาตญาณแห่งความต้องการอาหาร ที่ไปขโมยเขามาบำรุงบำเรอตนไม่ใช่เป็นเรื่องจำเป็นนะ มันก็เป็นเรื่องเดียวกัน เพราะมันเห็นแก่ตน.

ข้อที่ ๓ กาเมสุ มิจฉาจาร, สัญชาตญาณแห่งความเห็นแก่ตัว ทำไปอย่างพรวดพราด อย่างรอไม่ได้, ไม่กลัวแก่ความชั่ว หรือสัญชาตญาณแห่งการสืบพันธุ์ที่เขาปะไว้ด้วยกามารมณ์ ที่ธรรมชาติปะไว้ด้วยกามารมณ์, หลงใหลในกามารมณ์ บูชา

กามารมณ์ ก็ทำกาเมสุ มิจฉาจาร เนื่องด้วยสัญชาตญาณแห่งกามารมณ์ในการสืบพันธุ์. หรือที่จะทำกันด้วยเรื่องอย่างอื่น มันก็เป็นเรื่องของสัญชาตญาณ. ถ้ามันโกรธมันแค้น มันจะแก้แค้น หรือจะสบประมาทคนนั้นคนนี้ พ่อแม่ของลูกสาว ฉุดลูกสาวไปทำอนาจาร ก็เพราะว่า **สัญชาตญาณความเห็นแก่ตัวซึ่งควบคุมไว้ไม่ได้, ต้องการจะแสดงอำนาจของตัวจะอวดตัว** อะไรก็มี ล้วนแต่ทำบาปข้อนี้ได้.

ข้อที่ ๔ สัญชาตญาณแห่งการมุสาวาท มันก็ **เป็นเรื่องที่เห็นแก่ตัว** เพราะว่า **มุสาวาทนั้นทำไปเพื่อประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งนั้น;** ถ้ามิได้ทำไปเพื่อประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง เราไม่เรียกว่ามุสาวาท; เช่นเขาเป็นผู้พูดตลกคะนอง พูดเพ้อเจ้อ พูดขบขันพูดอะไรไปอย่างนี้ ไม่ใช่มุสาวาท. มุสาวาทแปลว่า ใช้คำพูดเป็นเครื่องดึงดูดหรือขโมยเอาประโยชน์ของผู้อื่นมาเป็นของตัว โดยวิธีใดก็ตาม นี้มันเห็นแก่ตัวอยู่ชัด ๆ, **สัญชาตญาณของการเห็นแก่ตัวทำให้มุสาวาท เพื่อให้เกิดประโยชน์ขึ้นแก่ตัวหรือพรรคพวกของตัว,** เช่นเป็นพยานเท็จ.

นี่ **กรรมกิเลส ๔ ประการนี้ก็เป็นเรื่องของสัญชาตญาณที่บังคับไม่ได้,** ความรู้สึกที่เป็นพื้นฐานอยู่ในจิตในสันดานบังคับไม่ได้ ก็ทำให้เกิดการกระทำอย่างนี้ขึ้นมา. นี้เรียกว่ากรรมกิเลส ๔ ประการ.

ถ้าจะเพิ่มเข้าไปอีกอย่างหนึ่ง **ดื่มน้ำเมาเป็นข้อที่ ๕** คือศีล ๕ ความทุศีลทั้ง ๕ นั้น ดื่มน้ำเมานี้คิดดูให้ดีว่า มันดื่มอยู่ได้ด้วยเหตุอะไร, บางคนก็จะสังเกตได้เองว่า ดื่มแล้วมันครึ้มใจ มันสบาย มันถูกบำเรอด้วยฤทธิของน้ำเมา, มันรู้สึกเหมือนกับมีผีหรืออะไรมาขับกล่อมให้มันสบายที่สุดเมื่อมันดื่มน้ำเมา. ถ้าอย่างนี้ก็ **ก็เป็นสัญชาตญาณแห่งการต้องการให้มีการบำเรอ มาจากการมีตัวและต้องการให้ตัวได้รับ** การบำเรอ แล้วมันก็ทำอะไรคล้าย ๆ กันนี้ได้ทุกอย่าง ซึ่งจะไว้พูดถึงเรื่องอบายมุขดีกว่า

พูดกันถึงเรื่อง **การดื่มน้ำเมา** แล้วก็ **เป็นสัญชาตญาณแห่งการต้องการขับกล่อมทางจิตทางวิญญาณ** ซึ่งผิด ๆ ซึ่งทำไปอย่างผิด ๆ จนกลายเป็นทาสของน้ำเมา เลยวินาศไปเลย ควบคุมสัญชาตญาณอันนั้นไว้ไม่ได้. นี่เรียกว่ากรรมกิเลสทั้ง ๔ ประการ, แล้วเพิ่มอีก ๑ เป็น ๕ เป็นทุศีลทั้ง ๕.

สัญชาตญาณกับอุปกิเลส ๑๖.

ทีนี้ก็ขอชักชวนให้ท่านทั้งหลายมองดูให้ละเอียดลงไปอีก ถึงกิเลสระดับที่ไม่รุนแรง ก็เรียกว่าอุปกิเลส แต่ก็เป็นกิเลสเหมือนกัน ถ้าเคยเรียนนักธรรมมาแล้วก็จะพบหมวดที่เรียกว่าอุปกิเลส ๑๖.

ข้อที่ ๑ คือ **อภิชฌา วิสมะโลภะ** โลภเกินควรเรียกว่าอภิชฌา, สัญชาตญาณแท้ ๆ มันเพียงแต่ต้องการอาหารเท่าที่จำเป็น เช่นสัตว์เดรัจฉานไม่ต้องการเกินจำเป็น, เว้นแต่สัตว์เดรัจฉานบางชนิดที่มียุ้งมีฉาง เช่นมดเช่นปลวกเป็นต้น สัตว์เดรัจฉานทั่วไป เช่นวัว เช่นควายนี้ไม่มียุ้งไม่มีฉาง ก็ไม่ต้องการเกินจำเป็น กินแต่พออิ่มท้อง. ความโลภเพ่งเล็งในเรื่องอาหารมันก็ยังไม่มี, แต่ครั้นคนนี้ มาถึงคนนี้มันควบคุมสัญชาตญาณอันนี้ไว้ไม่ได้ มันก็เลยต้องการเกินจำเป็น ก็ต้องมีการสะสม มียุ้งมีฉาง. นี้ก็เลยเกิดเป็นปัญหาขึ้นมา ซึ่งทำให้แย่งชิงกัน แข่งขันแย่งชิงกัน, หรือว่าโลภเกินจำเป็นนี้ มันเป็นเพราะมีความคิดชนิดที่สูงไปกว่าสัญชาตญาณ. นี่เรียกว่าควบคุมสัญชาตญาณไว้ไม่อยู่ มันก็เดินไปผิดทางตามแบบของมัน แรงขึ้นกว่าธรรมดาเดินไปผิดทาง คือแรงไปกว่าธรรมดา ต้องการมากเกินกว่าความจำเป็น เป็นอภิชฌา รวมถึงความยินดีอย่างยิ่งในสิ่งนั้น ๆ ด้วย.

ที่เรียกว่าโลภะ ก็คือโลภะด้วยกัน แต่ไม่มีคำว่าเพ่งเล็งเกินจำเป็น โลภะซื่อ ๆ โลภะทื่อ ๆ โลภะธรรมดาสามัญเพราะเห็นแก่ตัวก็โลภะ ต้องการการบำเรอตัว ต้องการจะอวดมั่งอวดมี จะอวดอะไรก็ตาม มันก็มีเรื่องของโลภะเข้ามา.

ข้อที่ ๒ โทสะ โกรธ ประทุษร้ายเมื่อรู้สึกว่ามีอะไรที่ขัดขวางต่อประโยชน์ของตัว, เพราะมีสัญชาตญาณแห่งการเห็นแก่ตัว.

ข้อที่ ๓ โกธะ คือ โกรธแผดเผาหัวใจของตนอยู่ตามลำพัง ร้อนเป็นไฟอยู่ ระงับไม่ได้ เพราะความเห็นแก่ตัว, เพราะรู้สึกว่ามันดูถูกเรา เป็นศัตรูของเรา.

ข้อที่ ๔ อุปนาหะ ผูกความแค้นไว้ ผูกความโกรธความแค้นไว้ ก็เป็นเรื่อง เนื่องมาจากมีความรู้สึกเป็นตัว.

ข้อที่ ๕ มักขะ ลบหลู่บุญคุณ อันนี้มันก็เป็นเรื่องของที่เกินไปของความมีตัว จนลืมผู้ที่มีบุญคุณ.

ข้อที่ ๖ อิสสา คำว่า อิจฉาริษยา ก็รวมอยู่ในกลุ่มนี้. ทำไมจึงต้องอิจฉาริษยา เพราะว่าตัวกูไม่อยากให้ใครดีกว่า หรือว่าตัวกูมันอยากจะดีกว่าคนอื่น ก็อิจฉาริษยาแล้วมันก็เลยไปถึง.

ข้อที่ ๗ ปลาสะ ตีเสมอ ยกตนเทียมท่าน.

ข้อที่ ๘ มัจฉริยะ ความตระหนี่ ความไม่อยากให้นั้น **ก็เพราะความเห็นแก่ตัว** ความอยากที่มาจากอิจฉาริษยา มันก็ป้องกันไม่ให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่น.

ข้อที่ ๙ มายา มารยาแสดงมารยา เพราะตัวมันหาทางออกเพื่อประโยชน์แก่ตัว หรือเพื่อป้องกันตัว หรือเพื่ออะไรก็ตาม, แสดงมารยา. อยากจะพูดว่าระวังให้ดี

คำว่ามารยา กับคำว่า มารยาทดูจะคล้ายกับตะเภาเดียวกัน. คนทำมารยาก็แกล้งทำ, คนรักษามารยาทก็แกล้งทำ, ต่อหน้าคนเท่านั้นที่มันรักษามารยาท. ระวังให้ดี มันจะเป็นเรื่องของตัวกูเสียนั่นเรื่องมารยาท. ถ้ามารยาทที่แท้จริง มันจะเป็นเรื่องของโพธิ แต่ทีนี้ถ้ามารยาทกันแต่ต่อหน้าคนเท่านั้น แล้วมันเป็นอันเดียวกับมารยา, มารยากับมารยาทมาตะเภาลำเดียวกัน. โดยอำนาจของสัญชาตญาณขอให้ระวังให้ดี.

ข้อที่ ๑๐ สาเถยยะ นี้ **ความโอ้อวด สัญชาตญาณแห่งการโอ้อวด** มีตัวตนและต้องการจะโอ้อวดตนหรือของตน. สัตว์เดรัจฉานก็ทำเป็น, คนยิ่งทำเป็นกันใหญ่มันจึงเกิดแฟชั่นแต่งเนื้อแต่งตัวที่แปลก ๆ สวยงามออกไปไม่มีที่สิ้นสุด, ต้องการจะอวด แม้แต่การแต่งเนื้อแต่งตัว การกินการอยู่ แม้แต่การพูดจา มันก็โอ้อวด, จนเขารำคาญ มันก็ไม่รู้สึกตัว เพราะสัญชาตญาณข้อนี้มันผลักดันมากเกินไป.

ข้อที่ ๑๑ ถัมภะ หัวดื้อ นี่เห็นชัด เด็กหัวดื้อเพราะมันถือตัว มันเห็นแก่ตัว, **สัญชาตญาณแห่งการมีตัวกู มันดันทุรัง** มันไม่ยอม, ผิดก็ไม่ยอม, ถูกก็ไม่ยอม, มันยืนกระต่ายขาเดียว มันเป็นเรื่องคนหัวดื้อ.

ข้อที่ ๑๒ สารัมภะ นี่ **คนบิดพลิ้ว** สารัมภะนี้เขาแปลกันว่าแข่งดีหรืออะไรก็ไม่ทราบ. แต่อาตมาอยากจะแปลว่าบิดพลิ้ว ถูกก็บิดพลิ้ว, ผิดก็บิดพลิ้ว, การงานก็บิดพลิ้ว หน้าที่ต่าง ๆ ก็บิดพลิ้ว เพื่อจะต่อสู้ป้องกันตัว เรียกว่า **สัญชาตญาณแห่งการป้องกันต่อสู้** มันก็บิดพลิ้ว, บิดพลิ้วซึ่ง ๆ หน้า, แล้วก็มีมาก มีมากจนจะเป็นของธรรมดาไปในเรื่องการบิดพลิ้ว ไม่รับสารภาพ เป็นต้น.

ข้อที่ ๑๓ มานะ ถือตัว คือ **ดีราคาตัว** นี้ตัวเองดี **ตัวเองดีด้วยกิเลสของตัว** มันจึงดีเกินเสมอ, มันจึงยกตัวไว้ในระดับที่ว่าสูงกว่าใคร ๆ, แม้จะอยู่ในระดับที่

ต่ำกว่า มันก็ยกตัวสูงกว่า, นี่ **เพราะสัญชาตญาณแห่งการมีตัว** ต้องการจะยกตัว, ต้องการจะอวดตัว.

ข้อที่ ๑๔ อติมานะ ดูหมิ่นผู้อื่น นี่ระวังให้ดี การดูหมิ่นผู้อื่นนั้นอาจเกิดขึ้นมาโดยไม่มีเหตุปัจจัยอะไรมากมาย มัน **เป็นสัญชาตญาณ มันเกิดมาจากสัญชาตญาณ,** มันไม่มีเหตุปัจจัยอะไรมากมาย. แต่มันก็ดูหมิ่นผู้อื่นได้ เพราะยกตัวไว้สูงเกินไป.

ข้อที่ ๑๕ มทะ เลินเล่อมัวเมา มัวเมาในเรื่องชีวิตเป็นอยู่ มัวเมาในเรื่องสบายดี, มัวเมาในสิ่งที่มัวเมากันอยู่. พูดอย่างความจริงอย่างแท้จริง ความตายมีอยู่แล้วในความเกิด แต่คนก็มัวเมาในความเกิด มัวเมาในความเกิด, โดยโง่ไปไม่รู้ว่า ความตายมันมีอยู่แล้วในความเกิด มันมัวเมาในความเกิด มัวเมาในความไม่มีโรค ทั้งที่โรคมันมีอยู่แล้วในความไม่มีโรค, เป็นผู้มัวเมาในสิ่งที่ตัวมองไม่เห็น. นี่เรียกว่ามัวเมากันโดยไม่รู้สึกตัวและเป็นมาก มัวเมาในความไม่ตาย ทั้งที่ความตายมีมาแล้วในความเกิด มัวเมาในความไม่มีโรคทั้งที่โรคมันมีอยู่แล้วในความไม่มีโรค และมัวเมาทุกอย่าง **เพราะมันมีสัญชาตญาณแห่งความมีตัว ตามความรู้สึกของมันเอง** จึงไม่มีความรู้สึกที่จะยอมตายหรือยอมเจ็บไข้ ว่าเป็นของธรรมดา คิดหวังอยู่แต่ว่าจะไม่เจ็บไม่ไข้ไม่ตาย, หรือว่าความเสื่อมลาภมันก็มีแล้วในความมีลาภ มันก็มัวเมาในลาภโดยไม่รู้ว่าความเสื่อมลาภมันก็มีอยู่แล้วในลาภนั่นเอง และทั้งที่สิ่งเหล่านี้มันทรมาน ทรมานบุคคลผู้มัวเมาอยู่เสมอ ก็ไม่มีใครรู้สึกมองเห็นและรังเกียจ นี่จึงยังคงมัวเมาอยู่ด้วยความลุ่มหลงของสัญชาตญาณแห่งตัวตน.

ข้อที่ ๑๖ ข้อสุดท้ายเรียกว่า **ปมาทะ** คือ **ประมาท** แปลกออกไปก็คือว่าความ **ขาดสติ** ขาดสติคือไม่มีความรู้ที่ถูกต้องสำหรับจะต้องระลึกไว้เป็นสัมปชัญญะ.

ความรอดความถูกต้องนั้นก็ต้องมีปัญญารู้ว่า อะไรเป็นอะไรอยู่ตามที่เป็นจริง เช่นเรื่อง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตานั้นเป็นความจริงมีอยู่. ถ้ารู้ข้อนี้ก็เรียกว่ามีปัญญา นี้พอเหตุอะไรเกิดขึ้น เช่นเกิดเรื่องทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางไหนก็ตาม มันก็ **ไม่มีสติที่จะไปเอาปัญญามาควบคุมสถานการณ์ มันก็เลยไม่มีสติ ไม่มีปัญญา ไม่มีสมาธิ ไม่มีสัมปชัญญะ.** ไม่มีอะไรหมดเลย.

การควบคุมจิตต้องใช้หลักธรรมะ ๔ ประการ.

ตามธรรมดาข้อนี้สำคัญมาก อยากจะให้ทุกคนรู้ไว้เป็นหลัก ว่าเราจะต้องมีปัญญาที่รู้อยู่เป็นเดิมพันหรือเป็นต้นทุน รู้ว่าอะไร เป็นอะไร อะไรเป็นอะไรนี้, ศึกษา ๆ อบรม ๆ ปัญญา พอกพูนปัญญาอยู่เป็นประจำ พอมันเกิดเรื่องอะไรขึ้น ซึ่งจะฉิบหายหรือจะเป็นตายหรือจะเสียหายอะไรก็ตาม, **มีสติไปเอาปัญญานั้นมาทันกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น** มาช้าก็ไม่มีประโยชน์ ต้องมาทันกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น. **ปัญญาที่สติเอามานั้นมันก็มีอาการรู้สึกตัว** รู้สึกตัว รู้สึกตัว ผิดไม่ได้ คือปัญญานี้จะควบคุมอยู่อย่างแน่นอนแน่นแฟ้นเรียกว่า **สัมปชัญญะ, แล้วก็มีสมาธิ** คือมีจิตแน่วแน่ที่สัมปชัญญะนี้จะทำงานทำหน้าที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ จนกว่าจะหมดเรื่อง.

ช่วยจำคำสี่คำนี้ไว้ให้ดี ๆ ว่า สติ สัมปชัญญะ ปัญญา สมาธิ หรือจะเรียงจำง่าย ๆ ว่า สติ สัมปชัญญะ สมาธิ ปัญญาก็ได้, **เวลาปฏิบัติหน้าที่การงานนั้น** มัน**แล้วแต่ลำดับไหนจะลำดับอย่างไร แล้วแต่เหตุการณ์, แต่โดยหลักทั่วไปนั้นเราจะต้องมีสติ ระลึกทันควันไปเอาความรู้ที่ถูกต้องคือปัญญามา, ปัญญายืนควบคุมสถานการณ์อันนี้อยู่ เรียกว่าสัมปชัญญะ** รู้สึกตัวทั่วพร้อมอยู่, **มีสมาธิใช้กำลังใจอย่างแน่วแน่มั่นคง คือให้ปัญญาทำหน้าที่ตัดปัญหา** ให้รู้ตามที่เป็นจริง

แล้วไม่ทำอะไรให้ผิดพลาด มีอำนาจของสมาธิกำลังจิตทั้งหมดทั้งสิ้น, **ทุกเรื่องจะต้องมีสี่อย่างนี้จึงจะรอดตัว.**

ถ้าสติไม่ค่อยพอ ก็ฝึกฝนให้มีสติ; เช่นทำกัมมัฏฐานชนิดที่ทำให้มีสติ เช่นทำอานาปานสติ เป็นต้น; **เมื่อฝึกเข้าไปแล้วสติก็จะมากพอและเร็วพอ, แล้วปัญญาก็พิจารณา.** *ในการทำกัมมัฏฐาน* อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา *ถ้าไม่พอก็ปฏิบัติสมาธิ ฝึกกัมมัฏฐานที่ทำให้มีสมาธิ;* **แต่โดยธรรมชาติมันมักจะพอของมันเอง,** ถ้ามีปัญญาเท่าไรสมาธิก็จะมีเท่านั้น, มีสมาธิเท่าไรมีปัญญาเท่านั้น. ความเข้มแข็งแห่งจิตก็พอทำหน้าที่ **ถ้าไม่พอก็ต้องฝึกเฉพาะสมาธิ,** การใช้สัมปชัญญะนั้นก็เป็นความฉลาด, **การทำให้มีสัมปชัญญะอยู่ตลอดเวลาก็เป็นอุบาย** ก็ต้องฝึกด้วยเหมือนกัน. ครั้งแรกหรือครั้งที่หนึ่งอาจพ่ายแพ้หรือล้มละลาย, ครั้งที่สองก็ไม่ให้พ่ายแพ้ ถ้ากำลังของสติมันมากพอ มันก็สร้างสัมปชัญญะขึ้นมามากพอ.

ขอยืนยันว่า **เหตุการณ์เลวร้ายทั้งหลายทั้งปวงป้องกันได้ด้วยธรรมะสี่ประการนี้,** เผอิญว่าธรรมะทั้งสี่ประการนี้ ฝึกเอามาได้จากการปฏิบัติระบบที่เรียกว่าอานาปานสติ ๑๖ ขั้น. อานาปานสติภาวนามีหลายชนิด อย่างอานาปานสติในมหาสติปัฏฐานสูตรนั้นไม่พอ ต้องอานาปานสติชนิดที่มาในอานาปานสติสูตรโดยตรงมี ๑๖ ขั้น; ถ้าปฏิบัติอานาปานสติ ๑๖ ขั้นนี้แล้ว จะมีครบหมด มีพอและมีเหลือใช้ด้วยซ้ำไป, **จะมีสติสัมปชัญญะ มีสมาธิ มีปัญญา อบรมไว้มากพอที่จะใช้ในทุกเหตุการณ์.**

ฉะนั้นการที่จะมา **ทำสมาธิวิปัสสนานั้น** ถ้าทำถูกต้องแท้จริงมันมีผล**มหาศาล,** ไม่ใช่เป็นเรื่องสำหรับหัวเราะเยาะกันเล่น, ขอให้เข้าใจ. ถ้าเรา **ไม่มีสติหรือสติไม่พอ** หรือสติมันช้างุ่มง่ามอย่างนี้ ก็**ต้องฝึกอานาปานสติ, ถ้าไม่มีสัมปชัญญะ**

ก็ฝึกอานาปานสติ, เพราะการฝึกอานาปานสตินั้นต้องใช้สัมปชัญญะตลอดเวลา มันคุ้นเคยกันกับการใช้สัมปชัญญะ, **ถ้าไม่มีสมาธิก็ฝึกอานาปานสติ** เพราะมันฝึกสมาธิอยู่ตลอดเวลาในแง่ของสมาธิ, แล้ว **ในแง่ของปัญญานั้น** ก็มีอยู่บางขั้นตอน **ขั้นตอนที่พูดถึงปัญญา** อนิจจัง ทุกขัง อนัตตานั้น **ก็มีอยู่เต็มที่. พระพุทธเจ้าท่านทรงแนะว่า** อานาปานสติภาวนานี้ถูกต้อง **เหมาะสมดีกว่าระบบใดหมด, และพระพุทธเจ้าเองก็ปฏิบัติระบบนี้ : ระบบอานาปานสติภาวนา.**

นี้เราพิสูจน์ดูตัวเราเองว่า มีไหม มีพอไหม มีเร็วทันท่วงทีไหม ? ไม่พอก็ใช้ไม่ได้ มาช้าก็ใช้ไม่ได้, มีน้อยไปก็ใช้ไม่ได้.

นี้จะทำอย่างไร ? สำหรับ **คนทั่วไป** ที่อยู่ที่บ้าน ก็ฝึกฝนอยู่ในตัว ๆ ที่จะต้องกระทำกิจการงานที่ทำอยู่, จะ **เป็นนักเรียน** จะเป็น **ครูบาอาจารย์** จะเป็น **ชาวไร่ชาวนาพ่อค้า ขอให้รู้จักสิ่งทั้ง ๔ นี้** แล้วมันจะเรียกร้องมา แล้วก็จะมีมากขึ้น : **สติระลึกไม่ได้** ระลึกช้าไป เอ้า ฉิบหายหมด, หรือสติระลึกมาได้แต่มันไม่อยู่. **สัมปชัญญะ** มันไม่มีก็หายหมด ความรู้ไม่พอนั้นก็ยิ่งลำบาก ต้องศึกษาไว้ให้เป็นประจำให้ความรู้มันเพียงพอ. ทีนี้ **ถ้ามีปัญญาพอ สมาธิก็จะพอ** อยู่ด้วยอำนาจของปัญญา. **ความเป็นสมาธินี้มันเป็นสัญชาตญาณอย่างหนึ่งด้วยเหมือนกัน.** ความที่มันจะรวมกำลังจิตเป็นอย่างเดียวเพื่อต่อสู้สถานการณ์อย่างนี้ มันก็มีอยู่ในสัญชาตญาณเอามาปรับปรุงให้มันมากพอ, ให้มันมากพอ ; แม้แต่สัตว์เดรัจฉานเมื่อมันจะทำอะไรจริงจัง, มันก็มีการทำด้วยสมาธิ ดูให้ดีซิ. แม้แต่ควายแท้ ๆ ที่มันจะชนกัน มันก็ชนกันด้วยกำลังของสมาธิ, แต่มันเป็นสมาธิของควาย, มันไม่พอใช้ มันจะต้องทำให้เป็นของคน.

เด็ก ๆ ที่ *จะเล่นหยอดหลุมทอยกอง* ต้องใช้สิ่งที่เรียกว่าสมาธิทั้งนั้น จึงจะโยนลงหลุมได้, หรือมัน *จะยิงธนูยิงศรยิงอะไร* มันก็ต้องมีสมาธิตามธรรมชาติมาช่วย

อย่างเพียงพอ, อย่าง *จะยิงหนังสะติ๊ก* นี่ถ้าไม่มีสมาธิอย่างเพียงพอมันยิงไม่ได้. แต่ถ้าลงมือยิง **สมาธิตามธรรมชาติมันมาเอง ;** ถ้าไม่พอก็ต้องฝึก ๆ ๆ จนพอ, **สมาธิตามธรรมชาติอย่างนี้ก็เป็นสัญชาตญาณ** ด้วยเหมือนกัน เพราะมันมาเอง ; แต่ยังไม่พอใช้ในการที่จะต่อสู้กับกิเลสและความทุกข์, **ดังนั้นจึงต้องฝึกฝนโดยเฉพาะให้มันดีให้มันมากยิ่งขึ้น.**

สมาธิไม่พอ สติไม่พอ สัมปชัญญะไม่พอ ปัญญาไม่พอ คนนั้นจะตกนรกทั้งเป็น, นี่กล้าพูดอย่างนี้เลย ถ้าอยู่อย่างสติไม่พอ สัมปชัญญะไม่พอ สมาธิไม่พอ ปัญญาไม่พอ มันจะมีเรื่องไม่มีที่สิ้นสุด, จะมีเรื่องยุ่งยากลำบาก ซึ่งเป็น ๆ กันอยู่โดยมาก ; ลืมนั่นลืมนี่ ลืมปิดประตู ลืมลูกกุญแจไว้ในห้อง, ออกมาแล้วเข้าไม่ได้ต้องงัดประตู มันเป็นเรื่องที่ไม่พอหรือมันขาดสติ ขาดสมาธิ ขาดสัมปชัญญะ. ฉะนั้นเมื่อทำอะไรผิดพลาดไปแม้แต่นิดหนึ่ง ก็อย่าพูดว่าไม่เป็นไร ; ไม่เป็นไรนั้นเขาไว้พูดในกรณีอย่างอื่น. แต่ในกรณีข้อแก้ตัวอย่างนี้อย่าใช้เลย, ทำถ้วยแก้วตกแตกใบหนึ่งก็ว่าไม่กี่สตางค์ **ไม่เป็นไร,** นั้นมัน **จะจับใส่ลงไปในนรก, ความไม่เป็นไรมันจะมากขึ้น** ๆ จนมันทำอะไรไม่ได้ ; แม้ที่สุดแต่ว่า **ทำแก้วน้ำแตกใบหนึ่งต้องเสียใจให้มาก ๆ,** ถ้าเสียใจมาก ๆ แล้วมันจะดีขึ้น **ละอายให้มาก ๆ,** แล้วมันก็จะดีขึ้น. แต่คนไม่ละอายมันกลับแก้ตัว, มันกลับเถียง มันไม่ละอาย. อย่างนี้มันก็มากขึ้น ความประมาท ความสะเพร่า ความเลินเล่อ มันก็มากขึ้น คือ **สติมันไม่มี,** ฉะนั้นเรื่องลืมเล็กลืมน้อยอย่าเห็นว่าเป็นเรื่องลืมเล็กลืมน้อย **ถ้าไม่ลืมมันดีกว่า คือมันมีสติมีสัมปชัญญะ ถ้ามีปัญญาด้วย มันก็จะรู้จักวิธีที่จะป้องกันไม่ให้ลืม.**

ชีวิตอยู่ด้วยสติ สัมปชัญญะ สมาธิและปัญญาอย่างยิ่ง ; แต่คนทั่วไปไม่ยอมรับ, ว่าเป็นเรื่องของคนอยู่วัด เป็นเรื่องของคนแก่ เป็นเรื่องของคนบ้า ๆ บอ ๆ คนโง่, ไปกินเหล้าดีกว่า มันตัดบทกันเสียอย่างนี้, **ไม่ได้ฝึกไม่ได้ทำอะไร**

ชนิดที่จะให้เจริญ **ในทางที่จะควบคุมสัญชาตญาณ, ควบคุมไม่ได้สัญชาตญาณมันก็แสดงบทบาทเต็มที่ จนคนนั้นเหมือนกับตกนรกทั้งเป็น.** ลองอยู่อย่างขาดสติ **สัมปชัญญะ สมาธิ ปัญญา** เถอะ มัน **จะเหมือนกับตกนรกทั้งเป็นแหละ.** ขอฝากไว้ด้วย ; **นี่**คือเรื่องสัญชาตญาณกับกิเลสมันเป็นอย่างนี้.

สัญชาตญาณกับกิเลสกาม.

ทีนี้ก็อยากจะพูดถึง **กิเลสกาม** คำว่า กามมี ๒ **ความหมาย** คือ **วัตถุกาม** และ **กิเลสกาม** กิเลสกาม นั่นแหละเป็นตัวกาม วัตถุกามไม่ใช่ตัวกาม, เป็นอุปกรณ์ แต่มันมีความหมายขึ้นมาด้วยอำนาจของกิเลสกาม. **สัญชาตญาณแห่งการต้องการการบำเรอตน** ต้องการให้มีการบำเรอตน ก็แสวงหา ก็ไปติดพันพอใจหมายมั่นในสิ่งซึ่งเป็นอุปกรณ์ของความรู้สึกทางกาม, โดยส่วนใหญ่เกี่ยวกับเรื่องทางเพศ สิ่งที่เรียกว่ากิเลสกามนั้นส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับทางเพศ, ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด ที่ทำให้คนตกอยู่ในอำนาจแล้วก็พอใจที่จะทำ ; เพราะฉะนั้นคนจึงบูชากาม บูชาความรู้สึกทางกามเหมือนกับบูชาพระเจ้า, หรือยิ่งกว่าบูชาพระเจ้า ก็ลองถามตัวเองดูตรง ๆ คนหนุ่มคนสาวทั้งหลายถามตัวเองตรง ๆ ว่าจะเลือกเอาพระเจ้าหรือจะเลือกเอากิเลสกาม. ถ้าเขาให้เลือกจะเลือกเอาพระเจ้าหรือเลือกเอากิเลสกาม นั่นแหละมันเป็นเครื่องแสดงชัดอยู่แล้วว่า **คนทั่วไปที่ไม่มีความรู้เรื่องนี้ ตกอยู่ใต้อำนาจของอวิชชา** ของเรื่องนี้ แล้วก็บูชากิเลสกาม **หรือ บูชากามยิ่งกว่าพระเจ้า** เขาจึงทำไปตามอำนาจของกิเลสกาม, ทำความวินาศให้แก่ตัวเอง. เขาจะพอใจในความลุ่มหลงในกาม ยิ่งกว่าที่จะมาลุ่มหลงในธรรมะ เรื่องมันจึงต้องกลับกันว่า จะบูชาธรรมะคือความถูกต้องแล้วไม่บูชากิเลสกาม.

สำหรับพัศดุกามวัสดุกาม คือ **รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ** เหล่านี้มันเป็นของที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ; **ถ้าไม่มีสัญชาตญาณแห่งการบูชากามารมณ์มาแล้วมันก็ไม่มีฤทธิ์เดชอะไร,** ก็ขอให้สังเกตเถอะว่า รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะเหล่านี้มันก็มีอยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่ง. แต่ถ้าไม่มีกิเลสกามเกิดขึ้นตามสัญชาตญาณนั้นแล้ว มันก็ไม่มีฤทธิ์ไม่มีเดชอะไร. รูปสวยหรือรูปไม่สวยก็ไม่มีฤทธิ์เดชอะไร, เสียงเพราะหรือไม่เพราะก็ไม่มีฤทธิ์เดชอะไร, กลิ่นหอมหรือเหม็นก็ไม่มีฤทธิ์เดชอะไร. **ทุกอย่างจะไม่มีความหมาย ถ้าไม่มีกิเลสกามเข้ามาเป็นสิ่งที่ต้องการ.**

นี่ **อำนาจของสัญชาตญาณที่มากอยู่ด้วยอวิชชา** คือความไม่รู้ ก็ทำให้เลือกพอใจเลือกไม่พอใจ. **พอใจในสิ่งที่ตรงกับสัญชาตญาณต้องการ,** ไม่พอใจในสิ่งที่ไม่ตรงกับที่สัญชาตญาณต้องการ : ในที่นี้เรียกว่ากิเลสเสียดีกว่า **สัญชาตญาณในรูปนี้ก็คือกิเลส** นั่นเอง ก็มาช่วยทำให้วัตถุตามธรรมดาไม่มีอะไรมาก่อนเกิดมีความหมายขึ้นมา, รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมชาติ ธรรมดาเป็นอัพยากฤต **ไม่มีความหมาย** ว่าดีว่าชั่ว ว่าสุขว่าทุกข์อะไร, **แต่พอกิเลสกามเข้ามาเกี่ยวข้อง** มันก็มีความหมายเป็นอย่างรุนแรงขึ้นมา, แล้วแต่ว่ามันตรงกับความต้องการของกิเลส หรือไม่ตรงกับความต้องการของกิเลส. **ถ้าตรงก็เกิดความรัก ความพอใจ ความหลงใหล, ถ้าไม่ตรงก็เกิดโทสะ โกธะ โหดร้ายรุนแรงอะไรขึ้นมา,** มัน **ก็เนื่องมาจากสัญชาตญาณเดิมเดิมที่มีอยู่ในสันดาน.** ที่มันประกอบด้วยอวิชชาแล้วก็ทำไปอย่างหนึ่ง, ถ้าประกอบขึ้นด้วยวิชชา อบรมเสียใหม่ให้ประกอบด้วยวิชชามันเป็นไปอีกอย่างหนึ่ง. เพราะฉะนั้นเราจงรู้จักความจริงข้อนี้ว่า **เรามีปัญหาเรื่องกิเลสกามและวัสดุกามนี่กันอยู่** ทุกคนตลอดเวลา ; เพราะว่าเราควบคุมสัญชาตญาณอันนี้ไม่ได้ **จึงควรจะหยิบขึ้นมาค้นคว้าศึกษาพิจารณาอยู่จนรู้จักมันดี.**

มันน่าประหลาดที่ว่า สิ่งเหล่านี้มันสิงอยู่ในสันดาน, มันสิงอยู่ที่ไหน มันสิงอยู่ยิ่งกว่าในจิตใจ ต้องใช้คำว่าสันดาน สันดานมันไม่รู้จะแปลว่าอะไร แต่จะพอจำกัดความหมายได้ว่าส่วนลึกสุดของระบบจิตใจ ส่วนลึกสุดของระบบจิตใจเรียกว่าสันดานเป็นที่กักตุน เป็นที่รวบรวม เป็นที่อะไรสำหรับเป็นคุณสมบัติของจิตใจเรียกว่าสันดาน. **สันดานอยู่ที่ไหน** มันไม่มีคำที่จะพูดให้สมกันกับที่ว่ามันมีอยู่ในตัวคน, ในส่วนลึกของคน อยู่ในสิ่งที่เรียกกันอย่างหยาบคายว่าในหัวกะโหลก ในกระบาลในอะไรนั่นแหละ; แต่มันก็ยังไม่พอ, มันควรจะพูดให้ลึกกว่านั้น แล้วเราก็ไม่รู้จักก็แปลว่า **จิตนี้ไม่ได้รับการศึกษาฝึกฝนอบรมพอ ที่จะให้รู้จักสิ่งที่เกี่ยวข้องกันอยู่กับจิต** หรืออยู่ในสันดานหรือส่วนลึกของจิต. เราจึงแก้ไขอะไรไม่ได้; **แม้แต่จะทิ้งบุหรี่ก็ไม่ได้ แม้แต่จะทิ้งเหล้านี้ก็ทำไม่ได้ ถ้ามันไม่รู้ความจริงของสิ่งเหล่านี้.**

หวังว่าท่านทั้งหลายคงจะเพิ่มความสนใจกันขึ้น ในสิ่งที่เรียกว่า **สัญชาตญาณเมื่อควบคุมมันไม่ได้ มันก็เกิดความเลวร้าย** ก็ควรจะละอายให้มาก กลัวให้มากละอายให้มาก กลัวให้มาก เมื่อควบคุมสัญชาตญาณไม่ได้ ไปทำสิ่งที่ไม่ควรทำ. **นี้คือหิริโอตตัปปะ** ชั้นสูงสุด ชั้นแท้จริงและสูงสุด คือ **ละอาย** เมื่อควบคุมสัญชาตญาณไม่ได้ **กลัวอันตรายเมื่อควบคุมสัญชาตญาณไม่ได้,** ไม่ต้องเกี่ยวกับคนภายนอก, เรื่องคนภายนอกเป็นเรื่องเล่นละคร; **หิริโอตตัปปะเล่นละครนั้นใช้ไม่ได้ ต้องเป็นหิริโอตตัปปะแท้จริง** รู้สึกอยู่ภายในจริง ๆ. **ละอายเมื่อควบคุมสัญชาตญาณไม่ได้, แล้วกลัวอันตรายเมื่อควบคุมสัญชาตญาณไม่ได้** ถ้าทำอย่างนี้ได้ไม่เท่าไรก็จะเลื่อนขั้นเลื่อนชั้น เลื่อนชั้นจนเป็นพระอรหันต์ไม่ทันรู้ตัว, คือ **จะไม่มีการทำที่มันผิดหรือชั่วร้ายใต้อำนาจของสัญชาตญาณ. ถ้าจะรู้จักควบคุมสัญชาตญาณให้จิตนี้** อยู่เหนือความรู้สึกอย่างสัญชาตญาณที่ควบคุมไม่ได้คือกิเลส, แล้วมัน **กลายเป็นโพธิมากขึ้น ๆ เรื่องก็จะจบลงไป** เพราะการควบคุมจิตใจได้ทุกอย่างทุกประการตามที่ควรจะ

ควบคุม, เรียกว่า **ควบคุมจิตได้ ฝึกฝนจิตได้ ใช้จิตอย่างถูกต้อง ตั้งดำรงจิตไว้อย่างถูกต้อง** เพราะว่าเรารู้เรื่องนี้.

นี่หวังว่าเรื่องเกี่ยวกับสัญชาตญาณนี้คงจะเป็น ประโยชน์แก่ท่านทั้งหลายที่ไม่เคยสนใจ. อาตมาพูดไม่ใช่ดูถูกท่านทั้งหลาย ว่าไม่รู้จักและไม่เคยสนใจ, มันก็จะเป็นจริงอย่างนั้นด้วย ไม่เคยรู้และไม่เคยสนใจ แล้วก็พาลหาผิด ๆ ไป ว่าธรรมะเป็นเรื่องครึคระ. **ธรรมะนั่นแหละเป็นเครื่องที่จะควบคุมสัญชาตญาณ ให้มีธรรมะไว้ให้เพียงพอ** สำหรับควบคุมสัญชาตญาณ **แล้วกิเลสและอันตรายทั้งหลายที่จะเกิดจากสัญชาตญาณก็จะหมดไป.** จะอยู่กันอย่างผาสุก มีชีวิตเย็นเป็นนิพพาน เย็นอยู่ตลอดเวลาในที่ทุกสถาน.

การบรรยายในวันนี้เป็นการสมควรแก่เวลาแล้ว ต้องขอยุติการบรรยาย, และขอร้องให้ท่านทั้งหลายปฏิบัติต่อเรื่องเหล่านี้เอาเอง; เพราะอาตมาจำเป็นจะต้องบรรยายไปตามแนวที่ได้วางไว้. บางทีพึ่งครึ่งท่อนครึ่งเดียวมันไม่พอ ก็ไปปะติดปะต่อเข้าใหม่, หวังว่าท่านทั้งหลายจะมีความสามารถ ที่จะควบคุมสัญชาตญาณได้มากยิ่ง ๆ ขึ้นไป.

ขอยุติการบรรยาย เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลายสวดบทพระธรรม สำหรับเป็นเครื่องส่งเสริมกำลังใจในการปฏิบัติธรรม เพื่อควบคุมสัญชาตญาณนั่นเอง สืบต่อไปในกาลบัดนี้.

— ๕ —

๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๙

สัญชาตญาณกับกิเลส. (ต่อ)

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจ ในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาคมาฆบูชา เป็นครั้งที่ ๕ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าว เรื่อง *ธรรมะกับสัญชาตญาณ* ต่อไปตามเดิม, และมีหัวข้อย่อยเฉพาะในวันนี้ว่า *สัญชาตญาณกับกิเลส* ซ้ำกับหัวข้อที่แล้วมา เพราะว่าเรื่องนี้ยังไม่จบ, คือเรื่องสัญชาตญาณกับกิเลสนี้ยังไม่จบ, ต้องการจะพูดให้จบ จึงต้องขอพูดอีกครั้งหนึ่ง.

[ทบทวน ปรับความเข้าใจ.]

ทีนี้ ก็อยาก **จะปรับความเข้าใจกับท่านทั้งหลายส่วนมาก ที่ไม่ได้ฟังมาตั้งแต่ต้น** เพิ่งจะมาจับฟังเอาในครั้งนี้ ก็จะมีความสงสัยเรื่องเกี่ยวกับสัญชาตญาณว่า *ทำไมต้องเอาเรื่องสัญชาตญาณมาพูด,* อย่างนี้เป็นต้น. นี่ก็ขอตอบว่า **เรื่องสัญชาตญาณนั่นแหละเป็นตัวการแห่งปัญหา ที่เป็นต้นเหตุแห่งความทุกข์ มันมาอยู่ใน**

รูปของสิ่งที่เราเรียกว่ากิเลส, สัญชาตญาณที่เราควบคุมไว้ไม่ได้นั่นแหละ คือสิ่งที่เรียกว่ากิเลส แล้วกิเลสมันมีปัญหาอย่างไรก็คิดว่าคงจะรู้จักกันดี. ดังนั้นจึงพูดด้วยคำธรรมดาที่ชาวบ้านทั่วไปเขาพูดกัน และค่อนข้างจะเป็นภาษาทางวิทยาศาสตร์ ว่า **สัญชาตญาณ.** ขอให้เข้าใจ สิ่งที่เรียกว่า **สัญชาตญาณ ในฐานะที่เป็นปัญหาของมนุษย์;** ถ้าควบคุมไม่ได้ **มันก็มีเรื่องร้ายเกิดขึ้น** ไม่รู้จักหยุดจักหย่อน. ถ้าควบคุม**ได้ก็จะสบายดี และดียิ่ง ๆ ขึ้นไป,** ถ้าตัดขาดได้ก็เป็นพระอรหันต์; นี่เรื่องของสัญชาตญาณมันมีใจความสำคัญอย่างนี้.

ทีนี้ก็จะยกตัวอย่าง ที่มันเป็นปัญหาให้ท่านทั้งหลายที่มาใหม่ ๆ นี้ฟังว่า **เรามีสัญชาตญาณ คือความรู้ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ** เนื่องมาในชีวิต ติดอยู่ในชีวิตมาด้วยกันกับชีวิต, **ไม่ต้องมีใครมาสอน** ก็ทำเป็น, ก็ทำเป็น **นั่นแหละเรียกว่าสัญชาตญาณ.** ดูอย่างต่ำ ๆ ที่สัตว์เดรัจฉานทั้งหลายมันก็ **ทำอะไรเป็น โดยไม่ต้องมีใครสอน;** อย่างแม่ไก่ไม่ได้สอนลูกไก่ **ลูกไก่** เกิดมา ๒–๓ วัน ก็ **เขี่ยเป็น** อย่างนี้เป็นต้น, หรือ **ลูกแมว** เกิดมาได้ ๒–๓ วันก็ **ขู่ฟ่อ ๆ เป็น** เมื่อใครเข้าไปหาเข้าไปดู มันต่อสู้ มันเป็นสัญชาตญาณแห่งการต่อสู้, หรือว่า **นกมันทำรังเป็น** โดยไม่ต้องมีใครสอน ทำสวยเสียด้วย แล้วทำเหมือนกันหมดแหละ. นกชั้นพิเศษ เช่น **นกกระจาบที่ทำรังเป็นเหมือนกับห้องหับ** นั้น มันก็ไม่ต้องมีใครสอนมันก็ทำได้ นี่เป็นตัวอย่างของสัญชาตญาณอันมากมาย ว่ามันทำได้เอง มันคิดได้เอง.

สัญชาตญาณที่เป็นหลักสำคัญที่สุด ก็คือความรู้สึกที่เกิดขึ้นมาได้เองว่ามีตัวเรา ว่ามีตัวเรา, สัญชาตญาณแห่งตัวตน มันคิดนึกรู้สึกได้เอง ว่ามีตัวเรา. **เด็กทารก** นี่พอโตขึ้นพอสมควร **ก็มีความคิดนึกรู้สึกได้ว่าตัวเรา** ถ้าโกรธจัดเข้าก็ตัวกูตัวเราของเรา ตัวกู–ของกู **ไม่ต้องมีใครมาสอน;** ครั้นมีเรื่องมาให้รัก คือมันมีตัวกู แล้วมันก็เห็นแก่ตัวกู, ถ้าอะไรมาดี มาทำดี เกื้อกูลแก่ตัวเราตัวกู มันก็รัก, รักได้

โดยสัญชาตญาณ ; เช่นสัตว์เดรัจฉานที่เราเลี้ยงไว้ มันรักเจ้าของได้โดยที่ว่ามันได้รับประโยชน์แก่ตัวมัน มันก็รักได้, ถ้ามีอะไรที่มาทำให้โกรธ มันก็โกรธได้หรือโกรธเป็น **เด็กทารกก็โกรธเป็น** โดยไม่ต้องมีใครสอน ถึงสอนก็สอนไม่ได้ มันก็โกรธเป็น เด็กทารกน้อย ๆ, แล้วก็มัน **มีอะไรมาทำให้เกลียด มนก็เกลียด, มีอะไรมาทำให้กลัว** ที่น่ากลัว **มันก็กลัว** โดยที่ว่าไม่ต้องมีใครมาสอน ; ฉะนั้นเด็กทารกจึงกลัวสิ่งที่น่ากลัวได้มากขึ้น มากขึ้น, เพียงเท่านี้มันก็เป็นปัญหายุ่งยากแล้ว. สิ่งที่มาทำให้รักก็รัก, ที่ทำให้โกรธก็โกรธ, ทำให้เกลียดก็เกลียด, ทำให้กลัวก็กลัว, มันมีปัญหาสักเท่าไร. ทีนี้มันยังมี **ที่จะทำให้วิตกกังวล อาลัยอาวรณ์ อิจฉาริษยา หึงหวง.**

คำเหล่านี้เป็นคำสำคัญคือคำง่าย ๆ แสดงสิ่งที่มีอยู่ทั่วไป รู้สึกกันอยู่ทั่ว ๆ ไป, คือความรัก ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว ความวิตกกังวลอาลัยอาวรณ์ ความอิจฉาริษยาความหึงความหวง. เอาเป็นตัวอย่างสำหรับการศึกษา ว่า **ทำไมเราจึงควบคุมมันไม่ได้,** เราไม่อยากจะโกรธ, แต่แล้วมันก็ควบคุมไม่ได้ มันก็ต้องโกรธ, มันเข็ดพื้นต่อความโกรธ แต่แล้วมันก็ห้ามความโกรธต่อไปไม่ได้ **ก็เพราะว่าอำนาจของสัญชาตญาณ.**

มีคนมาถามปัญหามาก ว่า **ทำไมจะละความโกรธได้ ? เพราะไม่รู้จักควบคุมสัญชาตญาณอันนี้มันก็ละไม่ได้ ;** ฉะนั้นจะต้องฝึกกันให้ควบคุมได้, คือรู้จักมันให้ดี, **สัญชาตญาณที่ทำให้รัก ให้โกรธ ให้เกลียด ให้กลัว** ให้วิตกกังวลให้ **อาลัยอาวรณ์** วิตกกังวลอาลัยอาวรณ์มันทรมานจิตใจเหลือประมาณ, แต่แล้วก็**ละไม่ได้ เพราะมันมีอยู่ในสัญชาตญาณแห่งตัวตน** มันมีตัวตนมันเห็นแก่ตน ต้องการจะพิทักษ์ถนอมตน ทำความปลอดภัยให้แก่ตน นั่นแหละปัญหาของสัญชาตญาณ.

นี้ถ้าว่า **เราควบคุมมันไม่ได้ มันก็เกิดรุนแรง** จนเหมือนกับว่ามีไฟมาเผา เดี๋ยวความรักเกิดขึ้นเป็นปัญหา, เดี๋ยวความโกรธเกิดขึ้นเป็นปัญหา เป็นความร้อน, แล้วความเกลียดความกลัวเกิดขึ้นเป็นปัญหา ; ความวิตกกังวลอาลัยอาวรณ์ของคนแก่เป็นปัญหาสักเท่าไร คนแก่ ๆ ก็คงจะรู้จักดี. *ความอิจฉาริษยานี้ มักจะไม่ค่อยมองว่ามันเป็นนรกชนิดหนึ่ง เกิดง่ายที่สุด เกิดไม่ทันรู้,* มันเป็นสัญชาตญาณ ซึ่งแม้แต่สัตว์เดรัจฉานมันก็มีนะ. สังเกตดูให้ดี ๆ แม้แต่สัตว์เดรัจฉานมันก็อิจฉาริษยากันเป็น, แล้วมันก็หึงหรือหวงเป็น มันไล่ตีผู้อื่นไม่ให้มาแสดงอาการเป็นใหญ่เป็นโตอยู่ที่นี่. อย่างนี้ **ทำเป็นแม้แต่ไก่ แม้แต่แมว แม้แต่สุนัข ;** นี้ก็เรียกว่า **ด้วยอำนาจของสัญชาตญาณ.**

ขอให้ดูให้ดี ๆ ให้ละเอียดลออ ให้เข้าใจว่า **มันเป็นเรื่องปัญหาของชีวิตโดยหลักพื้นฐาน** อยู่อย่างนี้ ; ถ้าควบคุมไม่ได้ มันก็ยิ่งเป็นมากกว่าธรรมดา, *มีความรักมากกว่าธรรมดา มันก็เป็นบ้า* ชนิดหนึ่ง, *โกรธเกินกว่าธรรมดา มันก็เส้นโลหิตแตกตาย, ความเกลียดความกลัวที่มากกว่าธรรมดา ก็หาความสุขไม่ได้,* ความอาลัยอาวรณ์มันทรมานคนมาแล้วสักเท่าไร. จงศึกษาจากสิ่งนั้น ๆ โดยตรง ไม่ใช่ศึกษาจากหนังสือไม่ใช่ศึกษาจากคำพูด, **จะต้องศึกษาจากสิ่งนั้น ๆ โดยตรงให้รู้จักมัน ว่าถ้าควบคุมมันไม่ได้จะเป็นอย่างไร,** นี้ถ้าว่า **ควบคุมได้ มันก็ไม่เป็นมาก,** มันก็เป็นแต่พอทนได้ หรือพอรำคาญนิดหน่อย, ถ้าควบคุมได้ถึงที่สุด มันก็สบายดี.

นี้ **ถ้าเปลี่ยนกระแสของมันเสียได้ มันก็ยิ่งดี** ยิ่งขึ้นไปอีก ; เช่น **สัญชาตญาณที่มีตัวตน ก็รู้จักให้มีตัวตนในสิ่งที่จะเป็นที่พึ่งได้ ที่ควรจะเป็นประโยชน์ได้,** หรือว่าถ้ามันจะรัก แทนที่มันจะไปรักในเรื่องของกิเลส ก็ **มารักในเรื่องที่ควรรัก,** รักบิดามารดา ครูบาอาจารย์ รักพระพุทธเจ้า รักอะไรให้ถึงที่สุด เหมือนกับที่มันมีความรักในเรื่องกิเลส.

ความโกรธ ก็เหมือนกัน มัน **ควรจะพัฒนา** หรือใช้กระแสของความโกรธ **ไปโกรธศัตรูที่แท้จริง** ไม่เพียงแต่ไปโกรธเพื่อนมนุษย์ที่จะต้องอยู่ร่วมโลกกัน, **ศัตรูที่แท้จริงก็คือพญามาร.** พญามารนี้ให้ความยุ่งยากลำบากทุกข์ทรมานอยู่ตลอดเวลา ควรจะโกรธพญามารนั้นแหละให้ถึงที่สุด แล้วจองล้างจองผลาญมันเสียให้ได้.

ความเกลียด ก็เหมือนกัน ทำไมจะต้องไปเกลียดสิ่งที่มันไม่ได้รู้เรื่องราวอะไร, ทำไมไม่เกลียด **สิ่งที่น่าเกลียดที่สุด คือกิเลสที่มีอยู่ในตน, ความผิดความบกพร่องของตน** นั้น มันเป็นสิ่งที่น่าเกลียดที่สุด.

ความกลัว ทำไมจะไปกลัวเรื่องผีสางชนิดที่ว่ามันหลอกไม่มีตัว **ที่น่ากลัวจริง ๆ คือกิเลส** ทำไมไม่กลัว, ความทุกข์ทำไมไม่กลัว ใช้สัญชาตญาณแห่งความกลัวให้ถูกต้อง มากลัวสิ่งที่ควรกลัวมันก็มีผลขึ้นมา.

ความวิตกกังวลอาลัยอาวรณ์ ก็เหมือนกันแหละ ทำไมต้องไปวิตกกังวลอาลัยอาวรณ์ในสิ่งที่ทำให้เป็นทุกข์, **เปลี่ยนไปวิตกกังวลในสิ่งที่จะเป็นที่พึ่งได้เสียซิ, หรือความดี** อาลัยอาวรณ์ในความดี ที่ได้ทำขึ้นมา แล้วมันกำลังจะเปลี่ยนไป ก็ดึงเอาไว้ให้ได้อย่าให้มันไป.

ความอิจฉาริษยา นี่มัน **เป็นเรื่องของความโง่เขลาที่สุด** พอเกิดขึ้นก็เผาผลาญคนนั้น โดยที่คนถูกอิจฉาไม่รู้ตัวด้วยซ้ำไป, ก็เปลี่ยนมาอิจฉาริษยาสิ่งที่ควรอิจฉาริษยา โดยเฉพาะก็คือกิเลสนั้นอีกแหละ, หรือพญามาร **ควรอิจฉาริษยาพญามารที่มาเป็นคู่แข่ง** คู่ทำความลำบากยุ่งยากให้แก่เรา.

ถ้าจะหึงจะหวง ก็ควรจะหวง สิ่งที่มันควรจะหวง **คือสิ่งที่จะเป็นที่พึ่งได** เอาไว้ก่อนนี่ ; หมายความว่ามันจะได้มีแรงมากขึ้น, ความรักเรื่องของกิเลสมัน

แรงมาก ดึงเอามาใช้เป็นความรักในสิ่งที่ควรจะรัก, มันก็จะได้รักบิดามารดายิ่งกว่ารักชู้รักแฟน. ความรักที่มันแสนจะมากนั้นเปลี่ยนเอามาใช้รักในสิ่งที่ควรจะรัก, โกรธเกลียดกลัวก็เหมือนกัน ในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ เป็นอันตราย ทรมานเราอยู่ทุกวัน. นี่ควร**จะโกรธจะเกลียดจะกลัว จนถึงกับทำลายล้างให้หมดไป.** นี่เรียกว่า **เป็นการเปลี่ยนกระแส** หรือ *sublimate* กระแสอันรุนแรง **ของสัญชาตญาณ ให้มาในฝ่ายที่จะถูกต้อง** ซึ่งจะเห็นได้ทั่วไปว่า สิ่งที่เป็นอันตรายเขาเอามาใช้ให้เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์.

เช่น **น้ำท่วม** ถ้ามันท่วมมันก็วินาศ ; แต่ถ้า **เปลี่ยนมาใช้หมุนเครื่องไฟฟ้าเสีย มันก็กลายเป็นมีประโยชน์** อย่างนี้เป็นต้น. **สิ่งที่มีอำนาจร้ายกาจรุนแรง** นั้นแหละ เราเปลี่ยนเสีย **ให้มันมาทำกันกับสิ่งที่ทำแล้วจะมีประโยชน์ ;** ถ้าทำผิดไป มันก็เป็นเรื่องของกิเลส มันก็เกิดทุกข์เกิดโทษเหลือประมาณ. ฉะนั้นจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ เป็นศิลปสูงสุดที่ควรจะมี, คือ **เปลี่ยนกระแสของสิ่งที่เป็นสัญชาตญาณ ให้มาถูกต้องกับกระแสแห่งธรรมะ,** มีกำลังของสัญชาตญาณทั้งหมดทั้งสิ้น มาใช้ในสิ่งที่จะเป็นประโยชน์แก่ชีวิต.

นี่ดู ๆ แล้วมันก็น่าหัว ที่ว่า **สัญชาตญาณทั้งหลายมันเป็นสิ่งที่คู่กันมากับชีวิต,** ชีวิตไม่มีสัญชาตญาณแล้วมันมีมาไม่ได้. มันเป็นมาไม่ได้ ถ้ามันไม่มีสัญชาตญาณแห่งการเห็นแก่ตัว มันก็ไม่อาจจะมีชีวิตอยู่ได้, มันก็ทำสะเพร่าพลั้งเผลอจนชีวิตแตกสลายไป. เดี๋ยวนี้มัน **มีสัญชาตญาณแห่งการเห็นแก่ตัว มันก็ถนอมชีวิตไว้ได้.**

สัญชาตญาณแห่งการกินอาหาร มันต้องกินอาหาร, ถ้าควบคุมไว้ได้ มันก็กินแต่พอดี, มันไม่กินอาหารชนิดที่ทำให้ผู้กินนั้นเดือดร้อนทีหลัง. **สัญชาตญาณที่เกี่ยวกับอาหาร จะสะสมอาหาร จะมีอาหาร** จะอะไรทุกอย่างที่มันเกี่ยวกับอาหารนี่ **ทำเสียให้มันถูกต้อง ก็เรียกว่าควบคุมไว้ได้,** หรือเปลี่ยนกระแสของมันให้เดินถูกทาง.

สัญชาตญาณแห่งความกลัว ก็กลัวสิ่งที่ควรกลัว, **สัญชาตญาณแห่งการต่อสู้** ก็เอามาใช้ต่อสู้กับสิ่งที่ควรจะต่อสู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือกิเลส, **ไม่ใช่ไปตามอำนาจของกิเลส แล้วไปอิจฉาริษยาใคร,** แล้วก็ก่อเวรขึ้นแล้วก็ต่อสู้ อย่างนี้มันก็วินาศกันทั้งสองฝ่าย.

สัญชาตญาณแห่งการรักตน ก็รักตนให้มันถูกทาง อย่าให้ตามใจตน อย่าให้บำรุงบำเรอตนด้วยอำนาจของกิเลส รักตนให้ถูกทางให้ถูกเรื่อง.

สัญชาตญาณแห่งการพัฒนาตน, อย่าพัฒนาจนเป็นบ้า. คำว่าพัฒนา ๆ นี้ มันมีความหมายกำกวม คือมันแปลว่ามากขึ้น ๆ เท่านั้นแหละ เรียกว่าพัฒนา, ในภาษากรีกคำว่าพัฒนาคือ *progress* นั้นแปลว่าบ้า. คำว่า *Progress* แปลว่าบ้า นักเรียนนักศึกษาช่วยกันจำไว้ด้วย *progressive* คือขี้บ้ามักบ้า; ฉะนั้นก็ต้องรู้จักพัฒนามากขึ้นในลักษณะที่เป็นประโยชน์; ถ้าไม่เป็นประโยชน์ก็อย่าให้มันมากดีกว่า มันเท่าเดิมดีกว่า. แต่เดี๋ยวนี้เอาละเป็นอันว่าจะพัฒนา ก็พัฒนาชนิดที่มันไม่ต้องเกิดปัญหา, แต่ให้มันเกิดความสงบสุข.

สัญชาตญาณแห่งการบำเรอตนนี้ มันเป็นสัญชาตญาณ ติดมาในชีวิต ต้องการให้มีสิ่งใดสิ่งหนึ่งมาบำเรอตน, เด็กคลอดออกมาเท่านั้นแหละ มันต้องการ การบำเรอตนโดยธรรมชาติ มันต้องมีการบำเรอการขับกล่อมการอะไรเรื่อยมา จนมันเติบโตก็ยังต้องการบำเรอตนอยู่นั่นแหละ. ที่นี้เราก็ **รู้จักบำเรอในลักษณะที่ถูกต้อง,** อย่าให้บำเรอชนิดที่ได้เปรียบแก่กิเลส คือสัญชาตญาณที่มันเจริญอยู่ด้วยอวิชชา, ให้มันเป็นสัญชาตญาณที่เจริญอยู่ด้วยปัญญา หรือด้วยวิชชา, มันก็จะรู้จักหาสิ่งบำเรอตน ประเล้าประโลมตนถูกต้องและมีประโยชน์.

ขอโฆษณา อีกหน่อยโฆษณาบ่อย ๆ **เรื่องโรงมหรสพทางวิญญาณที่มีอยู่ที่นี่,** ที่รู้จักกันดีว่าโรงหนัง. นี่เราก็ **มุ่งหมายจะให้สนองสัญชาตญาณแห่งการประเล้าประโลมใจ** คือจิตต้องการประเล้าประโลม ช่วยไม่ได้ ต้องมีแน่นอน มันช่วยไม่ได้. การประเล้าประโลมใจหรือสิ่งประเล้าประโลมใจนั้น **มันเป็นปัจจัยอันหนึ่งที่ขาดไม่ได้.** เดี๋ยวนี้เขาพูดกันแต่ปัจจัย ๔ เท่านั้น; เรื่อง *อาหาร* เรื่อง *นุ่งห่ม* เรื่อง *ที่อยู่อาศัย* เรื่อง *หยูกยาแก้ไข้* พูดกันแต่ปัจจัย ๔. อาตมามาบอกไม่พอไม่ครบ **ปัจจัยที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งซึ่งขาดไม่ได้ ก็คือสิ่งประเล้าประโลมใจ;** ถ้าขาดเสียมันก็ไม่มีความสงบสุข มันจะกระวนกระวาย; ฉะนั้น **ต้องได้สิ่งประเล้าประโลมใจเข้ามาเป็นปัจจัยที่ ๕.**

ที่นี้เขาก็มีสิ่งประเล้าประโลมใจชนิดที่ส่งเสริมสัญชาตญาณฝ่ายต่ำฝ่ายความรู้สึกที่เป็นกิเลส, ก็ประเล้าประโลมใจกันแต่เรื่องกามารมณ์. เดี๋ยวนี้ **เราจะมีสิ่งประเล้าประโลมใจชนิดที่มิใช่กามารมณ์, แต่เป็นสิ่งที่ทำความพอใจให้ได้มากเท่ากัน** คือสิ่งที่ **ทำให้จิตใจสะอาด สว่าง สงบขึ้นมา,** เป็นความสุขเป็นความพอใจชนิดใหม่ นี่คือสิ่งประเล้าประโลมใจ. ฉะนั้น **ถ้ารู้จักใช้โรงมหรสพทางวิญญาณให้ถูกต้องท่านก็จะได้รับสิ่งประเล้าประโลมใจอย่างเพียงพอแล้ว, ไม่มีอันตรายมีแต่คุณประโยชน์โดยส่วนเดียว;** เป็นไปเพื่อความรู้แจ้งเห็นจริงยิ่ง ๆ ขึ้นไปเป็นปัจจัยแก่พระนิพพานไปเลย, เป็นสิ่งประเล้าประโลมใจที่ถูกต้อง.

เดี๋ยวนี้ เรามันมุ่งหรือ **รู้จักกันแต่ในสิ่งประเล้าประโลมใจเพื่อกิเลส,** มันก็เป็นอย่างไร เงินก็ไม่พอใช้, แล้วก็เดือดร้อนอยู่ตลอดเวลา **ไม่รู้จักอิ่มไม่รู้จักพอ;** เพราะว่าการประเล้าประโลมใจทำนองนั้นไม่รู้จักอิ่มจักพอ, ไม่มีวันอิ่มวันพอ เงินก็ไม่พอใช้, แล้วก็ต้องคดโกง ในที่สุดก็ต้องไปอยู่ในคุกในตะรางเป็นอันมากด้วย. ฉะนั้นมีสิ่งประเล้าประโลมใจที่ถูกต้อง คือความสงบสุข แต่มันชิมยาก ของสิ่งนี้หรืออาหารนั้

ชิมได้ยาก ; แต่ถ้าชิมได้แล้ว ชิมได้จริงแล้ว ก็จะพอใจ จะไม่กลับไปชอบสิ่งเลวร้ายเรื่องของกิเลสอีกต่อไป.

มีคนพูดว่า พวกที่ติดเฮโรอีน ทิ้งมาได้แล้ว ไม่เท่าไรมันก็กลับไปเสพเฮโรอีนอีก, มันบังคับไว้ไม่ไหว เพราะมันไม่มีสิ่งอื่นทดแทน. สิ่งประเล้าประโลมใจคือเฮโรอีนนั้น มันมีความหมายมาก มีกำลังมาก พอละมันเสียแล้วไม่เอาอะไรมาทดแทน มันก็ต้องกลับไปหาอีก ; เพราะฉะนั้นรักษากันไม่หวาดไหว. **ถ้าหากว่าได้มาทำจิตใจให้สงบสุขเป็นปกติโดยสมาธิพื้นฐานทั่วไป ให้จิตใจมันสงบเย็น** เป็นปกติ เป็นที่พอใจอย่างยิ่ง มันก็ **พอใจอยู่กับความสุขชนิดนี้, แล้วมันก็ไม่กลับไปเสพเฮโรอีนอีก.** นี่เห็นได้ไหมว่าสิ่งประเล้าประโลมใจนั้น มันไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย, มันต้องมี เพราะว่ามันเป็นความรู้สึกของสัญชาตญาณ.

ฉะนั้น **ขอให้ท่านทั้งหลาย รู้จักสิ่งประเล้าประโลมใจ ที่ไม่เป็นอันตราย** แล้วที่เกื้อกูลแก่ความเจริญจริง ๆ หรือหนทางแห่งพระนิพพานนั้นกันให้มาก ๆ เข้าไว้. ถ้าพอใจในธรรม, **มีความพอใจในรสของพระธรรม** นั่นแหละ **จะปลอดภัย, มันจะเป็นสิ่งประเล้าประโลมใจที่ยึดเหนี่ยวไว้ ในหนทางแห่งความดับทุกข์.**

เรื่องเกี่ยวกับการอวดตน ก็เป็นสัญชาตญาณ, ฉะนั้นอยากจะพูดว่าทุกคนมันอยากจะอวดตนโดยสัญชาตญาณเก็บอยู่ในความรู้สึก, มันอยากจะอวดมันไม่มีอะไรอวด มันก็ยังอดกลั้นไว้ ถ้ามีอะไรจะอวดมันก็อวดทันที. แต่โดยมากไม่เป็นอย่างนั้นมันอวดทั้งที่ไม่มีดีจะอวด, **มันอวดทั้งที่ไม่มีดีจะอวด,** มันเลยหมด หมดทุนหมดเดิมพัน. ฉะนั้น **จะต้องมีความดี ;** ถ้าอยากจะอวดตนก็ต้องมีความดีที่แท้จริงสำหรับจะอวด, เพียงแต่แสดงให้คนอื่นเห็นก็ได้ ไม่ต้องอวด มันก็เข้ากันได้กับสัญชาตญาณที่มันต้องการจะอวดตน, แล้วก็ไม่ให้มันบีบคั้นหรือกดดันอะไรมาก, แล้วก็ **ทำให้มันมี**

สิ่งที่จะอวด คือความดีอันแท้จริง. ดังนั้นรีบแข่งขันทำความดีอันแท้จริงกันไว้มาก ๆ แล้วทำไว้เหลือไว้ส่วนหนึ่งเผื่อไว้ว่า สำหรับจะได้อวด คือแสดงให้เขาเห็นว่ามันมีดี ; **ถ้าว่ามันมีดีอวดจริง มันไม่ใช่ อวดดี** ดอก.

คำนี้มันเล่นตลกคำพูดมันเล่นตลก **ที่ว่าอวดดี ๆ นั้นคือมันไม่มีดีจริงที่จะอวด, หรือมันไม่มีดีเสียเลย** แล้วมัน **ไปอวดเข้ามันก็เป็นอวดดี.** แต่ถ้าว่ามันมีจริง **มีดีจริง ๆ อยู่ในตัว ไปอวดเข้า** มันก็ไม่ใช่อวดดี **มันเป็นการประกาศความดีให้ผู้อื่นรู้** ความหมายคนละอย่าง **เรื่องอวดดีนี้มันเป็นเรื่องเหลวไหลที่สุด โง่เขลาที่สุด; แต่ถ้าเรื่องประกาศความดี** ที่มีอยู่จริงให้ผู้อื่นรู้ มันก็ใช้ได้ไม่เป็นไร, **สัญชาตญาณมันมีอยู่ อย่างที่ยกเว้นไม่ได้** มันต้องการจะอวด ; แม้แต่สัตว์เดรัจฉานมันก็มีลักษณะอาการที่ต้องการจะอวดสวย อวดดี อวดเก่ง อวดอะไรของมัน, เรียกว่ามันเป็นสัญชาตญาณชนิดที่มีอยู่จริงในชีวิต ; ดังนั้น **จะต้องแก้ปัญหาข้อนี้ให้ลุล่วงไปด้วยดี.**

สัญชาตญาณอย่างอื่น ก็อย่างเดียวกันแหละ, **สัญชาตญาณของการสืบพันธุ์ ถ้าควบคุมไว้ไม่ได้ มีปัญหามากที่สุด,** มันไปหลงใหลเหยื่อของธรรมชาติที่จ้างคนให้สืบพันธุ์, แล้วมันก็หลงอยู่แต่สิ่งที่หลอกลวงเหล่านั้น มันไม่ได้ตั้งใจจะมีพืชพันธุ์อันบริสุทธิ์อันแท้จริง, นี้มันปัญหาเต็มไปทั้งโลก. **กามารมณ์นั้นธรรมชาติมีไว้สำหรับล่อหรือจ้างคนโง่ให้ทำการสืบพันธุ์** ซึ่งมันยุ่งยากลำบาก มันสกปรก มันน่าเกลียด มันอะไรหลาย ๆ อย่าง, เรื่องการสืบพันธุ์มันต้องมีของที่ล่อลวงใจที่สุดคือกามารมณ์ มาปะหน้าไว้ให้สัตว์มันยอมทำการสืบพันธุ์. ถ้าเรารู้เท่าทันอันนี้ **เราก็จะต้องควบคุมให้ได้** จะควบคุมให้ได้ คือว่าไม่กินเหยื่อที่ล่อนั้น, แล้วก็สืบพันธุ์โดยบริสุทธิ์โดยความมุ่งหมายว่าจะมีพืชพันธุ์ที่ควรจะมี ตามความรู้สึกของสัญชาตญาณ ที่มันต้องการจะมีพืชพันธุ์ แล้วก็รักพืชพันธุ์, **ทำให้ถูกต้อง แล้วปัญหามันก็ไม่มีเกี่ยวกับเรื่องนี้.**

เดี๋ยวนี้มันไม่ทำอย่างนั้น, ไม่ได้เป็นการสืบพันธุ์ที่บริสุทธิ์ แต่เป็นการส่งเสริมกิเลส กิเลสได้เหยื่อ, แล้วก็หลงใหลในเหยื่อของกิเลส มันก็ลืมตัว, มันก็ทำผิดพลาดได้อีกมากมาย. **นี่ปัญหาเกี่ยวกับกามารมณ์นี้เป็นปัญหาใหญ่ในโลก,** ลองคิดดูเถิด; เพราะมันควบคุมสัญชาตญาณอันนี้ไว้ไม่ได้ หรือจะเปลี่ยนกระแสของมันไปในทางที่ดีกว่าไม่ได้ มันก็ต้องได้รับปัญหาเช่นนี้.

นี่เรารู้จักสัญชาตญาณกันขึ้นมาให้เพียงพออย่างนี้ คุณย่าคุณยายจะไม่เคยได้ยินคำ ๆ นี้ก็ไม่เข้าใจ; แต่ไม่เป็นไรก็จะบอกให้รู้กันเดี๋ยวนี้ก็ได้ว่า **ความรู้สึกที่มันรู้สึกได้เองประจำมาในสันดานในชีวิตนั่นแหละคือสัญชาตญาณ,** ไม่ต้องมีใครมาสอนมันก็ทำเป็น. **ถ้าควบคุมไว้ไม่ได้ มันก็ทำเกินพอดี** แล้วกลายเป็นกิเลสขึ้นมา **ทำให้เกิดทุกข์, ถ้าทำถูกต้องพอดีมันก็ไม่ถึงกับเกิดทุกข์** แต่มันก็ยังไม่เป็นที่น่าพอใจ **จะต้องใช้สัญชาตญาณนั่นแหละ ให้เจริญ** ให้ **ก้าวหน้า** ให้สูงขึ้นไปในทางที่ **ถูกต้องจนเปลี่ยนชื่อใหม่ว่าโพธิ.** สัญชาตญาณที่ไม่มีความถูกต้อง ไม่ได้รับการบำรุงอย่างถูกต้อง เป็นไปอย่างแรงกล้านั้นเรียกว่ากิเลส; แต่ถ้า **สัญชาตญาณนั้นได้รับ** การ**อบรมควบคุมอย่างถูกต้อง** เป็นไปอย่างถูกต้อง มัน **เรียกว่าโพธ.**

กิเลส กับ **โพธิ** มันตรงกันข้ามคนละทิศคนละทาง ไกลกันยิ่งกว่าฟ้าและดิน แต่แล้วมันก็ **เป็นเรองของสัญชาตญาณทั้งนั้น,** เป็นเรื่องของสัญชาตญาณทั้งนั้น. ฉะนั้นดูให้ดีว่า **ความรู้สึกพื้นฐานเดิม ๆ แห่งจิตใจ** ของเรา **ปล่อยไปตามเรื่องไม่มีการควบคุม มันก็กลายเป็นกิเลส,** แต่ถ้า **ควบคุมไว้อย่างถูกต้อง มันก็กลายเป็นโพธิ. กิเลสก็เป็นเรื่องเศร้าหมอง** เป็นเรื่อง **เผาลน เป็นเรื่องทำลาย, โพธิก็เป็นเรื่องทำให้รู้** ตามที่เป็นจริงว่าควรจะทำอย่างไร, แล้วก็ **ประพฤติปฏิบัติให้สำเร็จประโยชน์** ตามนั้นคือ **ดับทุกข์ได้.**

นี่ขอพูดอีกทีหนึ่งว่า **กิเลสกับโพธิ** นั้นไม่ใช่อื่นไกลพี่น้องกัน, *กิเลสกับโพธินั้นไม่ใช่อื่นไกลพี่น้องกัน*; ถ้าได้รับ **การพัฒนาไม่ถูกต้อง มันก็กลายเป็นกิเลส,** ถ้าได้รับ **การพัฒนาถูกต้อง มันก็กลายเป็นโพธิ,** ซึ่งมันก็ล้วนแต่เป็นสัญชาตญาณด้วยกัน. ฉะนั้นขอให้นักเรียนนักศึกษาครูบาอาจารย์ทั้งหลาย สนใจเรื่องนี้, ที่อาตมา**นำมาพูด ก็เพื่อจะให้เข้าใจธรรมะมากขึ้นธรรมะดีขึ้น.**

เราต้องการจะศึกษาธรรมะที่ดับทุกข์ได้; แต่หารู้ไม่ว่า **เรื่องทั้งหมดนั้น**มันเป็นเรื่องของการที่ว่า จัดการลงไปกับสิ่งที่เรียกว่าสัญชาตญาณ, **เข้าไปควบคุม เข้าไปจัดการ เข้าไปพัฒนา** เข้าไปอะไรก็ตาม **กับสิ่งที่เรียกว่าสัญชาตญาณ,** อย่างที่ยกตัวอย่างมาแล้ว ว่า **สัญชาตญาณแห่งความรัก ก็ควบคุมให้มันรัก** ชนิดที่ปลอดภัย**ที่ควรรัก** รักถึงที่สุดก็ไม่มีอันตรายอะไร, **สัญชาตญาณแห่งความโกรธ ก็ไปรู้จักโกรธสิ่งที่ควรโกรธ** โดยเฉพาะความทุกข์. เกิดขึ้นมาทีไร **กิเลสเกิดขึ้นมาทีไร** ความทุกข์เกิดขึ้นมาทีไร **ก็รู้จักโกรธ** รู้จัก**เกลียด** รู้จัก**กลัว** มันให้มาก ๆ ซิ. **นี่สัญชาตญาณก็จะมีประโยชน์. เดี๋ยวนี้เอาไปโกรธเกลียดกลัวเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน** ชนิดที่ตัวเองไปสร้างเรื่อง สร้างเวร สร้างกรรม สร้างอะไรขึ้นมา แล้วก็ทำลายล้างกัน มันก็ **เป็นเรื่องโง่** เท่าไร จะให้คะแนนว่ามันโง่เท่าไร ดูมันจะไม่มีตัวเลขนั้น.

เป็นอันว่าได้พูดให้เข้าใจพอสมควรแล้ว ว่า **ศึกษาธรรมะก็คือศึกษาสิ่งที่จะควบคุมสัญชาตญาณ. โดยหลักจริยธรรมทั่วไป เขาก็แบ่งความรู้สึกออกเป็น ๒ ฝ่าย** คือความรู้สึกฝ่ายต่ำ มันก็เดินไป **ฝ่ายต่ำ,** กับ ความรู้สึก **ฝ่ายสูง** มันก็เดินไปฝ่ายสูง, มันเป็นเรื่องของสัญชาตญาณที่ไม่ได้ควบคุมอย่างถูกต้อง มันก็เดินไปฝ่ายต่ำ, ถ้าได้รับความควบคุมถูกต้อง มันก็เดินไปฝ่ายสูง. แล้วจะว่าเป็นเรื่องไม่สำคัญอย่างไร, มันเป็นเรื่องทั้งหมดทั้งสิ้นของมนุษย์ ที่จะต้องไม่เดินไปฝ่ายต่ำ แล้วก็จะเดินไปในฝ่ายสูง. ฉะนั้นถ้าเรา **จะรู้เรื่องธรรมะให้ถึงรากถึงเหง้า ก็ต้องรู้เรื่องที่เรียกว่าสัญชาตญาณ;**

แม้ว่าคำ ๆ นี้จะไม่มีในคัมภีร์ของพุทธศาสนา แต่มันก็มีคำชื่ออื่น, **ชื่ออื่นซึ่งเป็นสัญชาตญาณ คือคำว่ากิเลสหรือโพธิ** เป็นต้น.

สัญชาตญาณที่เดินไปผิดเป็นกิเลส, สัญชาตญาณที่เดินไปถูกเรียกว่าโพธิ, มันมีเชื้อสำหรับที่จะวิวัฒนาการเป็นอะไรอยู่อย่างครบถ้วน. **เชื้อแห่งความเป็นพระพุทธเจ้า ก็มีอยู่ในสัญชาตญาณ คือความต้องการจะรู้** ต้องการ **จะดี** ต้องการ **จะปลอดภัย** ต้องการ **จะหลุดพ้น** มันมีอยู่ในสัญชาตญาณ, แต่มันเป็นเหมือนกับพืช เมล็ดพืชที่ไม่ได้เพาะไม่ได้หว่าน แล้วมันก็ล่วงสมัย มันก็เพาะไม่ขึ้น มันก็ตายไปเสียก่อน, **แต่ทุกคนมีเชื้อแห่งโพธิอยู่ในสัญชาตญาณ.** ฉะนั้นรีบจับฉวยเอามาให้ได้ เอามาเพาะ, เอามาเพาะเหมือนกับเราเพาะเมล็ดพันธุ์ไม้, แล้วก็หล่อเลี้ยงไว้ให้ดีจนเจริญเติบโตออกเป็นต้นเป็นใบเป็นดอกและเป็นผล สมตามความปรารถนา.

เดี๋ยวนี้เชื้อแห่งความเป็นพุทธะ ที่มีอยู่ในสัญชาตญาณ มันไม่ได้รับการบำรุงส่งเสริมมาในทางนี้, มัน **ปล่อยไปตามบุญตามกรรม มันก็เลยเป็นเรื่องของกิเลสหมด,** แล้วมันก็ตายไปกับกิเลสนั่นเอง. คน ๆ นั้นก็เกิดมา มีสัญชาตญาณของกิเลสแน่นหนา ๆ ๆ แล้วมันก็ตายไปกับกิเลสนั่นเอง, มันน่าสังเวช. แต่ถ้าว่าคนหนึ่งเผอิญได้รับสิ่งแวดล้อมดี จนได้รับการศึกษาดีถูกต้อง **สามารถจะเพาะหรือเลี้ยงเมล็ดพืชแห่งความเป็นพุทธะ** หรือความดีให้เจริญงอกงาม มันก็เจริญในทางจิตใจ**จนเอาชนะความทุกข์ทั้งหลายได้** แล้วมันก็ตายไปก็ไม่เป็นไร, มัน **ก็ไม่เสียทีที่เกิดมา** เพราะว่า **ได้รับสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ.**

ฉะนั้น จึงขอยืนยันว่า คำ ๆ นี้เป็นสิ่งที่ต้องรู้จัก แม้คุณย่าคุณยายคุณป้าทั้งหลายที่ไม่เคยได้เล่าเรียนอย่างโรงเรียน ไม่เคยได้ยิน **คำว่าสัญชาตญาณ** ก็รู้เถอะว่า**มันมีสิ่งนี้อยู่ คือความรู้ที่มันเกิดได้ของมันเองในตัวมันเอง ติดอยู่กับสิ่งที่เรียกว่า**

ชีวิต. สิ่งที่เรียกว่าชีวิตจะต้องมีสัญชาตญาณ อย่างที่กล่าวมาแล้ว, **เป็นสัญชาตญาณหลาย ๆ อย่าง, มีสัญชาตญาณแม่ ก็คือว่าสัญชาตญาณแห่งความมีตัวตน** รู้สึกว่ามีตัวตน เป็นตัวเป็นตน และมีของ ๆ ตน, นี่เป็นสัญชาตญาณแม่ แล้วก็คลอดลูกออกมาเป็นสัญชาตญาณอีกมากมาย, นึกดูก็ได้ นึกดูเองก็ได้. ความรู้สึกอะไรที่มันเกิดขึ้นได้เองนี้. เดี๋ยวนี้เรา **ยกตัวอย่างมาเพียงเป็นเครื่องสังเกต** เท่านั้น : **สัญชาตญาณแห่งการต้องการอาหาร ต้องกินอาหาร ต้องแสวงหาอาหาร, สัญชาตญาณแห่งความกลัว ต้องมี** ความกลัว, **ต้องกลัว** สิ่งที่มีลักษณะชวนให้กลัว, แล้วมันก็ **ต้องมีสัญชาตญาณแห่งการหลบหนี** หลีกหนีหลบซ่อน, มีความรู้สึกที่ **จะต้องหวาดผวา** ที่จะต้อง **ระแวง** ที่จะต้อง **เตรียมพร้อม,** แล้วมันก็มีความรู้สึกเกินกว่าเหตุ มันก็ **ต้องการเพื่อน,** มันต้องการการอยู่อย่างเป็นเพื่อน อยู่อย่างเป็นหมู่เป็นฝูง **เพื่อบรรเทา**ความกลัว. นี่มันเกิดได้เอง มันเกิดได้เอง, **เห็นได้ง่ายในสัตว์ที่เป็นไปตามธรรมชาติ.**

สัญชาตญาณแห่งการต่อสู้ ทีนี้มัน **ไม่ยอมแพ้** มันมีสัญชาตญาณแห่งการต่อสู้ อย่างไรก็ต้องต่อสู้ มันจึงมีการต่อสู้, **รู้จักความคิดที่จะต่อสู้** ลูกหมาลูกแมวลูกไก่ลูกอะไรก็มันรู้จักคิดต่อสู้ กระทั่งลูกคนก็ค่อย ๆ คิดในทางต่อสู้มากขึ้น, แล้วมัน **ก็มีการป้องกัน มีสัญชาตญาณแห่งการป้องกัน** ซึ่งเป็นการต่อสู้ชนิดหนึ่งด้วยเหมือนกัน. ดูให้ดี ๆ มองให้ดี ๆ ว่า การป้องกันมันก็คือต่อสู้ชนิดหนึ่งด้วยเหมือนกัน, แล้วมันก็ **ต้องเกิดอาการแห่งโทสะโกรธแค้นพยาบาทประทุษร้าย,** หรือ **การกระทำที่โหดร้าย**ที่อำมหิตให้สาสมกันอย่างนี้ มัน **มาจากสัญชาตญาณอันนี้ ที่ควบคุมไว้ไม่ได้.**

แล้วมันก็ **มีสัญชาตญาณที่รักตน** แล้ว **มันก็เห็นแก่ตน** มัน **ต้องการให้ได้รับการบำเรอ ;** เมื่อมีความรักตนเห็นแก่ตน มันก็ **ต้องอิจฉาริษยา** คลอดลูกออกมาเป็นความรู้สึกที่เป็นการอิจฉาริษยา. ทีนี้ถ้ามัน **รักเกินไป** มัน **เห็นแก่ตน**

มากเกินไป มันก็ลบหลู่ดูหมิ่นผู้อื่น, เห็นแก่ตนเกินไป มันก็น่าหัวแหละที่มันจะทำชนิดที่เรียกว่า **ทำลายตนโดยไม่รู้สึกตัว;** เช่นมัน **รักตนเห็นแก่ตน** แล้วมัน**ขี้เกียจมันนอนเสีย มันไม่ทำงาน. ที่มันขี้เกียจนอนเสีย มันก็คือรักตนนั่นเอง** มันเอาข้างรักตนโดยไม่ต้องทำงานขี้เกียจนอนเสียไว้ทีก่อน, ทั้งที่มันมีความรู้สึกรักตนเห็นแก่ตน, มันเล่นตลกกันอยู่อย่างนี้ สังเกตดูให้ดี ๆ.

สัญชาตญาณแห่งการสืบพันธุ์นั้น ก็ขอให้ระวังกันไว้ทุกคนเถอะ ว่ามัน**มีโอกาสที่จะถูกหลอกลวงด้วยเหยื่อ ที่ธรรมชาติวางไว้สำหรับหลอกคนให้สืบพันธุ์.** คนรู้ไม่เท่าไม่ทัน มันก็ต้องตกไปสู่การสืบพันธุ์ เพราะต้องการกินเหยื่อคือกามารมณ์.

สัญชาตญาณแห่งการพัฒนาตน คืออยากจะดียิ่ง ๆ ขึ้นไป ไม่หยุดอยู่กับที่. นี้มันเห็นได้ชัดว่ามีแม้ต้นไม้ต้นไล่แม้สัตว์เดรัจฉาน มันก็พัฒนาตนให้ดีกว่า ให้มากกว่า ให้สูงกว่า ให้สบายกว่า, แล้วมันก็เลย **กลายรูปเป็นเตลิดเปิดเปิงเป็นเรื่องมารยาสาไถย,** มันก็สะเพร่าเลินเล่ออะไรขึ้นมาก็ได้ เพราะความที่มันอยากดี จนควบคุมไว้ไม่ได้ ควบคุมไว้ไม่ทัน.

สัญชาตญาณที่ว่าต้องมีอะไรมาแวดล้อมเราและบำเรอเรา: เห็นได้ง่าย ๆ เกือบจะไม่ต้องพูดก็ได้ ความรู้สึกอย่างนี้มันเป็นความรู้สึกเกิดเองเกิดได้เอง. สังเกตดูให้ดีมันมีมา **ตั้งแต่เล็กจนบัดนี้** มันก็ยังมีความรู้สึกอันนี้ **ต้องการให้อยู่ในท่ามกลางการบำรุงเอาอกเอาใจอะไร ของสิ่งที่แวดล้อม** คือของผู้อื่น; ถ้าเขาเฉยเมยไม่เอาอกเอาใจ ก็หาว่าเขาดูถูกแล้ว หรือว่าเสียเกียรติแล้ว ซึ่งมันเป็นความรู้สึกได้เองเกิดความรู้สึกได้เอง ไม่ต้องมีใครมาสอนว่ามึงจงรู้สึกอย่างนั้น, มันรู้สึกได้เอง นี้จึงเรียกว่าสัญชาตญาณ.

สัญชาตญาณอวด มันก็เป็นเรื่องที่น่าหัว **ยอมลำบากยอมเสียเงินยอมอดกลั้นอดทน ยอมอะไรเพื่อจะได้อวด.** นี่อำนาจของสัญชาตญาณที่มันเป็นไปผิด. ฉะนั้นควบคุมให้มันเดินไปถูกซิ ให้ทำดีเข้าไว้ก็แล้วกัน, แสดงให้คนอื่นเห็นได้ ไม่เรียกว่าอวด.

สัญชาตญาณแห่งการมีอยู่แห่งตน อย่างไร ๆ เอาตัวตนไว้ก่อนเสมอ ข้อนี้เกิดความคิดหรือเกิดกิเลสอะไรได้มากมาย ซึ่งจะได้กล่าวกันต่อไปในข้างหน้า. ในที่สุดมันก็มีความรู้สึก **ต้องการมีอยู่อย่างนิรันดร, ตัวกูต้องการจะมีอยู่อย่างนิรันดร ก็เป็นความคิดที่เกิดได้เอง,** เกิดได้เองไม่ต้องมีใครมาสอน เมื่อมันเห็นแก่ตัวมากเข้ามันก็ไม่ต้องการจะดับ มันก็ต้องการจะมีอยู่ แล้วก็เห็นว่าดีที่สุดก็คืออยู่กันนิรันดรเลย.

ฉะนั้น **ความคิดที่จะมีอยู่นิรันดรนี้ มันเป็นความคิดลึก, เป็นความคิดพื้นฐานรากฐานของสติปัญญา** สำหรับจะได้ค้นหากันต่อไป ว่า **ทำอย่างไรจึงจะพบชีวิตนิรันดร** ซึ่งเป็นต้นปัญหาหรือ **เป็นตัวปัญหาของศาสนาทั้งหลาย** ที่เสนอกันเข้ามา แข่งขันกันเข้ามาเสนอว่าทำอย่างไรจึงจะมีชีวิตนิรันดร. นั่นแหละ **มันขึ้นกันอยู่กับสิ่งที่เรียกว่าสัญชาตญาณไปเสีย** ทุกสิ่งทุกอย่าง.

เอาละ, เป็นอันว่าอาตมาก็ได้บอกให้ทราบถึงสิ่งที่เรียกว่าสัญชาตญาณ, และบอกให้ทราบถึงความประสงค์ของการที่จะต้องเทศน์ ต้องพูด ต้องสอนเรื่องนี้ ว่ามีอยู่อย่างไร, แล้วก็จะได้พูดต่อไป ต่อจากเรื่องที่พูดไว้แล้วในครั้งก่อน. คงจะช่วยบรรเทาข้อขัดข้องให้แก่ผู้ที่เพิ่งมาฟังเป็นครั้งแรกนี้ได้มาก.

[*เริ่มการบรรยายครั้งนี้.*]

เอ้า, ทีนี้ก็จะพูดกันถึงเรื่อง **สัญชาตญาณที่ควบคุมไว้ไม่ได้ แล้วกลายเป็นกิเลส.** กิเลสทั้งหลายมองดูแล้วก็จะได้พบรากฐานอยู่ที่สัญชาตญาณที่ควบคุมไว

ไม่ได้. **ในครั้งที่แล้วมาก็ได้พูดถึงกิเลสโดยตรง** เช่นโลภะ โทสะ โมหะ, กิเลสเล็ก ๆ เช่น **อุปกิเลส** ทั้งหลาย, แล้วก็พูดถึง **อาการของกิเลส** หลาย ๆ อย่าง หลาย ๆ อย่างกระทั่งว่า **เรื่องของนิวรณ์** ซึ่งเป็นกิเลสเพียงกรุ่น ๆ.

สัญชาตญาณกับตัณหา ๓.

ทีนี้ก็เหลืออยู่ที่จะพูดต่อไป ก็คือเรื่องกิเลสที่จริงจังขึ้นมา คือจะพูดถึง **ตัณหา ๓,** เรื่องอริยสัจจ์น่ะมีเรื่องทุกข์ เรื่องเหตุให้เกิดทุกข์, แล้วเหตุให้เกิดทุกข์ก็แจกเป็นตัณหา ๓. **ตัณหานั้นคือความอยาก, ความอยากความต้องการนั้น** *เป็นเรื่องของสัญชาตญาณ* เพราะว่าชีวิตมันรู้จักอยากรู้จักต้องการ ให้ตัวมีอยู่ ให้ได้ปัจจัยสำหรับหล่อเลี้ยงให้ตัวมีอยู่, ให้ได้รับสิ่งบำรุงบำเรอให้ได้ความเจริญความก้าวหน้า หรือกระทั่งได้สิ่งที่มันรู้สึกว่า มันถูกกับความรู้สึกหรือกิเลสนั่นเอง.

อ้อ, เดี๋ยวจะขอพูดให้ชัดเสียหน่อยว่า คำว่า **ตัณหา ๆ** นี้แปลว่า **ความอยากที่มาจากความโง่,** โดยเฉพาะนักเรียนนักศึกษาทั้งหลาย ช่วยจดจำข้อความนี้ไว้ให้ชัดเจนว่า **ความอยากที่มาจากความโง่ จึงจะเรียกว่าตัณหา.** เขามักจะพูดกันว่าความทะยานอยากความดิ้นรนอย่างแรง เป็นตัณหานั้นไม่ถูกดอก, ถูกน้อย. **ความอยากที่มาจากความโง่จึงจะเรียกว่าตัณหา** หรือโลภะก็ได้ ตัณหาก็ได้, แล้วมันก็รุนแรงเป็นธรรมดา. นี้ถ้าว่าความอยากหรือความต้องการหรือ **ความประสงค์ที่ไม่ได้มาจากความโง่ ไม่ได้มาจากอวิชชา แต่มาจากสติปัญญา รู้ว่าควรต้องการอะไร** ควรอยากอะไรอย่างนี้ **ไม่เรียกว่าตัณหา.** ฉะนั้น อย่าไปแปลคำว่าตัณหาลุ่น ๆ ว่า ความทะยานอยาก มันต้องให้ชัดลงไปว่า **เพราะความโง่ มันจึงจะเป็นตัณหา.**

ทีนี้สิ่งที่เรียกว่า **ตัณหา** นั้นมันมีว่า **มีความอยากในกาม** คือสิ่งที่น่ารักน่าใคร่ เรียกว่า **กามตัณหา,** แล้วก็ **มีตัณหาในความเป็น** ในความเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ที่น่าเป็น ก็เรียกว่า **ภวตัณหา,** แล้วก็มีความอยากที่จะไม่เป็น ในบางกรณีมันหมุนกลับ **อยากที่จะไม่เป็น** รวมกระทั่งอยากตาย ก็เรียกว่า **วิภวตัณหา ;** จำกัดความง่าย ๆ ว่า **อยากได้เป็นกามตัณหา, อยากได้หรืออยากมีเป็นกามตัณหา, อยากเป็นเป็นภวตัณหา** *ภวะ* แปลว่า *เป็น* ถ้า **อยากสูญ** เรียกว่า **วิภวตัณหา. อยากได้ อยากเป็น** แล้ว **อยากสูญ นี่ความอยากของคนโง่,** จะไม่มีอะไรมากไปกว่านี้. นี่อยากเป็นคนโง่หรืออยากเป็นคนฉลาด ก็ไประวังเอาเอง. **อยากได้** ในสิ่งที่จะสนองความใคร่, **อยากเป็น** ก็เป็นในลักษณะที่จะได้สิ่งที่ตัวใคร่, **อยากสูญ** นั้นเมื่อมันหมด หมดท่าขึ้นมา.

เมื่อความโง่มันถึงสุดเหวี่ยง เลยเห็นว่าความสูญไป ความตายไป ความไม่มีอยู่นั่นแหละดี มันก็เลย **อยากตายหรืออยากสูญ ;** แต่ไม่ค่อยมีใครอยาก, มีเป็นส่วนน้อย, แต่มันก็มีได้. ถ้าว่าพรรณนา พรรณนาความเลวของความมีชีวิตอยู่ ตายเสียดีกว่า, พรรณนาพรรณนากันทั้งเช้าทั้งเย็นก็จะมีคนเชื่อ และอยากตายก็ได้.

คราวหนึ่งมีข่าว ที่ประเทศไหน หรือสำนักงานจะอยู่อาฟริกา หรือประเทศไหน *ของพวกลัทธิสั่งสอนของมิชชันนารี นัดพร้อมกันหมด* ทั้งอาจารย์ทั้งลูกศิษย์ลูกเล็กเด็กแดง *กินยาไซยาไนด์ ตายคราวเดียว ๒–๓ พันคน เพราะได้รับคำสั่งสอนว่า ตายดีกว่า.* เราได้ทำดีที่สุดแล้ว พอตายแล้วเราไปอยู่กับพระเป็นเจ้าทันที แล้วจะมาทนทุกข์ทรมานอะไรกันอยู่ที่นี่, ก็เลยสมัครตายกันหมด ๒–๓ พันคน, แล้วหัวหน้าก็ให้กินยาตายพร้อมกันหมด. นี่เมื่อมันอยากตายมันก็มีได้เหมือนกัน แล้วมันก็อยากอย่างแรงนะ เพราะว่าตายไปได้ดีกว่าก็เลยอยากตาย.

นี่ **เรื่องอยากได้** อยากได้เหมือนใจจะขาด—ที่ตรงกับกิเลส **ก็อยากเป็นนั่นเป็นนี่** ที่สามารถจะเรียกร้องหรือบังคับ เอาสิ่งที่ต้องการได้ตามที่ปรารถนา **ก็อยากเป็น** เป็นใหญ่เป็นโตมีอำนาจวาสนานี้มันก็อยากเป็น แล้วถ้าว่ามันหมดท่าหรือเหตุการณ์มันแวดล้อม มันแสดงว่าไปไม่รอด แล้วมันก็ **อยากตาย เป็นเรื่องผิดเหมือน ๆ กันทั้งหมด** **อย่าเข้าใจว่าอยากตายนั้นเป็นเรื่องเก่ง** เป็นคนเก่งหรือเป็นคนพิเศษ มันก็โง่เท่ากันนั่นแหละ, **อยากได้** หรือ **อยากเป็น** หรือ **อยากตาย** นี้มันก็ **โง่เท่า ๆ กัน** **เพราะว่ามันอยากด้วยความโง่.**

นี่ **ความอยากที่รุนแรง** อย่างนี้ **มันมาจากสัญชาตญาณแห่งความมีตัวตน** ซึ่งมีสัญชาตญาณแห่งการจะพัฒนาให้ดีที่สุด ให้ได้สิ่งที่ดีที่สุด มันก็เลยอยากไปตามความรู้สึกของตัวตน, มันก็เกิดความอยาก ๓ **ชนิดนี้ขึ้นมา** : เห็นแก่ตน มันก็อยาก**ได้กามารมณ์สูงสุด เป็นกามตัณหา,** เห็นแก่ตน **อยากให้ตนเป็นนั่นเป็นน เป็นดีที่สุดจะได้สบาย,** หรือว่าได้เป็นผู้มีอำนาจวาสนา แล้วก็จะได้กอบโกยเอาปัจจัยของกามารมณ์ของอะไรที่น่าปรารถนามาได้โดยง่าย เพราะความเป็นนั้น ๆ, หรือบางทีก็จะนึกเอาเป็นโดยไม่ต้องกินอะไร ไม่ต้องทำอะไร ให้ได้อยู่เป็นอย่างของทิพย์ของสวรรค์, ไม่ต้องกินต้องใช้อะไร ก็อยู่เป็นสุขเหมือน **พวกพรหม** อย่างนี้ มันก็เรียกว่า **อยากเป็น** อยากเป็น. ทีนี้ถ้าในบางกรณีมัน **หมดหนทาง มันก็ฆ่าตัวตาย** ชนิดที่มีอยู่โดยมากไม่น้อยเหมือนกัน ; การฆ่าตัวตายเดี๋ยวนี้ยิ่งมากขึ้น เพราะปัญหาในโลกนี้มันมีมากขึ้น. แต่ว่าอยากตายนี้ยังมีความหมายว่า อยากเพื่อไม่เป็นอยู่, อยากเพื่อไม่ ๆ ๆ ไม่อะไรก็แล้วกัน เรียกว่า **วิภวตัณหา** ได้เหมือนกัน. **ความอยากได้** หรือ **อยากเป็น** นั้นมัน มาจาก**สัสสตทิฏฐิ,** ส่วน **ความอยากตายนั้นมาจากอุจเฉททิฏฐิ.** ความรู้สึกส่วนลึกมันต่างกัน อุจเฉททิฏฐิอยากสูญนั้น ก็เพราะมันเห็นแก่ตนไปในทางกลับตรงกันข้าม ว่าอยู่นี้ไม่ถูกต้องแล้ว, ตายถูกต้องของตน, ความตายเป็นความถูกต้องแก่ตน **มันก็เลยอยากตาย.**

นี่จงมองดูให้เห็นว่า **ตัณหาทั้ง ๓ มันมาจากสัญชาตญาณแห่งการเห็นแก่ตน,** มันก็เลยเกิดความอยากตามสมควรแก่กรณี. นี่เรียกว่า **สัญชาตญาณมันออกมาเป็นกิเลส,** สัญชาตญาณได้รับการปรุงโดยสิ่งแวดล้อม ออกมาเป็นรูปของกิเลส : *สัญชาตญาณแห่งการเห็นแก่ตน, แห่งการรักตน, แห่งการต้องการบำเรอตน,* หรือ *ต้องการอวดตน* อะไรก็ตาม มัน **รวมกำลังกันเข้าแล้วทำให้เกิดความอยาก ๓ ประการนี้ ซึ่งเป็นกิเลส.**

สัญชาตญาณกับอุปาทาน.

ทีนี้ดูต่อไปอีกถึงหมวด **อุปาทาน** อุปาทาน คือ ความยึดมนถือมั่น มันก็แสดงว่าเป็นเรื่องของตนอย่างยิ่งอยู่แล้ว, อุปาทานมันยึดมั่นเรื่องตนเรื่องของตน.

อุปาทานที่ ๑ เป็นกามุปาทาน – ยึดมั่นโดยความเป็นกาม เป็นของน่ารักน่าใคร่ ก็ความใคร่ของตน แล้ว **ก็เพื่อได้แก่ตน** เป็นการบำเรอตน ตามความต้องการของสัญชาตญาณ.

แล้วอุปาทานที่ ๒ **ทิฏฐุปาทาน—ความยึดมั่นด้วยทิฏฐิ** ด้วยความเห็นว่าเป็นอย่างไร, มันก็เป็นเรื่องของตัวตนที่หัวแข็ง เป็นตัวกู. ถ้าเป็น **กามุปาทานเป็นตัวตนชนิดของกู,** ถ้าเป็น **ทิฏฐุปาทานมันเป็นเรื่องตัวตน** ประเภทตัวกู ตัวกู ไม่ยอมใคร. กิเลสที่เป็นเหตุให้ถือรั้นไม่ยอมใครนี้ คือสิ่งที่เรียกว่าทิฏฐุปาทาน, เป็นเรื่องของตัวกู มีความเห็นแก่ตน แล้วก็ยึดมั่นตน แล้วก็ยืนยันในความรู้สึกอันนี้.

ทีนี้ อุปาทานที่ ๓ **สีลัพพัตตุปาทาน—ยึดมั่นศีลและพรต** คำนี้จะบอกให้รู้ว่า **อธิบายกันผิด ๆ** คือเขามักจะอธิบายกันว่า ไปยึดมั่นระเบียบปฏิบัตินอกศาสนาอื่น;

ไปยึดมั่นระเบียบปฏิบัติของเดียรถีย์อื่น, ทำผิด ๆ ตามลัทธิอื่นจึงจะเรียกว่าสีลัพพัตตุปาทาน. เช่นไปทรมานตนบ้าง, ไม่กินอาหารกินหญ้าบ้าง, กินอุจจาระบ้าง, อะไรก็ตาม, ไปถืออย่างนั้น ประพฤติอย่างสุนัข ประพฤติอย่างวัว ก็เรียกว่าสีลัพพัตตุปาทาน **ที่จริงไม่ใช่อย่าอธิบายอย่างนั้น. ขอยืนยันว่าอย่าอธิบายอย่างนั้น, จงอธิบายว่า ยึดมั่นศีลวัตรของตนเองที่มีอยู่ที่นี่ ที่กำลังประพฤติอยู่นั้นผิด, ยึดมั่นผิด ไม่ตรงตามความจริง ไม่ตรงตามเหตุผล;** เช่นว่าเราถือศีลอย่างนี้ ประพฤติวัตรปฏิบัติอย่างนี้ แทนที่จะคิดว่าขูดเกลากิเลส, ขูดเกลากิเลสเพื่อความหมดกิเลส. มัน **ไปยึดมั่นว่าเพื่อความดี ความศักดิ์สิทธิ์** หรือ **เพื่อความมีอำนาจพิเศษ วิเศษ มีปาฏิหาริย์มีอะไรไปทำนองนั้น.** มันไม่ถูกเรื่อง, ศีลไม่ใช่เพื่ออย่างนั้น.

ศีลเพื่อขัดเกลาโทษทางกายทางวาจา, วัตรปฏิบัติ ทั้งหลาย **ก็เพื่อขัดเกลากิเลสทั้งหลายทั้งปวง,** มันมีเรื่องของมันโดยเฉพาะ ไม่ต้องงมงาย ไม่ต้องคาดคะเนหรือไม่ต้องอะไรหมด. ทีนี้มัน **ไม่เห็นตามที่เป็นจริง** อย่างนั้น มันก็ **มีความรู้สึกไปในทางขลัง** หรือ **ศักดิ์สิทธิ์, รักษาศีลให้มีความขลังให้มีความศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมา;** พอได้ทำพิธีรับศีลแล้วก็รู้สึกว่าขลังขึ้นมา, มันก็สักว่าพิธีเท่านั้นแหละ มันก็หลอกกันเป็นทอด ๆ ไป. นี่อย่างนี้ **เรียกว่าลูบคลำศีลและวัตรให้โง่ไปตามความโง่ของคน ๆ นั้น,** เอาความโง่มาลูบคลำศีลและวัตรที่ปฏิบัติอยู่นั้น ให้กลายเป็นของโง่ไปตามความโง่ของคนนั้น ๆ. เพราะฉะนั้น ขอระวังให้ดี ที่ปฏิบัติอยู่ในพุทธศาสนานี่แหละ ศีลข้อไหน, วัตรปฏิบัติข้อไหน, จงเข้าใจให้ถูกต้อง ว่ามีเหตุผลอย่างไร, ทำเพื่ออะไร ให้ได้ผลอย่างนั้นจริง ๆ. **อย่าให้กลายเป็นเรื่องขลังเรื่องศักดิ์สิทธิ์** เหมา ๆ เอาว่า ต่อไปนี้ก็เก่งทั้งหมด ดีทั้งหมด ได้ทั้งหมด มีปาฏิหาริย์ มีอะไรไปเสีย. สีลัพพัตตปรามาสก็เรียกว่าตัวตนที่เป็นบ้านั้นเอง, **มันเป็นสัญชาตญาณแห่งการอยากดีอยากเด่น** อยากดังอยากอวดอยากอะไร มันก็เลยเตลิดออกไป **เป็นเรื่องของความงมงาย.**

อุปาทานที่ ๔ อันสุดท้ายที่เรียกว่า **อัตตวาทุปาทาน—ความยึดมั่นถือมั่นด้วยวาทะว่าตน** ด้วยคำพูดว่าตน แต่มันไม่ใช่เรื่องของคำพูด; มันมีทิฏฐิความคิดความเห็นที่ทำให้พูดออกมาเช่นนั้น. **ทิฏฐิความคิดความเห็นที่ทำให้พูดออกมาว่าตัวตน** ตัวกู ของกู ของตน, ทิฏฐิอันนั้นมันทำให้พูดออกมาอย่างนั้น, ท่านก็เล็งเอาถึงตอนที่ทิฏฐิมันทำให้พูดออกมาว่า ตัวตน *อัตตวาทะ—วาทะว่าตน, อุปาทานยึดมั่นด้วยวาทะว่าตน;* **เพราะสัญชาตญาณแห่งความมีตัวตนนั้น มันบีบบังคับ** หรือว่ามัน **ทำให้ต้องรู้สึกคิดนึกอย่างนั้น,** เราจึงมีความรู้สึกว่าตัวตน.

ถ้ามีตัวตนมันก็ต้องมีของ ๆ ตน มันคู่กันมันแยกไม่ได้, มีตัวตนนั้นน่ะเป็นของตนก็ได้, หรือมีสิ่งอื่นสิ่งอื่นว่าเป็นของตนก็ได้, ความสุขความทุกข์ ความได้ความเสีย ความแพ้ความชนะ บุญกุศล สุขทุกข์อะไรก็ตามว่าเป็นของตน. ที่จริง โดย**ธรรมะสมบูรณ์ลึกซึ้ง** เด็ดขาด มัน **ไม่มีสิ่งที่เป็นตัวตน** มันมีแต่ **สิ่งที่เป็นไปตามธรรมชาติ ตามกฎของอิทัปปัจจยตา;** แต่ถ้าความโง่ด้วยอวิชชาเกิดขึ้นแล้ว มันไปเอาสิ่งที่มิใช่ตัวตน มันคิดเป็นตัวตน ยึดถือเป็นตัวตน เป็นของตน. ดังนั้น **สิ่งที่เรียกว่าตัวตนมันเป็นเพียงความคิด ความสำคัญมั่นหมายด้วยความโง่;** ถ้าไม่มีความโง่ มันก็ไม่สำคัญมั่นหมายว่ามีตัวตน. นี้แปลว่าในสัญชาตญาณที่มีมาตามธรรมชาติแท้ ๆ นั้น ยังไม่มีความฉลาด, มันจึงให้เกิดความรู้สึกว่ามีตัวตนอยู่ในสัญชาตญาณซึ่งเกิดได้เอง ว่ามีตัวตน มีตัวตน.

นี่ อุปาทานทั้ง ๔ นี้ **เป็นเรื่องผูกมัดร้อยรัดให้คนที่จะเรียกว่า** คนสมมติเรียกว่าคน ต้องติดอยู่ในกองทุกข์ คือ **ติดอยู่ในกาม** ที่ตนชอบใจ, **ติดอยู่ในทิฏฐิ** ที่ตนถือรั้น, **ติดอยู่ในศีลพรต** ที่ตนคิดว่าดีวิเศษขลังศักดิ์สิทธิ์, แล้วก็ **ติดอยู่ในวาทะว่าตน** จะยืนยันว่าตน จะยึดมั่นว่าตน. คิดดูสิแล้วมันจะมีปัญหามากน้อยเท่าไรอะไร ๆ ก็เป็นตนไปเสียหมด, แล้วธรรมชาติไม่ยอมให้เป็นตน มันก็ต้องนั่งร้องไห้อยู่บ่อย ๆ

โดยไม่รู้สึกตัว ฉะนั้นคนจึงนั่งร้องไห้อยู่ด้วยความโง่อันนี้ โดยไม่รู้สึกว่ามันเป็นความโง่อันนี้, หรือเป็นความยึดถืออย่างนี้. นี่แหละเรียกว่า **เป็นทุกข์เหลือประมาณ โดยที่ไม่รู้ว่ามันเพราะเหตุอะไร.**

ขอให้สังเกตดูให้ดี ๆ ว่า **บางทีมันตัวเรา** นั่นแหละ เราเองนั่นแหละ **เป็นทุกข์ เสียเหลือประมาณ โดยไม่รู้ว่าเพราะเหตุอะไร ;** ถ้าได้ศึกษาเรื่องนี้เพียงพอมันก็จะรู้ว่า อ้าว, เพราะเหตุของตน, เหตุของความที่มีตัวตน ความยึดถือความโง่ความหลงความสำคัญมั่นหมายว่ามีตัวตน, แล้วมันไม่ได้อย่างที่ตนต้องการ, แล้วบางทีมันจะทำลายตน มันจะสูญเสียตน คือตนมันจะต้องพินาศ จะต้องฉิบหาย จะต้องตาย จะต้องอะไรเป็นต้น. **เพียงแต่ลางสังหรณ์** มาเท่านั้นแหละ ว่าจะต้องตาย มัน **ก็เป็นทุกข์ยิ่งกว่าตาย** ด้วยซ้ำไป ; ถ้าตายเสีย มันก็ตายพ้นไปเลย มันไม่รู้สึกคิดนึก มันก็ไม่ต้องเป็นทุกข์. แต่ถ้ามันไปยึดถือในความตาย ยึดถือในลักษณะหรือสิ่งที่แสดงว่าจะต้องตาย มันก็เป็นทุกข์. ฉะนั้นจึงเป็นทุกข์ของคนโง่ จะเรียกว่าทุกข์ฟรีก็ได้ ทุกข์โดยไม่ต้องเสียสตางค์ ทุกข์ฟรี ทุกข์ฟรีกันอยู่ทุกคน โดยที่ไม่ต้องทุกข์ มันก็เป็นทุกข์จนได้.

นี่ระวังให้ดี มันจะขาดทุนยิ่งกว่าการขาดทุนใด ๆ แล้วมันจะยิ่งกว่าความตายด้วยซ้ำคือมันเป็นทุกข์ ; ถ้าความตายมันไม่รู้สึกเป็นทุกข์. แต่นี่ **มันไม่ตายมันรู้สึกเป็นทุกข์ทรมาน** เหมือนกับไฟชนิดหนึ่งเผาลนอยู่ตลอดเวลา, แล้วเป็นไฟที่ไม่ร้อนเสียด้วย, ที่ไม่ร้อนเหมือนกับไฟธรรมดา แต่มันร้อนยิ่งกว่าไฟธรรมดา ทำให้เกิดความทุกข์.

นี่ **สัญชาตญาณแห่งความมีตัวตน** หรือต้องการจะสงวนตน จะอวดตน จะอะไรตน ออกมาเป็นสิ่งที่เรียกว่ากิเลส **ในนามว่าอุปาทานทั้ง ๔ : กามุปาทาน ทิฏฐุปาทาน สีลัพพัตตุปาทาน อัตตวาทุปาทาน.** ขอให้นักศึกษาทั้งหลายอย่าเห็นว่าเป็นคำพูดเล่น ๆ คร่ำ ๆ ครึ ๆ อยู่ในวัด, **มันเป็นเรื่องจริง จริงที่สุด จริงของธรรมชาติ,**

จริงอย่างวิทยาศาสตร์. เรื่อง **อุปาทานทั้ง ๔ นี้ มันมีอยู่แก่เราโดยที่เราก็ไม่รู้สึกตัว** เราจึงทำลายมันไม่ได้.

ไปศึกษาเสียให้รู้ซิว่า **กามุปาทาน ยึดมั่นในกาม,** คำพูดสั้น ๆ ว่า **ยึดมั่นในกาม** นี่ปัญหาท่วมโลก ปัญหาเต็มโลกเลย, คนทั้งโลกมันก็ยึดมั่นในกาม.

ทิฏฐุปาทาน – ยึดมั่นในทิฏฐิความคิดความเห็นของตน มันก็ไม่ยอมใคร มันก็มีกันอยู่ทั้งโลกเหมือนกัน, แต่ละคนก็มีความคิดความเห็นของตนไม่ยอมฟังเสียงของใคร.

สีลัพพัตตุปาทาน ทำอะไรอยู่, ทำอะไรอยู่เพื่อประโยชน์แก่การดับทุกข์โดยตรงนั้น มัน **ไปเห็นเป็นของพิเศษ เป็นของศักดิ์สิทธิ์ เป็นของผิดธรรมชาติเหนือธรรมชาติ เลยธรรมชาติไปเสีย.**

แล้วอันสุดท้ายก็ว่า **อัตตวาทุปาทาน – ความรู้สึกว่ากูมีอยู่ กูเป็นอยู่, ของกูมีอยู่ ของกูเป็นอยู่** ความรู้สึกอันนี้ทรมานใจเหมือนกับว่าแบกของหนักอย่างยิ่ง แล้วก็เอาลงไม่ได้. เหมือนกับแบกก้อนหินอย่างใหญ่หนักเหลือประมาณแล้วเอาลงไม่ได้, คือแบกตัวตนเพราะสัญชาตญาณ ที่ไม่ได้รับการเพาะหรือพัฒนาให้มันเป็นโพธิ แต่มันกลับผิดไปเป็นกิเลส, เป็นกิเลสคือมืดมัวเศร้าหมอง มันจึงได้เป็นทุกข์. ถ้าเป็นโพธิมันก็สว่างไสวแจ่มแจ้ง, รู้ตามที่เป็นจริง มันก็ไม่อาจจะเกิดความทุกข์.

นี่ **สัญชาตญาณที่มาอยู่ในรูปของกิเลสเป็นอย่างนี้,** แล้วสัญชาตญาณเดียวนั้นแหละที่มันไปอยู่ในรูปของโพธิ มันเป็นอย่างอื่น แต่เราไว้พูดกันคราวอื่น. วันนี้พูดเรื่องสัญชาตญาณที่เป็นกิเลสกันเสียให้เพียงพอก่อน.

สัญชาตญาณกับกิเลสละเอียดชื่อมานะ.

ทีนี้มันมีกิเลสละเอียดประเภทหนึ่ง เรียกว่า **มานะ, มานะ–ความสำคัญ,** ในภาษาไทยคำว่า *มานะ* แปลว่า *ทิฏฐิ คือความจองหองพองขน เรียกว่ามานะ ;* แต่ใน **ภาษาบาลี ภาษาธรรมะ** นั้น คำว่า **มานะ**ไม่ได้หมายความเพียงเท่านั้น **หมายความว่าสำคัญมั่นหมาย,** จะพูดง่าย ๆ ก็ว่า **มันให้มาตรฐานแก่ตนเอง,** มันให้มาตรฐาน *standard* แก่ตนเอง ว่าเป็นอย่างไร เป็นอย่างไร เป็นอย่างไร; ถ้ามันไม่มีความรู้สึกว่าเป็นตัวตนตามสัญชาตญาณ มันก็ไม่รู้จะให้มาตรฐานแก่อะไร. **เดี๋ยวนี้มันมีความรู้สึกว่าตัวตน,** ตัวตนขึ้นมาเสียแล้ว, **มันก็ให้มาตรฐานแก่ตัวตน** ตามความรู้สึกคิดนึกของมัน. ดังนั้นมัน **จึงให้เกิดมานะ คือความสำคัญมั่นหมาย โดยมาตรฐานนั้น ๆ เรียกว่ามานะมานะ แบ่งเป็น ๓ ชนิด :** สำคัญมั่นหมาย **ว่าดีกว่า,** สำคัญมั่นหมาย ว่า **เสมอกัน,** สำคัญมั่นหมาย **ว่าเลวกว่า,** นี่มีอยู่ ๓ ชนิดเท่านั้น.

ขอให้เอาความคิดของตัวเองนั่นแหละ, ความรู้สึกของตัวเองแหละเป็นหลัก. **เมื่อไรเรารู้สึกว่าเราดีกว่าคนนั้น** แล้วระวังเถอะ, นี่มานะคือ **กิเลสมันครอบงำเอาแล้ว มันรู้สึกว่าดีกว่าคนนั้น** บางทีก็ **รู้สึกว่าดีพอ ๆ กัน** เท่ากัน **ก็มานะนั่นแหละให้มาตรฐานว่าเท่ากัน,** บางทีมันก็ **เลวกว่า** เลวกว่า **รู้สึกเศร้ารู้สึกเสียใจวูบไปทีเดียว** ว่าเรามันเลวกว่า. นี่ดีกว่าหรือเสมอกันหรือเลวกว่า, **เป็นกิเลสเกิดขึ้นเพราะมีสัญ-ชาตญาณแห่งตัวตน** ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งการวัด หรือกำหนด หรือประมาณ, ถ้าไม่มีตัวตน มานะเหล่านี้มีไม่ได้.

ทีนี้มานะนี้มันยังเล่นตลกนะ มันเป็นเรื่องสำคัญ สำคัญมั่นหมายเท่านั้น ที่จริง **เราอาจจะดีกว่าเขา** โดยอะไรก็ตาม โดยชาติโดยกำเนิดโดยวิชาความรู้โดยสมรรถภาพอะไรเราดีกว่าเขา ; แต่ **เราไม่รู้สึกตัว, เราไปเข้าใจว่าเราเลวกว่าเขาก็ได้** อย่างนี้

มันเป็นมานะอีกชั้นหนึ่งที่สำคัญผิด ขาดทุนสองซ้อนเลย. เราดีกว่าเขานะ เรียกว่าเราดีกว่าเขาอยู่โดยแท้จริงนะ **เราอาจจะคิดว่าเราดีกว่าเขาก็ได้,** เราอาจจะคิดว่าเรา **เท่ากับเขาก็ได้,** เราอาจจะ **โง่คิดว่าเราเลวกว่าเขาก็ได้** ในกรณีที่เราดีกว่าเขา เราเหนือเขานะ, เราก็ยังคิดได้ ๓ อย่างนั่นแหละ ว่าดีกว่า เสมอกัน หรือเลวกว่า. **ทีนี้ ในกรณีที่มันเท่ากัน** อะไร ๆ มันก็เท่ากัน เรียกว่าอยู่ในระดับเดียวกัน สติปัญญาความคิดความสามารถ สมรรถภาพ สุขภาพอะไรเท่ากัน; แต่ **เราอาจจะโง่ไปคิดว่าเราดีกว่าเขาก็ได้, เราเท่ากับเขาก็ได้, เราเลวกว่าเขาก็ได้.** ทีนี้อันสุดท้ายเรามัน **เลวกว่าเขา ด้อย**กว่าเขาโดยประการทั้งปวง; **แต่เราอาจจะมีความคิดว่าเราดีกว่าเขา เหนือเขา** ก็ได้, **หรือเสมอกับเขา** ก็ได้ เลวกว่าเขา ก็ได้, ได้สามคูณสามได้เก้า, **ได้เก้าชนิด.**

มานะทั้ง ๙ ชนิดนี้มันมาจากอุปาทานว่ามีตัวตน ซึ่งเป็นสัญชาตญาณเกิดขึ้นว่ามีตัวตน, เอาตัวตนเป็นที่ตั้งแห่งการวัด แห่งการวางมาตรฐาน. ทีนี้ **สติปัญญาความคิดความนึกมันโง่,** มัน **โง่เกินไปบ้าง** หรือมัน **โง่ผิดหลงผิด** กลับกันอยู่บ้าง, มันก็เกิดความสำคัญมั่นหมายต่างกันอย่างนี้ ซึ่งเป็นกิเลส. **ถ้าสำคัญว่าดีกว่าเขา** มันก็เกิดความรู้สึกทำนองหนึ่ง, ถ้าเท่ากันกับเขา ความรู้สึกก็เป็นทำนองหนึ่ง, เลวกว่าเขาก็รู้สึกทำนองหนึ่ง.

ถ้าดีกว่าเขาก็ดูถูกเขา หรือว่าอะไร ๆ ชนิดที่มันทำไปเพราะคิดว่าดีกว่าเขา **ถ้าเสมอกัน** บางทีมันก็ **จะเป็นเพื่อนกันก็ได้,** หรือว่ามันจะเป็นคู่แข่งขันกันก็ได้ มันมีปัญหาอยู่นั่นแหละ, **ถ้าเลวกว่าเขามันก็น้อยเนื้อต่ำใจ,** น้อยเนื้อต่ำใจแทบจะไม่มีแรงทำอะไร. แล้ว **ทั้งหมดนั้นไม่ใช่ความจริง,** ทั้ง ๙ ชนิดไม่ใช่ความจริง **เป็นเพียงความสำคัญมั่นหมายด้วยความโง่. กิเลสพวกนี้** ชนิดนี้ **เรียกว่ามานะ, มานะมี ๓ กลุ่ม, กลุ่มละ ๓, เลยได้เป็น ๙ ตัว.**

มันมาจากสัญชาตญาณแห่งความรู้สึกว่ามีตัวตน, แล้วยึดมั่นตัวตน, แล้วเห็นแก่ตนเห็นแก่ประโยชน์ของตน, **มันก็ทำให้ความคิดคืบคลาน ออกไปในทางที่จะเปรียบเทียบ** แล้วมันก็เปรียบเทียบ. นี่ตัวตนเป็นที่ตั้งแห่งการเปรียบเทียบ ตามอำนาจของสัญชาตญาณ ; ถ้าอย่ามีสัญชาตญาณว่าตัวตน มานะเหล่านี้ก็ไม่เกิด ปัญหาก็ไม่มี. เดี๋ยวนี้มานะมี ปัญหามันก็มีตามแบบของมีมานะ.

พระพุทธเจ้าทรงมีมานะดุจธงอันพระองค์ทรงลดลงได้แล้ว. เมื่อตะกี้ได้ยินหรือเปล่า, พระเขาสวดเมื่อตะกี้มีอยู่บทหนึ่งคำหนึ่ง *มีมานะดุจธงซึ่งพระองค์ลดลงได้แล้ว.* **พวกเรามีมานะดุจธง ยกชูขึ้นไม่ยอมลด,** ไม่ยอมลดธง เป็นผู้ชนะเรื่อยไป ยกธงเรื่อยไป, มีมานะดุจธง ธงที่เขายกขึ้นโชว์. นี่ถ้าว่าเป็นพระพุทธเจ้า ก็มีมานะดุจธงซึ่งลดลงได้แล้ว, คือพระอรหันต์ทั้งหลายไม่ใช่เฉพาะพระพุทธเจ้า **ท่านไม่มีมานะที่จะยกธง.**

นั่นแหละ **มานะ** นั่นแหละ แม้ว่ามันจะ **ไม่รุนแรงร้ายกาจ** เหมือนราคะ โลภะ โทสะ โมหะก็ตามเถอะ, **แต่มันก็สร้างปัญหาสารพัดอย่าง ทรมานใจเหลือประมาณ. ความจริงตัวเองจะดีกว่าเขา** หรือ **เสมอ** เขา **หรือเลวกว่า** เขา **ก็ไม่รู้** นะ; ถ้าไปรู้สึก **สำคัญมั่นหมายว่าเลวกว่าเขา** แล้วมันก็นอนไม่หลับ, แล้วมันก็ทรมานใจเหมือนกับตกนรกชนิดหนึ่ง, ตกนรกชนิดหนึ่ง. นรกนี้มีหลายร้อยชนิด คือความร้อนใจในรูปแบบต่าง ๆ กัน, เดี๋ยวนี้ **เราก็ต้องตกนรกชนิดหนึ่ง มันน้อยใจว่าเรามันเลวกว่าเขา** ทั้งที่โดยที่แท้เรามีอะไรดีกว่าเขาอีกอยู่หลายอย่างหลายประการ. ฉะนั้น มานะ**มันเกิดขึ้นได้ตามสิ่งแวดล้อมที่ผิด ๆ,** หรือว่าเพราะไม่รู้จักสิ่งแวดล้อมเหล่านั้น มันก็เกิดความสำคัญมั่นหมายขึ้นมาในใจอย่างผิด ๆ, แล้วมันก็ได้มีความรู้สึกอย่างนี้.

ช่วยคิดดูสักหน่อยได้ไหม ? คำนวณดูสักหน่อยได้ไหม ? ว่า **ถ้าเราอย่ามีความรู้สึก ๓ ประการนี้ หัวใจมันจะโล่งจะเกลี้ยงสักเท่าไร;** ถ้าเราอย่ามีความรู้สึกคิดนึกว่ากูดีกว่า กูเสมอกับมึง กูเลวกว่ามึง, ถ้าอย่ามีความคิด ๓ ประเภทนี้ มันจะสบายใจ จะมีจิตใจสงบเย็นได้สักเท่าไร, ฉะนั้น **มานะนี้มันเป็นผลของสัญชาตญาณแห่งความมีตัวตน,** แล้วก็ **จะสงวนตน** แล้วก็ **จะยกตน** แล้วก็ **จะอวดตน** อะไรต่าง ๆ, มาจากสัญชาตญาณ เป็นสัญชาตญาณ ที่ **ออกมาเป็นกิเลสประเภทที่เรียกว่ามานะ.**

เอ้า, พูดกันอีกสักอย่างสองอย่าง ให้มันเข้าใจได้ง่ายขึ้น, ให้มันครบ ให้มันเข้าใจได้ง่ายขึ้น ว่าสัญชาตญาณมันออกมาเป็นกิเลสประเภทไหนได้บ้าง ? ทีนี้ก็ **กิเลสชั้นละเอียดนั้นเข้าใจยาก,** กิเลสชั้นละเอียดเข้าใจยาก เห็นได้ยาก ตัดได้ยาก มันก็มีอยู่ เรียกว่าอนุสัยก็มี, เรียกว่าสังโยชน์ก็มี.

สัญชาตญาณกับอนุสัย.

ที่เรียกว่า **อนุสัย** ยกตัวอย่างสัก ๓ อย่าง ว่า **ราคานุสัย ปฏิฆานุสัย อวิชชานุสัย** ชื่อบาลีจำยากไม่ขอร้องให้จำ; แต่ **ให้รู้ความหมาย** ของมัน. **อนุสัยคือความเคยชินที่จะเกิดความรู้สึกผิด ๆ,** ความเคยชินที่จะเกิดความรู้สึกผิด ๆ ขึ้นมาเป็น ๓ พวกนั่นแหละ **โลภะ โทสะ โมหะ.** ถ้ามันเกิด **ความเคยชินชนิดที่จะเอาที่จะเอา พวกโลภะ พวกราคะเรียกว่า ราคานุสัย,** สัญชาตญาณแห่งความรู้สึกคิดนึกที่จะเอา จะเอาเข้ามา ดึงเขามาหาตัว เรียกว่าราคานุสัย. ทีนี้อีกอันหนึ่งมันไม่ชอบมันไม่ถูกกัน; นี้หมายความว่ามันถูกกัน มันก็จะดึงเอาเข้ามาหาตัว. นี้ถ้ามันไม่ชอบไม่ถูกกัน, มันจะตีให้ตายไป หรือมัน **จะผลักออกไป ก็เรียกว่าปฏิฆานุสัย** คือเป็นพวกโทสะ โกธะ. ถ้ามัน **ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร** แต่มันก็ยังทิ่ง **ยงสนใจวนเวียนอยู่ที่นั่น** ก็เรียกว่า **อวิชชานุสัย.**

ไม่ใช่คำสำหรับพูดครึกระอยู่ในวัดนะ ; แต่มัน **เป็นสิ่งที่มีอยู่จริง**ในหัวใจของคนทุกคนแม้ที่บ้าน **มันมีความรู้สึกอย่างเหนียวแน่น ที่คอยแต่จะเกิดขึ้น**มา, หรือสะสมไว้ให้มาก สำหรับจะเกิดขึ้นมา สะสมไว้ในใจ.

อันที่หนึ่งเกิดขึ้นมา **เป็นราคะ** คือ **ความรัก ;** ฉะนั้นมันจึง **เป็นสิ่งที่บังคับยาก** เรื่องความรัก ใคร ๆ ก็พอจะรู้ว่าบังคับยากสักกี่มากน้อย. **นี่ก็เพราะสิ่งที่เรียกว่าอนุสัยราคานุสัยที่สะสมไว้เดิมลงไว้ เดิมลงไว้ในสัญชาตญาณแห่งมีตัวตน. ต้องการจะได้** ต้องการ **จะมี** ต้องการ **จะเห็นแก่ตน ต้องการจะให้ใครบำเรอตน, มันก็มีราคานุสัย** คือง่ายที่จะรัก, จึงไม่มีใครเอาชนะมันได้ง่าย ๆ ; มีแต่อกไหม้ไส้ขมไปทั้งนั้นแหละเรื่องของความรักน่ะ เพราะมัน **ง่ายที่จะเกิด. ครั้นเกิดขึ้นแล้วก็เอาออกไม่ได้** เพราะมันมี**สิ่งนี้** คือสัญชาตญาณแห่งการที่มีตัวตน, และต้องการให้ได้รับการบำเรอจากสิ่งแวดล้อม, ต้องการจะถนอม ต้องการจะอวด ต้องการจะอะไรต่าง ๆ.

อันที่สอง เรียกว่า **ปฏิฆะ** ปฏิฆะคือ **ในกรณีที่ไม่ชอบ, ในกรณีที่จะ**ไม่เอา, มันจะทำลาย มันจะตีกลับออกไป. อันที่ ๑ ดึงเข้ามา, อันที่ ๒ ตีกลับออกไป,

อันที่สาม อวิชชานุสัย วนเวียนอยู่รอบ ๆ ด้วยความโง่ ความรู้สึกที่เป็นกิเลสโดยใจความมีอยู่อย่างนี้.

รู้จักกิเลสกันไว้โดยใจความ ว่ามีอยู่ ๓ พวกเท่านั้นแหละ ; พวกหนึ่ง จะ**ดึงเข้ามาหา** เป็นความรัก ความกำหนัดยินดี เป็นความโลภ เป็นราคะเป็นโลภะ, พวกนี้จะดึงเข้ามา. ทีนี้ **อีกพวกหนึ่งไม่ถูก** คือเป็นฝ่ายปฏิปักษ์ **มันก็จะผลักออกไป** หรือจะตีเสียให้ตาย. **อันที่สามนั้นโง่ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรดี** ก็เลยวิ่งอยู่รอบ ๆ. เป็นภาพพจน์ที่จำได้ง่าย เข้าใจได้ง่าย สำหรับจะรู้จักกิเลส หรือสำหรับจะเอาไปจัดหมวดกิเลส, กิเลสมันมีกล่าวไว้เป็นชื่อมากมายหลายสิบชนิดเต็มที.

ถ้าเราอยากจะรู้ว่ากิเลสตัวนั้นมันอยู่ในพวกโลภะ, หรืออยู่ในพวกโทสะ, หรืออยู่ในพวกโมหะ, ก็ศึกษาให้รู้สิว่า **กิเลสตัวนั้นมันมีอาการอย่างไร. ถ้ากิเลสตัวนั้นมันมีอาการจะดึงเข้ามาสู่ตนเอง** กิเลสตัวนั้น **ก็อยู่ในพวกโลภะ หรือ ราคะ,** ถ้าศึกษาดูแล้วกิเลสตัวนั้น มัน **มีอาการผลักออกไป** หรือตีเสียให้ตาย ทำลายเสีย มันก็ **อยู่ในพวกโทสะ,** ถ้ามันโง่ ไม่รู้อะไรวิ่งวนอยู่รอบ ๆ มันก็ **อยู่ในพวกโมหะ,** นี่ **กิเลสมันมี ๓ กลุ่ม** ๓ กองเท่านั้นแหละ. นี่กิเลสก็คือเกิดขึ้นเต็มที่.

ทีนี้ **ความเคยชินของกิเลส** ที่จะเป็นอย่างนั้นอีก ก็ **เรียกว่าอนุสัย,** ร้ายกาจเหลือเกิน ; ฉะนั้นเราจึงบังคับยาก บังคับไม่ให้รักนี่บังคับไม่ได้, บังคับให้ไม่โกรธนี่บังคับไม่ได้, บังคับไม่ให้กลัว ไม่ให้อะไรนี้, **บังคับไม่ได้ ก็เพราะว่ามันสะสมอนุสัยไว้มาก,** ความเคยชินที่จะเกิดกิเลสนั้นสะสมไว้มาก. สะสมไว้ที่ไหน ? มันก็**สะสมไว้ที่สัญชาตญาณแห่งความมีตัวตน ที่มีอยู่ในสันดาน.** มันคล้าย ๆ กันที่จะเรียกในบาลีว่าอนุสัย, **อนุสัยคือสัญชาตญาณที่ถูกบวกเพิ่มเข้าไปในรูปของสัญชาตญาณ ;** เพราะว่าเราได้สร้างความรู้สึกอันนั้นเพิ่มเข้าไว้ เพิ่มเข้าไว้ เพิ่มเข้าไว้, มันก็ง่ายที่จะรักบ้าง ง่ายที่จะโกรธบ้าง ง่ายที่จะโง่บ้าง มันรักหรือมันโกรธหรือมันโง่ มัน ๓ อย่างนี้ เพราะมีสัญชาตญาณ.

สัญชาตญาณกับสังโยชน์.

เอ้า, ทีนี้ถ้าจะพูดกันให้หมดอีกสักที ก็อยากจะพูดไปถึงสังโยชน์ ๑๐ ประการ. อย่าเพ่อให้สัญชาตญาณที่จะโกรธขึ้นมานะ จะไม่ทนฟัง, สัญชาตญาณที่จะโกรธที่จะไม่อยากฟัง อย่าเพ่อให้เกิดนะ. ขออดทนหน่อย อดทนต่อไปหน่อย ; เพราะว่าเรื่อง **สังโยชน์ ๑๐ ประการนี้ มันก็เป็นเรื่องที่สำคัญมาก, สังโยชน์แปลว่า** เครื่องผูก—**เครื่องผูก**

เครื่องล่าม, เหมือนกับโซ่หรือตรวนหรือขื่อหรือคา หรืออะไรนี่, **เครื่องล่ามเครื่องผูกเครื่องจำเรียกว่าสังโยชน์. สิ่งที่มันผูกจิตใจไว้ ให้ติดอยู่ในกิเลสในความทุกข์ในวัฏฏะนี่คือสังโยชน์** ก็คือมันผูกให้ติดไว้กับสิ่งที่จะเป็นทุกข์, สิ่งที่จะทำให้เกิดทุกข์มันมีสังโยชน์ผูกติดไว้กับสิ่งนั้น. **ถ้าตัดสังโยชน์ได้หมดก็เป็นพระอรหันต์, ถ้าตัดสังโยชน์บางส่วนได้ ก็เป็นพระอริยเจ้าที่ลด ๆ รอง ๆ ลงมา,** ถ้าตัดไม่ได้ **เลยเป็นปุถุชนเต็มขั้น,** ถ้ามันตัดสังโยชน์ไม่ได้เสียเลย มันเป็นปุถุชนเต็มที่. นี่คอยฟังดูว่าเรามันเป็นปุถุชนเต็มที่หรือว่า เรามันละอะไรได้บ้าง.

สังโยชน์ข้อที่ ๑ เรียกว่า **สักกายทิฏฐิ ความเห็นว่ากายของตน,** ความเห็นว่ากายของตน ทั้งที่ไม่รู้จักว่ากายคืออะไรโดยแท้จริง, แต่มันเกิดความคิดความเห็นอันนี้ได้ว่ากายนี้, กายนี้เท่าที่เด็กทารกนั้นมันจะรู้สึกได้ว่า **กาย ๆ นี้นั้นแหละของตน.** เด็กที่โตแล้วอย่างนี้ก็ได้, คนหนุ่มคนสาวคนแก่คนเฒ่าก็ได้, **ที่เขารู้สึกว่าอะไรเป็นกาย** —เป็นกาย **เอาเป็นของตน** นั่นคือสังโยชน์ข้อแรก.

คำว่า *กาย* ๆ นี้แปลว่า *หมู่.* คำว่า *กายโดยแท้จริงไม่ได้แปลว่าร่างกาย* คำว่า *กาย* มัน *แปลว่าหมู่.* แต่โดยเหตุที่ว่า **ร่างกายของคน ๆ หนึ่งมันมีของหลายอย่างรวมกันเป็นหมู่,** เช่นผม ขน เล็บ ฟัน หนัง อะไร ๓๒ อย่าง หลายอย่างมันรวมกันเป็นหมู่นี้ **ก็เลยเรียกว่ากาย.** คำว่า *กาย* นี้ *แปลว่าหมู่, ไม่ได้แปลว่าร่างกาย.* แต่เพราะเหตุที่ร่างกายนั้นประกอบด้วยของหลายอย่างเป็นหมู่ ก็เลยเรียกว่าร่างกาย. คำว่า *กาย* แปลว่า *หมู่ ;* เช่น *พลกายนี้แปลว่าหมู่แห่งทหาร, หมู่แห่งพล หมู่แห่งเสนา* นี่ *พลกาย* นั้นน่ะแปลตามเดิมตามคำเดิมว่า *หมู่* กลุ่ม, หมู่ *กายแห่งทหารเรียกว่าพลกาย.*

เรามีสัญชาตญาณแห่งความยึดถือว่าตัวตนอยู่ในสันดาน พอมีความรู้สึกเจริญขึ้น, พอเด็กทารกมันเจริญขึ้นพอที่จะรู้ว่ามีอะไร มัน **ก็ยึดเอาสิ่งนั้นเป็นกาย**

เป็นตัวกู; เด็กไม่มีความรู้มาแต่ในท้อง เรื่องธรรมะธรรมโมอะไรไม่รู้ทั้งนั้น; ดังนั้นเด็กนั้นจึงรู้ได้แต่เพียงตามที่สัญชาตญาณมันจะชวนให้รู้ ชวนให้รู้สึกแล้วชวนให้สำคัญมั่นหมาย. ฉะนั้น **เมื่อเด็กโตขึ้นก็มีความรู้สึกประเภทตัวตนตัวกูได้เอง,** แล้วมันเกิดมาจากผัสสะที่มากระทบของอร่อย ก็รู้สึกว่าอร่อย, แล้วมันมีความรู้สึกเกิดเขยิบต่อไปถึงว่ากูอร่อย, แม้จะไม่ออกเสียงว่ากู แม้จะพูดว่ากูไม่เป็น, พูดคำว่ากูมันพูดไม่เป็นก็ตามเถอะ, **แต่มันมีความรู้สึกในความหมายของกู** กูอร่อย กูไม่อร่อย อย่างนี้มันก็เพิ่มมากขึ้น ๆ ๆ, **จนอายุมันมากขึ้น ความรู้สึกที่เป็นตัวกูก็เข้มข้นขึ้น** เข้มข้นขึ้น, ทีนี้อะไร ๆ ที่มันเนื่องกันอยู่หมดนี้ ทั้งร่างกายนี้มันก็เป็นของกู. ฉะนั้น **เด็กจะรู้สึกได้เองโดยไม่ต้องมีใครสอนว่าทั้งหมดนี้ของกู.** ไปคิดเอาเอง, ไปสังเกตเอาเองว่าเด็ก ๆ มันจะรู้สึกของมันได้เอง ว่าทั้งหมดนี้เป็นของกู, เรียกว่า **เป็นความโง่ข้อแรก** ความโง่นัมเบอร์หนึ่ง **ที่มันจะเกิดขึ้นในความรู้สึก** คิดนึกของเด็กนั้น, **เรียกว่าสักกาย-ทิฏฐิ**—สักกายทิฏฐิ. ทิฏฐิแปลว่า *ความคิดเห็น สักกายะ* ว่า *กายของกู* — ว่ากายของกู, *ความคิดเห็นว่ากายของกู* เด็กก็มีความรู้สึกอย่างนี้ตลอดชีวิตแหละ.

นี่อันแรกนี่ มันก็ลำบากสักเท่าไรที่เอาอะไร ๆ เป็นของกู, แต่แล้วไม่เป็นได้มันเป็นไปไม่ได้, **มันเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมัน,** เรียกว่ามันเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ, **ตามกฎของอิทัปปัจจยตา.** นี้ **คนเราก็ต้องเป็นทุกข์ เพราะว่าสิ่งเหล่านั้น ไม่เป็นไปตามที่เราต้องการ,** ทั้งที่เรารู้สึกว่าของกู ทั้งที่เรารู้สึกว่าตัวกู, ตัวกูก็ไม่เป็นไปตามต้องการของกู, ของกูก็ไม่เป็นไปตามที่กูต้องการ. นี่คือ **ความทุกข์พื้นฐานความโง่** นัมเบอร์หนึ่ง **เรียกว่าสังโยชน์ ทำให้ผูกติดกันอยู่กับความทุกข์,** หรือ **ผูกติดกันอยู่กับกระแสแห่งความทุกข์ คือปฏิจจสมุปบาทแห่งความทุกข์,** มีกระแส, มีวง มีห่วง แล้วมันก็ผูกจิตให้ติดไว้กับห่วงนั้นแหละ **โดยสักกายทิฏฐิความเห็นว่าของกู.** ถ้าฟังไม่เข้าใจ มันก็จะไม่สนใจ, จะไม่เห็นว่าเป็นเรื่องที่มีความหมายอะไร.

ถาพังออกแล้วจะสะดุ้ง ว่ามันเป็นเรื่องของเราโดยเฉพาะ **ที่ทำให้เราติดอยู่กับความทุกข์ ออกมาไม่ได้ เพราะมันมีสิ่งนี้ผูกพันไว้,** ผูกพันไว้เหมือนกับล่ามไว้หรือเย็บติดเข้าไว้ออกไม่ได้.

ข้อที่ ๑ เรียกว่า **สักกายทิฏฐิ เป็นสัญชาตญาณพวกแม่บท** ว่ามีตัวตนมีเป็นของตน แต่ไม่ต้องเล็งถึงตัวสัญชาตญาณแม่บทก็ได้, เป็นสัญชาตญาณลูกที่คลอดออกมาเป็นความเห็นแก่ตน ว่ามีตัวตน แต่ความหมายเดียวกันหมด, ความหมายว่ามีตัวตนของตนในระดับโง่ที่สุด. **ต่อมามันก็มีความรู้สึกว่าตัวตนของตนสูงขึ้นไป** ละเอียดยิ่งขึ้นไป, **จนเอาธรรมะเป็นตัวตน, จนเอาปรมาตมัน** สิ่งสูงสุดอะไร **เป็นตัวตน** โน่นมันไม่ยอมขาดออกง่าย ๆ. แต่นี่โดยพื้นฐานสำหรับ **บุถุชนทั่วไป ก็มีความรู้สึกว่าตัวกูหรือของกูนั่นแหละ เป็นเครื่องผูกให้ติดไว้กับสายโซ่ของความทุกข์ ที่เรียกว่าปฏิจจสมุปบาท.**

เครื่องผูก **ข้อที่ ๒** เรียกว่า **วิจิกิจฉา ความลังเลไม่แน่ใจว่ามันถูกต้องแล้ว.** ที่เขาจะพูดหรือเขาจะ **อธิบายกันตามธรรมดา ก็จะว่าความลังเลสงสัย** ความอะไรอีกหลาย ๆ อย่าง. แต่ขอระบุว่า **ความลังเลว่ามันไม่ถูกต้อง** ซึ่งเกิดได้ตามสัญชาตญาณ คือเกิดเองนั้น, **เราไม่รู้เราก็ลังเลว่ามันจะไม่ถูกต้อง.** นี่ถ้าเขาสอนให้รู้ เราก็ลังเลว่าคำสอนนั้นมันไม่ถูก, ยังผิดอยู่นั่นแหละ คือไม่ถูกต้องอยู่นั่นแหละ. **ไม่มีความแน่ใจเด็ดขาดลงไปว่ามันถูกต้องแล้ว,** นั้นตั้งแต่ว่าเรื่องสุขภาพอนามัยของเรานี้ เราก็ไม่ได้แน่ใจว่ามันถูกต้องแล้ว ; ปลอดภัยแน่แล้ว, **มันยังมีสิ่งที่จะต้องเป็นทุกข์** เจ็บไข้ได้ป่วยอะไร **ซ่อนอยู่ในนั้น.** ความปลอดภัยอย่างอื่น ๆ ก็เหมือนกัน มัน **ไม่แน่ใจว่าปลอดภัย :** ความปลอดภัยทางการเงิน, ความปลอดภัยทางการคุ้มครอง, ความปลอดภัยทางอะไร, กระทั่งว่าสิ่งที่เรากระทำอยู่ทุกวันนั้น, เราก็ไม่ได้แน่ใจว่าเราจะทำได้ หรือว่าเราจะทำไม่ได้, มันก็สงสัยอยู่ ว่ามันจะถูกต้องหรือไม่ ? มันจะตัดปัญหาทั้งหลายทั้งปวง

ได้หรือไม่ ? แต่ถ้าเราโง่ให้มาก ๆ **เราจะพูดว่าเงินจะตัดปัญหาทั้งปวงได้,** เราก็จะคิดว่าอย่างนั้น, เราก็คิดแต่จะหาเงิน, **แต่ส่วนลึกมันก็ยังสงสัยอยู่** ว่า แม้แต่เงินหรือแม้แต่พระเจ้า มันก็ยังไม่แน่ว่าจะคุ้มครองได้. **นี่เป็นเหตุให้สงสัยในพระพุทธ, สงสัยในพระธรรม, สงสัยในพระสงฆ์** ว่าจะเป็นที่พึ่งได้จริงหรือไม่ ? มันสงสัยอย่างนั้น. มันก็ดี มันก็มีประโยชน์นะ ถ้าว่าสงสัยไว้ก่อนไม่เชื่อเสียทีเดียว ; แต่ถ้ามัน **ยังมีอยู่แล้วมันก็ต้องมีปัญหา ต้องมีความทุกข์.** ฉะนั้น **อย่ามีให้มากจนมีความทุกข์ ;** ถ้ายังไม่เชื่ออย่างที่กำลังพูดนี้ **ยังไม่อยากจะเชื่อก็ได้,** แต่ **อย่าเอาไป สงสัยให้เป็นทุกข์,** อย่าเอาไปลังเลให้เป็นทุกข์. ขอให้สังเกตดู, สังเกตดู, ฟังดูฟังดู, **ถ้าเห็นว่ามีเหตุผลคงจะดับทุกข์ได้ ก็ลองปฏิบัติดู ; ถ้ามันดับทุกข์ได้แล้วก็เชื่อ, แล้วก็หมดความลังเล, หมดความสงสัย.**

เดี๋ยวนี้ **เรายังมีหวาดผวาอยู่ในส่วนลึก** ที่เรียกว่า *subconscious* ในส่วนลึกที่เราไม่ต้องรู้สึก หรือไม่รู้สึกเรายังมีความหวาดผวาอยู่ในส่วนนั้น ว่ายังไม่ปลอดภัย ยังมีอันตราย. นี่เรียกว่า **วิจิกิจฉา,** มันวิจิกิจฉาไปได้หมดแหละ. บางทีจะวิจิกิจฉาว่าพ่อแม่นี้จะรักเราจริงหรือไม่ ? ก็ดื้อไว้ก่อนดีกว่า เผื่อพ่อแม่ไม่ได้รักเราจริง. นี่มันมีได้สารพัดอย่างความลังเลไม่แน่ใจลงไปในทุกสิ่ง ที่หวังว่ามันจะมีประโยชน์, หรือจะปลอดภัย, มันยังลังเลสงสัย. ฉะนั้น **เรามีความหวาดผวาได้เมื่อไรก็ได้ ถ้ามันแสดงออกมาให้เห็นสักนิดหนึ่ง ว่ามันเป็นอันตรายหรือมันไม่ได้อย่างที่ตั้งใจไว้. วิจิกิจฉาจึงเป็นสิ่งที่ทรมานใจอยู่ในส่วนลึกใต้สำนึก,** มันก็ช่วยไม่ได้ **เพราะมันมีสัญชาตญาณแห่งตัวกู** ที่ยังไม่ไว้ใจ ที่ยังหวาดผวาอยู่ว่าจะไม่สำเร็จประโยชน์แก่ตัวกู.

ทีนี้ **สังโยชน์ที่ ๓ สีลัพพัตตปรามาส,** ตะกี้พูดไปทีแล้ว เรื่องอุปาทานสีลัพพัตตปรามาส เราไม่มีความรู้โดยประจักษ์โดยถูกต้องกับสิ่งนั้น ๆ, แล้วเราก็เข้าใจผิด

ต่อสิ่งนั้น ๆ, แล้วเราก็ยึดถือไว้อย่างผิด ๆ. นี่เรียกว่า **สีลัพพัตตปรามาส เป็นเรื่องของธรรมชาติ** อยู่เหมือนกัน **ที่จำเป็นจะต้องมีสิ่งนี้;** เพราะว่าเรายังเข้าใจไม่ได้, เพราะว่าเรายังเข้าใจไม่ได้. **ถ้าเราเข้าใจเรื่องฟ้าร้อง ฟ้าผ่าไม่ได้,** เราก็ต้องคิดเอาเองอย่างว่าเป็นอะไร. *ถ้าเราคิดได้แต่เพียงว่ามันเป็นเรื่องของรามสูรกับเมฆขลา* มันก็เป็นเรื่องของรามสูรกับเมฆขลาไป, มันเป็นความจริงเพราะเราคิดอย่างนั้น เพราะเราเชื่ออย่างนั้น, อะไร ๆ อีกมากอย่าง ที่เราไม่เข้าถึงความจริง, แต่เราก็ยึดถือตามที่มันปรากฏแก่ความรู้สึกของเรา; นี่เรียกว่า **เรามันโง่ตลอดเวลา.**

ทีนี้ **มามองดู** เฉพาะสิ่งที่เรากำลังต่อสู้ **โดยสัญชาตญาณแห่งการต่อสู้,** เราคิดว่าจะต่อสู้ความทุกข์ได้ด้วยเหตุนี้ ด้วยเหตุอย่างนี้ ด้วยพิธีรีตองอย่างนี้. เหมือนใครแขวนพระเครื่อง, **ถ้าแขวนพระเครื่อง ก็คิดว่าพระเครื่องนี้จะคุ้มครอง,** ไม่ได้คิดว่าเราจะปฏิบัติให้ถูกต้องมันจึงจะคุ้มครอง. จึงจะไม่เป็นทุกข์. เราก็มาถือเสียว่า เพียงแต่เอาพระเครื่องมาแขวนคอ มันก็คุ้มครองได้หมด, ไม่มีความทุกข์. **นี่ความคิดของเรามันมีเพียงเท่านั้น คือโง่,** แล้ว **เราก็ไม่อาจจะรู้ว่าพระพุทธเจ้านั้นคือใคร,** แล้ว **พระพุทธรูป** ที่เป็นสัญญลักษณ์ของพระพุทธเจ้านั้น **คือใคร,** ก็เราเอามาแขวนไว้เพราะว่ามีคนบอกว่าคุ้มครองได้, คุ้มครองได้; อย่างนี้ **ยังเป็นสีลัพพัตตปรามาสอยู่.** ฉะนั้นตลอดเวลาที่เรายังเป็นบุถุชนอยู่ เราจะต้องมีความคิดนึกอย่างนี้, จะต้องรู้สึกอย่างนี้. เพราะฉะนั้นเขาจึงแขวนพระเครื่องกัน ทั้งบ้านทั้งเมือง, **จนกว่าเขาจะรู้ว่า** พระเครื่องนี้คืออะไร, พระพุทธเจ้าคืออะไร, แล้ว **ปฏิบัติตามพระพุทธเจ้าแล้วดับทุกข์ได้** นั่นแหละมันจึงจะพ้นจากสีลัพพัตตปรามาส.

เดี๋ยวนี้ก็ได้แต่ว่า เชื่อว่าปาฏิหาริย์ ฤทธิ์เดช บารมีอะไรของพระพุทธเจ้า ที่ใครเขาเสกเป่าไว้ในพระเครื่อง เอามาแขวนเข้าแล้วก็จะคุ้มครอง; อย่างนี้มันผิดจากความจริง, มันผิดจากเหตุผลแห่งความจริง, อย่างนี้ก็เรียกว่า มันลูบคลำ

ความจริงผิด ๆ, ทำความจริงให้เป็นของไม่จริงเพราะความเข้าใจผิด. นี้ต้องมีกันอยู่ทุกคน; **เพราะฉะนั้นจึงต้องเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์กันไปก่อน. เราจะพูดว่าไสยศาสตร์นี้ต้องเก็บไว้ก่อน,** เก็บไว้ให้คนปัญญาอ่อน ซึ่งมันมีอยู่มากในโลก **ยังเลิกไม่ได้** ตลอดเวลาที่ยังต้องพึ่งไสยศาสตร์อยู่ มันก็ยังเป็นสีลัพพัตตปรามาสอยู่. **นี่เพราะสัญชาตญาณแห่งตัวตนมันมีอยู่, แล้วมันรู้เพียงเท่านั้น** มันรู้มากกว่านั้นไม่ได้, มันก็คิดอย่างนั้นเพราะความรักตน, เพราะมันรักตน มันอยากให้ตนปลอดภัย. นี่คนเราจึงมีสีลัพพัตตปรามาส กันอยู่ทั่วไป, ทำพิธีรีตองต่าง ๆ นานา; แม้จะเล่าเรียนศึกษากันมาอย่างไรก็ยังไม่พ้นที่จะเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์โดยไม่มีเหตุผล, ไม่เข้าถึงความจริงของสิ่งนั้น ๆ, แล้วก็ยอมรับเอาสิ่งนั้นเข้ามาอย่างไม่มีเหตุผล, เพื่อเป็นที่พึ่งบ้าง, เพื่อเป็นเครื่องคุ้มครองบ้าง, เพื่อประโยชน์อย่างอื่นบ้าง ก็ตามใจเถอะ.

ถ้า **ไม่ทำด้วยเหตุผลที่แท้จริงของสิ่งนั้น** เอาเข้ามาปฏิบัติอยู่ แล้วก็เป็นสีลัพพัตตปรามาส จึงเต็มไปหมดทั้งบ้านทั้งเมือง, ไม่ว่าคนไทยหรือคนฝรั่งหรือคนจีนคนแขกเขาก็มีไปตามแบบของเขา, เรียกว่า *สีลัพพัตตปรามาส* *คือลูบคลำศีลและวัตร,* นี่ใช้ภาษาศาสนาภาษาวัด *ศีลคือข้อปฏิบัติในส่วนศีล, วัตรคือข้อปฏิบัติที่เป็นวัตรยิ่งขึ้นไป,* ไม่รู้เหตุผลตามที่เป็นจริงของสิ่งนั้นๆ แล้วก็จับเอามาถือไว้ด้วยเหตุผลที่ผิด ๆ คือไม่มีเหตุผล เอามาถือไว้ด้วยความโง่ของตนอย่างนั้น อย่างนั้น อย่างนั้น, นี้คือ **สีลัพพัตตปรามาส** อันนี้ก็ **ออกมาจากสัญชาตญาณแห่งความมีตัวตน,** ยึดถือตัวตนเป็นหลัก ยึดถือความรู้สึกคิดนึกของตัวตนเป็นหลัก, มันก็เกิดขึ้นมาอย่างนี้ เรียกว่า **นี้ก็มาจากสัญชาตญาณ.**

ทีนี้ สังโยชน์ที่ ๔ เรียกว่า **กามราคะ คือยินดีในสิ่งซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความรักความใคร่.** นี่เด็ก ๆ มันก็ทำเป็น อะไรถูกใจ อะไรถูกใจมันก็ต้องยินดีในสิ่งนั้น, แล้วสิ่งที่มาทำให้เกิดความยินดีมีมากขึ้นทุกที มากขึ้นทุกที, **สูงสุดและรุนแรงยิ่งขึ้นทุกที** จนถึงระดับสูงสุดของสิ่งที่เรียกว่า **กามะ,** *—กามะคือความใคร่ หรือวัตถุเป็นปัจจัย*

แก่ความใคร่, มันก็ **มีความยินดีอย่างแรงในสิ่งเหล่านั้นเพิ่มขึ้น** —เพิ่มขึ้น—เพิ่มขึ้น **ตั้งแต่ทารกเริ่มรู้สึกต่อเวทนา,** รู้จักแยกแยะเป็น สุขเวทนา ทุกขเวทนา มันก็มีความพอใจในส่วนที่เป็นสุขเวทนา ที่น่าปรารถนา แล้วที่เป็นการขับกล่อม เลยความจำเป็นไปเป็นเรื่องของกิเลส, คือว่าเลยสิ่งที่จำเป็นของชีวิต กลายเป็นเรื่องของกิเลส.

เช่นว่า **อาหาร** อย่างนี้ **ทีแรก** มันก็กินแต่เพียง **เป็นเพียงอาหาร,** แต่ทีนี้มัน **มีการปรุง** ให้เอร็ดอร่อย ให้ยั่วยวนแก่การกิน **เลยระดับของอาหาร** มันก็ **กลายเป็นเหยื่อของกิเลส.** **ถ้าเรากินสิ่งที่กินเพียงเป็นอาหาร ไม่มีโทษ;** แต่ถ้าเรา**กินเป็นเครื่องอร่อย** แก่จิตใจแก่กิเลส นี้มัน **ไม่ใช่อาหารแล้ว,** มัน **กลายเป็นกาม**ชนิดหนึ่งแล้ว, เรียกว่ากามได้เหมือนกัน *รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นกามได้* ทั้งนั้น ถ้ามันถูกใจแก่กิเลส. นี่เราก็ **มีความรู้สึกในสิ่งชนิดนี้มากขึ้น ๆ เป็นนิสัย เรียกว่ากามราคะ**—ชอบเอร็ดอร่อย ซึ่งเป็นการบำรุงบำเรอในความหมายของกิเลส แทนที่จะเป็นความจำเป็นแก่ชีวิต.

ฉะนั้น ระวังให้ดี เรื่อง **รูป** เรื่อง **เสียง** เรื่อง **กลิ่น** เรื่อง **รส** เรื่อง **สัมผัส**ผิวหนังอะไรก็ตามเหล่านี้ มัน **ควรจะมีอยู่อย่างถูกต้องเท่าที่จำเป็น** ที่จะต้องมี; ถ้า**มีเลยนั้นก็เป็นเรื่องของกิเลสคือเป็นกาม** **ที่เป็นวัตถุ** อยู่ข้างนอก **เรียกว่าวัตถุกาม, ที่เป็นความรู้สึกรุนแรงอยู่ข้างใน เรียกว่ากิเลสกาม.** วัตถุกามกับกิเลสกามรวมกันนั่นแหละคือกาม ก็มีความยินดีในสิ่งที่เป็นกาม หรือเป็นปัจจัยแก่กาม มาตั้งแต่อ้อนแต่ออก จนใหญ่จนโต **มันก็ผูกพันกันไว้ให้ติดกันอยู่กับสิ่งนั้น ๆ** ซึ่งมีลักษณะเป็นเหยื่อแก่กิเลส, ไม่ใช่เป็นอาหารที่จำเป็นแก่ชีวิต.

รู้จักแยกแยะ กันให้ดี ๆ นะ **เหยื่อของกิเลส กับอาหารที่จำเป็นแก่ชีวิต** แล้วมันจะเห็นได้ง่าย ๆ ไม่ยากนัก; ที่มัน **ทำให้อร่อยมากขึ้นไปเกินกว่าจำเป็น** นั่น

มันจะเป็นเหยื่อของกิเลส, ถ้าเท่าที่จำเป็นแก่ชีวิต **ก็ยังคงเป็นอาหารที่จำเป็น** แก่ชีวิต, **ถ้าเป็นเหยื่อของกิเลส** แล้วมันก็เป็นเรื่อง **เข้าไปในขอบเขตของความโง่** ซึ่งจะต้องใช้เงินมากจนเงินไม่พอใช้ นั่นเป็นเรื่องของกิเลส เป็นความหลอกลวงของกิเลส ถ้าเราไม่รู้สึกตัว เราก็ถลำเข้าไปในขอบเขต ของเหยื่อของกิเลสมากขึ้น ๆ จนเป็นนิสัย.

จะเห็นได้ง่าย ๆ ว่า **กินเพื่ออร่อย** นั่นแหละมัน **จะเพื่อกิเลส,** ถ้า **กินเพื่ออยู่ได้พอสบาย** นั่นแหละ **เป็นกินอาหาร,** กินอาหารกินเพื่อพออยู่ได้ตามสบาย ชีวิตอยู่ได้ตามสบาย. ถ้าเพื่อเอร็ดอร่อยเกินจำเป็น เป็นเรื่องของกิเลส, แล้วมันก็กลายเป็นเหยื่อของกิเลส. **ระวังอย่าได้อยู่ด้วยเหยื่อของกิเลส, อยู่ด้วยอาหารเท่าที่จำเป็นแก่ชีวิต** นี่ว่ากามราคะก็หมายความว่า พอใจกำหนัดยินดีในสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งความเอร็ด-อร่อยแก่กิเลส ที่เรียกว่ากาม แล้วก็มีกันทุกคน.

มีเรื่องที่จะต้องพิจารณาดูอย่าเพ่อโกรธนะ ว่าสัตว์เดรัจฉานมันไม่เคยกินเพื่อเป็นเหยื่อของกิเลสนะ; แต่พวกเรานี่มันไปกินเพื่อเป็นเหยื่อของกิเลสแล้วแพง ๆ ทั้งนั้นเลย, เปิดร้านอาหารโต้รุ่งเพื่อเอร็ดอร่อย อิ่มแล้วก็ยังจะกินใช่ไหม? ถ้ามันอร่อยน่ะอิ่มแล้วมันก็ยังอยากจะกินอยู่นั่นแหละ, สัตว์เดรัจฉานทำไม่เป็นนะ, สัตว์เดรัจฉานกินอิ่มแล้วมันก็เลิกกันแหละ. นั่นแหละดูให้ดี ๆ ว่าอย่าให้สัตว์เดรัจฉานมันดีกว่าคนโว้ย, มันไม่ตกไปในเหยื่อของกิเลสมากเหมือนคน. ถ้าถือข้อนี้ได้มันจะประหยัดเงินได้มากนะ มันจะมีความทุกข์น้อยลงกว่านี้มากนะ. **นี่สังโยชน์ตัวที่ ๔ เรียกว่ากามราคะ.**

สังโยชน์ที่ ๕ เรียกว่า **ปฏิฆะ —ความรู้สึกไม่ชอบใจ หงุดหงิด กระ-ทบกระทั่งแห่งจิต** *จะโกรธเป็นฟืนเป็นไฟก็ได้, หรือแม้แต่โกรธอยู่เล็กน้อยหงุดหงิดหงุดหงิดนิด ๆ อยู่ในใจก็ได้ เรียกว่าปฏิฆะทั้งนั้น* แหละ คือความโกรธทั้งนั้นแหละ. **ความกระทบกระทั่งแห่งจิต คือจิตไม่ชอบใจ, จิตดิ้นรนด้วยสิ่งที่มากระทบกระทั่ง**

เรียกว่าปฏิฆะ บางทีไม่มีเหตุผลอะไรก็เกิดปฏิฆะขึ้นมาได้ด้วยความคิดที่ผิด ๆ, **ความจำแต่หนหลังนานแล้วก็เอามาคิดนึกให้จิตเกิดปฏิฆะ กระทบกระทั่งอย่างนี้ก็ได้.** ที่เป็นปัญหาโดยมากมันเป็นอย่างนั้น, มันเป็นเรื่องของ **สัญญาในอดีต** เอามาคิดให้กระทบกระทั่งในจิตใจให้มัน **มากกว่าที่จะมีเรื่องจริงเฉพาะหน้า** เข้ามากระทบ, ถึง **เรื่องจริงเข้ามาเฉพาะหน้ากระทบ มันก็เป็นปฏิฆะ** เหมือนกัน ; **แต่ดูมันจะหายไปเร็ว** กว่าที่ว่าจะไปเอาเรื่องเก่า ๆ ในอดีตในความจำมาคิดมานึกแล้วเกิดปฏิฆะ. แล้วเราก็ **อยู่ด้วยความปฏิฆะ ไม่พอใจได้ง่าย,** เดี๋ยวก็ด่าฝน, เดี๋ยวก็ด่าแดด, เดี๋ยวก็ด่าลม, เดี๋ยวก็ไม่พอใจในอะไร ๆ ที่มันเข้ามาเกี่ยวข้องมาถูกต้อง ; นี้มันปฏิฆะ. อยู่ที่กรุงเทพ ฯ คงจะปฏิฆะด้วยยุงมากกว่าที่นี่, **ไม่มีความปกติแห่งจิต มันปฏิฆะมันหงุดหงิด หงุดหงิด,** ถ้ามีจิตใจสูงพอมันก็ไม่ต้องเป็น.

เดี๋ยวนี้มัน **มีความเห็นแก่ตน พอไม่ได้อย่างตนต้องการมันก็ปฏิฆะ,** แล้วมันโกรธหรือปฏิฆะมากกว่าความเป็นจริง. **เรามักจะโกรธอะไรมากเกินกว่าความเป็นจริง;** เช่นยุงกัดนิดเดียวมันโกรธตั้ง ๑๐ เท่า ๑๐๐ เท่า เหมือนกับเป็นเรื่องใหญ่เรื่องโต. **นี่มันเป็นสัญชาตญาณอันหนึ่ง** มีการกระทบกระทั่งแห่งจิต **เพราะมีสัญชาตญาณตัวตน ไม่อยากให้อะไรมาลบหลู่** ดูหมิ่นตน, ไม่อยากให้มากระทบกระทั่งตน, ไม่อยากให้มาทำความเจ็บปวดแม้แต่รำคาญให้แก่ตน ; แมลงวัน **หรือแมลงหวี่**มาตอมที่ตา ก็โมโหโทโสเป็นยักษ์เป็นมาร, ถึงขนาดเป็นยักษ์เป็นมารก็ได้นะ แมลงหวี่มาตอมที่ตา. คิดดูให้ดีว่า **ปฏิฆะ** นี่ก็ไม่ใช่ของเล่น, มันเป็นของที่ **ทำลายความสงบสุขความเยือกเย็นแห่งจิต.**

ทีนี้ **สังโยชน์ข้อที่ ๖ รูปราคะ.** ข้อที่ ๗ **อรูปราคะ** เครือเดียวกัน. **กามราคะ** มัน **ไปพอใจติดแน่นในวัตถุปัจจัยของกาม,** นี้ **รูปราคะมันพอใจติดแน่นในรูปล้วน ๆ ไม่เกี่ยวกับกาม,** ไม่เกี่ยวกับความรู้สึกทางกาม. *ธรรมดาเขาอธิบายไว้ว่าในพรหมโลก ที่เป็นรูปพรหม, ในเทวโลกที่เป็นกามาวจรมีกามารมณ์* มีอะไรนั้นก็เรียกว่า

กามโลก. ถ้าว่า *ในชั้นพรหมไม่มีกามอย่างนั้นมีแต่ รูปบริสุทธิ์เรียกว่ารูปโลก,* แล้ว *ในพวกที่ไม่มีรูปเรียกอรูปพรหม นี้คืออรูปโลก.* **แต่มันไกลตัวไป,** จะพูดอย่างนั้นก็ได้เหมือนกัน.

เราจะพูดใกล้ ๆ ตัว ก็คือกำหนัดพอใจยินดีในสิ่งที่เป็นรูป, แต่ไม่มีความหมายแห่งกาม **คนที่เขาชอบใจของบางอย่าง,** เช่นว่า *ชอบเครื่องลายคราม ชอบเครื่องมือเครื่องใช้อะไรที่ไม่ได้เกี่ยวกับกาม ไม่ได้เกี่ยวกับเพศ, ขอบเล่นต้นไม้ เล่นโกศล เล่นบอน นกเขา ปลากัด* อะไรต่าง ๆ เหล่านี้ ก็เรียกว่า *เป็นพวกรูป* ได้เหมือนกัน คือไม่มีเกี่ยวกับกาม, แล้วก็ **มีปัญหาได้มากเหมือนกัน,** มันเป็นได้ถึงกับว่าบางคน **รักนกเขายิ่งกว่าลูกกว่าเมีย,** บางคนมัน **รักไก่ชนยิ่งกว่าลูกกว่าเมีย.** นี่มันเป็นเรื่อง **ไม่ใช่กามแต่มันบ้าถึงขนาดเดียวกัน** ก็ได้, นี่เรียกว่า **พวกรูปราคะ —กำหนัดยินดีในสิ่งที่เป็นรูปล้วน ๆ** ไม่เกี่ยวกับกาม ก็มีอยู่โดยมาก, โดยเฉพาะพวกสะสมของเล่น—สะสมของเล่นใครสะสมของเล่น มันตกอยู่ในข้อนี้.

นี้ข้อถัดไป **อรูปราคะ —สิ่งที่ไม่มีรูปเป็นนาม** กำหนัดยินดี ที่จะเห็นได้ง่าย ๆ ก็ **ยินดีในชื่อเสียง, ยินดีในเกียรติยศ** ชื่อเสียง เป็นบ้าเป็นหลัง หลงใหลในเกียรติยศชื่อเสียง ไม่ได้ก็ฆ่าตัวตายเลย, นี่ชื่อเสียงเกียรติยศเป็นต้นนี้ แม้แต่บุญกุศลเป็นต้นนี้ ไม่มีตัวตนที่เป็นรูป, จัดเป็น **พวกอรูป ก็เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัดยินดีด้วยราคะ** ได้เหมือนกัน จึง **เรียกว่าอรูปราคะ.** ใครมันบ้าชื่อเสียง บ้าเกียรติ บ้าอะไรจนตัวตายก็ไม่ว่า, นี่คือพวกอรูปราคะ. *พวกเรานักเรียนก็คงจะมี จะไปหาชื่อเสียงให้แก่ทีมฟุตบอล, หรือหาชื่อเสียง* ให้ทีมอะไรต่าง ๆ ซึ่งมันเป็นเพียงอรูป ก็กำหนัดพอใจยินดีอย่างยิ่งเหมือนกับเรื่องกามก็ได้, นี่เรียกอรูปราคะ.

กามราคะ ก็ดี **รูปราคะ** ก็ดี **อรูปราคะ** ก็ดี ทั้ง ๓ อย่างนี้ **มาจากสัญชาตญาณแห่งความมีตัวตน** สำหรับจะไปรักใคร่ยึดถือยินดีในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ด้วยอำนาจ

ความโง่ คืออวิชชา. **ราคะความยินดีต้องมาจากอวิชชาคือความโง่ ;** ถ้าไม่มีความโง่ไม่มีอวิชชา มันก็เป็นเพียงความต้องการหรือความประสงค์ที่บริสุทธิ์ ไม่มีโทษไม่มีความเลวร้ายอะไร, แต่ถ้ามันต้องการด้วยอวิชชา คือความโง่แล้ว มันก็เป็นกิเลสหมด.

นี่เรียกว่ารู้จักแยกกันเสียบ้าง **กำหนัดยินดีด้วยกิเลส ด้วยอวิชชา ด้วยโมหะ มากจนถึงเรียกว่าราคะ ;** แต่ถ้าว่า **รักธรรมะถึงขนาดนั้น เรียกว่าธรรมราคะ** ก็เคยมี ; แต่เป็นคำที่ไม่ใช่ใช้ประจำ เป็นคำพิเศษใช้ในบางครั้งบางกรณี เรียกว่าธรรมราคะ. ถ้าเป็น **ธรรมราคะที่ถูกต้องก็ไม่มีโทษอะไร,** แม้จะมีคำว่าราคะ ๆ ต่อท้าย.

เดี๋ยวนี้เรามีกามราคะ–กำหนัดยินดีในกาม, รูปราคะ–กำหนัดยินดีในสิ่งที่มีรูป แม้ไม่เกี่ยวกับกาม, แล้วกำหนัดยินดีในสิ่งที่ไม่มีรูปแม้ไม่เกี่ยวกับกาม สามราคะนี้ทำไปด้วยอวิชชา ดูให้ดีนะว่ายินดีในกามก็ได้, ยินดีในสิ่งรูปล้วน ๆ เช่นของเล่นเป็นต้นก็ได้, ยินดีในเกียรติยศชื่อเสียงอะไรก็ได้ เป็นอรูป **มาจากสัญชาตญาณแห่งความมีตัวตน, อยากจะให้มีสิ่งสนับสนุน** บำรุงบำเรอ **อยากมีไว้อวด** เป็นต้นมาจากสัญชาตญาณ.

สังโยชน์ข้อที่ ๘ **มานะ** มานะมาอีกแล้วเมื่อตะกี้พูดไปทีหนึ่งแล้ว เรื่อง มานะ, มาตอนนี้อีกทีมาเป็นสังโยชน์ข้อที่ ๘ **มานะ ความสำคัญมั่นหมายแห่งตัวกู ว่าดีกว่า** ว่า**เสมอกัน** ว่า**เลวกว่า** นี่พูดแล้ว ไม่ต้องพูด เมื่อตะกี้พูดไปหยก ๆ มันก็มีปัญหาแก่จิตใจ เกิดความสำคัญมั่นหมายอย่างนั้นขึ้นมา ก็มีความดิ้นรนทุรนทุราย ในความหมายใดความหมายหนึ่งแน่นอนละ. **สำคัญว่าดีกว่าเขา** ก็ทุรนทุรายไปอย่าง หนึ่ง, **สำคัญว่าเสมอกับเขา** ก็ทุรนทุรายไปอย่างหนึ่ง, **สำคัญว่าเลวกว่าเขา** ก็ทุรน ทุรายไปอย่างหนึ่ง, **เป็นเครื่องผูกให้ติดอยู่กับความทุกข์** อย่างนี้ นี่เรียกว่ามานะ. เป็นเครื่องผูกข้อที่ ๘ **มาจากสัญชาตญาณแห่งความมีตัวตน,** แล้วมัน **มีสัญชาต-**

ญาณแห่งการที่จะยกหูชูหาง คือสัญชาตญาณแห่งการอวดตน มีอาการจะยกหูชูหาง มันจึงเป็นปัญหา.

ทีนี้ **สังโยชน์ข้อที่ ๙ อุทธัจจะ–ความที่จิตฟุ้งขึ้น ฟุ้งซ่านอย่างเลวร้าย** ฟุ้งซ่านอย่างคนฟุ้งซ่านนั้นก็เรียกว่าอุทธัจจะ. แต่เดี๋ยวนี้ **ฟุ้งซ่านเพียงว่าจิตหวั่นไหวแม้นิดเดียว,** แม้นิดเดียว ก็**เรียกว่าอุทธัจจะ คือจิตไม่ปกติ จิตพลุ่ง จิตรู้สึกขึ้นมา** เป็น **ความหวั่นไหวผิดจากปกติ. ยกตัวอย่างว่า** เหมือนอย่างว่าบุรุษไปรษณีย์เขาถือจดหมายเดินเข้ามาจะส่งให้เรา พอเข้ามาในบ้าน จิตของเราก็เป็นอุทธัจจะ เพราะหยุดอยู่ไม่ได้ สงสัยว่าจะเป็นจดหมายร้าย จดหมายดี ข่าวร้ายข่าวดีอะไรก็ตาม, ยิ่งบุรุษถือโทรเลขเข้ามาในบ้าน จิตก็เป็นอุทธัจจะ, ไม่รู้จะเรื่องดีเรื่องร้ายอะไร. นี้คือว่า **จิตมันผิดจากปกติแล้วก็เรียกว่าอุทธัจจะ พลุ่งขึ้นมา ลุกขึ้นมา** ซึ่งเป็นธรรมดา, แล้วมีมากเรื่องมากราว ได้ยินได้ฟังได้อะไรก็ตาม **จิตมันผิดจากปกติ สงบอยู่อย่างเดิมไม่ได้ เพราะเป็นปุถุชน มีสัญชาตญาณแห่งตัวตน ระแวงอยู่ซึ่งประโยชน์แห่งตน หรือว่าความได้ ความเสียของตน ;** โดยเฉพาะอย่างยิ่ง **คนที่กำลังแข่งขัน** เล่นการพนันมีการแข่งขันอะไรกันอยู่ เช่นเล่นการพนันเป็นต้น **จิตจะมีอุทธัจจะตลอดเวลา เป็นสุขหรือเป็นทุกข์** มันอาจจะเป็นสุขสำหรับคนโง่ ที่นั่งเล่นไพ่ได้จนสว่าง, หรือว่าตีปิงปอง แทงบิลเลียดได้จนสว่าง มันอาจจะเป็นของคนโง่พอใจ. แต่ที่จริง **มันเป็นความไม่สงบของจิตเรียกว่าอุทธัจจะ.**

ทีนี้อันสุดท้าย **สังโยชน์ข้อที่** ๑๐ อันสุดท้าย เรียกว่า **อวิชชา** คำนี้ ตัวหนังสือแปลว่า *ไม่มีความรู้* คือไม่มีวิชชานั่นแหละเรียกอวิชชา. แต่ว่าคำว่า **วิชชา** ๆ นี้เขาหมายความเฉพาะ **ความรู้ที่ถูกต้อง, ที่ใช้ประโยชน์ได้ ที่ดับทุกข์ได้ จึงจะเรียกว่าวิชชา.** ทีนี้มัน **ไม่มีวิชชา** อันนี้มันจึงเป็นอวิชชา, **แม้จะมีความรู้มาก แต่มันไม่มีประโยชน์ ไม่ดับทุกข์ได้ ก็ไม่เรียกว่ามีวิชชา,** ถ้าไม่มีความรู้ที่จะดับทุกข์ได้

แล้วก็ไม่เรียกว่ามีวิชชา ยังมีค่าเท่ากับอวิชชาอยู่. เขาจะไปเรียนเรื่องต่าง ๆ **ได้ปริญญา** มาไม่รู้กี่สิบปริญญา **แต่ไม่มีเรื่องดับทุกข์เลย ในทางธรรมะไม่เรียกว่าวิชชา, ต่อเมื่อมันมีส่วนแห่งการดับทุกข์ได้ จึงจะเรียกว่าวิชชา.** นี่คือสัญชาตญาณเดิมแท้ ที่ไม่ได้ประกอบมาด้วยวิชชา, มันประกอบมาด้วยความไม่มีวิชชา มันจึงเอียงไปเป็นกิเลส. แต่พอสัญชาตญาณอันนั้นแหละ ความรู้มีลักษณะรู้ **อาการแห่งความรู้** อบรมให้เจริญ ทำให้ดีให้มาก **จนมีความรู้ที่มีประโยชน์ที่ดับทุกข์ได้เกิดขึ้น จึงเรียกว่ามีวิชชา** เลยรอดตัว. ถ้าเราไม่สนใจเรื่องนี้ไม่รู้เรื่องนี้, เราก็มีอวิชชาอยู่ตลอดเวลา.

ขอย้ำอีกทีหนึ่งว่า **การศึกษาหมาหางด้วน** มันรู้มาก รู้มาก รู้มากแต่เรื่องหนังสือกับวิชาชีพ, แต่ **ไม่มีความรู้เสียเลย ว่าจะดับทุกข์ในจิตใจกันอย่างไร** ฉะนั้น **การศึกษาทั่วโลกเวลานี้เป็นการศึกษาหมาหางด้วน เพราะไม่ประกอบไปด้วยวิชชาที่ดับทุกข์ได้,** มีแต่วิชาที่จะทำอะไรเพื่อปากเพื่อท้องเพื่ออาชีพ, พอเผลอเข้า ควบคุมไม่ได้, อันนั้นเกิดเป็นพิษขึ้นมา, เกิดปัญหาเกิดความทุกข์อะไรขึ้นมา **เพราะวิชชาชนิดนั้น ไม่ควบคุมความโลภได้, ไม่ควบคุมความโกรธได้, ไม่ควบคุมความหลงได้; นี้เราไม่เรียกว่าวิชชา, มีค่าเท่ากับอวิชชา.** ตลอดเวลาที่เรายังไม่มีวิชชา เราก็ตกอยู่ใต้อำนาจสัญชาตญาณที่ปราศจากวิชชา, สัญชาตญาณเดิม ๆ มีตัวตนแล้วก็เห็นแก่ตัวตน ยิ่งเห็นแก่ตัวตนก็ยิ่งไม่มีวิชชา ยิ่งมีอวิชชา **อวิชชามาจากสัญชาตญาณแห่งการมีตัวตนที่ไม่ได้รับการอบรม.**

เป็นอันว่า **สังโยชน์ทั้ง ๑๐ ประการ** ที่แสนจะร้ายกาจนี้ มัน **มาจากสัญชาตญาณ โดยเฉพาะสัญชาตญาณที่ยังไม่ได้รับการอบรม** เป็นมาตามลำพังสัญชาตญาณ ที่ปราศจากวิชชาก็เท่ากับมีอวิชชาจึงเต็มไปด้วยความทุกข์. กิเลสทั้งหลายเป็นอย่างนี้, นี้เฉพาะ **กิเลสที่ละเอียดที่ประณีตที่เป็นปัญหา เรียกว่าสังโยชน์ ๑๐**

ประการ; ถ้าละได้ก็เป็นพระอรหันต์, ละได้บางส่วนก็เป็นพระอริยเจ้าขั้นรอง ๆ ลงมา, **ละไม่ได้เลยก็เป็นบุถุชนเต็มขั้น,** หรือว่าถ้ามันไปส่งเสริมให้งอกงามไปทางโน้น ก็เป็นบุถุชนเกินขั้น มันจะบ้า แล้วมันจะเป็นสัตว์นรกไม่ทันรู้ตัว; ฉะนั้นอย่าทำเล่นกับสิ่งที่เรียกว่าสัญชาตญาณเลย.

เอาละ, นี่มันก็เลยเวลาไปมากแล้ว เดี๋ยวสัญชาตญาณอะไรจะพลุ่งขึ้นมา แล้วก็จะโกรธผู้บรรยาย ต้องยุติกันทีแล้ว, ต้องยุติกันทีแล้ว. นี่มันเป็นสองชั่วโมงแล้วที่พูดมา เอาละ, ต้องขอยุติแน่แม้เรื่องจะยังไม่จบดีต้องเก็บไว้ก่อน, คราวต่อไปพูดเรื่องอื่น. ในที่สุดนี้ขอยุติการบรรยาย, หวังว่าท่านผู้ฟังทั้งหลายจะได้นำไปคิดพินิจพิจารณา ให้มีความแจ่มแจ้งเข้าใจถูกต้องจนใช้ให้สำเร็จประโยชน์ได้, แล้วก็ควรจะลองปฏิบัติดู ให้เต็มความสามารถของตนในส่วนที่จะปฏิบัติได้, แล้วก็จะรู้ยิ่ง ๆ ๆ ขึ้นไปเอง คือว่าการปฏิบัตินั่นแหละมันสอน **การทำลงไปเลย การปฏิบัติลงไปเลย สอนดีกว่าคนสอน, ดีกว่าการนั่งพูดบนธรรมาสน์** ไปลงมือปฏิบัติเถอะ มันจะสอนอย่างยิ่งสอนอย่างดี, จึงขอร้องว่าทุกคนจะได้พิจารณาใคร่ครวญ ว่า **ควรจะลองปฏิบัติอย่างไร แล้วก็ลองปฏิบัติอย่างนั้น, แล้วก็จะมีความสุขความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป เพราะสามารถควบคุมสัญชาตญาณได้.**

ขอยุติการบรรยาย เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย สวดบทพระธรรมในรูปคณสาธยาย ชนิดที่จะเป็นการส่งเสริมกำลังใจ ให้ท่านทั้งหลายมีกำลังใจในการปฏิบัติธรรมะยิ่ง ๆ ขึ้นไป ในกาลบัดนี้.

— ๖ —

๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๙

สัญชาตญาณกับโพธิ.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาคมาฆบูชา เป็นครั้งที่ ๖ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงบรรยายเรื่อง *ธรรมะกับสัญชาตญาณ* ต่อไปตามเดิมและมีหัวข้อการบรรยายเฉพาะในวันนี้ว่า **สัญชาตญาณกับโพธิ** ใน ๒ ครั้งที่แล้วมา ได้บรรยายเรื่องสัญชาตญาณกับกิเลส ครั้งนี้สัญชาตญาณกับโพธิ.

[*ปรารภและทบทวน.*]

ปัญหาเล็ก ๆ น้อย ๆ มีอยู่เสมอว่า *บางคนจะคิดว่า ทำไมจะต้องเอาเรื่องสัญชาตญาณ ซึ่งเป็นวิชาความรู้ทางวิทยาศาสตร์ มาพูดในลักษณะเป็นธรรมะ.* ผู้ที่เคยฟังการบรรยายครั้งก่อน ๆ มาแล้ว ก็ย่อมเข้าใจได้ดี ; แต่ผู้ที่ยังไม่เคยฟังเลยก็ยังฉงนอยู่นั่นแหละ จึงขอพูดในข้อนี้อยู่ เรียกว่าเป็นประจำก็ได้ คือข้อที่ว่า เรื่องของ **สัญชาตญาณ**

หรือ instinct นั้น **เป็นเรื่องของธรรมะ, ธรรมะโดยตรง.** ถ้าเป็นเรื่องของธรรมะมันก็เป็นเรื่องของธรรมชาติ สัญชาตญาณก็เป็นเรื่องของธรรมชาติ.

ที่ว่า **เรื่องของธรรมชาติ เป็นเรื่องของธรรมะนั้น** ได้อธิบายกันมามากมายหลายสิบครั้งแล้วว่า คำว่า **ธรรมะ มี ความหมาย ๔ ความหมาย : ความหมายที่ ๑** หมายถึง **ตัวธรรมชาติ** นั่นเอง ก็เรียกว่าธรรมหรือธรรมะในภาษาบาลี. **ความหมายที่ ๒** หมายถึง **กฎของธรรมชาติ** ซึ่งมีอยู่ในธรรมชาติ กฎธรรมชาตินี้ก็คือธรรมะ. ทีนี้ **หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ ความหมายที่ ๓,** สิ่งที่มีชีวิตจะต้องทำหน้าที่ให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ มิฉะนั้นมันจะต้องตาย. นี่เรียกว่ากฎของธรรมชาติก็เป็นธรรมะ. ทีนี้ความหมายสุดท้ายหรือ **ความหมายที่ ๔** ก็คือ **ผลที่จะได้รับจากหน้าที่ที่ทำอย่างถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ,** นี้เป็นหลักทั่วไป ถ้าเข้าใจแล้วจะมีประโยชน์มาก คือจะศึกษาธรรมะต่าง ๆ ได้โดยสะดวก เข้าใจได้โดยง่าย คิดออกเองได้. **สรุปความว่าธรรมะคือธรรมชาติ, ธรรมะคือกฎของธรรมชาติ, ธรรมะคือหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ, ธรรมะคือผลอันเกิดจากหน้าที่ที่ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ, มีอยู่** ๔ ความหมายด้วยกัน.

ทีนี้ **เรื่องของสัญชาตญาณนั้น ก็เป็นเรื่องของธรรมชาติโดยตรง ;** เพราะว่าสัญชาตญาณนั้นมันเป็นธรรมชาติโดยตรง, แล้วในสัญชาตญาณนั้นมันเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ หรือมันมีกฎเกณฑ์ที่เฉียบขาดอยู่ตามแบบที่เป็นกฎของธรรมชาติ. **เราจะต้องรู้เรื่องของสัญชาตญาณ,** แล้วต้อง **ประพฤติปฏิบัติอย่างถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ** อันเกี่ยวกับสัญชาตญาณ, แล้วเราก็ **จะสามารถควบคุมสัญชาตญาณได้.** นี่เรียกว่าเราปฏิบัติถูกต้องต่อสัญชาตญาณ **แล้วก็ได้รับผลจากการที่ควบคุมสัญชาตญาณได้ เป็นความสงบสุข.**

นี้จะเห็นได้ชัดว่า **เรื่องของสัญชาตญาณนั้นมันเกี่ยวกับธรรมะโดยตรง;** *เพราะว่าสัญชาตญาณเป็นธรรมชาติ, มีกฎของธรรมชาติ, มีหน้าที่เกี่ยวกับสัญชาตญาณตามกฎของธรรมชาติ* ที่เราจะต้องประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง, *แล้วก็ได้รับผล.* ฉะนั้นจึงขอให้สนใจฟังเรื่องสัญชาตญาณในฐานะเป็นเรื่องธรรมะ, เป็นเรื่องธรรมะโดยตรง ให้เข้าใจจนเอาไปใช้เป็นประโยชน์ได้. **เราอาจจะกล่าวได้ว่า เรื่องธรรมะทั้งหมดทั้งสิ้นเป็นเรื่องกล่าวไว้สำหรับรู้จักสัญชาตญาณ, สำหรับควบคุมสัญชาตญาณ, หรือสำหรับใช้สัญชาตญาณให้เป็นประโยชน์.** นี่ธรรมะ ๆ ในพระไตรปิฎกนั้นแหละเป็นเรื่องที่มีไว้สำหรับใช้ควบคุมสัญชาตญาณ, ให้เป็นไปแต่ในทางถูกต้องและมีผลดี. ดังนั้นก็เป็นเรื่องเดียวกัน **หากแต่ว่าในคัมภีร์ในบาลี ไม่ได้ใช้คำว่าสัญชาตญาณ** ใช้คำอย่างอื่น **เช่น** คำว่า **กิเลส,** เช่นคำว่า โพธิ เป็นต้น. **สัญชาตญาณเป็นคำกลาง ๆ ทำไม่ดีก็ออกมาเป็นกิเลส, ทำถูกต้องก็ออกมาเป็นโพธิ, เชื้อแห่งกิเลสก็มีอยู่ในสัญชาตญาณ, เชื้อแห่งโพธิก็มีอยู่ในสัญชาตญาณ.** เราก็รู้จักปฏิบัติต่อสัญชาตญาณทั้งในทางที่จะไม่ให้เกิดกิเลส และทั้งในทางที่จะให้เกิดโพธิ.

ถ้าบังคับควบคุมสัญชาตญาณไว้ไม่ได้ มันก็งอกงามออกมาเป็นกิเลส มีอวิชชาเป็นแม่บท มีกิเลสลูกน้องมากมายหลายอย่างหลายประการ แล้วก็ทำไปชนิดที่ว่าเป็นกิเลสนานาชนิด, แล้วก็เป็นทุกข์แก่ตัวผู้นั้นเอง, นี่ข้อแรก. แล้วก็ **เป็นภัยแก่สังคม** ทั้งหลายด้วย. ถ้าควบคุมสัญชาตญาณไว้ไม่ได้ มันอาละวาดขึ้นมา **เป็นกิเลส แล้วมันก็เป็นทุกข์แก่ผู้นั้นเอง และเป็นภัยแก่สังคม** ทั้งหลายรอบข้างด้วย, จึงเป็นเรื่องที่ต้องศึกษาให้ดี, ให้รู้อย่างทั่วถึงและควบคุมไว้ให้ได้. **ถ้าควบคุมได้ก็จะเป็นประโยชน์ นับตั้งแต่ต้นจนสุดท้าย,** เรียกว่าจนวินาทีสุดท้าย; ถ้าถึงกับตัดอำนาจของสัญชาตญาณได้เด็ดขาด ก็เป็นพระอรหันต์, เป็นพระอรหันต์. นี่ขอให้เข้าใจให้ดี ๆ อย่างนี้. ที่ต้องพัฒนา, พัฒนา, **พัฒนาสัญชาตญาณให้ถูกต้องตามแบบของโพธิ ก็จะมีโพธิ, ก็จะเป็นโพธิขึ้นมา,** สามารถที่จะเป็นพระพุทธเจ้าได้องค์หนึ่งทีเดียว. ฟังดูแล้วไม่น่าเชื่อ.

ข้อนี้เราไม่ค่อยจะได้พูดกันในเรื่องอย่างนี้ ว่า **เชื้อหรือพืชพันธุ์แห่งความเป็นพุทธะนั้น มีอยู่แล้วในสัญชาตญาณ ในความรู้สึกคิดนึกในสันดานของสัตว์**นั่นแหละ ซึ่งจะเรียกว่าจิตก็ได้, ในจิตตามธรรมชาติธรรมดานี้ มันก็มีเชื้อแห่งความเป็นพุทธะหรือว่าเชื้อแห่งโพธิก็ได้, **โพธิ** ก็คือ **เครื่องที่จะทำให้เป็นพุทธะ มันมีมาแล้วในฐานะเป็นเมล็ดพืช หรือ** เรียกว่า**เชื้อ.** ถ้าพูดว่า **เชื้อ** มันก็ต้องเอาไปหมักไปพัฒนา **ไปทำให้มันเจริญงอกงาม** ขึ้นมาเป็นสิ่งที่ต้องการ, นี่ก็เรียกว่าเชื้อ. ถ้าเรียกว่า **เป็นพืช** มันก็ต้องเอาไปปลูกไปเพาะ, เอาไปเพาะ ไปหว่านไปปลูก ไปบำรุงรักษาเป็นต้นเป็นลำเป็นดอกเป็นผลขึ้นมา; จะเรียกว่า **เป็นเชื้อก็ได้เป็นพืชก็ได้. สัญชาตญาณนั้นมันมีพืชแห่งความเป็นพุทธะมาแล้ว** ก็จิตดวงนี้มันจะเป็นกิเลสเป็นฝ่ายเลวฝ่ายชั่วก็ได้, จะเป็นฝ่ายดีฝ่ายถูกต้องฝ่ายหลุดพ้น เป็นพระพุทธเจ้า ก็ได้.

ฝ่ายเถรวาทเราไม่ค่อยจะพูดกันถึง ประโยคนี้ **คือประโยคที่ว่า ทุกคนมีเชื้อแห่งความเป็นพุทธะมาแล้ว,** ฝ่ายมหายานเขาพูดกันมากที่สุด ว่าทุกคนมีเชื้อแห่งความเป็นพุทธะมาแล้ว, ขอให้สนใจ ให้ปลูก ให้เพาะ ให้พัฒนาให้เป็นพุทธะขึ้นมาให้ได้. คำว่า **พุทธะ ๆ** อย่างนี้ก็เรียกว่า **เป็นพระพุทธเจ้าได้** เหมือนกัน **แต่ไม่ถึงขนาดที่จะเป็นสัมมาสัมพุทธะ;** นั้น **เป็นสมบูรณ์ที่สุดและเป็นด้วยตนเอง,** สมบูรณ์ที่สุด **สามารถจะสอนโลกทุกโลกได้** และก็ตรัสรู้ขึ้นมาได้ด้วยตนเอง, อย่างนี้เรียกว่าสัมมาสัมพุทธะ แต่ก็พระพุทธเจ้าองค์หนึ่งเท่านั้น พระพุทธเจ้าองค์หนึ่งเหมือนกัน. **ทีนี้ ไม่ถึงขนาดนั้น เป็นผู้รู้เรื่องดับทุกข์ได้ ก็เรียกว่าเป็นพุทธะ** พุทธะด้วยเหมือนกัน ก็เป็นพระพุทธเจ้าองค์ระดับน้อย ๆ ไปองค์หนึ่ง ก็เป็นพุทธะ. นี่แหละ **ถ้าว่าพัฒนาสัญชาตญาณได้ถึงที่สุด ก็จะเกิดเป็นพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งขึ้นมา,** น่าสนใจหรือไม่น่าสนใจ.

พึ่งทีแรกก็คงไม่เชื่อ ว่า **ถ้าอย่างนั้นก็เป็นพระพุทธเจ้ากันหมด,** ก็จริง. **พระอรหันต์ทุกองค์เรียกว่าพระพุทธเจ้าได้ทั้งนั้น,** พระอรหันต์จะมีมากมายเท่าไร ๆ ก็เรียกว่าเป็นพุทธะ ๆ องค์หนึ่งได้ทั้งนั้น ; **แต่เป็นอนุพุทธะ คือรู้ตามพระพุทธเจ้า,** ไม่ได้คิดค้นเรื่องนี้ขึ้นมาได้ด้วยตนเอง, แต่ได้ยินได้ฟังมาจากพระพุทธเจ้า คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วก็เอามาปฏิบัติจนหมดกิเลส หมดทุกข์ได้อย่างเดียวกัน, **เป็นพุทธะธรรมดาทั่ว ๆ ไป ไม่ถึงกับเป็นสัมมาสัมพุทธะ** ซึ่งสมบูรณ์และได้ด้วยตนเอง.

เอาเป็นว่า เรามองเห็นชัดแล้วว่า **สัญชาตญาณนั้นแหละเป็นเรื่องของธรรมะ** คือเป็นเรื่องของธรรมชาติในทุกแง่ทุกมุม, จะต้องจัดการกับสิ่งที่เป็นธรรมชาตินี้ให้ถูกต้องที่สุด ให้มันได้รับผลดีที่สุดในการที่มันมีธรรมชาติชนิดนี้อยู่. ดังนั้นเราก็จะได้กล่าวกันถึงเรื่องสัญชาตญาณต่อไป, ซึ่งในวันนี้ก็จะพูดถึง **สัญชาตญาณกับสิ่งที่เรียกว่าโพธิ ๆ จะต้องนึกถึงการบรรยายครั้งที่แล้วมาว่าสัญชาตญาณกับกิเลส คือสัญ-ชาตญาณที่ควบคุมไว้ไม่ได้** ออกมาในรูปกิเลสต่าง ๆ นานา, ต้องบรรยายถึงสองครั้ง

[*เริ่มการบรรยายครั้งนี้.*]

เดี๋ยวนี้จะพูดถึงสัญชาตญาณที่พัฒนาได้ แล้วก็จะกลายเป็นโพธิ, มีแนวทางมีลู่ทางที่แสดงให้เห็น ว่า **สัญชาตญาณจะกลายเป็นโพธิขึ้นมาได้อย่างไร.**

แนวทางที่จะพัฒนาสัญชาตญาณ.

สัญชาตญาณแห่งการมีตัวตน.

ข้อแรก ที่สุด ก็ **สัญชาตญาณแห่งความมีตัวตนนี้เป็นสัญชาตญาณแม่บท,** คลอดสัญชาตญาณลูก ๆ มามากมายหลายอย่างหลายชนิด. **สัญชาตญาณแม่บท คือสัญชาตญาณแห่งความมีตัวตน** ในสิ่งที่มีชีวิตรู้สึกคิดนึกได้ มันต้องมีความรู้สึกที่

มีความหมายว่าตัวตน ๆ ด้วยกันทั้งนั้น. มนุษย์ก็ดี สัตว์เดรัจฉานก็ดี, แม้ที่สุดแต่ว่าต้นไม้ถ้ามันพูดได้ มันแสดงอะไรออกมาได้ มันก็จะแสดงให้ได้ยินเหมือนกันว่า มีตัวตน. **ความรู้สึกที่เป็นชีวิตอยู่ได้** นั่นแหละ **มันตั้งอยู่บนรากฐานของความรู้สึกว่ามีตัวตน, ความรู้สึกว่ามีตัวตน** อย่างนี้มัน **ยังไม่ชั่วหรือดี** ก่อน, มันยังไม่เลวหรือมันยังไม่ร้ายก่อน, มันตั้งอยู่เป็นแกนกลาง, แล้วแต่ว่ามันจะหันไปทางไหน, มันถูกอบรมให้หันไปทางไหน.

เด็ก ๆ เกิดมาก็มีตัวตน แต่แล้วตัวตนมันถูกแวดล้อมอบรมให้มีตัวตนชนิดไหน คือมีตัวตนของกิเลส, หรือตัวตนของโพธิ. แต่ตามปกติแล้วมันก็เป็นธรรมดาเหลือเกิน ช่วยไม่ได้, **เป็นธรรมดาเหลือเกิน ที่มันจะต้องถูกอบรมให้กลายเป็นตัวตนแห่งกิเลส ;** เพราะว่าพ่อแม่ก็ไม่รู้เรื่องนี้ ลูกเกิดมาไม่ได้มีความรู้เรื่องนี้ติดมาแต่ในท้อง. **พอออกมาจากท้องแม่ ก็ได้รับการประคบประหงมแวดล้อมทุกอย่างทุกประการที่เกิดความรู้สึกเป็นตวกู เป็นของกู.** พอกินอะไรอร่อยครั้งแรกมันก็เกิดรู้สึกว่ากูอร่อย, นี่ความรู้สึกว่าตัวกูมันเพิ่งเกิดหลังจากความรู้สึกอร่อย, แล้วก็อยากที่จะมีความอร่อยให้ยืนยาวออกไป, มันก็เริ่มมีความรู้สึกว่าตัวตน นี้พ่อแม่พี่น้องแวดล้อมต่าง ๆ ก็มาพูดให้ได้ยินได้ฟังแต่ในเรื่องที่เป็นตัวตน จนเด็ก ๆ มีความรู้ว่า แม่ของกู พ่อของกู บ้านของกู ตุ๊กตาของกู ขนมของกู อะไรของกู, ของกู ๆ ออกไปจนเต็มบ้านเต็มเรือนเต็มบ้านเต็มเมือง. นี่เรียกว่า **สัญชาตญาณตัวตนล้วน ๆ มาแต่กำเนิดนั้นมันก็ถูกแวดล้อมให้เป็นตัวตนแห่งกิเลส** เป็นตัวตนแห่งกิเลส.

ทีนี้มันก็เจ็บปวด, มันก็ **เจ็บปวด เพราะมีตัวตนแห่งกิเลส, มีกิเลสทำไปตามกิเลส มันก็มีความทุกข์** มันเจ็บปวด **หลาย ๆ ครั้งเข้า** โตมากพอแล้ว มันก็เข็ดพั่น มันเข็ดพั่น มันไม่อยากจะเอาอย่างนี้, มัน **อยากจะเปลี่ยนเป็นอย่างอื่น,** นั่นแหละ **จึงรู้ว่าโอ, อย่างนี้ไม่ไหวแล้ว มีแต่ความทุกข์** ก็พยายามหาความรู้ความเข้า

ใจในทางที่ตรงกันข้าม, **มันก็เลยมีความคิดนึกที่จะควบคุมกิเลส** จะกำจัดกิเลส ก็ทำไปทำไป **ตัวตนมันก็ค่อย ๆ กลายมาเป็นโพธิ,** เป็นตัวตนของโพธิ **คือตัวตนของความรู้.** เกิดมาก็เป็นตัวตนของความโง่ มันก็ต้องมีความทุกข์เพราะความโง่ มากเข้าก็เข็ดพื้น ก็เบื่อระอา จึงหันมาในทางที่ตรงกันข้าม มันก็มาในทางของโพธิ.

นี่เราจะต้องรู้จักว่า **ตัวตนเฉย ๆ นั้นยังเป็นกลางอยู่** ถ้าว่ามัน **ทำไปผิดก็เป็นตัวตนของกิเลส,** ถ้าว่า **ทำถูก มันก็เป็นตัวตนของโพธิ,** และถ้ามันถูกถึงที่สุด ระวังให้ดี ฟังให้ดี ว่าถ้ามัน **ถูกถึงที่สุด มันก็จะหมดตัวตนเลย** มันจะหมดความรู้สึกยึดถือว่าตัวตนเลย. **ตัวตน** มัน **จะต้องวิวัฒนาการถึง ๓ ขั้นตอน : เป็นตัวตนของกิเลสเป็นทุกข์ไป เบื่อเข้าก็รู้** เปลี่ยนเสียก็ **ทำเป็นตัวตนของโพธิ,** ครั้นหนักเข้า ๆ ถึงที่สุดแล้ว **โพธิไปถึงที่สุดแล้วก็เลิกตัวตน ไม่ต้องมีตัวตน.**

นี่สัญชาตญาณแห่งตัวตน สามารถที่จะพัฒนาให้เป็นโพธิได้อย่างนี้ มันก็เหมือนกับว่า **รู้จักทำตัวตนให้เป็นที่พึ่งแก่ตัวตน.** *นี่พูดว่าตัวตนเป็นที่พึ่งแก่ตัวตนนี้พูดสำหรับคนที่ยังมีตัวตน,* ไม่ได้พูดสำหรับคนที่สลัดตัวตนได้แล้ว. ก็คนธรรมดานั้นแหละมันยังมีตัวตนในความรู้สึกคิดนึก ให้มันฉลาดถึงกับรู้จักใช้ตัวตนให้เป็นที่พึ่งแก่ตัวตน, เพราะว่าใครจะมาเป็นที่พึ่งให้ไม่ได้ อะไร ๆ มันสำเร็จอยู่ที่ตัวตนของตน. ฉะนั้น **ต้องใช้ตัวตนนั้นแหละเป็นเครื่องแก้** *หนามยอกเอาหนามบ่ง* ในทางที่จะสลัดออกไป หรือว่า *เอาเนื้อเต่ายำเต่า* นั้นแหละ มันก็ได้ผลดี, มันก็ได้ผลดี มันก็ได้ผลแปลกออกมา ได้ผลที่อร่อยหรือที่ถูกต้องที่ถูกใจขึ้นมา จนกว่าจะเลิกตัวตน, จนกว่าจะไม่ต้องมีตัวตน.

นี่เรียกว่า **จะต้องพัฒนาสัญชาตญาณตัวตนแห่งกิเลส เป็นตัวตนแห่งโพธิ, ให้เป็นที่พึ่งได้แก่ตนด้วย,** เป็นที่พึ่งแก่ใคร ๆ ก็ได้ด้วย กระทั่ง ถึงขั้นที่ว่า **หมดตัวตน** หมดความรู้สึกว่าตัวตน. มันก็ไม่มีปัญหาอะไร, **ไม่มีหน้าที่อะไรที่จะ**

ต้องทำ ก็เรียกว่าจบกิจจบพรหมจรรย์, จบพรหมจรรย์คือหมดหน้าที่ที่จะต้องทำ เพื่อละเสียซึ่งตัวตน. เดี๋ยวนี้มัน **ละหมดแล้ว, ก็จบหน้าที่หรือจบกิจของพรหมจรรย์** เป็นมนุษย์ถึงที่สุด สูงสุดจนไม่อาจจะเป็นมนุษย์อะไรยิ่งไปกว่านั้น คือเป็นพระอรหันต์, นี่สัญชาตญาณแห่งตัวตน.

ทีนี้ก็มาพิจารณาถึงสัญชาตญาณลูกน้องอีกหลายชนิดต่อไปอีก ว่าสัญชาตญาณแห่งตัวตนนี้ คลอดสัญชาตญาณชั้นรอง ๆ ลงมาอีกมากมายหลาย ๆ ชนิด จะยกมาพอเป็นตัวอย่าง ก็พอแล้ว, เท่าที่เป็นตัวอย่างนี้ก็พอแล้ว.

สัญชาตญาณแห่งการกินอาหาร.

สัญชาตญาณแห่งการกินอาหาร นี้เรียกว่ามัน **มีตัวตน** แหละ แล้วมันก็รู้จัก **ต้องการอาหาร,** แล้วก็จะ **ต้องหาอาหาร** แล้วก็ต้องมีอาหาร แล้วจะต้องกินอาหาร, **ถ้าดีกว่านี้** มันก็ต้อง **รู้จักแจกปันให้ผู้อื่นด้วย.** ถ้าว่า **สัญชาตญาณนี้ไม่ได้รับการพัฒนา มันก็จะกินคนเดียว,** ยังหวงยังอิจฉาริษยา, แล้วยังกินตะกละตะกลาม กินจนเป็นโทษเพราะการกิน. นี่ถ้าพัฒนาสัญชาตญาณแห่งการกินไม่ได้ มันจะให้โทษอย่างนี้, จะกินตะกละ จะกินจนเป็นโทษแก่ตัวเอง มันจะหวง จะแย่งชิงหรือจะทำอะไรที่ไม่ควรทำอีกมากมายหลายอย่าง เพราะเหตุแห่งการกิน. ไปคิดดูเอาเองก็แล้วกัน ว่า **บาปที่ทำเพราะการกินเป็นเหตุมีอะไรบ้าง,** บาปที่ทำกัน เพราะการกินเป็นต้นเหตุนั้นมีอะไรบ้าง, แล้วก็จะรู้ดีมันมากมาย อาตมาก็ไม่อาจจะเอามาแจงรายละเอียด, แต่ไปรู้เอาเอง เพราะมันก็รู้อยู่แก่ใจทุกคน.

ถ้าควบคุมสัญชาตญาณอันนี้ได้ ไม่กินด้วยกิเลส แต่กินด้วยสติปัญญา **เป็นโพธิ,** เป็นโพธิขึ้นมา, **มันก็กินอย่างถูกต้อง กินอย่างดีกินอย่างไม่มีโทษ,** ในการแสวงหามากิน ก็ **แสวงหาอย่างไม่มีโทษ, ในการเก็บไว้กิน** มีไว้กิน มัน **ก็เก็บมีไว้อย่างที่ไม่ทรมานจิตใจ.** ทีนี้เมื่อกินก็กินอย่างถูกต้อง ไม่ส่งเสริมกิเลสแต่ประการใด เป็นผลดีแก่ชีวิต; ถ้ากินไม่ดีมันให้โทษแก่ชีวิต, **กินดีกินอย่างถูกต้องมันมีผลดีแก่ชีวิต.**

แล้วทีนี้ก็แบ่งปันเรื่องกินนั้น **ถ้าแบ่งปันได้ก็เป็นการดี** *มีคำกล่าวแต่โบรมโบราณ* เหลือจะโบราณว่า *กินคนเดียวไม่มีความสุข น เอกาสี ลภเต สุขํ — กินคนเดียวไม่ได้ความสุข.* **นี่รู้จักทำให้มีความสุข เพราะการกิน, เพราะการแผ่เผื่อเจือจาน,** สัญชาตญาณแห่งการกินมากลายเป็นฝ่ายโพธิ ไม่ใช่กินอย่างกิเลส แต่มากินอย่างโพธิ. ขอให้ชำระสะสาง สัญชาตญาณแห่งการกินของตน ๆ ทุกคน ๆ ก็ข้อกี่อย่างที่ควรจะสังเกตให้รู้ไว้ สังเกตให้รู้ไว้ แล้วควบคุมไว้ให้ได้ จนไม่มีโทษแห่งการกินแต่ประการใด, มีแต่คุณมีแต่ประโยชน์อันเกิดจากการกิน โดยประการทั้งปวง.

สัญชาตญาณแห่งความกลัว.

ทีนี้ก็มาถึง **สัญชาตญาณแห่งความกลัว** — การกลัว, **คนมีความรู้สึกกลัวได้เอง** เป็นสัญชาตญาณคือความรู้สึกที่รู้สึกได้เอง. ลูกเด็ก ๆ ทารกเกิดมา มันก็รู้จักกลัว เห็นอะไรแปลกมันก็กลัว, ลูกหมาลูกแมว มันก็รู้จักกลัวมาตั้งแต่พอคลอดหรือพอเกิด, พอออกมาจากไข่วันสองวัน มันก็รู้จักขู่รู้จักกลัว รู้จักแสดงอาการกลัว.

อยากจะพูดเลยไปถึงต้นไม้ ที่ว่าคงจะไม่มีใครเชื่อกี่คนนัก ว่าแม้แต่ **ต้นไม้ต้นไล่ มันก็มีความรู้สึกกลัว,** มีสัญชาตญาณแห่งความกลัวเพราะมันมีชีวิต เพราะมันมีความรู้สึก.

ต้นไม้ก็กลัวตาย อย่างที่เคยเล่ามาให้ฟังแล้วว่า มีการค้นคว้าพิสูจน์ทดลองในทางนี้เกี่ยวกับต้นไม้ มันรู้สึกกลัว เมื่อมาแช่งด่าทุกวัน ๆ, หรือเมื่อเอาขวานเอามีดมาสับ ๆ ทุกวัน, วันละครั้งทุกวัน ๆ, หรือเอาไฟมาลน มันก็แสดงทางเครื่องวัดว่าต้นไม้รู้สึกกลัวได้, จนพูดได้เลยว่า ถ้ามีชีวิตมีความรู้สึกแล้วก็มันต้องมีสัญชาตญาณเหล่านี้ เพราะฉะนั้นมันจึงมีความกลัว. ความกลัวจึงเป็นปัญหาพื้นฐานทั่วไป, **ทำไมจึงกลัว** เพราะมันโง่, **เพราะมันยังโง่ ไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร มันก็ต้องกลัว** เช่นเด็ก ๆ เห็นรูปที่น่ากลัวก็กลัว เห็นคนที่น่ากลัวก็กลัว, เด็กเล็ก ๆ เห็นแขกรุ่มร่ามมาแล้วก็กลัวทั้งนั้นแหละ, เห็นรูปยักษ์ก็กลัวเห็นรูปผีก็กลัว อะไรก็กลัว.

ทีนี้ว่า **กลัวเลยขอบเขต** จนกลัวสิ่งที่ไม่ต้องกลัว : *กลัวกิ้งก่า กลัวจิ้งจก กลัวตุ๊กแก กลัวสิ่งเหล่านี้อย่างโง่เขลา;* **เพราะสัญชาตญาณแห่งความกลัวมันไม่ได้ถูกบังคับอบรมอะไร** เสียเลย มัน **ก็กลัวจนมีความทุกข์.** แต่มันก็ดี **มีผลดีเพราะกลัว** มันจึงทำให้รอดอยู่ได้; ถ้ามันไม่กลัว มันก็เข้าไปหาสิ่งที่เป็นอันตรายเป็นความตาย. เพราะฉะนั้น **สิ่งที่เป็นความกลัวมันก็มีประโยชน์ คือให้มันคอยถอยห่างจากสิ่งที่เป็นอันตรายอยู่เสมอ.** แต่เดี๋ยวนี้มันโง่ **มัน ไม่ได้พัฒนา ก็เลยกลัวสิ่งที่ไม่ควรจะกลัว,** แล้วก็มีความทุกข์ มีปัญหาเกิดขึ้นดังที่กล่าวแล้ว, แล้วส่วนมากก็เป็นการกลัวอย่างไม่มีเหตุผล, กลัวอย่างที่ไม่ต้องกลัว เรียกว่ากลัวเสียเปล่า ๆ กลัวฟรีเสียเปล่า ๆ. อย่างเดี๋ยวนี้มันก็มีอยู่มากที่ **กลัวฟรีเสียเปล่า ๆ** กลัวระเบิดปรมาณูจะมาเมื่อไรก็ไม่รู้มันก็กลัว, หรือแม้แต่สิ่งที่เล่าลือกันก็กลัว มันยังไม่มีตัวจริงเลยก็ได้, หรือมันยังไม่มาถึงก็กลัว, เรื่องดาวหางจะมาก็กลัว. เรื่องทุกเรื่อง **ที่กลัวอยู่เป็นประจำเฉพาะบางคนก็มี** บางคนก็ **กลัวผี** บางคนก็ **กลัวตาย** บางคนก็ **กลัวความมืด** บางคนก็กลัวนั่นกลัวนี่, **ล้วนแต่ความโง่ของสัญชาตญาณแห่งความกลัว ที่ไม่ได้รับการพัฒนา. กลัวอดอยากก็คือกลัวตาย, กลัวอะไร ๆ ๆ** มันก็ **จะไปรวมอยู่ตรงที่กลัวตาย** นั่นน่ะ, กลัวเจ็บ

กลัวไข้มันก็ไปรวมอยู่ที่ความตาย, กลัวไม่มีอะไรจะกิน มันก็ไปรวมอยู่ที่ความตาย. แม้แต่**กลัวจะเสียชื่อเสียง มันก็ไปรวมอยู่ที่ความตาย;** เพราะว่าถ้าเสียชื่อเสียงแล้วจะค่อย ๆ เสียอะไรไปจนหมดสิ้น, จนกระทั่งไม่มีอะไรจะกิน แล้วมันก็จะต้องตาย. **ที่รวมแห่งความกลัวคือความตาย** ตัวความตายก็น่ากลัว นิมิตเครื่องหมายแห่งความตายก็น่ากลัว ก็ทรมานจิตใจสักเท่าไร, คิดดูเอาเอง.

ทีนี้ก็มารู้เรื่องนี้ให้ถูกต้อง ว่าเรามันโง่จนถึงคิดนึกไปในทางที่ให้ตัวเองต้องกลัว, **อย่าคิดให้โง่** มันก็ไม่คิดไปในทางที่ให้ตัวเองต้องกลัว. เดี๋ยวนี้มันโง่ถึงขนาดที่ว่าแม้แต่ทำขึ้นเอง ปรุงขึ้นมาเองแท้ ๆ ก็ลืมไปแล้วก็กลัว; อย่างจะยกตัวอย่างว่า **เขียนรูปยักษ์ขึ้น** สักรูปหนึ่ง หรือว่าเขียนรูปผีที่น่าเกลียดน่ากลัวขึ้นสักรูปหนึ่ง แล้วก็ระบายสีให้ดี ลงอะไรให้ดีให้มันชัดเจนเหมือนของจริงที่สุด, แล้ว **ตัวผู้เขียนก็ค่อย ๆ รู้สึกกลัวขึ้นมา,** ตัวผู้เขียน คนเขียนนั่นแหละจะรู้สึกกลัวขึ้นมา. ถ้าเขียนยิ่งเหมือนเท่าไร มันก็จะยิ่งกลัวเท่านั้น, นี่เรียกว่ามันโง่กี่มากน้อย. **ความคิดนึกต่าง ๆ นี้เราคิดนึกทั้งนั้นแหละ,** แวดล้อมกันเข้ามา แวดล้อมกันเข้ามา แล้วก็เกิดความกลัว รวมกันเป็นสิ่งที่น่ากลัว, แล้วก็มานอนกลัวอยู่. เมื่อผู้ใหญ่เป็นอย่างนี้เด็ก ๆ ก็เป็นอย่างนี้ มันก็ติดโรคกลัวกันมาไม่มีขาดสาย ไม่มีขาดตอน. นี่ **สัญชาตญาณแห่งความกลัว ไม่ได้รับการควบคุม ไม่ได้รับการพัฒนาที่ถูกต้อง มันออกไปเป็นสัญชาตญาณฝ่ายกิเลส, ให้เกิดความกลัว แล้วก็ทรมานกันเป็นอย่างยิ่ง.**

นี้ถ้าว่ารู้จักมัน รู้จักควบคุมมัน รู้จักพัฒนามัน รู้จักการศึกษาทางจิตทางวิญญาณนั้น ในโรงเรียนคงไม่มีใครสอน, โรงเรียนไหนไม่มีสอน. **ต้องโรงเรียนของพระพุทธเจ้า จึงจะค่อยสอน,** ค่อยสอนให้รู้ว่าอะไรเป็นอะไร อะไรเป็นอะไร, เป็นธาตุดิน น้ำ ลม ไฟอย่างไร เป็นสังขารอย่างไร, ในที่สุดมันก็ค่อยรู้ว่าอะไรเป็นอะไร อะไรอย่างไปเป็นอะไร, คือ **อะไรมันก็เป็นเช่นนั้นเอง มันจึงจะค่อยลดความกลัว.**

ดูผี ดูศพ เด็ก ๆ ไปดูศพ ไม่มีความรู้อะไร มันก็ต้องกลัว, มันก็ต้องกลัวจนมานอนไม่หลับกลัวจนเป็นไข้. แต่ถ้าเป็นผู้ใหญ่อยู่สักหน่อย มันก็กลัวน้อยกว่านั้น, ถ้าเป็นหมอเป็นแพทย์ที่ชำแหละศพอยู่เรื่อย มันก็ไม่ได้กลัวเลย, หรือแม้ว่าศพที่กำลังพองอืดน่ากลัว ถ้าพระโยคาวจรไปพิจารณาซากศพนี้ เห็นโดยความเป็นธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ วิญญาณ, รู้จริงถึงขนาดนั้นแล้วก็ไม่กลัว ก็ไม่กลัวไม่กลัวภาพที่น่ากลัว. **ภาพที่น่ากลัวก็กลายเป็นเช่นนั้นเอง,** มันเป็นภาพเช่นนั้นเอง, มันต้องเป็นเช่นนั้นเอง. เมื่อร่างกายนี้ตายลงแล้ว มันก็เป็นเช่นนี้เอง, เช่นนั้นเอง *ตถตา มันช่วยให้ไม่ต้องกลัว,* เพราะฉะนั้นจึงไม่กลัว.

ถ้าสิ่งน่ากลัวอย่างอื่นก็เหมือนกัน **จะกลัวเสือกลัวอะไร** ที่น่ากลัว มัน **ก็รู้ว่ามันเป็นเช่นนั้นเอง มันก็ไม่ต้องกลัว,** มันจึงสามารถที่จะเผชิญกันได้ โดยไม่ต้องกลัว; แม้จะต้องวิ่งหนี ก็วิ่งหนีโดยไม่ต้องกลัว. พูดไปแล้วก็เหมือนกับบ้า, เห็นเสือมา แล้วไม่กลัว แต่เห็นว่าควรวิ่งหนี ก็วิ่งหนี, แต่วิ่งหนีโดยไม่ต้องกลัว. ขึ้นต้นไม้ก็ขึ้นต้นไม้ โดยไม่ต้องกลัว, นี่มันจะเป็นผู้ที่มีจิตใจพิเศษ, ปัญหาเรื่องความกลัวมันก็ไม่มี. มันก็เลยเห็นสิ่งเหล่านี้เป็นธรรมดา ที่เขากลัวกันนัก กลัวไข้ กลัวเจ็บ **กลัวโรคภัยไข้เจ็บ กลัวโจรกลัวขโมย กลัวไฟไหม้บ้าน** กลัวอะไร มันก็มองเห็นเป็นธรรมดา. ที่ทำไว้ไม่ดี มันก็ต้องเกิดขึ้นอย่างนั้น, ถ้าทำไว้ดีมันก็ไม่เกิด. แต่แม้ว่า**จะทำไว้ดีแล้วมันยังเกิด มันก็เช่นนั้นเอง,** ในโลกนี้มันเช่นนั้นเอง, **จะมากลัวให้เป็นทุกข์ทำไม,** ทำให้ถูกต้อง รักษาไว้ให้ถูกต้อง **เกิดเรื่องขึ้นมาก็แก้ไขมันให้ถูกต้อง โดยที่ไม่ต้องกลัว.** นี่เห็นไหมว่า **สัญชาตญาณที่พัฒนาถึงที่สุดแล้ว** มันกลายเป็นอย่างนี้, **มันกลายเป็นไม่ต้องกลัวอะไร,** ไม่มีอะไรที่ต้องกลัว อย่างที่เขากลัว ๆ กัน.

สัญชาตญาณแห่งการต่อสู้.

ทีนี้มันก็พัฒนาต่อขึ้นไปอีก สูงขึ้นไปอีก คือมัน **ไปกลัวสิ่งที่ควรกลัว** ก็คือว่า ธรรมดาสามัญทั่ว ๆ ไปแล้ว **กิเลสความทุกข์นั่นแหละเป็นสิ่งที่ควรกลัว** เพราะว่าจะกลัวทางภายนอก วัตถุสิ่งของนี้ก็มาจากความโง่ คือกิเลส, มันไปรวมอยู่ที่กิเลส เป็นเหตุสร้างสิ่งที่กลัวขึ้นมา. เราก็เลยกลัวกิเลส และกลัวความทุกข์ที่เป็นผลของกิเลส ไม่มากลัวของเด็กเล่นที่เด็ก ๆ กลัว, ก็เลย **จัดการกับกิเลส, ก็มาถึงสัญชาตญาณแห่งการต่อสู้** มันก็รู้ว่าเป็นสิ่งที่ควรต่อสู้ ต่อสู้กับกิเลสนั่นแหละ, จะไปต่อสู้ชนิดที่ไม่รู้จักสิ้นสุด ก็ไม่จำเป็น. **ถ้าจำเป็นจะต้องต่อสู้,** ถ้าจำเป็นจะต้องต่อสู้ **ก็ต่อสู้อย่างฉลาด** ไม่ต่อสู้อย่างโง่เขลาเหมือนแต่ก่อน, คือ **เมื่อความกลัวและการต่อสู้มันพัฒนาขึ้นมาดีแล้ว ก็รู้จักสิ่งที่ควรกลัว,** มัน **ก็รู้จักสิ่งที่ควรต่อสู้ รู้จักเวลาที่ควรต่อสู้ รู้จักวิธีที่ควรต่อสู้,** แล้วมันก็ชนะเด็ดขาด **ชนะเด็ดขาด** ชนะชนิดที่เรียกว่าชนะเด็ดขาด คือ **ชนะในภายใน,** ชนะกิเลสที่เป็นต้นเหตุ มันก็ชนะเด็ดขาดไป. มันไม่มาทำให้รัก โกรธ เกลียด กลัวได้อีกต่อไปเรื่องมันก็จบ. นี่ **สัญชาตญาณแห่งความกลัว สัญชาตญาณแห่งการต่อสู้** ได้รับการพัฒนาเป็นอย่างดีเช่นนี้ **จะประสบกับชัยชนะเด็ดขาด** สูงสุด คือชนะกิเลสแล้วมันก็เป็นการชนะทุกอย่าง, ชนะทุกอย่างหรือ **ชนะเด็ดขาดนั้นคือการชนะกิเลส** มันจะไม่มีปัญหาอะไรเหลืออยู่. ควรจะรู้จักกันไว้ให้ดี ๆ เป็นมนุษย์ที่มีเกียรติ ต่อสู้กับสิ่งสูงสุดที่เป็นข้าศึก คือกิเลสหรือความทุกข์ แล้วก็ **ชนะเด็ดขาด กลายเป็นนิพพาน.**

สัญชาตญาณแห่งการรักตน.

ทีนี้ก็ดูถึงสัญชาตญาณแห่งการรักตน นึกถึงสัญชาตญาณแห่งการรักตน ใครบ้างที่ไม่รักตัวเอง, แล้วใครบ้างที่จะไม่รักตัวเองที่สุดยิ่งกว่าสิ่งใด. ปากมันอาจจะ

โกหกว่ารักนั่นรักนี่ยิ่งกว่าตัว, ปากมันจะพูดหลอกก็ได้ ว่ารักลูกรักเมีย รักเกียรติรักอะไรยิ่งกว่าตัว ; แต่ **แท้ที่จริงมันรักตัว.** *ภาษิตกลางบ้านมีว่า ถ้าอยากจะเห็นคนที่รักเราที่สุดก็ให้ไปมองดูในกระจกเงา,* มันก็เลย **พบว่าตัวเองแหละรักตัวเองที่สุด ไม่มีใครที่จะรักเราที่สุดเหมือนตัวเราเอง.**

ทีนี้มันกลายเป็นว่ารักตน รักตน รักตนยืนอยู่เป็นกลาง คือจะต้องแยกออกไปเป็นสองทางว่า **ตน ๆ นี่ตนของอะไร.** ถ้ามันรักตน **ที่กำลังเป็นตนของกิเลส** แล้วมันฉิบหายหมดแหละ, **มันเป็นทุกข์ท่วมหัวท่วมหู** เพราะมันไปรักตนที่เป็นตนของกิเลส. แต่ถ้ามันหันมา **รักตนที่เป็นตนของโพธิ** ผลมันก็ตรงกันข้าม ; ก็พูดมาแต่ต้นแล้วว่ามีตนอยู่สองฝ่ายเสมอ ตนของกิเลส, หรือตนของโพธิ, หรือตนของธรรมะก็ได้. ตนของกิเลสมันก็ไปตามแบบของกิเลส, ถ้าตนของธรรมะหรือโพธิ มันก็ตรงกันข้าม. ฉะนั้นถ้าจะรักตน คือจะมีตน ยังมีตน ละตัวตนไม่ได้ **ต้องมีตนก็ขอให้มีตนของโพธิ คือตนของธรรมะ** แล้วก็รักตนชนิดนี้ไว้ก่อนเพราะถ้าว่ารักตนชนิดนี้ มันทำให้ฉลาดเป็นโพธิ, แล้วโพธิมันก็ยิ่งขึ้นไป ยิ่งขึ้นไป จนเห็นว่าไม่มีตนโดยแท้จริง ไม่มีตนโดยประการทั้งปวง, มันก็รักตนของความไม่มีตน. พูดแล้วฟังไม่ถูกใช่ไหม, **รักตนของความไม่มีตน นั่นคือนิพพาน** มันก็เลยหมดปัญหาเรื่องความรักตน, ไม่เป็นของหนักอกหนักใจอีกต่อไป เหมือนกับที่เคยรักมาแต่ก่อน ซึ่งเป็นตนของกิเลสทั้งนั้นเลย.

สัญชาตญาณแห่งการสืบพันธุ์.

เอ้า, ทีนี้ก็ดูไปถึง **สัญชาตญาณแห่งการสืบพันธุ์** การสืบพันธุ์นี้ปัญหาใหญ่มาก ซับซ้อนกันอยู่หลายชั้น. ธรรมชาติไม่ได้เพียงแต่ใส่สัญชาตญาณแห่งการสืบพันธุ์ไว้อย่างเดียว, มันได้ใส่อุปกรณ์ อวัยวะเป็นอุปกรณ์แก่การสืบพันธุ์มาด้วย

เสร็จ คืออวัยวะเพศหรือระบบทั้งหมดที่เกี่ยวกับเพศ ต่อมแกลนด์ทั้งหลาย, ให้มีความรู้สึกอย่างนั้นอย่างรุนแรง เหลือที่คนธรรมดาที่โง่เขลานี้จะรู้เท่ารู้ทัน. เพราะฉะนั้นจึงมีความรู้สึกได้ด้วยตัวเองแบบสัญชาตญาณ ; **แม้แต่ว่าไม่มีใครสอนมันก็รู้ได้เอง,** จะจับสัตว์เดรัจฉานหรือว่าจับคนคู่หนึ่งเอาไปทิ้งไว้ในที่ไหนเสียตั้งแต่เล็ก ๆ โตขึ้นมันก็รู้จักสืบพันธุ์เอง ; เพราะว่าธรรมชาติมันใส่สัญชาตญาณแห่งการสืบพันธุ์ และมีอุปกรณ์แห่งการสืบพันธุ์ อวัยวะที่อาจจะรู้สึกขึ้นมาได้เองตามลำดับตามลำดับ, มันก็มีการสืบพันธุ์. นี่เป็นปัญหาอันหนึ่งที่จะต้องมีการสืบพันธุ์.

ทีนี้ที่มันมีอะไรพิเศษกว่านั้น ก็คือว่า **ธรรมชาติ** มันเก่งกว่ามาก **มันใส่ของล่อหลอกหรือค่าจ้างแห่งการสืบพันธุ์มาด้วยในตัวเสร็จ, นี้คือกามารมณ์,** ความรู้สึกทางกามารมณ์. เรื่องสืบพันธุ์เป็นอีกเรื่องหนึ่ง คนละเรื่องกับเรื่องกามารมณ์, เรื่องกามารมณ์นี้เป็นความรู้สึกเอร็ดอร่อยทางอวัยวะ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, เป็นความรู้สึกสูงสุด เป็นความรู้สึกสูงสุดในการกระตุ้นระบบประสาท สิ่งกระตุ้นระบบประสาทเกินธรรมดาสามัญ, ก็เป็นความรู้สึกทางกามารมณ์, แล้วเขาใส่ไว้ข้างหน้า **เป็นค่าจ้างให้คน** ทำการสืบพันธุ์, **ให้สัตว์** ทำการสืบพันธุ์, **ให้ต้นไม้** ทำการสืบพันธุ์, มิฉะนั้นมันไม่สืบพันธุ์. เพราะเรื่องการสืบพันธุ์ล้วน ๆ นั้นมันเจ็บปวด มันสกปรก มันน่าเกลียดน่าชัง มันยากลำบากที่จะต้องเลี้ยงลูกอ่อนอะไรมากมาย ในส่วนของการสืบพันธุ์, แต่ธรรมชาติมันเหนือกว่า มันใส่ค่าจ้าง สิ่งหลอกลวงมาไว้เสร็จ จนคนต้องสืบพันธุ์ ; ฉะนั้นคนที่มัวเมาหลงใหลความรู้สึกทางกามารมณ์ จึงได้สืบพันธุ์ จึงได้ยอมทำการสืบพันธุ์. ลองถามกันดูตรง ๆ เถอะว่า ถ้าไม่มีเรื่องกามารมณ์เรื่องเพศนี้อยู่ด้วยแล้ว ไม่มีใครสมรสแต่งงานดอก. ถ้าสมรสแต่งงานเพื่อการสืบพันธุ์อย่างเดียว ไม่มีใครเอา สั่นหัวหมด, แต่เพราะเหตุที่มันมีเรื่องกามารมณ์ปะหน้าเข้าไว้ หลอกลวงเข้าไว้ คนก็ยินดีทำการสมรส, ส่วนแรกที่สุดก็เพื่อกามารมณ์.

เรื่องการสืบพันธุ์นั้นมันเป็นเรื่องที่บริสุทธิ์ ไม่หลอกลวงอะไร เพราะว่ามันเป็นธรรมชาติที่ต้องการจะไม่ให้สูญพันธุ์, ต้องการจะไม่ให้สูญพันธุ์ ; ฉะนั้นถ้าเป็นเรื่องสืบพันธุ์โดยบริสุทธิ์ มันก็ไม่มีปัญหาอะไร ไม่มีบาปมีกรรมอะไร. **แต่เรื่องที่ไปหลงใหลในกามารมณ์** จนเห็นแก่ตัวจนฆ่าคนอื่นตาย อันนี้แหละ **เป็นเรื่องเสียหาย ;** แต่แล้วก็ไม่พ้นไปได้, เพราะว่าธรรมชาติมันเหนือกว่า ฝากกามารมณ์ไว้กับเรื่องของการสืบพันธุ์ ในฐานะที่เป็นสัญชาตญาณ. สัตว์รู้สึกคิดนึกได้เอง, แล้วก็มีอวัยวะระบบประสาทในร่างกายที่ช่วยสนับสนุนส่งเสริม ที่ทำให้รู้สึกได้เองอย่างยิ่ง, มันก็เลยสำเร็จประโยชน์ของธรรมชาติ ทำให้สิ่งที่มีชีวิตมีการสืบพันธุ์ แล้วก็ไม่สูญพันธุ์. แม้ว่าเดี๋ยวนี้จะมีการคุมกำเนิด ต้องการจะไม่ให้สืบพันธุ์ แต่ก็ยังคงมีการกระทำทางกามารมณ์. มันก็ยังเป็นเรื่องเล็กน้อย มันยังเป็นเรื่องเอาชนะหมดไม่ได้, **ถึงอย่างไรมันก็ยังคงเป็นปัญหายุ่งยาก และเป็นความทุกข์** อยู่นั่นเอง.

ทีนี้เราจะทำอย่างไร เกี่ยวกับสัญชาตญาณแห่งการสืบพันธุ์ หรือจะเรียกว่าการสมรสก็ได้ ; อยากจะพูดเสนอแนะให้ ใครจะเอาก็เอา, ใครจะไม่เอาก็ไม่เอา, ใครจะว่าไม่เอาก็ไม่เอา ; คือว่า **การสมรสนี้มันมีได้ ๒ ประเภท** คือ **สมรสกันโดยทางร่างกาย** เหมือนกับสมรสกันตามธรรมดา, แล้วก็ **สมรสกันแต่โดยทางจิต** ไม่มีการเกี่ยวข้องแตะต้องทางร่างกาย นี้ก็ยังมีอยู่. **เราจะรักใครให้สุดชีวิตจิตใจ โดยที่ร่างกายไม่เคยแตะต้องกันเลย** อย่างนี้มัน **ก็ทำได้,** แล้วมันก็ไม่มีปัญหาด้วย, แล้วมันยังมีประโยชน์ตรงที่ว่า ความรักความสามัคคี มันให้บำเพ็ญประโยชน์อันใหญ่หลวง. พูดแล้วจะตกใจว่า สมรสกับพระพุทธเจ้าก็ได้ ใครกล้าบ้าง ใครกล้าคิดกล้านึกกล้าพูดบ้าง แล้วใครไม่คิดว่าอาตมากำลังบ้าแล้ว, พูดอย่างบ้า ๆ บอ ๆ แล้ว ว่าเราสมรสกับพระพุทธเจ้าก็ยังได้, คือโดยทางจิตใจทั้งหมดทั้งสิ้น โดยทางร่างกายไม่ต้องแตะต้องกันเลย.

ทีนี้ **แม้คนด้วยกัน** นี้แหละ ไม่ต้องกับพระพุทธเจ้า กับมนุษย์ธรรมดาสามัญด้วยกัน, **เมื่อมีจิตใจตรงกัน ก็เรียกว่าสมรสได้ทั้งนั้น.** สมรส สะมะรส, *สมรส* แปลว่า *มีรสอันเสมอกัน, มีรสเสมอกันเรียกว่าการสมรส* ถ้าต้องการอย่างเดียวกัน มีจิตใจเหมือนกัน อะไรตรงเป็นอันเดียวกัน แล้วก็เรียกว่าสมรสทางจิตทางวิญญาณแล้ว แม้ร่างกายยังไม่ได้ถูกต้องกัน. **ถ้าว่ามีโพธิมากพอ มันก็ไม่ต้องไปสมรสทางกาย** ให้มันเหน็ดเหนื่อย ให้มันสกปรก ให้มันน่าเกลียดน่าชัง ให้มันน่าทุเรศเวทนา แล้วก็ไม่เห็นมีอะไรดีขึ้น นอกจากความยุ่งยาก. ฉะนั้น เรียกว่า **มีการสืบพันธุ์ทางวิญญาณ, ได้รับความพอใจในคำสั่งสอนหรือในธรรมะอะไร** แล้วก็รับช่วงต่อ ๆ กันไปโดย**ทางวิญญาณ** อย่างนี้ก็ได้.

เช่นพระพุทธเจ้านี้มีบุตร มีบุตรแยะเลยนับไม่หวัดไม่ไหว คือพระสงฆ์ทั้งหลาย, มีบุตรมีโอรสเกิดแต่ปาก. พระพุทธเจ้าทำด้วยปาก แล้วเกิดโอรสคือพระสงฆ์ทั้งหลายออกมามากมายมหาศาล ; อย่างนี้มันมีประโยชน์กว่าเห็นไหม, มันไม่วุ่นวาย มันสงบเรียบร้อย มันไม่สกปรก มันไม่โกลาหล มันไม่อะไร, แล้วมันก็มีการสืบพันธุ์เหลืออยู่. **ความรู้ของพระพุทธเจ้า การกระทำของพระพุทธเจ้า** อะไรอย่างของพระพุทธเจ้า **ก็ยังมีเหลืออยู่จนกระทั่งบัดนี้,** คือลูก ๆ ของพระองค์ที่คลอดกันมาทางวิญญาณ สืบต่อกันมาทางวิญญาณเรื่อย ๆ ๆ มา. อาจารย์สอนให้ลูกศิษย์ ลูกศิษย์สอนให้ลูกศิษย์, ลูกศิษย์สอนให้ลูกศิษย์, มันมีการคลอดลูกชนิดทางวิญญาณ อย่างนี้มันไม่ต้องลำบากยุ่งยาก ไม่เหน็ดเหนื่อย ไม่สกปรก ไม่น่าเกลียดเหมือนกับการสมรสในทางร่างกาย.

นี่ **ถ้าว่าสัญชาตญาณทางฝ่ายกิเลส มันควบคุมไว้ได้,** ถูกควบคุมไว้ได้ มัน **ก็เกิดสัญชาตญาณฝ่ายโพธิ,** รู้จักทำอะไร ๆ สำเร็จประโยชน์อย่างดีเลิศได้ โดยไม่ต้องยุ่งยากลำบาก. นี่ขอให้นึกถึงว่า **สัญชาตญาณแห่งการสืบพันธุ์** ถ้าปล่อยไป

ตามความโง่เขลา ก็เป็นเรื่องของกิเลส, ก็อย่างที่เห็น ๆ กันอยู่ ไม่ต้องพูด. **ถ้ามีสติปัญญาควบคุมได้ มันก็มาในทางจิตในทางวิญญาณ,** ตัดปัญหาออกไปได้หมด เหลือแต่ประโยชน์ที่ควรจะได้รับ, เรียกว่ามีการสืบพันธุ์ในทางวิญญาณ, ทางฝ่ายวิญญาณไม่ขาดสูญ, อีกกี่แสนปีล้านปีถ้าพุทธศาสนาไม่สาบสูญ ก็คือพืชพันธุ์ของพระพุทธเจ้าก็ยังอยู่ เรียกว่าการสืบพันธุ์ทางวิญญาณ มันก็ยังมีอยู่ อย่างนี้ก็ควรจะนึกกันดูให้ดี ๆ ว่าเราจะควบคุมสัญชาตญาณไว้ให้ได้ คือให้มีเรื่องยุ่งยากลำบากน้อยที่สุด, หรือว่าจะให้มันเป็นเรื่องที่โง่เขลาน้อยที่สุด หรือไม่โง่ไม่เขลาเลย ให้มันมีแต่ความเฉลียวฉลาด ไม่มีความยากลำบาก, แล้วก็คงได้ผลตามที่ควรจะได้ที่สุด ได้มากที่สุดได้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป.

นี่ขอให้ตั้งใจว่าจะมีการสืบพันธุ์ที่บริสุทธิ์ เป็นพันธุ์ที่บริสุทธิ์ เป็นพันธุ์ที่ดีที่สุด ทั้งทางกายและทั้งทางวิญญาณ. ทางกายถ้าต้องการก็ทำไปอย่างที่ถูกที่ควร อย่าโง่อย่าหลงถึงกับบูชา ไปกินเหยื่อกินค่าจ้างที่ธรรมชาติมันล่อไว้, ทำไปด้วยสติสัมปชัญญะ มันก็ยังพอจะนับว่าเป็นการสืบพันธุ์ตามธรรมดา ไม่โง่ไม่เขลาอะไร. ทีนี้ถ้าไม่ต้องการ มันก็ **มีการสืบพนธุ์ในทางวิญญาณ** คลอดลูกทางฝ่ายวิญญาณไว้เยอะแยะไปหมด เต็มบ้านเต็มเมืองหรือทั่วโลกก็ยังได้, อย่างเช่นที่พระพุทธเจ้าได้ทรงทำมาแล้ว นี่เรียกว่า **สัญชาตญาณแห่งการสืบพันธุ์ถูกพัฒนาดีแล้ว ไม่เป็นไปอย่างกิเลส แต่เป็นไปอย่างโพธิปัญญา.**

สัญชาตญาณแห่งการพัฒนา.

ทีนี้ก็ดูถึง สัญชาตญาณแห่งการพัฒนา **พัฒนาคือทำให้มากขึ้น** *ตัวหนังสือ* แปลว่า *ทำให้มากขึ้น* แต่ว่า *โดยความหมาย* ก็แปลว่า *ทำให้ดีกว่า* ให้มัน *สูงกว่า* ให้มัน *ประเสริฐกว่า* ให้มัน *มีประโยชน์กว่า,* อะไร ๆ ที่มีประโยชน์ตามธรรมดา *เราทำให้มันมีประโยชน์มากกว่าธรรมดา* นี่ก็เรียกว่า *เป็นการพัฒนา.* ถ้าจิตนี้ไม่ได้พัฒนา

มันทำประโยชน์ง่าย ๆ น้อย ๆ ตื้น ๆ ตามธรรมดา, ถ้าจิตนี้ได้รับการพัฒนา มันทำประโยชน์ได้มากมายมหาศาล แล้วก็สูง แล้วก็ประเสริฐ, **รู้จักพัฒนาให้ถูกต้องตามธรรมชาติที่ควรพัฒนา;** เพราะคำว่าพัฒนา ๆ แปลว่าทำให้มากขึ้นก็แล้วกัน. ปล่อยให้ผมรกบนศีรษะ ก็เรียกว่าพัฒนาผม, ทีนี้ก็จะ **พัฒนาชนิดที่ให้มันน่าดู** มันต้องตัด หรือมันต้องทำอย่างนั้น ต้องทำอย่างนี้ พัฒนาผมบนศีรษะ **ในความหมายของโพธิ** อย่า**ปล่อยให้พัฒนาไปตามความหมายของกิเลส.**

สัญชาตญาณแห่งการพัฒนาฝ่ายกิเลสนี่กำลังครอบงำโลก, **โลกนี้พัฒนากันแต่เรื่องส่งเสริมกิเลส.** ดูสิ **สินค้าที่โฆษณาขาย** เต็มไปทั้งหน้าหนังสือพิมพ์ทั้งหมดนั่น เรื่องไม่จำเป็นเรื่องช่วยส่งเสริมกิเลส, **ที่จำเป็นแก่ชีวิตจริง ๆ ไม่ค่อยมีอะไรนัก** ที่มันเต็มไปหมดที่ต้องเอาเงินมาซื้อมากมายไม่พอ รกบ้านรกเรือนนั่น เป็นเรื่องพัฒนาส่งเสริมกิเลสทั้งนั้น, อะไร ๆ ก็พัฒนาเพื่อส่งเสริมกิเลส โดยไม่รู้สึกตัว, **พัฒนาเพื่อกำจัดกิเลสนั้นไม่รู้สึก แล้วก็ไม่ได้พัฒนา.**

เช่นมีวิทยุอย่างนี้เอามาฟังเพลง เปิดเพลงที่ประเล้าประโลมใจอยู่ข้างหมอนจนนอนหลับไป, นี่คนหนุ่มคนสาวเขาทำกันอย่างนี้. ได้ยินว่า แทนที่จะใช้วิทยุฟังเทศน์หรือใช้วิทยุฟังเรื่องที่เป็นประโยชน์ **สิ่งที่เขาพัฒนาขึ้นมาได้** เช่นอย่างเครื่องวิทยุนี้ก็ยัง **ถูกใช้ไปในการส่งเสริมกิเลส** ส่งเสริมสัญชาตญาณฝ่ายกิเลส, **ไม่ได้มาใช้เพื่อจะขัดเกลาให้เกิดสัญชาตญาณฝ่ายโพธิ.**

ทีนี้ *เรื่องมันก็มากออกไป* มากออกไปทุกเรื่องทุกราว จนต้องกลาย *เป็นเรื่องสำหรับแข่งขันแย่งชิงกัน* ของมนุษย์, แย่งชิงที่ *จะมีอำนาจ อำนาจอาวุธ อำนาจเงิน* อำนาจอะไรต่าง ๆ, กระทั่ง *แย่งชิงกันเพื่อจะครองโลก,* เพื่อจะครอบครองโลกทั้งหมด

ที่เป็นปัจจัยแก่กิเลสนั้นมาเป็นของเราคนเดียว *นั่นคือการพัฒนาที่ปล่อยไปตามสัญชาตญาณแห่งความโง่เขลา,* อวิชชาเป็นเรื่องของกิเลส. ถ้าพัฒนาถูกต้องมันไม่เป็นอย่างนี้, ปัญหาความเดือดร้อนมันก็จะไม่มี ถ้าพัฒนาไปถูกต้องทางกายทางจิตใจ มนุษย์จะเป็นมนุษย์ถูกต้อง มีความรักผู้อื่น เป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน. นี่มนุษย์พัฒนาไม่ถูกต้องเอง แล้วก็ไปโทษพระเจ้า, ว่าพระเจ้าสร้างมนุษย์มาให้ยุ่งยากลำบาก.

พระเจ้า, พระเป็นเจ้าไม่ได้สร้างมนุษย์มาเพื่อให้ยุ่งยากลำบาก แต่ก็ว่าเพื่อช่วยตัวเอง, นี่มันก็น่าหัวอยู่เหมือนกัน. พระเป็นเจ้าสร้างมนุษย์ขึ้นมาให้ช่วยตัวเองก็หมายความว่า *พระเจ้าไม่ได้สร้างอะไรมาจนครบหมด จนไม่ต้องช่วยตัวเอง.* **ข้อที่ต้องช่วยตัวเองนั่นแหละ** คิดว่ามัน **ตรงกับการที่เราต้องพัฒนาสัญชาตญาณล้วน ๆ ให้เป็นสัญชาตญาณของโพธิ;** ถ้ามนุษย์ไปเอาสัญชาตญาณอย่างกิเลสแล้วก็ พระเจ้าก็ช่วยไม่ได้, ก็วินาศก็เสียหายล่มจมกันไปหมด. **นี่ ถ้าว่าถือพระเจ้าเป็นธรรมชาติ,** ถือธรรมชาติเป็นพระเจ้าแล้ว, **ก็ต้องพัฒนาให้ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ** ตามที่มันมีอยู่อย่างไร ; นี่เรียกว่าพัฒนา–พัฒนา.

พัฒนาที่ควรพัฒนา แต่ในทางที่ควรพัฒนา **จนกว่าถึงระดับสุดท้าย** สูงสุดที่ไม่ต้องพัฒนาอีกต่อไป **ก็คือจบเรื่องที่เป็นทุกข์** ไม่มีเรื่องที่เป็นทุกข์ ก็ไม่ต้องพัฒนาอะไรอีกต่อไป. **เดี๋ยวนี้** มันโง่ **ขยายเรื่องที่จะให้เป็นทุกข์ยืดยาวต่อไป** ยืดยาวต่อไป **จนตัวเองก็พัฒนาไม่ทัน พัฒนาตามไปไม่ทัน,** ความทุกข์มันก็เหลืออยู่มากมายหลายอย่างหลายชนิด เต็มไปทั้งโลกเลย ; **แต่เขาก็พูดกันว่าโลกนี้พัฒนา** บางทีพูดถึงกับว่าประเทศพัฒนา ; อาตมารู้สึกว่าบ้าบอที่สุด, ถ้าพัฒนาจริงมันก็ต้องสงบประเทศไหนที่เป็นประเทศพัฒนาแล้วมันต้องเป็นสุขเป็นสงบ. เดี๋ยวนี้ประเทศ **ที่ว่าพัฒนาแล้ว มันกลับมีปัญหายุ่งยากยิ่งกว่าประเทศที่ด้อยพัฒนาไปเสียอีก ; นี่** ความเข้าใจผิดต่อความหมายถ้อยคำมันมีอยู่มากอย่างนี้. แต่ **สัญชาตญาณแท้ ๆ มัน**

ต้องการให้ดีขึ้นมากขึ้น เราก็มีหน้าที่ที่จะต้องทำดีให้ถูกทาง มากขึ้นให้ถูกทาง พัฒนาให้มันถูกทาง คือ **พัฒนาไปในทางที่มีความสงบเย็น,** เป็นชีวิตที่สงบเย็น เป็นโลกที่สงบเย็น.

เช่นว่า พัฒนาจิตใจ, **พัฒนาจิตใจถึงที่สุด รู้ความที่ไม่ต้องการอะไร มันก็หยุดพัฒนาเอง. ถ้าว่าจิตใจมันสูงสุดเสียแล้ว มันไม่มีการพัฒนาอีก** ก็ได้; เพราะว่าจิตใจมันวางเฉย หรือมันว่างจากความรู้สึก จากความยึดมั่นถือมั่นใด ๆ มันก็หยุดหยุดพัฒนาเอง; นี้เรียกว่าถึงที่สุด จุดสูงสุดของการพัฒนา. **ถ้ายังไม่ถึงที่สุด** อันนี้อยู่ **จิตมันก็ต้องการพัฒนาเรื่อยไป** มันต้องการพัฒนาเรื่อยไป, มันยังโง่ว่ามีอะไรดีกว่าอยู่เรื่อยไป จนกว่าจะไปถึงจุดที่ไม่มีอะไรดีกว่า แล้วมันรู้มันจึงจะหยุด. **ฉะนั้นเรื่องสูงสุด เช่น เรื่องนิพพาน** ไม่มีอะไรจะเหนือไปกว่าดีไปกว่า **จึงเป็นที่จบ** เป็นที่หยุดเป็นที่สิ้นสุด แห่งอะไรทุก ๆ อย่าง, สิ้นสุดแห่งสังขาร สิ้นสุดแห่งการปรุงแต่ง. ขอให้มีการพัฒนาที่มีหลักเกณฑ์อย่างนี้ ชัดเจนอย่างนี้ เป็นไปในลักษณะอย่างนี้.

สัญชาตญาณแห่งความต้องการบำเรอ.

เอ้า, ทีนี้ก็ดูต่อไปถึงสัญชาตญาณแห่งความต้องการการบำเรอ สัญชาตญาณแห่งการต้องการการบำเรอ, **ชีวิตนี้มีสัญชาตญาณ คือความรู้ที่เกิดขึ้นเองอยู่ในสันดาน ต้องการให้มีการบำเรอแก่กู.** พอออกมาถึงมันก็ได้รับ พอเด็กคลอดมาจากท้องแม่ ก็ได้รับการบำเรอทุกสิ่งทุกอย่าง จากพ่อแม่พี่น้องคนเลี้ยงดู, ชิน ๆ ๆ ชินต่อการที่ได้รับการบำเรอ เข้ากับสัญชาตญาณเดิม ๆ ที่ยังโง่อยู่, แล้วมันก็ **ต้องการการบำเรออันไม่มีขอบเขต** มันก็เลยขอบเขต, **เป็นการบำเรอชนิดที่ไม่ถูกต้อง** เป็นการบำเรอของกิเลส, ต้องการสิ่งประเล้าประโลมใจจากกิเลส เพื่อจะบำรุงบำเรอกิเลสยิ่งขึ้น

ทุกที ๆ. ยิ่งโตขึ้นมา มันก็ยิ่งต้องการให้ได้รับการบำเรอที่ยิ่ง ๆ ขึ้นไป. เรื่องกินเรื่องอยู่เรื่องนุ่งเรื่องห่ม เรื่องใช้เรื่องสอย เรื่องเล่นเรื่องหัว **เรื่องอะไรก็ตาม ต้องการให้ได้รับการบำเรอยิ่ง ๆ ขึ้นไป,** แล้วมันสิ้นสุดไม่ได้ เพราะมันเป็นเรื่องของความโง่เป็นเรื่องของอวิชชา เป็นเรื่องของกิเลสตัณหา ซึ่งมันขยายตัวออกไปได้เรื่อย **ไม่มีที่จุดจบ,** มันก็เลยไม่รู้จุดจบของการบำเรอ, ก็พ่ายแพ้แก่สัญชาตญาณอันนี้ **จนมีความทุกข์ทรมานแต่เกิดจนตาย** แต่เกิดจนตาย, มีปัญหาอยู่ด้วยเรื่องเงินไม่พอใช้, เงินไม่พอใช้แก่ความต้องการที่จะบำรุงบำเรอตัวเอง. นี้ **ถ้าว่ารู้เรื่องนี้** ว่าเป็นความโง่ **เป็นสัญชาตญาณฝ่ายกิเลส, มาทำกันเสียใหม่ ให้เป็นสัญชาตญาณฝ่ายโพธิ ต้อง**การบำรุงบำเรอที่ถูกต้อง, **ต้องการสิ่งประเล้าประโลมใจที่ถูกต้อง คือ ให้เป็นไปเพื่อความสงบ.**

การบำเรออย่างโลก ๆ มันกระตุ้น, กระตุ้นให้ฟุ้งซ่านอย่างไม่รู้จักจบจักสิ้นไม่มีความสงบ. แต่ถ้าว่า **การบำเรออย่างถูกต้อง เป็นการบำเรอของโพธิของธรรมะ**แล้ว มันบำรุงบำเรอให้มันมีจุดจบ ให้มันไปถึงจุดจบ, และ **อยู่ด้วยความสงบเย็นตลอดเวลา;** นั่นน่ะ **คือการมีธรรมะเป็นสิ่งบำเรอ,** ฝ่ายโน้นมันมีเหยื่อของกิเลสเป็นสิ่งบำเรอ, ฝ่ายนี้เอาสิ่งที่ไม่ใช่เหยื่อ ไม่ใช่ของกิเลสแต่เป็นของธรรมะเป็นของโพธิ เป็นเครื่องบำรุงบำเรอ เรียกว่าสิ่งประเล้าประโลมใจ. **มนุษย์ต้องอยู่ด้วยสิ่งประเล้าประโลมใจ เพราะว่ามันเป็นสัญชาตญาณ** เพียงแต่มีอาหารกิน มีเครื่องนุ่งห่ม มีที่อยู่อาศัย มียาแก้โรค เท่านี้มันไม่พอ. มันไม่พอ, มันยังต้องการอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งรุนแรงมาก คือ **ต้องการสิ่งประเล้าประโลมใจ;** นี่อาตมาอยาก **จะเรียกว่าเป็นปัจจัยที่ ๕.**

ท่านทั้งหลายอย่ารู้เพียงปัจจัย ๔, *ปัจจัย ๔* อย่างที่รู้ ๆ กันเลย, เพียง *อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยาแก้โรค* นั้น *มันก็เพียงรอดชีวิต.* แต่จิตมันยังโง่ **ยังต้องการ**

ปัจจัยอย่างหนึ่งคือการบำรุงบำเรอ. นี้ก็คือสิ่งที่อาจจะประเล้าประโลมใจ กระตุ้นสิ่งกระตุ้น แล้วก็พอใจ **แต่มันก็ไม่มีจุดจบ,** มันไม่มีขอบเขตที่จะจบ ; ฉะนั้น ถ้าเราจะมีความรู้ที่ถูกต้อง เราหาพบสิ่งประเล้าประโลมใจที่มีจุดจบ คือธรรมะ, **ถ้าเราเอาธรรมะมาประเล้าประโลมใจ มันจะมีจุดจบ** คือมันจะรู้จักจุดที่พอ.

ฉะนั้น **ขอให้รู้จักใช้ธรรมะในฐานะเป็นปัจจัยที่ ๕ คือสิ่งประเล้าประโลมใจ,** ช่วยกันทำให้มีให้มาก ให้มีการประเล้าประโลมใจด้วยธรรมะทั่วไปในที่ทุกหนทุกแห่ง ; แม้จะพูดจาหรือนั่งคุยกันเป็นประจำวันที่บ้านที่เรือนที่ไหนก็ตาม **จงพูดกันด้วยเรื่องธรรมะที่จะเป็นสิ่งประเล้าประโลมใจ.**

ขอพูดซ้ำอีกทีหนึ่งว่าตึกหลังใหญ่ที่เรียกว่าโรงหนัง *โรงมหรสพทางวิญญาณนี้ ความมุ่งหมายที่แท้จริงก็เพื่อจะเป็นสิ่งประเล้าประโลมใจ ทางจิตใจ* หรือทางวิญญาณ จึง*เรียกว่าโรงหนัง เพราะมันจะเป็นสิ่งประเล้าประโลมใจ* เหมือนกับโรงหนังที่ตลาด เป็นโรงหนังทางวัตถุ ทางร่างกาย ทางกิเลส. เดี๋ยวนี้ **เราจะมีโรงหนังทางวิญญาณที่เป็นทางธรรมะ เป็นฝ่ายจิตฝ่ายวิญญาณ ;** เมื่อเข้าไปในโรงหนังชนิดนี้ แล้วได้รับสิ่งประเล้าประโลมใจ, แต่เป็นฝ่ายจิตฝ่ายวิญญาณฝ่ายธรรมะ ไม่มีอันตราย.

ฉะนั้น ถ้าว่าจะสนใจธรรมะกันแล้ว ก็ **ขอให้สนใจธรรมะ**ในลักษณะอย่างนี้กันบ้าง **มันจะช่วยให้จบเร็ว,** มันจะช่วยให้เรื่องจบเร็ว คือได้สิ่งที่ทำให้เกิดความสงบเย็นในชีวิตโดยเร็ว, **สนทนาพูดจากัน ด้วยเรื่องที่ทำให้เกิดความเพลิดเพลินในทางจิตทางวิญญาณ คือเรื่องของธรรมะ,** ประเล้าประโลมใจอย่างสูงสุด แต่ไม่มีพิษร้ายไม่มีอันตราย เหมือนสิ่งประเล้าประโลมใจของโลก ๆ ซึ่งเป็นเหยื่อล่อ, อันนี้ไม่มีเหยื่อ ไม่มีความเป็นเหยื่อล่อ, เป็นความจริง. จิตมันเยือกเย็นโดยไม่มีการหลอกล่อ

แต่เราก็ไม่ค่อยรู้จักกัน เราก็ไม่ค่อยชอบกัน ก็ไม่ค่อยได้ทำกัน. ฉะนั้นจึงไป **ที่ไหน ๆ มันก็ ไม่เห็นเรื่องการต้อนรับด้วยธรรมะ ;** *ทั้งที่ในพระคัมภีร์ก็มีไว้เป็นสองอย่าง* เรียกว่า *อามิสปฏิสันถาร,* อันหนึ่งเรียกว่า *ธรรมปฏิสันถาร.*

ถ้าอามิสปฏิสันถาร ไปที่ไหนก็ชวนกินข้าวกินขนม ให้กินเหล้าแล้วกินอะไรต่อ ๆ ไป, นี่เป็นอามิสปฏิสันถาร, ถ้าเป็นธรรมปฏิสันถาร ก็พูดสิ่งที่มีประโยชน์ให้ฟัง คือพูดในสิ่งที่จะทำให้จิตใจเยือกเย็นนั่นแหละให้ฟัง. แขกมาบ้านเรา เราต้อนรับด้วยธรรมะ คือพูดเรื่องที่จะให้เกิดความเย็นอกเย็นใจ ประเล้าประโลมใจให้ฟัง อย่างนี้เรียกว่าธรรมปฏิสันถาร. นี่หาดูบ้านไหนบ้าง บ้านไหนบ้าง, บ้านที่มาถึงชวนให้กินหมาก ชวนให้กินขนม ชวนให้กินเหล้า นี้มีมากจะเต็มทั่วไปหมด แต่ที่มานั่งคุยกันเรื่องธรรมะเป็นความหยุด ความเย็น ความสงบ ความปลดปล่อยแห่งจิตใจนี้มันไม่มีนี่ ; แล้วจะไปโทษใคร. **คนไม่รู้จักธรรมะ ไม่ช่วยกันสนับสนุนส่งเสริมความแพร่หลายของธรรมะ** ก็ส่งเสริมแต่เรื่องของกิเลส ส่งเสริมกันแต่เรื่องของเหยื่อล่อ, ก็มีแต่จะปรึกษาหารือกันแต่เรื่องจะสร้างสรรค์กิเลส ไม่มีเรื่องที่จะพัฒนาให้จิตใจมาทางธรรมะ ; นี้เรียกว่า ไม่รู้จักสิ่งที่ควรบำเรอ ควรหามาบำเรอตน หรือต้องการให้เขาบำเรอด้วยสิ่งที่มันถูกต้อง.

สัญชาตญาณแห่งการอวด.

ทีนี้ก็มาถึง **สัญชาตญาณแห่งการอวด** เกือบจะไม่ต้องพูดกัน อีกแล้ว; เพราะพูดกันมาแล้วว่า ลักษณะของสัญชาตญาณนั้นเป็นอย่างไร ; **สัญชาตญาณแห่งการอวดนั้นมีอยู่จริงมีอย่างรุนแรง.** แต่คนมองข้าม ไม่ค่อยคิดไม่ค่อยนึกไม่ค่อยสังเกตแม้แต่เรื่องของตัวเอง ว่าตัวเองตั้งแต่เกิดมาเป็นทารกโตขึ้นมา มันมีจิตใจชนิดที่อยากจะอวดอะไรอวดอะไรแก่ใครกี่ครั้งกี่สิบครั้ง. เมื่อเป็นลูกเด็ก ๆ ยังไม่นุ่งผ้า มัน

อยากจะอวดอะไรแก่ใครกี่ครั้งกี่สิบครั้ง, แล้วมันโตขึ้นมามันรู้จักนุ่งผ้า รู้จักแต่งตัวรู้จักอะไรมากมายขึ้น มันมีอะไรสำหรับที่จะอวด และ **ต้องการที่จะอวด เผลอไม่ได้เป็นอวด** เรียกว่าสัญชาตญาณแห่งการอวด.

เมื่อควบคุมไม่ได้มันก็อวด เรื่องฝ่ายกิเลส, กิเลสมันก็ได้เปรียบ เพราะมันมีคนชอบมีคนสนับสนุน อวดแต่เรื่องของกิเลส อวดแต่เรื่องของความโง่ **ไม่รู้ว่าอวดเรื่องของความโง่ คิดว่าเป็นเรื่องอวดดี** ก็เลยได้เรียกว่าอวดดีอวดดี ยิ่งอวดดียิ่งหมดดี, ยิ่งอวดดียิ่งโง่. นี่สัญชาตญาณแห่งการอวด **เมื่อไม่ควบคุมไว้ได้มันก็นำมาสู่สถานะเลวร้าย** ขนาดนี้.

พูดกันให้ชัดว่า มันยังมี *แม้แต่ในหมู่อุบาสกอุบาสิกา บางคนแกล้งสวด* ร้องสวดมนต์ให้ดัง *ให้ดังกว่าคนอื่น, แล้วไม่ให้พร้อมเพื่อน เพื่อจะได้รู้ว่าตัวจำได้ ตัวเสียงดีตัวสวดเก่ง ;* อย่างนี้มันก็ยังมีในหมู่อุบาสกอุบาสิกาที่สวดมนต์ไหว้พระนั่นแหละ ก็เรียกว่ามันมากพอใช้แล้ว, นี่สัญชาตญาณแห่งการอวด. ถ้าจะสวดพร้อมเพื่อนเสีย มันก็ไม่รู้ตัวว่าเก่ง หรือไม่รู้ว่าตัวเสียงดี มันก็มีสัญชาตญาณแห่งการอวด ; อย่างนี้มันส่งเสริมกิเลส, ถ้าทำอย่างนี้มันส่งเสริมกิเลส, **ความคิดที่จะขูดเกลากิเลสมันก็เลยเป็นหมัน.**

สัญชาตญาณแห่งการอวด จะต้องมาพัฒนาให้รู้ว่าอะไรควรอวดอะไรไม่ควรอวด, อะไรยิ่งอวดแล้วก็ยิ่งส่งเสริมกิเลส, เท่ากับเปิดเผยความชั่วของตัว ยิ่งอวดยิ่งเปิดเผยความเหลวไหลของตัว ; นี่จะต้องเรียกว่าระวังสัญชาตญาณแห่งการอวด ที่มันปล่อยอะไรออกมาอย่างน่าหัวเราะน่าสงสาร. มันก็มาจากสัญชาตญาณแห่งการอวด ที่ควบคุมไว้ไม่ได้, แล้วมันก็ควบคุมสิ่งที่ตัวเองก็ไม่มีจะอวดมันก็อวด น่าหัว, ถ้ามันเป็น

เรื่องอวดแล้วมันอวดสิ่งที่ไม่มีทั้งนั้นแหละ ; อย่าง **คนอวดดีนั้น มันไม่มีดีเลย แต่ก็อวดดี.**

ฉะนั้น ระวังเรื่องอวด ๆ มันจะอวดสิ่งที่มิได้มีอยู่จริง, **สิ่งที่มีอยู่จริงมันก็ไม่ต้องอวด** หรือถ้าอวดมันก็ไม่เป็นการอวด ถ้ามันมีอยู่จริง. ขอให้มัน **มีอยู่จริง** เถอะ มันเป็นการเปิดเผย มันเป็นการแสดง มันเป็นการอะไรบริสุทธิ์ **ไม่ใช่เป็นการอวดของกิเลส** ของสัญชาตญาณแห่งการอวด. ดังนั้น **ถ้าไม่อวดเสียได้มันก็ดี,** ถ้าไม่อวดเสียได้มันก็จะสบาย.

ถ้าอยากจะอวดแล้วมันก็ต้องลงทุนมาก ต้องสะสมมาก ต้องลงทุนมากนั่นนี่มากมายสำหรับมีไว้อวด แล้วความคิดที่จะอวดน่าคิดดูเถอะ เป็นความคิดที่ฉลาดหรือเป็นความคิดโง่เขลา, *จะมาซื้อของแต่งเนื้อแต่งตัวให้สวยหรูสำหรับจะอวด* อย่างนี้*คิดดูเป็นความคิดที่โง่หรือเป็นความคิดที่ฉลาด ?*

ทีนี้มันก็มี **สิ่งที่ควรจะอวด** ที่มีประโยชน์, อวดแล้วมีประโยชน์แก่มนุษย์ **อวดแล้วมีประโยชน์แก่โลก นั่นคืออวดธรรมะที่มีอยู่จริง. ธรรมะที่มีอยู่จริงประพฤติได้จริง** ประพฤติได้จริง **กล้าพูดว่า** *เอหิปัสสิโก*—เอหิปัสสิโก *มาดู—มาดู—มาดู, ฉันมีอยู่จริง ธรรมะนี้ฉันมีอยู่จริง ;* ถ้าอย่างนี้มันก็ไม่เป็นการอวด แต่ก็มีอาการอย่างเดียวกับที่คนโง่เขาอวด. นี้เรากลายเป็น **ประกาศสิ่งที่ดี ที่มีประโยชน์ ที่มีอยู่จริง เพื่อจะเปิดเผยให้แพร่หลายไปในหมู่คนทั้งหลาย,** การอวดนี้ไม่ใช่อวดเพื่อกิเลสของตัว, อวดเพื่อประโยชน์แก่คนทั้งบ้านทั้งเมือง, อย่างนี้ไม่เรียกว่าอวด ไม่เรียกว่าอวดดี ; แต่ก็มาลำเดียวกันแหละกับสัญชาตญาณแห่งการอวด, อันโน้นมันอวดของกิเลส, อันนี้มันอวดของโพธิ อวดของโพธิคือสติปัญญา ก็ **ไม่ควรจะเรียกว่าเป็นการอวดดี** เพราะมันไม่ได้อวดดี มันเป็นการเปิดเผยสิ่งที่ควรจะรู้ควรจะเปิดเผย ได้ให้รับรู้

กันไปมาก ๆ แล้วก็จะมีประโยชน์แก่ทุกคน. นี่ **ควบคุมสัญชาตญาณแห่งการอวดไว้ให้ได้** ในลักษณะอย่างนี้ **แล้วก็จะสบาย.**

สัญชาตญาณแห่งการมีตัวตน.

ทีนี้มาถึง **สัญชาตญาณ** แห่งการมีอยู่แห่งตัวตน นี่สัญชาตญาณนี้มันก็เป็นของลึกคล้าย ๆ กับข้อแรก ๆ, สัญชาตญาณแห่งความรู้สึกว่าต้องมีอยู่แห่งตัวกู นี้มันก็ดีมันเพื่อถนอมชีวิต, แต่ขอให้มัน **มีตัวกูหรือชีวิตชนิดที่ควรจะมีอยู่;** มีชีวิตบางชนิดตายเสียดีกว่า **มีชีวิตอยู่บางชนิดบางคนตายเสียดีกว่า;** แต่มันก็ไม่ยอมตาย มันก็อยากจะอยู่มันก็ต่อสู้เพื่อจะอยู่. ถ้าว่า **ต้องการจะอยู่ มันก็ควรจะถูกต้อง** หรือสมควรที่มันจะอยู่ ; ฉะนั้นเรา **จึงมีระบบที่ถูกต้องสำหรับการอยู่.** *เคยบรรยายชุดใหญ่ชุดหนึ่งจบไปแล้ว* เมื่อไม่กี่เดือนมาแล้ว *เรื่องธรรมะชีวี,* **ธรรมชีวี ใครสนใจไปหาพึงดูหาอ่านดูเอาใหม่; ถ้าอยู่อย่างธรรมชีวี มีชีวิตเป็นธรรมะ, มีธรรมะเป็นชีวิต นั่นแหละเหมาะสำหรับการมีอยู่** มีอยู่แห่งตัวตน, เป็นชีวิตที่ไม่มีปัญหา เป็นชีวิตที่มั่นคง, **เพราะว่ามีความรู้ถูกต้อง ดำรงชีวิตอยู่ด้วยความถูกต้อง** ไม่มีความผิดพลาด **ไม่มีความทุกข์ เป็นธรรมชีวี.**

ถ้าว่าที่แท้มันก็มิใช่ตัวตนนะตอนนี้ **ถ้ารู้มาถึงตอนนี้แล้ว มันไม่มีตัวตนดอก, มีแต่จิตที่อยู่กับธรรมะอันเป็นอมตะ,** เป็นธรรมะระดับสูงหรือระดับที่เป็นอมตะซึ่งมีอยู่ตามธรรมชาติ, เดี๋ยวนี้จิตได้เข้าถึงธรรมะชนิดนี้แล้วมีอยู่. มองดูให้ดีจะเห็นว่ามัน **มีอยู่แต่จิตประกอบอยู่ด้วยธรรมะชนิดอมตะ ไม่มีตัวกูไม่มีตัวตน,** ไม่ควรจะเรียกว่าตัวกูหรือตัวตน แต่ถ้าจะเรียกก็เรียกแต่ปาก ปากเรียกว่าตัวตน แต่จิตไม่มีตัวตน, จิตรู้ความหมาย ว่ามัน **มีแต่จิตที่รู้ธรรมะอันเป็นอมตะ อย่างนี้เรียกว่าเป็นธรรมชีวี.**

สัญชาตญาณแห่งการมีอยู่แห่งตัวตน ต้องได้รับการพัฒนามาจนถึงระดับนี้, แล้วก็ถูกต้องแล้วก็ปลอดภัย, ไม่มีโทษอะไรไม่มีแง่ไหนที่จะต้องตำหนิติเตียน.

สัญชาตญาณแห่งความพอใจสิ่งเป็นนิรันดร.

เอ้า, อันสุดท้าย **สัญชาตญาณแห่งการพอใจสิ่งเป็นนิรันดร,** ใคร ๆ ก็ชอบสิ่งที่นิรันดร **คือสิ่งที่ไม่รู้จักตาย ไม่รู้จักสูญหาย ไม่รู้จักเปลี่ยนแปลง,** ให้มันเป็นสิ่งที่อยู่กะเราเรื่อยไปเป็นนิรันดร นี้ก็เป็นสัญชาตญาณอันหนึ่ง แต่ถ้าว่ามันโง่มันก็ไปเอาสิ่งที่ไม่เป็นอย่างนั้นมาเป็นอย่างนั้น, มันเข้าใจเอาเอง. หรือถ้าปัญญามันฉลาดบ้าง แต่มันฉลาดไม่ถึงที่สุด มันก็โมเมมุบมิบสมมุติเอาสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่าเป็นนิรันดร ว่าเป็นสิ่งนิรันดร, พอใจจะอยู่กับสิ่งที่นิรันดร. นี้เรียกว่า **สัญชาตญาณนี้ยังมีความโง่เหลืออยู่; ถ้าว่าพัฒนาอันนี้จนเป็นสัญชาตญาณแห่งโพธิ จะรู้จักสิ่งนิรันดรว่ามันก็มีแต่ภาวะนิรันดรของธรรมชาติ คือภาวะแห่งการไม่ปรุงแต่งแห่งสังขารทั้งปวง,** *ภาวะนั้นว่างเพราะไม่มีการปรุงแต่ง* ไม่มีการเปลี่ยนแปลง มันก็เลยเป็นภาวะที่ว่าง ; ฉะนั้น **สิ่งที่เป็นนิรันดรคือความว่าง.** *คนที่เขาถือพระเจ้าเขาก็ว่าพระเจ้าเป็นนิรันดร,* แต่เขาก็ไม่ได้อธิบายว่าพระเจ้านั้นคืออะไร. แต่ **เราจะอธิบายว่า สิ่งที่เป็นนิรันดรได้ก็คือสิ่งที่ไม่มีการปรุงแต่ง;** ถ้ายังมีการปรุงแต่งอยู่ มันต้องเกิดดับ เกิดดับ เกิดดับ, **ถ้าจะเป็นภาวะนิรันดรตลอดไป มันก็ต้องเป็นภาวะที่ไม่มีการปรุงแต่ง,** *ในพระบาลีเรียกว่า วิสังขาร ;* *สังขาร* แปลว่า *การปรุงแต่ง*, *วิสังขาร* แปลว่า *ปราศจากการปรุงแต่ง*, วิ ๆ ๆ แปลว่า *ปราศจาก*, *วิสังขารปราศจากการปรุงแต่ง*, นั่นแหละจะนิรันดร ; **เรียกอีกทีหนึ่งว่าอสังขตะ,** อสังขตะ **อสังขตธรรม—สิ่งที่ไม่มีการปรุงแต่ง** *อสังขตะ* แปลว่า *ไม่มีการปรุงแต่ง*, นั่นแหละ **จะเป็นภาวะนิรันดร**

หรือว่าสัจจะของธรรมชาติ กฎสัจจะความจริงของธรรมชาติ อันนี้ก็เป็นนิรันดร. *นิพพาน* เรียกโดยสมมติว่านิพพาน ก็คือ *ภาวะที่ปราศจากการปรุงแต่งเปลี่ยนแปลง เรียกว่านิพพาน*, **นี้ก็เป็นนิรันดร อยู่ในจำพวกที่ว่าปราศจากการปรุงแต่ง.**

ที่เราสวดมนต์บทพิเศษที่ว่า *วิสงฺขารคตํ จิตฺตํ—จิตนี้ถึงสภาพไม่มีการปรุงแต่งหรือวิสังขาร* เสียแล้ว ก็เอามาสวดอยู่บ่อย ๆ. คำว่า *วิสังขารคำนี้แหละ เล็งถึงสิ่งที่เป็นนิรันดร เพราะมันไม่มีการปรุงแต่ง* มันก็ไม่มีการเกิด ไม่มีการตั้งอยู่ ไม่มีการดับไป. ฟังดูแล้วก็จะเข้าใจไม่ได้ แล้วก็จะหาว่าเอาเปรียบ พูดเอาเปรียบ, **ไม่ได้มีการเกิดขึ้น ไม่ได้มีการตั้งอยู่ มิได้มีการดับไป,** แล้วจะเรียกว่าอะไร มันก็ต้องเรียกว่าว่าง **เรียกว่าความว่าง** เพราะไม่มีการเกิดขึ้น ไม่มีการตั้งอยู่ ไม่มีการดับไป จึงต้องเรียกว่าความว่าง. เพราะฉะนั้น **สิ่งที่เรียกว่าความว่างหรือเป็นความว่างนั่นแหละ** คือสิ่ง**นิรันดร, ไม่มีเกิดขึ้น ไม่มีตั้งอยู่ ไม่มีดับไป;** เพราะไม่มีเหตุปัจจัยที่จะทำให้เป็นเช่นนั้น. นี่ก็เรียกว่า **ถ้าสัญชาตญาณมันต้องการสิ่งที่เป็นนิรันดร** แล้วก็รีบเถอะ รีบ ๆ ๆ พัฒนาให้มันเป็นโพธิ, **ให้รีบรู้จักสิ่งที่ไม่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่งเสียโดยเร็ว** ก็จะสมหวังของสัญชาตญาณ ที่จะอยากมีสิ่งนิรันดร.

นี่จบแล้ว สัญชาตญาณอันสุดท้าย สัญชาตญาณแห่งการที่อยากจะมีสิ่งที่เป็นนิรันดร ขอให้เป็นนิรันดรโดยแท้จริง *ลัทธิไหน ๆ ก็อ้างถึงสิ่งนิรันดร* ทั้งนั้นแหละ, *ในสมัยพระพุทธเจ้าในอินเดีย ก็ล้วนแต่สอนสิ่งนิรันดร* กันหลาย ๆ ลัทธิ; *แต่มันนิรันดรไปตามแบบของเขา เขาว่าเอาเอง.* **ถ้าตามแบบของเราชาวพุทธนี้ มันต้องเป็นสิ่งที่ไม่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง จึงจะเป็นนิรันดร.** ฉะนั้น **ความรู้ในทางพุทธศาสนานี้จะช่วยให้พัฒนาสัญชาตญาณแห่งโพธิ ได้มากที่สุด, เพราะเป็นหลักคำสอนที่อธิบายไว้ครบถ้วนแล้ว** ว่านิรันดรอย่างไร ไม่นิรันดรอย่างไร ปรุงแต่งอย่างไร ไม่ปรุงแต่งอย่างไร, มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไปอย่างไร, ไม่มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป

อย่างไร. นี่คือภาวะนิรันดร แล้วก็เรียกว่าว่าง, **ถ้าจิตลุถึงสิ่งนี้ก็เป็นจิตว่างในระดับสูงสุด.**

เอาละ, เป็นอันว่า วันนี้เราก็ได้พูดกันถึง **พัฒนาสัญชาตญาณให้เป็นโพธิ,** ลำดับของการพัฒนาตามธรรมชาติมันก็ยังมีอยู่ อย่างที่พูดมาแล้วข้างต้นว่า พอเด็กคลอดออกมา **มีสัญชาตญาณกลาง ๆ** แต่มีความหมายอย่างนั้นนะ มีความหมายมีตัวกู มีความหมายต้องการอาหาร มีความหมายกลัว มีความหมายหนีภัย มีความหมายทุก ๆ ความหมายของสัญชาตญาณ เด็กเขามีมาเป็นกลาง ๆ, พอเกิดมาแล้วได้รับสิ่งแวดล้อมที่เป็นไปในทางให้ยึดมั่นถือมั่นเป็นเรื่องของกิเลส. สัญชาตญาณเลย **เป็นสัญชาตญาณของกิเลสไปพักหนึ่ง** แหละ จนกว่าเด็กคนนั้นจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ผ่านชีวิตผ่านโลกมาช่ำชองด้วยความทุกข์ ด้วยความทนทรมาน. ทีนี้มันก็ **เกิดเบื่อ** เกิดเข็ดฟั่น **ไม่อยากจะเอาอยากจะเปลี่ยนแปลง มันจึงจะตั้งต้นเปลี่ยนสัญชาตญาณมาฝ่ายโพธิ** เริ่มรู้จักสิ่งทั้งหลายทั้งปวงว่า ไม่ควรหลงใหล ไม่ควรหลงใหลยินดี ไม่ควรอะไรต่าง ๆ **มันก็มาฝ่ายโพธิ.** ถ้าว่าเผอิญโชคดีมันโพธิได้สูงสุดก่อนตาย ก็นับว่าดีมาก โชคดีมาก, ถ้าโพธิไม่ไปถึงแค่ไหน มันตายเสียก่อน มันก็ได้เท่านั้น. แต่น่าสงสารที่ว่า สัญชาตญาณกิเลสของบางคนไม่ได้รับการพัฒนาเป็นโพธิเลย ตายเสียก่อน อย่างนี้ก็มี, ระวังจะตายเสียก่อนก็มี ไม่ได้ลืมหูลืมตา ไม่ได้มีแสงสว่างอะไรเสียเลย.

พูดเป็นเหมือนอุปมาง่าย ๆ ก็ว่าเกิดมา **เกิดมาในโลกพร้อมด้วยสัญชาตญาณทั้งชุด** แล้วก็เรียนโลกศึกษาโลก, ถ้าเรียนผิดก็หลงใหล หลงรัก ไปจมโลก, ถ้าเรียนถูกมันก็ **รู้จักโลกตามที่เป็นจริงว่ายึดถือไม่ได้, แล้วก็ปลดเปลื้องความยึดถือ**ที่มีอยู่ ที่เคยโง่มาตั้งแต่แรก ๆ ออกไป **หลุดพ้นจากความยึดถือเป็นวิมุติ** เป็นวิมุติหลุดพ้น เข้าถึงก็รู้สึกหรือ **รู้จักสิ่งที่เรียกว่านิพพานเป็นความว่าง.**

จะพูดให้เป็นภาพพจน์มากกว่านี้อีกหน่อยก็ว่า เด็ก ๆ มันเกิดมาไม่รู้อะไร มันก็ถลำเข้าไปในกองไฟ แล้วมันก็ร้อนร้อนเป็นทุกข์ทรมาน, เป็นทุกข์ทรมานจนไม่ไหว จนรู้สึกตัว แล้วมันก็อยากจะออกมา, มันก็ดิ้นรนจนออกมาได้. **นี่มนุษย์เรานี่เกิดมาเหมือนเด็ก ๆ ไม่รู้อะไร เกิดออกมาก็ถลำเข้าไปในกองทุกข์,** ซึ่งที่แท้มันไม่ต้องเป็นอย่างนั้นก็ได้, **ถ้ารู้มีความรู้อย่างถูกต้อง มันไม่ต้องเป็นอย่างนั้น** แต่เดี๋ยวนี้มันไม่รู้มันก็ต้องเป็นอย่างนั้น มันก็เลยถลำเข้าไปในกองไฟ; เมื่อได้รับทนทุกข์ทรมานมากพอแล้ว มันจึงรู้สึกไม่อยาก ดิ้นรนจะออกจากกองไฟ มันก็รู้สึกตัวว่าไม่ไหว ไม่ไหว ไม่ไหว มันก็ดิ้นหลุดออกมา. **นี่อุปมานี้ควรจะเข้าใจ เข้าใจกันให้ดี ๆ ว่าคนเรากำลังเป็นอย่างนี้ทุกคน** นะ : เกิดมาโง่ถลำเข้าไปในกองไฟ บางคนก็ไม่รู้สึกตัวก็ตายไปในไฟ, บางคนก็รู้สึกตัว ดิ้นรนจนหลุดออกมาได้จากกองไฟ, มันก็เรียกว่าถูกต้อง.

ขอให้สนใจเรื่องของสัญชาตญาณ ในฐานะเป็นเรื่องจริง จริงยิ่งกว่าจริงจริงอยู่แก่เราทุกคน. ฉะนั้น **รู้สึกตัว กลับตัวกันเสียให้ทันเวลา อย่าให้ตายในกองไฟเลย,** ให้กลับตัวออกมาเสียได้ทันเวลา ออกมาเสียได้ทันเวลา อย่างที่เรียกว่า **แม้จะมามืดเกิดมามืดก็ขอให้ตายสว่าง;** ถ้าเกิดมามืดก็ขอให้ตายสว่าง เหมือนอย่างพระพุทธเจ้า. พระพุทธเจ้าก็เกิดมาอย่างบุคคลธรรมดา ไม่รู้อะไรเหมือนกัน. แต่พอได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า แล้วนิพพานคือตาย ก็อยู่ในพวกที่ว่ามามืดแล้วก็ตายสว่างด้วยเหมือนกัน. **เราเป็นพุทธบริษัท** ก็น่าจะยึดหลักนั้นโดยแน่นอน ว่าเกิดมาเกิดมาเหมือนคนทั่วไป **แต่เวลาตายขอให้ตายอย่างพระพุทธเจ้า,** เกิดมาเหมือนเพื่อนทั่วไป แต่ตายก็ให้ตายอย่างพระพุทธเจ้า คือมีแสงสว่างถึงที่สุดอยู่เหนือความทุกข์ทั้งปวง.

นี้เป็นสิ่งที่ทำได้, ทำได้เพราะว่า **ในสัญชาตญาณนั้นมันมีเชื้อแห่งความเป็นพุทธะมาด้วยแล้ว,** ไม่ใช่มีแต่เชื้อแห่งความเป็นกิเลสอย่างเดียว, ในเมล็ดพืชนี้มันมีเชื้อแห่งความเป็นพุทธะมาด้วยแล้ว. แต่ถ้าปล่อยให้ผิดเดินไปในทางผิด มันก็ไปฝ่ายกิเลสมันก็วินาศไป, แต่ถ้าว่า **ได้รับการเพาะหว่านที่ดี เชื้อแห่งความเป็นพุทธะก็งอกงามขึ้นมา เป็นบุคคลประเภทพุทธะด้วยคนหนึ่ง,** ไม่ใช่เรื่องอวดดี ไม่ใช่เห่อเกินความเป็นจริง ไม่ใช่ มันเป็นอย่างนั้น. **จิตใจนี้เป็นสัญชาตญาณ มีเชื้อแห่งความเป็นพุทธะมาสำหรับ** ให้ปลูก ให้เพาะ ให้หว่าน ให้บำรุงรักษาให้เกิดดอกเกิดผลออกมา คือ **เป็นสติปัญญาเป็นโพธิ** แล้วก็ดับทุกข์ได้โดยประการทั้งปวง **ขอให้ทุกท่านดำเนินตน ชนิดที่ไม่เสียทีที่ได้เกิดมา โดยรู้จักพัฒนาสัญชาตญาณให้เป็นไปในวิถีทางแห่งโพธิ.**

การบรรยายวันนี้ก็สมควรแก่เวลา, หวังว่าท่านทั้งหลาย **คงจะมีความรู้ความเข้าใจ เรื่องสิ่งที่สำคัญที่สุด** ที่ติดอยู่กะเนื้อกะตัว **คือเรื่องสัญชาตญาณนั้น** ได้อย่างแจ่มแจ้งชัดเจน ลึกซึ้งยิ่งขึ้น, **จนสามารถพัฒนาสัญชาตญาณให้เป็นโพธิยิ่งขึ้น จะได้มีความสงบเย็น เป็นชีวิตอย่างมีนิพพานอยู่ทุกทิพาราตรีกาล.**

ขอยุติการบรรยาย เปิดโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย สวดบทพระธรรม ในลักษณะคณสาธยาย มีข้อความส่งเสริมกำลังใจ ในการปฏิบัติธรรมะให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ณ กาลบัดนี้ ฯ ๑––

— ๗ —

๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๙

การพัฒนาสัญชาตญาณ.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาคมาฆบูชา เป็นครั้งที่ ๗ ในวันนี้ อาตมาก็จะได้บรรยาย *เรื่องธรรมะกับสัญชาตญาณ* ต่อไปตามเดิม เพราะยังไม่จบ แต่มีหัวข้อย่อยเฉพาะในวันนี้ว่า **การพัฒนาสัญชาตญาณ.** *การบรรยายที่แล้วมาได้พูดถึงลักษณะของสัญชาตญาณ มีคุณมีโทษอย่างไร เพื่อให้สำเร็จประโยชน์ มีแต่คุณไม่มีโทษ จึงต้องพัฒนาสัญชาตญาณ.*

จะขอพูดสำหรับผู้ที่ไม่เคยฟังมาแต่ก่อน เพิ่งจะมาฟังในวันนี้สักเล็กน้อย ว่า *ทำไมต้องพูดเรื่องสัญชาตญาณ ;* **เพราะความจริงอันลึกซึ้งมีอยู่ว่า จิตใจของมนุษย์เป็นไปตามสัญชาตญาณ ; ถ้าไม่มีการฝึกฝนปรับปรุงอบรมอะไร มันเป็นไปตามสัญชาตญาณ, แล้วมันก็เกิดกิเลสได้โดยง่าย,** จะเป็นกิเลสประเภทโลภะ, โทสะ, โมหะ

หรืออะไรก็ตาม ; นั่นเพราะว่ามันเป็นไปตามอำนาจของสัญชาตญาณ เราไม่รู้ ก็ไม่รู้ว่าจะแก้ไขกันอย่างไร ที่ตรงไหน.

ทำไมจึงใช้คำ ๆ นี้ ซึ่งเป็นคำแปลกหูสำหรับคนอยู่วัดหรือพุทธบริษัท ; **เป็นคำในเรื่องทางวิทยาศาสตร์ของคนพวกอื่น.** ข้อนี้ขอตอบว่า ไม่เป็นไร มันเป็นเรื่องจริงเกี่ยวกับมนุษย์ก็แล้วกัน. ถ้าเอามาพูดบ้างจะได้เข้าใจเรื่องต่าง ๆ ที่ไม่เคยเข้าใจได้ง่ายขึ้น, มันจำเป็นที่จะต้องทำให้รู้ เรื่องจิตใจนี้อย่างถูกต้องยิ่งขึ้น ลึกซึ้งยิ่งขึ้น, ครบถ้วนยิ่งขึ้น, จึงต้องพูดเรื่องที่เรียกว่าสัญชาตญาณ. ขอให้ฟังดูต่อไปให้ดี ๆ **จำเป็นสำหรับพุทธบริษัท ที่จะต้องรู้จักสัญชาตญาณของตน ให้ลึกซึ้งถึงที่สุด,** แล้วก็เหมาะสมสำหรับพุทธบริษัทที่เป็นผู้มีปัญญา, ไม่ใช่เรื่องแปลก ไม่ใช่เรื่องนอกศาสนา ไม่ใช่เรื่องนอกจากความจำเป็นของมนุษย์ที่จะต้องรู้.

สัญชาตญาณเป็นความรู้สึกที่เกิดได้เอง.

นี่ขอให้จำคำว่า สัญชาตญาณ**คือความรู้สึกที่เกิดขึ้นมาได้เอง,** หรือความรู้ที่เกิดขึ้นมาได้เอง หรือการกระทำที่มันจะทำขึ้นมาได้เอง โดยอำนาจความที่มันรู้ขึ้นมาเอง, คือไม่ต้องเจตนาอะไรก็ทำได้, แล้ว **เราก็มีปัญหายุ่งยากเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้อยู่เป็นประจำ.** เช่น **เราไม่อยากจะโกรธมันก็โกรธ,** เช่น **เราไม่อยากจะกลัวมันก็กลัว,** ไม่อยากจะเกลียดใครมันก็เกลียด, **ไม่อยากจะอิจฉาริษยาใครมันก็อิจฉาริษยา. นี่เพราะไม่รู้เรื่องธรรมชาติของสัญชาตญาณ ;** ถ้าไม่มีอะไรไปบังคับให้ถูกต้อง มันก็เป็นอย่างนั้น. ดังนั้น **เราจึงเต็มไปด้วยปัญหา** ของความรักบ้าง ความโกรธบ้าง ความเกลียดบ้าง, ความกลัวบ้าง, ความวิตกกังวลอาลัยอาวรณ์บ้าง, ความอิจฉาริษยาบ้าง

ความหึงความหวงบ้าง เหลือที่จะกล่าว. ถ้าเห็นว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นสิ่งไม่พึงปรารถนา รบกวนความสงบสุข **ก็ควรจะรู้จักเรื่องที่จะแก้ไข,** หรือว่า **ควบคุมสิ่งเหล่านั้นได้**เป็นอย่างน้อย.

ปัญหาที่ลึกลงไปกว่านี้อีกก็คือว่า เราหรือ **ชีวิตนี้** ก็ตามเถอะ มัน **ผจญกันอยู่กับปัญหา ที่เกิดมาจากสัญชาตญาณที่มิได้รับการพัฒนา,** คือสัญชาตญาณล้วน ๆ **ไม่มีการพัฒนาให้เป็นสติปัญญาหรือเป็นโพธิ** มันก็มีอาการรัก โกรธ เกลียด กลัว เป็นต้นอยู่เป็นประจำ.

เราเกิดมาแล้ว ก็ปฏิเสธไม่ได้ เพราะมัน **เกิดมาแล้ว;** เมื่อเกิดมาแล้ว มันมีปัญหาอย่างไร มันก็ปฏิเสธไม่ได้ **ก็ต้องแก้ไขปัญหาเหล่านั้น. ชีวิตนี้มันมีสิ่งที่เรียกว่าสัญชาตญาณติดมาด้วยเสร็จ;** ดังนั้น **ชีวิตล้วน ๆ ที่ไม่ได้รับการอบรมอะไร** มันก็จะคิดจะพูดจะทำไป ตามอำนาจของสัญชาตญาณ ซึ่งปราศจากความรู้ที่ถูกต้อง ดังนั้นมัน **จึงทำไปอย่างไม่รู้ ทำไปอย่างหลับตา,** มันก็ผิดจากที่ควรจะทำ มัน **ก็เกิดเป็นความทุกข์** หรือ **เกิดเป็นปัญหาขึ้นมา.**

เราหลีกเลี่ยงปัญหาเหล่านี้ไม่ได้ แม้ว่าที่แท้เราก็ไม่ได้ตั้งใจจะเกิดมา, แต่ครั้น **เกิดมาแล้ว มันก็มีปัญหา เราก็หลีกเลี่ยงไม่ได้;** ดังนั้นจึงต้องรับกับปัญหา รับหน้า เผชิญหน้ากับปัญหาเหล่านั้น ซึ่งจะต้องแก้ไขให้ลุล่วงไปให้ได้, จึงเป็นอันว่า **ชีวิตที่เกิดมานี้ มันต้องจำยอม จำยอมที่จะต้องต่อสู้ความทุกข์และปัญหา;** จะพูดว่าไม่รู้ ฉันไม่รู้ ฉันไม่ได้ตั้งใจจะเกิดมา อย่างนี้มันเป็นไปไม่ได้, มันเกิดมาเสียแล้ว แล้วก็ **มีอะไร ๆ ที่จะเป็นปัญหา** นั่นแหละ **ติดมาแล้วเสร็จในชีวิตนั้น, ก็คือ** สิ่งที่เรียกว่า **สัญชาตญาณ.** ดังนั้น **เราจะต้องรู้จักสิ่งนั้น แล้วจัดการกับ**

มันให้ดี ๆ ตามที่สมควรจะทำ. **การกระทำให้สัญชาตญาณนั้น เป็นไปแต่ในทางที่ไม่เกิดความทุกข์นี้เราจะเรียกว่าพัฒนา ในความหมายที่พึงปรารถนา, หรือ** พัฒนาให้เป็นคุณเป็นประโยชน์ ไม่มีปัญหาใด ๆ เหลืออยู่ ; **ถ้าไม่เป็นอย่างนี้ชีวิตนี้จะเป็นของที่มีแต่ความทุกข์,** มีแต่ความทุกข์ คือมีแต่ความผิดพลาด ไม่มีความถูกต้อง, แล้วก็เกิดปัญหาและความทุกข์.

เรื่องของพุทธศาสนาทั้งหมดเกี่ยวกับสัญชาตญาณ.

นี้ถ้าจะกล่าวอีกอย่างหนึ่ง ก็ยังกล่าวได้ลึกลงไปอีกว่า **เรื่องของพระพุทธศาสนาทั้งหมดทั้งสิ้น เป็นเรื่องของสัญชาตญาณ,** เกี่ยวกับสัญชาตญาณโดยตรง. นี่คนที่เคยอ่านแต่พระไตรปิฎกหรือเคยแต่ฟังเทศน์ตามธรรมดาสามัญทั่วไป *หลายสิบปีมาแล้วไม่เคยได้ยินคำว่าสัญชาตญาณ.* **เดี๋ยวนี้อาตมาบอกว่า เรื่องของพุทธศาสนาทั้งหมด** นั่นแหละ **มันเป็นเรื่องของสัญชาตญาณ,** เกี่ยวกันอยู่กับสัญชาตญาณ **ก็จะคิดไปว่า เอาเรื่องไม่จริงมาพูด,** เอาเรื่องอะไรมาหลอกกันแล้ว. **ไม่ได้เอาเรื่องอะไรมาหลอก, แต่ว่าเอาคำที่ไม่เคยได้ยินมาพูด ซึ่งที่แท้มันเป็นเรื่องของทุกสิ่งที่เราพูด เราสอนอะไรกันอยู่** ในพระพุทธศาสนานี้, คือพูดได้อีกทีหนึ่งว่า **เรื่องทั้งหมด** ตั้งแต่เรื่องความทุกข์ จนถึงเรื่องความดับทุกข์สิ้นเชิง **มันไม่มีอะไรมากหรือนอกเหนือออกไปกว่าเรื่องของสัญชาตญาณ.**

ไม่มีใครใช้คำนี้ หรือพูดคำ ๆ นี้ ก็ตามใจเขาซิ แม้จะยังไม่มีใครพูด มันก็ไม่มีเหตุผลอะไรที่ว่า ไม่ควรจะเอามาพูด ที่ยังไม่มีใครเคยพูดนั่นแหละ มันน่าจะมีเหตุผล

ว่าควรจะเอามาพูดเสียให้มันครบถ้วน; แต่ไม่ใช่อย่างนั้น. **ที่เอามาพูดนี้เพื่อให้เข้าใจง่าย, เพื่อให้เข้าใจได้ง่าย ๆ,** เพื่อเข้าใจได้ **ครบถ้วน** ครบถ้วน, และเพื่อให้เข้าใจได้ **รวดเร็ว,** รวดเร็ว **และสะดวก.**

เรื่องความทุกข์เกิดขึ้นนี้เป็นไปตามสัญชาตญาณที่ไม่ได้รับการพัฒนา, ปราศจากวิชชา ปราศจากสติปัญญา ทำไปอย่างปราศจากสติปัญญา. ที่นี้ก็ **จะดับทุกข์กัน มันต้องมีสติปัญญาพัฒนาสัญชาตญาณนั้น พัฒนาในแง่ของการควบคุม, ก็ควบคุมไว้อย่าให้เกิดกิเลส.** พัฒนาในการที่จะให้เกิดมีอะไรขึ้นมา, ก็คือพัฒนา **ให้เกิดสิ่งที่เรียกว่าโพธิ,** การพัฒนามันจึงมีอยู่ เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าสัญชาตญาณ อบรม **จิตใจให้สว่างไสวแจ่มแจ้งด้วยพระธรรมกัมมัฏฐานอะไรก็ตาม, นั่นแหละคือการพัฒนาสัญชาตญาณโดยตรง.**

นี่ให้เห็นว่า เรื่องตั้งแต่ความทุกข์จนไปถึงความดับทุกข์ทั้งหมด ซึ่งเป็น **เรื่องของพระพุทธศาสนานั่นแหละ เป็นเรื่องเกี่ยวกับสัญชาตญาณ.** *อย่าลืมเสียว่าพระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ว่า เราไม่พูดเรื่องอื่น แต่ก่อนก็ดี เดี๋ยวนี้ก็ดี เราพูดแต่เรื่องความทุกข์กับเรื่องความดับไม่เหลือแห่งทุกข์เท่านั้น, เรื่องอื่นมันไม่จำเป็น.* **แต่คนก็ชอบเอามาพูดมาถาม** นั่งอยู่ที่นี่แต่ละวันละวัน มีคนมาจากที่ไกลมาถามปัญหา, ก็ ถามแต่เรื่อง **ที่ไม่จำเป็นทั้งนั้น :** *เรื่องเกิดหรือเรื่องไม่เกิด* หรือเรื่องอะไรไปเกิด, หรือ *เรื่องไสยศาสตร์* เรื่องอะไรไปเสียหมด, *ไม่เคยถามว่าจะดับทุกข์อย่างไร,* จะดับทุกข์ในเรื่องนี้อย่างไร ดับทุกข์ในเรื่องนั้นอย่างไร ไม่ค่อยมีใครถาม, *แล้วยังให้ดับทุกข์ด้วยการเป่าหัวรดน้ำมนต์* ขอร้องให้ได้ลาภ, *ขอร้องให้ได้ลาภ,* น่าหัวที่ว่า *ขอร้องให้ได้ลาภโดยไม่ต้องทำอะไร,* นี่มันน่าหัวอย่างนี้; นี่ดูเถอะ **พุทธบริษัทเป็นอย่างนี้แล้วก็บ้าเลย** ไม่ใช่เป็นพุทธบริษัท. ขอให้ทำกันเสียใหม่ให้ดี ๆ ให้ถูกต้อง.

พุทธศาสนามีจุดหมายเป็นวิมุตติและโลกุตตระ.

ที่ว่าเกี่ยวกับ **เรื่องทั้งหมดในพระพุทธศาสนา** ก็คือว่า **ถ้ายังมีสัญชาตญาณครอบงำจิตใจของเราอยู่ เรายังต้องรัก โกรธ เกลียด กลัว วิตกกังวล อาลัยอาวรณ์ อิจฉาริษยาหึงหวงเป็นต้น,** อยู่ภายใต้ความบีบคั้นของสิ่งเหล่านี้. ที่นี้เราก็ **จะทำให้มันหลุดเป็นวิมุตติ;** คำว่าวิมุตติ วิมุตติหลุดพ้น หลุดพ้น มันก็หลุดพ้นมาจากการบีบบังคับด้วยอำนาจสัญชาตญาณ, พุทธศาสนามีวิมุตติเป็นจุดหมาย. **หลุดพ้นจากความทุกข์ กล่าวคือความบีบคั้นของสิ่งที่เรียกว่าสัญชาตญาณ นำไปให้ทำในสิ่งที่จะต้องเกิดทุกข์.**

ที่นี้อีกคำหนึ่งว่าโลกุตตระ, โลกุตตระ, โลกุตตรธรรม มันก็มีความหมายว่า เหนือโลก เหนือโลก. คำว่า *เหนือโลก* *คือเหนืออำนาจบีบคั้นของสัญชาตญาณในโลกหรือวิสัยโลก,* *การเป็นไปอย่างวิสัยโลก* *คือการเป็นไปในอำนาจ ของสัญชาตญาณ* แต่นี้เราจะอยู่เหนือโลก คืออยู่เหนืออำนาจบีบคั้นของสัญชาตญาณ. เรื่องวิมุตติก็ดี, เรื่องโลกุตตระก็ดี, เหล่านี้ **เป็นเรื่องที่ว่า เอาชนะสัญชาตญาณได้ถึงที่สุด, จึงเห็น**ได้ว่า **เรื่องของพุทธศาสนาทั้งหมดนี้ มันเป็นเรื่องเกี่ยวกับสัญชาตญาณ. ความทุกข์มันเกิดมาจากการทำผิดพลาดเกี่ยวกับสัญชาตญาณ, เหตุให้เกิดทุกข์ก็คือสัญชาตญาณ** ที่คอยบีบคั้นหรือส่งเสริมให้เป็นอย่างนั้น, **จะดับทุกข์ก็ต้องดับเหตุให้เกิดทุกข์นี้เสีย. ตัณหามาจากความรู้สึกอย่างสัญชาตญาณ ก็ต้องขจัดไปเสีย,** อย่าให้มีความรู้สึกชนิดที่เรียกว่าตัณหา ก็จะดับทุกข์ได้, แล้วก็เป็นอยู่อย่างถูกต้อง ตามอริยมรรคมีองค์ ๘ **นั่นแหละคือเป็นอยู่อย่างไม่อยู่ภายใต้อำนาจของสัญชาตญาณ. นี่เรื่องอริยสัจจ์ ๔ มันก็เป็นเรื่องของสัญชาตญาณ** หรือเกี่ยวข้องกับสัญชาตญาณไปเสียทั้งนั้น.

จะดับทุกข์ได้ต้องควบคุมสัญชาตญาณ.

นี้ปัญหาก็เหลืออยู่แต่ว่า **ทำอย่างไรจึงจะควบคุมสัญชาตญาณนั้นได้, สัญชาตญาณที่มาทำงานในหน้าที่ที่สำคัญที่สุด คือเมื่อมีผัสสะเกิดขึ้น :** ผัสสะเกิดขึ้น ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มีผัสสะ แล้วมันไม่มีปัญญา ไม่มีวิชชา ไม่มีแสงสว่าง ก็คือทำไปตามอำนาจของสัญชาตญาณ. ผัสสะก็ให้เกิดเวทนา—เวทนาเกิดแล้วก็ให้เกิดตัณหา เพราะไม่มีปัญญามาควบคุมเวทนา, เวทนาก็เป็นไปตามสัญชาตญาณ มันก็ให้เกิดตัณหา ที่น่ารักน่าพอใจก็ให้เกิดความอยากได้ อยากเอา อยากเป็น, ที่ไม่น่ารักก็ทำให้เกิดความไม่อยากได้ หรืออยากที่จะไม่ได้ คืออยากที่จะทำลายเสีย. นี่ดูให้ดีเถอะว่า **ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ทำงานสืบต่อกันไปเคลื่อนไหวต่อไป ตามอำนาจของสัญชาตญาณ** ตลอดเวลาที่เรายังไม่มีธรรมะ **ไม่รู้ธรรมะ สำหรับจะควบคุมมัน มันก็เกิดความทุกข์,** แล้วทำอย่างไรจึงจะไม่ต้องเกิดความทุกข์ ก็ต้องควบคุมมันให้ได้, **ควบคุมผัสสะ ควบคุมเวทนา ควบคุมตัณหา โดยเฉพาะ ๓ อย่างนี้ได้ ก็แน่นอน ก็ไม่มีความทุกข์.**

การควบคุมและพัฒนา ต้องมีสติ ใช้ปัญญา ทันเวลา.

เอ้า, จะพัฒนา พัฒนา คือให้มันเป็นสัญชาตญาณที่ควบคุมได้ ให้อยู่ในการควบคุม คือเป็นมาในทางแห่งความถูกต้อง คือมีวิชชา มีปัญญา มีแสงสว่าง. พัฒนา**มีความหมายกว้าง จำกัดให้แคบเข้ามาเหลือเพียงสองอย่าง : หนึ่งพัฒนามิให้ปรุงเป็นกิเลส,** พัฒนามันมิให้มีการปรุงเป็นกิเลส. และ **สองพัฒนามันให้เกิดเป็นโพธิขึ้นมา,** สองอย่างนี้มันเนื่องกัน ถ้ามันเป็นกิเลสมันไม่เป็นโพธิได้, หรือถ้ามันเป็นโพธิแล้วมันไม่เกิดเป็นกิเลสได้. **ถ้ามีสติสัมปชัญญะเพียงพอเมื่อผัสสะ มันก็เอาสติปัญญามาควบคุมไว้** เกิดกิเลสไม่ได้ ก็เกิดแต่โพธิ คือความรู้ที่ถูกต้องว่า เราควรจะ

ทำอย่างไรกับสิ่งเหล่านี้, อย่ามามัวยินดียินร้ายมีโลภ โกรธ หลง อะไรอยู่กับสิ่งเหล่านี้. **นี่เรียกว่าพัฒนาให้เกิดโพธิได้, แล้วทั้งหมดนี้ต้องทันแก่เวลา** ถ้าไม่ทันแก่เวลางุ่มง่ามอยู่ มันก็เกิดกิเลสเสียก่อนแล้ว, ไม่ให้เกิดกิเลส แล้วก็ต้องทันเวลาที่มันจะเกิดกิเลส.

พอตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกได้กลิ่น เป็นต้น **เป็นผัสสะตอนนี้รวดเร็วมาก, เป็นผัสสะแล้วมันก็จะเกิดเวทนา** ถ้าผัสสะโง่มันเกิดเวทนาโง่ คือให้เกิดเวทนาที่เป็นที่ตั้งแห่งความยินดียินร้าย, **ถ้าผัสสะมีการควบคุมด้วยสติสัมปชัญญะ มันก็ให้เกิดเวทนาชนิดที่ให้รู้สึกตัว,** ไม่ถึงกับยินดียินร้าย. แต่รู้สึกตัว ว่าเราจะต้องทำกับมันอย่างไร เวทนาที่เกิดขึ้นแล้วอย่างนี้ มันคืออะไร, เราจะต้องทำกับมันอย่างไร, ถ้ามัน **มีโพธิเพียงพอ ก็โอ, มันเช่นนี้เอง, มันเช่นนี้เอง** ตามธรรมชาติ อย่าไปยินดียินร้ายกับมัน. ดูแต่ว่าในกรณีนี้ เราจะต้องทำอย่างไรบ้าง ; **ถ้าต้องทำอย่างไรบ้างก็ทำ ถ้าไม่ต้องทำอย่างไรก็ไม่ต้องทำอะไร,** มันก็ไม่มีปัญหาใด ๆ เกิดเพราะเวทนานั้นแล้ว **ตัณหาก็เกิดไม่ได้** เพราะเวทนามันฉลาดเสียแล้ว. **ที่ว่าเวทนาให้เกิดตัณหานั้นหมายถึงเวทนามันโง่** มาแล้ว และมันโง่มาแล้วตั้งแต่ขณะแห่งผัสสะ, เวทนาโง่จะให้เกิดตัณหา คือความอยากไปตามความโง่ : น่ารักก็รัก น่าเกลียดก็เกลียด, น่ากลัวก็กลัว, น่าโกรธก็โกรธ เป็นตัณหาอย่างใดอย่างหนึ่งเสียแล้ว, **ไม่ทันแก่เวลา** มีเวทนาแล้วก็เกิดยินดียินร้าย เร็วเหมือนกับสายฟ้าแลบเสียแล้ว ห้ามไว้ไม่ได้, ห้ามไว้ไม่ทันแก่เวลา, นี่เรียกว่าไม่ทันแก่เวลา. **ต้องพัฒนาให้เร็วทันแก่เวลา** ไม่ให้เกิดกิเลส ก็ทันแก่เวลา, **ให้เกิดโพธิขึ้นมาก็ให้ทันแก่เวลา จึงจะปลอดภัย.**

สำหรับ **คำว่าทันแก่เวลา** ทันแก่เวลานี้ มันไม่ได้มีนาฬิกาวัดดอก, แต่มันรู้ว่า **ถ้าไม่ทันแก่เวลา มันก็ต้องเกิดทุกข์** เท่านั้นแหละ ; ถ้าว่า**ทันแก่เวลา มันก็ระงับหยุดยั้งไว้ได้ ในขณะแห่งผัสสะ** คือมันจะปรุงให้เป็นเวทนา, ระยะเวลานั้นเป็น

เวลาที่สำคัญ. ถ้าทันแก่เวลานั้นแล้วก็ระงับไว้ได้, หยุดไว้ได้ ไม่เป็นกิเลส. ถ้าไม่รู้สึกตัวหรือควบคุมไว้ไม่ได้ในระยะนั้น มันก็ต้องเกิดกิเลส, เรียกว่ามันเกิดกิเลสเสียแล้ว เพราะเราควบคุมไม่ได้ ไม่ทันแก่เวลา, ถ้าควบคุมได้ทันแก่เวลา มันก็ไม่เกิดกิเลส. ทีนี้โพธิมันเกิดขึ้นเพราะว่า **สติมันไปเอาโพธิคือปัญญามาควบคุมผัสสะนั้น,** ปัญญาเรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ตถตา สุญญตา, **ปัญญาเรื่องอะไรก็ตามที่เราทำไว้เป็นประจำ** อบรมกันเป็นประจำนั้นแหละ **สติมันไปเอามา. คือมันระลึกขึ้นมาได้ทันเวลา** นั้นแหละ, แต่ใช้คำพูดเป็นรูปธรรม ก็เหมือนกับมันไปเอามา. **สติระลึกขึ้นมาได้เอาปัญญามาทันแก่เวลาก็ทำหน้าที่เป็นโพธิ,** เป็นโพธิ รู้ว่าควรทำอย่างไร ก็ไม่เกิดกิเลส. *ถ้าแสงสว่างเข้ามา ความมืดก็ออกไป, ถ้าแสงสว่างออกไปความมืดก็เข้ามา,* มันเป็นเรื่องที่ไม่ต้องเป็นคนละเรื่อง เรียกว่าเรื่องเดียวกันก็ได้. **ถ้าโพธิเข้ามากิเลสก็ออกไป, กิเลสเข้ามาโพธิก็ออกไป,** พร้อมกับที่โพธิเข้ามากิเลสมันก็ออกไป.

นี่เรา **จงฝึกฝนให้มีสติรวดเร็วที่สุด,** แล้ว **อบรมปัญญาไว้อย่างเพียงพอด้วย;** สองอย่างนี้สำคัญที่สุด **ศึกษาอบรมเรื่องของปัญญา** ว่า เป็นอย่างนั้นอย่างนั้น, ความจริงเป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนั้น อยู่เสมอ, **แล้วมีสติเร็วพอที่จะไปขนเอามา** คือระลึกได้ ระลึกปัญญามาได้ทันเวลา ที่ว่ามันเกิดเหตุการณ์อะไรขึ้นมา, นี่เรียกว่าทันเวลา. ถ้าไม่ทันเวลาก็ไม่มีประโยชน์ ความรู้ที่ไม่ได้ใช้ หรือใช้ไม่ทันเวลาเป็นหมันเหมือนกันแหละ, จะเรียนไว้มากเท่าไร ๆ มันก็ไม่มีประโยชน์ดอก ถ้าไม่ได้เอามาใช้หรือเอามาใช้ไม่ทันแก่เวลา. ขอให้เข้าใจไว้อย่างนั้น.

ฉะนั้น **เราจะต้องฝึกเรื่องสติ,** ที่ว่าทำกัมมัฏฐานทำวิปัสสนาอะไร ก็เป็นเรื่องฝึกสติ **ให้มีสติเร็วสติพอ ที่จะไปขนเอาปัญญามาทันแก่เหตุการณ์,** นี้เรียกว่าทันเวลา.

จิตตภาวนาทุกแบบเพื่อพัฒนาสัญชาตญาณ.

เอ้า, จะพูดให้มันกว้างทีนี้ ให้มันกว้างไกลออกไปอีก ก็จะพูด, ฟังให้ดี ว่า **จิตตภาวนาทุกชนิดในพระพุทธศาสนานั้นก็มีเพื่อพัฒนาสัญชาตญาณ.** *จิตตภาวนา* คือ *การกระทำทางจิต* ทำจิตให้ยิ่ง *ทำจิตให้เจริญ* *ทำจิตให้ดี* นี้ก็เรียกว่าเป็นจิตตภาวนา, มีหลายสิบรูปแบบ *โดยสรุปมี ๒ รูปแบบ คือ สมาธิอย่างหนึ่ง, ปัญญาอย่างหนึ่ง.* จิตตภาวนาเหล่านี้มีเพื่อพัฒนาสัญชาตญาณ โดยวิธีทั้งสองนั้นแหละ คือ **ไม่ให้เกิดกิเลสแต่ให้เกิดโพธิ.** เราปรับปรุงกันในภายในทั้งหมดทุกอย่างที่มันเกี่ยวข้องกัน จนสามารถที่จะเกิดโพธิ แล้วก็ไม่เกิดกิเลส **แล้วก็ทันแก่เวลา.** เดี๋ยวก็จะได้พูดยกตัวอย่างให้เห็นชัด แต่เดี๋ยวนี้เป็นใจความโดยสรุปว่าจิตตภาวนาทั้งหลายทุกชนิดในพระพุทธศาสนานั้น มีเพื่อพัฒนาสัญชาตญาณ ไม่ให้มันเกิดกิเลส แต่ให้มันเกิดโพธิ.

จิตตภาวนาโดยธรรมะ ๔ เกลอ.

ที่จำเป็นจะต้องเข้าใจ หรือ **ใช้ให้เป็น ใช้ให้เป็น ใช้ให้ถูกวิธี ให้ทันแก่เวลา** ก็ขอย้ำคำ ๔ คำ ที่พูดบ่อย ๆ จนคนจะรำคาญอยู่แล้ว ว่า **๔ อย่างนั้น** คือ **สติ** อย่างหนึ่ง, **สัมปชัญญะ** อย่างหนึ่ง, **สมาธิ** อย่างหนึ่ง, **ปัญญา** อย่างหนึ่ง, ไม่จดก็ได้ถ้าจำได้. เพราะมัน ๔ อย่าง *สติ สัมปชัญญะ สมาธิ ปัญญา ธรรมะ ๔ อย่างนี้แหละมันเป็นเรื่องจำเป็นที่สุดสำคัญที่สุด จะช่วยให้รอดได้มากที่สุด.* **พอมีเรื่องอะไรเกิดขึ้น** เช่น ตาเห็นรูปมีสัมผัส เป็นต้นนี้ **ต้องมีสติ, ต้องมีสติข้อแรก, มีสติไปเอาปัญญา เอาปัญญามาเป็นสิ่งที่สอง,** และ **ปัญญา** นั้นไม่ใช่เอามาถึงแล้วก็แล้วกัน **ต้องเอามาควบคุมอยู่** ควบคุมอยู่ ควบคุมอยู่ซึ่งเหตุการณ์นั้น ๆ นี่เรียกว่า **สัมปชัญญะ. สติ** กับ **สัมปชัญญะต่างกันมาก; สติไประลึกเอามา สัมปชัญญะทำหน้าที่เอา**

ปัญญาที่เอามานั้น ให้มาทำหน้าที่อยู่เฉพาะหน้า, ควบคุมเหตุการณ์นั้นอยู่ นี้เรียกว่าสัมปชัญญะ. ทีนี้ถ้าว่าแรงมันน้อย **กำลังมันน้อยให้ใช้สมาธิ** สมาธิลงไปในสัมปชัญญะ คือ **ให้ปัญญาทำหน้าที่ของปัญญาอย่างยิ่ง** อย่างเต็มที่ **ด้วยอำนาจของสมาธิ.**

เอ้า, ทบทวนอีกทีนะ ฟังให้ดีอย่าเห็นเป็นเรื่องเล่น ๆ, หรือเป็นเรื่องไร้สาระ, เป็นเรื่องสาระที่สุด ของเรื่องที่เราจะต้องประพฤติกระทำ. **เรามีสติสำหรับระลึกได้, ไประลึกเอาปัญญา** ความจริงหรืออะไรที่ **ได้ศึกษาอบรมไว้ มาทันในกรณีที่มันมีเรื่อง. นี้สติเอาปัญญามา, ปัญญาก็กลายเป็นผู้ทำหน้าที่ควบคุมสถานการณ์นี้** เปลี่ยนชื่อเสียหน่อย **เรียกว่าสัมปชัญญะ.** ที่จริง *สัมปชัญญะมันก็คือปัญญา* นั่นเอง *มารู้สึกตัวทั่วพร้อมอยู่,* หมายความว่า *มันทำหน้าที่ตรงตามหน้าที่ เรียกว่าสัมปชัญญะ* ทีนี้*หน้าที่นี้มีกำลังอ่อนไม่พอ ก็ต้องใช้กำลังของสมาธิจิต* ที่ได้ผึกฝนไว้เหมือนกัน *เพิ่มกำลังให้แก่สัมปชัญญะ,* มันก็พอ มันก็พอที่จะรู้ ที่จะทำให้เกิดความรู้ อันเด็ดขาดเฉียบขาดแน่นอนลงไปได้.

นี่เรามีสติ คือไปขนเอาปัญญามา, **เราขนเอาปัญญามา เพื่อจะให้สติเอามาใช้ในขณะที่เกิดเรื่อง,** ขนเอาปัญญามาแล้ว **ให้มันทำหน้าที่เป็นสัมปชัญญะ,** ถ้าว่า **กำลังมันอ่อนไป ก็ใช้สมาธิเพิ่มกำลังให้แก่ สัมปชัญญะ,** ปัญญาหรือสัมปชัญญะมันทำหน้าที่เต็มที่ ในการที่จะตัดความโง่ ตัดความหลง ตัดอะไรตามเรื่องที่มันจะเกิดขึ้น. มันก็เลยสำเร็จได้ เพราะธรรมะ ๔ อย่างทำหน้าที่ครบถ้วน, หรือว่าธรรมะทำหน้าที่ครบถ้วนทั้ง ๔ ชนิด ๔ ขณะก็ได้, จะเป็นธรรมะ ๔ อย่างก็ได้ ธรรมะอย่างเดียวทำหน้าที่ ๔ อย่างก็ได้. คำพูดนี้มันไม่สำคัญอะไรนัก ขอแต่ว่าให้มัน **ได้มีสิ่งที่เรียกว่าสติ** สัมปชัญญะ **สมาธิ** และ **ปัญญา มาทำหน้าที่ทันแก่เวลา เมื่อเหตุการณ์อะไรมันเกิดขึ้นนี่คือความสำคัญ,** เป็นเรื่องจิตตภาวนา เพื่อจะแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ในคราวฉุกละหุกที่สุด. อารมณ์มันกระทบอายตนะแล้ว, ยังเหลือแต่จะเกิดกิเลสและเป็นทุกข์แล้ว,

สี่อย่างนี้ทำหน้าที่กันอย่างครบถ้วน มันก็สกัดกั้นออกไปได้; เรียกว่าแก้ปัญหาออกไปได้หรือดับความทุกข์ที่เกิดขึ้นเสียได้. นี่เรียกว่า **จิตตภาวนาอย่างยิ่ง มีสติ สัมปชัญญะ มีสมาธิ มีปัญญา** นี่ เป็นเรื่องของจิตตภาวนา **ทำให้เกิดแล้วเอามาใช้ให้ทันแก่เวลา,** นี้ก็เพื่อแก้ปัญหา.

จิตตภาวนาโดยอัฏฐังคิกมัคค์.

ทีนี้จิตตภาวนาที่กว้างใหญ่ออกไปอีก ก็จะระบุเรื่องอัฏฐังคิกมัคค์หรือ **อริยมรรคมีองค์ ๘ ทำไมเรียกเป็นจิตตภาวนา, ก็เพราะมันเป็นเรื่องเกี่ยวกับจิต.** ในอริยมรรคมีองค์ ๘ มีเรื่องวาจา มีเรื่องกายอะไรอยู่ด้วย, แต่มัน **เป็นไปตามอำนาจจิตคือสัมมาทิฏฐิ** เป็นเรื่องของสัมมาทิฏฐินำไปหมดทุกเรื่อง, แล้ว **มีกำลังอันสำคัญ ที่จะทำหน้าที่ตัดปัญหา คือสมาธิ สัมมาสมาธิ,** เข้าใจไว้ว่า **การตัดกิเลสนั้นตัดได้ด้วยอำนาจของสมาธิ** สัมมาสมาธิ.

สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ นี่นำหน้าไป **เป็นปัญญา, แล้วก็ลากให้เกิดการเป็นอยู่ด้วยสัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว,** นี้ ตัวการเป็นอยู่มันถูกต้อง. ทีนี้ก็ **มีสัมมาวายาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ** ซึ่งเป็นกลุ่มของสมาธิ มีกำลังเกิดขึ้นเท่าไร **มันก็ตัด หรือบีบคั้น หรือไล่ถอน หรือ** แม้แต่ **บรรเทา** ก็ตาม **สิ่งที่เรียกว่ากิเลส** สิ่งที่เรียกว่ากิเลส, **องค์ทั้ง ๗ ข้างต้น** องค์ข้างต้นทั้ง ๗ องค์ **เป็นบริวารของสัมมาสมาธิ,** สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว สัมมาวายาโม สัมมาสติ **ทั้ง ๗ องค์นี้เป็นอุปกรณ์** เป็นบริวาร ช่วยทำหน้าที่แต่ละอย่างละอย่างละอย่าง **ให้สมาธิมีกำลังสูงสุด สามารถจะกำจัด ป้องกัน** หรือ **ขับไล่** หรืออะไรก็สุดแท้แต่จะเรียก, **มิให้กิเลสเกิดขึ้นได้.**

ทีนี้ เราก็มีการเป็นอยู่ด้วยอัฏฐังคิกมัคค์ ถ้าเป็นอยู่ด้วยอัฏฐังคิกมัคค์ ก็มีเรื่อง สัมมาทิฏฐินำหน้า เป็นจิตตภาวนาอย่างยิ่ง, สัมมาสังกัปปะ ต้องการใฝ่ฝันดำริอย่างถูกต้อง ก็เป็นจิตตภาวนาอย่างยิ่ง. สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว นี้เป็นพื้นฐานเท่านั้น, มันเป็นพื้นฐานแห่งการเป็นอยู่เพื่อไม่ให้ตาย, และไม่มีอุปสรรคอะไรต่าง ๆ มารบกวน เพราะว่าเป็นอยู่ที่ถูกต้อง. แล้วก็มี สัมมาวายาโม สัมมาสตินี้ก็เป็นจิตตภาวนา, ๗ องค์นี้ก็ส่งเสริม ช่วยเหลือ เป็นอุปกรณ์ เป็นบริวารของสัมมาสมาธิ ซึ่งเป็นตัวจิตตภาวนาโดยตรง. ฉะนั้น การเป็นอยู่ด้วยอัฏฐังคิกมัคค์ก็คือการเป็นอยู่ด้วยจิตตภาวนาที่สมบูรณ์ : ตัวจิต เองก็สมบูรณ์, ตัวอุปกรณ์แห่งจิต คือกาย วาจา อาชีพนี้ก็สมบูรณ์ เป็นอุปกรณ์แก่จิต, แล้วก็ ตัวจิตเอง เช่นสัมมาวายามะ สัมมาสติ นี้ก็สมบูรณ์, มันจึงเป็นการเป็นอยู่ด้วยจิตตภาวนา คือการทำจิตให้มีกำลังยิ่งขึ้น ๆ ๆ ๆ อยู่ตลอดเวลา. ถ้ามีชีวิตอยู่ด้วยอัฏฐังคิกมัคค์อย่างนี้ ก็เรียกว่า มีจิตตภาวนาในการเป็นอยู่, เป็นอยู่อย่างไม่เกิดปัญหา.

เมื่อตะกี้พูดกันว่ามันเป็นอยู่อย่างมีปัญหา แล้วก็ มีสติ สัมปชัญญะ สมาธิ ปัญญามาแก้ปัญหาทันเวลา, เดี๋ยวนี้ก็มีการเป็นอยู่ด้วยอัฏฐังคิกมัคค์ มันเป็นการเป็นอยู่ชนิดที่ไม่เกิดปัญหา ; หมายความว่าจะเอาอะไรมากระทบก็ไม่เกิดปัญหาได้เพราะมี สัมมาทิฏฐิ ปัญญานี้มันควบคุมอยู่ เหมือนกัน, มีสติมีอะไรพร้อมอยู่ในนั้น เรียกว่าอยู่ด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นการเป็นอยู่ที่ไม่ทำให้เกิดปัญหา ไม่มีปัญหา. นี้ก็จัดเป็นจิตตภาวนาชนิดหนึ่ง, อยู่ด้วยจิตตภาวนาชนิดนี้ ไม่เกิดปัญหาเลย, หรือ ถ้าเกิดปัญหาขึ้นมา เอ้า, มัน ก็แก้ไขด้วยอาการ ๔ อย่าง อย่างที่กล่าวมาแล้ว; อันนั้นเป็นสติ, อันนั้น เป็นสัมปชัญญะ, อันนั้น เป็นสมาธิ, อันนั้น เป็นปัญญา, แล้วก็ช่วยแก้ปัญหาที่มันเกิดขึ้นมาได้ เพราะการเป็นอยู่ด้วยอัฏฐังคิกมัคค์. แต่เดี๋ยวนี้เราแยกออกมาให้เห็นว่า เป็นอยู่ด้วยอัฏฐังคิกมัคค์นี้ เป็นการปิดกั้นปัญหาหรือความทุกข์ไม่ให้เกิดขึ้น.

จิตตภาวนาโดยปฏิจจสมุปบาท.

ทีนี้ก็จะดูให้ละเอียดลงไปว่า จิตตภาวนานั้นถ้ามีอยู่อย่างถูกต้อง, ถ้ามีจิตตภาวนาอยู่อย่างถูกต้องนั้น มันสามารถควบคุมเวทนา สัญญา และ วิตก, สามคำนี้ก็เป็นคำที่สำคัญมาก ที่มันเป็นหลักสำหรับการศึกษาและการปฏิบัติ : ควบคุม เวทนา สัญญา และ วิตก ได้ ควบคุมเวทนาได้ ไม่ให้ปรุงแต่งเป็นตัณหา, ควบคุมสัญญา ความสำคัญมั่นหมายได้ มันก็ ไม่สำคัญผิด, ควบคุมวิตกคือควบคุมความคิดได้ มันก็ไม่คิดไปในทางผิด ๆ ที่จะให้เกิดเป็นทุกข์.

ในบาลีใช้คำ ๓ คำนี้แหละ เป็นคำชุดติดกันเลย *ควบคุมเวทนา สัญญา* และ *วิตก ในแต่ละวัน ในชีวิตประจำวันได้ ; เวทนาเกิดขึ้นก็ควบคุมได้, สัญญาเกิดขึ้นเป็นความจำก็ดี,* เป็นความหมายมั่นอย่างใดอย่างหนึ่งก็ดี *ก็ควบคุมได้* ไม่ให้เกิดในทางที่ผิด ๆ *ให้เกิดแต่ในทางที่ถูกต้อง, วิตกควบคุมความคิดได้ ความคิดก็ไม่เป็นไปในทาง* ที่ผิด, มันก็หมดปัญหา. ถ้าใครควบคุมเวทนา สัญญาและวิตกได้ ก็เป็นจิตตภาวนาชั้นที่มีประโยชน์มากที่สุด.

เดี๋ยวนี้ก็ดูสิเราควบคุมมันไม่ได้นี่ พอเวทนาอย่างไรมา มันก็ ให้เกิดตัณหา ตามชอบใจมัน, พอสัญญาอะไรเข้ามา มันก็ มั่นหมายไปในทางที่จะให้เป็นกิเลส ทั้งนั้น ; โดยมากก็สัญญาไปในทางน่ารัก—ไม่น่ารัก, สัญญาเป็นได้เป็นเสีย เป็นแพ้เป็นชนะ, เป็นได้เปรียบเป็นเสียเปรียบ, กระทั่งสัญญาเป็นไม่สวยเป็นสวย, เป็นหอมเป็นเหม็น, สัญญาเป็นตัวเป็นตน สัญญาเป็นผู้หญิงสัญญาเป็นผู้ชาย, ความรู้สึกอย่างผู้หญิงอย่างผู้ชายมันก็เกิดขึ้น. นี่ควบคุมสัญญาไว้ไม่ได้ มันก็เกิดเรื่องมากมายอย่างนี้.

นี่ **วิตก**เราไม่อยากจะคิด เรื่องที่มันทำให้เกิดความทุกข์ หรือไม่ควรจะคิด เอาว่าเรื่องมันไม่ควรจะคิดก็เอามาคิด ๆ ๆ, **ควบคุมไว้ไม่ได้** คิดนอนไม่หลับ หลายวันเข้าก็เป็นโรคภัยไข้เจ็บ เป็นโรคประสาทเป็นบ้าไปเลย. ควบคุมวิตกคือความคิดไว้ไม่ได้ มันเป็นอย่างนี้ เข้าใจว่าคงจะรู้จักกันมาแล้วทุกคน, ควบคุมความคิดไว้ไม่ได้ มันเดือดร้อนสักเท่าไร ไม่ต้องการจะคิดอยากจะนอนมันก็ไม่นอนมันก็ยังคิดนี่ หรือว่ามันจะคิดไปตามอำนาจสัญชาตญาณล้วน ๆ มันก็คิดไปในทางผิด, ในทางที่ให้เกิดกิเลส แล้วก็เป็น**ทุกข์ เพราะควบคุมไว้ไม่ได้** ความคิดมันก็ไปในทางที่ไม่อยากจะให้ไป ไม่อยากจะคิดมันก็คิด, ไม่อยากจะคิดไปในทางของกิเลส, มันก็ยังคิดไปในทางของกิเลส เพราะควบคุมไม่ได้.

นี้เรียกว่า **ถ้าควบคุมเวทนา สัญญา และวิตกไว้ได้ เป็นจิตตภาวนาอย่างยิ่งเลย, ที่แท้มันก็คือควบคุมกระแสปฏิจจสมุปบาทได้นั่นเอง.** กระแสปฏิจจสมุปบาทยืดยาวเป็น ๑๑ อาการ มันควบคุมไว้ไม่ได้, **ที่ควบคุมยากคือตอนที่ควบคุมเวทนานี้,** ควบคุมเวทนาที่มันจะไม่ให้เกิดเป็นตัณหาเป็นอุปาทานนี่. ถ้า**ควบคุมเวทนาได้ ก็หมดปัญหาเรื่องปฏิจจสมุปบาท.**

ขอบอกให้รู้กันเสียเลยว่า เรื่อง **ปฏิจจสมุปบาทนั้น ยืดยาวมากมายมหาศาลสำหรับเรียน; แต่สำหรับปฏิบัตินั้นมีนิดเดียวขณะเดียว คือ ควบคุมผัสสะไว้ให้ได้.** ถ้าควบคุมผัสสะได้ก็คือควบคุมเวทนาได้, แล้วปัญหาหมดไม่มี, จะไม่เกิดความทุกข์. แต่ถ้าไปเรียน ไปแจกลูก ไปบรรยายเป็นหลักวิชาเป็นอะไรก็มากมายมหาศาลเรื่องปฏิจจสมุปบาทจนเรียนไม่ไหว, แต่ถ้าพูดถึง **ปฏิบัติแล้วนิดเดียว คือควบคุมผัสสะไว้ให้ได้ มันหยุด, ควบคุมผัสสะไว้ได้ มันก็เหมือนกับว่าไม่ได้เกิดเรื่อง,** ไม่ได้เกิดเรื่องอะไรขึ้นมา. ไม่ให้เกิดเวทนา, ไม่ให้เกิดตัณหา, ไม่ให้เกิดอุปาทาน, ไม่เกิดภพไม่เกิดชาติ, **นี้เป็นจิตตภาวนาอย่างยิ่ง เพื่อพัฒนาสัญชาตญาณ.**

ข้อสุดท้ายก็คือว่า **สามารถควบคุมอุปาทาน,** *อุปาทาน ความยึดมั่นถือมั่น,* ควบคุมการเกิดดับของอุปาทานได้. **การเกิดของอุปาทาน ก็คือการเกิดแห่งทุกข์;** เหมือนที่สวดอยู่ทุกวัน ๆ ว่า *สงฺขิตฺเตน ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา — กล่าวโดยสรุปแล้ว เบญจขันธ์ที่ประกอบอยู่ด้วยอุปาทานเป็นตัวความทุกข์.* **ถ้าควบคุมการเกิดดับแห่งอุปาทานได้ มันก็ไม่เกิดอุปาทาน;** นี้เป็นจิตตภาวนาอย่างยิ่ง หรือแสดงไปในทางผลของมันอย่างยิ่ง. **การควบคุมอุปาทานได้ เป็นผลของจิตตภาวนา ในอันดับสูงคือไม่เกิดทุกข์;** ถ้ามันไม่เกิดอุปาทานมันก็ไม่เกิดทุกข์. **ที่ว่าตัณหาให้เกิดทุกข์นั้นมันให้เกิดอุปาทานเสียก่อน;** ฉะนั้น **เรื่องสำคัญที่สุดมันอยู่ที่อุปาทานให้เกิดทุกข์.**

อุปาทาน แปลว่า *ยึดมั่นถือมั่น คือแบกไว้ด้วยจิตใจ, ยึดถือไว้ด้วยจิตใจ, กอดรัดไว้ด้วยจิตใจ, เย็บย้อมอยู่ด้วยจิตใจ, เย็บหรือย้อมไว้อยู่ในจิตใจ.* แล้ว *อุปาทาน ยึดมั่นในทางกาม* ก็มี, *ในทางความคิดเห็นทิฏฐิมานะ* ก็มี, *ในทางข้อวัตรปฏิบัติโดยไม่ถูกต้องตามเหตุผลนั้น* ก็มี, และ *ยึดมั่นถือมั่นว่าตัวตนของตน.* เป็นอันสุดท้าย.

ศึกษาจนรู้เรื่องของอุปาทาน ว่าเกิดขึ้นอย่างไร แล้วก็สามารถควบคุมไม่ให้เกิดอุปาทานขึ้นมาได้, มันก็ย้อนไปถึงว่า **ถ้าควบคุมตัณหาได้ มันก็ไม่เกิดอุปาทาน,** ถ้าควบคุมเวทนาได้ มันก็ไม่เกิดตัณหา, ควบคุมผัสสะได้ มันก็ไม่เกิดเวทนาชนิดที่จะให้เกิดตัณหา ฉะนั้นจึง **ไปมีจุดสุดท้ายอยู่ที่ควบคุมอุปาทานได้** ความทุกข์ทั้งปวงเกิดไม่ได้.

นี่เรียกว่าตัวอย่างของจิตตภาวนาที่สำคัญ ๆ ที่เป็นหลักใหญ่ ๆ, อย่างน้อยก็เอามาพูดให้ฟังสัก ๔ ประการก่อนว่า : **มีสติ สัมปชัญญะ สมาธิ ปัญญา** เพื่อจะแก้

ปัญหา ควบคุมปัญหา ที่จะเกิดมาจากสัญชาตญาณ, แล้วก็ **อยู่ด้วยมรรคมีองค์ ๘** อริยมรรคมีองค์ ๘, ๘ สัมมา ก็จะเป็นชีวิตอยู่ชนิดที่ไม่อาจจะเกิดปัญหาขึ้นมาในตัวเอง, แล้วก็ **ควบคุมเวทนา สัญญา และวิตก,** หรือ **ควบคุมกระแสปฏิจจสมุปบาทไว้ได้** ก็ไม่เกิดความทุกข์เพราะอำนาจสัญชาตญาณ, แล้วสุดท้ายก็ **ควบคุมอุปาทานได้** คือ *ไม่ยึดมั่นในเรื่องของกาม ไม่ยึดมั่นในเรื่องของทิฏฐิ* ความคิดความเห็น, *ไม่ยึดมั่นด้วยเรื่องของข้อวัตรปฏิบัติ* ที่ไม่มีเหตุผล, แล้วก็*ไม่ยึดมั่นด้วยความคิดทำให้พูดออกมาว่าตัวกูว่าตัวของกู : อัตตวาทะ—วาทะ* ว่า *ตน, วาทะว่าตน* ก็คือ *วาทะว่ากูหรือของกู* เพราะว่ามันเป็นเรื่องถึงขีดสุดหรือเดือดจัดแล้วทั้งนั้น. ถ้าแปลเป็นไทย ๆ ก็ว่ากูว่าของกู. บาลีว่า *ตนว่าของตน อตฺตา อตฺตนียา* ก็ตามใจ แต่ถ้ามันเดือดเข้มจัดขึ้นมาแล้วมันเป็นตัวกู-ของกู, ทำได้จนไม่เกิดอุปาทานอย่าง ๔ ประการนี้ ก็หมดปัญหา **การพัฒนาเป็นไปถึงความดับทุกข์สิ้นเชิง.**

จะทบทวนอีกทีหนึ่งว่า **จิตตภาวนาโดยทั่วไป** คือ มี **สติ สัมปชัญญะ สมาธิ ปัญญา เฉพาะหน้าทันเวลา** แก้ไขเหตุการณ์ได้. แล้วก็ **มีการเป็นอยู่โดยอัฏฐังคิกมัคค์** ป้องกันปัญหาโดยประการทั้งปวง. แล้วก็มี **จิตที่ฝึกไว้ดี** จนสามารถ **ควบคุมเวทนา สัญญา** และ **วิตก,** หรือควบคุมกระแสแห่งปฏิจจสมุปบาท ตัวอย่างอันสุดท้ายก็ว่า จิตตภาวนา **จิตที่ฝึกไว้ดีแล้ว สามารถควบคุมการเกิดการดับแห่งอุปาทานขันธ์ในรูป** ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาณ. อย่าให้เกิดความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใด ในสิ่งทั้ง ๕ นั้นว่าตัวตนหรือของตนขึ้นมา.

ศึกษาอุปาทานขันธ์ ๕ ให้เข้าใจ.

เรื่องอุปาทานขันธ์ อันนี้เป็นเรื่องที่ละเอียด ละเอียดอยู่มากทีเดียวที่จะเข้าใจ แต่ก็ไม่เหลือวิสัย, *โดยมากที่เรียน ๆ กันมาแล้วนี้ ไม่รู้ว่าขันธ์ ๕ คืออะไร,* รู้แต่ชื่อ แล้วก็

ท่องได้ว่า รูปัง อนิจจัง เวทนา อนิจจา มันท่องได้เท่านั้น. เรื่องขันธ์ทั้ง ๕ นี้ขอให้สนใจให้รู้จักจริง ๆ แล้วก็พูดกันให้ถูกต้อง. อย่าพูดเป็นทำนองว่า **กายนี้แบ่งออกไปได้เป็น ๕ กอง,** เหมือนกับเอาแตงโมมาลูกหนึ่งผ่าเป็น ๕ เสี่ยว **อย่างนี้ไม่ถูก.** แต่ว่า **กายนี้คือชีวิตนี้** ทั้งกายและทั้งใจ นั้น **มีสิ่งที่เป็นปัญหาอยู่ ๕ ประการ** คือ **กองรูป** รูปร่างกาย กองรูป กองร่างกายนี่ มันทำอะไรได้แปลกมาก, คือ **มันมีระบบประสาท รูปที่เป็นตา** ก็มีประสาทตา รู้สึกทางตาได้อย่างน่าอัศจรรย์, **รูปที่เป็นหู** หรือทางหู ก็ฟังเสียงอะไรได้อย่างน่าอัศจรรย์, **จมูก** นี้ก็ได้กลิ่นรับกลิ่นได้อย่างน่าอัศจรรย์, **ลิ้น** ก็รับรสได้อย่างน่าอัศจรรย์, **ผิวหนัง** ผิวกายทั่ว ๆ ไป ก็รับความรู้สึกสัมผัสได้อย่างน่าอัศจรรย์. ทีนี้ ๕ แล้ว, **๕ นี้เรียกว่ารูป คนอาจจะไปหลงเอาว่า** ตา หู จมูก ลิ้น กายนี้ **เป็นตัวตน,** เป็นอาตมัน, เป็นวิญญาณ, ที่ล่องลอยไปได้อะไรได้ คือให้มันเป็นตัวตนขึ้นมาแหละ, **ให้เป็นตัวตนอยู่** ที่ทาง **ตา** ทาง **หู** ทาง **จมูก** ทาง **ลิ้น** ทาง **กาย** นี่. ใจนั้นยกไว้เป็นพวกทางใจ.

ถ้าความรู้ยังไม่มีในเรื่องนี้, โดยเฉพาะเด็ก ๆ เป็นต้น **เขาก็จะคิดว่ารูปหรือร่างกายเป็นตัวตน, หรือวัตถุ** อย่างใดอย่างหนึ่งนั่นแหละ ว่ามัน **เป็นตัวตน.** ยกตัวอย่างง่าย ๆ ถ้าเด็ก ๆ เดินไปชนโต๊ะ ไปชนเอาโต๊ะแล้วมันเจ็บ เด็ก ๆ มันก็จะเตะโต๊ะ เตะโต๊ะนั่นเองว่ามันทำกู, ให้โต๊ะเป็นตัวตนที่ทำแก่กู, กูก็เตะโต๊ะทั้งที่โต๊ะก็เป็นไม้ล้วน ๆ. อย่างนี้ตัวอย่างแห่งการสำคัญรูป รูปแท้ ๆ ล้วน ๆ ว่าเป็นตัวตน, **สำคัญรูปขันธ์ว่าเป็นตัวตน.** คนโต ๆ เข้าวัดเข้าวามามากแล้ว ก็ระวังให้ดีเถิด มันก็ยังมีโอกาสที่จะไปเอารูปล้วน ๆ นั่นแหละว่าเป็นตัวตน, เห็นรูปมีความหมายยิ่งกว่าสิ่งใดไปเสียก็มี ในบางครั้งบางคราว, จึงเห็นแก่ร่างกาย เป็นห่วงร่างกาย ประคบประหงมร่างกายอะไรเป็นสิ่งสูงสุดไปเสีย **เห็นรูปเป็นตัวตน.**

เมื่อรูปทำหน้าที่ของมัน ก็เรียกว่ารูปเกิด, ถ้า **รูปยังไม่ทำหน้าที่** ก็เรียกว่า **รูปยังไม่เกิด** ยังดับอยู่. แม้ว่าเรามีตา หู จมูก ลิ้น กาย อยู่ตลอดเวลา, แต่เรียกว่า **ยังไม่เกิด จนกว่ามันจะทำหน้าที่; พอมันทำหน้าที่เรียกว่ามันเกิด.** ฉะนั้น **ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เดี๋ยวเกิด เดี๋ยวดับ** เดี๋ยวเกิดดับ เดี๋ยวเกิดดับ, ก็รู้ว่ามันเป็นอย่างนั้น **ไม่เอาเป็นตัวตน.**

ทีนี้ **เวทนา** ก็คือว่า **เมื่อได้มีการกระทบ** ทางอายตนะแล้ว **มีผัสสะ** แล้ว **มีเวทนา, รู้สึกขึ้นมาเป็นความสุข** หรือ **ความทุกข์** หรือ **ไม่ทุกข์ไม่สุข.** ความรู้สึกเป็นเวทนานั้นเอง ถูกยึดถือว่าเป็นตัวตนคือเวทนาเป็นผู้รู้สึก, แล้ว **เขาสำคัญเอาว่าอย่างนั้น,** เอาเวทนาเป็นผู้รู้สึกสุข ทุกข์ ไม่ทุกข์ไม่สุข **ให้เวทนาเป็นตัวตนสำหรับจะรู้สึก.**

ครั้น **เกิดเวทนา** ตามธรรมชาติแล้ว **ก็เกิดสัญญา** มั่นหมายเป็นอย่างนั้นมั่นหมายเป็นอย่างนี้ เป็นผู้มั่นหมายได้ เป็นผู้จดจำอะไรได้มันก็เลย **เอาสัญญาผู้มั่นหมาย**ผู้จดจำนั่นน่ะ **ว่าเป็นตัวตน,** มันคนละทีนะ มันไม่ใช่พร้อมกันได้ทั้ง ๕ อย่าง.

ทีนี้ ในบางคราวมันคิดอะไรอยู่เป็นสังขารขันธ์ ความคิดเป็นสังขาร-ขันธ์, คิดอย่างนั้นคิดอย่างนี้, คิดอยู่อย่างยิ่ง **ก็เลยเอาตัวสิ่งที่คิดได้** นั่นแหละ **ว่าเป็นตัวตน,** นี้บางคราวที่มันมีสังขารขันธ์เกิดขึ้น ก็ยึดมั่นหาว่าเป็นตัวตน. ทีนี้ โดยทั่วไปโดยมาก **วิญญาณ** ทางตา วิญญาณทางหู วิญญาณทางจมูก วิญญาณทางลิ้น วิญญาณทางกาย, **วญญาณเป็นผู้รู้อะไรได้อย่างนี้ เอาวิญญาณเป็นตัวตน.** เดี๋ยวมีตัวตนที่นั่นเดี๋ยวมีตัวตนที่นี่, แล้วแต่ว่าเหตุการณ์มันจะเป็นอย่างไร, แล้วแต่ว่าสิ่งแวดล้อมมัน

จะเป็นอย่างไร. **จิตไปหมกมุ่นหมายมั่นอยู่ที่สิ่งใดเป็นส่วนสำคัญ ก็จะรู้สึกว่าสิ่งนั้นแหละเป็นตัวตน**ในขณะนั้น แม้ชั่วขณะนั้น มันก็รู้สึกเป็นตัวตนเต็มที่, แล้วมันก็เปลี่ยนไปรู้สึกตัวตนที่อย่างอื่นอีก; โดยเหตุที่ว่ามันไม่ได้เกิดพร้อมกัน รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ มันเกิดทะยอยกัน. ฉะนั้น **จึงมีตัวตนได้อย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียว ที่ขันธ์ใดขันธ์หนึ่งเพียงขันธ์เดียว,** จะเกิดพร้อมกันทั้ง ๕ ขันธ์แล้วมีตัวตน ๕ ตนนี้เป็นไปไม่ได้. มันเกิดได้ที่ขันธ์หนึ่งขันธ์ใดโดยเฉพาะ, แล้วก็หนักเพราะขันธ์นั้น ยึดถือขันธ์ใดเป็นตัวตน ก็หนักเพราะขันธ์นั้น เหมือนกับแบกของหนัก เรียกว่าภาระหนัก.

บทสวดมนต์บทนั้นก็มีประโยชน์มาก ที่สวดกันอยู่เสมอ ๆ :—

ภารา หเว ปญฺจกฺขนฺธา ภารหาโร จ ปุคฺคโล
ภาราทานํ ทุกฺขํ โลเก ภารนิกฺเขปนํ สุขํ
นิกฺขิปิตฺวา ครุํ ภารํ อญฺญํ ภารํ อนาทิย
สมูลํ ตณฺหํ อพฺพุยฺห นิจฺฉาโต ปรินิพฺพุโต

ขันธ์ทั้ง ๕ แต่ละขันธ์ละขันธ์เป็นของหนัก, ความคิดว่าตัวตนนั่นแหละ, *บุคคลที่มีความคิดว่าตัวตนนั่นแหละเป็นผู้แบกของหนัก,* ถ้าไม่มีความคิดว่าตัวตน ก็ไม่มีบุคคลที่จะแบกของหนัก, เดี๋ยวนี้มันมีตัวตนที่เป็นบุคคลเกิดขึ้น แล้วมันก็แบกของหนัก, *การแบกของหนักเป็นทุกข์ในโลก,* นี้ไม่ต้องอธิบาย. *ภาราทานํ ทุกฺขํ โลเก—แบกของหนักเป็นทุกข์ในโลก, ภารนิกฺเขปนํ สุขํ—ปลงของหนักวางลงเสียก็เป็นความสุข,* มีต่อท้ายว่า *สมูลํ ตณฺหํ อพฺพุยฺห*—**ตัดตัณหาเสียได้กระทั่งราก,** *นิจฺฉาโต ปรินิพฺพุโต—หมดอยากหมดหิวดับเย็นสนิท เพราะไม่ได้เกิดกิเลส* เพราะไม่ได้ยึดมั่นถือมั่น, **นี่การที่ไม่มีความยึดมั่นให้เป็นอุปาทานขันธ์ขึ้นมา เป็นการดับทุกข์สิ้นเชิง.**

ถ้าจิตตภาวนาทำไปได้ถึงที่สุด มันก็มีอาการอย่างนี้แหละ, ไม่ยึดมั่นขันธ์ใดโดยความเป็นตัวตน, ขันธ์มันเกิดวนเวียนอยู่โดยธรรมชาติของมัน. แต่ถ้าตามสัญชาตญาณแล้วมันต้องยึดมั่น, ถ้าชีวิตจิตใจมันไม่ได้มีการศึกษาฝึกฝนอบรมให้มีปัญญามีธรรมะแล้ว มันก็ต้องยึดมั่น เพราะอำนาจของสัญชาตญาณ. ฉะนั้น ที่ไป**ยึดมั่นขันธ์นั้น** ขันธ์นี้ก็ **เพราะอำนาจของสัญชาตญาณ ;** ถ้าควบคุมสัญชาตญาณได้โดยทำให้มันรู้ มีความรู้เข้ามาควบคุมสัญชาตญาณ, มันก็ไม่ยึดมั่นถือมั่น มันก็ไม่เป็นทุกข์. **เมื่อใดยึดมั่น เมื่อนั้นก็แบกของหนัก, เมื่อใดไม่ยึดมั่น เมื่อนั้นก็เท่ากับวางลงเสียแล้ว.**

ทีนี้ตามธรรมดา **ธรรมชาติของสัญชาตญาณ มันไม่มีความรู้** ถ้ามีมามัน**ก็ยึดมั่น, เดี๋ยวก็ยึดมั่นรูป** เดี๋ยวก็ยึดมั่น **เวทนา** เดี๋ยวก็ยึดมั่น **สัญญา** เดี๋ยวก็ยึดมั่น **สังขาร** เดี๋ยวก็ยึดมั่น **วิญญาณ,** ก็เลยเป็นทุกข์ติดต่อกันไป วนเวียนกันไปไม่มีที่สิ้นสุด. เราจึงถือว่า **จิตตภาวนาที่สามารถควบคุมการเกิดดับแห่งอุปาทานขันธ์** นั่นแหละเป็น**สูงสุด.** จำชื่อไว้ให้ดี ถ้าว่า **ยึดมั่น** เข้า มัน **เรียกว่าปัญจุปาทานขันธ์,** ถ้าไม่มี**ยึดมั่น** อะไรเลย ก็ **เรียกว่าวิสุทธิขันธ์,** หรือ **ขันธ์เฉย ๆ** เบญจขันธ์เฉย ๆ คือว่ามันเกิดอยู่แล้วไม่มีการยึดมั่น เพราะยังไม่มีเหตุการณ์ที่ทำให้ยึดมั่น. แต่ถ้า **พอไปยึดมั่นเข้า**แล้ว ก็กลาย **เป็นปัญจุปาทานขันธ์** ขึ้นมา ; **อันหนึ่ง** เรียกว่าขันธ์ **เฉย ๆ,** อันหนึ่งเรียกว่า **อุปาทานขันธ์** คือขันธ์ที่ได้ยึดถือแล้ว. เหมือน **ก้อนหิน** นี่ **ที่ไม่มีใครแบก**มันก็ **ไม่หนัก** แก่ใคร, พอใคร **ไปแบกเข้ามันก็หนัก** แก่คนนั้น. ฉะนั้นก้อนหินก้อนเดียวกันนี้ ถ้าไม่แบกก็แล้วไป ถ้าแบกเข้าก็มีปัญหา คือหนัก ; **เบญจขันธ์นี้** ก็เหมือนกัน **ถ้าไม่ยึดมั่นถือมั่น** ก็แล้วไป ก็ **ไม่มีเรื่องอะไรให้หนักอกหนักใจ** หม่นหมอง เศร้าหมองในใจ, **พอไปยึดมั่นเข้า** เท่านั้นแหละ มัน **ก็เป็นของหนัก** เรียกว่า**อุปาทานขันธ์** ขึ้นมา. ฉะนั้นหนักหรือไม่หนักทุกข์หรือไม่ทุกข์ **มันอยู่ที่ยึดมั่นหรือไม่ยึดมั่น,** ถ้าไม่ยึดมั่นมันก็ไม่หนักและไม่เป็นทุกข์. **จงมีสติรวดเร็ว ก่อนแต่ที่มันจะเกิดความยึดมั่น** หรือว่ามันแสดงว่าจะมีความยึดมั่น หรือว่าเข้าไปในที่ ๆ มันชวนให้ยึดมั่น, มีสติป้องกันไว้ให้ดี ๆ.

ระบบจิตตภาวนาที่พระพุทธเจ้าทรงแนะคืออานาปานสติ.

เอ้า, ทีนี้ก็จะพูดกันถึงระบบปฏิบัติให้ชัดขึ้นมาอีก ให้ชัดขึ้นมาอีก ว่าจิตตภาวนาทั้งหมดทั้งสิ้นในพุทธศาสนา เพื่อควบคุมสัญชาตญาณน่ะ, จิตตภาวนาที่เจาะจงให้ชัดเข้ามาอีก **ที่เสนอแนะ** ก็คือ **ระบบที่เรียกว่า อานาปานสติ, อานาปานสติถ้าเราปฏิบตอานาปานสติอย่างครบถ้วน แล้วก็จะเป็นการพัฒนาสัญชาตญาณอย่างครบถ้วน.** *อานาปานสติภาวนาในสูตรชื่ออานาปานสติสูตร* โดยเฉพาะ *ถ้าในมหาสติปัฏฐานสูตรนั้น ไม่เอามาพูดในที่นี้ มันมากเกินไป* มันเฝือเกินไป มันมากเกินไป. *เอาสติปัฏฐานในสูตรที่เรียกว่าอานาปานสติสูตร* ก็มีอยู่ ๔ เหมือนกันแหละ, มี *กาย* มี *เวทนา* มี *จิต* มี *ธรรม* ด้วยเหมือนกัน. ดูเหมือนจะสวดกันได้มากแล้ว, สวดพระสูตรตัวบาลีแต่ **จะปฏิบัติกันได้กี่มากน้อย นี้ก็ยังสงสัยอยู่.**

หมวดที่หนึ่งกำหนดกายลมและกายเนื้อโดยใจความหมวดหนึ่ง **ก็เอา กายมากำหนดพร้อมกันทั้งลมหายใจ ทั้งกายลมและกายเนื้อ** ตกแต่งกันอยู่. ถ้าว่าทำให้กายลมระงับได้ กายเนื้อก็จะระงับ คือ**ถ้าเราจะระงับลมหายใจให้ละเอียดได้ เนื้อหนังร่างกายนี้ก็จะระงับ** เรียกว่าระงับกาย ก็ทำให้มันระงับโดยลมหายใจ ทำลมหายใจให้ระงับมันฝึกสติอย่างยิ่งอยู่ทุกครั้งที่หายใจสั้น หายใจยาว ทุกครั้งที่หายใจ, แล้วมันฝึกสติอย่างยิ่งอยู่ทุกครั้ง ที่ว่ากายลมมันปรุงแต่งกายเนื้อรู้สึกอยู่, แล้วมันมีสติอยู่ในขณะที่ว่าควบคุมกายลมได้, กายเนื้อก็สงบระงับลงมา, นี่มันมีสติอย่างละเอียดเหลือที่จะละเอียด

ในการรู้สึกต่อการกำหนดต่อสิ่งที่เรียกว่ากาย. **เพียงเท่านี้ก็ฝึกปัญญาพอสมควร** ฝึก **สมาธิพอสมควร ผึกจิตโดยทั่วไปพอสมควร**มากทีเดียว.

แล้วก็มีศีลอยู่ด้วย, มีศีลอยู่ในตัว คือว่า **เมื่อพยายามที่จะควบคุมจิตอยู่ ความตั้งใจที่จะควบคุมจิตนั้น มันเป็นศีลเพียงพออยู่ในตัว,** ไม่ต้องทำพิธีรับศีลก่อน เหมือนที่เขามักจะทำกัน มันเป็นพิธี รับศีล สักว่ารับศีลให้มีศีล แล้วจะไปทำสมาธิ. ที่จริง **การตั้งใจอย่างยิ่ง** สังวรอย่างยิ่ง ปรับปรุงตัวเองอย่างยิ่งให้ทำสมาธิ, **การบังคับตัวเอง** ในส่วนนี้ **เป็นศีลที่เพียงพออยู่แล้ว,** แล้วในขณะนั้นมันไม่ขาดศีลข้อไหนได้ มันก็มีศีล โดยตรง, โดยจริงอยู่แล้ว, ไม่ใช่พิธีรีตอง.

ทีนี้เมื่อควบคุมกายได้ รู้แจ้งในเรื่องกาย กายา, ถึงขนาดที่ว่า โอ, **มันสักว่ากาย** อย่างนั้นเท่านั้น ไม่เป็นตัวตนอะไรเลย **ไม่ใช่จะเอาเป็นตัวตนอะไรได้เลย เป็นไปตามเหตุตามปัจจัยเท่านั้น.** นี่ก็เป็นปัญญาอย่างยิ่ง ที่ทำให้รู้กาย. ต่อไปมันก็ **ควบคุมกายให้สงบรำงับได้** มันก็ **มีลักษณะของสมาธิ ซึ่งทำให้เกิดรู้สึกปีติ คือพอใจ และสุข** คือเป็นสุข.

ทีนี้ หมวดที่สอง รู้จักเวทนา โดยจิตใจโดยแท้จริง **มีสติควบคุมปีติและสุข** ซึ่งเป็นสติที่ละเอียดขึ้นไปอีก ทำได้ยากอย่างยิ่ง, ก็เลยต้องฝึกสติยิ่งขึ้นไปอีก, ยิ่งทำได้เท่าไรก็ยิ่งเป็นสมาธิมากยิ่งขึ้นไปเท่านั้น. นี่มารู้จักว่าปีติและความสุขนี้เองมันปรุงแต่งจิตปรุงแต่งความคิด ก็เป็นปัญญารู้เท่าทันปีติและความสุข, ก็ควบคุมปีติและความสุขไว้ ไม่ให้ปรุงแต่งจิต คือความคิด ก็ควบคุมความคิดได้, หรือบรรเทาความคิดให้ลดลงมาได้, หรือจะควบคุมความคิดให้เป็นไปแต่ในทางที่ควรจะคิดอย่างนี้ก็ได้. นี่มาถึงอานาปานสติข้อสองมันก็มีสติ มีสัมปชัญญะ มีปัญญา มีสมาธิเพิ่มขึ้น ๆ ไปถึง **ขั้นจิตเอง.**

หมวดที่สาม รู้จิตเป็นอย่างไร ทำจิตให้บันเทิงทำจิตให้ตั้งมั่น ทำจิตให้ปล่อยวาง ทั้งสี่อย่างนั้นเป็นเรื่องทำแก่จิต จนเป็นผู้มีอำนาจเหนือจิต ข้อนี้ดี; เพราะว่าถ้าเป็นผู้มีอำนาจเหนือจิตแล้ว บังคับจิตให้ทำอย่างนั้นก็ได้ อย่างนี้ก็ได้ มันก็เป็นการได้ไปหมดที่จะทำให้จิตคิดอย่างไร รู้สึกอย่างไร ไม่ทำอะไรหรือให้ทำอะไร มันก็ทำได้. **หมวดที่สามบังคับจิตได้ถึงที่สุด,** บังคับจิตให้เป็นสมาธิเสียก็ได้, บังคับจิตให้บันเทิงรื่นเริงอยู่ก็ได้, บังคับจิตให้ปล่อยวางสิ่งที่ยึดมั่นถือมั่นอยู่เสียก็ได้, นี่วิเศษ.

นี้ **หมวดสุดท้ายที่สี่ธัมมานุปัสสนา ธรรมคือความจริง, ทุกอย่างที่ได้ผ่านมาแล้วในภายใน ธรรมะในภายใน คือลมหายใจก็ดี เวทนาก็ดี จิตก็ดี ธรรมทั้งหลายเหล่านี้ล้วนแต่เปลี่ยนแปลง;** เพราะว่าเป็นสังขตธรรม เป็นสังขารธรรม มีเหตุปัจจัยปรุงแต่งเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อย **ก็ดูที่ว่ามันปรุงแต่งเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อย,** มันเหมือนกับหลอกลวงให้รู้สึกอย่างหนึ่ง ทั้งที่มันเปลี่ยนเป็นอย่างอื่นอยู่เรื่อยไป. **ถ้าเราไม่เห็นความจริงข้อนี้ เราก็หลงใหลหลงรักหลงพอใจ เมื่อมันถูกกันกับอารมณ์,** แล้วก็ **โกรธหรือเกลียดเมื่อมันไม่ถูกกับอารมณ์. ที่จริงมันก็เป็นแต่สิ่งที่เปลี่ยนแปลง** เท่านั้นเอง; อย่างนี้ **เรียกว่าเห็นอนิจจัง เห็นอนิจจังในสิ่งทั้งปวง,** อะไรที่ปรากฏเข้ามาในใจ เห็นความเป็นอนิจจังของมันอย่างสิ้นเชิง. ที่ฝึกจริง ๆ ก็ฝึกเห็นในภายใน เช่น *ลมหายใจก็เป็นอนิจจัง ลมหายใจยาวเป็นอนิจจัง, ความยาวเป็นอนิจจัง ลมหายใจเป็นอนิจจัง ลมหายใจเป็นอนิจจัง ความสั้นเป็นอนิจจัง, ความที่ปรุงแต่งกันอยู่กับเนื้อหนังนี้ก็เป็นอนิจจัง,* ความที่มันสงบลงได้มันก็ *เป็นอนิจจัง;* **ถ้าเป็นนิจจังมันไม่เปลี่ยนแปลง ที่มันเปลี่ยนจากไม่สงบเป็นสงบได้ ก็เรียกว่ามันเป็นอนิจจัง. เหลือที่จะดู เพียงในร่างกายนี้** อย่างเดียวอะไรบ้างที่จะเป็นอนิจจัง, **ดูปีติก็อนิจจัง สุขก็อนิจจัง, การปรุงแต่งจิตก็อนิจจัง** ดังนั้น **จิตเองก็เป็นอนิจจัง** จิตเปลี่ยนแปลงได้ก็เป็นอนิจจัง, อะไร ๆ ที่เป็นความรู้สึกแก่จิตมีมากมายหลายร้อยชนิดก็เป็นอนิจจัง,

นี่เห็นอนิจจัง. ปัญญาแรงกล้าเห็นอนิจจังในสิ่งทั้งปวงคือในภายในตัว ก็เห็นอนิจจัง, **ภายนอกตัว** ก็เห็นได้เป็นอนิจจัง, เมื่อ **ในกายนี้เป็นอนิจจัง** อย่างไร ใน **กายผู้อื่น** ก็เป็นอนิจจังอย่างนั้น, เลย **เห็นทั้งโลกเลยว่าเป็นอนิจจัง** เห็นอนิจจังในภายในนี่มีประโยชน์กว่า เพราะมันเห็นได้ง่ายเห็นได้ชัด ไม่ต้องคำนวณไม่ต้องอะไร.

เมื่อ เห็นอนิจจังไปเสียหมดแล้ว มันก็คลาย คลายความยึดมั่นถือมั่น; แต่ก่อน มันสำคัญ **ยึดมั่นถือมั่นว่า** เป็น **นิจจัง** คือ **เที่ยงแท้** บ้าง **สุขังเป็นสุข**บ้าง **อัตตาเป็นตัวตน** บ้าง. เดี๋ยวนี้มาเห็นชัดตามที่เป็นจริงว่า สิ่งทั้งหลายเหล่านั้น ที่เรา**เคยเข้าใจว่าเที่ยง** ว่าสุข ว่าตัวตน **มันไม่ใช่เสียแล้ว,** มันเปลี่ยนแปลงเรื่อยเป็นอนิจจังเสียแล้ว. นี่ก็เรียกว่า **มีปัญญา ปัญญาชนิดที่ไม่เคยมีแต่กาลก่อน,** กาลก่อนมีแต่ปัญญาที่จะไปเห็นว่า เป็นของเที่ยง ของสุข ของตัวตน **ปัญญาโง่.** นี่ฟังแล้วก็น่าหัวที่ว่า ปัญญานี้มันโง่ก็มี ปัญญาธรรมดาไม่เกี่ยวกับธรรมะเป็นปัญญาโง่, เหมือนกับที่มันมีปัญญาสำหรับทำความชั่ว ก็เรียกว่าปัญญาโง่. แต่นี้ **มีปัญญาสำหรับจะทำความทุกข์ มันก็มีปัญญาโง่,** ยิ่งมีปัญญาชนิดนี้มากก็ยิ่งเป็นทุกข์ได้มาก; เพราะว่ามันไม่ใช่ปัญญาจริง ไม่ควรจะเรียกว่าปัญญา, ความรู้ความเฉลียวฉลาดอะไรธรรมดา ๆ ไม่เรียกว่าปัญญาดอก เพราะว่ามันไม่รู้ตามที่ควรจะรู้. มันรู้ไปในทางที่จะสนองกิเลสส่งเสริมกิเลส ก็ทำความผิดได้เก่ง ทำความชั่วได้เก่ง ทำความทุกข์ได้ลึกซึ้ง; อย่างนี้จะเรียกปัญญาอย่างไรได้, ถ้า **ปัญญาแท้จริง มันก็หยุดทำความทุกข์ หยุดทำความชั่ว** หยุดทำอะไรที่ไม่เป็นประโยชน์.

เมื่อคลายออกแห่งความยึดมั่นถือมั่น อย่างนี้อยู่ ก็ถึงความดับแห่ง**ความยึดมั่นถือมั่น,** ความยึดมั่นถือมั่นดับลงไป มัน **ก็ดับทุกข์สิ้นเชิง** นี่ปัญญารู้ความดับทุกข์ของตัวเอง.

แล้ว **ปัญญาสุดท้ายมารู้ว่าสลัดคืนแล้ว,** สลัดคืนแล้ว โยนทิ้งแล้ว โยนทิ้งออกไปแล้ว. แต่ก่อนเคยเอามายึดมั่นถือมั่นไว้อย่างเหนียวแน่นตลอดเวลา บัดนี้โยนคืนไปแล้ว. ปัญญาสุดท้ายนี้ก็น่าหัว คือ **รู้เรื่องว่าพ้นทุกข์แล้ว, พ้นทุกข์แล้ว ก็สลัดคืนออกไปแล้ว.** ในบรรดาสิ่งที่เคยยึดมั่นถือมั่นทั้งหลาย บัดนี้สลัดคืนไปแล้ว. นี่ปัญญาอันสุดท้าย **ที่เรียกว่าวิมุตติ หรือ โลกุตตระ รู้ว่าหลุดพ้นแล้ว, รู้ว่าอยู่เหนือโลกแล้ว,** ปัญญาอันสุดท้าย.

นี่กล่าวโดยย่อ **อานาปานสติ ๔ หมวด หมวดละ ๔ ขั้น รวมเป็น ๑๖ ขั้น นั้นเป็นธรรมะอย่างยิ่ง** แล้ว **เป็นจิตตภาวนาเจาะจงโดยเฉพาะ** ที่แนะให้ทำ *พระพุทธเจ้าท่านเสนอแนะให้ทำ ว่าอานาปานสติภาวนานั้นมีประโยชน์มาก มีปัญญามาก แม้พระองค์เองก็ได้บรรลุการตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณด้วยอานาปานสติภาวนา.*

ก็ลองคิดดูเอง : **เห็นกาย เวทนา จิต ธรรม เป็นอย่างไร** ตามธรรมชาติ, แล้วที่มากไปกว่านั้น ก็คือมัน **เห็นว่ามิใช่ตัวตน,** สิ่งเหล่านั้นมิใช่ตัวตน ก็ป้องกันกิเลสได้, **ไม่มีความทุกข์.** มีสติปัญญา ถึงขนาดนี้ **ความทุกข์ไม่เกิด กิเลสไม่เกิด,** แม้แต่นิวรณ์ **นิวรณ์ก็ไม่เกิด.**

นิวรณ์นี่เป็นกิเลสเบา ๆ กิเลสไม่มีเหตุปัจจัยจากภายนอก, ไม่มีเจตนาจากภายนอก; แต่เป็นความคิดชนิดที่รบกวนความสงบสุข. นิวรณ์เกิดแล้วไม่มีความสงบสุข แต่คนก็ไม่ค่อยจะสนใจ, ทั้งที่มันเกิดอยู่ทุกวันตลอดวันก็ว่าได้ แล้วก็ **ไม่สนใจ ว่าเป็นสิ่งที่ต้องกำจัดออกไป. การมีนิวรณ์เกิดขึ้นเป็นสัญชาตญาณตามธรรมดา เดี๋ยวจิตครุ่นไปในทางกามารมณ์,** เดี๋ยวจิตครุ่น **ไปในทางพยาบาทขัดแค้นขัดเคือง,** เดี๋ยว **จิตละเหี่ยละห้อยตกต่ำแฟบลงไป,** เดี๋ยว **จิตฟุ้งฟูฟุ้งซ่านขึ้นไป** แล้วโดยทั่วไป

จิตก็ไม่มีความแน่ใจในชีวิต ในความปลอดภัย, ไม่แน่ใจแม้กระทั่งในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ก็ได้. *อย่าประมาท ปากพูดว่าพุทธังสรณังคัจฉามิ, ธัมมังสรณังคัจฉามิ, สังฆังสรณังคัจฉามิ, พูด ๆ ๆ ๆ, แต่ใจอาจจะไม่แน่ว่าพระพุทธเจ้าจะช่วยได้จริง, พระธรรมจะช่วย ได้จริง* ก็ได้. **การที่จะรู้ว่าพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ช่วยได้จริง จะไปรู้จริงกันต่อเมื่อดับทุกข์แล้ว,** เมื่อดับทุกข์เป็นพระอรหันต์แล้วมันจึงจะมีศรัทธาเต็มร้อยเปอร์เซ็นต์ ว่าสิ่งเหล่านั้นจริงแล้วเชื่อ เชื่อจริง.

พูดแล้วมันก็ไม่น่าเชื่อหรือน่าหัวว่า จะไปมีศรัทธาสมบูรณ์จริง ๆ ก็ต่อเมื่อเป็นพระอรหันต์แล้ว มันจึงจะเชื่อในทุกอย่างด้วยตนเองสมบูรณ์. **เดี๋ยวนี้ก็เชื่อไปตามแบบของคนริเริ่ม** คนที่ฝาก**ไว้กับศรัทธา** ที่ว่าพระธรรมดับทุกข์ได้, มันจะเชื่อจริง ๆ ได้อย่างไร ถ้ายังไม่ดับทุกข์, มันต้องรอต่อดับทุกข์ได้ ความเชื่อมันจึงจะสมบูรณ์ เป็นศรัทธาโดยสมบูรณ์. ฉะนั้น ใคร ๆ อย่าอวดดีว่า **เดี๋ยวนี้มีศรัทธาสมบูรณ์** มันก็มีศรัทธาแต่ชนิดที่ไม่มีปัญญาสมบูรณ์, ศรัทธาที่สมัครจะเชื่อตาม ๆ กันไปอาจจะสมบูรณ์อย่างนี้ ซึ่งเรียกว่าศรัทธาที่เป็น *ญาณวิปยุต* คือ *ปราศจากปัญญา*. **ศรัทธาที่จะสมบูรณ์ด้วยปัญญา** มันก็ต้อง **มีได้ต่อเมื่อ ผลที่ปรารถนานั้นได้เกิดขึ้นมาแล้วจริง ๆ.** นี่มี**อะไรที่น่าหัวอย่างนี้** ว่าเป็นพระอรหันต์แล้วจึงจะมีศรัทธาในธรรมะ, หรือในการปฏิบัติ**แม้ในพระรัตนตรัย**อะไรก็ตาม สมบูรณ์. เดี๋ยวนี้มันเป็นศรัทธาที่ฝากไว้กับความเชื่อ ตามที่เพื่อนมนุษย์เขาทำกัน หรือว่าตาม ๆ กัน, ก็ยังดีกว่าไม่มีศรัทธา. **แม้จะมีศรัทธาที่เชื่อตาม ๆ กัน มันก็ทำให้ปฏิบัติไปในทางที่ควรจะปฏิบัติ ก็จะไปพบผลสุดท้ายดับทุกข์ได้** แล้วก็ความเชื่อก็จะสมบูรณ์, ฉะนั้นดับทุกข์ได้แล้ว จึงจะมีศรัทธาอันสมบูรณ์.

ถ้าเราทำอานาปานสติจนดับทุกข์ได้ มันก็มีความเชื่อโดยสมบูรณ์, สลัดความทุกข์ออกไปแล้วจริง ๆ รู้สึกอยู่ ความเชื่อมันก็สมบูรณ์. **ถอนอุปาทานในทุกสิ่งได้, ในขันธ์ทั้ง ๕ ไม่มีอุปาทาน** รู้สึกอยู่ว่าไม่มีอุปาทานในสิ่งใด ดับทุกข์ได้ ความเชื่อก็สมบูรณ์, สมบูรณ์ว่าโอ, มัน ดับอุปาทาน นี่คือดับทุกข์ โว้ย.

นี่ขอให้เราพัฒนาสัญชาตญาณ คือว่ามีวิชาความรู้สำหรับจะไม่เกิดกิเลส, แต่มีความรู้สำหรับจะเกิดโพธิ คือมีความรู้สำหรับจะจุดแสงสว่างไว้เสมอ, ความมืดก็เกิดขึ้นไม่ได้ ครอบคลุมไม่ได้. นี่โดยย่อโดยสรุป **ระบุไปยังอานาปานสติภาวนาว่าเป็นการพัฒนาสัญชาตญาณเป็นอย่างยิ่ง.**

ธรรมอุปกรณ์ที่ช่วยในการพัฒนา.

เอ้า, ทีนี้เวลาเหลืออีกเล็กน้อย ก็จะพูดถึงเรื่อง **อุปกรณ์ที่จะช่วยเข้ามาในฐานะเครื่องอุปกรณ์ ; โดยเฉพาะ** ก็มีอยู่แล้ว **ในเรื่องของโพชฌงค์** ว่า **สัมมัปปธาน ๔, ความเพียร** อย่างยิ่งก็ช่วยให้สำเร็จ, **อิทธิบาททั้ง ๔:** ฉนทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ก็ช่วยให้สำเร็จ, **อินทรีย์ ๕ :** ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา เหล่านี้ก็เป็นเครื่องช่วยให้สำเร็จ. นั้นก็เป็นส่วนที่เราจะเอามาประกอบเข้า ศึกษาเฉพาะเรื่องแล้วเอามาประกอบเข้า เพื่อให้ความพากเพียรนั้นถูกต้อง แล้วก็รุนแรงถึงที่สุด เพื่อให้กำลังจิตมันถูกต้องรุนแรงถึงที่สุด. มีฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา, มีศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา, เพิ่มเข้าไปเรื่อย เพิ่มเข้าไปเรื่อย มันก็เป็นอุปกรณ์เครื่องช่วยให้การปฏิบัตินั้นสำเร็จได้โดยง่ายโดยเร็วและถึงที่สุด.

หิริ โอตตัปปะ, ธรรมะเบื้องต้น.

ทีนี้อันหนึ่งซึ่งน่าหัว อยากจะพูด อยากจะเอามาพูดด้วย **อุปกรณ์ที่น่าหัว ที่มักจะไม่เห็นเป็นความสำคัญ** ก็คือความรู้สึก **หิริและโอตตัปปะ,** เรียนธรรมวิภาค ก็เรียนเรื่องหิริ โอตตัปปะเป็นเรื่องแรก แล้วก็เป็นเรื่องแรกอยู่ที่นั่น, แรกจนตายไม่ได้เอามาใช้เป็นประโยชน์อะไร. นี้อยากจะบอกว่า **หิริ**และ โอตตัปปะนั่นแหละช่วยได้มาก. ขอให้มีความละอายและมีความกลัวเถิด เป็นพุทธบริษัทมา ๕๐ ปีแล้ว ก็ยังทำอะไรไม่ได้; ก็ **ละอาย ๆ** ละอาย **เป็นหิริ,** แล้ว **กลัว ๆ ว่าจะต้องมีความทุกข์ กลัวความทุกข์ที่มันได้มีอยู่จริง นี่เป็นโอตตัปปะ. ถ้ามีหิริและโอตตัปปะเป็นเครื่องช่วยสนับสนุนแล้ว คงจะก้าวหน้ากันเร็วกว่านี้.** เดี๋ยวนี้ความทุกข์มันไม่ ได้แสดงอาการเจ็บปวดเหมือนกับเสือกัดหรืออะไรทำนองนั้น, มันก็เลยเฉื่อยชาอยู่ได้ ไม่ละอาย **ไม่ละอายว่าเรายังไม่มีคุณสมบัติสมกับการเป็นพุทธบริษัทของเรา, ไม่กลัวว่ามันเป็นการตกอยู่ในสภาพที่น่ากลัว;** นี้ก็คือไม่มีหิริและโอตตัปปะ. แล้วมันก็ **จะหละหลวมอยู่เรื่อยไป** มัน **จะละเลย** มันจะหละหลวม **อยู่เรื่อยไป.**

ขอให้เอาธรรมะเบื้องต้นที่สุด เอามาใช้ให้เต็มที่ : **ละอายเมื่อไม่ปฏิบัติ** หรือแม้ว่าปฏิบัติไม่ได้ก็ควร จะละอาย, แล้วก็ **กลัวเมื่อ ความทุกข์มันครอบงำย่ำยี** เหมือนกับแผดเผาอยู่ตลอดเวลา **นี้ก็ต้องกลัว.** มันก็ **จะได้ระวัง** มากขึ้น ก็ **จะได้พากเพียร** มากขึ้น ก็ **จะพัฒนาจิต** ได้รวดเร็ว **จะสามารถควบคุมสัญชาตญาณ**ได้มาก **ไม่ให้เกิดกิเลส,** แล้ว **สนับสนุนแต่ในทางที่ให้เกิดโพธิ** ได้มากเข้า; เรียกว่ามองข้ามกันเสียโดยมาก **ไม่กลัวและไม่ละอาย,** ไม่มีหิริและโอตตัปปะ. อาจจะมีหิริและโอตตัปปะอย่างอื่น ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดา ๆ, แต่**เรื่องที่สำคัญที่สุดอย่างนี้** กลับไม่มี**หิริและโอตตัปปะ,** ก็เลยเป็นคำพูดที่เจ็บปวดมากนะ, *เป็นขาณุวัฏฏะ* ใครเคยได้ยิน

บ้าง, *ขาณุวัฏฏะ — เป็นหลักตอที่ปักอยู่ในวัฏฏะสงสาร,* เป็นหลักเป็นตอที่ปักติดอยู่ในวัฏฏสงสาร ไม่โยกไม่คลอน, *เพราะความบกพร่อง เพราะความประมาท เพราะความไม่เอาจริง* หรืออะไรก็ตาม *ได้กลายเป็นขาณุวัฏฏะ.* ถ้าพูดกันตามหลักธรรมะแล้ว ถือ**ว่าเป็นคำด่าอย่างยิ่ง** แหละ คำด่านี้ไม่หยาบคายอะไรนัก แต่เป็นคำด่าอย่างยิ่ง ว่ามัน**เป็นหัวหลักหัวตอที่ปักแน่นอยู่ในวัฏฏะ ไม่โยกไม่คลอน** ไม่ถ่ายไม่ถอน **ก็ได้อยู่กับความทุกข์.**

พระธรรมพัฒนาสัญชาตญาณฝ่ายกิเลสให้เป็นโพธิ.

จะต้องทบทวนมาตั้งแต่แรก ว่าเราเกิดมาพลัดตกอยู่ใต้อำนาจของสัญชาตญาณฝ่ายกิเลส; เพราะว่าเกิดมาจากท้องแม่ ไม่ได้เรียนอะไรติดมาด้วย ไม่ได้รู้อะไรมาจากท้องแม่ มันก็มาเพียงจิตที่ไม่มีความรู้, พอมาอยู่ในโลกมีอะไรแวดล้อมเข้าไป มันก็ทำไปตามไม่รู้ **ก็เกิดกิเลส**—เกิดกิเลส—เกิดกิเลส, **โพธิไม่มีโอกาส,** เกิดกิเลส, **เกิดความเคยชินแห่งกิเลส เกิดอาสวะ เกิดอนุสัย มีความทนทุกข์ทรมาน**เหลือประมาณ, แล้ว **เผอิญโชคดี มาได้พึ่งคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ว่าอันนี้เป็นสิ่งที่แก้ไขได้ ก็คือปฏิบัติตามหลักพระธรรมพระศาสนา ศีล สมาธิ ปัญญา ให้โอกาสแก่โพธิเกิดขึ้น,** เพื่อข่มขี่สัญชาตญาณฝ่ายกิเลสให้หมดไป, ให้บรรเทาลงไป ไม่ถึงกับหมด ให้บรรเทาลงไป.

แล้ว **สัญชาตญาณฝ่ายโพธิค่อย ๆ งอกงาม** ค่อย ๆ เจริญขึ้นมาตามลำดับตามลำดับ. ความทุกข์เหล่านั้นมันก็ลดลงไป เบาบางลงไป ค่อยหายใจคล่องสักหน่อยก็ยังดี, แล้วเป็นได้มากขึ้น ๆ ๆ จนเป็นที่พอใจได้ ว่าจะไม่กลับถอยหลังไปหานรก, จะไม่กลับถอยหลังไปหาขุมนรก คือกิเลสอีกแล้ว. นี้ก็เรียกว่า **ขึ้นมาถึงระดับที่ปลอดภัย,**

ใช้คำรวม ๆ อย่างนี้ก็ได้ **เรียกว่าเป็นระดับของความเป็นพระโสดาบัน.** ถ้าความรู้*เรื่องความทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ การดับทุกข์มันพอสมควร* มันมีพอสมควรระดับหนึ่งแล้ว **เรียกว่าพระโสดาบัน, รับประกันว่าจะไม่ถอยกลับลงไป** จะปิดประตูอบายคือ**ความทุกข์ชั้นเลวร้ายได้หมดสิ้น; เหลือปัญหาเฉพาะหน้าอยู่ต่อไป** ก็คือความ**ทุกข์ชั้นละเอียด ๆ** ละเอียดที่สุด. **เราจึงเรียกว่าค่อยชนะหรือควบคุมสัญชาตญาณได้** ภายหลังแต่ที่ได้รับความทุกข์ ได้รับความทุกข์บีบคั้น ขบกัด เผาลน เสียบแทง อะไรก็ตามมาอย่างเพียงพอ มันก็เป็นธรรมดาเหมือนกัน **เมื่อมีความทุกข์มากขึ้น ๆ ก็คงจะคิดสอดส่ายหาว่า อะไรนะมันจะดับทุกข์ได้.** เดี๋ยวก็ไปได้ยินได้ฟังคำสั่ง**สอนของพระพุทธเจ้าเข้า แล้วก็สนใจ แล้วก็ติดตาม แล้วก็ปฏิบัติ.**

เหมือนเรื่องที่น่าหัว *ในเรื่องของเว่ยหล่าง* ของจีน ว่า *เว่ยหล่างนั้นหาบฟืนไปขายที่ตลาด เผอิญไปได้ยินคน ๆ หนึ่งเขาท่องสูตรเรื่องดับทุกข์* เรื่องวัชรสูตร ก็เลยสะดุดขึ้นมา, *เอามาคิดมานึกทำความเข้าใจ จนได้ออกไปหาศึกษาธรรมะ* แล้วค่อยได้บวชทีหลัง.

นี่แหละว่าเราไม่ได้มีความรู้มาแต่ในท้อง ในท้องไม่ได้เคยเรียนอะไร ออกมาจากท้องแม่ไม่มีความรู้, แต่ก็มาด้วยความรู้สึกของ **สัญชาตญาณ** สำหรับที่จะรัก จะโกรธ จะเกลียด จะกลัว จะเป็นกิเลส, แล้วออกมาจากท้องแม่แล้วก็จริง ก็ได้จริงเหมือนกัน สิ่งแวดล้อมในโลกทั่วไปมันก็แวดล้อมให้เป็นอย่างนั้น ให้ได้มีความรัก ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว ความวิตกกังวล ความอาลัยอาวรณ์ ความอิจฉาริษยา ความหึงความหวงอะไรต่าง ๆ จนเต็มที่ จนเต็มที่. **นี่มันจะค่อย ๆ เกิดความรู้สึกตรงกันข้าม, แล้วก็แสวงหาคิดนึก โดยการแสวงหาของตนเองก็ได้,** แล้วเผอิญได้ยินได้ฟัง ผู้ที่เขาได้ยินได้ฟังแล้วเอามาบอกกล่าวต่อ ๆ กันไป **คือเรื่องพระธรรมคำสอน,** มันก็ค่อยรู้**มากขึ้น** แล้วจึงตั้งต้นขึ้นมาได้, ดำเนินไปได้ แล้วก็พอสมควร, คือ **จะไม่ปล่อยให้ตก**

อยู่ในกองทุกข์ชั้นเลวทรามอย่างนั้นอีกต่อไป. ความทุกข์เหลือน้อย แล้วก็น้อยลง ๆ ๆ จนหมดสิ้น. **นี่เขาก็เอาชนะสัญชาตญาณได้,** สัญชาตญาณที่ติดมาในท้องแม่ มันถูก **ทำให้เป็นโพธิเรื่อยมากขึ้น ๆ** มันเป็นโพธิคือแสงสว่างและปัญญามากขึ้น ๆ. ส่วนที่จะเป็นกิเลสหรือโอกาสของการเป็นกิเลส มันก็น้อยลง ๆ ๆ ๆ จนกระทั่งไม่มี; ไม่มีอย่างหยาบ ๆ ก่อนก็ยังดี. ถ้าไม่มีเลยถึงที่สุดก็เป็นพระอรหันต์.

นี่เป็นพระโสดาบัน ก็เรียกว่ามันน้อยลงไปถึงขนาดที่เรียกว่า จะกลับมาอีกไม่ได้, ความทุกข์เลวร้ายทั้งหลายปิดกั้นได้สนิท เที่ยงแท้ต่อพระนิพพาน นี้รอดตัว. **สัญชาตญาณแห่งความอยากดีอยากเจริญ มันก็ช่วยส่งเสริมให้ดีให้เจริญไปในทางของโพธิ.** ถ้าไม่มีโพธิมา สัญชาตญาณก็ทำให้ส่งเสริมให้เจริญไปในทางของกิเลส.

พูดกันเดี๋ยวนี้ก็เหมือนกับจะด่าเขา เป็นคนด่าเขาก็ไม่ดีนัก, แต่มันก็อยากจะพูด ว่า **ทั้งโลกเดี๋ยวนี้คนกำลังเป็นทาสของสัญชาตญาณฝ่ายกิเลส คิด นึก กระทำ ส่งเสริม ค้นคว้า ผลิต พัฒนากันแต่ในทางที่กิเลสมันได้เปรียบ** กิเลสมันได้เปรียบ, **คนก็จะต้องเป็นทุกข์กันมากขึ้นกว่าเดิม,** และเป็นทุกข์กันต่อไป, แล้วมันก็จะนอนไม่หลับ จะเป็นโรคประสาทเป็นโรคจิตกันมากขึ้น แล้วก็จะได้เบียดเบียนกันมากขึ้น, เป็นมหาสงครามหรือยิ่งกว่ามหาสงคราม. คอยดูก็แล้วกันถ้าไม่ตายเสีย ว่า **มันมีแต่ช่วงจังหวะที่เป็นทาสของกิเลส; เพราะไม่สามารถควบคุมสัญชาตญาณนานาประการ** ดังที่พูดกันแล้วในวันก่อน ๆ, **โดยเฉพาะสัญชาตญาณแห่งการเห็นแก่ตัว,** เห็นแก่ตัว, พอใจในความเอร็ดอร่อยทางวัตถุของตัว, เอาเปรียบผู้อื่น ช่วงชิงที่จะเป็นเจ้าโลกเพื่อจะได้ครองสิ่งทั้งหลายทั้งปวงในโลกแต่ผู้เดียว.

เอาละ, เรื่องก็พอกันทีว่า **เราเกิดมาภายใต้อิทธิพลของสัญชาตญาณ** โชคดีแต่ว่า **สัญชาตญาณนั้นมันเปลี่ยนได้,** แล้วแต่จะพัฒนามันอย่างไร. ถ้าไม่พัฒนา มันก็ไดเปรียบข้างที่จะเป็นไปฝ่ายกิเลส, และอาจจะพัฒนาให้เป็นกิเลสอย่างรุนแรงก็ได้. เดี๋ยวนี้ไม่เอาไม่พัฒนาอย่างนั้น, **พัฒนามาในทางที่จะลืมหูลืมตาเป็นโพธิ**, แล้วก็ให้เป็นโพธิ ๆ นี่ยิ่งขึ้น ๆ จนถึงที่สุด, มีการกระทำชนิดที่จะดับกิเลสดับความทุกข์ได้ถึงที่สุดแท้จริง, ก็หมดปัญหาในการที่ว่าต้องเกิดมา.

และขอเตือนว่า **อย่าปฏิเสธ** อย่าปฏิเสธ ไม่รู้ ไม่รับรู้ : ฉันไม่ได้ตั้งใจจะเกิดมา, มันเกิดมาเองฉันไม่รู้. ก็เอาสิ **มันก็ยิ่งเป็นทุกข์หนักเข้า ฉันไม่รู้** นั่นแหละ **ไม่ยอมรู้อะไรเสียเลยนั่นแหละ** มันก็จะต้อง **เปิดโอกาสให้มีความทุกข์เพิ่มมากขึ้น. ถ้ายอมรับรู้ว่า** มันจะต้องเผชิญกับความทุกข์หรือกิเลส หรืออิทธิพลของสัญชาตญาณแล้ว **ก็ตั้งใจที่จะลุกขึ้นมาต่อสู้ควบคุมสัญชาตญาณ** และ **พัฒนาให้เป็นไปในทางของโพธิ, ก็เป็นการเดินตามรอยของพระพุทธเจ้า, เป็นโพธิก็คือเป็นพุทธะ, เป็นสาวกก็เป็นพุทธบริษัท** เพราะมีโพธิ หวังโพธิเป็นเบื้องหน้า, เป็นสิ่งที่จะต้องลุถึงในเวลาอันสมควร ให้เพียงพอแก่อัตภาพ, แล้วก็จะได้อยู่กันอย่างพอดูได้, อย่างว่าพอดูได้, แล้วค่อยเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไปจนถึงที่สุด. เดี๋ยวนี้เอาแต่พอดูได้กันก่อนเถอะ, เพราะว่าในบางรายบางกรณี มันดูไม่ได้ มันไม่น่าดู. นี่ช่วยกันแก้ไข ช่วยกันตักเตือนปรึกษาหารือ อย่าใจจืด, แล้วก็ **ไม่ต้องอิจฉาริษยา** ด้วย ว่าเขาจะเป็นไปได้, หรือจะดีกว่าเรา.

การบรรยายนี้ก็สมควรแก่เวลา ขอยุติการบรรยาย ให้เป็นโอกาสแก่พระคุณเจ้าสวดบทพระธรรมคณสาธยายส่งเสริมกำลังใจในการปฏิบัติธรรมะสืบต่อไป ในกาลบัดนี้ ฯ๏

— ๘ —

๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๙

การพัฒนาสัญชาตญาณโดยอานาปานสติ.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาคมาฆบูชา เป็นครั้งที่ ๘ ในวันนี้ อาตมาก็จะได้บรรยายในชุด *ธรรมะกับสัญชาตญาณ* ต่อไปตามเดิม, และมีหัวข้อย่อยเฉพาะการบรรยายในวันนี้ว่า **การพัฒนาสัญชาตญาณโดยอานาปานสติ** เป็นข้อความที่สืบเนื่องกันมากับการบรรยายในครั้งที่แล้ว ๆ มา.

[*ปรารภและทบทวน.*]

ขอสรุปโดยใจความ สำหรับผู้ที่ไม่เคยมาในตอนต้น ๆ ว่า เราได้ยกเอาเรื่องของสิ่งที่เรียกกันว่าสัญชาตญาณ มาเป็นเรื่องหลักสำหรับบรรยาย, เพื่อจะขจัดปัญหาทั้งหลาย อันมีอยู่ในหมู่มนุษย์. ที่เป็นครูบาอาจารย์คงจะเคยเล่าเรียนมาแล้ว เกี่ยวกับเรื่องสัญชาตญาณ ; แต่เชื่อว่าคงไม่มีการศึกษากันในแง่ของการที่จะควบคุมมัน หรือใช้

มันให้เป็นประโยชน์. **ในบัดนี้เราจะพูดกันถึงเรื่องที่ต้องควบคุมและใช้ให้เป็นประโยชน์,** เพราะว่าเราอาจจะกล่าวได้โดยไม่กลัวใครค้านว่า. **เรื่องราวในพระพุทธศาสนาทั้งหมด เป็นเรื่องเกี่ยวกับสัญชาตญาณ,** ท่านอาจจะรู้สึกแปลกหู ไม่เคยได้ยินใครพูดอย่างนี้, แล้วก็จะหาว่าผู้พูดอย่างนี้ พูดเอาเอง หรือจะเป็นเรื่องบ้า ๆ บอ ๆ ไปเสียอีก โดยเอาเรื่องของสัญชาตญาณมาเป็นหลัก.

เรื่องความทุกข์ ทั้งหลายก็ดี, **เรื่องความดับทุกข์** ทั้งหลายก็ดี **มันเกี่ยวข้องกับสัญชาตญาณโดยตรงทั้งนั้น.** ในการที่จะ **เกิดความทุกข์** ขึ้นมา **ก็เพราะว่าเราบังคับความรู้สึกตามสัญชาตญาณไม่ได้,** เราไม่มีความรู้ด้วยซ้ำไป ว่ามันเป็นเรื่องของสัญชาตญาณ, แล้วก็ไม่ได้ศึกษาเกี่ยวกับการที่จะบังคับมัน. ตัวอย่างง่าย ๆ สำหรับคนทั่วไปก็ว่า **เมื่อมีอะไรมาให้รักมันก็รัก** เพราะมันโง่ ไม่มีสติปัญญาที่จะบังคับสัญชาตญาณว่าอย่าไปรัก มันก็เกิดความรักอย่างโง่เขลาขึ้นมาตามอำนาจของสัญชาตญาณ, คนเราจึงมีปัญหาเรื่องความรัก. **เมื่อมีอะไรมาทำให้โกรธ** มันก็บังคับความรู้สึกไว้ไม่ได้ **มันก็โกรธ** ก็ต้องมีความยุ่งยากลำบากไปตามเรื่องราวของความโกรธ, **มีอะไรมาให้เกลียด** มันก็เกลียดมันโง่ ไม่รู้ว่าจะต้องไปเกลียดทำไมให้เสียเวลา, จะต้องไปเกลียดสิ่งที่มายั่วให้เกลียดทำไมให้เสียเวลา มันก็เกลียด, แล้ว **ความเกลียดนั้นมันจะไม่ยุติลงเพียงเท่านั้น** **มันทำให้เกิดเรื่อง** อะไรต่อไปอีก **จนได้เบียดเบียนกัน ฆ่าฟันกัน ทำลายล้างกัน** อาฆาตมาดร้ายกัน, มันละไม่ได้ ; เพราะมันบังคับสัญชาตญาณอย่าให้เกลียดนั้นไม่ได้, หรือว่ามีอะไรมาทำให้กลัวมันก็กลัว, นับตั้งแต่ว่าเด็กเล็ก ๆ มันกลัวผี มันกลัวความมืดมันกลัวภาพอะไรต่าง ๆ ที่น่ากลัว เช่นซากศพเป็นต้น, มันก็กลัว เพราะมันโง่, เพราะมันไม่รู้, มันก็กลัวไปตามธรรมดาธรรมชาติของสิ่งที่เรียกว่าสัญชาตญาณ.

ทีนี้ ปัญหาที่กำลังจะประสบกันอยู่มากเดี๋ยวนี้ ก็คือ **เรื่องวิตกกังวลอาลัยอาวรณ์ มันมีอะไรมาทำให้เกิดความวิตกกังวล** เรื่องผู้อื่น, เรื่องของตัว, เรื่องของ

สุขภาพอนามัย, เรื่องของเศรษฐกิจ, เรื่องของสังคม, เรื่องอะไรต่าง ๆ, มันนอนไม่หลับ, ไม่เท่าไรมันก็เป็นโรคระบบประสาทผิดปกติ เป็นบ้าหรือเป็นอะไร. ตามที่รายงานกันทางวิทยุฟังดูแล้วไม่น่าเชื่อ ว่ามันจะมากถึงอย่างนั้น คือมันจำนวนแสน ๆ ; บังคับความ**รู้สึกของสัญชาตญาณไม่ได้** มันก็อิจฉาริษยา คนที่มีอะไรดีขึ้นมา จะดีเท่าตัวหรือจะดีกว่าตัว, บางทีมันก็อิจฉาริษยา แม้แต่คนที่มันต่ำกว่าตัว ด้อยกว่าตัว เพราะมันบังคับความรู้สึกส่วนนี้ไม่ได้. แล้วก็เลย **มีความหวงอย่างโง่เขลา** มีความหึงอย่างโง่เขลาขึ้นมา เพราะว่าบังคับสัญชาตญาณไม่ได้.

ลองคิดดูว่าปัญหามันมีสักเท่าไร ใครไม่มีปัญหาเหล่านี้, ไม่มีปัญหาเรื่องความรัก ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว ความวิตกกังวลอาลัยอาวรณ์ความอิจฉาริษยาความหวงความหึง, **ใครไม่มีปัญหาเหล่านี้, ตัวเองมีเท่าไร ก็รู้เอาเองก็แล้วกัน.**

แล้วก็นึกต่อไปว่า *ทำไมมันจึงต้องเป็นอย่างนี้ ? ความเป็นมนุษย์ของเรามีมากน้อยเท่าไร ? คุณค่าของความเป็นมนุษย์ของเรามันเว้าแหว่งไปอย่างไร ?* **ถ้านึกได้อย่างนี้ก็จะต้องเกิดความคิดบ้างว่า จะต้องจัดการกับสิ่งเหล่านี้.**

ทีนี้มัน **ก็จัดการไม่ถูก เพราะไม่รู้ว่าสิ่งเหล่านี้มันมาจากสัญชาตญาณ,** เรื่องของสัญชาตญาณมันจะเป็นเรื่องที่หลอกลวง ทำให้เข้าใจไปว่าถูกต้องของกูแล้ว, ถูกต้องของกูแล้ว อย่างนี้เสมอไป, คือจะเอาความรู้สึกของตัวเองเป็นประมาณ ก็เลยไม่ต้องจัดการกัน. การปล่อยไปตามสัญชาตญาณมันก็มีรสมีชาติดีเหมือนกัน.

ตัวอย่างเช่น **รสของอบายมุข** ทั้งหลาย มัน **เป็นรสตามสัญชาตญาณ ;** แม้แต่ *ครูบาอาจารย์ก็ละไม่ได้, ทิ้งบุหรี่ก็ยังไม่ได้* อย่าว่าแต่อะไรมากมาย เพราะมันพอใจ

ในรสอันเกิดมาจากความหลอกลวงของสัญชาตญาณ. ค่อยโง่เข้าไปทีละนิด ทีละนิด *ครูบาอาจารย์บังคับจิตไม่ได้ ทำอบายมุขให้เด็ก ๆ ดู,* แล้วก็ *บังคับจิตไม่ได้ ในการที่จะไม่ลงโทษเด็ก ๆ ด้วยการบันดาลโทสะ,* เหล่านี้มันเป็นเรื่องของการบังคับสัญชาตญาณไม่ได้ทั้งนั้น.

เรื่องที่เรา **ละสิ่งที่ต้องการจะละไม่ได้ ก็เพราะว่ามันตกอยู่ภายใต้อำนาจของสัญชาตญาณ ;** ถ้าอนุญาตให้พูดตรง ๆ ก็จะพูดว่า สัญชาตญาณอย่างสัตว์ด้วยซ้ำไป. **เราจะทำดีทำบุญทำกุศลไม่ได้ ก็เพราะว่ามันไปขัดขวางกับความต้องการของสัญ-ชาตญาณ** ที่มันต้องการจะสนุกสนาน จะเอร็ดอร่อยไปตามประสาของความโง่ความหลงหรืออวิชชา, ซึ่งเป็นคุณสมบัติของสัญชาตญาณที่ยังไม่ได้รับการอบรม.

ถ้าเป็นสัญชาตญาณที่ได้รับการอบรมเพียงพอแล้ว สิ่งเหล่านี้มันก็เบาบาง คือมันไม่โง่มาก หรือมันรู้สิ่งทั้งหลายถูกต้อง **กลายเป็นสัญชาตญาณแห่งโพธิ,** ถ้าไม่ได้รับการอบรมอย่างถูกต้อง มันก็คงเป็นสัญชาตญาณแห่งกิเลส. เรามีกันแต่สัญชาตญาณแห่งกิเลสก็ทำไปตามอำนาจของกิเลส, จำเป็นที่จะต้องพัฒนา ให้กลายเป็นสัญชาตญาณแห่งโพธิ, จึงเห็นได้ทันทีว่าเรื่องอะไร ๆ **ทุกเรื่องในพระพุทธศาสนานี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับสัญชาตญาณทั้งนั้น.** **เรื่องละกิเลส** ก็คือละสัญชาตญาณฝ่ายต่ำ ควบคุมมัน, เรื่อง **ปฏิบัติ**ให้สูงขึ้นไป **มีศีล สมาธิ ปัญญา ก็ต้องการที่จะควบคุมสัญชาตญาณไว้ในความถูกต้อง** ให้มันดำเนินไปในความถูกต้อง ตามหนทางแห่งความถูกต้อง, จนกระทั่งถึงที่สุดคือ **บรรลุนิพพาน ก็คือการชนะสัญชาตญาณได้โดยเด็ด-ขาด ไม่มีส่วนเหลือ,** เรียกว่าเพิกถอนฤทธิ์เดชของสัญชาตญาณทั้งหลายหมดสิ้นได้. เป็นบุถุชนก็เป็นไปตามอำนาจสัญชาตญาณธรรมดา และมักจะตกไปฝ่ายต่ำ เป็นกิเลสยิ่งๆ ขึ้น, พอต่อสู้กับกิเลสได้ตามสมควร มันก็เผยอขึ้นมาในระดับเรียกว่ากลาง หรือสูงขึ้นมา

เป็นฝ่ายโพธิ เป็นการต่อสู้สัญชาตญาณบ้าง ควบคุมบ้าง **รู้จักใช้กระแสของสัญชาตญาณให้ไปแต่ในทางถูกต้องบ้าง นี่ก็เป็นพระอริยเจ้าขึ้นมาตามลำดับ** ตามลำดับ, ครั้น **ละอำนาจของสัญชาตญาณได้โดยเด็ดขาด ก็เป็นพระอรหันต์.**

ข้อปฏิบัติเรื่องศีล สมาธิ ปัญญานั้น ดูให้ดีเถอะ มันก็ **มีผลสำหรับจะควบคุมสัญชาตญาณบ้าง, ถ่ายถอนสัญชาตญาณ ลดบรรเทาสัญชาตญาณ,** เปลี่ยนกระแสของกำลังจิตตามธรรมดาสามัญให้เป็นไปในทางสูง. **เรามีศีล ก็เพื่อตระเตรียมการเป็นอยู่พื้นฐาน** ให้ถูกต้องตามคลองของธรรมะ **เพื่อจะดับทุกข์** นี่เรียกว่ามีศีล. แล้วเราก็ทำสูงขึ้นไปตามหลักเกณฑ์ คือว่า **จะมีสมาธิ ก็คือการเตรียมจิตให้เหมาะสม สำหรับที่จะดู** จะดู เหมาะสมที่จะดู. ครั้นแล้วก็ทำ **ในระดับวิ-ปัสสนา** *วิปัสสนาคือดูจนเห็น, ดูแล้วเห็น* ดูแล้วเห็น, ดูแล้วเห็น. *เมื่อเห็นตามที่เป็นจริงอย่างนี้ ก็เข้ามาในเขตของการบรรลุมรรคผล* และนิพพาน เห็นเท่าไรละกิเลสได้เท่าไร, ก็เป็นมรรคหรือผลระดับหนึ่ง ๆ ระดับหนึ่ง ๆ. ถ้าเห็นหมดละได้หมด **ละอุปาทานความยึดถือว่าตัวตน** แม่โคตรของสัญชาตญาณเสียได้หมด **ก็เป็นพระอรหันต์,** นั่นแหละมันเป็นเรื่องเกี่ยวกับสัญชาตญาณอันน่าเกลียดน่ากลัว.

เราจะมีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่งกันทำไม? ก็เพื่อปฏิบัติตาม, เพราะว่าท่าน **เป็นผู้ละอำนาจของสัญชาตญาณได้แล้ว. พระพุทธเจ้าตรัสรู้ความจริง** ข้อนี้ ซึ่งเป็นความลับที่สุด **เอาชนะสัญชาตญาณ ดับกิเลสได้ ดับความทุกข์ได้ แล้วก็สอนผู้อื่นให้เป็นอย่างนั้นบ้าง นั้นคือพระธรรม,** คือระบบการศึกษาการปฏิบัติและได้ผลมา เพื่อตัดปัญหาเกี่ยวกับสัญชาตญาณทั้งปวงให้หมดสิ้นไปนี้มาถึง **พระสงฆ์ผู้เป็นตัวอย่างแห่งบุคคลผู้ควบคุมสัญชาตญาณ** บรรเทาสัญชาต-ญาณฝ่ายต่ำ ยกขึ้นมาสู่ฝ่ายสูง แล้วก็ละอำนาจของสัญชาตญาณได้หมดสิ้นทั้งสองฝ่าย, อยู่

เหนือสัญชาตญาณโดยประการทั้งปวง ไม่มัวมาหลงดี บ้าดี อวดดีอะไรอยู่. นี่ **พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นตัวอย่างแห่งการละเสียได้ซึ่งอำนาจของสัญชาตญาณ.**

เราอยากจะเป็นอย่างนั้นบ้าง เราก็มาตระเตรียมระบบชีวิตของเรา ให้มีศีลในข้อแรก คือมีความเป็นอยู่อย่างถูกต้อง ให้เหมาะสมสำหรับที่จะละสัญชาตญาณที่สูงขึ้นไป. **แต่ขอให้ดูให้ดีให้เห็นว่า** มันมีความรู้อย่างถูกต้องขึ้นมาก่อน คือ **ปัญญามันมาก่อนว่าจะต้องทำอย่างนี้ คนเราจึงจะมีศีล** ไม่ใช่อยู่เฉย ๆ มันจะรู้จักศีล จะปฏิบัติศีลขึ้นมาได้เฉย ๆ, มันต้องมีความรู้ก่อนว่า ศีลนี้มันมีประโยชน์อย่างไร, แล้วจึงอยากจะมีศีล ก็คือความปกติเรียบร้อยถูกต้อง ในระบบการเป็นอยู่ทางวัตถุ ทางกาย ทางวาจา ให้มันมีแต่ความถูกต้อง, มันก็เป็นศีลขึ้นมา, มีพื้นฐานแห่งความถูกต้อง สำหรับจะทำการสู้รบกับสัญชาตญาณที่สูงขึ้นไป ; **แล้วก็มาทำสมาธิ เตรียมจิตให้เหมาะสม** สำหรับจะดูความจริง.

ครั้นแล้วก็ทำวิปัสสนา คือดูลงไปที่ความจริง อันนี้คล้าย ๆ กับว่าจะเป็นการพูดเล่น หรือพูดนอกรีตนอกรอยแปลกหูสำหรับบางคนก็ได้ **ว่าสมาธิเป็นการเตรียมจิตให้ดู, วิปัสสนาเป็นการดู ดูจนเห็นแจ้ง,** ครั้น **เห็นแจ้งแล้วก็เริ่มการบรรลุมรรค ผล นิพพาน** เห็นแจ้งเท่าไรก็ละได้เท่านั้น มันก็มีการบรรลุมรรคผลนิพพานไปตามลำดับ โสดา สกิทาคา อนาคามี กระทั่งพระอรหัตต์. ละได้หมดสิ้น ก็ประสบภาวะของสิ่งที่เรียกว่านิพพานในขั้นสมบูรณ์ที่สุด ; ถ้ายังไม่ถึงขั้นนี้ก็มีนิพพานน้อย ๆ มีนิพพานน้อย ๆ, ทำให้พอทนอยู่ได้. อย่างเราก็มีการควบคุมได้บ้าง, **ไม่มีสัญชาตญาณเลวร้ายอยู่ทุกเวลานาที จึงพออยู่ได้ไม่เป็นบ้าตาย ;** แต่มันยังไม่พอ มันจึงทำสูงขึ้นไป สูงขึ้นไป ให้ควบคุมได้มากขึ้น ให้ได้รบการเบียดเบียนจากสิ่งที่เรียกว่าสัญชาตญาณนั้นน้อยลง ๆ ๆ จนไม่มีเหลือเลย. **นิพพานชั่วขณะ นิพพานแต่บางส่วน** มันก็มีมาตามลำดับ มีมาด้วยกันตามลำดับ, **เป็นเรื่องว่างจากการเบียดเบียน**

ของกิเลสและความทุกข์ ซึ่งเป็นของสัญชาตญาณอันเลวร้าย. **นี่แหละธรรมชาติมัน** ก็พอจะมีส่วนช่วย ให้เราได้ปลอดจากการเบียดเบียนของสัญชาตญาณได้บ้างเหมือนกัน : **รู้จักกลัวความทุกข์ มันก็สนใจที่จะไปศึกษาความดับทุกข์,** หรือมัน **ละอายเมื่อมีความทุกข์ ก็เว้นการกระทำนั้น ๆ เสีย.**

นี้เป็นอันว่า **ตั้งแต่จุดตั้งต้น** จากตัว ก ไปจนถึงตัว ฮ **ของพุทธศาสนานั้น** มันเป็นเรื่องที่ **เกี่ยวกันกับสัญชาตญาณ,** ดังนั้นอาตมา **จึงเอามาเป็นเรื่องสำหรับการบรรยาย เพื่อจะชี้ให้เห็นตัวจริงว่า มันเป็นสิ่งที่ติดพันกันอยู่อย่างเหนียวแน่น กับสิ่งที่เรียกว่าชีวิต,** ชีวิตที่เป็นไปตามอำนาจของสัญชาตญาณ ก็ต้องทนทุกข์. **ควบคุมสัญชาตญาณฝ่ายต่ำได้ ความทุกข์ก็น้อยลงไป,** พัฒนาสัญชาตญาณฝ่ายสูงได้ ความทุกข์ก็ยิ่งน้อยลงไปอีก, จนถึงกับหมดสิ้นไปในที่สุด.

ดังนั้นขอให้เรา **ถือได้เป็นหลักว่า การพัฒนาสัญชาตญาณนั่นแหละคือการปฏิบัติธรรม, การพัฒนาสัญชาตญาณเป็นหน้าที่ของเรา เป็นหน้าที่ของเรา.** ฉะนั้น **การปฏิบัติธรรมจึงเป็นหน้าที่ของเรา เพื่อจะขับไล่หรือป้องกันสัญชาตญาณอันเลวร้าย,** มีแต่สัญชาตญาณที่ถูกต้อง ที่จะชักจูงไปในทางที่ถูกต้อง ไม่ต้องมีความทุกข์ มีแต่ความสงบสุข. **การพัฒนาสัญชาตญาณจึงคือการปฏิบัติธรรม** คือการทำหน้าที่ที่ **เราจะต้องประพฤติกระทำทุกอิริยาบถ** ทุกเวลา ทุกนาที, **ต้องควบคุมให้มีความถูกต้องอยู่ทุกเวลา ทุกนาที ทุกอิริยาบถ.**

ที่เป็นเรื่องทำการงาน ทำการงานในหน้าที่หรือ **ทำหน้าที่อะไรก็ตาม นี้ก็ให้มันถูกต้อง ;** แม้แต่จะพักผ่อนก็ **พักผ่อนให้ถูกต้อง,** อย่าพักผ่อนตามอำนาจของสัญชาตญาณ, มันจะกลายเป็นหมูไปไม่ทันรู้ตัว. ทีนี้ก็แม้ **ว่าจะบำเพ็ญประโยชน์ผู้อื่น** สังคมสงเคราะห์ **ก็ให้มันถูกต้อง** อาตมาเห็นว่า **ถูกต้อง ๓ ประการ** นี้มันจะพอเสียแล้ว :

ถูกต้องเมื่อทำการงานในหน้าที่, ถูกต้องเมื่อมีการพักผ่อน, แล้วก็ **ถูกต้องเมื่อมีการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน.** ถ้าทำได้ทั้ง ๓ ถูกต้องแล้วโลกนี้ก็เป็นโลกที่น่าอยู่น่าดู เป็นโลกพระศรีอารยเมตไตรยอย่างที่หวังกันอยู่.

เดี๋ยวนี้ **เมื่อทำการงาน** มันก็ไม่ถูกต้อง, มันหงุดหงิดมันไม่อยากจะทำ มันไม่อยากจะเหนื่อยนั่นเอง, มันไม่รู้ว่าการเหนื่อยนั้น คือการกระทำที่ถูกต้อง เพื่อพัฒนาสัญชาตญาณ แล้วก็ทำให้สนุก. **เมื่อพักผ่อน** ก็เหมือนกัน: ถ้าว่า **จิตไม่ว่าง จิตไม่ปล่อยวาง** อะไรแล้วมัน **ก็ไม่เป็นการพักผ่อน;** แม้จะนอนอยู่มันก็ไม่เป็นการพักผ่อนในทางจิตใจ ก็เลยไม่มีการพักผ่อน, นั่นแหละมันจะบ้า, มันจะเป็นโรคประสาท แล้วก็เป็นบ้าตาย. ทีนี้ **จะสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน** ตามหน้าที่ทางสังคม ก็ต้องถูกต้อง อย่าสงเคราะห์กันไปในทางที่ผิด มันจะกลายเป็นคนโง่ สงเคราะห์ซึ่งกันและกันให้ตกไปเป็นทาสของกิเลสฝ่ายสัญชาตญาณฝ่ายต่ำ. **เดี๋ยวนี้มักจะสงเคราะห์กันแต่ในแง่ของกิเลส,** ด้วยความรัก รักจนโง่ รักจนหลง หรือว่าด้วยความเข้าใจผิดอะไรก็ตาม ยิ่งเจริญทำให้เจริญกลายเป็นยิ่งบ้า, อย่างน้อยยิ่งเจริญก็ยิ่งทำให้เกินความพอดี. ระวังความเจริญทั้งหลาย, **เจริญอย่างงมงายแล้วมันจะเกินพอดี,** เมื่อเกินพอดีแล้วก็มีปัญหาเหลือประมาณ **จะแก้ไม่ได้.**

เอาละ, รวมความว่า **เราจะต้องรู้เรื่องสัญชาตญาณ เพื่อจะพัฒนามันให้ถูกต้อง,** ให้มีชีวิตที่สงบเย็น อย่าให้เป็นชีวิตที่เร่าร้อนเหมือนที่แล้ว ๆ มา, หรือชีวิตของคนธรรมดาเกินไป ปุถุชนเกินไป **เป็นอยู่ด้วยความรัก ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว ความวิตกกังวล อาลัยอาวรณ์ อิจฉาริษยา หวงหึง,** นี่เป็นธรรมดาไปเสีย สำหรับคนที่ไม่รู้เรื่องความจริงเกี่ยวกับข้อนี้ คือเกี่ยวกับสัญชาตญาณที่เป็นตัวกิเลส เป็นรากฐานแห่งกิเลส.

ทำไมเราจึงอดรักไม่ได้, ทำไมจึงอดโกรธไม่ได้ ทำไมจึงอดเกลียดไม่ได้, ทั้งที่ไม่อยาก ทั้งที่ไม่อยาก. มีคนมาถามปัญหามากเหลือเกิน ว่า *ทำอย่างไรจะระงับความโกรธได้,* ไม่อยากจะโกรธ แต่แล้วมันก็โกรธ โกรธจนได้ โกรธต่อหน้าทั้ง ๆ ที่ไม่อยากจะโกรธ มันก็ยังโกรธ. **นี่เพราะบังคับสัญชาตญาณแห่งความโกรธนี้ไม่ได้.**

เรื่องสัญชาตญาณอันละเอียดอย่างไร, ก็ได้อธิบายกันมาแล้วในการบรรยายครั้งที่แล้ว ๆ มา. ผู้ที่ยังไม่ได้ฟัง ก็ไปหาอ่านหาศึกษาได้จากหนังสือหนังหาตำรับตำราอันเกี่ยวกับเรื่องนั้น.

[*เริ่มการบรรยายครั้งนี้.*]

ในวันนี้ก็จะได้พูดต่อไป ถึง **การพัฒนาสัญชาตญาณ** ซึ่งได้กล่าวโดยสังเขปแล้วในการบรรยายครั้งก่อนว่า จะต้องอาศัยธรรมะ. **ธรรมะมีอยู่ ๒ ประเภทด้วยกัน ธรรมะเป็นหลักใช้โดยตรง** เพื่อแก้ปัญหานั้น ๆ, แล้ว **ธรรมะอีกประเภทหนึ่งก็ธรรมะโดยอ้อม คือธรรมะอุปกรณ์** ธรรมะเครื่องมือ ซึ่งมีอยู่หลายอย่างหลายชนิด. **ในวันนี้ก็จะเริ่มบรรยายการพัฒนาสัญชาตญาณโดยหลักธรรมะ ที่เป็นหลักโดยตรง.**

สติปัฏฐาน ๔ เป็นหลักใช้ตัดกิเลส.

ขอให้ทราบไว้ว่า ในพระพุทธศาสนาอันมากมายหลายหมื่นหลายพันธรรมขันธ์นั้น หลักเดียวที่จะใช้ตัดพื้นกิเลส ก็คือสติปัฏฐาน ๔, สติปัฏฐาน ๔ มีอยู่ในรูปต่าง ๆ กัน ในรูปอย่างนั้นบ้าง ในรูปอย่างนี้บ้าง อย่างโน้นบ้าง เรียกโดยตรงบ้าง เรียกโดยอ้อมบ้าง. แต่พิจารณาดูให้ดีเถิดว่า ข้อปฏิบัติเหล่าใดที่มันจะเป็นไปเพื่อการตัดเสียซึ่งกิเลสแล้ว มันจะมีหลักเป็นสติปัฏฐาน ๔ เมื่อกล่าวโดยสมบูรณ์. ถ้าแยกออกมาทีละอย่าง ๆ ก็ไม่สมบูรณ์, ถ้าให้สมบูรณ์ต้องครบ ๔ อย่าง เรียกว่าสติ ปัฏฐาน ๔

:รู้เรื่อง กายนี้ **เป็นเรื่องที่ ๑. รู้เรื่องเวทนาเป็นเรื่องที่ ๒, รู้เรื่องจิตเป็นเรื่องที่ ๓, รู้เรื่องธรรมทั้งปวงเป็นเรื่องที่ ๔;** กาย เวทนา จิต ธรรม ก็เพราะเหตุว่านี้มัน เป็นต้นเค้า หรือเป็นเค้าเงื่อน หรือเป็นโครงสำคัญของเรื่อง ที่ถ้าว่าศึกษาแตกฉาน ประพฤติกระทำให้ถูกต้องลุล่วงไปด้วยดีแล้ว ปัญหามันก็หมด.

เรื่องสติปัฏฐาน ๔ นั้น *ตรัสไว้ตรง ๆ ว่า เพื่อจะนำออกเสียซึ่งอภิชฌาและโทมนัสในโลก, แล้วก็ถอนเสียได้ซึ่งความยึดถือว่าตัวตน.* **คนธรรมดามีอภิชฌา** และ **โทมนัสเป็นประจำ**ในโลกนี้ *อภิชฌา* คือ *ชอบ*, *โทมนัส* คือ *ไม่ชอบ*. ตามใจความ *อภิชฌา* นี้แปลว่า *เพ่งเล็งเฉพาะ* อะไรก็ตาม, *รวมความแล้วก็คือชอบ หรือยินดี.* ทีนี้ *โทมนัส* โทมนัส *ที่แปลว่าขัดเคือง* นั้น *ก็คือไม่ชอบ* หรือ *ยินร้าย.* **ในโลกนี้มีเรื่องสองเรื่องคือยินดียินร้าย;** ถ้ายังมีอยู่ในจิตใจของบุคคลผู้ใด เขาก็จะต้องเกิดความคิดนึก**ประเภทที่เป็นกิเลส แล้วก็ยึดถือเอาเป็นตัวเป็นตน.**

เมื่อยินดี มันก็ **จะเกิดความรู้สึก** ขึ้นมาทันที **ว่ากูยินดี;** ที่จริง **ความยินดีนั้นมันเกิดตามธรรมชาติธรรมดาของระบบประสาท** หรือ **จิตที่มีสัญชาตญาณอยู่เป็นหลักว่า ถ้าชนิดนี้เข้ามา** เข้ามาสู่ตัวเองทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แล้ว มันก็**จะยินดี.** ถ้า **อีกอย่างหนึ่งตรงกันข้ามเข้ามา** ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แล้วมันก็**จะยินร้าย;** นี่มันเป็นเรื่องที่ตายตัวสำหรับสัญชาตญาณ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีประจำอยู่ในชีวิต. ฉะนั้นเด็กทารกคลอดออกมาไม่กี่วัน กี่เดือนอะไร มันจึงรู้จักยินดียินร้าย คือรู้จักชอบและไม่ชอบ, ครั้น ชอบ ขึ้นมา **ก็มีตัวกู** ซึ่งจะ **เป็นผู้ชอบ,** แล้ว **ชอบเอามาเป็นของกู.** ถ้า **ไม่ชอบ มันก็มีตัวกูที่จะไม่ชอบ** ที่จะดุร้ายขึ้นมา แล้วก็จะถือว่า **เป็นศัตรูของกู, เป็นผู้ทำลายล้างของกู.** นี่ศึกษาให้ถึงจุดนี้ ตั้งต้นที่จุดนี้ แล้วก็จะเข้าใจหลักธรรมะได้ง่ายขึ้น, นี้เราก็จะมารู้จักเรื่องนี้ให้ดีที่สุด โดยศึกษาให้รู้ว่า จะกำจัดออกไปเสียได้อย่างไร.

สติปัฏฐาน ๔ เป็นเครื่องนำออกเสียได้ ซึ่งอภิชฌาและโทมนัสในโลก. คำว่า *ในโลก คือกว้างขวางครอบงำหมด* ในโลก โลกเด็ก โลกผู้ใหญ่ โลกวัตถุ โลกจิตใจ, *โลกอะไรก็ตาม มันมีของสองอย่างคือความชอบ* และ *ความไม่ชอบ* เป็นหลัก; แล้วมัน**ชอบด้วยอำนาจของสัญชาตญาณ** มันชอบอย่างลึกซึ้ง มันชอบอย่างชนิดที่ยากที่ใคร ๆ มาแนะนำมาป้องกันหรือมาห้ามกันได้, **ไม่ชอบก็เหมือนกัน** มันก็ไม่ชอบ, ฉะนั้นดูเด็ก ๆ ตัวเล็ก ๆ ยังเป็นทารกว่ามันชอบขึ้นมามันเป็นอย่างไร, เมื่อไม่ชอบขึ้นมามันเป็นอย่างไร, แล้วมันเป็นได้อย่างไร, มันเอามาจากไหน ความชอบหรือความไม่ชอบ, เมื่อมันมีแล้ว มันก็เกิดกิเลสต่อ ๆ ๆ กันไป. เมื่อชอบ **มันก็เกิดโลภะ ๆ โลภะทุกคราวที่มันชอบ, เมื่อไม่ชอบมันก็เกิดโทสะ** โทสะทุกคราวที่มันไม่ชอบ, **เมื่อยังไม่รู้ว่าเป็นอะไรดี** ยังเป็นที่น่าสงสัยอยู่ แต่ยังหวังอยู่ **มันก็เกิดความรู้สึกที่มัวเมา หลงใหลพัวพัน วนเวียนอยู่.** นี่ **โลภะ โทสะ โมหะ ตั้งต้นขึ้นมาด้วยสัญชาตญาณแห่งความชอบหรือไม่ชอบ** ซึ่ง *พระพุทธเจ้าท่านตรัสเรียกอภิชฌาและโทมนัสในโลก.*

เมื่อมีอภิชฌา ก็ตาม, **โทมนัส** ก็ตามขึ้นมาในใจแล้ว **ความรู้สึกว่าตัวกูผู้ทำอย่างนั้นมันก็เกิดขึ้นมาทันที,** นี้เป็นของที่น่าประหลาดไม่น่าเชื่อ ว่ากิเลส **กิเลสเกิดทีหลังตัวผู้มีกิเลส มัน เกิดความรู้สึกเป็นกิเลสขึ้นมาในใจก่อน, แล้วจึงเกิดความรู้สึกว่ากู** ผู้เป็นอย่างนั้นขึ้นมาทีหลัง. **ความอยากเกิดขึ้นแล้ว** มัน **จึงเกิดตัวผู้อยาก** ตัวผู้ต้องการจะอยาก อันนี้มันผิดหลัก *logic* ของคนโง่, *logic* หรือตรรกของคนโง่มันเป็นเรื่องทางวัตถุ มันต้องมีผู้อยากก่อนมันจึงจะอยาก แล้วจึงจะมีปัญหา. แต่เรื่องของธรรมะอันลึกซึ้งของสัญชาตญาณนี้ มันน่าหัวที่ว่า **ความอยากเกิดขึ้นในใจก่อน, แล้วจึงเกิดความรู้สึกว่ากูผู้อยากนี้เกิดตามมาทีหลัง;** มันน่าหัวที่ว่า ผู้อยากเกิดทีหลังความอยาก. นั้นแหละคือความยากในการที่จะตัด จะป้องกัน จะบรรเทาตัวตน, หรืออีกทางหนึ่งก็แสดงให้เห็นว่า **ตัวตนนั้นไม่ใช่ตัวตนอะไร มันเป็นเพียงผลของ**

ความอยาก ถ้ามันเกิดความอยากแล้ว มันก็ต้องเกิดตัวตนผู้อยาก. ฉะนั้น **ตัวตนจึงเป็นมายา,** มายายิ่งกว่ามายา, แต่แล้วมันก็ไม่เป็นมายาหรือรู้สึกว่ามายา มันรู้สึกเป็นตัวตน. **มันก็มีตัวกู** ผู้รัก ผู้โกรธ ผู้เกลียด ผู้กลัว **ผู้อะไรต่าง ๆ** เต็มที่ไปหมด **ก็เลยได้มีความทุกข์.** นี้จึงเรียกว่า **สติปัฏฐาน ๔** ซึ่งมีหลัก **จะบรรเทาเสียซึ่งอภิชฌาและโทมนัสในโลก** นั่นแหละ เป็นแม่บท **เป็นประธานของหลักธรรมะที่จะตัดกิเลส. ส่วนเรื่องนอกนั้น** เช่น *สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗* กระทั่ง *มรรคมีองค์ ๘* มันก็ *เป็นเครื่องช่วยให้สติปัฏฐาน ๔ เป็นไปอย่างถูกต้อง* เกิดขึ้นแล้วเป็นไปอย่างถูกต้อง และเป็นไปจนถึงกระทงสุดท้าย *จนกระทั่งตัดกิเลสได้ รวมอยู่ในกระแสเดียวกัน* ที่เรียกว่า **โพธิปักขิยธรรม** เป็นคำสำคัญ เป็นคำประเสริฐ คือว่า **ธรรมเป็นฝักฝ่ายแห่งการตรัสรู้ มีอยู่ ๗ หมวด.**

หมวดแรกเท่านั้นแหละคือตัวประธาน ตัวหลักธรรมะที่เป็นประธานที่จะทำงานตัดกิเลส คือ **สติปัฏฐาน ๔,** แล้ว **สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ มรรคมีองค์ ๘ เป็นอุปกรณ์** เป็นเครื่องสนับสนุนช่วยเหลือ กระทั่งเป็นกิริยาอาการมาตามลำดับ กิริยาอาการของการตัดกิเลสมาตามลำดับตามลำดับ, จบลงด้วยการหมดกิเลส ; จึงถือว่าเรื่องสติปัฏฐานเป็นเรื่องสำคัญ จะเห็นได้ว่า**เรื่องสติปัฏฐานได้รับการเชิดชูยกย่องทั่วไปในบาลีในอรรถกถา.**

ความสำคัญของสติปัฏฐาน ๔.

ทีนี้ *ทำไมจึงเป็นอย่างนั้น* ก็มาดูกันให้ดีอีกทีหนึ่ง ว่าคนเรานี้มันหลงว่าตัวตนมีอยู่ในร่างกายนี่ เพราะยังไม่รู้ว่าร่างกายคืออะไร, แต่มันปรากฏชัดที่ว่าร่างกายนี้มันทำอะไรได้. เช่น *เด็ก ๆ มีความรู้เพียงว่าร่างกายนี้ทำอะไรได้* ก็เห็นร่างกายเป็นใหญ่, เห็น

ทุกเรื่องเป็นเรื่องของร่างกาย มัน *ก็เอาร่างกายเป็นตัวตน.* ไม่รู้เรื่องจิตไม่รู้เรื่องวิญญาณ แต่รู้เรื่องร่างกายมากพอที่จะเห็นว่า เรื่องที่เกี่ยวกับร่างกายหรือเรื่องร่างกายนี้ เป็นตัวการ เป็นตัวเรื่อง. ฉะนั้นจึงสำเร็จอะไร ๆ อยู่ที่ร่างกาย ; นี่แสดงว่า *เด็ก ๆ นี้มันเป็นวัตถุนิยมมาโดยกำเนิด,* มันรู้จักแต่เรื่องรูปหรือเรื่องร่างกาย มันก็จะจัดการกันแต่เรื่องร่างกาย. เมื่อใครมาทำร้าย มันก็จะตอบแทนด้วยการทำร้ายแล้วก็ทางร่างกาย. น้องเล็ก ๆ โกงพี่ พี่เล็ก ๆ โกงน้อง มันก็ตีกันได้โดยทางร่างกาย มันตีกันไป มันตีกันมา ; เพราะมันรู้ว่าที่ร่างกายนี้เป็นตัวการที่จะทำร้ายเรา เราก็จะตอบแทน. ถ้าเด็ก ๆ เดินไปโดนเก้าอี้ มันก็จะเตะเก้าอี้ ; เพราะเก้าอี้นี้มาขวางทางกู มาทำร้ายกู มันก็เตะเก้าอี้. แต่ถ้าผู้ใหญ่คงไม่ทำอย่างนั้น เพราะรู้อะไรมากขึ้นว่า เรื่องที่ร่างกายนี้มันไม่ใช่เรื่องทั้งหมด, แต่เด็ก ๆ มันยังไม่รู้. เพราะฉะนั้น **จุดแรกจุดตั้งต้นของคน, ของความโง่ก็ยึดกันที่ร่างกายหรือทางวัตถุก่อน.** ฉะนั้น **รู้เรื่องร่างกายไม่ใช่ตัวตนกันเสียก่อนเป็นข้อแรก.**

ทีนี้ก็ **ลึกเข้าไปถึงข้างใน คือเรื่องจิตใจ ก็ได้แก่เวทนา,** เวทนาจะรู้หรือไม่รู้ก็ตามใจ แต่มันรู้สึกต่อเวทนา เมื่อเจ็บ เมื่อปวด เมื่อสบาย เมื่อเป็นสุขเป็นทุกข์ เป็นเวทนามันรู้สึกได้ **ตามสัญชาตญาณ** แม้เด็ก ๆ มันรู้สึกได้ว่าอย่างนี้สบาย อย่างนี้ไม่สบาย อย่างนี้อร่อย อย่างนี้ไม่อร่อย มันก็เลื่อนมา **เห็นว่าเวทนานั่นแหละ หรือความอร่อยความไม่อร่อยนั่นแหละเป็นเรื่องสำคัญ** มีความอร่อยแล้วก็มีกูผู้อร่อย ก็ยึดถือกูผู้อร่อย และความอร่อยของกู ในขณะนั้นรู้สึกว่ามีตัวตน อยู่ที่ผู้รู้สึกอร่อยนั่นแหละ มีตัวกูผู้รู้สึกอร่อย, แล้วความอร่อยก็เป็นของกู, **ก็ยึดเวทนาโดยความเป็นตัวตนบ้าง เป็นของของตนบ้าง** เรื่อยมา เรื่อยมา แต่เล็กจนโต แต่เล็กจนโต เหนียวแน่นที่สุด. ฉะนั้น **ต้องรู้เรื่องเวทนาจนถอนตัวตนเสียได้จากเวทนา.**

นี้ต่อมาเรื่องที่ลึกไปกว่านั้นอีก คือ **เรื่องจิต** โอ้, จิตนี้มันลึก ลึกซึ้งเข้าไปในนั้น จนเข้าใจยากว่าจิตเป็นอย่างนั้น จิตเป็นอย่างนี้ จิตเป็นอย่างโน้น **ก็เลื่อนตัวตนเข้าไปอยู่ที่จิต,** หรือบางคราวมันนึกรู้สึกอยู่แต่เรื่องเวทนา ก็เอาผู้รู้สึกเวทนาเป็นตัวตน บางคราวมีแต่เรื่องความคิด มันก็เอาจิตที่คิดได้เป็นตัวตน.

ทีนี้ **สุดท้ายก็เอาธรรม** หรือ **ธรรมชาติ** ที่รู้สึกว่าตัวตนในสิ่งใดก็ตาม ในสิ่งใดก็ตาม ในสิ่งที่มันละเอียดขึ้นไป ทางจิตใจ **เป็นธัมมารมณ์อันละเอียด** หรือว่าคุณค่าอันเป็นที่น่ารักน่าพอใจอะไรของธรรมชาตินี้พูดไว้กว้างมาก เอาเรื่องที่ไม่อาจจะเป็นตัวตน หรือไม่เป็นตัวตนมาเป็นของตนนี้เป็นเรื่องสุดท้าย, **เอาธรรมชาติที่เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตามาเป็นตัวตน ก็ต้องละ.**

ความมุ่งหมายอันสำคัญ ลึกซึ้ง ใหญ่หลวง ของสติปัฏฐาน ๔ **ก็คือต้องการจะให้ละตัวตนเสียจากกาย, จากเวทนา จากจิต,** และ **จากธรรมชาติที่เป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือว่าตัวตน. ถ้าละ ๔ อย่างนี้ได้ มันก็หมด สัญชาตญาณอันลึกซึ้ง** อันใหญ่หลวง อันเป็นต้นตอ คือสัญชาตญาณแห่งตัวตน มันถูกทำลายหมดแหละ, มัน **ก็ไม่มีสัญชาตญาณลูกน้อง** เกิดขึ้นมาได้ เพราะมันไม่มีตัวตนเสียแล้ว. สัญชาต-ญาณแห่งการกินอาหารก็เลิกกัน, สัญชาตญาณแห่งการสืบพันธุ์ก็เลิกกัน สัญชาตญาณแห่งการต่อสู้การหนีภัย การอะไรต่าง ๆ ก็ระงับไป **เพราะมันระงับสัญชาตญาณแห่งตัวตนได้หมดสิ้น.** นี่เห็นไหมว่า **มันเป็นวิทยาศาสตร์** อันใหญ่หลวง อันลึกซึ้งสักเท่าไร **สำหรับพระพุทธศาสนา ที่สอนเรื่องสติปัฏฐานทั้ง ๔** ซึ่ง **สามารถเพิกถอนความรู้สึกว่าตัวตนเสียได้ในสิ่งทั้งปวง** ในสิ่งทั้งปวง.

เป็นอันว่า เราเห็นได้ชัดหรือถือกันว่า สติปัฏฐาน ๔ เป็นธรรมะสำคัญขั้นต้นโดยตรง ที่จะขจัดเสียซึ่งสัญชาตญาณอันเลวร้ายทั้งหลาย. อาตมาจึงเอามาเป็นเรื่อง

แรกสำหรับการบรรยาย สำหรับสิ่งที่จะพัฒนาสัญชาตญาณให้ชัดลงไป ในวันนี้, แล้วก็ยก**เอาเรื่องอานาปานสติมาเป็นตัวเรื่อง** เพราะว่าบรรดาเรื่อง **สติปัฏฐานทั้ง ๔ นั้น ไม่มีที่ไหนจะถูกต้อง สมบูรณ์ รัดกุมดีเท่าเรื่องอานาปานสติ ระบุไปยังอานาปานสติ ๔ จากอานาปานสติสูตร.** *เรื่องสติปัฏฐาน ๔ มียืดยาวพิสดารในมหาสติปัฏฐานสูตร* อย่างนี้ก็มี *มันเฟ้อ,* เอากันแต่โดยตรง จำกัดชัด ๆ ในอานาปานสติสูตร เรียกว่าสติปัฏ-ฐาน ๔ ด้วยเหมือนกัน. ดังนั้น **จะต้องพูดกันถึงเรื่องอานาปานสติ ให้ชัดเจนให้รัดกุม** ก็อย่างที่กล่าวมาแล้วว่า **เป็นเรื่องกาย** เป็นเรื่อง**เวทนา** เป็นเรื่อง**จิต** เป็นเรื่อง **ธรรม** สี่เรื่อง.

กายานุปัสสนาที่ ๑ ถ้าทำสำเร็จแล้ว ก็จะสามารถควบคุมกายได้ตามต้องการ, ควบคุมการปรุงแต่งของกายได้ ปัญหามันก็หมดไปตั้งมากมาย.

เวทนานุปัสสนา ถ้าทำได้ **มันก็ควบคุมปัจจัยที่ปรุงแต่งจิตให้คิดนึก**อย่างนั้นอย่างนี้ได้, มันก็ควบคุมสัญชาตญาณที่จะปรุงแต่งคิดนึกไปในทางกิเลสได้.

จิตตานุปัสสนา เมื่อทำสำเร็จแล้ว มัน **ก็ควบคุมจิตได้โดยตรง ให้อยู่ในภาวะที่ถูกต้อง** และถึงที่สุด คือสมบูรณ์ที่สุด.

ธัมมานุปัสสนา เมื่อทำถึงที่สุดได้ **ก็เพิกถอนอุปาทานว่าตัวตนเสียได้** คือมันควบคุมการเพิกถอนอุปาทานให้เป็นไปอย่างถูกต้อง ๆ ๆ, **จน ถอน อุปาทาน ทั้งหมดสิ้นได้.**

นี่ดูหัวใจของเรื่องว่ามันมีอยู่อย่างนี้ **กายานุปัสสนา** เห็นชัดทำได้สำเร็จ มันก็ **ควบคุมเรื่องของกายโดยตรงได้** เครื่องปรุงแต่งกายเช่นลมหายใจเป็นต้นได้, เรื่องเกี่ยวกับกายทุกอย่างก็เป็นเรื่องที่ถูกต้องไปหมด. **เวทนานุปัสสนา** ถ้าทำได้สำเร็จ มัน

ก็ควบคุมสิ่งที่ปรุงความคิดนึกหรือจิตได้ ให้เป็นไปแต่ในทางที่ควรจะเป็นไป. มันจะมีประโยชน์สักเท่าไร ถ้าเราควบคุมความคิดนึกได้ มันจะคิดนึกไปแต่ในทางที่ควรคิดนึก ไม่เกิดกิเลสได้. **จิตตานุปัสสนาควบคุมจิต**โดยตรง เป็นนายเหนือจิต มีอำนาจเหนือจิต ให้จิตเป็นอย่างไรก็ได้. **ธัมมานุปัสสนา** ควบคุมการที่มันจะไปยึดถือเอานั่นเอานี่ที่เป็นตัวตน คือ**ควบคุมอุปาทานทั้งหลายได้** มันก็หมดเรื่องหมดปัญหา โดยประการทั้งปวง.

นี่เรียกว่าเป็นหลักคร่าว ๆ ย่อ ๆ ว่า สติปัฏฐาน ๔ มันจะควบคุมสัญชาตญาณได้อย่างไร, จะบรรเทาอำนาจของสัญชาตญาณได้อย่างไร, และจะเพิกถอนสิ่งที่เรียกว่าสัญชาตญาณนั้นได้อย่างไร ในที่สุด. แต่อย่าลืมว่า ถ้ายังไม่เป็นพระอรหันต์ ยังไม่เพิกถอนสัญชาตญาณทั้งหมดได้; เดี๋ยวนี้ยังมิใช่เป็นพระอรหันต์ ยังเป็นอะไรต่ำ ๆ ลงมานี้ ก็ได้แต่ควบคุมบ้าง บังคับกระแสบ้าง ไปตามเรื่อง รู้จักใช้กำลังมหึมาของสัญชาตญาณนั้นให้เป็นไปในทางที่ปลอดภัย. ถ้าจะเปรียบก็เหมือนกับว่าช้างสารตัวใหญ่ตกมันมีแรงมาก ถ้าควบคุมไม่ได้ มันก็อาละวาดทำลายสิ่งต่าง ๆ เสียหายพังทลายยับเยินหมด; แต่ถ้าสามารถควบคุมได้ ก็เอาไปใช้งานที่หนัก ที่มีค่ามากได้สำเร็จได้มีประโยชน์ไม่มีโทษ. **นี่มันอยู่ที่ว่าสามารถควบคุมกำลังอันมหาศาลนั้นได้หรือไม่เท่านั้น; นี่สิ่งที่เรียกว่าสัญชาตญาณมันเป็นอย่างนั้น**, ความรัก ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว. ตัวอย่าง ถ้าควบคุมไม่ได้มันจะเป็นอย่างไร, ถ้าควบคุมให้มันเดินไปในทางที่ถูกต้องได้มันก็ไม่มีปัญหา ไม่มีความทุกข์ ไม่มีความเสียหายเลวร้ายอะไรเกิดขึ้น, **การควบคุมได้จึงเป็นสิ่งที่สำคัญในเรื่องนี้.**

สติปัฏฐาน ๔ ในอานาปานสติ.

เอ้า, ทีนี้ก็จะอธิบายโดยรายละเอียดให้ยิ่งขึ้นไป ว่า**สติปัฏฐาน ๔ ในอานาปานสตินี้** มันจะทำหน้าที่พัฒนาสัญชาตญาณได้อย่างไร, สำหรับผู้ที่ศึกษามาแล้ว ก็ไม่ลำบากที่จะเข้าใจ เพราะรู้**เรื่องอานาปานสติดีอยู่แล้ว,** แต่ผู้ที่ไม่เคยศึกษาเลยก็คงจะฟังยาก. จะทำอย่างไรได้มันช่วยไม่ได้ เมื่อท่านไม่เคยศึกษาอะไรมาเสียเลย มันก็ต้องมีการฟังยากลำบากเป็นธรรมดา, ถ้าไม่อดกลั้นอดทนที่จะศึกษามันก็เลิกกัน มันก็เลิกกัน มันก็ไม่ได้รับประโยชน์อะไร. แต่ **ถ้าสนใจจะฟังจะให้ได้ประโยชน์ ก็ต้องทนศึกษาทนทำความเข้าใจ** ว่าเรื่องมันเป็นอย่างไรกัน.

หมวดที่ ๑ กายานุปัสสนา.

นี้จะพูดถึงอานาปานสติ หรือสติปัฏฐาน ๔ ในอานาปานสติ โดยใจความสำคัญ ๆ ให้ฟัง.

ข้อที่ ๑ ของหมวดที่ ๑ คือหมวดกาย หมวดเรื่องเกี่ยวกับร่างกาย. **ข้อที่ ๑ ก็ลมหายใจยาว** ศึกษาเรื่องลมหายใจยาว จนรู้จักหมดทุกความลับ ที่เกี่ยวกับลมหายใจยาว, ว่าลมหายใจยาวมีลักษณะอาการอย่างไร, ลมหายใจยาวนี้มันมีอิทธิพลอย่างไร, มันมีเมื่อไร, มันไม่มีเมื่อไร, อะไรเป็นเหตุ, อะไรเป็นผล, จนรู้จักประโยชน์ของลมหายใจยาว. เพียงแต่รู้จักหายใจให้ยาว ๆ นี้ ผลดีทางสุขภาพอนามัยมันก็เกิดขึ้น, หรือว่ามัน **จะปัดอารมณ์ร้ายได้.** โกรธใครมา มีอารมณ์ร้ายฉุนเฉียวเป็นไฟอะไรมา **นั่งลงหายใจให้ยาว แกล้งหายใจให้ยาว,** แกล้งหายใจให้ยาว มันก็ไล่—ไล่ความรู้สึกอันนั้นออกไปหมด ไล่ความรู้สึกอันเลวร้ายนั้นออกไปได้หมด. นี่**เรื่องลมหายใจยาวรู้ไว้เถอะ ดีมีประโยชน์มาก;** เพียงแต่ทำลมหายใจให้ยาวให้ได้ทุกคราวที่อารมณ์มันเสีย, **จิตมันเสีย พื้นเพมันเสีย** ก็ให้ลมหายใจยาวขับไล่ออกไป. **นี่เพราะว่าลมหายใจยาวทำให้ร่างกายสงบระงับ.**

ทีนี้ ข้อที่ ๒ ตรงกันข้ามคือ **ลมหายใจสั้น** มันก็ตรงกันข้าม แต่ก็ **ต้องรู้จัก จะรู้จักควบคุมลมหายใจสั้น.** เมื่อเหตุร้ายเกิดขึ้นในจิตใจคนจะหายใจสั้น, หายใจสั้น ๆ เมื่ออารมณ์เสีย หรือเป็นทุกข์ หรือมีอะไรขัดข้องอะไรต่าง ๆ. มันก็ต้องหายใจสั้น. ทีนี้ก็ **ไล่มันไปด้วยการหายใจยาว** การหายใจยาวก็ไล่อารมณ์ร้ายออกไปเสีย, หรือถ้าเราอยากจะมีอารมณ์ร้าย ๆ ขึ้นมา ลองหายใจให้สั้นเข้าสิ **ลองหายใจให้สั้น ๆ ๆ ๆ** ที่สุด มันก็ **จะมีอารมณ์ร้ายเกิดขึ้นในใจ.**

นี่รู้ธรรมชาติลมหายใจยาวลมหายใจสั้น จนสามารถที่จะใช้ประโยชน์ให้ได้จากสิ่งทั้งสองนี้, รู้จักธรรมชาติอันแท้จริงของสิ่งทั้งสองนี้ ว่าเนื่องอยู่กับกายปรุงแต่งร่างกาย จะได้รู้เป็นเรื่องเดียวกันกับร่างกาย.

ข้อที่ ๓ ครั้นรู้ว่าลมหายใจนี่มันเนื่องอยู่กับกาย, ถ้าลมหายใจหยาบ กายก็หยาบ, ลมหายใจละเอียดกายก็ละเอียด, ลมหายใจระงับกายก็ระงับ. เราก็ระงับกายได้โดยทางลมหายใจ คือทำลมหายใจให้สงบระงับ ก็บังคับกายให้สงบระงับได้, นี้เป็นเรื่องที่ ๓ เป็นข้อที่ ๓.

ทีนี้ ข้อที่ ๔ ข้อสุดท้ายของหมวดนี้หมวดที่ ๑ นี้ ก็คือ **บังคับ ทำลมหายใจให้ระงับ,** ลมหายใจให้ระงับ ลมหายใจให้ระงับ ให้ละเอียดอ่อน, **กายก็ระงับ กายก็เย็นลง เย็นลง. จิตก็เป็นสมาธิตามแบบของธรรมชาติ, เป็นสมาธิตามธรรมชาติ** ตามแบบของธรรมชาติ ตามหลักเกณฑ์ของธรรมชาติ.

ผลของกายานุปัสสนา.

หมวดที่ ๑ เรื่องกาย นี้มันมีอยู่ ๔ ข้ออย่างนี้ : **รู้เรื่องลมหายใจยาว–สั้นดี** จนบังคับได้ จนใช้ประโยชน์ได้, **รู้เรื่องลมหายใจปรุงแต่งร่างกาย** ส่วนเนื้อหนังนี่มันถูกบำรุงรักษาหล่อเลี้ยงอยู่ด้วยลมหายใจ ซึ่งเรียกว่ากายเหมือนกัน. **กายลมคือลม**

หายใจ ส่งเสริมปรุงแต่งกายเนื้อ คือเนื้อหนังร่างกาย, แล้วก็ **สามารถทำให้ลมหายใจสงบระงับ** ก็คือทำให้กายเนื้อสงบระงับเยือกเย็นเป็นสุขลงไป มีลักษณะ **เป็นสมาธิตามธรรมชาติ** แล้วก็รู้สึกสบายใจเป็นสุข เพราะว่ากายมันระงับ นี่หมวดกาย หมวดที่ ๑ เป็นอย่างนี้. ถ้าเราทำได้ มันก็จะมีผล **ควบคุมร่างกายได้, ควบคุมร่างกายให้อยู่ในสภาพที่ถูกต้องได้;** เพราะว่าสามารถ **ควบคุมกายสังขารคือลมหายใจ** คือควบคุมกายก็ได้, **ควบคุมสิ่งปรุงแต่งกายคือลมหายใจ** นั่นก็ได้, มันก็เลย **ควบคุมอนามัย สุขภาพอนามัยของร่างกายได้,** แล้วก็จะควบคุมสมรรถนะ ความเข้มแข็ง ความสามารถว่องไวในหน้าที่การงานของร่างกายได้. อย่างนี้มันข่มขี่สัญชาตญาณที่เลวร้ายลงไปได้เท่าไร แล้วยิ่งกว่านั้น เมื่อควบคุมกายโดยทางอย่างที่ว่านี้ได้ มันก็ **ควบคุมลมหายใจได้,** มัน **จะมีผลสำหรับที่จะยึดกายสังขาร จะรู้จักลมหายใจ กระทั่งจะรู้ว่าจะตายในการหายใจครั้งไหน,** มันจะมีความรู้มากถึงกับว่า เราจะตายลงในการหายใจครั้งนี้หรือครั้งต่อไปหรือเมื่อไร ครั้งไหน. นี่ถ้าเป็นผู้ที่สามารถถึงที่สุด ในการควบคุมลมหายใจ มันจะรู้มาตลอดเวลา เป็นเดือนเป็นปี เป็นปีมา จนรู้เรื่องลมหายใจดี, มันจะรู้ว่าจะตายในการหายใจครั้งไหน.

จะเล่าเรื่องตัวอย่างที่มีอยู่ในคัมภีร์ *ว่าพระเถระองค์นั้นเชี่ยวชาญที่สุดในเรื่องลมหายใจ นี้ เรื่องอานาปานสติ*, อยู่มาก็ศึกษามา, อยู่มาก็ศึกษามา จนรู้จนควบคุมได้ จนสบายดี จนถึงวาระสุดท้ายที่จะดับสังขาร จะดับสังขารก็เรียกประชุมพระลูกศิษย์ลูกหา ให้มาที่กลางสนาม แล้วบอกว่า เธอยืนอยู่ตรงนี้ แล้วฉันจะเดินไปเดินมา คือว่าเดินเหมือนกับเดินจงกรม, เดินไปสุดทางโน้นพอสมควร แล้วก็วกกลับมาทางนี้พอสมควร, เดินกลับไปกลับมาผ่านหน้าคนที่ยืนเฝ้าอยู่. พอวาระสุดท้ายก็เดินมาถึงตรงที่คนเฝ้าอยู่พอดี แล้วท่านก็ตาย, ตายในอ้อมแขนรับของพระที่ยืนคอยทีอยู่.

นี้เป็นเรื่องที่แสดงให้เห็นว่า **อานาปานสตินั้นทำให้รู้เรื่องการหายใจ เรื่องชีวิต** เรื่องหายใจครั้งสุดท้ายอะไรได้ดีถึงอย่างนี้, เรียกว่าควบคุมอะไรได้มาก, **ควบคุมเรื่องเกี่ยวกับกายทั้งหมดทั้งสิ้นได้** เรื่องสัญชาตญาณไม่มาทำอะไรได้ ไม่มาทำให้กลัว ไม่มาทำให้ผิดพลาดอะไรได้.

แต่ว่าที่ดีที่สุด ของการศึกษาเรื่อง **กายานุปัสสนา** นี้ มันมีผลดีที่สุดตรงที่ว่า **จะไม่โง่จนถึงกับยึดถือว่า กายนี้เป็นตัวตน, หรือกายนี้เป็นของตน;** เพราะว่าท่านได้เที่ยวศึกษาไปจนทั่วถึงในเรื่องของกาย, เรื่อง **การปรุงแต่ง** ของกาย **คือลมหายใจ, เรื่องกิริยาอาการ** ที่ลมหายใจปรุงแต่งร่างกายอย่างไร มากน้อยอย่างไร ทั่วถึงดีหมด, **ก็เห็นแต่เป็นเรื่องธรรมชาติ** ธรรมชาติล้วน ๆ ของร่างกาย **ซึ่งประกอบอยู่ด้วยธาตุ ๔** แล้วก็หล่อเลี้ยงอยู่ด้วยลมหายใจ, ก็เลยรู้หมดทุกเรื่องเกี่ยวกับร่างกาย จนไม่เห็นว่าตรงไหนจะเป็นตัวตนได้, จนเห็นชัดว่า เกี่ยวกับร่างกายทั้งหมด **ไม่มีตรงไหนที่จะเป็นตัวตนหรือเป็นของตนได้** ท่านก็เลยถอนความยึดถือว่าตัวตนว่าของตนออกไปเสียได้หมดเลย ออกไปเสียได้หมดเลย ออกไปเสียได้หมดเลย. **นี่ผลเลิศประเสริฐของกายานุปัสสนา ทำให้เพิกถอนอุปาทาน ยึดถือว่าตัวตนของตนออกไปเสีย** จากร่างกาย หรือทุกอย่างที่เกี่ยวกับร่างกาย ได้หมด ไม่มีตัวตนอะไรที่ไหน ที่เกี่ยวกับร่างกาย เรียกว่าหมดปัญหาไปเรื่องหนึ่ง, คือเรื่องกาย ไม่มีส่วนที่จะหลงว่าเป็นตัวเป็นตน ไม่มีตัวไม่มีตนในเรื่องของร่างกาย.

นี้ก็เป็นอันว่า **สัญชาตญาณที่มันคอยจ้องที่จะให้มีอะไรเป็นตัวตน มันถูกตัดไปเสียส่วนใหญ่หนึ่งแล้ว** คือส่วนร่างกายนี้เลิกกันหมดหวังไป, ไม่โง่เหมือนเด็ก ๆ ที่แรกที่ว่าอะไรเกิดขึ้นนิดหนึ่งเกี่ยวกับร่างกายเกี่ยวกับทางกาย ก็ถือเป็นเรื่องของกายเป็นตัวตนของร่างกาย, แล้วก็ทำไปตามความต้องการของกายแล้วก็บำรุงบำเรอร่างกาย เหมือนกับที่คนแก่ ๆ ทั้งหลายก็ยังคงกระทำอยู่. ขอให้คิดดูให้ดี, **มันไม่มีการหลงบำรุงบำเรอร่างกายอีกต่อไป** เพราะเห็นว่าร่างกายนี้ มิใช่ของตน มิใช่ของตน, เพราะประสบความสำเร็จในการเจริญกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นอานาปานสติหมวดที่ ๑ มีอยู่ ๔ ข้ออย่างนี้. นี่เรียกว่าหมวดกาย, หมวดกายสำเร็จไป ควบคุมสัญชาตญาณได้เท่าไร, แล้วเลิกล้างสัญชาตญาณฝ่ายโง่เขลายึดถือได้เท่าไร, **พัฒนาสัญชาตญาณแห่งความฉลาด** ฝ่ายความฉลาด ฝ่ายโพธิ ให้เกิดขึ้นมาแทน ก็รู้ว่ามันไม่ใช่ตน ก็พร้อมที่จะทำให้ถูกต้องตามเรื่องราวของธรรมชาติต่อไป. นี่หมวดที่ ๑ **กายานุปัสสนาสติปัฏฐานอานาปานสติ มันพัฒนาสัญชาตญาณได้.**

สรุป อีกทีหนึ่งว่า มันควบคุมกาย ความเป็นไปของกาย สิ่งปรุงแต่งกายได้, **ก็เลยมีแต่ความถูกต้องของกาย;** แล้วอะไรที่จะควบคุมกาย เป็นปัจจัยแห่งกาย เป็นสังขารแห่งกาย มันก็จัดกระทำอย่างถูกต้อง มันก็ได้กายที่ดี. แล้วมันก็ **ไม่หลงเอากายนี้ว่าเป็นตัวตน** เพราะมันรู้ชัด ทั้งหมดทั้งสิ้น ทุกแง่ทุกมุม ทุกขั้นทุกตอน ว่าเป็นไปตามธรรมชาติของกาย ไม่ใช่ตัวตน, การที่ยึดถือเอาร่างกายเป็นตัวตนเป็นอันว่าหมดเลิกกัน ไม่ต้องมี.

หมวดที่ ๒ เวทนานุปัสสนา.

ทีนี้ ก็มาถึงหมวดที่ ๒ อานาปานสติ **หมวดที่ ๒ เรื่องเวทนา,** เรื่องเวทนา ถ้าเจริญเวทนานุปัสสนาอย่างที่ว่ามาแล้ว คือสรุปใจความว่า **ทำกายสังขารสงบรำงับ, มีสมาธิทางกาย มีปีติความพอใจทำสำเร็จ นี่เป็นสุขเวทนา.** ปีติก็เป็นสุขเวทนา ความสุขก็เป็นสุขเวทนา, รู้ชัดว่าสุขเวทนานี้เกิดขึ้นมาได้อย่างไร, เป็นสุขเวทนาชั้นเลิศ ไม่ใช่สุขเวทนาหลอกลวง. คนธรรมดารู้จักแต่เวทนาหลอกลวง, แล้วก็หลงใหลในเวทนาหลอกลวง. เรื่องอร่อยทางตา เรื่องอร่อยทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางผิวหนัง

ทางจิตใจ หลงในความเอร็ดอร่อยว่าสุขเวทนา, เวทนาเหล่านั้นเป็นเวทนาหลอกลวง, มันมีความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ความอะไรอยู่ในนั้นก็ไม่รู้สึก. แต่ถ้าว่า **เวทนาอันแท้จริงที่ไม่หลอกลวง** มากถึงอย่างนั้น เป็นความสุขพอจะเรียกว่าความสุขได้โดยไม่หลอกลวง **ก็คือเวทนาที่เกิดมาจากการกระทำสำเร็จในทางภาวนา คือทำกายให้ระงับจนมีสมาธิทางกาย,** มีปีติแท้จริง สุขแท้จริงเกิดขึ้น ซึ่งควรจะเรียกว่าสุขเวทนาที่แท้จริงและไม่หลอกลวง. นี่เป็นเรื่องสำคัญที่ว่า ได้เข้าถึงยอดสุดของสิ่งที่มนุษย์หลงใหลบูชา.

เอ้า, พูด **สรุปเสียใหม่ว่า** ในโลกนี้มนุษย์ทั้งหลายทั้งปวงบูชาสุขเวทนา; ถ้าไม่รู้ก็ไปบูชาสุขเวทนาที่หลอกลวง, ถ้าพอจะรู้บ้าง ก็บูชาสุขเวทนาที่ไม่หลอกลวง แต่แล้วมันก็เป็นเรื่องสุขเวทนา, **มนุษย์ทุกคนในโลกเป็นทาสของสุขเวทนา** ทำอะไร ๆ ทุกอย่างเพื่อสุขเวทนา ไม่รู้เวทนาที่หลอกลวง **ก็หลงไปในเวทนาที่หลอกลวง,** ถ้ารู้มันก็ดีไปไม่ต้องหลงในเวทนาที่หลอกลวง, **ที่เป็นปัญหาแก่คนทั่วไป** ก็หลงในเวทนาที่หลอกลวง ไม่ได้พอใจในความสุขที่แท้จริงเพราะไม่รู้จัก, **เพราะไม่รู้จักความสุขที่แท้จริง,** หลงในเวทนาที่หลอกลวงทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ด้วยก็ได้; แต่ส่วนใหญ่มันอยู่ที่ ๕ ทาง ข้างต้นจากรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะนี่ เพราะมันโง่มาแต่เกิด มีความรู้สึกพอใจในสิ่งเหล่านี้มาเรื่อย ๆ มันก็พอใจอยู่ตลอดเวลา ในรสของสุขเวทนา, ไม่รู้เลยว่า **สุขเวทนาชนิดหลอกลวงนี้มันเป็นเรื่องบ้าวูบเดียว,** บ้าวูบเดียวทั้งนั้น.

ช่วยจำคำว่าบ้าวูบเดียวไว้บ้าง, มัน **จะไปแก้ไขปัญหา ที่จะไม่หลงในความเพลิดเพลินอันหลอกลวง,** หรือสุขเวทนาชนิดที่หลอกลวงทางตา หู จมูก ลิ้น กาย มันเป็นเรื่องบ้าวูบเดียวทั้งนั้น มันจะมีค่าอะไรนักหนา. เดี๋ยวนี้มันไม่ใช่เรื่องบ้าวูบเดียว มันเป็น **สุขเวทนาที่แท้จริง เกิดมาจากสมาธิ ทำสมาธิได้สำเร็จ, เป็นปีติเกิดจากสมาธิ** เป็นสุขเกิดจากสมาธิ เรียกว่ามันได้เข้าถึงรสอันแท้จริงของเวทนา หรือสิ่งสูงสุด

ที่มนุษย์หลงกันนัก, ไม่มาหลงชนิดต่ำ ๆ โง่ ๆ ง่าย ๆ ของเด็ก ๆ, เข้าถึงสิ่งสูงสุดที่ผู้มีสติปัญญาจะเข้าถึงได้ ก็ไม่หลงในเวทนานั้น ๆ; แปลว่าความสุขก็มายุให้จิตใจกระโดดโลดเต้นไปตามไม่ได้ เรียกว่าความสุขชนิดไหนก็จะมาปรุงแต่งจิตใจให้ลิงโลด ให้กระโดดโลดเต้นไปไม่ได้ เพราะไม่หลงในเวทนา. นี่เวทนาอย่างไหนแต่ละอย่างละอย่าง ทางตาก็ได้ ทางหูก็ได้ ทางจมูกก็ได้ ทางลิ้นก็ได้ ทางผิวหนังก็ได้ ทางจิตใจก็ได้ มันไม่หลง. **นี้ไม่หลงในเวทนาเฉพาะอย่าง เพราะเจริญเวทนานุปัสสนา,** แล้วก็เพราะมันควบคุมได้ เพราะควบคุมได้ ควบคุมเวทนาได้ ก็ไม่มีโทษ **ไม่เกิดโทษจากเรื่องของเวทนาที่ปรุงแต่งติดต่อกันไป.**

อย่าลืมว่า **โดยหลักสำคัญ** สูงสุดที่สุด **เวทนาเกิดแล้วมันทำให้เกิดสัญญามั่นหมาย** ว่าสุขเวทนานั้นอย่างนั้น สุขเวทนานี้อย่างนี้, อย่างนี้ของผู้หญิง อย่างนี้ของผู้ชาย เรียกว่าสัญญา, เวทนาให้เกิดสัญญา. **เมื่อเกิดสัญญา** อย่างนี้แล้ว **มันก็ใคร่ครวญคิดนึกไปตามสัญญานั้น ๆ นี้เรียกว่าวิตก.** ระยะที่สำคัญที่สุดของเรื่องนี้มันมีอยู่ ๓ ระยะ คือ **เป็นเวทนาขึ้นมา, แล้วก็ปรุงสัญญาขึ้นมา, แล้วสัญญาก็ปรุงแต่งวิตก คือความคิดนึกขึ้นมา; นี้เป็นปฏิจจสมุปบาทตอนที่สำคัญที่สุดที่มันจะเกิดเรื่องเกิดทุกข์.**

ถ้าเจริญเวทนานุปัสสนามาอย่างถูกต้องแล้ว มันควบคุมได้, มันควบคุมได้ **เวทนาไม่เกิดสัญญา, สัญญาไม่เกิดวิตก, มันหยุดเสียได้ซึ่งเวทนา สัญญาและวิตก;** หยุดการปรุงแต่งได้ มันก็ไม่เกิดความคิดชนิดที่อยู่นอกเหนือการควบคุม **สัญชาตญาณจะไม่มาทำให้เกิดความคิดเลวร้ายได้อีกต่อไป;** [เพราะมันควบคุมได้อย่างนี้ ไม่หลงเอาเวทนาเป็นตัวตน. แม้ว่าจะรู้สึกเวทนาเอร็ดอร่อยพอใจอย่างไร ก็ไม่เกิดความคิดว่ากูเป็นผู้เสวยเวทนานั้น ๆ. หรือว่าจะเสวยทุกขเวทนาอันเลวร้ายเพียงไร ก็

ไม่เกิดความรู้สึกว่าตัวกูเสวยทุกขเวทนานั้น, **เพราะมารู้แจ้งโดยจริง ว่าเวทนานั้นคืออะไร ไม่ถือเอาเวทนาเป็นตัวตน.**

เมื่อไม่ถือเอาเวทนาเป็นตัวตน ก็นับว่าเกือบจะหมดปัญหา, เรื่องรูป เรื่องสัญญา เรื่องสังขาร เรื่องวิญญาณนั้นมันไม่ยั้วยวนมากเท่าเวทนา; โดยเฉพาะคือ **สุขเวทนา, สุขเวทนานี้มันยั่วยวนตัณหามากที่สุด.** เดี๋ยวนี้พูดกันเสียเลยในคราวเดียวกันว่า **ไม่ยึดขันธ์ ๕ ขันธ์ใดขันธ์หนึ่ง ว่าเป็นตัวตน เป็นหลักสำคัญในพุทธศาสนา.** อุบาสกอุบาสิกาท่องกันมากี่ร้อยครั้งกี่พันครั้งแล้ว มันก็ยังไม่รู้อะไร ว่า *สงฺขิตฺเตน ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา โดยสรุปแล้วเบญจขันธ์ที่มีอุปาทานประกอบอยู่นั้นเป็นตัวทุกข์* ก็ได้แต่ว่าเท่านั้นแหละ, **ไม่ได้รู้โดยประจักษ์ว่าเป็นตัวทุกข์อย่างไร,** แม้แต่พระเณรก็ว่าอย่างนั้นแหละ, อุบาสกอุบาสิกาก็ว่าอย่างนั้นแหละ มันก็เลยเป็นนกแก้วพูดจ้อกันไปอย่างนั้นว่า เบญจขันธ์ที่ประกอบด้วยอุปาทานเป็นทุกข์. เดี๋ยวนี้ **เรามาเอาเวทนาขันธ์เป็นหลักใหญ่ ว่าไม่มีเวทนาขันธ์ที่หลอกให้ยึดถือว่าเป็นตัวตน,** แต่ควรจะพูดให้หมดทั้ง ๕ ขันธ์ดีกว่า.

การเกิดของอุปาทานขันธ์.

ในบางคราวบางเวลาฟังให้ดี ฟังให้ดี ว่า **ในบางคราวบางเวลา เราพอใจสนใจอยู่แต่กับเรื่องของร่างกาย** ร่างกายมันทำอะไรได้ดี หรือถึงกับว่ามันจะเป็นสื่อของเวทนาได้ดีก็ตามใจ, ร่างกายนั้นแหละมันเป็นที่พอใจของคน ๆ นั้น ว่าเรามีร่างกายที่ดีที่สุด ที่วิเศษที่สุด สามารถในหน้าที่ที่สุด ทำกิจกรรมทางเพศได้ดีที่สุด อะไรก็ตาม, มันเป็นเรื่องของร่างกาย. แล้วก็ **พอใจว่าร่างกายนั้นแหละคือตัวกู,** ร่างกายที่ทำอะไรได้ตามความพอใจนั้นแหละ **เอาร่างกายเป็นตัวตน;** อย่างนี้ก็ยึดถือ **เอาร่างกายเป็นตัวตนสำหรับจะทำอะไร,** ถ้าจิตมันไปเอาอื่นเป็นตัวตน ร่างกายนี้ก็ถูกยึดถือ**ว่าของตน.** แต่ว่าในขณะเดียวกันถ้ามันยึดถือร่างกายนี้ว่าตัวตน ทำอะไรได้ตามที่ต้องการ มันก็ **จะเกิดความคิดซ้อนขึ้นมาว่า กูมีร่างกายของกู** ที่ได้อย่างใจกู; อย่างนี้เรียกว่า **เขาได้ยึดเอารูปขันธ์ว่าเป็นตัวตน ว่าเป็นของตน,** ยึดถือรูปขันธ์ว่าเป็นตัวตน ว่าเป็นของตน **นี้ในกรณีที่จิตมันหมกมุ่นอยู่แต่กับเรื่องของร่างกาย.**

ทีนี้ **คราวอื่น** กรณีอื่น มันไป **รู้สึกรุนแรงอยู่กับเรื่องของเวทนา :** สุข ทุกข์ อทุกขมสุข อะไรก็ตาม เป็นความรู้สึกที่มีความรุนแรงรู้สึกอยู่ในจิตใจ จนความรู้สึกอื่น ๆ ไม่อาจจะเกิดขึ้น มันก็โง่ ความรู้สึกเวทนา หรือผู้รู้สึกเวทนานี่หรือตัวเวทนาที่รู้สึกอยู่นี่ มันมีตัวตนเป็นผู้รู้สึกอยู่ในนั้น, อย่างนี้มัน **เอาเวทนาเป็นตัวตน,** โดยคิด**สั้น ๆ โง่ ๆ** ไม่ต้องรับผิดชอบอะไรว่า **ความรู้สึกได้นี่คือตัวตน,** มันก็ **ยึดถือเอาเวทนาเป็นตัวตน,** หรือจะยึดถือเอาว่า **เวทนาที่เอร็ดอร่อยเป็นเวทนาของตน** ก็มีตัวตนอยู่ในเวทนา, แล้วเอาความเอร็ดอร่อยจากเวทนาหรือรู้สึกอะไรก็ตาม **เป็นของของตน. ลืมเรื่องขันธ์อื่น ๆ หมด** จิตมันรู้สึกอยู่แต่เรื่องเวทนาขันธ์อย่างนี้ ในลักษณะอย่างนี้ก็เรียกว่าในขณะนั้น **ในขณะนั้นในกรณีนั้น บุคคลนั้นได้ยึดถือเอาเวทนาขันธ์ว่าเป็นตัวตน,** ยึดถือเอาเวทนาว่าเป็นตัวตน. **เวทนาเฉย ๆ มันก็กลายเป็นเวทนูปาทานขันธ์** ขึ้นมา; **เพียงแต่รู้สึกเป็นเวทนาเฉย ๆ เป็นเวทนาขันธ์.** แต่ถ้า **จิตโง่เข้าไปฝังตัวว่าในนั้นมีตัวตนผู้รู้สึก** และ **รู้สึกเป็นของตน** นี้ก็เรียกว่าเวทนาขันธ์นั้นได้ถูกยึดถือ ได้กระทำให้มีความหมายเป็นตัวตนขึ้นมา, **ก็เปลี่ยนชื่อเรียกว่าเวทนูปาทานขันธ์.** ก่อนนี้เป็นชื่อว่าเวทนาขันธ์เฉย ๆ เป็นความรู้สึกทางเวทนา. เดี๋ยวนี้มันกลาย **เป็นเวทนาขันธ์ที่ถูกอุปาทานเข้าไปยึดมั่น** โดยความ **เป็นตัวตนของตนก็เป็นทุกข์.** เวทนาขันธ์เฉย ๆ มันก็ไม่ทรมานอะไร แต่ **ถ้าเวทนาถูกยึดถือว่าเวทนาของตนแล้ว มันก็ทรมาน** ด้วยความรัก ด้วยความพอใจ, ด้วยความวิตกกังวล ด้วยอาลัยอาวรณ์. ทุกอย่างนี้เรียกว่ามัน **เป็นทุกข์ เพราะเวทนาขันธ์ถูกยึดถือว่าเป็นตัวตน.**

ทีนี้ในบางคราว ในบางกรณีอื่นอีก กำลังมีความรู้สึกทางสัญญา มั่นหมายอย่างนั้นอย่างนี้ : สัญญาว่าสุข สัญญาว่าทุกข์ สัญญาว่าได้ว่าเสียว่าแพ้ว่าชนะ, สัญญาว่าจะเป็นจะตายอะไรก็ตาม สัญญาว่าหญิงว่าชายอะไรก็ตาม, มีความสำคัญด้วยสัญญาหมายมั่นลงไป. ถ้าจิตมันมีสัญญาอย่างนี้ มันก็ยึดถือสัญญาซึ่งมีสิ่งที่รู้สึกอยู่นั้นว่าเป็นตัวตน ว่าในสัญญามีตัวตนสำหรับจะรู้สึกสัญญา, แล้วก็มีสัญญาเหล่านั้นเป็นสัญญาของตัวตน ผู้รู้สึกอย่างนั้น. ถ้าความคิดมันเดินอยู่ในลักษณะอย่างนี้ ก็เรียกว่าผู้นั้น กำลังยึดถือสัญญาขันธ์ว่าเป็นตัวตน สัญญาขันธ์ก็กลายเป็นสัญญูปาทานขันธ์ไป, มันพร้อมกันไม่ได้มันคนละทีเสมอ.

ทีนี้ ในกรณีอื่น เวลาอื่น จิตมันกำลังคิด ๆ ๆ คิดอย่างนั้นคิดอย่างนี้ คิดดีคิดชั่ว, คิดไม่ชั่วไม่ดีอะไรก็ตาม, คิด ๆ ๆ. เมื่อมีความคิดเกิดขึ้น ความโง่มันก็สอดขึ้นมาว่ามีตัวผู้คิด ก็ยึดถือเป็นตัวผู้คิด มีอยู่ในความคิด, แล้วเป็นความคิดของตัวผู้นั้น; อย่างนี้เรียกว่าบุคคลนั้น ในขณะนั้นในเวลานั้น ได้ยึดถือเอาสังขาร-ขันธ์ว่าเป็นตัวตน ก็เกิดเป็นสังขารูปาทานขันธ์ขึ้นมา คือสังขารขันธ์ที่ถูกยึดถือโดยความเป็นตัวตนเสียแล้ว มันก็เป็นทุกข์.

ทีนี้อันสุดท้าย วิญญาณรู้แจ้ง ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เมื่อใดมีความรู้แจ้งใน ๖ ทางนี้ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณ์ กำลังรู้แจ้ง, มันก็เห็นเป็นที่น่าอัศจรรย์ในความรู้แจ้ง มันรู้แจ้งได้อย่างประหลาด, มันต้องมีของพิเศษประหลาดเป็นกายสิทธิ์เป็นศักดิ์สิทธิ์ ก็ยึดถือเป็นตัวตนในวิญญาณ ที่ทำความรู้แจ้งต่อรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณ์, ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, ว่าเป็นตัวตน. นี่เรียกว่า ในกรณีนั้น ผู้นั้น ได้ยึดถือเอาวิญญาณขันธ์ว่าเป็นตัวตน, แล้ววิญญาณ-ขันธ์เฉย ๆ ก็กลายเป็นวิญญาณูปาทานขันธ์ ขึ้นมา.

เราท่องกันอยู่หลายหนแล้ว กลัวว่าจะจับตัวจริงของมันไม่ได้ ว่ามันหมายความว่าอย่างไรว่า *สงฺขิตเตน ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา*—โดยสรุปขันธ์ ๕ ที่ประกอบอยู่ด้วย*อุปาทานเป็นตัวทุกข์*, *เสยฺยถีทํ*—อะไรบ้างเล่า, *รูปูปาทานกฺขนฺโธ เวทนูปาทานกฺขนฺโธ สญฺญูปาทานกฺขนฺโธ สงฺขารูปาทานกฺขนฺโธ วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธ*, กลัวจะไม่รู้จักอุปาทา-นักขันโธ ๕ อย่าง แต่ละอย่างนี้ว่ามันเป็นอย่างไร.

ฉะนั้น ศึกษาเรื่องขันธ์ ๕ ให้เข้าใจ จะรู้พุทธศาสนาได้โดยง่าย ว่าเรามีร่างกายชีวิตจิตใจ ที่แบ่งหน้าที่ออกไปเป็นหน้าที่ใหญ่ ๆ ๕ อย่าง : สำหรับ *กาย* ทำทางรูป, *เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ* นี้ ทำทางจิตใจ, แล้วก็ ทำกันคนละที ไม่อาจจะทำทีเดียวพร้อมกันทั้ง ๔ อย่าง ๕ อย่าง. เมื่อกำลังทำหน้าที่อย่างใดอยู่ จิตมันโง่ไปยึดถือหมายมั่นเป็นมีตัวผู้ทำ สมมติด้วยความโง่ขึ้นมาในใจยึดถือความโง่ขึ้นมาในใจ ว่ามีตัวผู้ทำ นั่นแหละ คือ ยึดถือว่าตัวตน แล้วทำ ก็ทำเอาเป็นของตน มันก็ยึดถือว่าของตน. ฉะนั้น เบญจขันธ์ ทั้ง ๕ ขันธ์แต่ละขันธ์ ๆ จึงมีโอกาสที่จะถูกยึดถือว่าเป็นตัวตนหรือเป็นของของตนได้เท่ากันทั้ง ๕ ขันธ์ และทั้งตนและของตน ได้ทั้ง ๕ ขันธ์. เดี๋ยวนี้ เราไม่รู้เราก็ควบคุมมันไม่ได้; เพราะว่าสัญชาตญาณที่มีแรงมาก มันคอยแต่จะคิดอย่างโง่ ๆ ไปตามสัญชาตญาณ ที่ไม่ได้รับการอบรม. ถ้ามาอบรมเรื่องอนิจจังทุกขังอนัตตาให้เพียงพอ สัญชาตญาณก็เป็นสัญชาตญาณโพธิ, ไม่เป็นสัญชาตญาณกิเลส. สัญชาตญาณกิเลสที่ยังโง่ ที่จะยึดถือเอาเป็นตัวตนของตน เปลี่ยนมาเป็นสัญชาตญาณโพธิ มันรู้แจ้งว่า ไม่ใช่ของตน ก็ไม่เกิดความยึดถือว่าของตน.

ประโยชน์ของการเจริญเวทนานุปัสสนา.

นี่การรู้เรื่องเวทนาอย่างถูกต้องนี้ มันป้องกันไม่ให้เกิดความยึดถือว่าตัวตนในสิ่งที่มีความยั่วยวนให้ยึดถือมากที่สุด ในบรรดาขันธ์ทั้ง ๕ นั้น. **ขันธ์ที่จะยั่วยวนให้เกิดความยึดถือว่าตัวตนมากที่สุดนั้น คือเวทนานั่นเอง,** คือเวทนาขันธ์นั่นเอง ฉะนั้น **หลักธรรมะที่สำคัญ สูตรที่สำคัญ ๆ จึงยกเอาเวทนามาเป็นเรื่องการยึดถือว่าตัวตนว่าของตน** มีอยู่ทั่วไป ; เพราะว่าเรื่องเวทนามันสำคัญมาก มันมีกำลังมาก มันมีความยั่วยวนให้ยึดถือมาก. เดี๋ยวนี้ **เรามารู้ความจริงของมันเสียแล้ว ก็ไม่ยึดถือเอาเวทนาว่าเป็นตัวตนของตนด้วยสัญชาตญาณโง่ ๆ นั้นอีกต่อไป.**

ขอให้รีบพัฒนาให้สัญชาตญาณโง่ ๆ นั้น หมดฤทธิ์หมดอำนาจไป, **กลายเป็นสัญชาตญาณแห่งโพธิ** รู้สึบต่อมาจากสัญชาตญาณโง่ ๆ อย่างตรงกันข้าม, **มันก็ไม่มีความยึดถือว่าตัวตนของตนในเวทนานั้น.** นี่คือ **เวทนานุปัสสนา** สามารถ**พัฒนาสัญชาตญาณแห่งกิเลส ให้เป็นสัญชาตญาณแห่งโพธิขึ้นมา,** แล้ว **เพิกถอนเสียซึ่งความยึดมั่นถือมั่นว่าตัวตนได้,** ทำนองเดียวกับที่กายานุปัสสนา มันทำให้เพิกถอนการยึดถือกายว่าตัวตนเสียได้. **เวทนานุปัสสนามันก็ทำให้เพิกถอน** การยึดถือว่าตัวตนของตนในเวทนาได้, **แล้วมันเนื่องกันเวทนาให้เกิดสัญญา,** สังขาร, วิตก, มันเป็นสังขาร **ถ้าควบคุมเวทนาได้มันก็ไม่ยึดถือสัญญาขันธ์** และ **วิตก** คือ **สังขารขันธ์ว่าเป็นตัวตนได้อีกด้วย.**

นี่ประโยชน์ของการที่เจริญเวทนานุปัสสนา **รู้จักเวทนาโดยเป็นจริง** ตามที่เป็นจริง **ว่าเป็นสิ่งที่ปรุงแต่งจิตคือวิตก,** แล้วก็ **ทอนกำลังมันเสีย** ให้เห็นว่า**เวทนาสักแต่ว่าเวทนา ไม่มีตัวตน** อันสำคัญอะไร. ความคิดมันก็จะไม่เกิดขึ้นอย่างโง่เขลา เพราะว่าเวทนาคือปีติและสุขนั้นถูกพิจารณาเห็นเสียแล้ว, ว่า **มันเช่นนั้นเอง,**

ตามธรรมชาติอย่างนั้นเอง, มัน **ไม่เป็นตัวตน ไม่เป็นของตน.** นี่ประโยชน์ของเวทนานุปัสสนา ควบคุมกำลังของสัญชาตญาณกิเลสได้, ยกเอาสัญชาตญาณแห่งโพธิขึ้นมาแทน เป็นการพัฒนาสัญชาตญาณอย่างดีที่สุด ; เพราะว่าสิ่งที่มนุษย์ทั้งโลก ทั้งเทวโลกด้วยก็ได้ที่ยังมีความรู้สึกในเวทนาแล้ว มันก็บูชาเวทนากันทั้งนั้น. พูดอย่างนี้มันอาจจะเป็นปรมัตถ์มากเกินไปสำหรับคนโง่, คนโง่อาจจะบูชาเงินทอง ข้าวของ ลูกเมีย บุตรภรรยา ปัจจัยอะไรต่าง ๆ. แต่ว่าลืมไปว่าทั้งหมดนั้น มันเพื่อสุขเวทนาของกู มีเงินมีทอง มีข้าว มีของ มีเกียรติยศ มีอำนาจวาสนา **มีอะไร ๆ ก็ตามล้วนแต่เพื่อเวทนาเป็นสุขของกู,** รวมความแล้วมันก็คือ **บูชาเวทนาเป็นสุขของกู.** แต่นี้ **เรามารู้ความจริง** ว่า โอ้, นี้มันหลอกลวงนี่ **ก็ไม่บูชาเวทนาชนิดนั้นอีกต่อไป, ก็เป็นสัญชาต-ญาณที่เป็นโพธิขึ้นมา** สำหรับที่จะควบคุมชีวิตจิตใจนี้, ไม่ให้ไปหลงใหลในเวทนาชนิดนั้น.

หมวดที่ ๓ จิตตานุปัสสนา.

เอ้า, ทีนี้ก็มาถึงหมวดจิต, **จิตตานุปัสสนา รู้จักจิตทุกชนิดที่จะปรุงแต่งขึ้นมาได้อย่างไรจากเวทนา.** เวทนาปรุงแต่งจิต ปรุงแต่งขึ้นมาได้กี่อย่างกี่ชนิด กี่สิบอย่าง กี่สิบชนิดก็ตาม, จิตอย่างนั้น จิตอย่างนี้ จิตอย่างโน้น จนกระทั่งถึงว่าไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า, **มันก็เป็นสักว่าจิตที่เวทนาปรุงขึ้นมา ไม่ใช่ตัวตน. จิตตานุปัสสนานี้เมื่อฝึกดีแล้วบังคับจิตได้ตามต้องการ :** *อภิปฺปโมทยํ —ทำให้จิตบันเทิง, สมาทหํ —ทำให้จิตตั้งมั่น, วิโมจยํ —ทำจิตให้ปล่อยวาง.* คือว่า **สามารถจะบังคับให้จิตบันเทิงพอใจก็ได้, บังคับให้จิตหยุดตั้งมั่น** อย่างเดียวก็ได้, **บังคับจิตให้ปล่อย** ปล่อยสิ่งที่ยึดถือหลงใหลเสียก็ได้, มันมีอยู่สามอย่าง ที่สำคัญที่สุด ที่ว่า **ถ้าทำได้ ก็เป็นการบังคับจิตได้ : ให้จิตบันเทิง** ให้จิต **ตั้งมั่น** ให้จิต **ปล่อยวาง.** จิตเปลี่ยนไปได้กี่ชนิดกี่ร้อยชนิดก็ตามเถิด, **ก็รวมอยู่ที่ว่า ถ้าจะบังคับกันก็บังคับให้มันบันเทิง** คือเป็นสุข

แล้วก็ **ตั้งมั่น** อยู่ ไม่ต้องเป็นสุขเป็นทุกข์, แล้วก็ให้ **ปล่อยวาง** สิ่งที่ยึดมั่นถือมั่นว่าตัวตนนั้นเสีย. **ถ้าบังคับจิตได้อย่างนี้ มันคือบังคับสัญชาตญาณอย่างที่สุดแล้ว;** เพราะว่าที่จะไปหลงใหล มันก็เพราะอำนาจของสัญชาตญาณที่ไม่ได้พัฒนา. **เมื่อพัฒนาแล้ว มันก็หลงใหลไม่ได้, จิตดำรงอยู่ในความถูกต้อง** จิตมันจะเป็นไปในทางที่ให้เกิดโทษ เกิดทุกข์เกิดอะไรไม่ได้อีกต่อไป, จะดำรงอยู่แต่ในความถูกต้อง เพราะว่าสามารถบังคับจิตได้.

นี่ **ถ้าปฏิบัติถูกต้องมาตั้งแต่กายานุปัสสนา เวทนานุปัสสนา** ซึ่งพูดถึงเรื่องเวทนาเป็นเครื่องปรุงแต่งจิต มาได้อย่างดีแล้ว **ก็บังคับจิตได้** บังคบจิตได้ บังคับจิตให้เป็นไปแต่ในทางที่ถูกต้องได้ **ก็ไม่มีปัญหา.** จิตพลิกแพลงได้กี่ร้อยชนิดก็ตามใจ, เดี๋ยวนี้บังคับได้ ให้อยู่แต่ในลักษณะที่ถูกต้องที่ควรจะเป็น คือ **จิตตั้งมั่นหรือจิตปล่อยวาง,** หรืออย่างเลวที่สุด ก็ให้พอใจอยู่ในความถูกต้องของจิต อย่างนี้มันก็ยังดี, แล้วก็ว่า **ตั้งมั่น คือไม่หวั่นไหวไปตามอำนาจการปรุงแต่ง,** แล้วก็ **ปล่อยวาง** เสีย, อะไร ๆ ไม่ยึดถือให้เป็นตัวตนหรือเป็นของตน **ก็เป็นจิตที่หมดปัญหา.** นี้เรียกว่าพัฒนาจนมีความรู้มีอำนาจเหนือจิต, จิตที่พัฒนาแล้วอย่างนี้ มีอำนาจเหนือจิตที่ไม่ได้รับการพัฒนา.

ถ้าพูดให้ตรงกว่านี้ ฟังให้ดี ๆ ก็จะพูดว่า จิตที่หมดปัญหา **จะเกิดขึ้นมาได้แต่จิตที่ถูกต้อง,** จะเกิดปรากฏขึ้นมาในห้วงแห่งความรู้สึกคิดนึกแต่ **จิตที่พัฒนาแล้ว** ที่ถูกต้องแล้ว. **จิตที่โง่เขลาที่เป็นไปตามสัญชาตญาณอย่างต่ำ** อย่างสัตว์นั้น **เกิดไม่ได้อีกต่อไป;** อย่างนี้เราเรียกกันเสียใหม่ว่า **เป็นนายเหนือจิต** มันเป็นคำพูดโดยสมมติ, มันจะเอาจิตไหนมาเป็นนายเหนือจิตไหน ? มันก็ไม่ใช่ข้อเท็จจริงของธรรมชาติ, ข้อเท็จจริงของธรรมชาติ. เดี๋ยวนี้มันก็ควบคุมได้ว่า ให้เกิดแต่จิตชนิดที่มันถูกต้อง จิตที่เลวร้าย

ทุกชนิด ไม่อาจจะเกิดขึ้น, อย่างนี้เรียกว่าเป็นนายเหนือจิต สามารถจะให้เกิดได้ แต่จิตที่มีประโยชน์ ; **เมื่อมีอำนาจเหนือจิตอย่างนี้ก็คือมีอำนาจเหนือสัญชาตญาณ** คือจิตที่ไม่ได้รับการพัฒนา มีสัญชาตญาณที่ไม่ได้รบการพัฒนา. **จิตที่พัฒนาแล้วคอยควบคุมให้มีแต่ความถูกต้อง,** จิตเลวร้ายตามสัญชาตญาณ ก็ไม่มีโอกาสที่จะแสดงบทบาท.

ประโยชน์ของจิตตานุปัสสนา.

ผลดีในที่สุดก็มีว่า **แม้ว่าจิตนี้จะน่ามหัศจรรย์** ดูเป็นของน่ามหัศจรรย์กายสิทธิ์ศักดิ์สิทธิ์เหลือประมาณอธิบายไม่ได้ ก็ไม่ใช่ตัวตนอยู่นั่นเอง. **จิตนี้สักแต่ว่าจิต,** เป็นธาตุชนิดหนึ่ง **เรียกว่าวิญญาณธาตุ ได้รับสิ่งแวดล้อมปรุงแต่งมาดี มันก็เป็นมาดี, ถ้าไม่ได้รับการปรุงแต่งแวดล้อมที่ดี มันก็เลวร้าย.** จิตที่ไม่ได้รับการอบรมให้ดี เป็นสิ่งเลวร้ายกว่าสิ่งใดหมด, เป็นศัตรูอันร้ายกาจยิ่งกว่าสิ่งใดหมด คือจิตที่ไม่ได้รับการอบรม. **ถ้าได้รับการอบรมดีแล้ว จิตนั้นจะเป็นมิตรที่ดีที่สุด** เป็นเพื่อนที่ดีที่สุด, มีประโยชน์ที่สุด ; ดังนั้นท่านจึงสอนให้อบรมจิต. แต่ **แม้ว่าจิตมันจะทำอะไรได้มาก** อย่างนี้ น่ามหัศจรรย์อย่างนี้ **ก็ยังมิใช่ตัวตน มันสักว่าจิต,** เป็นธาตุตามธรรมชาติชนิดหนึ่ง : ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุอากาศ ธาตุวิญญาณ, **ธาตุวิญญาณนั่นแหละคือธาตุจิต, มันเป็นเพียงธาตุตามธรรมชาติชนิดหนึ่ง.** ถ้าฝึกจิตตานุปัสสนาได้ดีแล้ว ก็จะเห็นได้ว่า แม้แต่สิ่งที่เรียกว่า **จิตอันน่ามหัศจรรย์ที่สุดนั้นก็ยังมิใช่ตัวตน,** มิใช่ตัวตน, ก็ได้รับผลดีในข้อที่ว่า **สัญชาตญาณแห่งความมีตัวตนนั่นน่ะ ถูกทำลายแหลกลาญไปอีกขั้นหนึ่ง** อีกขั้นหนึ่ง คือขั้นจิต.

หมวดที่ ๔ ธัมมานุปัสสนา.

นี้เหลือขั้นสุดท้ายขั้นที่ ๔ คือขั้นธัมมานุปัสสนา เห็นธรรมะคือธรรมชาติ. อยากจะพูดโดยหลักที่ชอบพูดง่าย ๆ ว่า ธรรมะคือธรรมชาติ, ธรรมะคือกฎของธรรมชาติ, ธรรมะคือหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ, ธรรมะคือผลที่เกิดจากหน้าที่ที่ถูกต้องตามกฎธรรมชาติ; ทั้งหมดนั้นเป็นสักว่าธรรมชาติ ไม่มีอะไรจะเป็นตัวตนได้ มันก็จะไม่เกิดความคิดโง่เขลาว่าเป็นตัวตน เป็นขั้นสุดท้าย. แม้ในสิ่งที่ละเอียดที่สุด ประเสริฐที่สุด ประณีตที่สุด ยั่วยวนให้ยึดถือที่สุด มันก็ไม่เกิดความยึดถือว่าตัวตนในสิ่งใด ๆ.

ผลของการเจริญธัมมานุปัสสนา.

จิตพัฒนาโดยธัมมานุปัสสนาถึงที่สุดแล้ว ควบคุมจิตได้ ไม่วิปลาสในเรื่องของไตรลักษณ์. สัญชาตญาณโง่เขลาเดิม ๆ นั้น มันจะมีความคิดวิปลาสในเรื่องของ *ไตรลักษณ์ คือเรื่องอนิจจัง เรื่องทุกขัง เรื่องอนัตตา.* จิตที่ไม่ได้พัฒนา หรือ สัญชาตญาณที่ไม่ได้พัฒนา มันจะมีความวิปลาสไปเห็นเป็นนิจจัง สุขัง อัตตา เสีย, มันไปเห็นเป็นของเที่ยง ของสุข และอัตตา. ถ้าพัฒนาเป็นอย่างดีแล้วไม่เป็นอย่างนั้น, จะเห็นชัดในความเป็นอนิจจังของธรรมชาติเหล่านั้น, ทุกขังคือน่าเกลียด เปลี่ยนแปลง แล้วก็ทนทุกข์ แล้วถือเอาเป็นตัวตนไม่ได้, ความคิดเรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาก็ถูกต้อง เพราะเจริญธัมมานุปัสสนาอยู่เป็นประจำ.

เมื่อทำได้อย่างนี้ มันก็มีผลต่อไปถึงกับว่า ควบคุมการเกิดอุปาทานได้ไม่ให้เกิด, ถ้าเห็นอนิจจังทุกขังอนัตตาอยู่ มันเกิดอุปาทานว่าตัวตนไม่ได้, หรือจะเกิด อุปาทานอย่างอื่น ๆ เช่น กามุปาทาน—*ยึดถือในกาม*, ทิฏฐุปาทาน—*ยึดถือในความคิดเห็นของตน*, สีลัพพัตตุปาทาน—*ยึดถือในวัตรปฏิบัติของตน* ก็มีไม่ได้. มองเห็นเป็นธรรมชาติ ตามธรรมชาติ ตามกฎของธรรมชาติ ก็ไม่ยึดถือเอาเป็นตัวตน; เป็นอันว่า ตัวตนละเอียดชนิดไหน ลึกซึ้งประณีตเท่าไร ก็ไม่อาจจะเกิดขึ้นในบุคคลผู้เจริญธัมมานุปัสสนาอยู่. คนโง่เหล่านั้นไม่มีปัญญาในส่วนนี้ มันก็ไปยึดเอาของธรรมชาติมาเป็นของตน; นี่พูดโดยอุปมาว่า ถ้าเราโง่ ใครก็ตามถ้าโง่ ก็ไปเอาของธรรมชาติ ตามธรรมชาติมาเป็นตัวกู มาเป็นของกู. นี้มันเป็นการปล้น เป็นการขโมย เหลือประมาณที่ว่ามันจะเลวร้าย, ได้ปล้นเอาธรรมชาติ, ตระบัดของผู้อื่นมาเป็นของตน, อย่างนี้มันเลวร้ายที่สุด. แต่ถ้าเจริญธัมมานุปัสสนาแล้วมันมีไม่ได้ ก็เลยเรียกว่า พัฒนาสัญชาตญาณ เลื่อนตัวตนได้ดีถึงที่สุด เพราะธัมมานุปัสสนาอันเป็นสติปัฏฐานข้อที่ ๔ อย่างนี้.

ประโยชน์ของการเจริญสติปัฏฐาน ๔.

ฉะนั้นขอให้ท่านทั้งหลายทุกคน มองเห็นประโยชน์ของการเจริญสติปัฏฐานทั้ง ๔. ว่าสามารถพัฒนาสัญชาตญาณได้อย่างไร : กายานุปัสสนาพัฒนาในส่วนไหน, เวทนานุปัสสนาพัฒนาในส่วนไหน, จิตตานุปัสสนาพัฒนาในส่วนไหน, ธัมมานุปัสสนาพัฒนาในส่วนไหน, ก็จะรู้เอาเอง เห็นได้เอง โดยไม่ต้องถามใคร.

เป็นอันว่า อาตมาได้ชี้ให้เห็นว่า จะพัฒนาสัญชาตญาณโดยอาศัยสติปัฏฐานทั้ง ๔ นั้นทำได้อย่างไร แล้วจะมีผลอะไรเกิดขึ้น เป็นเค้าโครงสังเขปย่อ ๆ, ไปศึกษาใคร่ครวญต่อไป ให้เห็นละเอียด ถูกต้อง ชัดเจนสิ้นเชิง. สรุปความว่าเป็นการพัฒนาสัญชาตญาณ ด้วยอานาปานสติ ซึ่งเป็นระบบสติปัฏฐาน ๔ ที่รัดกุม ไม่พื้นเผือ, เหมือนกับเรื่องสติปัฏฐานที่มาในสูตรอื่น ๆ. แต่ก็พอจะพูดได้ว่า ทุกสูตรก็

มุ่งหมายจะกำจัดความยึดถือว่าตัวตน ด้วยกันทั้งนั้น ; **แต่มันมักชักจะพื้นเฝือ ; เช่นในมหาสติปัฏฐานสูตรนั้น อาตมาไม่แนะนำ มันยาวเกินไป** เพียงแต่เอามาอ่านก็ตั้ง ๓—๔ ชั่วโมง. เดี๋ยวนี้มันมีสั้น ๆ อย่างนี้, แล้ว *พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสสอนอย่างนี้ ตรัสว่าตถาคตก็บรรลุสัมมาสัมโพธิญาณด้วยอานาปานสติภาวนา* อย่างนี้, **เราก็ควรจะเอาอย่าง,** เอามาใช้ในการพัฒนาสัญชาตญาณ ละจากสัญชาตญาณแห่งกิเลส มากลายเป็นสัญชาตญาณแห่งโพธิ, แล้วมันก็ง่าย ๆ ๆ สะดวกดายในการที่จะเดินไปตามทางธรรม, **สำเร็จประโยชน์เป็นผู้บังคับสัญชาตญาณได้.**

ต่อไปนี้มันก็มีแต่ความถูกต้อง, เราต้องการจะทำอะไรที่ควรทำมันก็ทำได้ ; **ไม่อยากจะโลภมันก็ละได้, ไม่อยากจะโกรธมันก็ละได้, ไม่อยากจะโง่** จะสะเพร่าจะหลงมันก็ละได้, มันมีผลดีอย่างนั้น.

เมื่อเจริญอานาปานสติอย่างเพียงพอแล้ว คนเราก็มีสติเพียงพอ, มีปัญญาเพียงพอ, มีสัมปชัญญะเพียงพอ, มีสมาธิเพียงพอ. นี่หลักการใหญ่ซึ่งจะต้องรู้ไว้ ว่าในการที่จะปฏิบัติถูกต้องทันแก่เวลา ต้องมีธรรมะ ๔ อย่าง คือ **สติ สัมปชัญญะ สมาธิ** และ **ปัญญา.** ถ้าเจริญอานาปานสติอย่างครบถ้วน อย่างที่ว่ามาแล้ว ๔ อย่างนี้มันจะสมบูรณ์ที่สุด : **ธรรมเป็นอุปการะแห่งความสำเร็จ ๔ อย่าง** คือ **สติ สัมปชัญญะ สมาธิ ปัญญา.** เมื่อเรา **ฝึกอานาปานสติเพียงพอแล้ว เราก็มีปัญญาเรื่องไตรลักษณ์, เรื่องไตรลักษณ์ เรื่องอิทัปปัจจยตาสมบูรณ์** มีปัญญาเตรียมไว้เป็นทุน เป็นเดิมพันอยู่ตลอดเวลา.

พอเรื่องอะไรเกิดขึ้น ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อะไรเกิดขึ้น **สติก็ไปเอาปัญญามา, สติระลึกได้คือระลึกถึงปัญญา** ที่ว่ามีอยู่อย่างไร เหมือนกับมันไปเอามา, ไปเอาปัญญามา **เผชิญหน้ากับเหตุการณ์. ปัญญาความรู้อย่างถูกต้องนั้นมายืนคุม**

เชิงอยู่ ในขณะที่มันมีเรื่องทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อย่างใดเมื่อไร มันเป็นสัมปชัญญะ, ปัญญาที่สติไปเอามาให้**ยืนควบคุมสถานการณ์นี้**เรียกว่าสัมปชัญญะ. **สัมปชัญญะก็ทำหน้าที่เรื่อยไป รู้สึกตัวทั่วพร้อมอยู่เรื่อยไป.** จัดการกับสิ่งที่จะมายั่วให้เกิดกิเลสได้, ถ้ากำลังน้อยมันไม่พอ **มีสมาธิที่ฝึกไว้ดีแล้วในอานาปานสติ, สมาธิมันก็เพิ่มกำลังให้แก่สัมปชัญญะ** สัมปชัญญะก็ตัดปัญหาได้ ตัดกิเลสได้.

นี่รู้ไว้เถอะว่า **การเจริญอานาปานสตินั้นมันสร้าง**ไว้มากมาย **ที่จำเป็น ๔ ประการ** คือ **สติ** อย่างหนึ่ง **สัมปชัญญะ** อย่างหนึ่ง **สมาธิ** อย่างหนึ่ง **ปัญญา** อย่างหนึ่ง, ๔ อย่างนี้ที่จะทำให้เราควบคุมตัวเองได้. ขออภัย **ยกตัวอย่าง** เมื่อครูจะบันดาลโทสะตีเด็กเกินขนาดอย่างนี้ ; **ถ้ามีสติ สัมปชัญญะ สมาธิ ปัญญาแล้ว** ระงับได้ ควบคุมได้. สติมันระลึกถึงความถูกต้องที่เป็นปัญญาเอามาเป็นสัมปชัญญะควบคุมตัวอยู่ มันก็ทำไม่ลง, มันทำไปไม่ได้, ถ้ากำลังใจไม่เข้มแข็งพอ ก็เพิ่มความเข้มแข็งให้พอ มันก็บังคับตัวเองได้. นี้ **การทำอะไรที่มันรุนแรง มันผิดพลาด มัน**เสียหาย มันก็ไม่เกิดขึ้น ; นี่ขอให้มองเห็นตัวอย่างแม้แต่เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ อย่างนี้.

ทีนี้เรื่องที่มันใหญ่กว่านั้นมันก็อย่างเดียวกันทำนองเดียวกัน, **ถ้าปัญญาสะสมไว้มากพอ, สติขนเอามาคุมสถานการณ์** ยืนอยู่ **เป็นสัมปชัญญะ, แล้วเพิ่มกำลังสมาธิลงไปในสัมปชัญญะ มันก็ตัดปัญหาหรือกิเลส** ที่จะเกิดขึ้น หรือเกิดขึ้นแล้วในกรณีนั้น ๆ **ให้สูญสิ้นไป.**

นี่คือ **ผลประเสริฐวิเศษของการพัฒนาสัญชาตญาณ ;** เราจะมีธรรมะ ๔ ประการนั้นอย่างเพียงพอ **มีสติ สัมปชัญญะ สมาธิ ปัญญาอย่างเพียงพอด้วยแล้วเราจะสามารถใช้ธรรมะ ๔ ประการนี้** สติ สัมปชัญญะ สมาธิ ปัญญา นี้ได้อย่างคล่องแคล่วด้วย. **เรามีมันอย่างเพียงพอด้วย, เราจะใช้มันได้อย่างคล่องแคล่วด้วย, มัน**

เลย **กลายเป็นมีชีวิตชนิดที่ไม่โง่** ไม่หลับ ไม่หลง, แต่ว่าตื่นอยู่ รู้สึกอยู่ด้วยปัญญา. **เป็นชีวิตที่สามารถควบคุมสัญชาตญาณฝ่ายต่ำได้อย่างเด็ดขาด** สมตามความปรารถนา; โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็จะไม่ไปหลง หลงใหลในเรื่องต่าง ๆ ในโลกนี้ ซึ่งเป็นเพียงความบ้าวูบเดียว. ขออย่าต้องพูดคำที่มันโสกโดกหยาบคายมากไปกว่านี้เลย, พูดว่าเรื่องทางตา หู จมูก ลิ้น กายอะไรเหล่านั้น แม้จะสนุกสนานเอร็ดอร่อยเพียงไร มันก็เป็นเรื่องบ้าวูบเดียว. ถ้าว่า **ควบคุมสัญชาตญาณอันนี้ไม่ได้ มันก็ไปบูชาเรื่องบ้าวูบเดียว, แล้วก็วินาศกันไปตามความพอใจ.**

เอาละ, เป็นอันว่า การบรรยายในวันนี้ พูดถึง **การควบคุมสัญชาตญาณโดยใช้หลักอานาปานสติ.** ขอให้ท่านทั้งหลาย **ฟื้นฟูความรู้ความจำเรื่องอานาปานสติขึ้นมาศึกษาใคร่ครวญ, และถ้าปฏิบัติได้ก็ยิ่งดี,** แล้วจะมองเห็นว่ามันจะควบคุมสัญชาตญาณนี้ได้อย่างไร. **ความเป็นพุทธบริษัทก็จะมีสมบูรณ์ขึ้นมา** ความเป็นมนุษย์มันก็จะถูกต้องขึ้นมา **แล้วเราก็หมดปัญหา,** อยู่เหนือโลก เหนือปัญหาคือเหนือโลก, แล้ววิมุตติคือหลุดพ้นไปจากปัญหา อยู่เหนือปัญหาก็คือโลกุตตระ คืออยู่เหนือโลก. เพราะฉะนั้น เรื่อง **วิมุตติ** ก็ดี เรื่อง **โลกุตตระ** ก็ดี **ก็อยู่ในกำมือ ที่จะทำได้.**

หวังว่า **ท่านทั้งหลาย จะไปใคร่ครวญดูให้เห็นความจริงข้อนี้แล้วใช้ให้เป็นประโยชน์ยิ่ง ๆ ขึ้น** แล้วมีความสุข ความสงบเย็น สมควรแก่อัตภาพของพุทธบริษัทอยู่ทุกทิพาราตรีกาลเทอญ ฯ.

ขอยุติการบรรยายในวันนี้ เปิดโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย ได้สวดบทพระธรรมคณสาธยายส่งเสริมกำลังจิตให้มีมากขึ้น ในการที่จะประพฤติปฏิบัติตามธรรมะนั้น ๆ สืบต่อไป ในบัดนี้.

— ๙ —

๑ มีนาคม ๒๕๒๙

การพัฒนาสัญชาตญาณโดยอุปการธรรม.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาคมาฆบูชา เป็นครั้งที่ ๙ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าวในชุด *ธรรมะกับสัญชาตญาณ* ต่อไปตามเดิม เพราะมันยังไม่จบ แต่มีหัวข้อย่อยเฉพาะในวันนี้ว่า **การพัฒนาสัญชาตญาณ โดยอุปการธรรม.**

[ทบทวน.]

ในครั้งที่แล้วมา ได้กล่าวถึง **การพัฒนาสัญชาตญาณโดยธรรมที่เป็นคู่ปรับโดยเฉพาะ คือสติปัฏฐานทั้ง ๔,** สติปัฏฐานทั้ง ๔ มุ่งหมายที่จะกำจัดอุปาทาน ความยึดมั่นว่าตนว่าของตน **อันจะมีในกาย** ก็ดี **ในเวทนา** ก็ดี **ในจิต** ก็ดี **ในธรรม** ก็ดี, ไม่เกิดตัวตนในธรรมทั้ง ๔ นี้แล้ว ก็เป็นอันว่า หมดปัญหา.

แต่เดี๋ยวนี้ **โดยหลักอันแท้จริงนั้น** ธรรมะมีอยู่เป็นสองประเภท คือ **ธรรมะที่เป็นหัวหน้า** หมวดหนึ่งพวกหนึ่ง, และ **ธรรมะที่เป็นอุปกรณ์ คือช่วยเหลือสนับสนุน** อีกพวกหนึ่ง. ถ้าได้ทำหน้าที่ทั้งสองพวก มันก็จะง่ายเข้าเร็วเข้า เป็นต้น; ดังนั้น เราก็จะได้กล่าวถึงการใช้ธรรมะในหมวดอุปกรณ์กันต่อไป ในการร่วมมือกันกับธรรมะหลัก เพื่อจะกำจัดเสียซึ่งสัญชาตญาณแห่งตัวตน.

ธรรมะหมวดอุปกรณ์ เหล่านี้ก็ได้แก่ *สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ พละ ๕ อินทรีย์ ๕ โพชฌงค์ ๗ มรรคมีองค์ ๘*, ท่านที่เคยฟังเคยเล่าเรียนมาแล้ว ก็จะมองเห็นได้ทันทีว่า **เป็นการใช้ธรรมะที่เรียกว่า โพธิปักขิยธรรม** ๓๗ นั่นเอง. **สติปัฏฐาน ๔** หมวดแรกนั้น เอามา **เป็นธรรมะหลัก** สำหรับจะ **เป็นการกำจด**โดยตรง เปรียบเสมือนทัพหลวง, และขอให้เข้าใจไว้ว่า ไม่ว่าในกรณีไหน ที่จะเป็นการทำลายกิเลสกันแล้ว ท่านก็วางหลักไว้ ให้ใช้สติปัฏฐาน ๔ โดยเฉพาะเป็นหลักทั้งนั้นเลย, ธรรมะนอกนั้น **ก็ใช้เป็นอุปกรณ์.** ทีนี้ **ธรรมที่ใช้เป็นอุปกรณ์เหลืออยู่** ได้แก่พวก**ปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ มรรคมีองค์ ๘.**

บางคนอาจจะไม่เข้าใจ บางคนอาจจะไม่เชื่อ ว่าทำไมมาลดเกียรติลดศักดิ์ศรีของธรรมะเหล่านี้มาเป็นธรรมะอุปกรณ์; ถ้าท่านพิจารณาดูให้ดีก็จะเห็นว่า **ธรรมะสติปัฏฐาน ๔ นั้นเป็นธรรมะหลัก** เป็นธรรมะลึกซึ้ง เข้มแข็งสูงสุด; เพราะว่า **จะนำออกเสียซึ่งความยึดถือว่าตัวตน, สำคัญที่ตรงนั้น ถ้านำออกเสียได้จากความยึดถือว่าตัวตน กิเลสทั้งหลายที่เนื่องด้วยตัวตนด้วยของตน มันก็ไม่เกิด.** ในที่นี้ก็เหมือนกัน คือว่าเรามุ่งหมายจะทำลายสัญชาตญาณหลัก หรือสัญชาตญาณแม่, แม่บทคือสัญชาตญาณแห่งตัวตนนั่นแหละเสีย เป็นจุดใหญ่ เป็นจุดสำคัญ เป็นจุดศูนย์กลาง. ครั้น **ทำลายสัญชาตญาณแห่งความมีตัวตน คือตัวกู–ของกูเสียแล้ว** สัญชาตญาณ**ลูกน้อง** ซึ่งเกิดจากสัญชาตญาณแม่นั้น **มันก็ถูกทำลายไปเอง.**

ไม่มีสัญชาตญาณแห่งตัวตนแล้ว **สัญชาตญาณแห่งการกินอาหาร** คือจะตะกละมัวเมาในอาหาร **มัน ก็ลดไป, สัญชาตญาณแห่งการสืบพันธุ์ก็ลดไป** เพราะมันไม่มีสัญชาตญาณตัวตน ที่เป็นเจ้าของเรื่องที่จะสืบพันธุ์. **สัญชาตญาณแห่งความกลัว** ก็ลดไป, สัญชาตญาณ **แห่งการต่อสู้** หนีภัยมันก็ลดไป, **การรักตนการเห็นแก่ตน** มันก็ลดไป, **การพัฒนาตนด้วยกิเลส** มันก็ลดไป, **การบำเรอตน** มันก็ลดไป, **การอวดดี**อวดตนมัน **ก็ลดไป;** เพราะว่า **สัญชาตญาณหลักที่เป็นแกนกลาง คือความมีตัวตนนั้นมันลดไป.** ข้อนี้ขอให้เข้าใจให้ดี ๆ มันเป็นหลักทั่วไป ซึ่งจะต้องใช้ตลอดกาล; **ปัญหาใหญ่มันอยู่ที่มีตัวตน,** ยึดถือเป็นตัวตน ยึดถือเป็นของตน, แล้วก็เกิดกิเลสเกิดความทุกข์. **ถ้าความยึดถือว่าตัวตนหมดไป** มันก็ไม่รู้จะยึดถืออะไร, มันก็ไม่มีการยึดถือ, ไม่มีกิเลส, **มันก็ไม่มีความทุกข์.** มันเหมือนกับขั้วรวมของสิ่งที่เป็นพวง, **ถ้าเราตัดที่ขั้วได้ สิ่งที่เนื่องอยู่ในพวงนั้น** ทุก ๆ สาย มัน **ก็พลอยถูกตัดด้วย.** นี่เรียกว่า มุ่งหมายจะ **กำจัดสัญชาตญาณแห่งตัวตน ซึ่งเป็นแม่บทนั้นกันเสียก่อน,** แล้วมัน **ก็ง่ายในการที่จะควบคุมสัญชาตญาณเล็ก ๆ** หรือมันก็จะพลอยหายไปด้วยกัน.

เอ้า, ทีนี้จะตัดโดยตรง ด้วยธรรมะหมวดที่สำคัญที่สุด ที่ออกหน้าที่สุด จนถึงกับจะกล่าวได้ว่า **หลักธรรมะสำคัญที่สุดในพุทธศาสนาก็คือสติปัฏฐาน ๔ สำหรับจะตัดปัญหาโดยตรง,** นอกนั้นก็เป็นเครื่องช่วยเป็นอุปกรณ์. เสมือนหนึ่งกับว่ากองทัพใหญ่กองทัพมหาศาล มันต้องมีกองทัพหลวง, **กองหลวงซึ่งเป็นกองประธาน,** แล้วมันก็ *มีกองหน้า มีกองหลัง, กองระวังซ้าย กองระวังขวา ข้างบนข้างล่าง* หรือ *กองเสบียง* กองอะไรต่าง ๆ อีกมากมาย, ล้วนแต่ *จะต้องทำการสัมพันธ์กับกองใหญ่กองกลาง* คือกองหลวง. **ฉะนั้น เดี๋ยวนี้เราก็มีหลักสติปัฏฐาน ๔ ทำหน้าที่อย่างทัพหลวง**อย่างในการบรรยายครั้งที่แล้วมา.

ทีนี้ก็จะได้บรรยายหมวดที่จะเข้าร่วมมือกันเป็นลำดับไป ; ขอให้ทำความเข้าใจให้ดี ๆ มิฉะนั้นจะงง ๆ หรือจะไม่แจ่มกระจ่างพื้นเผือ, **ว่าโดยหลักทั่วไป ก็ใช้สติปัฏฐาน ๔ ปฏิบัติอยู่เป็นประจำ,** โดยเฉพาะตามแนวแห่งอานาปานสติ ๔ ก็ได้กล่าวชี้ให้เห็นแล้วว่า ข้อไหนกำจัดอย่างไร, สติปัฏฐานข้อไหนกำจัดสัญชาตญาณแห่งตัวตนอย่างไร, ตามหน้าที่ตามลำดับ.

[เริ่มการบรรยายในครั้งนี้.]

ธรรมอุปกรณ์หมวดปธาน ๔.

ทีนี้ก็มาถึง **การที่จะใช้หลักธรรมะร่วมมือ.** หลักธรรมะหมวดแรกที่มาถึงเข้า ก็คือ **สัมมัปปธาน ๔** หรือที่เรียกสั้น ๆ ว่าปธาน, ปธาน ๔ ใน ๔ ข้อนั้น.

ข้อที่ ๑ ก็เรียกว่า **สังวรปธาน เพียรในการปิดกั้น ;** นี้ก็หมายความว่า **ปิดกั้นป้องกันการเกิดแห่งตัวกู คือตัวตน** นั่นแหละ, อุปาทานแห่งตัวตนจะเกิดขึ้นมาได้จากอะไร ก็เพียรระวังปิดกั้นการเกิด, ก็เป็นที่รู้กันอยู่แล้วว่า **อุปาทานนี้มันก็เกิดจากตัณหา**—ตัณหาก็เกิดจากเวทนา—เวทนาเกิดจากผัสสะ, **รู้เค้าเงื่อนอย่างนี้ดีแล้ว ก็มีการป้องกันตั้งแต่ผัสสะ** ตั้งแต่เวทนา ตั้งแต่ตัณหามาไม่ปรุงแต่งเป็นตัวกู—ของกูขึ้นนี้อย่างหนึ่ง.

ข้อที่ ๒ เรียกว่า **ปหานปธาน—พากเพียรในการละเสีย** ก็หมายความว่า **ละตัวกูที่เกิดแล้ว หรือกำลังเกิดอยู่.** คำว่าละตัวกูที่เกิดแล้วนี้ฟังดูก็แปลก มันก็หมายความว่า **ป้องกันได้แล้ว ละไปได้แล้ว** ในความหมายเดียวกัน, เป็นตัวตนที่ละได้แล้ว. แต่โดยเฉพาะนั้น มันก็ **ละตัวตนที่กำลังเกิดอยู่** ซึ่งโดยที่แท้มันก็เนื่อง ๆ กันเป็นสาย.

ปธานความเพียร **ข้อที่ ๓ คือภาวนาปธาน—พากเพียรที่จะทำให้เกิดขึ้น,** *ทำอะไรให้เกิดขึ้น ในที่นี้ก็ได้แก่การทำให้ความว่างจากตัวตนเกิดขึ้น,* **ความว่างที่เรียกว่าสุญญตา** ที่ไม่เกิด **ที่ยังไม่เคยเกิด** คือไม่มีความรู้เรื่องสุญญตา, **ก็ทำให้รู้เรื่องสุญญตา,** แล้วก็ **พยายามดำเนินชีวิต** เรียกว่าระวังการเป็นไปในชีวิตแต่ละวันนั้น **ให้ประกอบอยู่ด้วยสุญญตาคือว่างจากตัวตนและของตน,** *ตามรอยพระพุทธเจ้าที่ท่านตรัสว่าตถาคตอยู่ด้วยสุญญตาวิหาร. เราไม่เคยมีความว่าง ไม่เคยมีจิตที่ว่าง ก็ทำให้มีขึ้น,* **มองเห็นสิ่งทั้งปวงเป็นของว่างจากตัวตนและของตน.** ถ้ามองเห็นสิ่งทั้งปวงเป็นของว่างจากตัวตนและของตนอย่างนี้แล้ว จิตมันก็ไม่รู้จะยึดถืออะไร เมื่อมันไม่ยึดถืออะไรได้ มันก็อยู่ด้วยความว่าง **ถ้าไม่เคยว่าง** อย่างนี้ **ก็พยายามทำให้มันมีขึ้นมา,** พยายามทำให้มันมีขึ้นมา.

ทีนี้ **ข้อที่ ๔ อนุรักขนาปธาน—เพียรรักษา,** คือเคยทำให้ว่างได้เท่าไรก็**รักษาไว้ให้ยังคงว่างอยู่ตลอดไป,** เรียกว่า **รักษาสุญญตาที่เกิดขึ้นแล้ว ให้ยังมีอยู่ต่อไป ;** นี่เป็นความเพียร ๔ ข้อ ซึ่งจะต้องประพฤติปฏิบัติเป็นการช่วยแรงสติปัฏฐานทั้ง ๔ ในการที่จะทำลายสัญชาตญาณแห่งตัวตน.

สรุปสั้น ๆ ว่า **ความเพียรข้อที่ ๑ ป้องกันการเกิดแห่งตัวกู—ของกู. ความเพียรข้อที่ ๒ ละตัวกู—ของกู.** ที่เกิดแล้วหรือกำลังเกิดอยู่. ข้อที่ ๔ การทำให้เจริญ เรียกสั้น ๆ ว่า **การทำให้เจริญคือทำสุญญตาให้เกิดขึ้น,** แล้วข้อที่ ๔ รักษาพากเพียรในการรักษา รักษาสุญญตาที่เกิดขึ้นแล้ว. จำหัวข้อสั้น ๆ ไว้ให้ดี ๆ เป็นภาษาไทยก็ได้ : **ระวังไม่ให้ตัวกูเกิดขึ้น,** แล้ว **ละตัวกูที่เกิดอยู่หรือเกิดแล้ว,** เกิดขึ้นมาแล้วคือกำลังเกิดอยู่แล้ว. ทีนี้ **เจริญสุญญตาให้เกิดขึ้น,** แล้วก็ **รักษาสุญญตาที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญงอกงามต่อไป.** เมื่อใช้ความเพียร ๔ อย่างนี้ ก็ลองคิดดู จะเห็นได้ว่าการพยายามกำจัดตัวตน ความรู้สึกว่าตัวตนนั้น มันก็ยิ่งรัดรุมรอบตัวรอบด้านมากเข้า.

หมวดอิทธิบาท ๔.

เอ้า, ทีนี้ก็จะดูถึงหมวดถัดไป คือ **หมวดอิทธิบาท ๔** อิทธิบาท ๔ ก็เป็นที่รู้จักกันดี เด็ก ๆ ก็มักจะรู้แล้วเดี๋ยวนี้ เพราะในโรงเรียนก็สอนกันมาก อิทธิบาท ๔. **อิทธิ** แปลว่า *ความสำเร็จ,* **บาท** แปลว่า *รากฐาน,* **อิทธิบาท** แปลว่า *รากฐานแห่งความสำเร็จ ก็คือเหตุปัจจัยแห่งความสำเร็จ.* ถ้าทำอะไร **ทำด้วยอิทธิบาท ๔ ก็มีความสำเร็จ;** *อย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า แม้จะดำรงชีวิตอยู่ถึงอายุกัปป์เต็มที่ ก็ทำได้ด้วยอิทธิบาท ๔.* ทีนี้ก็ดูทีละข้อ ๆ ว่า อิทธิบาททั้ง ๔ แต่ละข้อ ๆ จะมาช่วยสนับสนุนในการละตัวตน ละสัญชาตญาณแห่งตัวตนได้อย่างไร.

ข้อที่ ๑ ฉันทะ ต้องพอใจอย่างยิ่งในความว่างจากตัวตน เห็นแล้วว่าการมีตัวตนมันเป็นความเสียหายเท่าไร, เห็นความว่างจากตัวตนเป็นคุณเป็นประโยชน์เป็นความสงบสุขสักเท่าไร, **ก็เกิดฉันทะความพอใจในการที่จะมีความว่างจากตัวตน.**

ทีนี้ **ข้อที่ ๒** ของอิทธิบาท คือ **วิริยะ ก็พากเพียร**—พากเพียร—**พากเพียรละตัวตน, พากเพียรทอนอำนาจแห่งตัวตน, พากเพียรเปลี่ยนกระแสแห่งตัวตน** ก็คือพากเพียรต่อสู้กับตัวตนนั่นแหละอย่างเต็มที่; เมื่อมีหลักการที่จะละตัวตนอย่างไรแล้ว ก็พากเพียรที่จะดำเนินหลักการอันนั้นอย่างเต็มที่.

ข้อที่ ๓ คือ **จิตตะ** ก็ได้แก่ **การหมายมั่นที่จะทำอย่างนั้น, ผูกใฝ่ที่จะทำอย่างนั้น, ก็เอาใจใส่อย่างยิ่งในการทำ ทำอย่างนั้น** เรียกว่าจิตตะ, มีลักษณะเป็นสมาธิในการทำอย่างนั้น.

ข้อที่ ๔ ก็คือ **วิมังสา ก็พิจารณาหาเหตุผลในการสนับสนุนการทำอย่างนั้น,** พิจารณา **ให้รู้จัก** ทุกสิ่งที่มันเกี่ยวกับความสำเร็จนั้น, พิจารณาถึง **ต้นเหตุ**

ของสิ่งที่จะต้องละนั้น, แล้วก็ **หาความรู้เกี่ยวกับการละนั้น,** และ **วิธีการที่จะทำการละนั้นอยู่เสมอ,** นี่เรียกว่า **วิมังสา ใคร่ครวญอยู่ทุกอย่าง ทุกแง่ทุกมุม ในการที่จะทำกิจกรรมอันนั้นให้สำเร็จ.**

สรุป ความว่า ใช้อิทธิบาททั้ง ๔ **คือพอใจที่จะละตัวตน พากเพียรที่จะละตัวตน ผูกใฝ่เอาใจใส่ในการละตัวตน** แล้วใช้ปัญญา **พิจารณาหาเหตุผลวิธีการในการละตัวตน** ครบอิทธิบาท ๔ การละตัวตนก็เป็นไปได้โดยง่าย.

หมวดอินทรีย์และพละ.

เอ้า, ทีนี้ต่อไปหมวด **อินทรีย์** หมวด **พละ** อินทรีย์ ๕, พละ ๕ คือ*สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา;* เรียกชื่อว่าพละก็มี, เรียกชื่อว่าอินทรีย์ก็มี, **เรียกชื่อว่าพละ** แปลว่า **กำลัง** คือมัน **ทำหน้าที่ใช้กำลังในการต่อสู้กับสิ่งที่เป็นข้าศึก.** ครั้นชนะข้าศึกแล้ว มันก็เป็นใหญ่ ก็เป็นใหญ่ คือเมื่อใช้กำลังต่อสู้กับข้าศึกเรียกว่าพละทั้ง ๕, **ครั้น ชนะข้าศึกแล้วเป็นใหญ่ขึ้นมาในหน้าที่นั้น ๆ ก็เรียกว่าอินทรีย์.**

ข้อที่ ๑ คือ สัทธาต่อสู้กับข้าศึก คืออสัทธา มันมีข้าศึกของสัทธา คืออสัทธา, คือความไม่มีสัทธา ก็ต่อสู้ด้วยสัทธาเอาชนะได้.

ข้อที่ ๒ วิริยะมีข้าศึกคือความเกียจคร้าน ความเกียจคร้าน **ความอ่อนเพลีย ความอ่อนแอ ความไม่กล้าหาญ เป็นต้น ก็มีวิริยะต่อสู้ เอาชนะความเกลียดคร้านได้ แล้ว วิริยะก็โผล่ขึ้นมา** เป็นใหญ่เป็นโต ขจัดความไม่ขยันออกไปเสียให้หมด.

ข้อที่ ๓ เรียกว่า **สติ มีกำลังทำลายคู่ปรปักษ์** คือความหลงลืม, มุฏฐสติ—แปลว่าหลงลืม มีสติหลงลืม ฟั่นเฟือนหลงลืมไม่มีสติอันมั่นคง ก็**ใช้สติทำลายความหลงลืมนี้เสียได้**, แล้วสติก็โผล่ขึ้นมาเป็นเจ้าเป็นนาย ควบคุมเหตุการณ์ทั้งหลายได้.

ข้อที่ ๔ สมาธิ สมาธิมีข้าศึกคือความฟุ้งซ่าน ความที่จิตไม่เป็นอันเดียวในอารมณ์นั้น ๆ, ก็ทำให้เป็นอันเดียวในอารมณ์นั้น ๆ. มีคำจำกัดความที่แยบคายสำหรับคำว่าสมาธิ มีคำจำกัดความว่า **เอกัคคตาจิตที่มีนิพพานเป็นอารมณ์ ;** สมาธิในความหมายอย่างนี้จะต้องมีกันตลอดเวลา **มุ่งหมายต่อพระนิพพาน, ต่อการบรรลุนิพพานเป็นอารมณ์** เป็นอารมณ์ เป็นอารมณ์, ไม่ใช่ว่าจะฝากไว้หลายสิบชาติ เป็นอารมณ์กันที่นี่และเดี๋ยวนี้, มุ่งมั่นอยู่. นี้ถ้าไม่มีสมาธิอย่างนี้ มันก็ไม่เดินไป มันหยุดชะงักเสียบ้าง, มันเลี้ยวออกนอกทางเสียบ้าง, มีสมาธิโดยความหมายสูงสุด คือเอกัคคตาจิต จิตมีอารมณ์เดียว, **มีอารมณ์เดียวนั้นคือนิพพาน,** เป็นอารมณ์เดียว จึงเรียกว่า เอกัคคตาจิตที่มีพระนิพพานเป็นอารมณ์. **เมื่อมีสมาธิเป็นกำลัง ก็กำจัดความฟุ้งซ่าน** วิเขปะหรืออะไรก็ตาม ที่เป็นความฟุ้งซ่านทั้งหลาย ออกไปเสียได้, แล้วสมาธิก็โผล่ขึ้นมาเป็นเจ้าเป็นนาย เรียกว่าเป็นอินทรีย์.

ข้อที่ ๕ คือ**ปัญญา มีคู่ปรปักษ์คือความโง่ ความหลง อวิชชา อัญญาณะ ทุปัญญา** แล้วแต่จะเรียกเถอะ คือมัน**ไม่มีปัญญา,** มีปัญญาน้อยมีปัญญาทราม อะไรเป็นข้าศึก, ก็**ใช้ปัญญานี้กำจัดข้าศึกเหล่านั้นเสีย,** ให้ปัญญาได้มีโอกาสโผล่ขึ้นมาเป็นเจ้าเป็นนาย เป็นใหญ่เป็นโตในกิจการนี้ เรียกว่าอินทรีย์.

สรุปสั้น ๆ ว่า **สัทธาพละกำจัดความไม่มีสัทธาเสียได้**แล้ว ก็**กลายเป็นสัทธาอินทรีย์** เรียกว่าสัทธินทรีย์. **วิริยพละกำจัดความเกียจคร้าน** เหนื่อยหน่ายอ่อนเพลียเสียได้แล้ว ก็**กลายเป็นวิริยินทรีย์,** วิริยินทรีย์เป็นแม่ทัพใหญ่ ๆ ส่วนที่จะ

ทำความพากเพียร. **สติพละกำจัดความหลงลืม** เสียได้แล้ว ก็**กลายเป็นสตินทรีย์ อินทรีย์คือสติ** ก็ทำหน้าที่ระลึก. **สมาธิกำจัดความฟุ้งซ่าน** เป็นต้นเสียได้แล้ว **ก็เกิดเป็นสมาธินทรีย์,** สมาธิพละกำจัดความไม่เป็นสมาธิหรือความฟุ้งซ่านเสียได้แล้ว ก็กลายเป็นสมาธินทรีย์ เป็นใหญ่เป็นโตสำคัญเฉียบขาด ในการที่จะทำหน้าที่ของสมาธิ. **ปัญญาพละกำจัดสิ่งที่ไม่ใช่ปัญญา** หรือตรงกันข้ามกับปัญญา ออกไปหมดสิ้นแล้ว **ก็กลายเป็นปัญญินทรีย์,** ปัญญินทรีย์เป็นใหญ่เป็นโตทำหน้าที่ของปัญญา ; โดยเฉพาะที่มันเกี่ยวข้องกันก็ว่า **สติเป็นอิสระ**ในการที่ **จะระลึกเอาปัญญาที่มีอยู่มาทำเป็นสัมปชัญญะ**ต่อหน้าอารมณ์ต่อหน้าเหตุการณ์, **แล้วก็มีกำลังสมาธิเพิ่ม** กำลังสัมปชัญญะ ; สัมพันธ์กันอยู่อย่างนี้ ก็เลยมีพละ ๕, **หรืออินทรีย์ ๕** ในการที่จะพัฒนาสัญชาตญาณ.

หมวดโพชฌงค์ ๗.

ทีนี้ก็มาถึง **หมวดโพชฌงค์ ๗** ที่จะพัฒนาการละสัญชาตญาณอันเป็นข้าศึกให้เกิดเป็นสัญชาตญาณฝ่ายโพธิ. โพชฌงค์ ๗ ก็คงจะเคยจำกันได้ ได้ยินกันมาแล้ว *โพชฌะ* ก็แปลว่า *ตรัสรู้, คำเดียวกับโพธิ. องคะ* แปลว่า *องค์, โพชฌงค์* ก็แปลว่า *องค์แห่งการตรัสรู้ หรือองค์แห่งโพธิ.* **ธรรมะหมวดนี้สัมพันธ์กันโดยตลอด** ถ้าเข้าใจดีแล้ว จะเห็นว่าสัมพันธ์กันโดยตลอด, แล้วก็มีลักษณะที่ต้องมีครบทั้ง ๗ องค์ด้วย แล้วก็สัมพันธ์กันด้วย, ไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่ จึงจะเรียกว่าเป็นโพชฌงค์ขึ้นมา.

ข้อที่ ๑ เรียกว่า **สติ** สติโพชฌงค์ สติสัมโพชฌงค์, เรียกสั้น ๆ ว่า **สติ**นี่ก็คือ **ความระลึกได้รอบคอบ** ทั่วถึงในธรรม. ธรรมไหนเป็นหัวหน้าอย่างไร เหมือนที่กล่าวแล้ว, ธรรมไหนเป็นอุปกรณ์อย่างไร ก็ระลึก **ระลึกมาได้หมด** ธรรมไหน

จะทำหน้าที่อย่างไร, ธรรมไหนเป็นเหตุเป็นผลของกันอย่างไร, ก็ระลึกได้ทั่วถึงในธรรมที่เกี่ยวข้องกันทั้งหมด. **นี่ระลึกถึงธรรมทั้งปวง** รู้จักธรรมทั้งปวง; เหมือนกับว่าเรารู้จักสิ่งทุกสิ่งที่มีอยู่ในบ้านเรือนของเรา เราจึงสามารถหยิบสิ่งที่ควรจะใช้ในกรณีไหนมาได้ทันท่วงที. เรารู้อยู่ว่ามีดอยู่ที่ไหน, พร้าอยู่ที่ไหน, เสื่ออยู่ที่ไหน, หมอนอยู่ที่ไหน, อะไรอยู่ที่ไหน, กี่อย่าง ๆ ในบ้านเรือน. **เรารู้ ๆ ๆ หมด** รู้จักหมด **เราก็สามารถที่จะหยิบมาใช้ได้ทันท่วงที.** บางทีมืด ๆ ก็ยังหยิบได้ เพราะมันรู้จักได้ระลึกได้หมด; นี่เรียกว่ามีสติระลึกในธรรมทั้งปวงอย่างคล่องแคล่ว เรียกว่า **สติโพชฌงค์.**

ทีนี้ ข้อที่ ๒ ธัมมวิจยะ เดี๋ยวนี้เขาชอบพูดกันว่าวิจัย วิจัย ธัมมวิจยะ, มันก็คือเลือกนั่นเอง, เลือกเอาอันที่เหมาะว่าในกรณีนี้จะใช้ธรรมะข้อไหน, จะสติปัฏฐาน ๔ ข้อไหน, หรือว่าจะธรรมเป็นอุปกรณ์ข้อไหน, **เลือกใช้ได้ทันท่วงที** สำเร็จประโยชน์ทันท่วงที, เหมาะสมแก่เรื่องเหมาะสมแก่กรณีและทุก ๆ กรณี. เปรียบเหมือนว่าเรามีเครื่องใช้ไม้สอยอยู่ในบ้านในเรือนทุกอย่าง สารพัดอย่าง กี่สิบอย่างกี่ร้อยอย่าง, แล้วก็ **เลือกเอามาใช้ทีละอย่างตามเหตุการณ์** ที่เกิดขึ้น อย่างเหมาะสมแก่กรณี ก็เรียกว่าธัมมวิจยะ.

ทีนี้ ข้อที่ ๓ เรียกว่า **วิริยะ** ความพากเพียรทำ ทำการใช้นั่นแหละ; ครั้นเมื่อตกลงว่าใช้อะไร ใช้อย่างไรแล้ว มันก็พากเพียรที่ทำการใช้ ในหน้าที่กรณีนั้น ๆ ให้ลุล่วงไป. คำว่า **วิริยะ นี้ มีความหมายคาบเกี่ยวกันอยู่สองความหมาย** คือ **พากเพียรด้วย, กล้าหาญด้วย** ถ้าไม่กล้าหาญมันพากเพียรไปไม่ได้. ฉะนั้น วิริยะจึงให้มีความหมาย **เป็นพากเพียรด้วย กล้าหาญด้วย** ก็แปลว่าเป็นการใช้กำลังอย่างเหมาะสมแก่กรณีทุกขั้นตอน ตามลำดับกัน, ติดต่อกันไป ติดต่อกันไป, **ติดต่อกันไปอย่างไม่ขาดตอน,** **นี้เป็นลักษณะของวิริยะสัมโพชฌงค์.**

ข้อที่ ๔ เรียกว่า **ปีติความพอใจ** จะเรียกว่า **ความอิ่มใจ** ก็ได้, **ความชื่นอกชื่นใจ** อะไรก็ได้ เรียกว่าปีติ; ต้องมีปีติหล่อเลี้ยงการกระทำอยู่ตลอดเวลา. เช่นว่าใช้ความเพียรอย่างแรงกล้านี้ ความเพียรนั้นไม่ท้อแท้ ไม่ท้อถอย ไม่ซูบซีด; เพราะว่า **มีปีติพอใจ หรือฉันทะพอใจ, พอใจว่าได้กระทำถูกต้องแล้ว** แล้วกระทำกำลังเดินไปตามลำดับแล้ว ก็พอใจ มีความอิ่มใจ จะพูดให้จำง่าย ๆ ก็ว่า **ทำงานไปพลางเป็นสุขไปพลาง,** ทำงานไปพลางสนุกไปพลาง, **พอใจในการกระทำนั้นไปด้วยตลอดเวลา.** นี้ก็ลองเปรียบเทียบดูเถิดว่า ถ้างานไหนมันไม่พอใจมันฝืนทำแล้วก็มันเหมือนกับจะตาย, เหมือนกับจะตกนรกทั้งเป็น. **ถ้างานไหนทำด้วยความพอใจ** แล้วมันก็สนุกอย่างยิ่ง, แม้จะเหน็ดเหนื่อยเท่าไร จะลำบากยากเย็นเท่าไร, มันก็พอใจ มันก็ทำสนุกไป, จึงจำเป็นที่จะต้องมีสิ่งที่เรียกว่าปีติหล่อเลี้ยง, นี่เรียกว่า **ปีติสัมโพชฌงค์** หล่อเลี้ยงให้ชุ่มชื่น มีความพอใจในการกระทำอยู่ตลอดเวลา มันจึงนั่งทำงานได้หามรุ่งหามค่ำ, **จะเรียกว่าความเพลิดเพลินก็ได้;** แต่ความเพลิดเพลินมันมักจะไปในทางกิเลส, อย่างนี้เรียกว่าความพอใจดีกว่า, ประกอบอยู่ด้วยธรรม คือความถูกต้องในสิ่งที่ตนกระทำ ก็มีธรรมะที่เป็นปีติ เรียกว่าธรรมปีติหล่อเลี้ยง; มิฉะนั้นมันจะเป็นเรื่องของกิเลสปีติ, ถ้า **เป็นกิเลสปีติแล้ว ก็ใช้ไม่ได้,** แล้วมันเดินกันคนละทาง, กิเลสปีติกับธรรมะปีตินี้มันเดินกันคนละทาง. **เรามีธรรมปีติ** หล่อเลี้ยงการกระทำตลอดเวลา.

ทีนี้ก็มาถึง **ข้อ ๕** เรียกว่า **ปัสสัทธิ** ปัสสัทธิคำนี้แปลว่า **สงบระงับ;** เมื่อทำมาด้วยความปีติตลอดเวลา ก็หมายความว่า มันไม่มีการบกพร่องท้อแท้ถอยหลังอะไร เรื่องที่กระทำนั้นมันก็เข้ารูปเข้ารอย, มันสงบรำงับ. ทีแรกมันทึ่งตึงตัง มันทึ่งตึงตัง มันยังไม่เข้ารูปเข้ารอย; เหมือนจะเดินเรือจะขับรถจะอะไรก็ตาม แรกออกมันยังทึ่งตึงตัง, พอมันเข้ารูปเข้ารอยแล้ว มันก็เรียบไปหมด. **นี่ ปัสสัทธิ** ตัวหนังสือแปลว่า **สงบรำงับ; แต่กิริยาอาการก็คือมันเข้ารูป,** ถ้ามันไม่เข้ารูปมันสงบระงับไม่ได้ มัน

เอะอะตึงตังอยู่นั่นแหละ. เดี๋ยวนี้ได้ทำมาอย่างดีตามลำดับที่กล่าวแล้ว มัน ก็เข้ารูป, มันก็สงบรำงับ มันก็เคลื่อนไปสู่จุดหมายอย่างแน่วแน่ อย่างสงบเงียบ อย่างเรียบร้อยที่สุด ก็เรียกว่าบัสสัทธิ.

ก็มาถึงโพชฌงค์ ข้อที่ ๖ เรียก สมาธิ เมื่อมันเข้ารูปเรียบร้อย เดินไปอย่างเรียบร้อย ก็เพิ่มกำลังของสมาธิ เพิ่มกำลังของสมาธิ จะเร่งน้ำมันเร่งเครื่องเร่งอะไรก็สุดแท้. ในลักษณะที่ว่ามันเพิ่มกำลังให้ นี่ ความเรียบร้อยของความสำเร็จนั้น ก็เดินไปอย่างหนักแน่นมากพอที่จะทำลายกิเลส.

เมื่อเบ็นอย่างนี้แล้วก็มาถึง ข้อที่ ๗ เรียกว่า อุเบกขา, อุเบกขานี้ แปลว่าเพ่งดู แปลว่าเพ่งดูนะ. ขอช่วยจำคำอุเบกขาไว้ให้ดี ๆ ว่าตัวหนังสือแปลว่าเพ่งดู, แต่เรามาแปลกันอย่างลวก ๆ ว่า เฉย ว่าเฉย. ถ้าเฉยก็ไม่ต้องทำอะไรสิ, มันเหมือนกับเฉย แต่ว่ามันเพ่งดู แต่สิ่งต่าง ๆ มันถูกต้อง, แล้วดูความถูกต้องที่มันเบ็นไปนั้น ให้มันเบ็นไปจนถึงที่สุด. ท่านจึง เปรียบเหมือนกับว่าเรื่องขับรถ โบราณก็ขับรถม้าแหละ ไม่มีรถยนต์, ถึงแม้เดี๋ยวนี้รถยนต์ก็ได้ รถอะไรก็ได้. เมื่อทุกเรื่องมันถูกต้องเข้ารูปแล้ว, ถนนก็ถูกต้องแล้วดีแล้ว, เรื่องรถก็ดีแล้ว, เราก็เพียงแต่นั่งจับบังเหียน หรือจับพวงมาลัยอยู่เฉย ๆ เพ่งดู, เพ่งจุดปลายทางเท่านั้นเอง ก็เรียกว่าอุเบกขา, ไม่ใช่อุเบกขาเฉย ๆ เดี๋ยวมันก็หลับเลย มันก็ไปลงคูเมื่อไรก็ไม่รู้, เพ่งดูที่มันเบ็นไปอย่างถูกต้อง ควบคุมความถูกต้อง. อุเบกขา คำไหนก็ตามที่แปลว่าเฉย ๆ นี่ ขอให้เข้าใจเสียใหม่ แปลว่าเพ่งดู.

เอ้า, ขอแทรกตรงนี้หน่อยว่า อุเบกขาในพรหมวิหาร เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา; มักจะพูดว่าพอช่วยไม่ได้แล้วก็เฉยก็เฉยเสีย, หลับเสีย. อุเบกขาแท้จริงไม่ได้หมายความว่าเฉย แปลว่าเพ่งดู ก็คือเพ่งดูอยู่ว่า เมื่อไรจะช่วยได้.

เมตตา—รักใคร่, กรุณา—สงสาร ช่วยเหลือ, มุทิตา—ยินดีพอใจด้วย. ทีนี้ ในกรณีที่มันยังช่วยหรือทำอย่างนั้นไม่ได้ ก็เพ่งดูอยู่ว่า เมื่อไรมันจะช่วยได้ ก็แสดงออกไป ฉะนั้น คำว่า อุเบกขาแม้ว่าเพ่งดูอยู่เฉย ๆ แต่ดูว่าเมื่อไรจะช่วยได้, เมื่อไรจะทำได้. ถึง อุเบกขาในองค์ฌานก็เหมือนกัน มันก็แปลว่าเพ่งดู อุเบกขาขององค์ฌาน ก็เพ่งองค์ฌาน นั้นอยู่ ด้วยสติ ด้วยการกำหนดอย่างยิ่ง, ไม่ใช่เฉย ๆ เดี๋ยวมันก็หลับเสีย ฉะนั้น อุเบกขา มัน ไม่ได้แปลว่าเฉยชนิดที่ไม่รู้ไม่ชี้อะไร, หมายถึงเพ่งดูควบคุมอยู่.

ทีนี้ก็มาถึง อุเบกขาของสัมโพชฌงค์ เบ็นบัสสัทธิเข้ารูปแล้ว กำลังสมาธิทุ่มเทลงไปหมดแล้ว, แล้วก็เพ่งดูเฉยอยู่ ให้มันก้าวหน้าในการทำลายกิเลสหรือการตัดกิเลส. นี่คือ อุเบกขา ก็เพ่งดูมันตัดกิเลสนั่นเอง.

ครบ ๗ อย่างอย่างนี้แล้ว สิ่งที่ทำนั้นก็สำเร็จ ก็เจริญสติบั๊ฏฐาน ๔ อยู่, ปรับให้เข้ากันกับโพชฌงค์ทั้ง ๗ โดยลักษณะที่กล่าวมาแล้วนี้. เลือกธรรมะ เลือกเวลา เลือกสถานที่ เลือกอะไรอันเหมาะสมแล้ว ก็ทำความเพียร, ก็ มีบีติ มีการทำความเพียร, เข้ารูปเข้ารอย แล้ว, ระดมกำลังสมาธิลงไป, ถูกต้องแล้ว ก็มองดูเพ่งอยู่ด้วยอุเบกขา เบ็นธรรมะสูงสุด บรรลุนิพพาน, บรรลุโพธิ บรรลุนิพพาน.

แต่จะขอพูดอีกว่าโพชฌงค์ ใช้ได้ทุกกรณี, พูดอย่างนี้เขาด่า เพราะเคยถูกด่ามามากแล้วว่า เอาธรรมะสูง ๆ เช่นมรรคมีองค์ ๘ เช่นโพชฌงค์ ๗ มาใช้ในกรณีต่ำ ๆ เขาหาว่าผิด สอนผิดหรือบ้าแล้ว. เขาเคยด่าอาตมาอย่างนี้กันอยู่บ่อย ๆ, ก็ไม่กลัวเรื่องถูกด่า นี้มันไม่ได้เบ็นเหมือนเขาด่าก็ไม่ต้องกลัว. แต่ยังขอยืนยันอยู่ว่า ยังเบ็นอย่างนั้นอยู่. แม้โพชฌงค์ ๗ อันสูงสุดเพื่อโพธิเพื่อนิพพานนี้ เอามาใช้ในงานอะไรก็ได้; ถ้าชาวบ้านมีงานชาวบ้านมีงานต่ำ ๆ ทำไร่ ทำนา ค้าขาย ดำเนินกิจการอะไร

ก็ตามเถอะ ขอให้เอาหลักโพชฌงค์ ๗ ประการนี้มาใช้เถอะ จะสำเร็จอย่างยิ่ง, สำเร็จผลอย่างยิ่ง.

สมมติว่าจะทำนา สมมติว่าการทำนา ครั้งแรกก็ใช้สติในการระลึกว่า จะทำให้ถูกต้อง ทำที่ไหน ทำเมื่อไร ทำอย่างไร ทำเวลาไหน ใช้อะไรที่ไหน, ระลึกให้ทั่วไปให้หมดเสียก่อน, แล้วก็เลือก.

ครั้นสติระลึกแล้ว ธัมมวิจยะก็เลือก, เลือกว่าเอ้า, เวลานี้ที่ตรงนี้ เมื่อเวลาอย่างนี้เป็นวิธีที่ดีที่สุด ใส่ปุ๋ยไม่ใส่ปุ๋ยอะไรก็ตาม มันเป็นการเลือกที่ครบถ้วนที่ถูกต้องที่สุด.

ครั้นเลือกได้ที่ถูกต้องหมดแล้วก็ทำซิ, วิริยะทำด้วยความพากเพียร.

แล้วก็มีปีติ หล่อเลี้ยงการกระทำ ว่าถูกต้อง แล้วมันถูกต้องแล้ว มันไม่มีอะไรดีกว่านี้แล้วก็พอใจในการทำนา. แม้แต่จะทำนาเอาข้าวใส่บาตรสัก ๒–๓ ช้อน มันก็พอใจว่าถูกต้องแล้ว มันก็ยังอิ่มอกอิ่มใจได้; นี้มันปีติในทางธรรม. ถ้าปีติกิเลส ก็ทำนาไปซื้อเหล้ากินให้สนุกสักที อย่างนี้มันก็ปีติด้วยกิเลส มันก็ไปตามแบบของกิเลส อย่าไปเอากับมันเลย, มีปีติพอใจว่าถูกต้องแล้ว ถูกต้อง แล้วทำนาด้วยความพอใจอยู่ภายในกลางแดดเหงื่อไหลไคลย้อย แต่ในใจก็ยังอิ่มยังพอใจอยู่นั่นแหละ นี่ปีติมันหล่อเลี้ยงเมื่อไถนา.

ทีนี้ ปัสสัทธิก็ทำไป, ทำไป จนเข้ารูปเข้ารอย ทุกอย่างเข้ารูปเข้ารอยหมด วัวก็ดี นาก็ดี ข้าวกล้าก็ดี น้ำท่าก็ดี อะไรทุกอย่างมันเข้ารูปเข้ารอย กลมกลืนกันหมดเป็นความถูกต้อง, นี่มันเข้ารูป.

ทีนี้ สมาธิ มีกำลังจิตทำให้ได้ เชื่อแน่ว่ามีสมาธิถูกต้องทุกอย่าง ในทุก ๆ อย่างที่จะต้องกระทำ ทำด้วยกำลังจิตทั้งหมดแน่วแน่ ถูกต้องหมดที่สุดแล้วนี่ทำด้วยสมาธิเหมือนกัน.

แล้วก็อุเบกขาสิ คือนั่งดูว่าเมื่อไรข้าวมันจะออก. คำว่าอุเบกขามันจึงไม่ได้หมายความว่าอยู่เฉย ๆ, แต่มันก็เหมือนกับอยู่เฉย ๆ เพราะมันไม่ต้องทำอะไรแล้ว, ก็นั่งดู. อุเบกขา ดูว่าเมื่อไรข้าวมันจะออกมา หรือว่าถ้ามันจะต้องทำอะไรเพิ่มเติมซ่อมแซมก็ทำสิ. แต่พอทำเสร็จแล้ว มันก็นั่งดูอยู่ได้ว่าถูกต้องแล้ว, ถูกต้องแล้ว, เมื่อไรข้าวมันจะออกมา. อย่าเป็นชาวนาบ้า ข้าวออกมา ข้าวออกมา ข้าวจงออกมา ข้าวจงออกมา; อย่างนี้มันจะเป็นชาวนาบ้าแล้ว, มันจะร้อนแล้วมันจะเป็นทุกข์.

นี่ดูซิว่าแม้แต่โพชฌงค์ ๗ สำหรับไปนิพพานก็มาใช้ได้แม้แต่การทำนา จะทำสวน จะค้าขาย จะเรื่องอะไรก็ตามแต่ งานกิจกรรมแต่ละเรื่องมันมีขั้นตอน ที่จะให้เราแบ่งออก แบ่งออก แล้วใช้โพชฌงค์ทั้ง ๗ นี้ได้ด้วยกันทั้งนั้น.

ฉะนั้น จึงใช้โพชฌงค์ทั้ง ๗ ในการที่จะตัดตัวตน สติระลึกถึงธรรมะที่จะตัดตัวตน มันก็ได้เลือกมาแล้วแต่ทีแรกว่า สติปัฏฐาน ๔ ก็เลือกเอาหมวดที่ตรงกับเรา เพราะว่ากัมมัฏฐานทั้งหลายมีหลายแบบ หลายอารมณ์ เลือกเอาอารมณ์ที่ถูกที่ตรงกะเรา. แล้ว มีวิริยะพากเพียรลงไป, มีปีติทำความเพียร, จนกัมมัฏฐานนั้นมันเข้ารูปเป็นปัสสัทธิ, ความเป็นสมาธิ ก็สมบูรณ์, แล้วก็เพ่งดูเฉยอยู่ในความถูกต้องแล้ว ในการเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาเป็นต้น จนกว่าจะถอนตัวตนได้, ก็เห็นได้ว่าถอนตัวตนได้. นี่ทำความเพียรชั้นสูงเพื่อจะตัดกิเลส ตัดตัวตน ตัดตัวอัตตาให้เป็นอนัตตา, ใช้โพชฌงค์ ๗ ประกอบอยู่กับสติปัฏฐานทั้ง ๔ ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่โดยตรง สติปัฏฐาน ๔ เป็นเจ้าของงานโดยตรง มีหลักว่าทำอย่างนี้ ทำอย่างนี้ ทำอย่างนี้, แล้ว

ของสติปัฏฐาน ๔ และการทำอย่างนี้ ๆ ก็พยายามทำให้ถูกต้องตามหลักของโพชฌงค์ทั้ง ๗ มันก็รุนแรงเป็นไปถึงที่สุด.

หมวดมรรคมีองค์ ๘.

เอ้า, ทีนี้ก็มาถึงหมวดสุดท้าย คือหมวด **มรรคมีองค์ ๘** : *สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว สัมมาวายาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ*, เชื่อว่าทุกคนจำได้ แล้วเกินกว่าที่จะจำได้. แต่เดี๋ยวนี้จะใช้มันอย่างไร, สัญชาตญาณอัน ลึกซึ้ง อันเหนียวแน่นแห่งตัวตน, **จะเอามาใช้กันอย่างไร ในการที่จะถอนสัญชาตญาณแห่งตัวตน** ก็จะ **สรุป** คำพูด **สั้น ๆ ว่า** เป็นอยู่ตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ **มีชีวิตเป็นอยู่ตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘,** ถ้าเป็นอยู่ตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ **แล้วตัวตนมันเกิดไม่ได้,** ตัวตนมันเกิดไม่ได้ ถ้าเราเป็นอยู่เสียตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘, แล้ว **ความคิดความปรุงแต่งว่าตัวตนมันเกิดไม่ได้,** แล้ว **อนุสัยแห่งตัวตน** ที่มันเกิดอยู่บ้างแล้วในจิตใจ **มันจะถูกบรรเทา ๆ ๆ ๆ** อยู่ตลอดเวลา ที่เราเป็นอยู่อย่างถูกต้อง; เมื่อเป็นอยู่อย่างถูกต้องแล้วมันก็จัดการของมันเอง. พูดง่าย ๆ ว่า **เหมือนกับเป็นโรคภัยไข้เจ็บ ถ้าดำรงการเป็นอยู่ให้ถูกต้องไม่ให้ตาย แล้วมันก็หายของมันเอง,** หรือว่า **เป็นแผล** อย่างนี้ **มีการป้องกันรักษา** คือไม่ให้มันมีเชื้อร้ายเข้าไป ไม่ให้มีอะไรเพิ่มเติมเข้าไป, ให้มันมีความถูกต้องอยู่ที่เรื่องของแผล **แล้วแผลมันก็หายเอง. เป็นอยู่โดยหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ นี้ มันจะเป็นการกำจัดกิเลส อยู่ในตัวเอง,** มันจะบรรเทาเชื้อความเคยชินของกิเลสได้ในตัวมันเอง เพราะการเป็นอยู่ที่ถูกต้อง.

การเป็นอยู่ที่ถูกต้องนั้นมันไม่เกิดกิเลส; เมื่อไม่เกิดกิเลสมัน **ก็บรรเทาอนุสัย,** บรรเทาอนุสัยที่มีอยู่แต่ก่อน. *ความเคยชินแห่งกิเลสที่มีอยู่แต่ก่อน* นี่เรียกว่า

อนุสัย. ครั้นมีการเป็นอยู่ที่ถูกต้อง ไม่ทำให้เกิดกิเลสได้อีก **อนุสัยเหล่านั้นก็บรรเทาลง** บรรเทาลง บรรเทาลง จนหมดไปได้. นี่คุณค่า **อานิสงส์ของอัฏฐังคิกมรรค มันเป็นอย่างนี้ คือให้ชีวิตมีอยู่อย่างถูกต้อง,** กิเลสเกิดไม่ได้, **อนุสัยของกิเลสแต่ก่อน ๆ ก็ถูกบรรเทาลดลง ๆ ๆ ๆ, ก็สำเร็จประโยชน์ในการที่จะหมดกิเลส.**

เอ้า, ทีนี้จะพูดเรียงอย่าง แจกไปเรียงอย่าง ว่าทำอย่างไร.

ข้อที่ ๑ สัมมาทิฏฐิ *ทิฏฐิ* แปลว่า *ความเห็น ความรู้ ความคิด ความเข้าใจ ความเชื่อ ความยึดถือ* สมาทานอะไรก็ได้. สัมมาทิฏฐิ *เห็นชัดอย่างถูกต้อง ในเรื่องเหตุปัจจัยของกิเลส* ในเรื่อง *วิธีละกิเลส* เรียกว่ารู้จักกำพืด. กำพืดคำภาษาบ้าน ๆ โสกโดกนี้ รู้จักกำพืดของกิเลส ว่ามันเป็นอย่างไร เกิดมาจากอะไร เนื่องอยู่กับอะไร หลอกลวงอย่างไร รู้เรื่องหมดเลยรู้เรื่องของกิเลสหมด. **นี่สัมมาทิฏฐิที่จะถอนสัญชาตญาณแห่งตัวตน,** มันรู้ทุกเรื่องเกี่ยวกับสัญชาตญาณแห่งตัวตน **จนเกิดความเกลียดชังตัวตน** ขึ้นมา **อยากจะหลุดพ้นจากตัวตน.** นี้เป็นสัมมาทิฏฐิที่มันจะละตัวตน จนมันอยากที่จะไม่มีตัวตนอย่างแรงกล้า.

ทีนี้ **ข้อที่ ๒ สัมมาสังกัปปะก็เกิดขึ้นรับเลยใฝ่ฝัน ประสงค์** ที่จะเป็นอย่างนั้น, มันก็ **ประสงค์ที่จะละตัวตนอย่างยิ่ง** ก็เป็นสัมมาสังกัปปะ. *สังกัปปะ* นี้ แปลว่า *ดำริไปตามความต้องการ* มักจะแปลกันว่าความดำริ, แต่ *ตัวมันแท้ ๆ* แปลว่า *ความต้องการ* ที่ดำรินั่นแหละ; แม้ที่เราต้องการจะได้บุญจะได้กุศลอะไรนี้ ก็เรียกว่าสังกัปปะเหมือนกัน; *สพฺเพ ปูเรนฺตุ สงฺกปฺปา จนฺโท ปณฺณรโส ยถา มณิโชติรโส ยถา* เป็นคำให้พรว่า *ขอให้สังกัปปะของท่าน บริบูรณ์เต็มเปี่ยมเหมือนพระจันทร์เต็มดวงเหมือนแก้วมณีโชติ.* คำว่า **สังกัปปะ** นั้น **แปลว่า ความประสงค์หรือความปรารถนา. เมื่อสัมมาทิฏฐิเห็นโทษของตัวตนโดยสมบูรณ์แล้ว, สัมมาสังกัปปะก็เกิดขึ้นง่าย**

และถูกต้อง คือ ใครที่จะกำจัดความยึดถือว่าตัวตนนั้นเสีย, อันนี้มาก่อน อยู่เป็นต้นต้นบทหรือนำทาง นำทางความถูกต้องของความจริงและของความปรารถนา.

ทีนี้ ข้อที่ ๓ สัมมาวาจา พูดจา มันจะพูดผิดอย่างไรได้ เมื่อหัวใจมันต้องการจะละตัวตนตัวกูอยู่แล้ว, ปากมันจะพูดผิดอย่างไรได้. ปากมันก็ ต้องพูดถูกต้องไปในลักษณะที่เป็นการละตัวตนทั้งนั้น.

ข้อที่ ๔ สัมมากัมมันโต การกระทำทางกาย ก็เหมือนกัน มัน ก็พลอยถูกต้องไปในการที่จะละตัวตน มันจึงไม่พูดวจีทุจริต ไม่ประกอบกายทุจริต เพราะข้างในมันเปลี่ยนเป็นความถูกต้อง มุ่งหมายความถูกต้องอย่างเต็มที่เสียแล้ว.

ทีนี้ ข้อที่ ๕ สัมมาอาชีโว การดำรงชีวิตมันก็ถูกต้อง, หาเลี้ยงชีวิตอย่างถูกต้อง ใช้จ่าย อย่างถูกต้อง เป็นอยู่ อย่างถูกต้อง ดำรงชีวิตอยู่อย่างถูกต้อง, ไม่เปิดโอกาสให้เกิดกิเลส ไม่เปิดโอกาสให้เกิดตัวกู–ของกู, ดำรงชีวิตอยู่ชนิดที่ไม่เปิดโอกาสให้เกิดตัวกู–ของกู นี่เรียกว่าสัมมาอาชี โว.

ทีนี้ ข้อที่ ๖ สัมมาวายาโม วายามะนี่พยายามที่จะกำจัดตัวกู ก็โดยหลักสัมมัปปธาน ๔ ข้างต้น ที่กล่าวมาแล้วก็ได้. สัมมาวายาโม เพียรป้องกันไม่ให้เกิดตัวกู, เพียรละตัวกูที่เกิดขึ้นแล้ว, เพียรทำให้สุญญตาความว่างจากตัวกูเกิดขึ้น แล้วก็ เพียรรักษาสุญญตาที่เกิดขึ้นแล้ว ให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป ก็กลายเป็นสัมมาวายาโมสูงสุดอยู่ในชีวิตประจำวันของคนนั้น.

ทีนี้ก็มาถึง ข้อที่ ๗ สัมมาสติ สัมมาสติในที่นี้แคบเข้ามา ก็ว่า มีสติถึงพร้อมที่สุดในการปิดกั้นกระแส, ปิดกั้นกระแสแห่งตัวกู หรือปิดกั้นสังขารการปรุงแต่ง

แห่งตัวกู, ปิดกั้นกระแสโสตะก็ได้, ปิดกั้นสังขาระคือการปรุงแต่งก็ได้, ปิดกั้นกระแสแห่งการที่จะไหลมาแห่งตัวกู, ปิดกั้นสังขาระคือการปรุงแต่งในภายใน ที่จะปรุงแต่งให้เกิดตัวกู, สติปิดกั้นได้ทุกวิถีทาง ก็เลยไม่มีทางที่จะเกิดตัวกู–ของกู.

ทีนี้ในที่สุดก็ มีข้อที่ ๘ สัมมาสมาธิ, จิตดำรงมั่นอยู่ในลักษณะที่เกิดตัวกูไม่ได้, จิตก็มีกำลังสูงสุดในการที่จะทำลายล้างอุปนิสัยแห่งตัวกู, ทำลายล้างอาการแห่งตัวกู ก็เรียกว่าตัดกิเลส ประเภทนี้ เรียกสั้น ๆ ว่าตัดตัวกู กำลังของสมาธินี้มีความสำคัญอยู่ที่ว่า สูงสุดถึงที่สุด คมเฉียบถึงที่สุด เพราะมี ๗ องค์ข้างต้นเป็นบริวาร. สัมมาสมาธิที่สูงสุดเรียกว่าอริยะสัมมาสมาธิ มีบริวาร ๗ คือ ๗ อย่างข้างต้นนั้นมันมากลายเป็นบริวารของสัมมาสมาธิ. สัมมาสมาธิที่ได้รับการสนับสนุนจากสัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว สัมมาวายาโม สัมมาสติ ๗ อย่างนี้มาร่วมมือทำหน้าที่สนับสนุนสัมมาสมาธิ.

นี่ สัมมาสมาธิ ตอนที่จะตัดกิเลส ต้องเป็นอย่างนี้ รวมกัน อย่างนี้ก็เรียกว่าสมังคี อริยมรรคสมังคี มีกำลังสูงสุด เป็นสมาธิเฉย ๆ ไม่พอ, ต้องเป็นสมาธิชนิดที่ได้รับองค์ทั้ง ๗ ข้างหน้ามาทำงานร่วมมือ ร่วมมือเป็นอันเดียวกัน. กลมเกลียวอันเดียวกัน เรียกว่า มีบริขารหรือบริวาร ๗ นั่นแหละ เป็นหนทางเดียวเท่านั้นที่จะตัดกิเลสได้ คือการทำให้เป็น อริยะสัมมาสมาธิมีบริขาร ๗; ถ้ามาแยกปฏิบัติกันอยู่คนละที คนละที มันไม่อาจจะตัดกิเลสในขั้นนี้ได้. ฉะนั้น ต้องจัดดูให้ดี ให้ชีวิตแต่ละวัน ๆ นี้มีอริยมรรคมีองค์ ๘ กลมเกลียวกันอย่างที่ว่า มันเลยเป็นมรรคเดียวมรรคทางเดียว, มรรคสายเดียว มรรคทางเอกอันเดียว ประกอบอยู่ด้วยองค์ ๘. แต่การประกอบอยู่ด้วยองค์ ๘ นั้น มีสัมมาสมาธิเป็นตัวการ, เป็นเหมือนกับทัพหลวงที่จะทำลายข้าศึก สัมมาทิฏฐิ เหมือนกับ ทัพหน้า, สัมมาสังกัปปะ เหมือนกับ ทัพช่วย, นอกนั้น ก็เป็นทัพปีกซ้ายปีกขวา ข้างหน้าข้างหลัง ข้างบนข้างล่างอะไรก็แล้วแต่, มัน

ทำงานรวมกันหมดสัมพันธ์กันหมด กลมกลืนกันหมด ก็มีความถูกต้องเพียงพอ, ถ้ามีความถูกต้องไม่เพียงพอ มันก็ไม่กลมกลืน.

นี่การเป็นอยู่ตาม **อริยมรรคมีองค์ ๘ นั้น** **มันเป็นการทำลายสัญชาตญาณแห่งตัวตนได้อย่างนี้.** นี้เราพูดกันอย่างชาวบ้านชาวโลกหน่อยว่า **ทำลายสัญชาตญาณแห่งตัวตน ;** **ถ้าพูดอย่างภาษาวัด ก็คือทำลายอุปาทาน** ที่ยึดถือว่าตัวตน หรือว่าทำลายกิเลสก็แล้วกัน. **อริยมรรคมีองค์ ๘ ตามปกติทำลายกิเลส** ทำลาย **ตัณหาอุปาทาน** อุปาทาน **ว่าตัวตน.**

ซ้อมความเข้าใจเรื่องสัญชาตญาณ.

เดี๋ยวนี้เรากำลังพูดกันด้วยคำว่าสัญชาตญาณ คือความรู้สึกที่มันเกิดขึ้นเอง มันลำบากเหลือเกิน มันเกิดเอง มันไม่รู้เหตุปัจจัยอยู่ที่ไหน, **มันเกิดได้ในชีวิต มันติดมาแล้วในชีวิต,** นี่สัญชาตญาณ. บางคนยังไม่ได้เคยฟังคำบรรยายตอนต้น ๆ, ที่แล้วมา ก็ขอให้รู้ว่า **เรานี้มันมีปัญหา คือเอาชนะสัญชาตญาณไม่ได้ ;** พอเห็นอะไรที่น่ารักมันก็รัก, เห็นอะไรที่น่าโกรธมันก็โกรธ, เห็นอะไรที่น่าเกลียดมันก็เกลียด, เห็นอะไรที่น่ากลัวมันก็กลัว แม้แต่ **เด็กทารก** มันเกิดขึ้นมาจากท้องแม่ พอพบอะไรที่น่ารักมันก็รัก, พบอะไรที่น่าเกลียดมันก็เกลียด, พบอะไรที่น่าโกรธมันก็โกรธ, พบอะไรที่น่ากลัวมันก็กลัว, แล้วต่อมามันก็รู้จัก รู้จักของมันเองที่จะวิตกกังวลอาลัยอาวรณ์ นั่นนี่ที่เป็นของรัก, แล้วก็รู้จักอิจฉาริษยาอาฆาตเคียดแค้นในสิ่งที่ไม่น่ารัก, แล้วมันก็รู้จักหวง แล้วก็รู้จักหึง ซึ่งเป็นความโง่สูงสุด. **ถ้าว่าไม่มีสัญชาตญาณอันนี้ติดมาในสันดานในชีวิต,** มันก็จะเหมือนกับว่าเป็นพระอรหันต์มาแล้วแต่ในท้อง, มันจะเหมือนกับเป็นพระอรหันต์มาแล้วแต่ในท้อง ถ้าไม่มีสัญชาตญาณเหล่านี้ติดมา.

ทีนี้ **เดี๋ยวนี้มันมีสัญชาตญาณเหล่านี้ติดมาในชีวิต** เป็นของประจำกับสิ่งที่เรียกว่าชีวิต, **เราเรียกว่าสัญชาตญาณ คือความรู้ที่มันเกิดขึ้นเองโดยไม่ต้องมี**

ใครสอน ในการที่ **จะมีตัวกูมีของกู** มันก็เกิดได้เอง, ในการที่ **จะเห็นแก่ตน** มันก็เกิดได้เอง, ในการที่ **จะรู้สึกรัก รู้สึกกลัว รู้สึกโกรธ รู้สึกอะไร** จะต่อสู้ จะวิ่งหนีจะอะไร **มันก็เกิดได้เอง.** และครั้น **ถึงวัยที่สมบูรณ์เข้า มันก็ต้องการจะสืบพันธุ์ได้เอง** โดยไม่ต้องมีใครมาสอน เรียกว่าเกิดเอง, นี่มัน **จะอวดตัวเอง มันจะพัฒนาตัวเองให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป อย่างที่เห็น ๆ กันอยู่,** ทุกคนมันรักที่จะพัฒนาตัวเองให้มันยิ่งขึ้นไป ด้วยสัญชาตญาณที่ยังโง่อยู่ มันก็เป็นความทุกข์.

ได้พูดเรื่องสัญชาตญาณแห่งกิเลสแล้ว, และ **ได้พูดเรื่องสัญชาตญาณแห่งโพธิแล้ว,** และ **ต้องการจะกำจัดสัญชาตญาณแห่งกิเลสเสีย ให้เป็นสัญชาตญาณแห่งโพธิ** คือเปลี่ยนกระแสของมันเสียให้ถูกต้อง, มันมาด้วยความไม่รู้ เป็นกระแสที่ผิด เปลี่ยนกระแสให้ถูกต้อง, เราเรียกว่าเปลี่ยนกระแสแห่งสัญชาตญาณที่เป็นฝ่ายกิเลสให้กลายเป็นฝ่ายโพธิเสีย ; อย่างนี้มันจะง่าย ในที่สุดมัน **จะเพิกถอนอำนาจของสัญชาตญาณได้หมดสิ้น โดยเป็นพระอรหันต์.** คนธรรมดาคนบุถุชนนั้นไม่มีทาง ถ้ายังเป็นบุถุชน **คนธรรมดา ไม่มีทางที่จะเพิกถอนสัญชาตญาณได้,** เว้นไว้แต่จะศึกษาประพฤติปฏิบัติ จนถอนสัญชาตญาณได้. **พอถอนสัญชาตญาณได้ ก็เป็นพระอรหันต์โดยสมบูรณ์.** พระอรหันต์ไม่มีตัวตน ไม่มีความคิดยึดถือว่าตัวตน มันก็เลยไม่มีเรื่องรัก โกรธ เกลียด กลัว ก็ไม่มีการทำผิดเรื่องอะไรต่าง ๆ ต่อสู้ก็ไม่ต่อสู้. วิ่งหนีก็ไม่วิ่งหนี ข้างนอกจะทำอย่างไรก็ตามใจ แต่จิตใจพระอรหันต์จะไม่ต่อสู้ศัตรู จะไม่วิ่งหนีศัตรู จะไม่ขี้ขลาดจะไม่กลัว จะไม่ตกเป็นทาสของการกินอาหาร การหลับนอน, ไม่ต้องการบำเรอตน ไม่ต้องการอวดตน ; เพราะว่าสัญชาตญาณแห่งตัวตนมันหมดไปแล้ว, นี่รู้จักพระอรหันต์ได้ง่ายขึ้น ; ถ้าพิจารณากันโดยแนวนี้ จะรู้จักพระอรหันต์ได้ง่ายขึ้น.

ที่ว่า **หมดกิเลสหมดกิเลสนั้น คือหมดอย่างไร ? คือหมดสัญชาตญาณแห่งตัวตน** แล้วมันก็ **โลภไม่ได้ โกรธไม่ได้ หลงไม่ได้,** รู้ถูกต้องไปเสียหมด.

ดังนั้นจึงขอให้เรา **มาตั้งใจที่จะพัฒนาสัญชาตญาณ ซึ่งติดมาในชีวิต** ในนิสัยของสิ่งที่มีชีวิต ทั้งมนุษย์ทั้งสัตว์เดรัจฉาน, แม้แต่ต้นไม้ต้นไล่มันก็มี แต่ว่าไม่มีใครไปมองมัน ก็จะไม่เชื่อว่ามี. **อาตมาขอยืนยันว่าถ้ามีชีวิต** แล้วก็ **มีสัญชาตญาณแห่งตัวตนทั้งนั้น;** แม้จะเป็นเหมือนต้นไม้ที่โง่ที่สุดนี้ มันก็มีสัญชาตญาณแห่งตัวตน รักตน เห็นแก่ตน ต้องการจะสืบพันธุ์ของตนไว้ ต้องการจะบำรุงบำเรอตน, แต่มันพูดไม่ได้ มันแสดงให้เห็นไม่ได้, ในสัตว์เดรัจฉานจะเห็นได้ง่ายกว่า; พอมาถึงคนแล้วก็เห็นได้เต็มที่, ว่าเป็นเรื่องสัญชาตญาณเหล่านี้. **ถ้ากำจัดสัญชาตญาณเหล่านี้เสียได้ก็ไม่เกิดกิเลสใดได้, ก็เป็นพระอรหันต์.** เพราะฉะนั้น **การกำจัดกิเลสกับการกำจัดสัญชาตญาณ มันก็เป็นเรื่องเดียวกัน;** ถ้าพูดเรื่องกิเลสฟังยาก ก็พูดเรื่องสัญชาตญาณเพื่อให้ฟังง่าย. กำจัดความรู้สึกว่าตัวกู กำจัดความเห็นแก่ตัวกู มันก็ไม่โลภขึ้นมาได้ เพราะมันไม่เห็นแก่ตัวกู, มันโกรธใครไม่ได้ เพราะมันไม่ได้เห็นแก่ตัวกู, มันก็หลงอะไรไม่ได้ เพราะมันไม่มีตัวกูที่จะเป็นที่ตั้งเป็นแกนแห่งความหลง. กิเลสทุกอย่างจึงไม่เกิด เพราะไม่มีความร้อนของกิเลส, **มีแต่ความเย็นของพระนิพพาน.** *นิพพาน* แปลว่า *เย็นเพราะไม่มีของร้อนคือกิเลส, สัญชาตญาณทั้งหลายเป็นของร้อน เพราะมาด้วยความไม่รู้อะไร* ก็ทำไปตามความไม่รู้ มันก็งอกงามออกไปเป็นกิเลสนานาชนิด แล้วก็ทรมานเผาผลาญบุคคลนั้น.

ตั้งปัญหาเอาง่าย ๆ ถามตัวเองซิ; ถ้าอะไรที่มาให้รักเราก็ไม่รัก, เราจะเย็นสักเท่าไร. อะไรมาให้โกรธก็ไม่โกรธ จะเย็นสักเท่าไร. มาให้กลัวให้เกลียดมันก็ไม่กลัวไม่เกลียด, ที่จะมาให้วิตกกังวลอาลัยอาวรณ์ ก็ไม่วิตกกังวลอาลัยอาวรณ์, มันก็ไม่อิจฉาริษยาใคร มันไม่หึงไม่หวงอะไร จิตใจมันเกลี้ยง ๆ. คำเดียวกับสวนโมกข์นี่ *โมกข์* แปลว่า *เกลี้ยง* *วิโมกข์* หรือ *วิมุตติ* มัน *แปลว่าเกลี้ยง.* **จิตใจมันเกลี้ยง เกลี้ยงจากความบีบคั้นของสัญชาตญาณคือกิเลส, พ้นจากความบีบคั้นของกิเลสคือสัญชาตญาณ, ทำให้หมดไปเสียได้ก็เป็นบุคคลสูงสุดคือพระอรหันต์.**

เราอย่าไปอวดอ้างที่จะเป็นพระอรหันต์เลย มันจะส่งเสริมสัญชาตญาณนั้นขึ้นมาอีก, คืออย่าเป็นตัวเป็นตนเป็นนั่นเป็นนี่ขึ้นมาอีก. อย่าไปหวังเป็นพระอรหันต์เลย, **ประสงค์แต่ว่าจะไม่มีความทุกข์โดยประการทั้งปวง หวังเพียงเท่านี้ จะไม่มีความทุกข์โดยประการทั้งปวง,** จะเรียกพระอรหันต์หรือจะเรียกอะไรก็ไม่รู้ ไม่ต้องรู้ ไม่รู้ไม่ชี้. **ต้องการเพียงแต่จะไม่มีความทุกข์โดยประการทั้งปวง นั่นแหละ มันจะง่ายเข้า ในการที่จะหยุดอำนาจของสัญชาตญาณเสีย.** **ถ้ายังอยากเป็น** พระอรหันต์ **มันก็คืออยากเป็นนั่นเป็นนี่** แห่งตัวกู—ของกู **มันก็ส่งเสริมสัญชาตญาณแห่งตัวกู—ของกู** หรือดึงไว้ รักษาไว้ เหนี่ยวรั้งไว้ไม่ให้หมด ไม่ให้หลุดพ้นไปได้, **อย่าหวังที่จะเป็นนั่นเป็นนี่ตามที่เขาหวังกันนัก.** **เขาตั้งให้เป็น** โสดา สกิทาคา ฯลฯ, อาจารย์ตั้งลูกศิษย์, ลูกศิษย์ก็ยอมรับการแต่งตั้ง อย่างนี้; **มันก็ส่งเสริมสัญชาตญาณแห่งตัวกู.**

เอาละ, เป็นอันว่า **วันนี้ก็ได้กล่าวถึงการพัฒนาสัญชาตญาณโดยอุปการธรรม พอสมควรแล้ว.**

สรุปให้เห็นได้ว่า ทั้งหมดนั้นเป็นโพธิปักขิยธรรม ถ้าชอบถือเป็นหลักง่าย ๆ กว้าง ๆ ก็นึกถึง **โพธิปักขิยธรรม ๓๗ มีอยู่ ๗ หมวด** เรียงตัวออกไปเป็น ๓๗ อย่าง เอาหมวดที่ ๑ เป็นตัวตั้งตัวตี สำหรับจะกำจัดสัญชาตญาณ; คือ **สติปัฏฐานทั้ง ๔** เป็นตัวตั้งตัวตี **เป็นธรรมหลัก** ธรรมะหัวหน้าที่จะกำจัดสัญชาตญาณ, แล้วก็เอา **หมวดนอกนั้นเป็นอุปกรณ์ : สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ มรรคมีองค์ ๘** เป็นอุปกรณ์ กลมกลืนกันไปหมดทุกทิศทุกทาง เพื่อให้สติปัฏฐาน ๔ เป็นไปจนถึงที่สุด. ถ้าแยกออกไปเป็นอย่าง ๆ จะได้ ๓๗ อย่าง, จัดเข้ามาเป็นหมวด ๆ จะได้ ๗ หมวด. แล้ว **หมวดที่ ๑ เป็นตัวการ** เป็นตัวหัวหน้าเป็นหลักที่จะทำลายสัญชาตญาณ, **เอาหมวดที่เหลือทุกหมวดเป็นอุปกรณ์** มันก็**จะ**

มันจะสามารถควบคุม
เกิดการกระทำที่สามารถตัดทำลาย. ที่แรกก็จะใช้คำว่าควบคุม มันจะสามารถควบคุม
สัญชาตญาณเข้าไปได้เรื่อย แล้วมันจะเปลี่ยนกระแสของสัญชาตญาณเข้าไปได้เรื่อย, แล้ว
ในที่สุดมันจะตัดอำนาจของสัญชาตญาณได้โดยประการทั้งปวง; เพราะว่าเมื่อไม่
มีความรู้สึกเป็นตัวตนของตนแล้ว มันก็เท่ากับหมดสัญชาตญาณ, สัญชาตญาณแม่บท
ตัวนี้หมดไปแล้ว สัญชาตญาณลูก ๆ ก็หมดไปเอง. นี่เรียกว่าพัฒนาสัญชาตญาณได้
จนถึงที่สุด, การพัฒนาสัญชาตญาณเป็นไปได้ถึงที่สุด ใช้หมวดที่ ๑ ของโพธิ
ปักขิยธรรมเป็นตัวการ เป็นตัวจัดการ เป็นหลัก, ใช้ ๖ หมวดที่เหลือ ของโพธิ-
ปักขิยธรรม เป็นตัวสนับสนุน คือเป็นการเป็นอยู่ เป็นไป ประพฤติอยู่ตลอดเวลา ถูก
ต้องอยู่ตลอดเวลา. สติปัฏฐาน ๔ ก็ทำงาน ของมันตลอดเวลา ตัดตัวตน ตัดตัวตน
ในกาย ในเวทนา ในจิต ในธรรม จนกว่าจะหมดสิ้นไป.

ก็สรุปความได้ว่า ทำอย่างนี้คือปฏิบัติโพธิปักขิยธรรมครบทั้ง ๓๗ ในที่สุดก็
หมดปัญหาเกี่ยวกับสัญชาตญาณโดยประการทั้งปวง, ใช้คำว่าโดยประการทั้งปวง. ปัญหา
ทั้งหลายที่เกี่ยวกับสัญชาตญาณ ถูกตัดออกไปหมดแล้วโดยประการทั้งปวง มีผล
เป็นบุคคลสูงสุด เป็นมนุษย์สุดท้าย, เป็นมนุษย์สูงสุด อยู่เหนือปัญหาทั้งปวง ที่เขา
สมมติบัญญัติเรียกกันว่าเป็นพระอรหันต์. ในที่นี้ขอร้องว่าอย่าเป็นพระอรหันต์กันเลย
เป็นผู้อยู่เหนืออำนาจของสัญชาตญาณโดยประการทั้งปวง ก็พอแล้ว. ไม่ใช่
อยากเป็นอะไรอีก, อยากจะไม่เป็นอะไรเลย, อยากจะไม่เป็นตัวตนของตนอะไรเลย. อย่า
ไปอยากเป็นอะไรเข้ามาอีก มันจะย้อนกลับหลัง ส่งเสริมความอยากเป็น เป็นตัวตน.

*นี่การบรรยายสมควรแก่เวลาแล้ว ขอยุติการบรรยาย เปิดโอกาสให้พระคุณ-
เจ้าทั้งหลาย ได้สวดบทพระธรรมในรูปคณสาธยาย ส่งเสริมกำลังใจในการปฏิบัติธรรมะ
ให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปทุกคน ๆ ในกาลบัดนี้* ฯ๑๒----

— ๑๐ —

๘ มีนาคม ๒๕๒๙

การใช้สัญชาตญาณที่พัฒนาแล้ว ในการทำประโยชน์.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาคมาฆบูชา เป็นครั้งที่ ๑๐ ในวันนี้ อาตมาก็
ยังคงบรรยายในชุด *ธรรมะกับสัญชาตญาณ* ต่อไปตามเดิม แต่มีหัวข้อย่อยเฉพาะในการ
บรรยายครั้งนี้ว่า **การใช้สัญชาตญาณที่พัฒนาแล้วในการทำประโยชน์.**

*ในหลายครั้งที่แล้วมา เราก็พูดถึงการพัฒนาสัญชาตญาณ อย่าให้มันเป็น
สัญชาตญาณฝ่ายกิเลส, แต่ให้มาเป็นสัญชาตญาณฝ่ายโพธิเป็นปกตินิสัย* ซึ่งท่านทั้งหลาย
ก็จะต้องทบทวนดู ว่ามันมีอะไรบ้าง.

จิตพัฒนาแล้วจะเป็นอิสระจากกรงขัง.

เมื่อได้พัฒนามาจนถึงขนาดที่มีสัญชาตญาณแห่งโพธิ ก็เป็นอันว่า ปลอดจากสิ่งที่เป็นอันตรายโดยชอบบ้าง ซึ่งอาตมาจะใช้คำว่า **เหมือนกับหลุดออกจากอำนาจของสัญชาตญาณฝ่ายกิเลส, เป็นอิสระเหมือนกับนกหลุดจากกรง.** ข้อนี้หมายความว่า ถ้าพิจารณาดูให้ดี ๆ *ชีวิตนี้มันเหมือนกับอยู่ในกรงขัง,* แต่ว่า *เป็นกรงขังทางจิตทางวิญญาณ* จึงไม่มองเห็นตัวกรง หรือจับต้องซี่กรงได้. แต่มันก็เป็นการกักขังอย่างเดียวกัน. เปรียบกันเท่านั้นว่า **ถ้าเป็นนกมันออกจากกรงได้ ;** ดูเถิดว่ามันร่าเริงสักเท่าไร, มันสบายใจสักเท่าไร, ส่วน **เราทั้งหลายก็ติดอยู่ในกรงขัง, กรงขังของความรู้สึกที่เป็นฝ่ายกิเลส, เป็นฝ่ายตัณหาอุปาทาน** ไม่มีความเป็นอิสระ มันมีแต่ความคิดชนิดที่เป็นการกักขัง, **มันเป็นสัญชาตญาณนานาชนิด ที่ว่ามีอยู่ในสันดาน,** แล้วก็ออกมาเป็นกรงขัง. **สัญชาตญาณที่ว่ามีตัวตน มันก็ขังอย่างที่ไม่ให้ทำอะไรชนิดที่เห็นแก่ผู้อื่น,** หรือปราศจากตัวตน, มันบังคับให้ทำแต่สิ่งที่รู้สึกว่าเป็นตัวตนหรือเป็นประโยชน์ของตน. และถ้าพูดถึงสัญชาตญาณที่เป็นลูก ๆ ออกไป**สัญชาตญาณใหญ่คือตัวตน** มันก็มี **เช่นสัญชาตญาณความเห็นแก่ตน,** จิตใจของเราถูกกักขังอยู่ในความรู้สึกเห็นแก่ตน มันก็ทำอะไรมากไปกว่านั้นไม่ได้, มันจะยอมทำแต่สิ่งที่รู้สึกว่าได้ประโยชน์แก่ตน แก่ความเห็นแก่ตน. แต่นั่นมิใช่ประโยชน์อันสูงสุดที่เป็นไปเพื่อนิพพาน, **เป็นไปเพื่อประโยชน์ที่ส่งเสริมกิเลส** ให้วนเวียนอยู่ในวัฏฏสงสาร.

แม้ **สัญชาตญาณแห่งการแสวงหาอาหาร มันก็ผูกพันให้แสวงหาอาหารที่เป็นเหยื่อแก่ความอยาก,** ไม่สามารถจะเป็นอิสระในการที่จะแสวงหาอาหารที่เป็นไปอย่างบริสุทธิ์ หรือสักว่ายังอัตภาพให้เป็นไป, มันก็เลยตกเป็นเหยื่อของความอร่อยทางอาหารอีกทีหนึ่ง. **มันก็ถูกกักขังอยู่ในความติดในรสอาหาร.**

ทีนี้ก็มาถึง **สัญชาตญาณแห่งความกลัว** มันกลัวได้ร้อยแปดอย่าง, หวั่นวิตกกังวลไว้ได้ล่วงหน้า, เลยมีแต่ความหวาดระแวง จนกระทั่งถึงความหวาดผวา, **จิตใจมันก็ถูกกักขังอยู่ด้วยความกลัว.**

ทีนี้ **สัญชาตญาณแห่งความรักตน ;** ถ้ามัน **รักอย่างที่เห็นแก่ตน** มันก็เป็นความรักที่ทรมานตน คือแบกของหนักไว้ แบกตัวตนอันเป็นของหนักอยู่ตลอดเวลา, เรามีความรู้สึกเป็นห่วงในเรื่องของตัวตน. นี่จึงกลาย **เป็นของหนัก อย่างที่เรียกว่าขันธ์ทั้ง ๕ เป็นของหนัก. ตัวตนในแง่ของรูป ก็รู้สึกว่าเป็นของตน** ก็แบกไว้อย่างเป็นของหนัก, **ตัวตนในแง่ของเวทนา** รู้สึกเป็นสุขเป็นทุกข์เป็นต้น ก็ **เอาเวทนาว่าเป็นตัวตน,** จึงมีความรู้สึกว่ามีของหนัก. บางที **เอาสัญญาความสำคัญมั่นหมาย** อย่างนั้นอย่างนี้ **เป็นตัวตน** มันก็แบกตัวตนแห่งสัญญาไว้ในฐานะเป็นของหนัก. **บางทีก็เอาสังขาร ความคิดนึก** ได้อย่างนั้นอย่างนี้อย่างน่าอัศจรรย์ว่าตัวตนว่าตัวตน, **ความคิด** หรือ **ของคิด** หรือ **ผู้คิดเป็นตัวตน.** บางทีก็เอา**วิญญาณที่รู้แจ้ง**ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจได้ว่า**เป็นตัวตน มันก็มีความเห็นแก่ตัวตน มีความรักตน,** เอาอย่างใดอย่างหนึ่งเข้ามาเป็นตัวตนไว้สำหรับจะยึดถือ.

ทีนี้ก็มาถึง **การบำเรอตน มันก็ตกอยู่ในกรงขัง** ของการที่ต้องบำเรอตน **เพราะว่าเดี๋ยวนี้ตนนั้นมันคือกิเลสโดยสมบูรณ์ ;** จะพัฒนาตนก็พัฒนาไปแต่ในทางให้ตรงตามความต้องการของกิเลส. **ถ้าจะอวดตนมันก็อวดไปตามอำนาจของกิเลส ;** แม้ที่สุดแต่ **เรื่องของการสืบพันธุ์ ก็ทำไปตามอำนาจของกิเลส** คือได้ตกเป็นเหยื่อของค่าจ้างของธรรมชาติ ที่มีปะไว้ข้างหน้าของการสืบพันธุ์.

นี้เรียกว่ามัน**เหมือนกับนกที่ถูกขังอยู่ในกรง แต่เป็นเรื่องทางจิตทางวิญญาณ ; จิตเหมือนกับนกถูกขังอยู่ในกรง** ทางจิตทางวิญญาณ, **เป็นจิตที่ติดกรง.**

เดี๋ยวนี้ถ้าหากว่าเพิกถอนความรู้สึกที่เป็นเครื่องกักขังเหล่านี้เสียได้, ก็ลองคิดดูเถอะว่า **เราจะมีอิสรภาพสักเท่าไร** สักเท่าไร, ไม่ต้องมีสัญชาตญาณแห่งตัวตน ก็โล่ง ว่าง เบา **ไม่มีอะไรที่กดทับจิตใจโดยความเป็นตนของตน** ดังที่กล่าวแล้ว. เมื่อไม่มีความเห็นแก่ตน จิตก็เป็นอิสระอย่างยิ่ง และประกอบด้วยสติปัญญา ที่ไม่ได้ถึงกับว่าจะปล่อยให้ตายไป, ให้ร่างกายชีวิตมันตายไป มันก็ยังคงทำหน้าที่ที่จะเลี้ยงรักษาชีวิตไว้ แต่ตลอดเวลาเหล่านั้น ไม่มีความรู้สึกที่เป็นความเห็นแก่ตน ซึ่งเป็นของบีบคั้นจิตใจ. คนที่เป็น**บุถุชน** มากเกินไป **จะไม่รู้สึกว่าความเห็นแก่ตนนั้นเป็นอันตราย,** กลับจะเห็นเป็นของเบา เป็นของสบาย เป็นของทำให้ได้มาซึ่งสิ่งต่าง ๆ ตามที่มันอยากจะได้, ส่วนที่จะเลยขอบขีดไปจนเป็นอันตรายนั้น ก็ยิ่งมองไม่เห็น.

เดี๋ยวนี้ **ถ้าพ้นจากความรู้สึกที่เห็นแก่ตนแล้วจิตมันเป็นอิสระ,** มีความว่าง มีความเกลี้ยงจากกิเลสเหล่านั้น มันก็ถึงกันเข้ากับความสงบเย็น; แม้แต่จะกินอาหาร, กินอาหารก็เป็นอิสระ ไม่ตกไปภายใต้อำนาจของเหยื่อ ของอาหารอันอร่อย ที่ต้องซื้อต้องหา ต้องขวนขวาย ต้องพยายามหามาเพียงเพื่อความเอร็ดอร่อย, ไม่ได้คำนึงถึงคุณภาพ แล้วก็ยังกินไม่รู้จักสิ้นสุด.

ถ้าไม่มีความกลัว, **ถ้าว่าเราไม่มีความกลัว** ไม่มีอะไรที่ต้องกลัว มันก็สบายสักเท่าไร ก็ลองคิดดู. เดี๋ยวนี้เรากลัวเป็นส่วนใหญ่ ก็คือกลัวตาย **ความกลัวทุกชนิด** ทุกอย่างมีเท่าไร ก็อย่าง มันก็ **มารวมอยู่ที่กลัวตาย,** กลัวเจ็บ กลัวไข้ ก็คือกลัวตาย, กลัวเสียเพื่อนเสียสหายก็คือกลัวตาย, กลัวเสียเงินเสียทองก็คือมันจะทำให้ต้องตาย มันก็เลยกลัวตาย, สูญเสียอะไรทุก ๆ อย่าง มันไปรวมอยู่ที่ว่าจะทำให้ต้องตาย. ถ้าไม่มีความกลัว, จิตที่ไม่รู้จักกลัว นี่เรียกว่ามันหลุดพ้นออกมาเสียได้ เหมือนกับนกที่ออกมาจากกรง.

เมื่อพูดถึง **สัญชาตญาณแห่งการต่อสู้** มันก็จะรู้จักต่อสู้กับสิ่งที่ควรต่อสู้ คือข้าศึกโดยตรง คือความทุกข์, ความทุกข์หรือกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ เป็นข้าศึกโดยตรง; ส่วนเรื่องบุคคล เรื่องคำด่าทอเสียดสี เบียดเบียนของบุคคลนั้น เป็นเรื่องเด็กเล่น ไม่เสียเวลาไปต่อสู้กับมัน.

การพัฒนาตน ก็พัฒนาถูกต้องตามหลักที่ควรจะพัฒนา, ไม่พัฒนาให้รกรุงรังไปหมด รกรุงรังไปด้วยสิ่งของ รกรุงรังไปด้วยกิเลสความรู้สึกคิดนึก.

แม้ว่าจะบำเรอตน ใช้คำว่าบำเรอตนนี้เป็นคำที่ใช้ในบาลี, บำเรอตน มันบำเรอไปในทางกิเลสเป็นส่วนใหญ่. แต่ **ถ้าละสัญชาตญาณแห่งตัวตนนั้นเสียได้** จะมี **การบำเรอตนในลักษณะที่ทำให้ก้าวหน้า,** ก้าวหน้าทีละนิด ๆ ไปในหนทางแห่งความหลุดพ้นหรือปล่อยวาง. มีคำพูดประหลาด ๆ ว่า *บำเรอตนเพื่อพระนิพพาน.* นี่หมายความว่า **ส่งเสริมทุกอย่าง** ทุกประการ **เพื่อชีวิตนี้ใกล้ต่อความหมายของนิพพาน คือความเยือกเย็น.**

ถ้าจะอวด ถ้าจะอวดกันบ้าง ก็ไม่ได้อวดเหมือนอย่างที่เขาอวดกัน อวดมั่งอวดมี อวดอำนาจวาสนา อวดอะไรต่าง ๆ, นั่นมันเป็นการอวดของกิเลส. ถ้าว่าสัญชาตญาณพวกนี้ถูกกำจัดไปหมดสิ้นไปแล้ว; ถ้า **จะอวดบ้าง** แสดงบ้าง **ก็เป็นเรื่องของคุณสมบัติที่มีอยู่ในตัวที่ดับทุกข์ได้, และที่อยากจะให้ผู้อื่นเอาอย่าง ทำตามอย่าง** โดยไม่มีเจตนาที่จะต้องอวดในลักษณะที่เป็นการอวดดี. **ก่อนนี้** เป็นการ **อวดดี, เดี๋ยวนี้** มันเป็นการ **แสดงความดี** ให้ผู้อื่นเห็น เพื่อประโยชน์แก่ทั้งสองฝ่าย เลยไม่ใช่การอวดดี, แต่เป็นการแสดงให้เห็นถึงความดีที่มีอยู่.

ความรู้สึกที่
นี่แหละเรียกว่า อาการแห่งการที่ว่านกหลุดจากกรง ;
เหนียวแน่นไปตามอำนาจตัณหาอุปาทาน หลายอย่างหลายประการ เป็นเหมือนกับ
กรง, จิตที่ติดอยู่ในวงล้อม ของสิ่งเหล่านั้น เรียกว่าติดกรง พอมันออกมาเสียได้
มันก็เลยเหมือนกับว่าหลุดจากกรง, หรืออีกอย่างหนึ่งว่า เหมือนกับอยู่ภายใต้กะลาครอบ ;
สัตว์ตัวเล็ก ๆ อยู่ภายใต้กะลาครอบมืดมิด ไม่สบาย ไม่สะดวกโดยประการทั้งปวง. เดี๋ยวนี้
เปิดกะลาครอบออกไปเสียได้ มันก็โล่งแจ้งก็สว่าง, ก็มีอาการร่าเริง เยือกเย็น เป็น
อิสระ ออกไปเสียได้จากกะลาครอบแห่งความเห็นแก่ตน ความเห็นแก่ตัว. ใครรู้สึกบ้าง
ว่าตัวเองอยู่ภายใต้กะลาครอบของสิ่งเหล่านี้, คงจะดิ้นรนที่จะเปิดฝาครอบ. แต่ถ้าไม่
รู้สึกมันก็สมัครอยู่ใต้กะลาครอบ ภายในขอบเขตของกิเลสตัณหาอุปาทาน, คิด
พูด ทำ คิดพูดทำอยู่แต่ในเรื่องเหล่านั้น ชนิดนั้น ในมาตรฐานเพียงเท่านั้น ไม่สูงไป
กว่านั้นได้. นี่เดี๋ยวนี้มันเป็นอิสระเหมือนกับว่านกหลุดจากกรง, หรือว่าออกมาเสียได้
จากภายใต้กะลาครอบของอวิชชา, กะลาครอบในที่นี้ เป็นชื่อของอวิชชา.

ผลที่เกิดจากการพัฒนาจิตในด้านศาสนา.

ถ้าจะมองกัน ในแง่ของศาสนา เดี๋ยวนี้ก็ได้รับความสะดวกดาย ในการที่
จะบรรลุมรรคผล. ขอเน้นอีกทีว่า ถ้าว่า พัฒนาสัญชาตญาณที่เป็นกิเลส กลายเป็น
สัญชาตญาณแห่งโพธิแล้ว มันก็ใช้เป็นประโยชน์ได้แก่ชีวิตนั้น, ทำชีวิตนั้นให้เป็น
ชีวิตที่ มีความเหมาะสมพร้อม หรือสะดวก ในการที่จะบรรลุมรรคผล. คำว่า *มรรค
ผลก็คือหนทางที่จะไปสู่ความสงบสุขสูงสุดอันสุดท้ายคือนิพพาน.* นี่เรียกว่ามีประโยชน์
ในแง่ของทางศาสนา.

ถ้าจะลดให้ต่ำลงมา ในแง่ของวัฒนธรรม, ที่จริงศาสนาก็เป็นวัฒนธรรม
อันหนึ่ง แต่มันในระดับสูงสุด. ทีนี้ ในระดับวัฒนธรรมทั่ว ๆ ไป เราก็มีความ
เต็มเปี่ยมแห่งความเป็นมนุษย์อยู่ในตัว. คำว่า *ความเต็มเปี่ยมแห่งความเป็นมนุษย์
นี้* เป็นคำพูดที่มีความหมายมาก แต่แล้วก็ไม่ค่อยมีใครสนใจ หรือไม่รู้จักว่ามันอยู่ที่ไหน
ที่จริง ความเป็นมนุษย์ ของเรานั่นแหละ คือสมบัติ ของเรา, สมบัติ ของเรานั่น แหละ
คือความเป็นมนุษย์ ของเรา. สมบัติที่แท้จริงคือความเป็นมนุษย์ของเรา ; แต่เดี๋ยวนี้
คนทั้งหลาย ก็มา สนใจหมายมั่นอยู่ แค่ข้าวของ เงินทอง สมบัติพัสถานอะไรต่าง ๆ ที่
เป็นเรื่องทางฝ่ายวัตถุ ทั้งนั้น มันก็เลยเป็นมนุษย์ชนิดไหนกันก็ไม่รู้, อย่างดีที่สุดก็เป็น
มนุษย์กันแต่ในแง่ของวัตถุ ในด้านของวัตถุ ; แต่ ถ้าสนใจความเป็นมนุษย์ในแง่ของ
จิตของวิญญาณ มันก็จะไปมองเห็นว่า สมบัติแท้จริงของเรา ก็คือความเป็นมนุษย์
ที่ถูกต้อง ของเรา, มีความเป็นมนุษย์อย่างถูกต้องต่อความหมายของคำว่ามนุษย์ ๆ นั้นก็
เรียกว่าสมบัติอันแท้จริง คนชนิดนี้มีสมบัติทั้งสองฝ่าย คือมีสมบัติทั้งฝ่ายวัตถุ และมี
สมบัติทั้งฝ่ายจิตและฝ่ายวิญญาณ ; แต่คนโดยมากไม่สนใจสมบัติในฝ่ายจิตหรือในฝ่าย
วิญญาณ จึงมีสมบัติกันแต่ในทางฝ่ายวัตถุ. ขอให้สังเกตดูให้ดี ๆ ที่ว่า ความสูงสุด
ของความเป็นมนุษย์นั้น ไม่ใช่อยู่แต่ทางวัตถุ อย่างเดียว, ต้องเป็นความถูกต้องใน
ทางฝ่ายจิตถึงที่สุดด้วย.

ในด้านพลานามัย.

ทีนี้จะมองดูให้ละเอียดลงไปว่า เมื่อมันพัฒนาสัญชาตญาณได้แล้ว ก็เรียกว่า
มีอนามัย มีพลัง มีกำลังในทางฝ่ายจิตฝ่ายวิญญาณ คนที่พัฒนาสัญชาตญาณไม่ได้ ยังมี
จิตใจตกต่ำอยู่ในฝ่ายกิเลส หรือมีความรู้สึกอย่างต่ำ, เป็นสัญชาตญาณอย่างสัตว์ อย่างนี้
มันไม่มีแรง มันไม่มีแรง ไม่มีเรี่ยวแรงที่จะต่อสู้กับกิเลส, จิตใจอ่อนแอ ไม่พอที่จะเผชิญ

หน้ากับกิเลส. **ถ้ากำจัดสัญชาตญาณแห่งตัวตนของตน** เห็นแก่ตนอย่างที่กล่าวมาแล้ว ได้ มันก็เป็นเหมือนกับว่า **มีอนามัยทางจิตทางวิญญาณ.**

เรามีอนามัย กันได้ถึง **สองประการ : คือ ทางฝ่ายวัตถุ** ฝ่ายร่างกาย มี ร่างกายที่ประกอบไปด้วยอนามัยดี มันก็สามารถที่จะเป็นอยู่มีความสุข และทำการงาน ทางฝ่ายร่างกาย แต่ฝ่ายจิตมันยังไม่มี, **ฝ่ายจิต** ที่จะมีอนามัยดีเหมือนกับที่ร่างกาย มีอนามัยดี มันก็ **ต้องประกอบด้วยความตั้งตนอยู่ได้อย่างมั่นคง เพราะความมีธรรมะ** คือความรู้สึกที่เป็นสัญชาตญาณอย่างโพธิ, ยังขอใช้คำว่าสัญชาตญาณอยู่ เพื่อให้เกิดความ ง่ายดายในการที่จะปฏิบัติประพฤติเป็นไป คือให้เป็นความรู้สึกที่เกิดได้เอง และทันเวลา แก่การโจมจู่เข้ามาเข้ามาของสิ่งที่เรียกว่ากิเลส, นี่ถ้าเรามีกำลัง พลังอนามัยดี ในทางจิต ทางวิญญาณ ก็ต่อสู้ข้าศึกกล่าวคือกิเลส, เช่นเดียวกับที่ร่างกายมีอนามัยดี ก็ต่อสู้กับ โรคภัยไข้เจ็บ, หรือใช้กำลัง พลังนั้นทำหน้าที่การงานทางกาย อย่างที่ทำกันอยู่ทั่ว ๆ ไป; เห็นได้ว่าเราจะต้องมีอนามัยหรือพละกำลังทั้งทางฝ่ายกายและฝ่ายจิต. **ถ้ากำจัดสัญชาต-ญาณฝ่ายกิเลสได้แล้ว พัฒนาฝ่ายโพธิให้เกิดขึ้นมาได้แล้ว อนามัยก็จะสมบูรณ์ ทั้งฝ่ายกายและทั้งฝ่ายจิต.**

ในด้านของการทำหน้าที่.

ทีนี้เมื่อเรามีสัญชาตญาณที่พัฒนาดี จนเปรียบกันได้กับว่าเหมือนนกหลุด ออกมาจากกรง คือสิ่งผูกมัดต่าง ๆ ได้แล้ว เป็นอิสระแล้ว, เราจะใช้มันให้ทำประโยชน์ อะไร ? มันก็ตอบได้ว่า **ใช้ให้ทำหน้าที่ หน้าที่ตามที่ควรจะทำ.** ใครรู้บ้างว่าหน้าที่ โดยครบถ้วนของคนนี้มีอะไรบ้าง ? บางทีจะรู้จักน้อยเกินไป จึงไม่ได้ทำหน้าที่ให้สมบูรณ์ แล้วก็จะไม่มีคุณธรรมความสามารถที่จะทำหน้าที่ให้สมบูรณ์เพราะไม่รู้เรื่อง.

อาตมาอยากจะบอกว่า สิ่ง **ที่เรียกว่าหน้าที่ ๆ นี้** ถ้าโดยสรุปแล้วก็พูดได้ เป็น ๓ อย่าง **หน้าที่มีอยู่ ๓ อย่าง :** หน้าที่เพื่อประโยชน์แก่ตัวเอง, **หน้าที่ที่ทำประ-โยชน์ให้แก่ตัวเอง** นี้อย่างหนึ่ง, แล้วหน้าที่ **ที่จะทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น** ผู้อื่นนอก จากตัวเรา นี้อย่างหนึ่ง, หน้าที่ที่ ๓ ก็คือ **หน้าที่ที่จะต้องพักผ่อน** ให้มีกำลังสำหรับ จะทำประโยชน์เหล่านั้น.

พึ่งดูแล้วก็อาจจะน่าหัวสำหรับคนบางคน ที่มาพูดว่าแม้แต่ **การพักผ่อนนี้ ก็เป็นหน้าที่** เขามักจะไม่รู้สึกว่าการพักผ่อนเป็นหน้าที่ แล้วก็เลยไม่สนใจในการพักผ่อน, ไม่ได้รับการพักผ่อนที่ถูกต้อง **ไม่ได้รับการพักผ่อนที่เพียงพอ, ก็เลยกลายเป็นคน ทุพพลภาพ** ไม่ทางกายก็ทางจิต หรือทั้งสองอย่างนั่นแหละ. ฉะนั้นขอให้มองดูเป็น พิเศษในสิ่งที่เรียกว่าการพักผ่อน **พักผ่อนก็เป็นหน้าที่ที่จะต้องสนใจและดูแล** ให้มัน เป็นไป **อย่างถูกต้องและเพียงพอ.**

นี่หน้าที่ของเราข้อที่ ๑ **ทำประโยชน์ตน** ทุกอย่าง, หน้าที่ข้อที่ ๒ **ทำ ประโยชน์แก่ผู้อื่น** เพราะว่าเราอยู่คนเดียวในโลกไม่ได้ มันอยู่ไม่ได้ มันเกี่ยวข้องกัน ไปเสียทุกอย่าง, แล้วทีนี้หน้าที่ที่ ๓ ก็คือว่ามีการพักผ่อน ซึ่งพึ่งแล้วมันก็น่าหัวว่าหน้าที่ ที่จะต้องพักผ่อน. การไม่ทำหน้าที่กลายเป็นหน้าที่, การไม่ทำหน้าที่คือการพักผ่อนนั้น มันกลายเป็นหน้าที่ขึ้นมาอย่างนี้, **เราจะต้องมีหน้าที่ในการพักผ่อน.** ฉะนั้นขอให้ ทุกคนสังเกตดูให้ดี ๆ ว่า **ทำหน้าที่ครบทั้ง ๓ อย่างนี้แล้วหรือยัง,** เราไม่ต้องแจงโดย รายละเอียดดอก เพราะมันมากนัก มันนับไม่ไหว ว่า **หน้าที่ในการทำประโยชน์ตน เอง** นั้นมันมีกี่อย่าง กี่สิบอย่าง กี่ร้อยอย่าง ทำเพื่อประโยชน์ตนเอง, แล้วหน้าที่ที่ทำ **เพื่อประโยชน์ผู้อื่น** นั้น มันมีกี่สิบอย่างกี่ร้อยอย่าง, ทำประโยชน์แก่บุคคลในครอบครัว เพื่อประโยชน์แก่คนในหมู่บ้าน ในเมือง ในประเทศ กระทั่งในโลก. มันต้องทำประโยชน์

[illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible] [illegible]

การทำหน้าที่เพื่อความรอด

[illegible]

[illegible] **ทำหน้าที่เพื่อตน** [illegible] **ที่คือหน้าที่เพื่อให้รอดชีวิต** [illegible] **ให้รอดจากความทุกข์** [illegible]

ข้อที่ ๑. ทำให้รอดชีวิตนี้ คือการดำรงชีวิต [illegible]

[illegible]

ข้อ ๒. [illegible]

โมหะ ก็ยัง **ไม่รบกวน,** แล้วก็ **ไม่มีกิเลสหมักหมม** เป็นทุนสำรองไว้ **เป็นพวกอนุสัย,** **เป็นพวกอาสวะ,** มันก็เลยไม่มีกิเลสที่จะออกมาสำหรับทำให้เกิดความทุกข์. **กิเลสเป็น เหตุให้เกิดความทุกข์** เหมือนกับไฟมันให้เกิดความร้อน, **กิเลสก็เหมือนกับไฟ ทุกข์ ก็เหมือนกับความร้อน** ที่เผาผลาญ ; ถ้าไม่มีกิเลสเช่นความโลภ ความโกรธ ความหลง มันก็ไม่ได้ทำอะไร พูดอะไร หรือคิดอะไรไปในทางที่ทำให้ตัวเองมันร้อนเหมือนกับไฟเผา.

นี่ **เราต้องรอดจากสิ่งที่ทำให้เป็นทุกข์** คือร้อนเหมือนกับถูกไฟเผานี้ด้วย ; แล้วชีวิตนี้จะเป็นอย่างไร **ก็เป็นนิพพาน, นิพพานทั้งทางกายและทางจิต,** คือทาง ฝ่ายร่างกายก็เย็นเป็นสุข ทางฝ่ายจิตใจก็เย็นเป็นสุข มันมีความเย็นทั้งทางฝ่ายกาย และ ฝ่ายใจ, คือไฟทางฝ่ายวัตถุฝ่ายร่างกายก็ไม่แผดเผา, ไฟในทางฝ่ายจิตฝ่ายวิญญาณก็ไม่ แผดเผา. บุคคลนั้นจึงมีความเย็นทั้งทางฝ่ายร่างกายและทางฝ่ายจิตใจ. **ความเย็นนี้ คือนิพพาน,** นิพพานแปลว่าเย็น. คำว่า *เย็นเป็นความหมายของคำว่านิพพาน* ; เย็น น้อย ๆ ก็นิพพานน้อย ๆ, เย็นมาก ๆ ก็เป็นนิพพานมาก ๆ, เย็นชั่วคราวก็เป็นนิพพาน ชั่วคราว, เย็นตลอดกาลเด็ดขาดลงไป ก็เป็นนิพพานโดยเด็ดขาด โดยนิรันดร. ฉะนั้น เมื่อใดมันมีความเย็นเพราะไม่มีไฟกิเลสเผา ก็ให้รู้เถอะว่านั้นน่ะนิพพานมาเยี่ยมแล้ว, แม้ จะเป็นนิพพานน้อย ๆ ; แต่นี้คนไม่สนใจ เพราะความร้อนของกิเลสมันมากนัก มัน ครอบงำมันท่วมทับไว้เรื่อย. ทำให้สนใจแต่ในเรื่องของความร้อน, แล้วก็เห็นความร้อน เป็นเรื่องสนุกสนาน เพราะมันเป็นเรื่องของกิเลส, กิเลสมันเป็นของร้อน. เมื่อจิตมัน มีอวิชชา, ไปพอใจในของร้อน แล้วมันก็สมัครที่จะอยู่ในความร้อน, เพลิดเพลินอยู่ใน ความร้อน, มันจึงเกิดคำพูดว่า **หลงใหลอยู่ในกองทุกข์.** มันน่าหัว มันโง่ โง่สัก เท่าไร ถ้ามันหลงใหลอยู่ในความทุกข์, หลงใหลอยู่ในกองทุกข์มันโง่สักเท่าไร, มีความ ทุกข์แล้วยังหลงใหล. นี่ **ต้องเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาจึงจะเหนื่อยหน่ายใน สิ่งที่เป็นทุกข์ ;** บทสวดมนต์ที่สวดกันอยู่ทุกวัน *เห็นความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็น*

อนัตตา จึงจะค่อย ๆ เกลียดความทุกข์, ถ้าไม่เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มันก็ยิ่งชอบ *ที่จะจมอยู่ในความทุกข์* เพราะมันสนุกสนานเอร็ดอร่อย เพลิดเพลินกระโดดโลดเต้น. นี้ เป็นเรื่องที่จะต้องรู้ ว่าเราต้องรอดจากสิ่งเหล่านี้ด้วย, **อย่ารอดแต่เพียงร่างกายทางวัตถุ** มีไร่มีนา มีเงินมีของ มีบ้านมีเรือน มีอะไรสบายสะดวกหมดแล้วนั้นมันรอดฝ่ายชีวิตรอด ทางร่างกาย. ทีนี้ถ้าว่า **จิตใจไม่มีความทุกข์เบียดเบียนนั้นเป็นอีกรอดต่างหาก,** รอดทางจิตรอดทางวิญญาณ.

ขอให้นึกถึงรอดทั้งสองรอดนี้ไว้ให้เป็นคู่กัน มิฉะนั้นระวังเถอะจะเป็น มนุษย์เพียงครึ่งเดียว ; **ถ้ารู้จักทำความรอดเพียงครึ่งเดียว ก็เป็นมนุษย์เพียงครึ่ง เดียว ;** แล้วโดยมากมันไม่ค่อยจะเป็นไปได้ดอกครึ่งเดียว ถ้าว่ามันผิดมันร้อนมาจาก ภายในคือเรื่องของกิเลสอวิชชาแล้ว ร่างกายมันก็พลอยร้อนไปด้วย, มันทำให้เกิดการ ทำผิดทางร่างกาย จนร่างกายก็พลอยร้อนไปด้วย, มันก็เลย **ร้อนทั้งทางกายและทั้งทาง จิต ;** นี่เป็นบุถุชนเต็มที่ก็เอากันอย่างนี้. ถ้ามีความรู้สึกได้เท่าไร **ก็ขจัดออกไปเสีย เท่านั้น ให้ร้อนน้อยลง ๆ ๆ** ให้มันเหลือแต่น้อยจนไม่ปรากฏ หรือถ้าปรากฏก็เรียกว่า เป็นความเย็น.

ความร้อนที่ว่ามันไม่มีเสียเลยนั้น มันเป็นอีกอย่างหนึ่ง ; แม้ที่เรียกกันว่า **ความเย็นเช่นน้ำแข็งนี้ มันก็ยังมีความร้อน** พอที่จะกำหนดได้ว่าสักเท่าไร, แต่นี้เขา สมมติว่าเย็น ; **ที่จริงมันก็เป็นความร้อนที่น้อยมาก.** เมื่อมันผิดกันกับความร้อน ในร่างกาย มันก็รู้สึกว่าเย็นซิ, ถ้าความร้อนในร่างกายมีสักร้อยหน่วย แล้วความร้อนใน น้ำแข็งมีเพียงหน่วยเดียว มากระทบกับร่างกาย ร่างกายมันก็รู้สึกเย็นเท่านั้น ; ที่จริงมันก็ มีความร้อนในระดับหนึ่ง. นี่ **บุถุชนธรรมดาก็สามารถจะทำให้ความร้อนลดลงไป** ลดลงไปเป็นอันมาก **ถ้าว่าหมดความร้อนจริงก็เป็นพระอรหันต์,** ที่จะเรียกได้ว่าหมด

ความร้อนโดยสิ้นเชิง ก็ต้องเป็นพระอรหันต์. เดี๋ยวนี้มันยังมากเกินไป ก็เอาแต่ว่ามันมีความเย็นพอสมควรแก่ชีวิต ไม่เผาผลาญกันตรง ๆ มันเป็นชั้น ๆ ของระดับจิต.

ความชั่วร้อนมาก, ความชั่วร้อนมากร้อนที่สุด. **ความดีร้อนน้อย** มีส่วนร้อนน้อย, ถ้าไปยึดถือเข้ามันก็ร้อน. **ถ้าไม่ชั่วไม่ดีพ้นหมดไปจึงจะไม่มีความร้อน, เป็นความสงบ.** ความชั่วนั้นไม่สงบแน่นอนเห็นได้ชัด, ความดีมันก็วุ่นวายยังไม่สงบ, แม้จะดีที่สุด มันก็ยังมีวุ่นวายอยู่ในส่วนที่ว่ามันดี เพราะมันยึดถือว่าดี. แต่ถ้า**เหนือดีขึ้นไป จึงจะเป็นความว่างหรือเป็นความสงบ.** ถ้าต้องการความเย็นสงบโดยแท้จริงก็ต้องชะเง้อไปในทางที่ว่า **ไม่หลงดี ไม่บ้าดี ไม่อวดดี ไม่ยึดมั่นถือมั่นในความดี, ไม่แบกของหนักคือความดี.** ข้อนี้เราเคยพูดกันมาหลายหนแล้วว่า**ความชั่วนั้นเหมือนกับก้อนหิน** แบกเข้าก็เป็นทุกข์หนักกระวนกระวาย, **ความดีนั้นเหมือนเพชรพลอย** แบกเข้าก็หนักเหมือนกัน ถ้าเพชรพลอยมันใหญ่เท่าก้อนหินมันก็หนักเท่ากันแหละ; เพราะฉะนั้นความดีไปแบกเข้ามันก็หนัก. ฉะนั้น **ไม่เอาทั้งชั่วและทั้งดี จึงจะพ้นขึ้นไปเป็นความว่าง,** นั่นแหละ**เข้าเขตของนิพพาน,** ไม่มีตัวตนสำหรับจะแบกไว้เป็นของตน, ไม่มีตัวตนของอวิชชา ที่จะแบกไว้เป็นของตนด้วยอำนาจอุปาทาน, มันก็เลยหมดปัญหาไม่มีของหนัก, จะเรียกว่าไม่มีทุกอย่าง ไม่มีของร้อน ไม่มีของมืด ไม่มีของเสียบแทง ไม่มีของผูกมัดรัดรึง ไม่มีของครอบงำหุ้มห่อ; อย่างนี้เรียกว่าสูงสุดของความหลุดพ้น เป็นจุดสูงสุดของมนุษย์ในส่วนตนเอง.

จิตว่างเป็นผลของการพัฒนา.

ทีนี้ถ้าเรา **พัฒนาสัญชาตญาณอย่างกิเลสได้เป็นสัญชาตญาณอย่างโพธิแล้ว** มันก็ง่าย ง่ายที่จะเป็นเช่นนั้น, คือ**เป็นอยู่ด้วยจิตว่าง.** เมื่อพูดถึงจิตว่างนี้

คนเขาก็พร้อมที่จะหัวเราะเยาะ เพราะความไม่เข้าใจ, ผู้พูดก็ถูกหัวเราะเยาะ เพราะว่าผู้ฟังไม่เข้าใจ, เขาคิดเป็นว่าเป็นเรื่องไม่รู้สึกอะไร ไม่ทำอะไร ไม่รับผิดชอบอะไร; มันไม่ใช่อย่างนั้น. คำว่า **จิตว่าง** นี้ คือ **ว่างจากความรู้สึกว่าตัวกู—ของกู,** อะไร ๆ ที่เป็นความหมายว่าตัวตนว่าของตน ว่าตัวกูว่าของกู มันไม่มีอยู่ในจิตนั้น จิตนั้นมันจึงว่าง, เมื่อมัน **ว่างจากกิเลสประเภทเหล่านั้นแล้ว** ก็**มีอยู่แต่สติปัญญาอันสูงสุด ตามธรรมชาติของจิตที่มีสัญชาตญาณแห่งความรู้.** เดี๋ยวนี้มันพัฒนาผิด มันเป็นกิเลสมันรู้ไปในทางกิเลส, ครั้น**เอาความรู้ในทางกิเลสออกไปเสีย**ให้หมดแล้ว **มันก็รู้อย่างถูกต้อง** ว่าอะไรเป็นอะไร. **จิตว่างนี้ว่างจากกิเลส ที่เป็นเหตุให้ยึดถือว่าตัวตนมันก็เลยเต็มอยู่ด้วยสติปัญญา.**

นี่ **ทำอะไรด้วยจิตว่าง** ลองคิดดูให้ดี ๆ **สบายที่สุด**แหละ, ก็นึกดูเอาเองมันมีอยู่เสมอ. **จิตวุ่นวายแล้วมันก็ทำอะไรไม่สนุกทั้งนั้น,** จะทำอะไรมันก็ไม่สนุกแม้แต่กินข้าวมันก็ไม่อร่อย แม้แต่จะนอนมันก็นอนไม่หลับ ถ้าจิตมันไม่ว่าง. **ถ้าจิตว่างมันก็ทำได้ดี** เช่นว่าจะไปพูดในที่ประชุม อย่างที่เราขอเชิญให้มาพูดในที่ประชุมต่อหน้าคนมาก ๆ; **ถ้าจิตไม่ว่าง** มีตัวกูมีของกู มันก็ประหม่าเท่านั้นแหละ มันก็ประหม่า, มาพูดมันก็ประหม่า, **มันก็ประหม่าตลอดไป**บางทีก็ **พูดไม่ออก, แม้พูดออกมันก็พูดไม่ได้ดี** เพราะจิตไม่ว่าง มันอัดเต็มแน่นอยู่ด้วยตัวกูหรือของกู. **ถ้าจิตว่าง** มันก็**พูดจาได้สบาย** ได้เรียบร้อย ได้ไพเราะได้คล่องแคล่ว.

แม้ที่สุดแต่จะทำงานฝีมืออะไรที่มันทำยาก ๆ. ถ้า **จิตไม่ว่างมันก็โกรธตัวเอง** โกรธเครื่องมือ โกรธสิ่งของ ก็ทำไม่ได้; อย่างว่าจะจัดแจกันดอกไม้ให้ดูสวยสด, ถ้าจิตใจมันอัดพลุ่งเป็นไฟอยู่มันทำไม่ได้, มันไม่รู้ว่าสวยอย่างไร. **ถ้าจิตใจว่างจากตัวกู—ของกู** จัดดอกไม้ไปตามความรู้สึกอันนั้น มันก็ **จะเป็นแจกันที่จัดได้สวย** อย่างนี้เป็นต้น.

หรือว่า **คนจะเล่นกีฬา** ที่มันต้องใช้ฝีมือมาก โดยเฉพาะอย่างแบดมินตัน อย่างเทนนิสหรืออะไรก็ตาม **ถ้าจิตวุ่นวาย** แล้ว มันก็เต็มไปด้วยความรู้สึกปรารภตัวตนจะแพ้จะชนะ, จะอย่างนั้นจะอย่างนี้ มันแบ่งกำลังจิตไปเสียหมด มันก็แสดงฝีมือไม่ได้ดี. ถ้าเลิกคิดเรื่องเหล่านั้นเสียให้หมด, กำลังจิตทั้งหมดเอามาใช้แสดงฝีมือ มันก็เล่นกีฬาได้ดี มันชนะ.

ที่จะต้องเปรียบเทียบอีกอันหนึ่ง เป็นอันสุดท้าย ก็คือว่า **ถ้าฟันดาบ** ถือดาบคนละเล่ม แล้วเข้ามาต่อสู้กันอย่างเอาเป็นเอาตายนี้; ถ้าคนหนึ่งจิตไม่ว่าง มัวแต่พะวงถึงตัวกู–ของกูอยู่ มันก็ต้องตายแหละ, ต้องพ่ายแพ้แก่ฝ่ายที่จิตว่าง; เพราะเขาทำอะไรได้ดีที่สุด ฉวยโอกาสได้ดีที่สุด แสดงฝีมือได้ดีที่สุด. ฉะนั้นคนที่ฟันดาบด้วยจิตที่ว่าง จากตัวกู–ของกู มันจึงมีส่วนชนะ, ชนะคนโง่ ๆ ที่เต็มอัดอยู่ด้วยตัวกู–ของกู จนมันยุ่งไปหมดในจิตใจทำอะไรไม่ถูก.

นี่ถ้าเรื่องประณีตละเอียดสุขุมอย่างนี้ทำได้สำเร็จแล้ว, เรื่องง่าย ๆ กว่านั้นมันก็สำเร็จได้ง่าย, จะไถนาจะขุดดินอย่างนี้มันทำได้ง่ายกว่า แต่ถึงอย่างนั้นก็เถอะ **ถ้าทำด้วยจิตว่างแล้วมันสบายกว่า** สนุกกว่า สบายกว่า ไม่เหนื่อย, แม้เหงื่อจะออกมา มันก็กลายเป็นน้ำมนต์อาบให้เย็น. ถ้าจิตมันวุ่น เหงื่อออกมานิดเดียว มันก็ร้อน มันก็โกรธ, มันก็แช่งตัวเอง แช่งดินฟ้าอากาศ แช่งเทวดาผีสางอะไร, แล้วก็คิดว่าไม่ทำละทำนานี้ ไปขโมยดีกว่า, ก็เลิกทำนาไปเป็นคนจี้ปล้นขโมยไปเสียอย่างนี้, เพราะว่ามันไม่รู้จักทำจิตให้พอใจกับการงานที่ทำ. เพราะไม่ว่าง เพราะมันมีตัวกู–ของกูซึ่งเป็นกิเลสคอยผลักดันอยู่เสมอ. ถ้า **พัฒนาสัญชาตญาณให้เป็นโพธิได้ มันก็มีจิตว่าง,** ทำงานทุกอย่างด้วยจิตว่าง เป็นสุขเมื่อกำลังทำนั้นเอง.

ทีนี้ในการทำประโยชน์ตนในเรื่องทำหน้าที่เพื่อประโยชน์ตนนี้มันก็มีอยู่ว่า คนเรามันมีปัญหาเสมอ ต้องมีปัญหาอย่างนั้น ปัญหาอย่างนี้ ซึ่งจะต้องตัดสินใจลงไป. **ถ้าจิตวุ่นวายเต็มไปด้วยตัวกู–ของกู จะตัดสินผิดหมด** จิตมันต้องเกลี้ยงจิตต้องสงบ, จิตต้องเย็น, จิตต้องว่าง, มันจึงจะตัดสินลงไปได้อย่างถูกต้อง. ว่าข้อนี้ควรทำอย่างไร ทำเท่าไร ทำเพียงไหน ทำเมื่อไร. มันจะตัดสินได้ถูกต้องในการตัดสินใจในเรื่องที่สำคัญ ๆ; โดยเฉพาะ การตัดสินใจพลาด มันก็พลาดหมดตลอดสาย. **การจะตัดสินใจอะไรได้ถูกต้อง ก็ต้องทำด้วยจิตที่ปกติ** ไม่ถูกรบกวนด้วยสัญชาตญาณอย่างกิเลส คือ สัญชาตญาณอย่างสัตว์ หรือเรียกว่าความรู้สึกฝ่ายต่ำ, สิ่งเหล่านี้อย่ามารบกวนจิตใจ, **ให้จิตใจเป็นอิสระ** แล้วทำอะไร จะตัดสินใจอะไร ก็จะตัดสินใจได้ถูกต้อง.

ผลของการพัฒนาควบคุมความฉลาดให้ถูกต้องได้.

ทีนี้ **ถ้าพัฒนาสัญชาตญาณได้แล้ว** มีสัญชาตญาณที่พัฒนาแล้ว, ปราศจากความรู้สึกตัวตนทั้งหลายเหล่านั้นแล้ว **ก็สามารถที่จะควบคุมความฉลาด.** ฟังดูมันก็แปลกนะ ว่า **ความฉลาด** เฉลียวฉลาดนั้น **ยังเป็นสิ่งที่ต้องควบคุม,** ถ้าควบคุมไม่ได้ ความฉลาดนั่นแหละจะเกิดเป็นการทำผิดทำเลวอย่างสูงสุดเพราะฉลาด, จึงพูดได้ว่า **ความฉลาดนั้นไปเป็นพระอรหันต์ก็ได้,** ความฉลาดนั้น **ไปเป็นโจร มหาโจรอันร้ายกาจก็ได้.** ถ้าควบคุมความฉลาดให้ถูกต้อง มันก็เป็นไปในทางที่ถูกต้อง ก็ไปจบด้วยการเป็นพระอรหันต์, ถ้าควบคุมความฉลาดไม่ได้ มันก็คดโกง มันก็คอรัปชั่น, มันก็ต้องหลีกออกจากสังคม ก็ต้องไปดันทุรังไปเป็นมหาโจรอันร้ายกาจ ดำรงตนอยู่ด้วยความรู้สึกชนิดนั้น. **นี่คนเรา มักจะควบคุมความฉลาดของตนไม่ได้** มักจะปล่อยให้ความฉลาดเดินไปในทางที่ผิด, *ไปเผลอเข้านิดเดียว ก็เห็นว่าขโมยดีกว่า,* หรือว่า *เอา*

สักทีก่อนเถอะ. นี่มันควบคุมความฉลาดไว้ไม่ได้, เป็นสิ่งที่ประหลาดอยู่ว่า **ความฉลาดเป็นสิ่งที่ต้องควบคุม.** สติปัญญาตามธรรมดา ที่เรียกว่า **สติปัญญา ตามธรรมดานั้น ต้องควบคุม ; ถ้าไม่ควบคุมมันเดินผิดทาง.** ภาษาไทยนี้ออกจะลำบากว่าสติปัญญาใช้ได้ทั้งสองอย่าง ; **สติปัญญาชนิดที่ยังไม่ปลอดภัยก็เรียกว่าสติปัญญา,** สติปัญญาชนิด **ที่ปลอดภัยก็เรียกว่าสติปัญญา.** เราจะต้องระวังกันให้ดี ๆ *ภาษาบาลีเขาแยกเรียกกันคนละอย่าง ; สติปัญญาชนิดเฉโก* มันฉลาดเท่าไร ๆ ก็ได้, แต่ถ้าปัญญาชนิด *ปัญญาล้วน เป็นอธิปัญญา* แล้วมัน *ผิดพลาดไม่ได้.* ฉะนั้น เด็กที่ฉลาดมันทำผิดอย่างเลวร้ายก็ได้, ไปเป็นโจรก็ได้. ภาษาฝรั่งเขาก็แบ่งไว้ดีว่าถ้าเป็น *intellect* สติปัญญาอย่าง *intellect* นี้ยังไว้ใจไม่ได้, มันจะไปในทางไหนก็ได้. ถ้ามันเป็นสติปัญญาอย่าง *wisdom* เป็น *intuition* เป็นอะไรอย่างนั้นไว้ใจได้ มันไม่ไปในทางผิด.

นี่ **สติปัญญาตามธรรมดา** ของมนุษย์ มัน **เป็นแต่เพียงสติปัญญา** เฉลียวฉลาด **ตามธรรมชาติ** ของมันสมอง ที่ฝึกไว้ดี ที่ทำไว้ดี, แต่ **ถ้าไม่ควบคุมมันเห็นไปในทางผิด** แล้ว, มันก็ผิดลึกผิดร้ายกาจ. นี่เรา **จะต้องมีการควบคุมความเฉลียวฉลาดไว้ให้ได้ จึงจะปลอดภัย.** ถ้าพัฒนาสัญชาตญาณมาเป็นสัญชาตญาณแห่งโพธิได้แล้ว มันก็ควบคุมสติปัญญาได้, คือ **ควบคุมความฉลาดของตนไว้ได้ อยู่ในขอบเขตของความถูกต้อง.**

จิตพัฒนาแล้วสามารถทำประโยชน์ตนได้ดี.

ทำงานเป็นสุขสนุกเมื่อทำงาน.

ทีนี้ดูต่อไป ว่าจะใช้กันอย่างไรในหน้าที่ที่หนึ่งทำประโยชน์ตัวเอง. **เมื่อพัฒนาสัญชาตญาณได้** อย่างที่ว่ามาแล้ว, บรรเทาสัญชาตญาณแห่งตัวกู–ของกูได้แล้ว

ไม่ทะเยอทะยาน ด้วยอำนาจแห่งตัวกู–ของกู สามารถจะทำงานให้สนุก มีความสุขเมื่อกำลังทำการงาน, สามารถที่จะทำงานในหน้าที่ให้รู้สึกเป็นของสนุก แล้วก็มีความรู้สึกเป็นสุขเสียได้ในคราวเดียวกัน. นี่ความสุขแท้จริงอยู่ที่นี่, ทุกคน **ช่วยรู้ไว้ว่าความสุขบำรุงบำเรอนั้น** มันเป็นความเพลิดเพลินที่หลอกลวง, **ไม่มีที่สิ้นสุด** แล้ว **ดึงไปทางต่ำเมื่อไรก็ได้, ความสุขที่แท้จริงนั้น คือความรู้สึกที่เกิดมาจากความพอใจว่าได้ทำหน้าที่ของตนถูกต้อง.** เมื่อใดได้ทำหน้าที่ในหน้าที่ของตนอย่างถูกต้อง แล้วก็พอใจว่าเรามีความสามารถ, พอใจตัวเองได้, ยกมือไหว้ตัวเองได้. นี่เรียกว่า **เคารพตัวเองแล้วก็เป็นที่ตั้งแห่งความสุข,** สัญชาตญาณที่พัฒนามาถึงขนาดนี้แล้ว มันก็พอใจในการทำหน้าที่อย่างถูกต้อง **ทำงานสนุกแล้วเป็นสุขเมื่อทำงาน.** สมมติว่าจะเป็นชาวนาชาวสวน เมื่อไถนาอยู่เมื่อขุดดินอยู่นั้นแหละมันพอใจ ด้วยความรู้สึกว่ามันถูกต้องแล้ว ถูกต้องแล้วมันก็พอใจ ๆ, ไถนาเหงื่อไหลท่วมตัว ตะวันสูงแล้วก็ยังไม่ต้องกินข้าวมันพอใจและมันสนุก แล้วมันเป็นสุข, เป็นสุขชนิดนี้ **เป็นสุขแท้จริง คือไม่เผาผลาญไม่ใช่กิเลส,** แล้วเป็นสุขชนิดที่ทำให้เงินเหลือ

ความสุขมีสองชนิด : **ความสุขแท้จริง เกิดมาจากความพอใจในการทำหน้าที่** เงินมันก็เหลือเยอะ, ทีนี้ **ความเพลิดเพลินที่หลอกลวง คือความสุขปลอม** ความสุขเท็จเทียม มันกินเงินไม่มีเหลือ **ทำให้**เงินหมดหายไปหมด. ความสุขมีอยู่สองชนิด : ชนิดหนึ่ง ทำให้เงินเหลือ, ชนิดหนึ่งทำให้เงินมีเท่าไร ๆ ก็ไม่พอ.

ต้องมีสัญชาตญาณแห่งการบังคับตัวเอง, รู้จักตัวเอง ควบคุมตัวเองได้, สามารถที่จะมีความสุขชนิดที่แท้จริงได้ คือสนุกในการทำหน้าที่, แล้ว**เป็นสุขเสียตั้งแต่ขณะนั้น.** ครั้นเป็นสุขแล้ว มันก็ไม่ต้องเร่หาความสุขหลอกลวงอย่างอื่น, ไม่

ต้องไปเริงรมย์ ไม่ต้องไปหายาเสพติด, ไม่ต้องไปอบายมุข, ไม่ต้องไปอะไรอีก. เดี๋ยวนี้ **คนไม่รู้จักความสุขที่แท้จริง** มันก็ต้องไปชอบความเพลิดเพลินที่หลอกลวง ; เพราะว่าสัญชาตญาณของคนยังต่ำเหมือนกับสัตว์อยู่ ยังไม่ได้พัฒนา, ยังมุ่งที่จะเลวร้ายกว่าสัตว์เสียอีก ไม่เป็นสัญชาตญาณแห่งโพธิ. **สัตว์** แม้จะมีสัญชาตญาณต่ำ มันก็ **ต่ำอย่างธรรมดา ๆ,** สัญชาตญาณ **ต่ำของคนนั้นมันเป็นไปเพื่อกิเลสมากขึ้น,** มันเลวกว่าสัตว์ไปเสียอีก ; ข้อนี้เป็นข้อที่ **ทำให้คนมีความทุกข์มากกว่าสัตว์.**

จิตพัฒนาแล้วจะมีธรรมะ ๔ เกลอคุ้มครอง.

เอ้า, ทีนี้ก็ดูต่อไปอีกข้อหนึ่ง ว่าถ้า **พัฒนาสัญชาตญาณได้อย่างดี** อย่างที่กล่าวมาแล้วนี้ **สามารถทำให้มีธรรมะประเสริฐ ๔ ประการ,** ธรรมะประเสริฐ ๔ ประการ ช่วยจำไว้ให้ดี : คนเราแต่ละคน แต่ละวัน รอดตัวได้ด้วยธรรมะ ๔ ประการ ๔ ประการ, **คือสติ สัมปชัญญะ สมาธิ** และ **ปัญญา.** ต้องดูว่าวันหนึ่ง ๆ มันมีเรื่องอะไร ; วันหนึ่ง ๆ มันมีเรื่องคือว่า มีอะไรมากระทบตา มีอะไรมากระทบหู จมูก ลิ้น กาย คืออารมณ์มากระทบ มากระทบจิตทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ; **ถ้าไม่ฉลาดพอมันเป็นความทุกข์ทั้งนั้น** แหละ มันเป็นความโง่ *เป็นผัสสะโง่ เป็นเวทนาโง่ เป็นตัณหา เป็นอุปาทานและเป็นทุกข์.* **ถ้าเรามีธรรมะ ๔ ประการคุ้มครองแล้ว** ไม่เป็นอย่างนั้น, **มันกลายเป็นตรงกันข้ามคือ :—**

พอมีอะไรมากระทบ ทางตาหู จมูก ลิ้น กาย เป็นต้นนี้ **ก็มีข้อที่ ๑ คือสติ** สติระลึกได้ถึงปัญญา, ปัญญาคือความรู้ที่ถูกต้อง ของสิ่งทั้งปวงว่ามีอยู่อย่างไร. **สติเป็นตัวที่ไประลึกได้ถึงปัญญา** ที่ได้ศึกษาไว้อย่างเพียงพอ, **แล้วก็เอาปัญญามา**

ควบคุมสถานการณ์ในเวลานั้น, คือควบคุมผัสสะ ไม่ให้มันโง่ได้ ไม่ให้มันผิดพลาดได้ ไม่ให้มันเกิดกิเลสได้ **เพราะสัมปชัญญะ. สัมปชัญญะนั้นก็คือปัญญา** ที่มาทำหน้าที่ควบคุมสถานการณ์อยู่ มันเป็นเรื่องที่ ๓. ทีนี้ **ถ้ากำลังของสัมปชัญญะไม่พอ** ที่จะตัดปัญหาจะตัดกิเลส **ก็ต้องเพิ่มสมาธิเข้าไป** กำลังจิตที่สูงสุดเพิ่มเข้าไป นี้เป็นอย่างที่ ๔.

ช่วยจำกันไว้ให้ดีว่า **ชีวิตประจำวัน ต้องการธรรมอุปกรณ์** สำคัญที่สุดอยู่ชุดหนึ่ง คือ ๔ ข้อนี้, **จะต้องมีสติให้ทันเหตุการณ์** ที่มันเกิดการกระทบทางอายตนะ, แล้ว **สตินั้นไปขนเอาปัญญา** คือความรู้ว่าอะไรเป็นอะไร อะไรคืออย่างไร ๆ มา เพราะได้ศึกษาไว้เพียงพอ **โดยเฉพาะเรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา** ศึกษาไว้อย่างเพียงพอ. **สติไปเอาปัญญามา มาเป็นสัมปชัญญะควบคุมสถานการณ์** อยู่ตรงหน้า. นี้ถ้าว่า **สติสัมปชัญญะยังไม่เพียงพอที่จะตัดปัญหา ต้องเพิ่มกำลังสมาธิ** คือกำลังจิตเข้าไปอย่างรุนแรง, **ก็ตัดกิเลสตัดปัญหาได้.** นี่ช่วยจำไว้เถอะว่า **ต้องใช้ในทุกกรณี ใน** ทุกวันแต่ละวัน ว่า **มีสติไปเอาปัญญามา เป็นสัมปชัญญะอยู่** เฉพาะหน้าเหตุการณ์, **แล้วเพิ่มกำลังสมาธิลงไป.** ปัญญานั้นมันก็ตัดกิเลส **ตัดปัญหาอะไรต่าง ๆ ได้** เรียกว่า **สติ สัมปชัญญะ ปัญญา สมาธิ ;** แต่ว่าการทำหน้าที่นั้น มันมีสติไปเอาปัญญาเป็นสัมปชัญญะ แล้วเพิ่มกำลังสมาธิ อย่างนี้ทุกอย่างทุกประการไม่ว่าเรื่องที่บ้านหรือไม่ว่าเรื่องที่วัด.

ถ้าอะไรเกิดขึ้นเป็นปัญหาที่จะนำมาซึ่งความทุกข์ หรือเกิดกิเลสก็ตาม **จะต้องมีสติไปเอาปัญญามา ทำเป็นสัมปชัญญะ** อยู่ตรงหน้า, แล้วก็ **เพิ่มกำลังสมาธิให้แก่สัมปชัญญะ.** สี่เกลอนี้ก็ทำหน้าที่โดยสะดวกโดยสมบูรณ์ โดยถูกต้อง **กำจัด**

ปัญหาได้โดยไม่ต้องสงสัย. นี่ถ้าพัฒนาสัญชาตญาณได้จริง ก็จะมีธรรมะประเสริฐ ๔ อย่างนี้ เป็นคู่มือประจำกายประจำตัว เหมือนกับนักรบที่มีอาวุธครบถ้วน ต่อสู้ได้ทุกสถานการณ์.

จิตพัฒนาแล้วจะไม่เป็นคนเจ้าอารมณ์.

เอ้า, ขอพูดต่อไปอีกว่า ถ้าว่าพัฒนาสัญชาตญาณได้อย่างที่ว่าแล้ว **ต่อไปนี้จะไม่เป็นคนเจ้าอารมณ์.** คนโง่ ๆ ทั้งหลายเป็นคนเจ้าอารมณ์ : อะไรมาให้รักก็รัก, อะไรมาให้เกลียดก็เกลียด, เจ้าอารมณ์เหล่านี้มันอ่อนไหว **อารมณ์ไปในทางอ่อนไหว** ไปตาม; **แต่อีกทางหนึ่งมันกระด้าง;** มันมีอยู่ ๒ อารมณ์.

อารมณ์ของคนเรามีอยู่ ๒ อารมณ์ : ทางหนึ่ง **อ่อนไหว** ไปตามอารมณ์ง่าย มันก็มีปัญหาไปตามจิตที่มันอ่อนแอและอ่อนไหว. **อีกทางหนึ่งเป็นคนกระด้าง** มันโฮกฮาก มันดัดบทไปอย่างโง่ ๆ เป็นกระด้าง; นี่มันก็ได้รับโทษตามแบบของความกระด้าง. **ถ้าพัฒนาสัญชาตญาณได้ดีแล้วไม่เป็นคนเจ้าอารมณ์ในทางที่จะอ่อนไหวและไม่เป็นคนเจ้าอารมณ์ในทางที่จะกระด้าง,** มันไม่อ่อนไหวไม่กระด้าง ก็เลยอยู่ตรงกลาง มันก็ถูกต้อง สำเร็จประโยชน์.

คนที่มีอารมณ์อ่อนไหว มันก็รัก โกรธ เกลียด กลัวง่าย แล้วเรื่องนิดเดียวมันก็ขยายให้เป็นเรื่องใหญ่โตได้, เรื่องนิดเดียว เรื่องรัก เรื่องโกรธ เรื่องเกลียด เรื่องกลัว อะไรก็ตามนิดเดียว มันก็ขยายเป็นเรื่องใหญ่โตมโหฬารได้, เพราะ**เป็นคนเจ้าอารมณ์ มันอ่อนไหว.** นี่ถ้า**กระด้างมันก็ตรงกันข้าม** มันก็โฮกฮากกระโชกกระชากมันก็ดับทออกไปอย่างผิด ๆ ความคิดเป็นไปอย่างผิด ๆ เพราะความโง่ เพราะความ

กระด้าง; เพราะฉะนั้น เราต้องไม่เป็นคนเจ้าอารมณ์ทั้งสองฝ่ายแหละ, ฝ่ายที่อ่อนแออ่อนไหวไปตามอารมณ์ก็ไม่มี ฝ่ายที่กระด้างบ้าระห่ำไปตามความโง่ อวิชชามันก็ไม่มี, นี้เรียกว่า **ไม่เป็นคนเจ้าอารมณ์** กำจัดความเป็นคนเจ้าอารมณ์เสียได้ เพราะสัญชาตญาณที่พัฒนาไว้อย่างถูกต้องแล้วก็ทำหน้าที่ของตนได้ถูกต้อง.

สัญชาตญาณดีแล้วเหมือนมีพระเป็นเจ้าคุ้มครอง.

ทีนี้ข้อสุดท้ายว่า คนที่พัฒนาสัญชาตญาณได้ดีขนาดนั้นนั้น มันเหมือนกับมีพระเจ้าที่แท้จริงคุ้มครอง; นี่พูดอย่างสมมติน่ะ **สมมติว่าเหมือนกับมีพระเป็นเจ้าที่แท้จริงมาคุ้มครอง,** ไม่ให้ทำอะไรผิด มาช่วยคุ้มครองป้องกัน มารักษา มาช่วยเหลือทั้งป้องกันและทั้งช่วยเหลือ, **เพราะมีสัญชาตญาณแห่งความถูกต้องมาคุ้มครอง,** แล้วก็มาช่วยเหลือด้วย. นี่พระเจ้าที่แท้จริงคือหน้าที่, **หน้าที่ที่ถูกต้องคือพระเจ้า;** ถ้าไม่ทำหน้าที่ให้ถูกต้องแล้ว ไม่มีพระเจ้าที่ไหนมาช่วยดอก, แม้จะมีพระเจ้าสักฝูงหนึ่งมาตั้งใจจะช่วย มันก็ไม่ช่วยได้. **พระเจ้าไม่ช่วยคนที่ไม่ทำหน้าที่ให้ถูกต้อง,** มันต้องทำหน้าที่ให้ถูกต้อง พระเจ้าจึงจะมีมาสำหรับช่วย, คือความประสบความสำเร็จจะมีมา. **หน้าที่ ๆ นั่นแหละคือพระเจ้า, หน้าที่ ๆ นั่นแหละคือพระเจ้า. ถ้าพัฒนาสัญชาตญาณได้ดีแล้ว หน้าที่ทั้งหมดก็กลายเป็นพระเจ้า, แล้วก็ช่วยตลอดกาล** ช่วยหมด, ช่วยไม่มีเหลือ.

นี่ **พุทธบริษัทก็มีพระเจ้า** แต่มีในรูปอย่างที่นี้ไม่ใช่พระเจ้าอย่างบุคคลมีความรู้สึกอย่างบุคคล; เป็นพระเจ้าที่มีอารมณ์รัก โกรธ เกลียด กลัวเหมือนคน อย่างนี้ไม่มี; ในพุทธศาสนาไม่มีพระเจ้าชนิดนั้น. **มีแต่พระเจ้าคือสิ่งที่จะช่วยได้คือการทำหน้าที่ที่ถูกต้อง,** หน้าที่ของแต่ละคนนั่นแหละคือพระเจ้าของแต่ละคน. ขอให้ถือเป็นหลักไว้ ว่า **หน้าที่ที่ถูกต้องนั่นแหละ คือพระเจ้าที่จะช่วยเราได้ เมื่อได้**

พัฒนา สัญชาตญาณพ้นจากความผิดเป็นกิเลส **มาเป็นโพธิแล้ว มันก็มีแต่กระแสแห่ง**
ความรู้สึกคิดนึกที่ดำเนินไปถูกต้อง, ก็เลือกหน้าที่ได้ถูกต้อง, ก็สามารถทำหน้าที่ได้
ถูกต้อง ได้รับผลอย่างถูกต้อง, **ก็เลยเป็นพระเจ้าที่ช่วยได้ ไม่ต้องเป็นตัวบุคคล.**
เรามีพระเจ้าชนิดที่ไม่ใช่ตัวบุคคล แต่เรียกว่า **ธรรมะๆเป็นพระเจ้า,** ธรรมะคือหน้าที่
ที่ถูกต้องแก่สถานการณ์ แก่ปัญหาของมนุษย์, มีหน้าที่ที่ถูกต้องเป็นพระเจ้า, จบแล้ว
เรื่องหน้าที่ส่วนตนเอง, หน้าที่ที่จะต้องทำเพื่อประโยชน์แก่ตนเอง ก็จบแล้ว. เมื่อ
พัฒนาสัญชาตญาณได้.

หน้าที่ทำประโยชน์เพื่อผู้อื่นก็สัมพันธ์กันดี.

ทีนี้ **หน้าที่ที่สองจะต้องทำเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น** ทำแก่ผู้อื่น, หน้าที่ตนเอง
เสร็จไปเรื่องแล้ว. ทีนี้หน้าที่ต่อผู้อื่น ถ้าพัฒนาสัญชาตญาณได้อย่างที่ว่ามา, อย่าลืม
เสียว่าอย่างไร อย่างที่ว่ามา, **ก็จะมีประโยชน์อย่างยิ่งในการที่จะทำหน้าที่เพื่อผู้อื่น ;**
อย่างน้อยมันก็ทำให้เกิดความเห็นแจ้งประจักษ์แก่ใจโดยความเป็นจริงว่า **เราทุกคนแต่ละ**
คนมีหน้าที่ ที่จะต้องช่วยเหลือผู้อื่น เพราะอยู่คนเดียวในโลกไม่ได้, ในครอบครัวหนึ่ง
อยู่คนเดียวได้หรือ. แม้ว่าในโลกนี้ ถ้าเขาให้เราอยู่คนเดียวในโลก ให้อะไรหมดทั้งโลก
เราก็อยู่ไม่ได้, แล้วเราก็เป็นหนี้บุญคุณของคนทั้งหลาย ที่เขาได้ทำอะไรไว้ให้เป็น
ประโยชน์. เราได้นำมาใช้สอย มากินมาอะไรอยู่ รอดชีวิตอยู่ได้ เป็นความรู้และสติ
ปัญญาของคนทั้งหลายที่ล่วงลับไปแล้วทั้งนั้นแหละ.

ฉะนั้น เราจึง **อย่าอวดดีไปว่า เราจะทำอะไรคนเดียวได้,** หรือว่า **แม้แต่**
อยู่คนเดียวในโลกได้ นี้ถ้าเราไม่ยอมรับผิดชอบ ไม่ยอมรับในหน้าที่ที่มันมีอยู่อย่างนี้
เรามันก็ไม่ใช่คนนั้นแหละ ; เพราะว่า **คนต้องเนื่องกันต้องสัมพันธ์กัน,** รู้ว่าคนแต่
ละคนมีประโยชน์สัมพันธ์กัน ก็ต้องเคารพคบหาบูชาไปตามเรื่อง. แม้แต่ว่าแผ่นดิน

โลกนี้ มีต้นไม้ต้นไล่ เป็นแผ่นดินโลกนี้ มันก็ให้อะไรแก่เรามาก, ให้อุปกรณ์แก่ชีวิต ให้อะไรทุกอย่างที่เกิดอยู่ในแผ่นดิน. **เราก็ต้องขอบคุณแผ่นดินโลกนี้,** ไม่ทำลาย โลก, ไม่เป็นคนทำลายโลก.

เมื่อพัฒนาสัญชาตญาณอย่างถูกต้องแล้ว ก็มีความรู้สึกได้อย่างถูกต้อง ว่าเราต้องช่วยผู้อื่น, เราต้องช่วยผู้อื่น, ผู้อื่นในระดับบุคคลในครอบครัวก็ได้, ผู้อื่นในระดับบุคคลร่วมบ้านร่วมเมืองก็ได้, ผู้อื่นในระดับบุคคลร่วมประเทศชาติก็ได้, ผู้อื่นในระดับบุคคลร่วมโลกอยู่ในโลกนี้ด้วยกันก็ได้, มันเป็นผู้อื่นทั้งนั้น **มีหน้าที่ต้องสัมพันธ์กัน ก็ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน.**

ทำความถูกต้องได้ง่าย, เช่นคิดให้สบายกว่าคิดเอา.

ถ้าพัฒนาสัญชาตญาณมาถึงระดับนี้แล้ว ไม่มีความเห็นแก่ตัวอย่างโง่เขลา เหมือนสัญชาตญาณชั้นต่ำแล้ว มันก็ง่ายดาย, มันรู้สึกได้ง่ายดายว่าจะต้องเป็นอย่างนี้, แล้ว มันก็ง่ายที่จะทำให้มันถูกต้อง. เมื่อพัฒนาจิตใจได้ถึงขนาดนี้ มันจะรู้สึกอย่างถูกต้องขึ้น มาเอง, จิตส่วนลึกถูกต้อง มันไม่เห็นแก่ตัว. ไม่ยึดมั่นถือมั่นอย่างโง่เขลา, จะเกิดความ รู้สึกที่ถูกต้องขึ้นมาเอง ; เช่นมีความรู้สึกว่า **จิตที่คิดจะให้นั้นสบายกว่าจิตที่คิดจะเอา.**

ข้อนี้มันกลับกันอยู่ ระหว่างคนโง่กับคนฉลาด; ถ้าเป็นคนโง่ : จิตที่คิดจะเอานั่นแหละสบายแก่เขา, ถ้าเป็นคนฉลาดเป็นสัตบุรุษ กลับรู้สึกว่า จิตที่คิดจะให้นี่สบายกว่าจิตที่คิดจะเอา. จิตที่คิดจะให้มันสบายมันเบา มันไม่บีบคั้น ไม่กดทับอะไร, **จิตที่คิดจะให้** คือมัน **จะปล่อยตัวตน,** ปล่อยของตนออกไป, **สบาย กว่าจิตที่คิดจะเอา** เข้ามาเป็นตัวกูเป็นของกู. *ถ้าใครยังรู้สึกอยู่ว่า จิตที่คิดจะเอาสบาย กว่าจิตที่คิดจะให้* แล้วก็ขอให้รู้ว่า **ยังเป็นบุถุชนมากนัก,** ยังเป็นบุถุชนมากเกินไป ; ถ้า

เป็นปุถุชนพอสมควรแล้ว ก็จะรู้สึกได้ว่า **จิตที่คิดจะให้สบายเบากว่าจิตที่คิดจะเอา** กระทั่งว่า **ให้คนอื่นกินนั่นแหละอิ่มกว่า,** ให้คนอื่นกินเราไม่กิน ให้คนอื่นกินนั่นแหละอิ่มกว่า; หมายความว่าถ้าเรากินเองก็อิ่มเดี๋ยวเดียว, แล้วก็ไปถ่ายอุจจาระก็หมดแล้ว. **ถ้าให้คนอื่นกิน มันอิ่มอยู่ในจิตใจ, คิดขึ้นมามันก็ยังอิ่ม** อิ่มอย่างไม่รู้จักหมดจักสิ้น. **ให้คนอื่นกินมันเลยอิ่มเป็นนิรันดร** ไม่รู้จักหมดสิ้น, **กินเองเดี๋ยวเดียวก็หมดสิ้น** มันก็เลยเกิดการรู้สึกว่า ให้คนอื่นกินนั่นอิ่มไม่รู้จักหมดจักสิ้น, กินเองเดี๋ยวเดียวมันก็หมด. อย่างนี้มันก็ **มีความคิดที่น้อมไปในทางที่จะช่วยผู้อื่นได้โดยง่าย,** มันง่าย ง่ายที่จะทำประโยชน์ผู้อื่น. **ถ้าไม่มีความคิดอย่างนี้** ไม่มีความคิดในทำนองนี้แล้ว มันยาก, **ยากมากที่จะทำประโยชน์แก่ผู้อื่น.** เมื่อมีความเห็นแก่ตัว มีตัวตนเป็นใหญ่เห็นแก่ตัวจนเป็นใหญ่แล้ว มันไม่มีความคิดที่จะช่วยใครดอก, มันเอาตัวตนเป็นใหญ่เสียเรื่อย ๆ ไป คิดแต่จะให้คนอื่นมาช่วยมันก็ไม่คิดที่จะช่วยคนอื่น. แต่ **ถ้าพัฒนาสัญชาตญาณเรื่องตัวตนได้พอสมควรแล้วความคิดที่จะช่วยผู้อื่นมันเกิดมาเอง,** เกิดขึ้นมาเอง, เกิดขึ้นมาได้โดยอัตโนมัติ.

นี่เรียกว่า **พัฒนาสัญชาตญาณ กำจัดตัวกู–ของกูออกไปได้เท่าไร** ความคิดมันก็จะไหลไปเองในทางที่จะช่วยผู้อื่น, ความไม่เห็นแก่ตัวมันก็ไหล, ความคิดมันก็ไหลไปในทางที่จะช่วยผู้อื่น, แล้วโดยอัตโนมัติด้วย. ขอให้มีความไม่เห็นแก่ตัวเถอะ ความคิดมันจะไหลไปในทางช่วยผู้อื่นโดยอัตโนมัติคือมันเป็นไปเอง, เป็นไปเอง.

สัญชาตญาณทุกแขนงจะเปลี่ยนเป็นเพื่อผู้อื่น.

เมื่อพัฒนามาถึงขนาดนี้แล้ว สัญชาตญาณทุกแขนงมันก็จะเปลี่ยนไปเป็นเห็นแก่ผู้อื่น, จะกินอาหารก็นึกถึงผู้อื่น, แล้วก็จะช่วยร่วมกันต่อสู้เพื่อประโยชน์ของผู้อื่น, แม้ที่สุดแต่ว่า จะอวดความรู้อวดความดีที่มี ก็อวดไปเพื่อให้ผู้อื่นได้รับ

ประโยชน์, ไม่ได้อวดเพื่อจะให้เขาหลงใหลแล้วเอาประโยชน์จากเขา ทำนาบนหลังคนอื่นอย่างนั้นมันก็ไม่มี. แสดงความรู้อะไรให้ผู้อื่น มันก็เพื่อช่วยผู้อื่นนั่นเอง, นี้เรียกว่ามันไหลไปเองในทางที่จะช่วยผู้อื่น.

สรุปความในที่สุดว่า ถ้าพัฒนาสัญชาตญาณมาได้ถึงขั้นนี้แล้ว กล่าวได้ว่า **ผู้นั้นมีธรรมะที่เป็นรากฐานฝ่ายกุศล,** ธรรมะฝ่ายกุศล คือ **ฝ่ายดี ฝ่ายถูกต้อง** นั้น, มีรากฐานเพียงพอ, มีรากฐานแห่งธรรมะฝ่ายกุศลอย่างเพียงพอ ถ้าสัญชาตญาณถูกปรับปรุงขึ้นมาจนถึงขนาดนี้, นี้เรียกว่าหน้าที่ที่จะต้องทำเพื่อประโยชน์ผู้อื่นก็ทำไปแล้ว.

การทำหน้าที่พักผ่อน.

อ้าว, ก็มาถึง **หน้าที่ที่สาม** หน้าที่ที่สาม **คือหน้าที่ที่จะพักผ่อน,** หน้าที่สำหรับการพักผ่อน. หน้าที่เพื่อมีการพักผ่อน, เพื่อมีแรงมีกำลังสำหรับทำหน้าที่ทั้งแก่ตัวเองและแก่ผู้อื่น. มาพูดถึงการพักผ่อน ก็คิดดูซิว่าถ้าไม่มีการพักผ่อน มันก็ตายซิ; เช่นไม่มีการนอนไม่กี่คืนมันก็ตาย, ไม่มีการพักผ่อนที่เพียงพอมันก็ตาย, หรือมันเป็นโรคภัยไข้เจ็บอยู่อย่างทุพพลภาพทำอะไรไม่ได้. ฉะนั้น เราต้องขอบคุณการพักผ่อน, พักผ่อนทางร่างกายก็จำเป็นอย่างยิ่งอยู่แล้ว, พักผ่อนทางจิตทางวิญญาณ ก็ยิ่งจำเป็นมากขึ้นไปอีก ถ้ากิเลสครอบงำอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่างจากกิเลส มันบ้าแล้ว มันตายแล้วในไม่กี่ชั่วโมง, ถ้ากิเลสครอบงำจิตอยู่ตลอดเวลา ไม่มีความว่างจากกิเลส จิตไม่ได้รับการพักผ่อนจากกิเลสแล้ว ไม่เท่าไร เดี๋ยวเดียวก็เป็นโรคประสาท, เดี๋ยวเดียวก็เป็นบ้า เดี๋ยวเดียวก็ตายแล้ว ต้องมีความพักผ่อนทางวิญญาณด้วย. ทางร่างกายก็นอนหลับพักผ่อนให้เพียงพอ ที่จะมีกำลังทางกาย, ทางจิตก็พักผ่อนให้เพียงพอ มันจะมีกำลังทางจิต.

สมัยนี้ ทำแต่งานวุ่น ไม่พักผ่อน.

นี้ดูให้ดีดูซิจะเห็นได้ว่า **คนในโลกสมัยนี้ทั้งโลก** คนในโลกสมัยนี้ เรียกได้ว่า **แทบจะไม่มีการพักผ่อน** โดยเฉพาะทางจิต คนในโลกสมัยนี้ทั้งโลก **ไม่มีการพักผ่อน ทำงานวุ่น** ชนิดที่เรียกว่า *กลางคืนอัดควันกลางวันเป็นไฟ,* *ประโยคนี้มีมาในบาลี* **กลางคืนอัดควันคิดกลุ้มอยู่แต่ว่าจะทำอะไร, กลางคืนนอนอัดกลัดกลุ้มอยู่อัดควัน พอรุ่งขึ้นก็วิ่งไปทำอย่างสุดความสามารถ** สุดเหวี่ยง นี่เรียกว่า **กลางวันเป็นไฟ.** ทางกายก็ไม่มีการพักผ่อนที่เพียงพอ, นี้ทางจิตยิ่งไม่มีการพักผ่อน ; เพราะมันยิ่งโลภมากเข้าไว้ มันยิ่งคิดเผื่อมากเข้าไว้ มันมีโครงการ มันมีอะไรชนิดที่ไม่รู้จักสิ้นจักสุด, โลกมันจึงก้าวหน้าเหมือนกับวิ่งไป. **โลกนี้มันเจริญก้าวหน้าเหมือนกับวิ่งไปเพราะว่าทุกคนในโลกมันไม่มีการพักผ่อน** เพื่อจะหยุดความต้องการหรือความก้าวหน้า. ในการประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ โลกมันก็ไม่มีเวลาพักผ่อน, จริงหรือไม่จริงไปคิดดูให้ดีว่า ในปัจจุบันนี้ คนในโลกทั้งโลก เกือบจะไม่มีเวลาพักผ่อน, แล้วโดยเฉพาะทางจิตใจทางกายมันก็ต้องพักผ่อน มันเหนื่อยทำก็ทำไม่ได้ ; แต่ว่า **แม้จะนอนแล้ว จิตใจมันก็ยังไม่นอน,** มันก็ฝันไปตามเรื่องของมัน มันไม่มีการพักผ่อน.

พัฒนาจิตละตัวตนได้ จะเป็นการพักผ่อนทันที.

ถ้ามีการพัฒนาจิตใจ ถึงขนาด **ละสัญชาตญาณตัวกู—ของกูลงได้มากแล้วจะเป็นการพักผ่อนทันที,** เป็นการพักผ่อนอยู่ในตัว มันจะนอนหลับสนิท, ด้วยความเชื่อแน่ว่าปลอดภัย ไม่มีอะไรที่จะต้องหวาดกลัว เพราะมันสละตัวตนได้, สละตัวตนได้ก็ไม่มีหวาดกลัวอะไรจะมาทำลายตัวตน มันก็นอนหลับสนิท ก็พักผ่อนทางจิตใจ ตามแบบของธรรมะมีการพักผ่อนทางจิตใจ. ทีนี้เมื่อตื่นอยู่ก็เป็นการพักผ่อน ; นี่ฟังดูให้ดี **เมื่อทำงานเหงื่อไหลไคลย้อยอยู่ก็เป็นการพักผ่อน,** นี่ฟังให้ดี **เพราะว่าจิตมันไม่ได้มีกิเลสตัณหาอุปาทานกลุ้มรุม,** มันจะไถนา ขุดดิน ทำสวน ทำกรรมกร ถีบสามล้อ แจวเรือจ้างอะไรก็ตาม ถ้ามีธรรมะพอหยุดความอยากในภายใน ไม่ให้ความอยากนั้นรบกวน, ไม่ให้ความอยากรบกวนมันก็เป็นการพักผ่อนอยู่ ในขณะที่ว่าเหงื่อไหลไคลย้อย.

นี่มันน่าหัว ฟังดูแล้วก็ไม่น่าเชื่อ ว่า **พักผ่อนได้อยู่ในขณะที่กำลังทำงานทำหน้าที่** อย่างที่เรียกว่ามัน **เหนื่อยแต่กาย** แล้ว **ไม่เหนื่อยใจ.** ใครจับเคล็ดข้อนี้ให้ได้ ว่ามันเหนื่อยแต่กาย แล้วมันไม่เหนื่อยใจนั่นแหละ, นี่คือมันเป็นการพักผ่อนอยู่ในจิตใจ ในขณะที่ทำหน้าที่ ; แม้ว่าจะทำอะไรอยู่ ก็มี **สติสัมปชัญญะอยู่,** มันก็ไม่ปล่อยให้เกิดกิเลส ตัณหา อุปาทาน. มันเป็นการพักผ่อนอยู่, สมบูรณ์ด้วยความพักผ่อนทั้งสองชนิด, ผู้นั้นสมบูรณ์อยู่ด้วยความพักผ่อนทั้งสองชนิด, **สองชนิด** คือ **พักผ่อนทางที่ธรรมชาติมันจัดให้,** และ **พักผ่อนในทางที่จัดเอาเอง.** **ที่ธรรมชาติจัดให้** เช่นว่า ค่ำลงต้องหลับนอนพักผ่อนนี่ ก็ทำได้, **ทำได้ดี,** ไม่มานอนอัดควันเป็นไฟอะไรอยู่ในจิตใจ ; นี่ ตามที่ธรรมชาติจัดให้. **ถึงเวลาพักก็พัก** นี่ก็เรียกว่าตามที่ธรรมชาติจัดให้, แล้วตามที่จัดเอาเอง, **จัดให้เองให้เป็นการพักผ่อนอย่างมีศิลป ;** เช่นว่า **เหนื่อยแต่กายไม่เหนื่อยใจ** อย่างนี้ ในขณะที่ทำการงานอยู่นั่นแหละ กลายเป็นการพักผ่อน.

มีคน ๆ หนึ่งเมื่ออาตมายังไม่ได้บวช ยังรู้จักดี ไม่ออกชื่อ แกหลับแล้วก็แจวเรือได้, เป็นคนหาปลา ไปหาปลาข้างนอกแล้วกลับเข้ามาบ้านนี้ แกแจวเรือเข้ามาก็หลับได้, มีจิตใจที่จัดไว้ดีมาก เป็นสมาธิอะไรถูกต้องมาก. คน ๆ นี้สามารถที่จะแล่นเรือใบไปในกลางทะเลหลับไปด้วยได้, แล้วก็ไปหาปลา. เรือเล็ก ๆ กลับมาจากหาปลาก็หลับมาในขณะที่แจวเรือกลับบ้านเป็นระยะ ๆ ๆ ; พอถึงโค้งนั้นก็ตื่นเสียทีหนึ่ง จัดแจงเตรียมใหม่, แล้วก็แจวมาทั้งหลับ ; พอถึงโค้งนั้นก็ตื่นเสียทีหนึ่ง แล้วจัดแจงใหม่ แล้วก็หลับ. นี่แจวเรือทั้งหลับได้ แล้วก็มาถึงบ้านได้โดยเรียบร้อย. จิตที่พัฒนามันทำอะไร

ได้แปลก ๆ อย่างนี้ ไม่ใช่เรื่องสูงสุดเกินมนุษย์, ไม่ใช่. มันก็เป็นมนุษย์ธรรมดานี่แหละแกก็เป็นมนุษย์ธรรมดานี่แหละ, แต่สามารถมีการพักผ่อนอยู่ในการทำงาน.

ในที่สุดเรียกว่า **เป็นคนที่มีระบบประสาทถูกต้อง** ใช้คำว่าถูกต้องดีกว่า คือมีระบบประสาทที่ตื่นเต้นได้ยาก, ตื่นเต้นได้ยาก ไม่มีอะไรมาทำให้คนนี้ตื่นเต้นได้, ในลักษณะรัก หรือโกรธ หรือเกลียด หรือกลัว หรือวิตกกังวลอาลัยอาวรณ์ หรือตื่นเต้นในทางใด ๆ ก็ตาม เขาไม่ตื่นเต้น, ไม่ตื่นเต้น เป็นคนที่มีอารมณ์หนักแน่น ไม่มีอะไรมาทำให้ตื่นเต้นได้โดยง่าย.

คนธรรมดานั้นมันมีอารมณ์ อะไรมาก็ตื่นเต้นไปตามอารมณ์นั้น : ที่น่ารักก็รัก, ที่น่าเกลียดมาก็เกลียด, ที่น่าโกรธมาก็โกรธ, ที่น่ากลัวมาก็กลัว, แล้วมันก็มากเกินไป เห็นอะไรตามความยึดมั่นถือมั่นไปหมด. **นี่ความกลัวชนิดอย่างโง่เขลา** กลัวผีกลัวศพ กลัวการผ่าศพ, กลัวอะไรก็ตาม ซึ่งมันเป็น **สิ่งที่แท้จริงก็ไม่ต้องกลัว. เรื่องกลัวผีนี่น่าหัว สัตว์เดรัจฉานไม่กลัวผี** เลยผีไม่มีสำหรับสัตว์เดรัจฉาน, หมาทุกตัวไม่กลัวผี เลยผีไม่มีสำหรับหมา. ขออภัยพูดคำหยาบคายไปหน่อย นี้คนกลัวผี กลัวผีนั่นผีนี่ มันก็เลยมีผี ผีมีสำหรับคนที่กลัว, ผีไม่มีสำหรับคนที่ไม่กลัว, สัตว์เดรัจฉานมันไม่กลัว. นี่การที่จะไม่มีอารมณ์กลัวอย่างนี้ มันส่วนลึกที่สุด อยู่ที่หมดสัญชาตญาณแห่งตัวตน หมดสัญชาตญาณแห่งตัวตน เช่นพระอรหันต์, หรือมิฉะนั้นมันก็มีความบ้าระห่ำอะไรมาครอบงำ มายุให้ไม่กลัวด้วยความบ้า นี้ก็มี, **ไม่กลัวตายด้วยความบ้า.**

มีระบบประสาทที่ตื่นเต้นได้ยาก ก็ควรจะพอใจแล้วใช่ไหม, มีระบบประสาทที่มั่นคง ไม่มีอะไรมายุให้รัก ให้โกรธ ให้เกลียด ให้กลัว, ไม่มีอะไรมากระตุ้นให้วิตกกังวลอาลัยอาวรณ์ อิจฉาริษยา หวงหึง อะไรต่าง ๆ, ไม่มีอะไรมากระตุ้นให้เป็นอย่างนั้นได้, มีระบบประสาทที่มั่นคง เพราะว่าพัฒนาสัญชาตญาณชนิดต่าง ๆ นั้นได้ดังที่กล่าวมาแล้ว.

สัญชาตญาณตัวกู–ของกูดีแล้วก็ควบคุมอื่น ๆ ได้ทั้งหมด.

เอาละ, ทีนี้ก็สรุปความกันเสียที **เมื่อสัญชาตญาณพัฒนามาดีแล้ว** ควบคุมสัญชาตญาณแม่ คือสัญชาตญาณแห่งตัวกู—ของกูได้แล้ว สัญชาตญาณลูกทั้งหลาย ก็เป็นอันว่าถูกควบคุมได้ด้วย สัญชาตญาณแห่งความเห็นแก่ตัว, แห่งการกินอาหาร, แห่งการต่อสู้, การวิ่งหนี, การขี้ขลาด, **สัญชาตญาณทั้งหลายก็เป็นอันว่าถูกควบคุมด้วย.** นี่ก็เรียกว่ามีผลดี สามารถเป็นตัวของตัวเอง ไม่เป็นตัวของกิเลส ; แต่ก่อนนี้เป็นตัวของกิเลส ของความโง่ ของอวิชชา ของสัญชาตญาณอย่างธรรมชาติที่ไม่ได้รับการอบรม เรียกว่าสัญชาตญาณฝ่ายต่ำ, เรียกว่าสัญชาตญาณอย่างสัตว์. **เราไม่เป็นตัวของตัว เพราะมันถูกสัญชาตญาณฝ่ายต่ำครอบงำ,** ดึงเอาไปเป็นเรื่องของความโง่ ความหลง ความผิด ความไม่เข้าใจ ไปเสียหมด.

เดี๋ยวนี้ เราควบคุมสัญชาตญาณได้เพราะการพัฒนา, **เราก็มีอิสรภาพในความเป็นตัวเรา** เป็นตัวเราที่ **ไม่เป็นทาสของกิเลส** ไม่เป็นขี้ข้า ไม่เป็นบ่าว ไม่เป็นทาสของกิเลส มันคืออย่างนั้น. **เมื่อเป็นอิสระแล้วก็ทำหน้าที่ของตนได้ดี, ทำหน้าที่เพื่อผู้อื่นได้ดี, ทำหน้าที่การพักผ่อนเพื่อประโยชน์ทั้งสองอย่างนั้น ก็ทำได้ดี.** นี่ประโยชน์ ๆ ของการพัฒนาสัญชาตญาณ เรียกว่าการใช้สัญชาตญาณที่พัฒนาแล้วให้เป็นประโยชน์ หรือให้ทำประโยชน์.

การบรรยายตอนต้น ๆ หลายครั้ง พูดถึงสัญชาตญาณและการพัฒนาสัญชาต-ญาณ ; ส่วน **การบรรยายในวันนี้ พูดถึงการใช้สัญชาตญาณที่พัฒนาแล้วเหล่านั้นแหละ ให้เป็นประโยชน์** หรือให้ทำประโยชน์ ; นี้เราก็มีความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง.

ขอพูดย้ำอีกครั้งหนึ่งว่า **สมบัติอันแท้จริงของเรา ก็คือความเป็นมนุษย์ของเรา,** สมบัติของเราคือความเป็นมนุษย์ของเรา, **เราต้องมีความถูกต้องของความเป็นมนุษย์,** เราจึงจะมีสมบัติของเราโดยแท้จริง. **เราก็มีความเป็นมนุษย์ในระดับสูงสุดที่น่าบูชา** ได้รับผลคุ้มค่า คุ้มค่าในการที่ศึกษาเรื่องนี้, ในการที่ปฏิบัติเรื่องนี้ ในการพัฒนาสัญชาตญาณ ได้รับผลคุ้มค่าแล้ว เป็นผลดีในหน้าที่ทั้งสามประการแล้ว, เป็นสิ่งที่ควรสนใจเท่าไร ก็ลองคิดดูเอาเอง.

การบรรยายในวันนี้ก็สมควรแก่เวลา. ขอให้ท่านทั้งหลายพยายามทำความเข้าใจ สอดส่องให้รู้จักสิ่งต่าง ๆ ตามที่ได้บรรยายมาแล้ว, โดยเฉพาะ **รู้จักสัญชาตญาณพื้นฐานทั่วไป และสัญชาตญาณที่ปรุงไปเป็นกิเลส, และสัญชาตญาณที่พัฒนามาเป็นโพธิ, แล้วมีคุณสมบัติสำหรับจะใช้ให้เป็นประโยชน์ได้อย่างไร แล้วก็ทำได้อย่างนั้น,** ก็เรียกว่าเป็นมนุษย์ที่ไม่เสียทีที่ได้เป็นมนุษย์ คือมีความเป็นตัวของตัวเองเพื่อทำหน้าที่สมกับความเป็นมนุษย์ของตน, แล้วก็จะมีความผาสุกทั้งทางกายทางจิต อยู่ทุกทิพาราตรีกาล.

คำบรรยายสมควรแก่เวลาแล้ว ขอยุติ เปิดโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลายได้สวดบทพระธรรม ในรูปคณสาธยายเพื่อส่งเสริมกำลังจิตของท่านทั้งหลาย ในการพัฒนาสัญชาตญาณสืบต่อไป ณ บัดนี้ ฯ—

— ๑๑ —

๑๔ มีนาคม ๒๕๒๙

การดำรงชีวิต
ชนิดที่เป็นการควบคุมสัญชาตญาณอยู่ในตัว.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาคมาฆบูชา เป็นครั้งที่ ๑๑ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่อง *ธรรมะกับสัญชาตญาณ* ต่อไปตามเดิม, แต่มีหัวข้อย่อยเฉพาะในวันนี้ว่า **การดำรงชีวิตชนิดที่เป็นการควบคุมสัญชาตญาณอยู่ในตัว.**

[*ทบทวน.*]

ขอทบทวนความมุ่งหมายมาแต่แรก ว่า *เราจะมีการบรรยายธรรมะ ในรูปแบบที่เป็นวิทยาศาสตร์.* คือว่า*กิเลสทั้งหลายนั้นคือสัญชาตญาณที่ควบคุมไม่ได้, แล้วก็งอกงามไปเป็นกิเลส, ถ้าควบคุมสัญชาตญาณเหล่านี้ได้ ก็บรรเทากิเลส, หรือสิ้นกิเลส,* หรือบรรลุมรรค ผล นิพพาน สิ่งที่เรียกว่า **สัญชาตญาณนั้น เป็นสิ่งที่มีอยู่เอง เป็น**

ได้เอง เป็นมาเอง ตามธรรมชาติ ตามอำนาจของธรรมชาติ หรือโดยธรรมชาติ ; **นี่เป็นสิ่งที่จะต้องเข้าใจเป็นพื้นฐาน** คือ **มองดูตัวเราเองหรือเพื่อนมนุษย์** ของเราว่า **ทำไมจึงมีการกระทำชนิดที่เป็นการทำให้ตัวเองเป็นทุกข์** มีความรัก มีความโกรธ มีความเกลียด มีความกลัว, มีความวิตกกังวลอาลัยอาวรณ์, มีความอิจฉาริษยา มีความหึง มีความหวง เป็นต้น. สิ่งเหล่านี้ใครสอนให้ ? **ไม่ได้มีใครสอน, มันเป็นได้เอง รู้จักได้เอง รู้กระทำเช่นนั้นได้เอง; เพราะเกิดได้เอง จึงเรียกว่าสัญชาตะ** *สัญชาตะ* แปลว่า *เกิดเอง.* นี่จะต้องรู้จักสิ่งที่มันมีอยู่เองอย่างนี้.

สัญชาตญาณคือความรู้ที่มันเกิดได้เอง, แล้ว **ก็ถ่ายทอดกันมาได้เอง.** พอเกิดขึ้นมาก็ทำได้เอง ทำเป็นเอง โดย **ไม่ต้องมีใครสอน ; เห็นได้ง่าย** ที่สุด **ในสัตว์เดรัจฉาน, และทางจิตใจ** ก็เห็นได้ง่ายที่คนเรานี่แหละ. เรามีความรัก ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว ความอิจฉาริษยา อะไรได้เอง, มีความเห็นแก่ตนได้เอง เป็นเอง มีการเอาเปรียบได้เอง มีการขี้ขลาดได้เอง, ต่อสู้ได้เอง หนีภัยได้เอง เห็นแก่การกิน ; **ถ้าปล่อยไปตามความรู้สึกก็เห็นแก่การกิน,** ถ้าไม่ได้รับการศึกษาเสียเลย ก็ **กินอย่างน่าเกลียด** มีการต้องการที่จะอวด **อวดดี** หรืออวด มีความรู้สึกที่ **จะเด่นจะดัง** และที่รุนแรงที่สุดคือ **สัญชาตญาณแห่งการรู้สึกทางเพศ** เกี่ยวกับการสืบพันธุ์ มีความรู้สึกที่เกิดได้เองตามลำดับกาล หรืออายุ, เมื่ออายุมากพอสมควรแล้ว ต่อมแกลนด์ทั้งหลายเพื่อกิจการอันนั้นก็ขยายตัว มีความรู้สึกและทำงานได้เอง, แม้ไม่ต้องมีใครสอน ก็ทำการสืบพันธุ์เป็นได้เอง, เหมือนกับสัตว์เดรัจฉานทั่ว ๆ ไป, อย่างนี้เราเรียกว่าสัญชาตญาณทั้งนั้น.

ทีนี้ก็ดูกันอีกสักหน่อยว่า ถ้าควบคุมไม่ได้จะเป็นอย่างไร **มันก็เหมือนกับ**สัตว์เดรัจฉาน หรือเหมือนกับคนป่าที่ไร้ความเจริญ. คนป่าถ้าป่าแท้ ๆ มันก็ไม่รู้จักเรื่องนี้ ควบคุมไม่ได้ ไม่มีการควบคุม ; แต่ว่าคนป่าคนดงที่เราเรียกว่าคนป่านั้น เขา

ก็ยังมีความรู้เรื่องนี้, แล้วก็ควบคุมความรู้สึกเหล่านี้ จนเกิดเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีถือกันอย่างเคร่งครัดยิ่งกว่าคนเมืองเสียก็มี. นี่อย่าทำเล่นกับคนป่าที่เรียกว่าคนป่า แต่ถึงอย่างไรก็ดี คนเหล่านี้ **ทั้งคนป่า** หรือ **คนเมือง ก็ยังมีปัญหา เกี่ยวกับการบังคับสัญชาตญาณไม่ได้.**

ครั้น **สัญชาตญาณพัฒนาการขึ้นมากว่าเดิม** มัน **ก็รู้จักทำให้เกิดอาการที่อันตรายหรือเลวร้ายไปกว่า.** คิดดูก็แล้วกัน ถ้ามีความฉลาดมันก็ทำอะไรได้ดีกว่า, การศึกษาเล่าเรียนที่บังคับไว้ไม่ได้ ให้เกิดความ **ฉลาดอย่างเดียว ก็ตกเป็นเครื่องมือของสัญชาตญาณ ที่ให้มนุษย์ทำอะไรเลวร้ายไปกว่า** คนที่ไม่ศึกษาเล่าเรียนอย่างนี้. เราลืมคำว่าศาสนาหรืออะไรไว้ทีก่อนก็ได้ **มาสนใจกันแต่เรื่องคำว่าสัญชาตญาณ กับการบังคับสัญชาตญาณ,** ทำอย่างนั้นให้เป็นขึ้นมา ให้สำเร็จประโยชน์ได้, มันก็จะเป็นศาสนาขึ้นมาเอง, **ระเบียบต่าง ๆ** ในศาสนา ก็เพื่อควบคุมสิ่งที่เรียกว่ากิเลส. สิ่งที่เรียกว่ากิเลส ก็คือสัญชาตญาณที่พัฒนาการออกมาถึงขนาดที่เป็นอันตราย จึงต้องควบคุม. มันมีรากเหง้าเป็นกลาง ๆ เป็นธรรมดา ; เช่นว่าความรักตัว เห็นแก่ตัว มันรักไปในทางผิดหรือเกินไปอะไรก็ได้, มันรักมาในทางถูก มันก็ดี มันเป็นสิ่งที่จะ **พัฒนาไปได้ทั้งสองทาง.** ดังที่ได้พูดกันมาแล้วในการบรรยายครั้งต้น ๆ ว่า **แนวหนึ่ง** มันก็พัฒนาไป **ในทางที่เป็นกิเลสยิ่ง ๆ ขึ้นไป, อีกแนวหนึ่ง** เมื่อได้รับการควบคุมอบรมฝึกฝนดี มันก็ **พัฒนามาในทางที่จะเป็นโพธิ.** กิเลสนี้มันก็เรียกว่าตรงกันข้ามกับโพธิ โดยกิริยาอาการ ถ้าเป็นกิเลสทำให้มืด ทำให้โง่ ทำให้เศร้าหมอง, **ถ้าเป็นโพธิก็ว่า ให้มันฉลาด** ให้มันรู้แจ้ง ให้มันถูกต้อง. ฉะนั้น **เราจึงมีความจำเป็นที่จะต้องบังคับควบคุมสัญชาตญาณ.**

ทีนี้ **ปู่ย่าตายายเขาได้รู้เรื่องนี้** กันมาแล้ว **เขาได้วางระเบียบ** เกี่ยวกับเรื่องนี้ **ที่เป็นมารยาท** บ้าง **เป็นกฎบังคับตายตัวบ้าง** เช่นเดียวกับคนป่า, มันก็ไม่พ้น

มีคนที่เกิดขึ้นในโลกจากที่จะต้องพูดว่า มันมาจากคนป่า เพราะทีแรกมันไม่มีคนเมือง แล้วมันค่อย ๆ รู้อะไรขึ้นมา, เมื่อยังไม่รู้หรือรู้น้อยเกินไป ยังเรียกว่าคนป่า. **ครั้นรู้มากขึ้น ๆ ก็รับมรดกตกทอดสืบสอนต่อ ๆ กันมา.** เช่น **เรื่องว่าอย่าขโมย** อย่างนี้ มันก็จะสอนกันมาแล้วสมัยตั้งแต่ที่คนยังเป็นคนป่าโน้น, ข้ออื่น ๆ ก็เหมือนกัน ที่มันเป็นอันตราย ทำแล้วเพื่อนทนไม่ได้ ก็ได้รับการสั่งสอนห้ามปรามว่าไม่ให้ทำกันมาทั้งนั้น. ดังนั้น **เรื่องศีล ๕** นั่นแหละ **จึงเป็นประจักษ์พยาน เป็นหลักฐานได้ดี ว่ามนุษย์นี่เคยมีปัญหาตั้งต้นขึ้นมา** อย่างไร.

ศีล ๕ ก็เป็นเครื่องควบคุมสัญชาตญาณ.

นึกถึงศีล ๕ ก็เป็นเครื่องควบคุมสัญชาตญาณในเบื้องต้น **ข้อแรก ไม่ประทุษร้ายชีวิตร่างกายของผู้อื่น** นี่ใครมันก็เกลียดกลัวกันทั้งนั้น; แม้แต่คนป่ามันก็รู้จักเกลียดรู้จักกลัว ไม่ประทุษร้ายชีวิตและร่างกายของผู้อื่น. **ข้อที่ ๒ ไม่ประทุษร้ายทรัพย์สมบัติของผู้อื่น. ข้อที่ ๓ ไม่ประทุษร้ายของรักใคร่พอใจของผู้อื่น. ข้อที่ ๔ ไม่ประทุษร้ายความเป็นธรรมของผู้อื่น โดยการใช้วาจาเป็นเครื่องมือ** คือการพูดเท็จ. **ข้อที่ ๕ ไม่ประทุษร้ายสติสัมปฤดีของตนเอง.** นี่แสดงว่า แม้สมัยคนป่าโน้น ก็รู้แล้วว่าของบางอย่างกินเข้าไปแล้วเหมือนกับคนบ้า ก็ห้ามไม่ให้กิน, นี่ไม่กินน้ำเมา.

นี่เรียกว่ามัน **เป็นหลักพื้นฐาน, มุ่งหมายจะควบคุมสัญชาตญาณพื้นฐานคือความเห็นแก่ตัว** โดยเฉพาะ. นี่เรียกว่ามนุษย์เรา มันมีสิ่งที่เรียกว่าสติปัญญาสูงสุดถ่ายทอดกันมาได้, มนุษย์จึงเจริญเร็ว ทิ้งสัตว์เดรัจฉานเสียไกล. สัตว์เดรัจฉานอยู่เท่าไร มันก็อยู่เท่านั้น เพราะมันถ่ายทอดกันไม่ได้ คือมันพูดกันไม่ได้ นี้อย่างหนึ่ง, ถ่ายทอด

กันไม่ได้ แล้วมันศึกษาเล่าเรียนไม่ได้, มันจึงไม่มีอะไรเพิ่มขึ้น. **มนุษย์มีอะไรที่ถ่ายทอดกันได้ ศึกษาเล่าเรียนเพิ่มเติมได้, เลยไปไกลลิบกว่าสัตว์เดรัจฉาน** จึงเรียกกันว่ามนุษย์ ๆ มันก็ความหมายอย่างนี้.

ทีนี้ มนุษย์ก็รู้เรื่องอันตรายเกี่ยวกับกิเลส เกี่ยวกับสัญชาตญาณนี้มาก ก็เลยบัญญัติไว้มาก เพื่อจะควบคุม ธรรมชาติบังคับ, ไม่ต้องมีใครบังคับ. ถ้าจะเรียกว่าพระเจ้าก็คือธรรมชาติบังคับให้ต้องเป็นอย่างนี้, ถ้าไม่เป็นอย่างนี้ มันลำบากที่สุดหรือมันถึงกับตาย มันบังคับคนให้ต้องทำอย่างนี้ ๆ มิฉะนั้นมันจะต้องตาย, มิฉะนั้นจะต้องลำบากเจียนตายเกือบตาย. คนก็รู้จักปฏิบัติตามกฎของธรรมชาติ จะเรียกว่ารู้จักตามใจพระเจ้าก็ได้; แล้วแต่จะสมมติ มันเป็นเรื่องสมมติ. แต่นี่เรื่องจริงคือเขาต้องทำอย่างนั้น ๆ ๆ ให้ถูกตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติอย่างนั้น ๆ แล้วก็จะไม่เกิดเรื่อง, ไม่ต้องตายไม่ต้องเกือบตาย แล้วก็ยังอยู่กันสะดวกสบายนี้เป็นเรื่องของมนุษย์.

ในครั้งที่แล้ว ๆ มา ก็พูดถึงการพัฒนาสัญชาตญาณ**โดยหลักอานาปานสติ** อย่างชัดแจ้งอย่างถึงรากถึงเหง้า, **ครั้งต่อมาก็พูดถึงการพัฒนา โดยหลักอาศัยธรรมะเป็นอุปกรณ์ วิธีใช้ธรรมะเป็นอุปกรณ์** ร่วมมือกันกับธรรมะหลัก ในการควบคุมสัญชาตญาณของตน ๆ.

[เริ่มการบรรยายวันนี้.]

มาในวันนี้ก็มีหัวข้อว่า ดำรงชีวิตชนิดที่เป็นการควบคุมสัญชาตญาณอยู่ในตัว, ก็เรียกว่าขยายการปฏิบัติให้มันมากขึ้น. ให้มันกว้างขึ้น ให้มันสะดวกดายง่ายขึ้นนั่นเอง. **เราจะมีการดำรงชีวิต ชนิดที่เป็นการควบคุมสัญชาตญาณส่วนที่ต้องควบคุม, และเป็นการพัฒนาสัญชาตญาณส่วนที่ต้องพัฒนาอยู่ในตัวเอง.**

การบังคับจิตได้เป็นเรื่องมหัศจรรย์.

ขอให้สังเกตดูให้เห็นตัวจริงของสิ่งเหล่านี้ ว่าเรา**ยังมีสัญชาตญาณอะไรที่รบกวนอยู่เป็นอย่างมาก** ที่ทำให้เกิดเรื่อง, ที่ทำให้เกิดเรื่องลำบากยุ่งยาก **เจ็บไข้ได้**ป่วย เสียเงินเสียทอง ก่อการทะเลาะวิวาท, หรือแม้ที่สุด แต่ว่ามันนอนไม่หลับ มันไม่มีความอยู่เป็นผาสุก, จะต้องรู้จักสิ่งเหล่านี้ ว่ามัน **จะต้องขจัดออกไป** จะต้องบรรเทาออกไปตามลำดับ, ก็เลยมาวางหลักกว้าง ๆ ออกไปว่า **ดำรงชีวิตชนิดไหนกัน** แล้วมัน**จะเป็นการควบคุมสัญชาตญาณเหล่านั้นอยู่ได้ในตัวมันเอง.** จงสังเกตดูให้ดี มันเป็นเรื่องพิเศษกว่าธรรมดา ถ้ามองเห็นชัดเจน จะเห็นว่ามันเป็นเรื่องพิเศษลึกลับอยู่ทีเดียว, จะเรียกว่าเป็นเรื่องมหัศจรรย์ก็ได้ เกิดมามันมีธรรมชาติอย่างนั้น ๆ ถ้าปล่อยไปตามธรรมชาติมันไม่ไหว มันทนไม่ได้ มันเสียหายหมด. **ทีนี้ ผึกให้ควบคุมได้** ให้มันกลายเป็นทิศทางที่ถูกต้องและได้ผลดี, ได้รับสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ. ดังนี้แล้วมันจะไม่เป็นเรื่องมหัศจรรย์ที่สุดได้อย่างไร; ถ้าทำให้ได้รับสิ่งที่ดีที่สุดสูงสุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ มันก็เป็นเรื่องมหัศจรรย์อยู่ในตัวแล้ว. ทีนี้เมื่อมันเป็นเคล็ดลับหรือเป็นอุบายที่ทำได้ มันก็เป็นเรื่องน่ามหัศจรรย์อย่างยิ่งอยู่ในตัวการกระทำ; ถ้าจะเรียกว่าศิลป ก็เป็นยอดของศิลปะทั้งหลาย. ศิลป **ในความหมายสั้น ๆ ก็คือการกระทำที่มีผลแสดงออกมาเป็นความงดงามจับใจบุคคลทั้งหลาย ที่ได้พบได้เห็น จนยินดีที่จะรับเอาหรือสมัครทำตาม.** นี่ถ้าว่ามีการประพฤติกระทำอย่างถูกต้องมันจะเป็นอย่างนี้; *แม้พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสสอนให้แสดงธรรมให้งดงามเบื้องต้น งดงามท่ามกลาง งดงามเบื้องปลาย ในความหมายของศิลปนั้นเอง;* เพื่อว่าจะไม่ต้องเข็นกันเหมือนกับเข็นครกขึ้นภูเขา **ใช้ความงดงามนั้นเป็นเครื่องดึงดูดเอาไป, เขาก็ยินดีสมัครใจที่จะรับปฏิบัติ;** นี่เป็นยอดของศิลป.

แต่ทีนี้มันน่าเสียดาย ที่ว่ามัน **มีอุปสรรคศัตรูตัวร้าย คือสิ่งที่เรียกว่าอวิชชา — ความโง่ ความเขลา ความไม่รู้** เรียกโดยบุคคลาธิษฐานก็เรียกว่าซาตาน เรียกว่าพญามาร, เรียกว่าอะไรก็แล้วแต่จะเรียก. อันนี้มัน **เป็นเครื่องขัดขวาง,** มันก็ต้องต่อสู้กับสิ่งเหล่านี้ ถ้าชนะได้มันก็เป็นเรื่องอัศจรรย์ที่สุด, เป็นเรื่องน่าอัศจรรย์ที่สุดคือการฝึกให้เป็นคนมีสติ ควบคุมสัญชาตญาณไว้ได้นี่ เป็นเรื่องน่าอัศจรรย์ที่สุด. แต่ถ้าคนที่เห็นแก่ปากแก่ท้อง รู้จักแต่เรื่องกิน เรื่องปากเรื่องท้อง มันไม่เห็นอัศจรรย์อะไรดอก. **คนเหล่านี้ก็เห็นแต่เงินเห็นแต่ของ,** หนักเข้าก็ **เห็นแก่น้ำเมา เห็นแก่กามคุณ เห็น**แก่เรื่องโน้นเป็นของวิเศษ; เหมือนคนทั้งหลายโดยมาก เห็นเรื่องเงิน เรื่องทอง เรื่องข้าว เรื่องของ เรื่องของเมาของเล่น เรื่องกามคุณเป็นที่สุด เป็นของวิเศษ. นั้นมันเป็นเรื่องทางเปลือก ทางร่างกาย ทางส่วนภายนอกทั้งนั้น; ส่วนภายในจะวิเศษอยู่ที่นั่นไม่ได้ แต่มันมาวิเศษอยู่ตรงที่ว่า มันบังคับได้ บังคับจิตได้ บังคับกระแสแห่งชีวิตจะให้ก้าวหน้าไปอย่างถูกต้อง จนถึงจุดหมายปลายทางอันสูงสุดตามที่จะเรียกกันว่าอย่างไร.

นิพพานทำให้คนมีชีวิตเย็น.

ข้อนี้ในประเทศอินเดีย หรือทั่วประเทศอินเดียแต่โบราณกาล คงจะได้ใช้คำ ๆ เดียวร่วมกัน คือคำว่า **นิพพาน ๆ ลัทธิไหนนิกายไหนก็มีคำว่านิพพาน ๆ ตามแบบของตน ๆ** *นิพพานในความหมายกว้าง* อย่างนี้แล้ว *ก็มีความหมายว่า เย็น,* **จึงสรุปใจความได้ว่า เขาต้องการชีวิตเย็น** ชีวิตเย็น **ไม่มีไฟกิเลสเผาให้ร้อน.** *นิพพาน* แปลว่า *เย็น* แต่มีคำแปลอย่างอื่นก็ได้, มีความหมายอย่างอื่นก็ได้, อย่างที่เล่าเรียนกันอยู่ก็มีหลายความหมาย. แต่เข้าใจว่า **ความหมายที่ดึกดำบรรพ์** เก่าแก่ที่สุด และ **ถูกต้องที่สุด ก็คือ** ความหมายว่า **เย็น เย็นถึงที่สุดก็หมดกิเลสโดยแท้จริง,** ไม่ถึงที่สุด ไม่หมดกิเลสถึงที่สุด ก็เย็นโดยลำดับหรือรอง ๆ ลงมา เป็นที่พอใจของบุคคลนั้น ๆ.

เช่นว่าครอบครัวนี้ **เป็นอยู่อย่างเยือกเย็น** อย่างสงบเย็น อย่างเป็นผาสุก **มีความหมายแห่งนิพพานอย่างเพียงพอทีเดียว,** หรือ **มันก็มีความหมายพออยู่แล้ว,** แม้แต่บุคคลหนึ่ง ๆ **แต่ละคน ๆ ถ้ามีลักษณะแห่งความเย็น,** ไม่มีอะไรเป็นความร้อน **ก็ได้รับผลตามความหมายของนิพพาน** อยู่อย่างมาก **อย่างพอตัว** ทีเดียว, เรียกว่าเป็นคนเย็น, **ร้อนไม่เป็น คือเป็นทุกข์ไม่เป็น.** นี่เป็นเรื่องของมนุษย์ **ไม่ถึงจุดนี้ก็ไม่ถึงความเป็นมนุษย์.** ทีนี้มนุษย์มันไม่เป็นมนุษย์ มันเป็นแต่เพียงคน มันก็ **อยู่ภายใต้อำนาจของสัญชาตญาณ** ไปตามแบบของสัญชาตญาณพื้น ๆ ตามธรรมดา, มัน**ก็เป็นได้แต่เพียงคน.** **ถ้าปรับปรุงสัญชาตญาณนั้นให้ถูกต้องแล้วก็สูงขึ้นมาถึงความเป็นมนุษย์.**

ควบคุมสัญชาตญาณได้ทำให้มีการเกิดใหม่เป็นมนุษย์.

นี้ก็พูดได้อีกแง่หนึ่งว่า เรื่องนี้ก็เป็นเรื่องทำคนให้เป็นมนุษย์ โดยการควบคุมสัญชาตญาณฝ่ายกิเลสมิให้เกิด, หรือว่าความรู้สึกฝ่ายต่ำไม่ให้ขึ้นมามีอำนาจควบคุมชีวิตจิตใจ, แต่ให้ **ธรรมชาติฝ่ายสูงควบคุมชีวิตจิตใจอยู่เป็นปรกติ** แล้วคิดดูเถอะว่าเป็นอย่างไร. อาตมาอยากจะใช้คำพูดว่า มัน **เหมือนกับการเกิดใหม่อีกครั้งหนึ่ง,** เกิดสองหน : เกิดครั้งแรกเกิดจากท้องแม่ นี้ทางร่างกาย, ทางร่างกายเสร็จเรื่องเสร็จราวเกิดทางร่างกาย, ครั้นเกิดมาแล้วก็ **มีการเกิดทางจิตใจคืออบรมให้มีความถูกต้องทางจิตใจ**จนมีสภาพอันใหม่ไม่ประกอบด้วยโทษ.

ทีนี้จะพูดอย่างที่เป็นขนบธรรมเนียมประเพณี พึงดูให้ดี ๆ คำว่าเกิดใหม่เกิดสองหนนี้, **เกิดหนที่สองคือเกิดทางจิตใจนี้ มีมาแล้วแต่โบราณกาล.** *ในประเทศอินเดีย มีคำว่าเกิดสองหน คือไปศึกษาให้มีความรู้จนครบถ้วนที่ควรจะรู้, อาจารย์ก็ให้การรับรองว่าพอ* คน**นี้พอ** มีการเกิดใหม่แล้ว, ให้สัญญลักษณ์แห่งการเกิดใหม่อย่างนั้นอย่างนี้

ให้เป็นเครื่องรู้กันทั่วไป. แม้ในทาง *พุทธศาสนา* นี้ ก็ยังมีหลักเกณฑ์อย่างนั้น *เช่นมาบวชเณรบวชพระ* ศึกษาให้รู้จักเรื่องทางจิตทางวิญญาณ, เรื่องทางกิเลส, *สามารถจะควบคุมกิเลส ก็เรียกว่าเกิดใหม่อีกหนหนึ่งเหมือนกัน.* **นี่เกิดทางวิญญาณ จึงมีวิธีหรือขนบ-ธรรมเนียมประเพณี ให้คนได้มีการบวช เพื่อการเกิดใหม่ในทางวิญญาณ.** แต่แล้วมันก็ไม่สำเร็จประโยชน์ เพราะคนเหล่านั้นมันโง่เกินไป มาบวชเณรบวชพระโดยที่ไม่รู้ว่าบวชทำไม, มีปัญหาอย่างไร, ก็ไม่รู้ โง่เกินไป มันก็ไม่สำเร็จประโยชน์ **บวชแล้วมันยิ่งเลวไปกว่าเดิม ยิ่งร้ายไปกว่าเดิมก็มี;** นี่มันไม่สำเร็จประโยชน์ของการเกิดใหม่. นี้ **ถ้าว่ามีการประพฤติปฏิบัติ สำรวมระวังสังวรเป็นอย่างดี จนถึงที่สุดแล้ว มีผลเท่ากับการเกิดใหม่,** จะเรียกว่าเกิดในอริยชาติก็ได้, หรือเรียกว่าการเกิดใหม่ในทางจิตในทางวิญญาณ ; แม้จะไม่ถึงกับเป็นพระอรหันต์ ก็ยังเรียกว่าการเกิดใหม่ได้อยู่นั่นเอง. นี่ถ้าว่า **ผู้ที่บวชได้รับการศึกษาอบรมมาอย่างถูกต้องเพียงพอ, เกิดความเปลี่ยนแปลงทางจิตใจเพียงพอ ก็เรียกว่ามีการเกิดใหม่.**

โดยธรรมดาทั่วไป **ที่ใช้คำพูดกันทั่ว ๆ ไปในอินเดีย** และกระทั่งบัดนี้ ก็คือคำว่า **บัณฑิต ;** *สมัยโบราณสำเร็จการศึกษาในสำนักในอาศรมอะไรเสร็จแล้ว ออกจากอาศรมนั้นก็ได้เรียกชื่อว่าบัณฑิต เป็นบัณฑิตกลับมา.* อันนี้ก็เป็นต้นตออย่างเดียวกันกับที่มา **ในทางพุทธศาสนา, ผู้ที่บวชแล้วสึกออกมาเรียกว่าเป็นบัณฑิต ;** แต่ด้วยความสะเพร่าเลินเล่ออะไร *คำว่า บัณ หายไปเหลือแต่ ฑิต,* ต่อมาคำว่า *ฑิต เปลี่ยนเป็นทิด* คือคนโง่ เพราะว่าเมื่อบวชอยู่ ไม่ได้ศึกษาเล่าเรียนอะไรนี่, **แอบไปกินเหล้า**ก็มี เป็นพระเป็นเณรนี้ **แกล้งเพื่อนกัน** เป็นพระเป็นเณรนี่, **ไปหายางตาตุ่มมาใส่อาหารให้เพื่อนกินถ่ายเกือบตาย,** อย่างนี้มันก็เป็นพระเป็นเณรที่ไม่มีความเป็นพระเป็นเณร, **โกรธใคร** ขึ้นมาก็ **ไปหาหมามุ่ย** บ้าง **เต่าร้าง** บ้าง **มาแช่ในน้ำใส่ให้เพื่อน**

อาบให้มันคัน; **อย่างนี้มันไม่มีความเป็นพระเป็นเณร,** มีอยู่จริงๆ. มันไม่มีความเป็นพระเป็นเณร สึกออกมาจะเป็นบัณฑิตได้อย่างไร.

ฉะนั้น ลองคิดดูให้ดีว่า **การบวชนั้นก็คือการตั้งหน้าตั้งตาควบคุมและพัฒนา สิ่งที่เรียกว่าสัญชาตญาณ ให้เป็นไปโดยถูกต้อง** สมตามความมุ่งหมาย; ถ้าไม่ควบคุมปล่อยไปตามสบาย ก็ลองคิดดูอีกที, ถ้าใครยังอยากจะรู้เรื่องนี้ ก็ไม่ควบคุม ไม่ควบคุมสัญชาตญาณเหล่านี้ ปล่อยไปตามสบายอีกที, มันเป็นการเติบโตขึ้นมาอย่างสัตว์เดรัจฉานแน่นอน. แล้วก็ **ทำอะไรไปด้วยความเห็นแก่ตัว,** มันจะทำอะไรไปโดยความเห็นแก่ตัวท่าเดียว, **ไม่มีสติ** แล้วก็ **ไม่รู้เรื่องสติ มันจะมีสติอย่างไรได้.** มันไม่รู้เรื่องสติ แล้วไม่รู้ว่ามีความจำเป็นอย่างไรที่จะต้องมีสติ, **มันก็ปล่อยไปตามความเคยชิน** ตามอารมณ์ เรียกว่าตามนิสัย, **ปล่อยไปตามนิสัย ตามสัญชาตญาณดั้งเดิม** ที่ติดมาในท้อง ก็เรียกว่าตามนิสัยเดิม.

ทีนี้ตามนิสัยใหม่ คือว่าเกิดเป็นคนมาแล้ว **ได้เสวนากันแต่เรื่องความผิด** ถึงเรื่องของกิเลส จนเกิดความเคยชินของกิเลส พร้อมที่จะเกิดเสมอ, **นี่ก็เป็นนิสัยใหม่** ซึ่งจะ **เรียกว่าอนุสัย** ก็ได้. **อนุสัยคือการสะสมความเคยชินของความเลวความชั่ว** ความผิดของกิเลส ที่ **ปล่อยไปตามนิสัยเดิม,** สัญชาตญาณอย่างสัตว์, **แล้วก็ได้ทำผิด** อะไรผิดแล้วผิดเล่า จนเกิดเป็นนิสัยใหม่ขึ้นมา, นี่เรียกว่าเป็นนิสัยใหม่; ถ้าเราปล่อยไปตามธรรมชาติชนิดนี้มันจะมีอะไรเหลืออยู่สำหรับเป็นมนุษย์ มันก็ไม่มี. นี่ขอให้พิจารณาดูดีๆ แล้วจะได้เห็น **ประโยชน์ของการพัฒนาสัญชาตญาณ, นั่นแหละคือการปฏิบัติธรรมะ** ปฏิบัติธรรมะ ศึกษาธรรมะ ปฏิบัติธรรมะ, เข้าวัดเข้าวาศึกษาธรรมะ ปฏิบัติธรรมะ มันมีประโยชน์อย่างนี้.

ต้องมีอุบายในการควบคุมสัญชาตญาณ.

ทีนี้ก็จะดูกันถึงว่า **เราจะจัดระเบียบการเป็นอยู่ในชีวิต** ตลอดวันประจำวันอะไรก็ตามนี่ **ให้มันเป็นการควบคุมสัญชาตญาณอยู่ทุกๆ กระเบียดนิ้ว** และทุกๆ วินาที หมายความว่าทุกหนทุกแห่ง ทุกเวลานาทีทุกหนทุกแห่ง ให้มันเป็นการควบคุมสัญชาตญาณอยู่ในตัว การดำเนินชีวิตนั่นเอง; มีหลักการปฏิบัติวางไว้อย่างไร ควบคุมป้องกันสัญชาตญาณฝ่ายต่ำได้หมด นี้ก็เป็นการดี. ในกรณีพิเศษก็ควบคุมเฉพาะกรณี, เพราะว่าบางคนมันมีสัญชาตญาณพิเศษกว่าธรรมดาบางอย่างบางประการ ก็ควบคุมเฉพาะอันนั้น, เรียกว่าควบคุมเฉพาะปัญหาของตนๆ ก็มี, ควบคุมทั้งหมดอย่างคนจะต้องเผชิญก็มี, ควบคุมเฉพาะของตน ซึ่งเป็นบุคคลที่มีเฉพาะตนก็มี, **ต้องเลือกดูว่าเรานั้นมันมีปัญหาอะไรเกี่ยวกับกิเลสเฉพาะของเราเอง,** ก็จะได้เลือกเอาธรรมะที่มันตรงกันข้ามมาจัดการ, ส่วนหลักทั่วไปก็ถือ; ถ้าว่ามันมีหลักสำหรับจะควบคุมสัญชาตญาณโดยทั่วไปตามปกติก็ถือ, จะต้องรู้จักเลือกเป็นพิเศษ ที่จะควบคุมสัญชาตญาณของตนเป็นพิเศษ โดยเฉพาะ, และมีการควบคุมชนิดที่เรียกว่าแยบคาย แยบคายก็ได้. อย่าง**เดี๋ยวนี้**เขาใช้คำต่างประเทศว่ามีเทคนิค **ควบคุมอย่างมีเทคนิค.** คำว่า *เทคนิค* มันก็*เท่ากับภาษาไทยว่าเคล็ด, เคล็ดลับ* ที่เหมาะสมที่สุดคือเทคนิค *ภาษาบาลีก็มีคำที่หมายถึงสิ่งนี้* แต่เอามาใช้เป็นความหมายอื่นเสียแล้ว คือ*คำว่าอุบาย.* คำว่า *อุปายะ* อุปายะ แปลว่า *เข้าไปหาความสำเร็จด้วยวิธีเฉพาะ.* คำว่า*อุบาย* นั่นแหละ *ในภาษาบาลีใช้เป็นคำดี;* แต่พอมาถึง *ภาษาไทยใช้เป็นคำเลว, อุบายนี้ต้องเป็นเครื่องหลอกลวงคนอื่นเสมอในภาษาไทย.* แต่ของเดิมในภาษาบาลีเขาเป็นของถูกเป็นของที่ต้องใช้ เพื่อให้สิ่งต่างๆ มันง่ายขึ้น, **นี่เป็นเคล็ดลับสำหรับง่ายขึ้น** เรียกว่าอุบาย. ข้อปฏิบัติทั้งหลาย**ทั้งหมดทั้งสิ้น เป็นอุบายเพื่อเข้าไปสู่พระนิพพานทั้งนั้น;** นี่เดี๋ยวนี้เราจะใช้คำอะไรดี ทันสมัย **ใช้คำฝรั่งก็มีเทคนิค;** ถ้าพูดอย่างคนแก่หัวโบราณก็มีเคล็ด

มีเคล็ดที่ดีเฉพาะ. พูดอย่าง **ภาษาบาลี** แท้ ๆ ก็มี **อุบายไม่ต้องเติมคำว่าฝ่ายดีหรือฝ่ายกุศล,** คำว่า **อุบายนั้นเป็นเครื่องมือให้ไปฝ่ายดีทั้งนั้นเลย.**

อุบายในการใช้ธรรมะ ๔ เกลอเผชิญหน้ากิเลส.

เอ้า, ทีนี้ก็จะพูดกันถึงเรื่องอุบาย, อุบายหรือจะเรียกว่าเทคนิคก็ตามใจ มันไม่ใช่ของง่าย มันไม่ใช่ของง่าย มันของละเอียด ของลึกซึ้ง ของเร้นลับอยู่. เดี๋ยวนี้เขามีคำว่าเทคนิค คือเคล็ด ที่เป็นตัวเคล็ด, แล้ว **มีวิธีที่จะใช้เคล็ดให้สำเร็จประโยชน์ เรียกว่า เทคโนโลยี,** เทคโนโลยีคือจะใช้เทคนิคให้สำเร็จประโยชน์. เดี๋ยวนี้เราก็มีอุบาย, แล้วก็มีวิธีที่จะใช้อุบายให้สำเร็จประโยชน์. ก็เรียกว่าใช้ทั้งเทคนิคและทั้งเทคโนโลยีด้วยเหมือนกัน. อุบายมีอยู่อย่างไร, **จะใช้อุบายนั้นให้สำเร็จประโยชน์ได้อย่างไร.**

ในการที่ **จะมีอุบายชนิดสมบูรณ์แบบนี้ มันต้องมีธรรมะชุด** ธรรมะเป็นชุด ซึ่งเคยพูดมาหลายครั้งหรือหลายสิบครั้งแล้ว แต่คงจะไม่สนใจกันบ้าง เห็นว่าเล็กน้อยบ้าง, ลืมเสียบ้าง ทิ้งเสียบ้าง. **ธรรมะชุดสำหรับความสำเร็จประโยชน์** จะพูดใหม่อีกวันนี้ ขอให้ตั้งใจฟังให้ดี ๆ แล้วก็ตั้งใจจำไว้ด้วย, จะเรียกให้มันจำง่ายกันเสียใหม่ **ธรรมะ ๔ เกลอ, ธรรมะ ๔ เกลอ** มันผ่อนผันถึงที่สุดแล้ว ใช้คำธรรมดาถึงที่สุดแล้ว โวหารต่ำ ๆ ถึงที่สุดแล้ว ว่าธรรมะ ๔ เกลอ. ๔ เกลอนี้ต้องมาร่วมมือกันทำเป็นอุบายสำหรับขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายอย่างเผชิญหน้า.

ที่จริง **การเป็นอยู่ที่จะควบคุมสัญชาตญาณอยู่ในตัวนั้น มีเรื่องเป็น ๒ เรื่อง** ที่ต้อง **เผชิญหน้าต่อสู้** กับมัน นี้เรื่องหนึ่ง, **แล้วควบคุมตลอดไป** เป็นไม่มีการเผชิญหน้า. **ธรรมะ ๔ เกลอนี้เป็นเรื่องเผชิญหน้า,** ถ้าจะอยู่อย่างป้องกันอยู่โดยอัตโนมัติในตัวเองแล้ว ก็มีอีกหมวดหนึ่ง, **คือหมวดอริยมรรคมีองค์ ๘** ยาหม้อใหญ่สารพัดนึกของพระพุทธศาสนานั้นเอาไว้พูดทีหลัง, จะพูดเรื่องธรรมะ ๔ เกลอก่อน.

ธรรมะ ๔ เกลอ มีสติ มีสัมปชัญญะ มีสมาธิ มีปัญญา ถ้า *นับเป็นเรียงตัว* เกลอ ก็มี *สติ* มี *สัมปชัญญะ* มี *สมาธิ* มี *ปัญญา* นี่พูดตามชื่อ เรียงลำดับไปตามชื่อธรรมะ ที่เรียงกันโดยมาก ; แต่ถ้า **จะเรียงลำดับตามที่มันทำหน้าที่** ในขณะที่มันทำหน้าที่จริง ๆ แล้ว จะเป็นว่า **สติ** แล้ว **ปัญญา** แล้ว **สัมปชัญญะ** แล้ว **สมาธิ.** เรื่องนี้ต้องเข้าใจ, เข้าใจแล้วก็ **จะไม่ลืม** เข้าใจแล้ว **จะใช้ปฏิบัติได้.**

ช่วยฟังดูให้ดี ให้เข้าใจเรื่องเสียก่อน ว่า **ถ้ามีสิ่งเลวร้ายอะไรเกิดขึ้น จะต้องเผชิญ** จะต้องต่อสู้ จะต้องกำจัดออกไป หรือจะต้องป้องกันก็ตามทีเถอะ.

สิ่งแรกเราจะต้องมีสติ ระลึกได้ทันควันว่า อ้าวนี่ตัวร้าย, นี่แหละศัตรู, นี่สิ่งที่เรียกว่า เอาไว้ไม่ได้, **นี่คือมีสติ.** ทีนี้ก็ **ระลึกหาสิ่งที่จะกำจัดได้** ก็คือ **ปัญญา. สติ** เป็นสิ่งแรกเรื่องที่ ๑ แล้ว **ระลึกถึงปัญญาความรู้,** ความรู้ที่ถูกต้อง ที่จำเป็นจะต้องมีต้องใช้ว่ามีอยู่อย่างไร. สติระลึกถึงปัญญาที่ได้เคยสั่งสมอบรมไว้พอสมควร.

เรื่องที่ ๒ คือ **ปัญญา,** แล้ว **สติก็นำเอาปัญญานั้นมาเผชิญหน้ากับเหตุการณ์** ที่เกิดขึ้นอยู่เดี๋ยวนี้. ในเรื่องทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ อะไรก็ตาม เรื่องร้ายที่มันได้เกิดขึ้นแล้ว, **สติก็ไปเอาปัญญามาเผชิญหน้ากับสิ่งเลวร้ายนั้น, นี้เรียกว่าสัมปชัญญะ** *สัมปชัญญะก็คือปัญญานั่นแหละ.* แต่เดี๋ยวนี้มาทำหน้าที่อย่างสัมปชัญญะ คือปัญญาเมื่อถูกใช้ให้เผชิญหน้ากับสิ่งเลวร้าย. นี่ก็เลยเป็น **เรื่องที่ ๓, ตอนที่ ๓ คือสัมปชัญญะ.**

ทีนี้ตอนสุดท้าย **ตอนที่ ๔ นั้น** ถ้ากำลังของสัมปชัญญะหรือของปัญญาไม่พอ **ต้องใช้กำลังของสมาธิ กำลังจิตทั้งหมดให้ถึงที่สุดลงไป, กำลังของสมาธิทำให้ปัญญานั้นทำหน้าที่ตัดกิเลส ตัดปัญหา ตัดสิ่งเลวร้ายนั้นได้.** นี่ช่วยจำไว้อย่างนี้เถิด ในทุกกรณีจะต้องใช้อย่างนี้, ไม่ว่าเรื่องทางฝ่ายโลก ๆ ก็ต้องใช้อย่างนี้, ทางฝ่ายธรรมะสูงสุดจะไปนิพพาน ก็ต้องใช้อย่างนี้.

ทบทวนสั้น ๆ อีกครั้งหนึ่งว่า **มีอะไรเกิดขึ้นต้องมีสติ มีสติระลึกได้ถึงปัญญา** คือความถูกต้อง ความจริง ความถูกต้อง สิ่งที่มีอำนาจในการตัดปัญหา, สติระลึกถึงปัญญา ก็ขนเอาปัญญามาเผชิญหน้ากับเหตุการณ์ที่กำลังเกิดอยู่. **ปัญญานั้นก็มาเปลี่ยนรูปเป็นสัมปชัญญะ คือปัญญาที่กำลังทำหน้าที่อยู่** อย่างเต็มที่, ไม่ใช่ปัญญากว้าง ๆ ปัญญาเฉยๆ ปัญญาใส่ลังเก็บไว้ มันยังไม่ได้ทำหน้าที่. แต่นี้ปัญญานี้มาทำหน้าที่เฉพาะหน้าเฉพาะเหตุการณ์เป็นอย่างไร, **รู้สึก** อยู่อย่างนั้น **ด้วยสติ, ปัญญามาทำหน้าที่เป็นสัมปชัญญะ** ด้วยอำนาจของสติ ตอนนี้เรียกว่าสัมปชัญญะ, **สัมปชัญญะ** กับ **ปัญญา** เป็นเครือเดียวกัน **แปลว่ารอบรู้เหมือนกัน.** ถ้าว่ากำลังของสัมปชัญญะหรือปัญญาไม่พอ ก็ต้องเพิ่มกำลังของสมาธิช่วยปัญญา, ปัญญาก็เต็มกำลัง ก็ขจัดปัญหาหรือตัดปัญหานั้น ๆ ได้. แม้จะเป็นปัญหาเพียงความสงสัยก็ตัดได้, แม้จะเป็นปัญหาชนิดที่จะต้องทำให้แหลกลาญไป เช่นตัดกิเลส อย่างนี้ก็ทำได้. ถ้าเราพูดตามหน้าที่ที่มันกระทำ มันเรียงลำดับว่า สติ แล้วก็ปัญญาเอามา แล้วมาเป็นสัมปชัญญะ, แล้วก็เพิ่มกำลังให้ด้วยสมาธิ เรียกว่า **สติ ปัญญา สัมปชัญญะ สมาธิ,** แต่ถ้าเรียงลำดับตามที่พูด ๆ กันตามธรรมดาในภาษาพูดแล้วก็จะพูดได้เหมือนกันว่า **สติ สัมปชัญญะ สมาธิ ปัญญา.** พูดตามลำดับที่เคยพูด หรือนิยมว่ามันสูงต่ำกว่ากันอย่างไร เรียกว่าพูดตามนิตินัย, ตามนิตินัยก็พูดได้ว่า **สติ สัมปชัญญะ สมาธิ ปัญญา,** แต่ถ้าพูดโดย **พฤตินัย** ที่มันทำงานจริง ๆ แล้ว **ต้องพูดว่า สติ ปัญญา** แล้วก็ **สัมปชัญญะ** แล้วก็ **สมาธิ.**

เขียนใส่กระดาษเข้าแล้วก็ไปใคร่ครวญดูดี ๆ ซิ. เดี๋ยวนี้ฟังมากี่ปี ๆ มันก็ไม่เข้าใจ ไม่ได้สนใจที่ฟังให้รู้กันจริง ๆ; เพราะฉะนั้นอยู่ที่สวนโมกข์ก็เสียเวลาเปล่า ๆ เพราะไม่ได้มีการฟังอันแท้จริง เป็นร้อย ๆ แล้วที่กลับไป, พระเณรก็ตามมาสวนโมกข์เพื่อจะศึกษาแล้วก็ไม่ได้สนใจอะไร ไม่ได้ฟังอะไรอย่างแท้จริง, แล้วเข้าใจไม่มี ก็กลับไปเท่าเดิม.

ถ้าจะให้สำเร็จประโยชน์ มันต้องฟังจนเข้าใจ ฟังจนเข้าใจ, ฟังให้ดี ๆ แล้วมองเห็นชัดแจ้ง, **แล้วปฏิบัติได้.** ถ้าเป็นพระเณรที่ฉลาด จะฟังจนถึงกับรู้ว่าอาตมาผู้พูดผู้สอนมีวิธีพูดอย่างไร, พูดอะไรก่อนแล้วพูดอะไรหลัง, มีวิธีพูดอย่างไร, มีวิธีสอนอย่างไร, **พระเณรที่ฉลาดจะต้องเป็นอย่างนั้น; แต่ว่าหาทำยายาก เพราะอวดดี สำนึกว่าตัวเป็นครูบาอาจารย์ผู้ไม่ต้องเรียนอะไร, ผู้ไม่ต้องศึกษาอะไรเพิ่มเติมแล้วเสียโดยส่วนมาก. ยิ่งชาวบ้านแล้วก็ยิ่งไกลออกไปใหญ่,** ไม่ได้ฟังอย่างดี ไม่ได้ฟังให้ดีจนเป็นเรื่องจริง ฟังแต่เป็นเรื่องฟัง, บางทีก็จดไว้ในกระดาษ มันก็กลายเป็นเรื่องที่จดไว้ในกระดาษ, มัน **ไม่เป็นเรื่องที่อยู่ในหัวใจ.** นี่ขอให้สังเกตดูให้ดีว่า ถ้าไม่เข้าใจเป็นเรื่องจริงของชีวิตจิตใจ แล้วมันจะยังไม่สำเร็จประโยชน์.

ฉะนั้น ในที่นี้ขอให้รู้จักสิ่งที่เรียกว่า สติ **สติระลึกได้** ระลึกได้ในหลายความหมาย, ระลึกได้ว่าอะไรมันเกิดขึ้น, แล้ว **ระลึกได้ว่า** อะไรมันอยู่ที่ไหน **ที่จะไปเอามาใช้แก้ปัญหา** หรือว่าถ้ามันมีมากเกินไป จะต้องใช้อะไรข้อไหน, เรื่องบ้านเรือนนี้ พอมีปัญหาเกิดขึ้น **ก็ต้องมีสติ ไม่เสียสติ** ต้องมีสติ. อะไรมันเกิดขึ้น โจรขโมยมันเข้ามาหรือว่าอะไร **ต้องมีสติ แล้วต้องระลึกได้ว่าจะต้องทำอย่างไร** จะไปเอาอาวุธที่ไหนมา, หรือเอาอาวุธอันไหนมา, เมื่อมีหลายอาวุธ หรือจะไปบอกเพื่อนฝูงจะไปแจ้งตำรวจ หรืออะไร มันก็ต้องเกี่ยวกับความระลึก, มันก็ต้องไปหาสิ่งที่จะแก้ปัญหาได้มา, **แล้วเอามาใช้ต่อสู้กับปัญหา แล้วก็เพิ่มกำลังความคิดจิตใจทั้งหมดทั้งสิ้นที่จะต่อสู้.**

นี่เป็นเรื่องธรรมชาติ เป็นธรรมชาติแท้ ๆ, ขอเน้นว่าเป็นธรรมชาติแท้ ๆ, เป็นเรื่องของธรรมชาติ, เป็นความจริงของธรรมชาติ, เป็นกฎของธรรมชาติ ซึ่งพระ-พุทธเจ้าตรัสรู้ แล้วก็บอกให้ผู้อื่นรู้. พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ท่านมาสอนในฐานะเป็นความรู้ ความจริงของธรรมชาติ เท่าที่ท่านรู้ แล้วประสบความสำเร็จมาแล้ว.

ถ้าเป็นศาสนาอื่น โดยมากศาสนาที่มีพระเป็นเจ้า เขาก็จะพูดอย่างอื่น เขาก็จะพูดว่ามาบอกให้ท่านทั้งหลายในนามของพระเจ้าส่งมาให้บอก, คือเป็นผู้มาบอกแทนพระเจ้า, มันหลายซับหลายซ้อน. พระเจ้าส่งพระศาสดาองค์นี้มา ให้บอกแก่ชาวโลกอย่างนั้นอย่างนี้, เขาก็มาบอกในนามเป็นผู้แทนของพระเจ้า. แต่พระพุทธเจ้าของเราไม่เป็นอย่างนั้น ไม่ได้บอกแทนในนามของใคร, บอกในนามของตัวเอง ที่ได้ผ่านมาแล้ว ดับทุกข์โดยวิธีนั้น ๆ มาแล้ว, ดับทุกข์ได้อย่างนี้ ๆ ก็มาบอกให้ว่า มันเป็นกฎของธรรมชาติ เรียกว่า แสดง. พระพุทธเจ้านำอะไรมาบอกแก่พวกเรา, นี้เรียกว่าเป็นการแสดง เปิดเผยให้รู้ ถ้าเป็นการบัญญัติ, เป็นเรื่องเล็กน้อย. ถ้าเป็นการบัญญัติข้อกฎเป็นเรื่องเล็กน้อย เป็นเรื่องศีล เป็นเรื่องวินัย เป็นเรื่องหมู่คณะอะไร เป็นเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ; ถ้าอย่างนั้นเรียกว่าบัญญัติ, ส่วนนั้นเป็นวินัย. ถ้าเป็นวินัยก็เรียกว่าบัญญัติ, ถ้าเป็นธรรมะเป็นสัจจะเป็นความจริง ก็เรียกว่าแสดง. ดังนั้นท่านจึงใช้คำพูดว่า ธรรมวินัยอันใดที่เราได้แสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่พวกเธอทั้งหลาย ส่วนที่แสดง นั้นแหละ สำคัญที่สุด เป็นความจริงของธรรมชาติ, ส่วนที่บัญญัตินั้นมันสำคัญแค่บัญญัติ. ถ้าพระองค์ไม่ได้บัญญัติมันก็ไม่มี, มันก็ ไม่ต้องถือปฏิบัติก็ได้. แต่นี้ บัญญัติ เพื่อให้มันง่ายเข้า, เพื่อหมู่คณะจะเป็นอยู่เหมาะสมที่จะปฏิบัติเท่านั้นเอง. ใจความสำคัญอยู่ที่เป็น ความลับลึกซึ้งของธรรมชาติ ; ทรงค้นพบแล้วนำมาแสดง ในการแก้ปัญหาอย่างนั้น ๆ ๆ เป็นข้อ ๆ ไป, เป็นการชี้วิธีที่จะดับทุกข์. ส่วนเรื่องตัวความทุกข์นั้น ถ้าคนมันโง่เกินไปก็ต้องบอกเหมือนกัน ว่าเป็น

ความทุกข์อย่างไร ข้อนี้มันเป็นเรื่องของพวกเราดูให้ดี ๆ. พวกเราจะไม่รู้ว่ามีความทุกข์อยู่อย่างไร, จนพระพุทธเจ้าต้องมาบอกให้ ว่าความทุกข์อย่างนั้น ๆ อยู่อีก. แต่ถ้าใครฉลาดขึ้นมาครึ่งหนึ่ง รู้ว่าความทุกข์กำลังมีอยู่อย่างไร นี้จะง่ายมาก, จะรับคำสอนได้ง่ายมาก แล้วก็ปฏิบัติเพื่อดับทุกข์. แต่ถ้ามันโง่จนถึงกับไม่รู้จักทุกข์ ไม่รู้ว่ามีความทุกข์แล้วมันก็สอนยาก, แล้วที่โง่กว่านั้นยังมีอีก คือเห็นความทุกข์เป็นความสุขไปเสีย, นี้เกือบจะไม่ต้องพูดกัน. เห็นสิ่งที่ความจริงเป็นความทุกข์นั้นเขากลับเห็นเป็นความสุขไปเสียแล้วจะเอาอย่างไร. ฉะนั้น เรื่องที่มันจะเหมาะสม จะเป็นไปได้โดยสะดวกก็คือว่า จงพิจารณาดูให้เห็นตามที่เป็นจริง ว่าชีวิตนี้มันมีความทุกข์หรือไม่? มันมีสิ่งที่เราต้องทน ทนด้วยความยากลำบากหรือไม่? ถ้ามันมีดูให้มันรู้จัก, เราก็จะได้รู้ว่ามันมาจากอะไร, เกิดมาเพราะเหตุอะไร, อีกทีหนึ่ง ก็จะรู้จริง. พระองค์ก็แสดงเหตุแห่งความทุกข์ และ ความดับแห่งความทุกข์, แสดงความเกิดแห่งความทุกข์ แสดงความดับแห่งความทุกข์. ทุกเรื่องนี่ เป็นการแก้ไขสิ่งที่เรียกว่ากิเลสทั้งนั้น, แล้ว กิเลสนั้นก็คือสัญชาตญาณที่บังคับไว้ไม่ได้ทั้งนั้น. ฉะนั้น ถ้าเราจะมาศึกษาเรื่องสัญชาต-ญาณกันอย่างทั่วถึง ให้รู้กำพืดรู้อะไรของมันให้ดี ๆ ก็จะสามารถกำจัดได้ควบคุมได้, เป็นเรื่องเดียวกันกับพระศาสนา.

เรื่องสัญชาตญาณเป็นเรื่องของธรรมชาติ, เป็นเรื่องของธรรมชาติ ไม่ใช่เรื่องของมนุษย์เทวดาคนไหน มันมีอยู่ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนั้น มีลักษณะเป็นอิทัปปัจจยตา โดยเฉพาะสายหนึ่งสาขาหนึ่ง, คือสายที่ฝ่ายเป็น อวิชชา ให้เกิดกิเลสให้เกิดทุกข์ มันมีของมันตายตัว รู้ก็รู้, ไม่รู้ก็ไม่รู้. เป็นหน้าที่ของคนที่ฉลาดที่ต้องการจะดับทุกข์ จะต้องค้นหาให้รู้, จะค้นหาโดยตนเอง, คลำไปเองก็ได้, หรือจะศึกษาจากที่พระพุทธเจ้าคลำพบมาแล้วก็ได้.

พูดอย่างนี้อย่าหาว่าดูถูกจ้วงจาบพระพุทธเจ้า, *พระพุทธเจ้าท่านก็คลำอยู่หลายปี* เหมือนกันแหละ *ที่ว่ากว่าจะตรัสรู้* ก็เที่ยวคลำ. ทีนี้ **เรานี่มันควรจะมีโชคดีกว่านั้น เพราะว่าได้พึ่งคำสั่งสอนของพระองค์นี่** มันเหลือให้คลำน้อย, **ไปเอาสิ่งที่พระองค์เปิดเผยมาศึกษา,** มันคลำง่ายกว่า คลำน้อยกว่า. แต่ถึงอย่างนั้นก็ **ต้องมีวิธีการที่คล้าย ๆ กัน คือศึกษา สังเกตทดลอง เทียบเคียง, ทดลอง** นี่สำคัญมาก ซึ่ง**ต้องลองปฏิบัติดู. ถ้าไม่ลองปฏิบัติดู ไม่มีทางรู้ว่าจะผิดถูกอย่างไร;** ถ้าลองปฏิบัติดู มันจะรู้เพิ่มขึ้นทันที, **ความรู้เกิดขึ้นจากการทดลองปฏิบัติดู.**

เอาละเป็นอันว่า เดี๋ยวนี้จะต้องรู้ **ปัญหาที่มีอยู่จริง คือความทุกข์** ที่ทรมาน จิตใจไม่อยู่ในความปกติสุข คือ **ไม่เย็น, จิตใจมันร้อนเพราะถูกการปรุงแต่ง,** มีการปรุงแต่งจนเกิดอาการที่เรียกว่าร้อนขึ้นมา. เมื่อซ้ำ ๆ ซาก ๆ **วน ๆ เวียน ๆ อยู่นั้น เรียกว่าสังสารวัฏฏ์,** แปลว่า **ร้อนอย่างซ้ำซาก** และรู้ให้ดีเพื่อจะหยุดอาการเช่นนั้นเสีย. เดี๋ยวนี้ **ก็อยากจะพูดถึง ๔ เกลอนั้นให้ชัดลงไป เพื่อจะได้ใช้แก้ปัญหาเหล่านี้ได้.**

หน้าที่ของสติ.

สิ่งแรกที่เรียกว่า **สติ ๆ** ก็มีสติระลึกได้ง่ายได้เร็ว; เคยบอกแล้วว่า คำว่า **สติ ๆ** คำนี้มัน **มีรากศัพท์** รากคำ **คำเดียวกันกับคำว่าลูกศร.** คนโบราณสมัยโน้นคงจะได้ยึดถือเอาความเร็วของลูกศรนั้นว่าเป็นความเร็วที่เร็วสูงสุด **เหมือนกับลูกปืนสมัยนี้.** เพราะเขาไม่ได้รู้เรื่องไฟฟ้า รู้เรื่องอะไรซึ่งเร็วกว่านั้น ก็ถือเอาคำเดียวกันว่า ส–ร, ศ–ร **คือแล่นไป, สติก็คือสิ่งที่มันแล่นไป** เร็วเหมือนลูกศร, ระลึกได้เร็วขนาดเร็วที่สุด เท่าที่จะพูดได้ว่าเร็วอย่างไร. มีอะไรเกิดขึ้น **มีสติระลึกได้ทันทีทันควัน** ว่า นี่มันอะไรกัน, นี่ก็เป็นหน้าที่ของสติ ว่านี่มันอะไรกัน, แล้วก็ระลึกว่าอะไรจะแก้ปัญหาเฉพาะหน้าหรือเหตุการณ์อันนี้ได้ ก็ระลึกไปถึงอย่างเร็วที่สุดเหมือนกัน.

ถ้าจะพูดให้สมบูรณ์ก็ว่า **มีสติระลึกได้เร็ว ก่อนที่จะทำอะไรลงไป, ก่อนที่จะพูดอะไรออกมา, ก่อนที่จะคิดอะไรอยู่, ก่อนจะทำอะไรลงไปมีสติสมบูรณ์** เกี่ยวกับเรื่องนั้นสมบูรณ์ ซึ่งมัน **ก็เป็นเรื่องไปหาปัญญา** ไปหาความถูกต้องอะไรมา **เพื่อจะทำให้มันถูกต้อง.** ก่อนที่จะทำก็มีสติ, ระลึกถึงเรื่องที่ควรระลึกอย่างครบถ้วน.

ก่อนที่จะพูดออกมา **ก็ด้วยสติสัมปชัญญะ** ไม่พูดพล่อย ๆ เหมือนคนที่มีสัญชาตญาณอย่างสัตว์, **มันเคยชินในการพูด** มันก็พูดอะไรพล่อย ๆ โดยไม่ต้องนึก, เพราะ**มันไม่ต้องรับผิดชอบนี่,** เพราะมันไม่มีใครมาด่า ไม่มีใครมาค้าน พูดแล้วมันก็แล้วไป. สังเกตดูคนที่พูดพล่อย ๆ มันมีมากที่สุด, **พูดโดยไม่ยั้งคิด พูดจนเป็นปกติวิสัยพูดพล่อย ๆ. คนพวกนี้มีความคิดว่า** ถูกเอา; ผิดแล้วกัน, พูดผิดก็แล้วกัน ไม่ต้องรับผิดชอบอะไร. **ถ้าถูกเอา มัน ก็มีประโยชน์แก่กูผู้พูดบ้าง,** มันก็เลยมีนิสัยพูดพล่อย ๆ ไม่ได้คิดอย่างลึกซึ้งครบถ้วน, มันก็เลยพูดพล่อย ๆ จนเป็นนิสัย. นี่เป็นกิเลสอันหนึ่งเหมือนกัน, **สัญชาตญาณแห่งการพูดพล่อย ๆ.** เมื่อก่อนแต่จะพูด ต้องสมบูรณ์ด้วยสติและสัมปชัญญะในเรื่องนั้น ที่เกี่ยวกับเรื่องที่จะต้องพูด, ไม่ใช่พูดอย่างว่าเก่ง พูดออกมาแล้วถูก. **คนชนิดนี้ก็หากินกับความโง่ของคนอื่น,** แล้วทำให้ตัวเองโง่เพิ่มขึ้น ๆ โดยไม่รู้ตัว, ระวังกันไว้ให้ดี ๆ.

ก่อนแต่ที่จะคิด ก่อนแต่ **จะตัดสินใจ, ก่อนที่จะทำลงไป,** ก่อนที่**จะพูดออกมา** ก่อนที่ **จะคิด คือตัดสินใจ, ก็ต้องมีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์** ว่าจะตัดสินใจลงไปว่าจะทำอย่างไร, **โดยเหตุที่มันเป็นเรื่องทางจิตใจ** มันเร็วมาก **ระวังก็**

ยาก; แต่มันก็ปฏิบัติได้. มีความสมบูรณ์แห่งสติสัมปชัญญะหรือปัญญา, แล้วจึงค่อยตัดสินใจ ลงไปว่าจะทำอย่างไร ; แม้แต่เรื่องที่จะคิด จะพูด จะทำ เป็นประจำวัน นั่นแหละ ก็ ต้องมีสติสัมปชัญญะมีปัญญา. เดี๋ยวนี้เราพูดถึงสติ คือ สิ่งที่เป็น หน้าที่ของสติโดยเฉพาะ ก่อนทำ ก็รู้สึกว่า ควบคุมด้วยสติ, กำลังทำอยู่ ก็ควบคุมด้วยสติ, และที่เคยทำมาแล้วแต่ก่อนก็ยังจำได้ รู้สึกได้ด้วยสติ สำหรับจะระลึก เอามาเป็นตัวอย่าง เป็นอุทาหรณ์ เป็นเครื่องเทียบเคียง สำหรับที่จะทำต่อไป. ฉะนั้น ในเรื่องที่จะทำ ก็ดี เรื่องที่ กำลังทำอยู่ ก็ดี เรื่องที่เคย ทำมาแล้ว ก็ดี มันเกี่ยวข้อง อยู่กับสติ.

นี่ดูความหมายที่กว้างขวางของคำว่าสติ ทีนี้ มันขยายออกไปถึงว่า ก่อน ที่จะทำ แล้ว กำลังทำ แล้วที่ เคยทำมาแล้ว, แล้วมันก็แจกออกไปได้ว่า ก่อนที่จะ พูด มีสติ กำลังพูดอยู่ มีสติ ในสิ่งที่ เคยพูดมาแล้ว เสียหายได้ดีอย่างไร ก็ยังควบคุม อยู่ด้วยสติ. ทีนี้ ก่อนแต่ที่จะคิด ก่อนแต่จะตัดสินใจ, นี้หมายถึงก่อนแต่จะตัดสินใจ หรือกำลังตัดสินใจอยู่, หรือในเรื่องที่เคยตัดสินใจมาแล้ว มัน ก็ต้องทำด้วยสติ ๆ ๆ คือ ความระลึกถึงกันหมดอย่างทั่วถึง อย่างมาแสดงตัวให้เห็นครบถ้วนสำหรับจะเลือก นี่ ความหมายของคำว่าสติ.

สรุป แล้วก็ จะฝึกตนให้เคยชิน เป็นนิสัย คือจะไม่พูด ไม่คิด ไม่ทำ อะไร โดยปราศจากสติ, ปราศจากความรู้สึกตัว, อย่าใช้ตามสบาย ตามสบายซุ่ย ๆ ๆ มันจะเป็นนิสัย. ครั้นเป็นนิสัยแล้วแก้ยากที่สุด มันจะกัดกร่อนบุคคลนั้นแหละ ให้ สึกหรอไปโดยไม่รู้สึกตัว, แล้วมันทำอะไรดีไม่ได้ สำเร็จประโยชน์ไม่ได้ จะทำเรื่องที่ สำคัญหรือมีเกียรติหรือมีอะไรไม่ได้ มันเสียนิสัย. นี้เรื่องสติ มีความสำคัญมากขนาดนี้.

หน้าที่ของปัญญาและสัมปชัญญะ.

ทีนี้ สติจะไประลึกเอาปัญญามา คือความรู้ ไประลึกเอาความรู้, ความรู้ นั้นคือปัญญา, จะไประลึกเอาปัญญามา. อย่างไรเรียกว่าปัญญาหรือความรู้ ? พูดได้ มากตอบได้มาก แต่ว่าถ้าจะถือ ตามหลักพุทธศาสนา แล้วก็ มันก็ คือเรื่องความจริง ของธรรมชาติ ที่มีอยู่อย่างเด็ดขาดและตายตัว ตามแบบของธรรมชาติ ตามกฎของ ธรรมชาติ.

ทีนี้เราได้ยินได้ฟังกันแต่ธรรมะชั้นสูง แล้วไม่เข้าใจสำหรับจะเอามาใช้ใน ชั้นต่ำในระดับต่ำ. เช่นเราได้ยินว่า ถ้าเรื่องของปัญญาแล้วก็เป็นเรื่อง พระไตร ลักษณ์, อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นเรื่องของปัญญา ก็เลยเข้าใจว่ามันมุ่งสำหรับ พระนิพพานไป อย่างเดียว. ที่จริงความรู้เรื่อง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตานี้ มารู้ เรื่องของโลก ๆ ของชาวโลกนี้ ก็ได้ ; เพื่อจะไม่ให้โง่ ไม่ให้ไปหลงเสียใจเดือดร้อน กระวนกระวายอาลัยอาวรณ์, หรืออีกทางหนึ่งที่จะไปอิจฉาริษยา, จะไปยกตนข่มท่าน เหล่านี้, มันก็ ต้องมีความรู้เรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ว่า มันเป็นอย่างนั้นเอง. สรุปแล้ว มันก็ไปอยู่ที่ เป็นอย่างนั้นเอง, เป็นอนิจจังเช่นนั้นเอง, เป็นทุกข์เช่น นั้นเอง เป็นอนัตตาเช่นนั้นเอง.

สมมติว่า เกิดเรื่องที่จะเสียหายขึ้นมา ขนาดที่ว่าจะเป็นลมไปเลย, คนโง่ มันจะเป็นลมไปเลย ถ้ามันเสียหายอย่างแรงร้ายขึ้นมา. ถ้าสติมันไปขนเอาปัญญา เรื่องอนิจจังทุกขังอนัตตามาได้, มันก็หยุดได้ ไม่ต้องเป็นลม. ถ้าเก่งมากกว่านั้น มันจะหัวเราะเยาะได้ว่า เออ, มันเช่นนั้นเอง. นี่ สติ ที่จะไปขน เอาปัญญามาทัน เหตุการณ์ แล้วระงับ ความเสียใจจนร้องไห้ จนเป็นลมเป็นอะไรได้.

เรื่องทุกข์ร้อนทั้งหลายนี้ มันเกิดมาจากการที่ไม่เห็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ทั้งนั้น, **ถ้าเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาอยู่มันเป็นทุกข์ไม่ได้**ดอก; **เพราะมันเช่นนั้นเอง.** **สังขารทั้งหลายเป็นอนิจจัง**ไม่เที่ยง **ทุกขัง**เป็นทุกข์ **อนัตตา**มิใช่ตน **เช่นนั้นเอง,** เรื่องไตรลักษณ์ซึ่งเป็นเรื่องปัญญาที่ต้องมีไว้อย่างเพียงพอ **ศึกษาอบรมไว้ตลอดเวลาอย่างเพียงพอ,** **สะสมเอาไว้** **เผื่อว่าสำหรับสติ**มันจะได้มา**ขนเอาไปได้ง่าย ไปได้ทันท่วงที.** และเอาไปพอใช้ด้วย. ถ้ารู้น้อยมันก็ไม่พอใช้, ถ้ารู้มากพอมันก็พอใช้ ที่จะขนเอาไปพอใช้ **เรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นแม่บท**แหละ แล้วก็ชินกันกับพุทธบริษัทอย่างยิ่ง; แต่มันชินแต่ปาก ท่องกันแต่ปาก ชินกันแต่ปาก, มันไม่ชินโดยความหมาย โดยความรู้สึก. เรื่องที่พูดกันอยู่เสมอ คือเรื่อง**อิทัปปัจจยตาหรือปฏิจจสมุปบาท** นี้ก็เหมือนกัน **เป็นเรื่องของปัญญา ศึกษาไว้ให้แตกฉานให้เข้าใจ แล้วสติมันก็จะระลึกได้ว่า** โอ้, **มันตามอิทัปปัจจยตา**นี่, มันบอกออกมาได้ว่า เอ้า, **มันตามอิทัปปัจจยตานี่ มันก็ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ ไม่บ้าไม่บอ.** คนถ้าเห็นอิทัปปัจจยตาแล้วมันก็ปกติ *เพราะมีสิ่งนี้เป็นปัจจัยสิ่งนี้จึงเกิดขึ้น, เพราะมีสิ่งนี้เป็นปัจจัยสิ่งนี้จึงเกิดขึ้น,* ก็เรียกว่า**เช่นนั้นเอง** *อีกเหมือนกัน* ทั้งนั้นเห็นไหม จำคำเช่นนั้นเองไว้ดี ๆ ซิ มันมีความสำคัญมาก **ถ้าเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา คือไตรลักษณ์**ก็จะรู้สึกว่าโอ้, **มันเช่นนั้นเอง,** **ถ้าเห็นปฏิจจสมุปบาทอิทัปปัจจยตา**แล้วมันก็โอ้, **มันก็เช่นนั้นเอง,** มันก็เช่นนั้นเอง, มันไม่มีอะไรแปลก. **ถ้าแปลกก็เพราะอวิชชา**หรือความโง่มันไม่เห็นเช่นนั้นเอง.

คนโง่ไม่เห็นเช่นนั้นเองมันก็ต้องเสียเวลาลงทุนลงแรงอะไรไปดู ๆ, แห่กันไปดู แห่กันไปทัศนาจรรอบโลกเลย, ถ้ามัน**เห็นเช่นนั้นเองเสียตั้งแต่ทีแรก**แล้ว มันก็ไม่ไปดอก, ไม่ไปให้เหนื่อยให้เปลืองดอก, **หรือถ้าไปเห็นเช่นนั้นเอง มันก็รีบกลับมา** มันไม่ไปอีกดอก. เดี๋ยวนี้ก็เที่ยวรอบโลกได้ตั้ง ๒—๓ รอบ ๔—๕ รอบ มันก็ไม่เห็นเช่นนั้นเอง มันโง่; ถ้าเห็นเช่นนั้นเอง ก็จะเห็นข้อที่ว่า โอ้, ไม่ต้องมาก็ได้, ไปในที่ที่เขาเล่าลือ ไปที่อินเดีย ไปอังกฤษ อเมริกาไปไหนก็ตามใจเถอะ ที่มันน่าอัศจรรย์, แล้วเขาก็พาไป ตลอดเวลาที่มันยังโง่มันยัง**ไม่เห็นเช่นนั้นเอง,** มันไม่ได้รับผลของการไปดอก. ถ้ามันไป ๆ ๆ แล้วในที่สุดได้รับ**ผลอันแท้จริงของการไป** คือ**ได้รับความรู้ว่า** โอ, **ไม่ต้องมาก็ได้,** ไม่ต้องบ้ามาจนถึงที่นี่ก็ได้.

อาตมาก็เคยพูดกับคนบางคนที่*มาสวนโมกข์นี้ก็เหมือนกัน,* ไม่ต้องบ้ามาจนถึงที่นี่ก็ได้. คุณเห็นเช่นนั้นเอง แล้วก็มาที่นี่ก็*เห็นแต่เช่นนั้นเอง,* *เห็นเช่นนั้นเองใน*ตัว ในใจ *ในเนื้อในตัว ในจิตในวิญญาณเห็นเช่นนั้นเอง, แล้วมันก็ไม่ต้องไปไหน.*

ความเห็นเช่นนั้นเองคือปัญญาสูงสุด; ถ้าความรู้สึกว่าเช่นนั้นเองอย่างนั้นเองมีขึ้นมาแล้ว ปัญหาก็หยุดหมด. **สติไปเอาเช่นนั้นเองมาทันเวลา มันก็จะไม่รัก ไม่โกรธ ไม่เกลียด ไม่กลัว** ไม่วิตกกังวล ไม่อาลัยอาวรณ์ ไม่อิจฉาริษยา ไม่หึง ไม่หวง ไม่อะไรต่าง ๆ, มันเห็นเช่นนั้นเองไปหมด.

เดี๋ยวนี้มันไม่เห็นเช่นนั้นเอง แม้แต่เรื่องนิดเดียวมันฆ่ากันตาย ถึงกับฆ่ากันตาย, แล้วมันไม่ใช่ฆ่ากันตายธรรมดา พ่อฆ่าลูกลูกฆ่าพ่อ, แม่ฆ่าลูกลูกฆ่าแม่, ผัวฆ่าเมียเมียฆ่าผัว, ยิงทีเดียวตายสี่คน, **เพราะมันไม่เห็นว่าเช่นนั้นเอง เช่นนั้นเอง.** มันไปบ้าค้านทุรังกับความจริงที่ว่ามันเป็นเช่นนั้นเอง, มันจะไม่ให้เป็นเช่นนั้นเอง, **จะให้เป็นตามที่กูต้องการ** ตามที่กูต้องการอย่างเดียว, **ไม่ยอมให้เป็นเช่นนั้นเอง** มันก็เลยต้องฆ่ากัน. ฉะนั้น **การเห็นอิทัปปัจจยตาปฏิจจสมุปบาทช่วยได้มาก**อย่างนี้ ขอให้เราสะสมปัญญาในข้อนี้ไว้ให้มาก.

ทีนี้ **ปัญญาในความหมายที่สูงขึ้นไปอีก** เรียกว่าสุญญตา—**ความว่าง** ว่างจากตัวตน ว่างจากความหมายที่เป็นตัวตน, ว่างจากความสมควรที่จะยึดถือว่าตัวตน

อย่างนี้ **เรียกว่า ว่าง ๆ ๆ ก็เช่นนั้นเอง** อีกนั่นแหละ. **ว่างที่สุด** คือ **เช่นนั้นเองที่สุด ไม่มีตัวตนชนิดที่ยึดถือแล้วเป็นทุกข์. ตัวตน** คำนี้อธิบายยาก อธิบายลำบากอย่างยิ่ง, ยิ่งอธิบายตามตัวหนังสือแล้ว โอ๊ยไปกันใหญ่พูดกันทั้งวันก็ไม่จบ.

อะไรคือตัวตน อะไรคือมิใช่ตัวตน, พวกเราพุทธบริษัทอย่าต้องโง่ อย่าต้องไปโง่ให้มันเสียเวลาให้มาก. **รู้ว่าสิ่งไรที่ไปยึดว่า ตัวตนเข้าแล้ว มันเป็นทุกข์ มันกัดเอานั่นคือตัวตน,** สิ่งไรที่ไปยึดถือเอาแล้วกัดเอา สิ่งนั้นคือตัวตน ; สิ่งไรที่ไปยึดถือแล้วไม่กัด มันไม่มีนี่ มันไม่มี. คิดดูซิที่ไปยึดถือเข้าแล้วที่จะไม่กัดเอานั้นมันไม่มี. แม้แต่ **ความดี** ก็เหมือนกัน ไปยึดถือเอาไปบ้าดีหลงดี **มันก็กัดเอา, ความสุข** ก็เหมือนกัน ไปยึดถือเอามัน **ก็กัดเอา, บุญกุศล** ก็กัดเอา, พูดอย่างนี้มันจะต้องเตลิดไปเป็นโทษแก่ผู้ฟังประเภทหนึ่ง ว่า **มันยึดถือไม่ได้ ถ้ายึดถือแล้วเป็นทุกข์.** ฉะนั้น *พระพุทธเจ้าท่านจึงสอนไม่ให้ยึดถือแม้แต่นิพพาน ว่าตัวตน ;* **ถ้ายึดถือนิพพานว่าตัวตนแล้ว** มันไม่เป็นนิพพาน **จะเป็นความบ้าชนิดหนึ่ง** ขึ้นมาเสีย เกิดจากความยึดถือ. ฉะนั้น **สิ่งใดยึดถือเข้าไปแล้วมันกัดเอา นั่นแหละคือตัวตน.**

มันประจวบเหมาะมันบังเอิญก็ได้ ที่ว่าตัวหนังสือมันอำนวย คำว่า **อัตตา ๆ** นี้ *มาจากมูลศัพท์* รากศัพท์ว่า *อะสะ อะสะธาตุ, อะสะแปลว่าผู้กิน ผู้กัด.* อัตตานี้ตัวรากศัพท์แท้ ๆ มันแปลว่าผู้กินหรือผู้กัด, **ไปเอากับมันซิมันกินเอา, ไปเอากับมันซิมันกัดเอา.** ฉะนั้น **สิ่งใดถ้าเข้าไปเกี่ยวข้องไปยึดถือเข้าแล้วมันกัดเอา สิ่งนั้นคืออัตตา.** เรื่องที่ว่าไม่เที่ยงแท้ ไม่อยู่ในอำนาจ ไม่เป็นไปโดยอย่างอื่น, อธิบายกันตั้งวันในโรงเรียนนักธรรมนั้น ไม่ได้ความหมายอะไรแก่นักเรียนจนถึงกับเบื่อหน่าย, เบื่อหน่ายต่ออัตตา.

อาตมาอยากจะพูดสั้น ๆ ว่า สิ่งใดที่ไปเอากับมันแล้วมันกัดเอา นั่นแหละคืออัตตา, ก็คือทุกสิ่ง ทุกสิ่งที่เข้า **ไปยึดถือเข้าแล้วมันกัดเอา, ไปยึดถืออัตตาว่าตัวตนแล้วมันกัดเอา ;** ไม่ไปยึดถือว่าอัตตา, ไม่ให้มันเป็นอัตตา มันก็ไม่กัดใคร. นี้ **ความรู้เรื่องสุญญตา ไม่มีอะไรที่มันเป็นอัตตา** คือควรจะไปยึดถือเอามันไม่มี, ทุกอย่างมันเป็นเช่นนั้นเอง พอไปยึดถือที่จะให้เป็นอย่างโน้นอย่างนี้ มันก็กัดเอา เพราะมันไม่ยอมเป็นนี่, มันเป็นตามกฎของธรรมชาติ ฉะนั้น สุญญตามันก็เรื่องเช่นนั้นเอง เช่นนั้นเอง.

เรื่อง **พระไตรลักษณ์ก็บอกให้รู้ว่า** โอ้, **มันเช่นนั้นเอง เรื่องอิทัปปัจจยตาปฏิจจสมุปบาทก็บอกว่ามันเช่นนั้นเอง, เรื่องสุญญตาสูงสุด** มันก็ **เช่นนั้นเอง, ว่างจากตัวตน ว่างจากอัตตา** รวมกันแล้วก็เรียกว่า **เรื่องเช่นนั้นเอง** คือ **ตถา-ตา, ตถตา** ก็ได้, ตถาตา ก็ได้, ความหมายอย่างเดียวกัน มันเป็นเช่นนั้นเอง ความเป็นเช่นนั้นเอง. **ใครถึงซึ่งตถาหรือตถตานี้คนนั้นก็เป็นตถาคต ผู้ถึงซึ่งตถา,** ผู้เห็นแจ้งซึ่งตถา เป็นพระตถาคตขึ้นมาทันที. นี่คือปัญญา **ปัญญาทั้งหลายสรุปความแล้วมารวมอยู่ที่เรื่องไตรลักษณ์บ้าง, อิทัปปัจจยตาปฏิจจสมุปบาทบ้าง, สุญญตาบ้าง. สรุปแล้ว** เรื่อง **ตถตา** ว่าทุกอย่างทุกอะไรมัน **เป็นเช่นนั้นเอง** โว้ย, ชีวิตสังขารร่างกายประกอบอยู่ด้วย **ธาตุทั้ง ๔ ทั้ง ๖,** ทั้ง ๔ ทั้ง ๖ **มันเป็นอนัตตา เป็นสุญญตา เป็นเช่นนั้นเอง.**

เรื่อง **ร่างกาย** นี่ถ้าศึกษาเรื่องวิทยาศาสตร์ ก็ว่า **ประกอบอยู่ด้วยเซลล์** ตัวที่มองไม่เห็นได้ด้วยตา มันมีเล็ก ๆ มากมายหลายชนิดหลายกลุ่มล้วนแต่มีหน้าที่ ตามหน้าที่ของมัน, เซลล์แต่ละตัว ๆ นั้น **เป็นเช่นนั้นเอง เป็นอนัตตา เป็นสุญญตา,** แล้วร่างกายจะเป็นอัตตาขึ้นมาอย่างไรได้.

ทีนี้จิตใจก็เหมือนกัน **ประกอบขึ้นด้วยการปรุงแต่ง;** เมื่อตาเห็นรูป เมื่อหูฟังเสียงเป็นต้น, เรื่องทางจิตใจมันก็เลยเป็นของชั่วคราวชั่วขณะ, เป็นความรู้สึกชั่วขณะ **เป็นมายา เป็นลม ๆ แล้ง ๆ ไม่ใช่ตัวตน.**

เอ้า, ทีนี้คำว่า **อากาศธาตุ** ที่ว่างสำหรับให้สิ่งเหล่านี้มีอยู่ **มันก็ว่าง, ยิ่งว่างเท่าไรก็ยิ่งไม่มีตัวตน.** ฉะนั้น เมื่อเห็นว่าธาตุทั้ง ๖ ธาตุ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุอากาศ ธาตุวิญญาณ มันไม่ใช่ตัวตนทั้งนั้น, มันก็ไม่ไปหมายมั่นอะไร จะให้มาเป็นตัวตนขึ้นมาได้. ทรัพย์สมบัติเงินทอง ข้าวของ บุตร ภรรยา สามี อะไรก็ตาม **ที่ยึดถือกันว่าเป็นตัวตน ของตน,** และรักกันอย่างจะขาดใจ เป็นทุกข์วิตกกังวลอาลัยอาวรณ์กันอยู่ตลอดเวลานี้, **เพราะไม่เห็นเรื่องเช่นนั้นเอง.**

นี้ ปัญญาเรื่องเช่นนั้นเองเป็นยอดสุดของปัญญา สะสมไว้ให้มากพอให้คล่องแคล่ว คล่องปากคล่องใจ คล่องอะไรพอ มันจะได้ง่ายแก่สติ, สติจะได้มาขนเอาไปได้ทันที เมื่อเหตุการณ์มันเกิดขึ้น, เมื่อเหตุการณ์มันเกิดขึ้น สติไปขนเอาความรู้เรื่องนี้ทันที **เอาปัญญาไปเผชิญหน้าในรูปของสัมปชัญญะ.**

ในโรงเรียนเขาสอนเด็กว่า สติความระลึกได้ สมปชัญญะความรู้ตัว, คำพูดนี้ก็ค่อนข้างถูก แต่ว่ามันไม่เข้าใจ, ครูก็ไม่เข้าใจ, แล้วเด็กนักเรียนก็ไม่เข้าใจ, ครูที่สอนก็ไม่เข้าใจ. เดี๋ยวนี้จะบอกให้รู้ว่า **สตินั้นคือว่าความระลึกได้ มันอยู่ในพวกกำลังจิตฝ่ายสมาธิ, ระลึกได้แล้วมันก็ไปขนเอาปัญญามา** ระลึกเอาปัญญามา ให้มาอยู่เฉพาะหน้า **ก็คือปัญญานั่นเองเรียกว่าสัมปชัญญะ.** *สัง* แปลว่า *ทั่ว, ปะ* แปลว่า *ครบหรือพร้อม, ญะ* ก็แปลว่า *รู้,* มันก็เช่นเดียวกับคำว่าปัญญา *ปะญาญา—รู้, ปะ—ทั่วถึง,* มันก็รูปศัพท์เดียวกันแท้ ๆ. **แต่พอมาทำหน้าที่ อยู่ในหน้าที่** ด้วยความพร้อมที่สุดแก่เหตุการณ์เลย **ให้ชื่อใหม่ว่าสัมปชัญญะ**ไปเสีย, **กลายเป็นปัญญาเมื่อกำลังทำหน้าที่.** ปัญญาที่เก็บไว้เฉย ๆ ในตู้ก็เรียกว่าปัญญา, แต่ถ้าปัญญานั้นมาทำหน้าที่เฉพาะหน้าเหตุการณ์ ก็เรียกว่า **สัมปชัญญะ.** นี่เราได้มีอะไรที่ดีที่สุด เหมาะสมที่สุดที่จะเผชิญหน้ากับเหตุการณ์ คือปัญญาที่มาอยู่ในรูปของสัมปชัญญะ, มันก็เลยมีทั้งสติทั้งสัมปชัญญะ. **สัมปชัญญะเป็นปัญญา ก็พื้นผ่าต่อสู้กับเหตุการณ์.** ถ้ามัน มี**กำลังไม่พอ** มันถอยกำลัง มันจะแพ้แก่กิเลส **ก็เพิ่มสมาธิ เพิ่มกำลังจิต เพิ่มกำลังของสมาธิให้แก่สัมปชัญญะ, สัมปชัญญะก็เป็นปัญญาถึงขนาดสูงสุดที่จะตัดกิเลสได้.**

การเจริญสมาธิภาวนาก็คือทำอย่างนี้ **เพื่อระลึกเอาอารมณ์อันใดอันหนึ่ง ซึ่งเป็นตัวปัญหา มาพิจารณาอยู่ด้วยสัมปชัญญะ.** *สโต จ สมฺปชาโน—มีสติมีสัมปชัญญะ, วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ—นำออกเสียได้ซึ่งอภิชฌาและโทมนัสในโลก;* นั้น **หลักสูงสุด** รัดกุมที่สุด ชัดเจนที่สุด **ของการทำสมาธิภาวนา,** ให้สติ-**สัมปชัญญะนี่นำอภิชฌาและโทมนัส คือกิเลสออกเสียได้.** อภิชฌาและโทมนัสในโลกที่มันเกิดอยู่ในโลก ในวิสัยโลกตามแบบของโลก คือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ให้มันนำออกไปเสียได้.

หน้าที่ของสมาธิ.

นี้สมาธิ พอมาถึงสมาธิ มันไม่ค่อยจะพอ, **ไม่ค่อยจะมีแรงสมาธิพอ,** เดี๋ยวมันขี้ขลาดมันถอยหลัง มันวิ่งหนี มันเปลี่ยนความคิดเสีย. **สัมปชัญญะก็เลยตายด้าน** ยกเลิกเป็นหมันไป. ถ้าเราเป็นคนฝึกสมาธิไว้ให้เพียงพอ จิตใจเป็นสมาธิทันควันทันเวลาเพียงพอ **ก็ระดมจิตใจนั้นซ้ำลงไป**ในเรื่องเดียวกัน **ในเรื่องของสัมปชัญญะ,** เหมือนกับเพิ่มน้ำหนักให้มัน. **สัมปชัญญะเป็นพวกปัญญา** มันเหมือนกับความคม

ของมีด จะคมสักเท่าไร แต่ถ้ามันไม่มีน้ำหนักที่จะกดลงไป มันก็ไม่ตัด, แล้วมันต้องมีน้ำหนักให้เพิ่ม ให้มีดนั้นมันหนักพอ ความคมมันจึงจะตัด, เดี๋ยวนี้ปัญญาของเราไม่มีสมาธิช่วย ไม่มีน้ำหนักพอมันเลยไม่ตัด. ฉะนั้น ก็หัดสมาธิ **หัดส่วนที่เป็นสมาธิ ผึกในส่วนที่เป็นสมาธิอยู่เสมอ ให้เพียงพออยู่เสมอ,** ให้มีสมาธิเพียงพออยู่เสมอ มันก็จะมีมากพอ **ก็จะมาใช้น้ำหนักระดมลงไป** กำลังของปัญญาคือความคมความคมมันก็ตัด.

ธรรมะ ๔ เกลอทำหน้าที่ได้ทุกกรณี.

นี่ ๔ เกลอมันทำหน้าที่กันอย่างนี้ ในทุกกรณีไม่ว่ากรณีไหน ; แม้ว่าเป็นเรื่องที่บ้านเรือน เรื่องโลก ๆ เรื่องบ้านเรือน **ปัญหาอะไรเกิดขึ้น ก็ให้ใช้ ๔ เกลอนี้มาแก้ปัญหา** เถอะ มันเฉพาะหน้าดีที่สุด, มันเผชิญหน้าได้ดีที่สุด, จะแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ **สมาธินี้** ก็เหมือนกับปัญญา ถ้าไม่ได้สะสมพอกพูนเอาไว้ มันก็ไม่มี ; ฉะนั้น ตามปกติ**เราจึงทำสมาธิผึกสมาธิ เพื่อสร้างสมกำลังของสมาธิไว้ให้เพียงพอ ;** แล้วก็**ศึกษาอบรมในส่วนที่เป็นปัญญา**ไว้ให้เพียงพอ, ส่วน **สตินั้น** ถ้าไม่มี หรือมันไม่เร็วก็**ผึกให้มี** และให้พอ. ส่วน **สัมปชัญญะ** นั้นมัน **แล้วแต่สติกับปัญญา** สติไปเอามามันก็มี, สติควบคุมได้ดี สัมปชัญญะมันก็มี. ฉะนั้น **สัมปชัญญะ ดูไม่ใช่เรื่องจะต้องผึก, ผึกแต่เรื่องของสติ เรื่องของปัญญา เรื่องของสมาธิ, ให้สัมปชัญญะ**นั้นเป็นการผึกไปในตัว **เป็นการพลอยผึกไปในตัว** ก็จะสำเร็จประโยชน์ ในการที่จะมีชีวิต ชนิดที่ว่ามันเป็นการควบคุมสัญชาตญาณอยู่โดยอัตโนมัติ. **เราดำเนินชีวิตอยู่อย่างนี้ ให้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์อย่างนี้ จะควบคุมสัญชาตญาณอยู่โดยอัตโนมัติ,** มันจะพัฒนาสัญชาตญาณพื้นฐานให้เป็นไปทางฝ่ายโพธิ, ไม่ให้เป็นไปในทางฝ่ายกิเลส

แล้วก็โดยอัตโนมัติ. แล้วก็จะพัฒนาสัญชาตญาณฝ่ายโพธิสูงขึ้นไป สูงขึ้นไป สูงขึ้นไป, จนตัดถอน รื้อถอน เพิกถอนสิ่งที่เรียกว่าสัญชาตญาณเสียได้หมด คือเป็นพระอรหันต์. เรื่องนี้ยังไม่ต้องพูด ถ้าว่าจะเพิกถอนสัญชาตญาณกันหมดจดสิ้นเชิง มันเป็นเรื่องของพระอรหันต์ ; **เมื่อยังไม่ถึงพระอรหันต์ ก็ขอให้ควบคุมได้, ให้ปรับปรุงได้, ให้พัฒนาได้, ให้มันเปลี่ยนแปลงไปในทางฝ่ายโพธิ** ยิ่ง ๆ ขึ้นไป. มีชีวิตอยู่อย่างนี้เรียกว่า เป็นการดำรงชีวิตอยู่อย่างถูกต้องที่สุด, ถูกต้องคือมันเป็นการควบคุมพัฒนาสัญชาตญาณอยู่โดยอัตโนมัติ.

นี่เรื่อง ๔ เกลอ, **มีชีวิตอยู่ด้วยธรรมะ ๔ เกลอ,** แคล่วคล่องว่องไวเหมือนกับอะไร ๆ ที่เตรียมไว้พร้อมดี, เป็นอาวุธยุทธปัจจัยอะไรก็ตาม เตรียมไว้พร้อมดี, ลองผึกลองใช้ลองอะไรอยู่เป็นอย่างดี เป็นอย่างรวดเร็ว **แล้วก็แก้ไขปัญหาทุกชนิดทุกขนาด ทั้งทางฝ่ายโลกและฝ่ายธรรมะ**ได้อยู่เป็นปกติ, **นี่คือการมีชีวิตชนิดที่พัฒนาสัญชาตญาณอยู่ในตัวมันเอง ด้วยธรรมะ ๔ เกลอ.**

เป็นอันว่า เราได้พูดกันถึงการดำเนินชีวิต มีธรรมะ ๔ เกลอ เป็นธรรมะสำหรับเป็นอยู่ เป็นธรรมะเครื่องอยู่ เครื่องปฏิบัติ เครื่องแก้ปัญหาทุกชนิด จนมันมีนิสัยใหม่, **นิสัยใหม่ก็คือมีสติ มีสัมปชัญญะ มีสมาธิ มีปัญญา**ครบถ้วน พร้อมเพรียงอยู่เสมอ, เตรียมพร้อมอยู่เสมอ, สามารถจะท้าทายกิเลส ท้าทายกิเลส ก็เป็นอันว่าจบไปเรื่องหนึ่ง. ดำเนินชีวิตชนิดที่เป็นการควบคุมสัญชาตญาณ, โดยวิธีเฉพาะหน้าด้วยธรรมะ ๔ เกลอ. เดี๋ยวนี้หมดเวลาแล้ว ที่จะพูดว่า **ดำเนินชีวิตโดย อัฏฐังคิกมรรค** จะเป็นการพัฒนาสัญชาตญาณโดยตรงอยู่ในตัวมันเอง ชนิดที่ไม่ใช่เผชิญหน้า โอกาสหลังในวันหลัง ในวันนี้ก็ขอให้สนใจแต่เรื่องธรรมะ ๔ เกลอ ธรรมะ ๔ เกลอ ให้มีครบทั้ง ๔ เกลอ แล้วใช้ ๆ ๆ ธรรมะทั้ง ๔ นี้ เหมือนกับของใช้ที่จำเป็นที่สุดแก่ชีวิต และตลอด

เวลา ทุกหนทุกแห่งทุกเวลา นั่นแหละคือพุทธบริษัทแท้ ในบาลีก็เรียกว่าเป็นทองชมภูนุช เป็นพุทธบริษัทไม่ปลอม ทองชมภูนุชก็หมายความว่าทองไม่ปลอม ถ้าเป็นพุทธบริษัทชมภูนุช ก็คือเป็นพุทธบริษัทที่ไม่ปลอม เป็นพุทธบริษัทแท้ทั้งเนื้อทั้งตัว นี่จะเป็นได้ก็เพราะมีเครื่องมือ ๔ อย่างนี้พร้อมเพรียง เป็นนักรบของพระพุทธเจ้า ตามคำชักชวนของพระพุทธเจ้า แล้วก็ไม่มีปัญหาอะไรเกิดขึ้นมาได้ ไม่มีปัญหาอะไรรอหน้าเผชิญหน้าทำให้เกิดกิเลส เกิดปัญหา เกิดความทุกข์.

การบรรยายนี้สมควรแก่เวลา ขอยุติการบรรยาย เปิดโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย สวดบทพระธรรมคณสาธยาย ส่งเสริมกำลังใจแก่พุทธบริษัท ในการปฏิบัติธรรมะในพระพุทธศาสนา สืบต่อไป ณ กาลบัดนี้ ๆ๑—

— ๑๒ —

๒๒ มีนาคม ๒๕๒๙

การปฏิบัติที่เพิกถอนสัญชาตญาณโดยหลักวิชา.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคมาฆบูชา เป็นครั้งที่ ๑๒ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงบรรยายเรื่อง *ธรรมะกับสัญชาตญาณ* ต่อไปตามเดิม แต่มีหัวข้อย่อยเฉพาะเรื่องในวันนี้ว่า **การปฏิบัติที่เพิกถอนสัญชาตญาณโดยหลักวิชา.**

[*ทบทวน.*]

ขอทบทวนความเข้าใจสำหรับผู้มาใหม่ ซึ่งคงจะงงๆ ว่า พูดเรื่องอะไรกัน, ขอทบทวนว่า **เราพูดเรื่องธรรมะชนิดที่เป็นวิทยาศาสตร์, หรือโดยวิธีที่เป็นวิทยาศาสตร์.** บางคนไม่ทราบ ก็ควรจะทราบว่า **เรื่องสัญชาตญาณนั้น ก็คือสิ่งที่เรียกว่าเรื่องกิเลส อันเป็นปัญหาใหญ่หลวงทางศาสนา,** ถ้าเราพูดกันอย่างธรรมดาๆเป็นเรื่องของธรรมชาติ ตามหลักวิทยาศาสตร์, มันก็ควรจะตั้งปัญหาขึ้นมาว่า *ทำไมเราจึง*

บังคับสิ่งเหล่านี้ไม่ได้, คือบังคับความรักไม่ได้, บังคับความโกรธไม่ได้, บังคับความเกลียดไม่ได้, บังคับความกลัวไม่ได้, บังคับความวิตกกังวล อาลัยอาวรณ์ไม่ได้, บังคับความอิจฉาริษยาไม่ได้, บังคับความหวงความหึง เป็นต้น *ไม่ได้,* ทั้งที่บางคราวก็ตั้งใจจะบังคับ อยากจะบังคับอย่างยิ่ง แล้วมันก็บังคับไม่ได้.

ถ้าจะให้เป็นเรื่อง **ทางศาสนา ก็จะตอบว่า เพราะบังคับกิเลสไม่ได้ บังคับอนุสัยไม่ได้,** แต่ถ้า **เป็นเรื่องทางวิทยาศาสตร์ ก็ตอบว่า เพราะเราบังคับสัญชาตญาณหรือสิ่งที่เรียกว่า** *instinct* ไม่ได้, แม้จะเรียกชื่อต่างกัน มันก็เป็นสิ่งสิ่งเดียวกัน จะต้องระวังสังเกต บัดนี้เราจะมาพูดให้เห็นเป็นเรื่องเดียวกัน เป็นเรื่องของธรรมชาติ, เป็นกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ แล้วมันก็จะเป็นสิ่งที่ใช้ได้ในทุกศาสนาทีเดียว.

ธรรมะของจริงนั้นเป็นสิ่งที่ใช้ได้ ใช้ร่วมกันได้ **ในทุก ๆ ศาสนา; ขอให้คิดดูอย่างนี้ว่า มนุษย์ในโลกนี้กินเกลือมันก็เค็ม, กินน้ำตาลก็รู้สึกหวาน, กินน้ำส้มก็รู้สึกเปรี้ยว,** ไม่ว่าเขาจะถือศาสนาอะไร กินเกลือก็รู้สึกเค็ม กินน้ำตาลก็รู้สึกหวาน กินน้ำส้มก็รู้สึกเปรี้ยว, หรือว่าเราจะกินยารักษาโรคที่ประกอบขึ้นตามหลักวิชาการ, **ก็จะได้ผลเหมือนกัน** หมด, ไม่ว่าจะถือศาสนาอะไร ดูความที่มันร่วมกันได้อย่างนี้: หรือจะพูดอย่างเด็ก ๆ ก็ว่า **ถ้าไปจี้เข้ามันก็หัวเราะ, ถ้าไปขู่เข้ามันก็กลัวหรือก็ร้องไห้, เหมือนกันหมดทุกคน.** นี่ **หลักธรรมะของธรรมชาติใช้ได้แก่ทุกคน** ไม่ว่าจะถือศาสนาอะไร. เมื่อกล่าวโดยหลักวิทยาศาสตร์ สัญชาตญาณใด ๆ ของผู้ที่ถือศาสนาอะไรมันก็เหมือนกันหมด; ดังนั้นวิธีที่จะควบคุมแก้ไขพัฒนาสัญชาตญาณมันจึงใช้ร่วมกันได้, **นี่เมื่อพูดอย่างวิทยาศาสตร์.**

แต่ถ้าพอ **พูดอย่างศาสนา มันก็เกี่ยงงอนกัน,** ตั้งป้อมตั้งเป้าเกลียดชังหรือขัดแย้ง **ปฏิเสธศาสนาอื่น** นอกจากศาสนาของตัว, มันก็เลยไม่อยากจะฟัง. แต่

พูดว่าเรื่องละกิเลส อย่างนั้นอย่างนี้ **ก็เห็นเป็นพุทธศาสนา,** แล้วก็ **พวกที่ถือศาสนาพระเป็นเจ้าก็ไม่อยากจะฟัง,** ก็เลยไม่ต้องพูดกัน. **แต่ถ้าพูดให้เห็นว่า กิเลส กิเลสอย่างนั้น ๆ คือสัญชาตญาณอย่างนั้น ๆ** ตามธรรมชาติ, **ใครมีความรู้แก้ไขได้ ก็ควรจะได้รับเอาไปใช้ได้ด้วยกันทุกคน.**

นี่ขอให้มองเห็นใจความสำคัญข้อนี้ ในข้อที่ว่า **สิ่งที่เรียกว่าสัญชาตญาณนั้นแหละคือกิเลส, บังคับสัญชาตญาณก็คือบังคับกิเลส,** บังคับกิเลสก็คือบังคับสัญชาตญาณ. **ถ้าในพระพุทธศาสนามีวิธีบังคับอย่างไร ก็ควรจะเอาไปใช้ในผู้ที่ปฏิญาณถือศาสนาอื่นก็ได้,** ได้ผลเหมือนกัน. เลยเป็นอันว่า มันเป็นเรื่องของธรรมชาติ, **เป็นของกลางของธรรมชาติ ที่พระพุทธเจ้าค้นพบ, แล้วนำมาแสดงเปิดเผย ไม่ใช่เป็นเรื่องที่พระองค์ทรงบัญญัติขึ้นตามใจชอบ ขอให้เข้าใจอย่างนี้.** นี่เรา **จึงเปลี่ยนชื่อของศัตรู** ว่า **แทนที่จะเป็นกิเลส** เราเอามา **เป็นสัญชาตญาณที่บังคับไม่ได้เพื่อเข้าใจง่าย.**

ทุกคนจะต้องระลึกนึกถึงปัญหาอันแท้จริงของตน ที่มีอยู่เป็นประจำ หรือแม้จะเป็นคราว ๆ ก็เข้าใจได้, *ทำไมบังคับความรักไม่ได้, ที่น่ารักมาก็รัก, ที่น่าโกรธมาก็โกรธ, ที่น่าเกลียดมาก็เกลียด,* ที่น่ากลัวมาก็กลัว, *แล้วก็ไม่อยากจะมีสิ่งรบกวนทางจิตใจ เป็นความอาลัยเป็นความอาวรณ์ มันก็ทำไม่ได้,* มันก็ยัง *อาลัยอาวรณ์อยู่นั่นเอง, วิตกกังวลจนเป็นโรคประสาท* มันก็บังคับไม่ได้, ทั้ง ๆ ที่ตัวก็รู้ว่ามันให้โทษและก็ไม่ชอบ อยากจะละอยู่ มันก็ยังละไม่ได้. **นี่จะต้องมาพูดกันให้เข้าใจแจ่มแจ้ง** ว่า **มีวิธีอะไรที่จะละได้ และโดยเฉพาะในเรื่องทางฝ่ายพระพุทธศาสนา.**

ขอให้คนที่ยังไม่เคยฟังนึกหรือทบทวน ว่า **สิ่งที่เรียกว่าสัญชาตญาณนั้นมีอยู่ภายในจิต** และ **เกิดขึ้นมาได้เอง ไม่ต้องมีใครมาสอน.** นี่ก็ลองนึกดูเอง ว่ามันมีอะไรบ้าง, เด็กทารกไม่กี่วันมันก็รู้จักที่จะยึดถือว่าตัวกู ว่าของกู ไม่ต้องมีใครมาสอน

มันเกิดความคิดขึ้นมาในใจได้; นี่ก็เพราะว่าพอเด็กทารกมันมีความรู้สึกว่าอร่อย, เรื่องไม่อร่อย เรื่องชอบไม่ชอบเข้ามาแล้ว มันก็เกิดความอยากไปตามนั้น, เกิดได้เอง มันรู้สึกได้เอง, มันก็อยากสิ่งที่มันชอบ มันก็ไม่อยากหรืออยากจะไม่ให้มีสิ่งที่มันไม่ชอบ, มัน ก็มีความอยากที่เรียกว่าตัณหา เป็นความรู้สึกที่เกิดอยู่ในใจอย่างนั้น.

แต่แล้ว ความรู้สึกอันนั้นมันให้เกิดความรู้สึกต่อไปอันหนึ่งว่า ตัวกูอยาก, ถ้าความ อยากเกิดขึ้นเต็ม อยู่ในจิตใจแล้ว ก็ ปรุงให้เกิดความรู้สึกอีกอย่างหนึ่งว่า ตัวกูนี่เป็นผู้อยาก, มีตัวกูผู้อยาก. ครั้นมีตัวกูผู้อยากแล้ว มันก็ปรุงออกมาเป็นความรู้สึกว่า อยากเอามาเป็นของกู มันก็ครบถ้วนแหละ; มีความอยากเป็นตัวกู, อยากเอามาเป็นของกู, นี่ก็คืออุปาทาน, เรียกว่า อุปาทานในพุทธศาสนา มันเกิดได้เองอย่างนี้ ไม่ต้องมีใครมาสอน, เรียกว่า สัญชาตญาณแห่งตัวตนว่าตัวตนซึ่งเป็นของตนรวมอยู่ด้วย ก็ได้เกิดขึ้น.

ครั้นมัน มีความยึดถือว่าตัวตนแล้ว ก็เป็นธรรมดาที่ จะเกิดสัญชาตญาณต่อไปได้อีก คือความเห็นแก่ตน; เพราะมันมีตัวตน มันก็มีความเห็นแก่ตน. นี่มันก็ เกิดความรู้สึกสืบต่อไปได้เอง เป็นการที่ ว่าจะเอาอะไร ๆ ตามใจตน. ดูที่ลูกเด็ก ๆ ซิมันจะเอาอะไรตามใจตนขึ้นมา ไม่ต้องมีใครสอน, จึงเรียกว่า สัญชาตญาณแล้วมันก็ เลยเถิดไปถึงว่า มันจะเอาเปรียบคนอื่นโน่น. นี่มันก็มีอะไร ๆ ที่เป็นความรู้สึก งอกขึ้นมาได้จากสัญชาตญาณแม่บท คือสัญชาตญาณว่าตัวตน, จนเห็นแก่ตน แล้วมันก็เกิดความรู้สึกที่ว่า จะต้องเลี้ยงชีวิตตน มันก็เกิดความรู้สึกที่ ต้องกินอาหาร ขึ้นมา อย่างที่จะหลีกเลี่ยงไม่ได้ มันก็ จะต้องติดในรสอาหาร เป็นต้น.

แล้วมัน ก็มีสัญชาตญาณแห่งความกลัว คือมัน ไม่อยากตาย มันจึงได้กลัวตาย นี้มีอยู่ในสิ่งที่มีชีวิตทุกชนิด, ไม่ต้องมีใครสอน มันเกิดได้เอง, แล้วก็ มีสัญ-

ชาตญาณแห่งการต่อสู้ เพราะกลัวตาย, หรือ สัญชาตญาณการหนีภัย เมื่อมันเห็นว่าสู้ไม่ได้, เหล่านี้มันไม่ต้องสอนทั้งนั้น. ไปนั่งดู *ลูกไก่ตัวเล็ก ๆ* เพิ่งออกมาจากไข่ *มันมีสัญชาตญาณแห่งการต่อสู้, มีสัญชาตญาณแห่งการวิ่งหนี* ตามควรแก่เหตุการณ์ ที่มันจะเกิดรู้สึกขึ้นมาได้เอง.

แล้วมัน ก็มีความรักตน นี่เป็นเหตุให้เห็นแก่ตน, แล้วมันก็ ต้องการให้มีสิ่งอื่นมาบำเรอตน มันต้องการขึ้นมาได้เอง. แล้วมันก็ ต้องการจะสืบพันธุ์ เพราะว่ามันไม่อยากให้สูญหายตนไปเสีย มันก็มีความรู้สึกที่จะสืบพันธุ์ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดี, แล้วมันก็ ตกเป็นเหยื่อของธรรมชาติคือกามารมณ์, กามารมณ์นี่มันเรื่องหนึ่งต่างหากจากเรื่องการสืบพันธุ์, ถ้าไม่มีส่วนที่เป็นกามารมณ์แฝงอยู่ด้วย มันก็ไม่มีใครสืบพันธุ์, เพราะเรื่องการสืบพันธุ์ล้วน ๆ นั้นน่ะมันสกปรก, มันเหน็ดเหนื่อย, มันน่าเกลียด, มันอะไรไปทุกอย่าง. แต่เขามีค่าจ้างอันเลิศมาจูงจมูกมันคือ ส่วนที่เป็นกามารมณ์, มันกินเหยื่อกามารมณ์, มันรับค่าจ้าง, แล้วมันก็ทำการสืบพันธุ์.

ไปคิดดูเองซิว่า สมรสแต่งงานนั้นมันเพื่ออะไรกันแน่, ตกอยู่ใต้อำนาจของสัญชาตญาณอันไหน, สัญชาตญาณอันลึกเพื่อการสืบพันธุ์นั้นมันยังน้อยไป, แต่มัน ตกเป็นทาสของเหยื่อที่เขาจ้างให้ทำการสืบพันธุ์ ธรรมชาติจ้างให้ทำการสืบพันธุ์นี่มันเป็นกันอย่างนี้ทั้งสัตว์เดรัจฉาน แม้แต่ต้นไม้ต้นไล่. ถ้าศึกษาให้ละเอียด มันก็มีส่วนล่อให้ทำการสืบพันธุ์ มันก็แก้ไขด้วยตนเองไม่ได้, พ่ายแพ้แก่ความรู้สึกอันนี้.

นี่ก็ยังมีอีกมากที่เป็น สัญชาตญาณ ต้องการให้เจริญ ให้สวย ให้รวย ให้ดี ให้พัฒนานี้ มันก็อยู่ในความรู้สึกที่เป็นสัญชาตญาณที่มันเกิดได้เอง, มันก็ต้องการให้สิ่งรอบด้านนั้นบำเรอมันในทุกทาง. แล้วมันยังมี สัญชาตญาณแห่งการอวด, ลูก

เด็ก ๆ ก็รู้จักอวดตั้งแต่เล็ก ๆ ลูกหมาลูกแมวก็มีลักษณะที่เห็นว่ามันต้องการจะอวด อวดดี อวดสวย อวดเก่งอะไรของมัน, เพราะมันมีสัญชาตญาณแห่งการอวด.

ในที่สุดมันก็ **ไปรวมอยู่ที่สัญชาตญาณแห่งการมีตัวตน** มันอยากจะมีการมีอยู่แห่งตัวกูแห่งของกู นี่มันจึง **ดิ้นรนทุกอย่างทุกประการ เพื่อการมีอยู่แห่งตัวกู** เพื่อได้ตามใจตัวกู, เพื่อมีอะไรมาบำรุงบำเรอแวดล้อมตัวกู. โดยหลักการใหญ่ ๆ มันเป็นอย่างนี้ ; **ถ้าผู้ใดรู้จักสิ่งเหล่านี้ดี แม้ในฐานะที่เรียกว่าสัญชาตญาณ, ผู้นั้นจะรู้จักและเข้าใจสิ่งที่เรียกว่ากิเลส ๆ ในพุทธศาสนาได้ง่ายขึ้น ;** เพราะมันเป็นเรื่องเดียวกัน.

สัญชาตญาณที่บังคับไม่ได้ คือสิ่งที่เรียกว่ากิเลส, หรือ **สัญชาตญาณกลาง ๆ ธรรมดาที่มันเปลี่ยนมาสู่อำนาจของอวิชชา,** อวิชชาครอบงำแล้วมัน **ก็เป็นกิเลส.** แต่ถ้าสัญชาตญาณที่ **ได้รับการปรุงแต่งที่ดี** พัฒนาที่ดี มันก็ **กลายเป็นโพธิ** คือมันเป็นความรู้ได้เองอีกเหมือนกัน ในทางที่จะไม่ต้องเป็นทุกข์, ถ้าไม่ได้รับการพัฒนาที่ถูกต้อง มันก็รู้ได้เองเหมือนกัน ในทางที่จะต้องเป็นทุกข์. **ฉะนั้นเราจึงมีการพัฒนาสิ่งที่เรียกว่า สัญชาตญาณ.**

ทำไม *เราสะดุ้ง, ทำไมเราหวาดเสียว, ทำไมเราวิ่งหนี,* สามคำนี้ *เป็นคำที่มีพูดอยู่ในบาลี ฉมฺภี–สะดุ้ง, อุตฺราสี–หวาดเสียว, ปลายิ–วิ่งหนี.* ทำไมเราสะดุ้งได้เอง ถ้ามีอะไรกระโต๊กกระต๊ากออกมาก็สะดุ้ง ไม่ต้องมีใครสอนไม่ต้องมีใครฝึก สะดุ้งได้เองตั้งแต่เป็นทารก, แล้วก็หวาดเสียวได้เอง ขนลุกขนพองได้เอง โดยไม่ต้องมีใครสอน แล้วก็วิ่งหนีไปทันทีเมื่อมีอะไรที่ว่าน่าเกลียดน่ากลัวเกิดขึ้น มันก็วิ่งหนี. นี้ **ถ้าบังคับไม่ได้ มันก็เป็นไปมากจนเป็นทุกข์ หรือเกิดปัญหาอย่างอื่นจนถึงกับตาย.** พอสะดุ้งก็ร้องออกมา, มีอะไรน่ากลัวสะดุ้งหวาดเสียวก็ร้องออกมา, เหมือนลูกหมาลูกไก่ลูก

แมว มันก็ร้องได้. คนจะร้องหยาบคายกว่านั้นเสียอีก ถ้ามีอะไรทำให้สะดุ้งหวาดเสียวขึ้นมา. **ทำไมมันจึงบังคับไม่ได้** นี่ข้อแรก.

ถ้ารู้จักสิ่งเหล่านี้ดี ว่ามันไม่ควรจะมี มันมีแต่ทำให้ยุ่งยากลำบากและเป็นทุกข์ ก็คง **จะมีความคิดในทางที่จะเพิกถอนมันเสีย.** **แต่สัญชาตญาณล้วน ๆ** ตามธรรมชาติล้วน ๆ นี้ **ไม่ใช่เพิกถอนได้ง่าย เพราะว่ามันเป็นของคู่กันมากับชีวิต. เมื่อใดไม่มีสัญชาตญาณว่าตัวตนของตน ชีวิตมันก็ไม่ดิ้นรนเพื่อการเป็นอยู่** มันก็ตาย. ฉะนั้น **มองในแง่ของความเป็นประโยชน์ มันก็เป็นประโยชน์ คือต่อสู้เพื่อชีวิตนี้ยังอยู่.** แต่ **เมื่อควบคุมไม่ได้มันก็กลายเป็นเรื่องให้โทษให้ทุกข์,** มัน **เห็นแก่ตน** มันก็เอาเปรียบผู้อื่น, หรือมันทำทุกอย่างที่จะให้เป็นทุกข์. ถ้าบังคับได้มันก็กลับไปในทางตรงกันข้าม คือไม่ต้องเป็นทุกข์ด้วยกันทุก ๆ ฝ่าย.

พูดได้ว่า **การบังคับ สัญชาตญาณก็คือการบังคับกิเลสได้** บังคับกิเลสได้ก็คือบังคับสัญชาตญาณได้ ; แต่มันยากจนถึงกับจะต้องจัดสรรกันว่า **เพียงแต่ควบคุมก็พอจะทำได้** ระมัดระวังให้ดีสำหรับปุถุชน. แต่ **จะละให้เด็ดขาดได้เลยนั้น ไม่มีทางจะทำได้ นอกจากจะเป็นพระอรหันต์,** ถ้ายังไม่เป็นพระอรหันต์, จะเป็นคนชั้นไหนก็ตาม ยังละสัญชาตญาณโดยประการทั้งปวงไม่ได้, ก็เลย **ต้องมีหลักเกณฑ์ในการที่จะควบคุม** พร้อมกันนั้น **ก็มีหลักเกณฑ์ในการที่จะพัฒนา,** นี้จะพัฒนากันอย่างไรก็ได้ พูดกันมาแล้วในการบรรยายหลายครั้ง. วันนี้เป็นครั้งที่ ๑๒ มีหัวข้อว่า การบัญญัติเพื่อจะเพิกถอนสัญชาตญาณโดยหลักวิชา ก็หมายความว่าได้พูดกันมามากแล้ว จนถึงขั้นที่จะเพิกถอนสัญชาตญาณในระดับที่เพิกถอนได้ แล้วก็เป็นพระอรหันต์.

ทีนี้ในการบรรยายในครั้งที่แล้วมา ได้พูดถึงเรื่องสี่เกลอ ธรรมะสี่เกลอ; จำไว้ให้ดี ๆ ธรรมะสี่เกลอ. ขอเตือนอีกที คือความมีสติ ความมีสัมปชัญญะ ความมีสมาธิ ความมีปัญญา, สติ สมาธิ สัมปชัญญะ ปัญญา. เมื่ออะไรเกิดขึ้นในใจ หรือเข้ามาเผชิญภายนอก ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย มันมีเรื่องแล้ว มันมีกรณีเกิดขึ้นแล้ว อย่างนี้ต้องมีสติ ระลึกให้ได้ถึงปัญญาความรู้ที่เคยอบรมศึกษาไว้ ให้สติไปขนเอาความรู้นั้นมารวดเร็วเหมือนกับสายฟ้าแลบ มาทันเหตุการณ์ เอาปัญญามาแล้ว มาทำเป็นสัมปชัญญะคุมเหตุการณ์อยู่ต่อหน้า นี่สติไปเอาปัญญามา ทำเป็นสัมปชัญญะควบคุมเหตุการณ์อยู่ต่อหน้า แล้วก็เพิ่มกำลังจิตที่เป็นสมาธิแรงขึ้น แรงขึ้น มันก็ควบคุมได้ เช่นว่าสิ่งที่น่ารักเกิดมาทางตา มีสติไประลึกเอาปัญญาหรืออนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เอามาเผชิญหน้ากับสิ่งที่มาทำให้รัก นั้นก็เป็นสัมปชัญญะคุมเชิงอยู่ ถ้ากำลังของสัมปชัญญะไม่พอ ก็เพิ่มกำลังจิตคือสมาธิให้มากขึ้น นี่กำลังปัญญา หรือสัมปชัญญะ มันก็จะขับไล่ความโง่ความหลง ซึ่งจะเรียกว่าสัญชาตญาณก็ได้ กิเลสก็ได้ ออกไป นี่เราพูดกันมาโดยชัดเจนแล้ว ในการบรรยายครั้งที่แล้ว.

[เริ่มการบรรยายครั้งนี้.]

การบรรยายครั้งที่แล้วเวลาไม่พอโดยพูดค้างไว้ว่า *จะต้องนึกถึงสิ่งสำคัญอีกสิ่งหนึ่ง ซึ่งพระพุทธเจ้าท่านมักจะทรงเรียกว่า นิสสรณะ.* **นิสสรณะ** แปลว่า **ทางออก** คำว่า **นิสสรณะแปลว่าทางออก** เรียกว่า *นิสสรณะ ที่ไหนก็ทรงหมายถึงอัฏฐังคิกมัคค์ทั้งนั้นแหละ, อริยอัฏฐังคิกมัคค์นั่นแหละ ความถูกต้องแปดประการ* ซึ่งได้ยินได้ฟังกันมาก จนท่องกันได้ จนสวดร้องกันได้ แล้วก็มันเป็นแต่เพียงชื่อ มันยังไม่สามารถที่จะเป็นตัวจริงขึ้นมา สำหรับจัดการกับกิเลสตัณหาเหล่านี้.

แล้วก็อยากจะพูดให้เห็นว่า เรื่องอริยอัฏฐังคิกมัคค์—**มรรคมีองค์แปดนี้มัน ก็เรื่องเดียวกับสี่เกลอ, ธรรมะสี่เกลอ** คือ **สติ สัมปชัญญะ สมาธิ** และ **ปัญญา;** จึงกล่าวเนื่องกันไปจากเรื่องสี่เกลอ ให้เห็นโดยประจักษ์. สติ สิ่งที่เรียกว่าสติ **เกลอตัวแรก ก็มีอยู่ใน** สิ่งที่เรียกว่า **สัมมาสติในอริยมรรค,** ตัวสติมันอยู่ในสัมมาสติ ในอริยมรรค. ตัว **สัมปชัญญะ** มันก็มี **อยู่ในสัมมาสติและสัมมาทิฏฐิในอริยมรรค.** ที่เรียกว่าสมาธิ, **สมาธิ มันก็มีอยู่ในตัวสัมมาสมาธิ สัมมาวิริยะ สัมมาวายามะ.** ตัวที่เรียกว่าปัญญา, **ปัญญา** นั้นมันก็ **มีอยู่ในสัมมาทิฏฐิ รวมกับสัมมาสังกัปปะ** ส่วน **สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว นั้นมีอยู่เองแล้วเป็นพื้นฐาน.**

คำนี้น่าหัวเหมือนกัน เมื่อพูดถึงมรรคมีองค์แปด *พระพุทธเจ้าก็จะตรัสหน้าที่สำคัญ ๆ ขององค์อื่น ๆ หมด จนเหลือแต่สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว, นี่ก็จะตรัสว่าเขามีอยู่แล้วเป็นพื้นฐาน,* คือมันต้องมีสิ่งนี้อยู่เป็นพื้นฐานของชีวิต, แล้วก็ใช้ *สัมมาความถูกต้องอื่น ๆ ทำหน้าที่โดยเฉพาะตามสมควรแก่กรณี ก็เป็นการใช้อริยมรรคมีองค์แปดอย่างครบถ้วน.* นี่แหละคือข้อที่ว่า **สี่เกลอนั้นมันกระจายออกไปเป็นอริยมรรคมีองค์แปดก็ได้,** ถ้าเข้าใจมาอย่างถูกต้องตามลำดับ.

ธรรมหมวดสัมโพชฌงค์แก้ปัญหาทั้งปวงได้.

ทีนี้ก็มาถึงเรื่องที่จะมา **พูดในวันนี้โดยตรง** ก็คือว่า **การปฏิบัติเพื่อเพิกถอนสัญชาตญาณโดยหลักวิชา,** ที่แล้วมามันเป็นหลักกว้าง ๆ ทั่วไป นี้จะพูดให้เห็นเป็นเรื่องชัดเจน เป็นเรื่อง ๆ เป็นข้อ ๆ แล้วก็ต่อสู้กันเหมือนกับการต่อสู้เฉพาะตัว ก็เลยต้องพูดแยกให้ฟังเป็นอย่าง ๆ, และจะยกเอา **หมวดธรรมที่สำคัญที่สุด ที่จะใช้แก้ปัญหาทั้งปวงได้ คือหมวดธรรมะที่เรียกว่า โพชฌงค์ ๗** หรือสัมโพชฌงค์เจ็ด. ก็น่าสงสารเหมือนกันแหละ, สัมโพชฌงค์เจ็ดนี้คนก็ท่องกันได้ รู้จักสวดท่องกันได้

แล้วก็ถึงกับว่า ใครจะตายก็ไปนิมนต์พระมาสวดโพชฌงค์เจ็ดให้ต่อสู้กับความตาย ยึดถือกันมากถึงอย่างนี้ แต่แล้วก็ไม่รู้ว่า จะเอาโพชฌงค์เจ็ดนั้นไปใช้ต่อสู้กับกิเลสหรือสัญชาตญาณได้อย่างไร. เดี๋ยวนี้เรา **พูดในนามของสัญชาตญาณ ก็จะให้เห็นในแง่ของสัญชาตญาณโดยตรง.**

โพชฌงค์เจ็ด นั้นก็คือ **สติ ธรรมวิจยะ วิริยะ ปีติ ปัสสัทธิ สมาธิ อุเบกขา;** ถ้าไม่เคยฟังก็ดูรุงรังหรือจำยาก, แต่ถ้าเคยบวชเคยเรียนก็จำได้ท่องได้, เคยเรียนนักธรรมก็ท่องได้. แต่เดี๋ยวนี้ขอว่าอย่าเพียงแต่ท่องได้ **ขอให้รู้จักกันจริง ๆ แล้วเอามาใช้ให้เป็นประโยชน์.** *โพชฌงค์แปลว่าองค์แห่งการตรัสรู้* มีความสำคัญถึง *จะช่วยให้มีการตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า* แต่แล้วมันก็น่าประหลาดที่ว่า มันจะใช้ทำอะไรก็ได้, *แม้จะทำไร่ทำนาก็ใช้หลักเกณฑ์ของโพชฌงค์ได้.* คือมันแก้ปัญหาได้ทุกชนิด แต่แล้วคนเขาก็ไม่ชอบฟัง เขาก็ไม่ยอม เขาไม่ยอมคิดว่าสิ่งสูงสุดอย่างโพชฌงค์หรือมรรคมีองค์แปดนั้น จะเอามาใช้ในเรื่องทำมาหากินทำไร่ทำนาได้; นั้นไม่ใช่เพราะอะไร เพราะไม่รู้จักสิ่งเหล่านั้น.

นี่เราควรจะรู้จักเสียที ว่าเรื่อง **โพชฌงค์ทั้งเจ็ดนั้น จะเป็นเครื่องมือที่ชนิดคมกล้า** ชนิดคมเฉียบ **เป็นหลักวิชาคมเฉียบ** อย่างที่เขา**เรียกกันเดี๋ยวนี้ว่าเทคนิค** หรือ **เทคโนโลยี่,** วิชาใช้เทคนิคให้สำเร็จประโยชน์ เรียกว่าเทคโนโลยี มันจะสามารถ จะคมเฉียบ จะแก่กล้าเข้มแข็งถึงขนาดนั้น ถ้าเอาโพชฌงค์มาใช้. ถ้าเอาโพชฌงค์เจ็ดมาใช้ มัน **จะมีการกระทำที่ต่อสู้กับกิเลส ทำลายกิเลสอย่างเข้มแข็งคมเฉียบ** ถึงขนาดนั้น; ดังนั้นก็ควรจะเอามาพูดกัน : *สติ ธรรมวิจยะ วิริยะ ปีติ ปัสสัทธิ สมาธิ อุเบกขา.*

สติในที่นี้หมายถึง **ระลึกได้** จะทำอะไร ๆ ก็ต้องระลึกได้ ว่ามันมีอะไรบ้างที่เกี่ยวข้องกันกับเรื่องนี้; เช่นว่า **จะทำนา ก็ต้องระลึก**ได้ว่า มันมีอะไรบ้างที่จะต้องมาเกี่ยวข้องกัน : **ที่ดิน** เป็นอย่างไร, **น้ำ** เป็นอย่างไร, **วัวควาย** เป็นอย่างไร, **ข้าวพืช** เป็นอย่างไร, อะไรเป็นอย่างไร, มันก็ต้องระลึกหมดเรียกว่าสติ.

ครั้นระลึกหมดแล้ว ก็มาถึง **ธรรมวิจยะ** คือ **ใคร่ครวญว่าจะใช้สิ่งใดอย่างไหน เท่าไร** โดยตรงอย่างละเอียดลออที่สุด, นี่คัดเลือก มันก็เป็นการคัดเลือก.

เสร็จแล้วมันก็ **ลงมือทำอย่างเข้มแข็ง ก็เรียกว่า วิริยะ** วิริยะ.

ครั้นมีวิริยะลงมือทำอย่างเข้มแข็ง มันก็ **ต้องหล่อเลี้ยงไว้ด้วยความพอใจ คือ ปีติ** ทำเสร็จได้เท่าไรก็พอใจเท่านั้น เพื่อหล่อเลี้ยงกำลังที่จะต้องทำต่อไป; เช่น ทำนา พื้นดินได้จอบหนึ่ง สองจอบ สามจอบก็พอใจ, เพื่อหล่อเลี้ยงกำลังใจที่จะพ้นต่อไปให้มันทั่วทั้งนา, อย่างนี้เป็นต้น ทำอะไรต้องมีปีติในส่วนที่ทำเสร็จแล้ว, หล่อเลี้ยงจิตใจให้มีกำลังสำหรับจะทำต่อไป; ถ้าไม่อย่างนั้นเดี๋ยวมันเลิกมันทิ้งเสียล่ะ มันก็ไปขโมยดีกว่าจะมานั่งทนเหนื่อยอยู่ทำไม. แต่ถ้ามีธรรมปีติโดยแท้จริงหล่อเลี้ยงอยู่ มันก็ทำสนุกเพิ่มขึ้นเป็นตามลำดับ. นี่มันก็มีปีติหล่อเลี้ยง.

เมื่อทำไป ๆ ในลักษณะอย่างนี้ มัน **ก็เข้ารูปเข้ารอย,** ทุกสิ่งทุกอย่างมันก็เข้ารูปเรียกว่า **ปัสสัทธิ** การงานมันก็เข้ารูป อะไร ๆ มันก็ชวนกันเข้ารูป เพื่อจะมีผลดี.

แล้วต่อไปนี้ก็มี **สมาธิ** ใช้กำลังใจทั้งหมด, หรือกำลังอะไรก็ตามทั้งหมดระดมทุ่มเทลงไปเมื่อมันถูกต้องและเข้ารูปแล้ว.

เมื่อได้ระดมกำลังทั้งหมดลงไปสิ้นแล้ว ก็มาถึง **อุเบกขา** เพ่งดูอยู่เหมือนกับว่าดูอยู่เฉย ๆ, แต่มันคอยเพ่งดูด้วยการควบคุม ที่จะให้มันเป็นไปอย่างนั้นจนถึงที่สุด. เรามักจะสอนกันผิด ๆ ว่า อุเบกขา, อุเบกขานี้คือความวางเฉย แล้วมันก็เฉยเป็นหัวหลักหัวตอ แล้วมันจะได้ประโยชน์อะไร.

เฉยนั้นคือมันมองดูอยู่ว่า มันจะต้องเป็นไปตามนั้น **มองดูอยู่เฉย ๆ ก็จริง, แต่ในใจมันคอยควบคุมว่า มันจะต้องเป็นไปตามนั้นอย่างถูกต้องเรื่อยไป** จนกว่าจะถึงที่สุด. **เขาเปรียบเหมือนกับการขับรถม้าหรือรถยนต์ก็ตาม** เมื่อทุกอย่างมันได้ที่ ถนนมันก็ดี, **อะไรก็เรียบร้อยหมดแล้ว,** คนขับ **ก็เพียงแต่ถือบังเหียนอยู่เฉย ๆ** ถือพวงมาลัยอยู่เฉย ๆ. แต่คำว่า **เฉย ๆ นั้นไม่ได้มีความหมายว่าไม่ทำอะไร, มันควบคุมความถูกต้องอยู่เสมอไป,** *นี่อย่าเข้าใจผิดคิดว่าอุเบกขา อุเบกขา แล้วก็แปลว่าเฉย ๆ.*

ที่มักเข้าใจผิดมาก, แล้วจะต้องเข้าใจกันให้ถูกเสีย อีกอย่างหนึ่ง ก็คำว่า **อุเบกขาในพรหมวิหาร** *–เมตตารักใคร่ กรุณา–สงสารช่วย, มุทิตายินดีด้วยเมื่อเขาได้ดี, อุเบกขา*–วางเฉย, นั้น **เป็นทางให้เกิดความเข้าใจผิด; มันไม่ใช่วางเฉย เฉย ๆ มันวางเฉยอย่างที่คอยดูอยู่ว่า เมื่อไรจะช่วยได้ เมื่อไรจะช่วยได้, มันนั่งดูอยู่เฉย ๆ ก็จริง** แต่ **ดูอยู่ว่าเมื่อไรจะช่วยได้ มันคอยสอดส่องดูอย่างนั้น, นั่นแหละอุเบกขาที่ถูกต้อง;** *ไม่ใช่อุเบกขานั่งเฉยวางเฉยเป็นหัวหลักหัวตอ.* **นี่อุเบกขาในโพชฌงค์ก็เหมือนกันเมื่อทุกอย่างมันเข้ารูปเป็นปัสสัทธิ มีสมาธิเต็มที่ จะเรียกว่าดูอยู่เฉย ๆ ก็ได้, แต่มันเป็นการควบคุมให้การถูกต้องแล้วนั้นเป็นไปจนถึงที่สุด.**

นี่คือ **สัมโพชฌงค์ จะใช้ในกิจการอะไรก็ได้ : มีสติ** ระลึกถึงอย่างทั่วถึงในขั้นต้น เรียกว่าสติ, แล้วก็คัดเลือกที่เหมาะสมเอามาใช้ นี้เรียกว่า **ธรรมวิจยะ** แล้วก็

พากเพียรทำ นี้เรียกว่า **วิริยะ** แล้วก็พอใจในการกระทำที่สำเร็จมาตามลำดับ นี้เรียกว่า **ปีติ** พอครบอย่างนี้แล้วมันก็ลงรูปเข้ารอยกันดี ก็เรียกว่า **ปัสสัทธิ,** พอปัสสัทธิเข้ารูปเข้ารอยดีแล้วก็ทุ่มเทกำลังจิตทั้งหมด นี้เรียกว่า **สมาธิ,** หลังจากนั้นก็มองดูอยู่เฉย ๆ คือ **อุเบกขา** แต่ไม่ใช่เฉยอย่างหัวหลักหัวตอ เฉยคอยดูควบคุมให้มันเป็นไปตามที่วางไว้ถูกต้อง ที่ได้จัดไว้ถูกต้องแล้วมันก็ไปได้รับผลที่ดีของมันเอง.

เหมือนแม่ไก่ที่ฟักไข่, มันจัดดีถูกต้องทุกอย่างแล้ว, พลิกไข่ก็ถูกต้องแล้วอะไรก็ถูกต้องแล้ว มันก็ **รออยู่เฉย ๆ** ก็ได้ รออยู่เฉย ๆ ลูก**ไก่มันก็ออกมา. ถ้าแม่ไก่ตัวไหนยังไม่พอใจร้องว่าลูกไก่จงออกมา,** ร้องว่าลูกไก่จงออกมา, **มันก็ต้องเป็นแม่ไก่บ้า.** นี่ระวังให้ดี, **คนเรานี้อย่าให้เป็นแม่ไก่บ้า มีแต่ความหวัง** อยู่ด้วยความหวัง, **หวัง ๆ จนจะเป็นโรคประสาท.**

นี้เรียกว่าโพชฌงค์ โพชฌงค์ **ประเสริฐที่สุด ที่ทำคนให้เป็นพระพุทธเจ้า,** *แล้วก็มีเรื่องราวมาแต่ในพระบาลีเดิม ๆ ว่า เอามาสวดให้คนเจ็บฟังแล้วคนเจ็บก็หาย; แต่ในเรื่องราวเหล่านั้นดูเหมือนพระอรหันต์เจ็บ, พระอรหันต์มาช่วยกันสวดให้ฟังทั้งนั้น, เพราะว่าท่านฟังถูก.* แต่ถ้า **พวกเราสมัยนี้เอามาใส่กรอกหูลงไปเท่าไร มันก็ฟังไม่ถูก,** มันไม่รู้เรื่องอะไร มันก็ไม่เกิดความเข้าใจ, ไม่เกิดปีติปราโมทย์จนทำให้โรคหาย มันจะผิดกันอย่างนั้น.

เพราะฉะนั้นผู้ที่ชอบสวดโพชฌงค์, หรือนิมนต์พระมาสวดโพชฌงค์, **ต้องรีบศึกษาให้รู้ว่า เรื่องโพชฌงค์นั้นเป็นอย่างไรเสียก่อน; พอพระมาสวดก็ระลึกได้ ก็พอใจก็ปีติปราโมทย์ ก็หายโรคได้จริงเหมือนกัน;** เพราะมันพอใจว่า ได้ยินได้ฟังของวิเศษที่สุด ประเสริฐที่สุด ที่ **จะตัดกิเลสอาสวะได้ เป็นพระพุทธเจ้าได้เป็นพระอรหันต์ได้.** นี่เรื่องของโพชฌงค์.

การใช้สัมโพชฌงค์เพิกถอนสัญชาตญาณ.

ทีนี้ต่อไปนี้ ก็จะ**เอาเรื่องของโพชฌงค์**อย่างนั้นแหละ **มาเพิกถอนสัญชาตญาณ** เพิกถอนสัญชาตญาณ ซึ่งเป็นปัญหาของมนุษย์.

สติสัมโพชฌงค์.

โพชฌงค์ข้อที่ ๑ คือสติ ทำสติ ถ้าพูดง่าย ๆ ก็คือ**เจริญอานาปานสติทุกครั้งที่หายใจออกเข้า**ก็ทำสติ, เรียกอีกอย่างหนึ่งก็ว่า**เจริญสติปัฏฐานสี่,** ถ้าศึกษาเรื่องอานาปานสติมาแล้ว ก็ขอให้รู้ว่า นั่นแหละคือสติปัฏฐานสี่ที่ถูกต้องที่สุด ที่รัดกุมที่สุด ไม่เพ้อไม่เผือ ก็คือ**พิจารณากาย เวทนา จิต ธรรม.**

พิจารณากายในแง่ที่**ให้เห็นว่า** กายทั้งหมดทั้งสิ้นนี้**มิใช่ตัวตน** มิใช่อัตตาตัวตน, **เวทนาที่เกิดขึ้นทั้งหลายก็มิใช่ตัวตน, จิตในทุกชนิดก็มิใช่ตัวตน,** จิตทุกชนิดไม่ใช่ตัวตน โดยมากเอาจิตเป็นตัวตนกัน **แล้วธรรมะคือธรรมชาติทั้งปวง** ความจริงทั้งปวง**ก็มิใช่ตัวตน. เจริญทั้งสี่อย่างว่ามิใช่ตัวตนอยู่** มันก็ขูดเกลา ต้องใช้คำพูดว่าขูดเกลา **สัญชาตญาณแห่งการมีตัวตนให้สึกหรอไป** สึกหรอไป ถ้าปฏิบัติถูกต้อง, ไม่สักว่าทำทำไปตามคำบอก มันก็มีผลอย่างนั้น.

เช่นว่าถ้าเรา**ปฏิบัติข้อแรกหมวดกายานุปัสสนา** หายใจออกหายใจเข้าอย่างถูกต้อง มันต้องปฏิบัติ**ในลักษณะที่ว่า มีแต่ความรู้สึกว่า**หายใจออกหรือเข้าก็ตาม **ไม่มีใครผู้หายใจ.** เดี๋ยวนี้มัน*จะมีทำผิดหลักผิดความประสงค์ มีความรู้สึกว่ามีผู้ทำ มีผู้หายใจ.* ระวังให้ดี, *พวกหนอ ๆ* หนอ ๆ *ระวังให้ดี* เพราะว่า*หนอที่แท้จริง* มันบอกให้รู้ว่า *มันไม่มีตัวตน,* มันสักแต่ว่ามีอาการเช่นนั้นเท่านั้นหนอ.

พูดให้ชัดอีกทีว่า **เมื่อหายใจออกหายใจเข้าอยู่นั้น สติไม่กำหนดอะไรหมดนอกจากกำหนดความเคลื่อนไหวของลมหายใจ,** จึงบอกตัวเองว่า มีแต่การหายใจเท่านั้นหนอ, มีแต่การหายใจเข้าเท่านั้นหนอ, มีแต่การหายใจออกเท่านั้นหนอ, หนอนั้นมันบอกว่ามันไม่มีตัวตน มันมีแต่การกระทำหรือการเคลื่อนไหวอย่างนั้นเท่านั้น ทีนี้คนไม่เข้าใจ ก็มีความรู้สึกเป็นตัวตน ว่ากูหายใจ กูหายใจเข้า กูหายใจออก, **ยิ่งบอกกันสั้น ๆ ว่าเข้าหนอ ออกหนอ** เข้าหนอ ออกหนอ มัน**เกิดความรู้สึกโดยไม่รู้ว่า**กูหายใจเข้า กูหายใจออก; **ถ้าอย่างนี้มันผิดเสียแล้ว.**

ถ้ากำหนดอย่างถูกต้อง **ไม่มีตัวตนผู้หายใจ มีแต่การหายใจ;** นั่นแหละคือมัน **ตัดความรู้สึกว่าตัวตนออกไป,** สัญชาตญาณว่าตัวกูของกูมันถูกตัดออกไป ถูกแยกออกไป, มันมีแต่ความรู้สึกว่ามันมีการหายใจ โดยไม่ต้องมีผู้หายใจ. พึ่งให้ดี พึ่งแล้วเหมือนกับบ้า, ถ้าพึ่งไม่ดีก็จะรู้สึกเป็นบ้า เหมือนกับเป็นบ้า, **มีการหายใจโดยไม่มีผู้หายใจ.** การหายใจมันมีอยู่ รู้สึกอยู่ รู้สึกอยู่ แต่ไม่มีผู้หายใจ **คือไม่มีตัวตนผู้หายใจ** กระทำอยู่อย่างนี้เป็นชั่วโมง ๆ มันขูดเกลาความยึดถือว่าตัวตนให้ร่อยหรอไป.

ฉะนั้นเพียงแต่ลงมือ**ทำสติสัมโพชฌงค์อย่างถูกต้อง มันก็กำจัดความยึดถือว่าตัวตน** ว่ามีตัวตนนั้นออกไปได้; เพราะมันแยกกำหนดแต่การหายใจ ไม่ให้มีตัวตนผู้หายใจ, **ถึงจะกำหนด**ว่าเดินหนอ นั่งหนอ นอนหนอ ยืนหนอก็ได้ เดินหนอ ก้าวหนอ เหยียบหนอ ยกหนอ ย่างหนอก็ได้, **แต่อย่าเอาตัวตนใส่เข้าไปด้วย,** อย่าให้มันมีความหมายแห่งตัวตนรวมอยู่ในนั้นด้วย, ว่ามันมีแต่การเดิน หรือการยกย่าง หรือการวาง หรือการเหยียบ เป็นกิริยาเท่านั้นหนอ, **ไม่มีตัวบุคคลผู้ทำเช่นนั้น. นั่นแหละคือการที่ถอนสัญชาตญาณแห่งตัวตน,** ถอนอัตตาออกมาเสียจากความรู้สึกทั้งหลายที่เคยมีแต่กาลก่อน.

นี่โพชฌงค์พอเริ่มเข้าในสติปัฏฐานทั้ง ๔, **สติสัมโพชฌงค์ในสติปัฏฐานทั้ง ๔ มันก็เริ่มถอนตัวตนทันที.** ที่เป็น **ร่างกาย** อยู่นี้ มัน **ก็สักว่าร่างกาย** ดิน น้ำ ลม ไฟ.

หรือว่าลมหายใจไม่มีตัวตน **ที่เป็นเวทนา** เป็นสุข เป็นทุกข์ เป็นไม่สุขไม่ทุกข์อยู่ **ก็สักแต่ว่าความรู้สึกเท่านั้น,** ไม่ใช่มีตัวตนผู้รู้สึก ไม่มีใครที่เป็นผู้รู้สึก มันมีแต่ความรู้สึกที่เกิดอยู่ตามธรรมชาติได้เท่านั้น. แต่ **คนธรรมดาจะไม่รู้สึกอย่างนั้น** มันรู้สึกว่ามีตัวกูผู้หายใจ, มีตัวกูผู้รู้สึก มีตัวกูผู้เป็นสุข มีตัวกูผู้เป็นทุกข์. **นี้มาทำเสียใหม่ พอมีความรู้สึกที่เป็นสุขอยู่,** โอ้มัน **เป็นความรู้สึกแก่ระบบประสาทตามธรรมชาติเท่านั้น,** ไม่มีตัวใครตัวตนที่ไหนที่จะเป็นผู้รู้สึก, มันรู้สึกได้ตามธรรมชาติของสิ่งที่มันมีหน้าที่รู้สึก คือระบบประสาทหรืออะไรก็ตาม.

ทีนี้ **จิตชนิดไหน** ชนิดไหนมาดูทุก ๆ ชนิดแล้ว โอ, **มันก็สักแต่ว่าจิต**เกิดขึ้นมาเป็นความรู้สึกคิดนึกตามธรรมชาติ, ไม่มีตัวตนผู้รู้สึกคิดนึก. และเรา **จะเอาจิตที่คิดนึก** ได้นั้นว่า **เป็นตัวตนก็ไม่ได้ ;** เพราะว่ามัน **เป็นสิ่งที่ถูกปรุงขึ้นมาชั่วขณะ,** ชั่วขณะตามธรรมชาติ เอามาเป็นตัวตนไม่ได้ ก็ไม่เอาจิตทุกชนิดเป็นตัวตน, เพิกถอนจิตทุกชนิดว่ามิใช่ตัวตน.

ทีนี้ **ธรรมทั้งหลาย** ธรรมทั้งปวง เป็นความจริงอย่างนั้นอย่างนี้ เป็นของธรรมชาติ ก็**เป็นธรรมชาติเท่านั้น,** จะ**เป็นตัวตนของใครไม่ได้** เป็นตัวตนของมันเองก็ไม่ได้ แม้จะเป็นพระนิพพานก็ไม่ใช่ตัวตนของใครได้ ไม่เป็นตัวตนแม้ของพระนิพพานเอง. แต่เดี๋ยวนี้มักจะมีคำสอนหรือว่ามีเชื่อถือกันอยู่ว่า นิพพานเป็นตัวตน และ **นิพพานเป็นของเรา** มันก็เลยตรงกันข้ามแหละ มัน **ไม่ถอนอัตตา** คือไม่ถอนความคิดเห็นว่าตัวตนได้. แต่ถ้าพอ **เจริญโพชฌงค์แม้แต่ข้อแรกคือสติสัมโพชฌงค์**

มันก็ถอนได้อย่างนี้, สติสัมโพชฌงค์นี้กระจายออกเป็นสติปัฏฐาน ๔ แต่ละอย่าง ๆ ก็ถอนตัวตนในลักษณะอย่างที่กล่าวมาแล้ว.

ธรรมวิจยะสัมโพชฌงค์.

เอ้า, ทีนี้ก็มาถึงโพชฌงค์ข้อที่ ๒ **ธัมมวิจยะ** แปลว่า *วิจัยธรรม แยกธรรม ใคร่ครวญธรรม สอดส่องธรรม* **ก็ใช้ในขั้นตอนแห่งอานาปานสติทั้ง ๔** แยกแยะให้ละเอียดเข้า ให้ละเอียดเข้า หมวดกายว่า **ลมหายใจออก ลมหายใจเข้า ลมหายใจสั้น ลมหายใจยาว** ลมหายใจยาวมีปฏิกิริยาอย่างไร, ลมหายใจสั้นมีปฏิกิริยาอย่างไร, กายลมหายใจปรุงแต่งกายเนื้ออย่างไร, คือลมหายใจนี้ปรุงแต่งร่างกายเนื้อหนังนี้อย่างไร, แล้วก็จะทำให้มันปรุงแต่งน้อยลง หรือให้มันหยุดปรุงแต่งได้อย่างไร, ใคร่ครวญอย่างนี้ มันก็มากไปกว่าเดิม, มันก็ละเอียดลึกซึ้งไปกว่าเดิม.

หมวดเวทนา ก็เหมือนกันแหละ เวทนานี้ **สุข** ก็ดี **ทุกข์** ก็ดี **อทุกขมสุข** ก็ดี เกิดขึ้นแล้วมันทำให้เกิดความคิด คือความวิตกคิดไปต่าง ๆ คิดดีคิดชั่วคิดอะไรก็ตาม จิตกี่ชนิด จิตคิด ๆ ได้ไม่รู้กี่สิบชนิด ว่าแต่ละชนิด ๆ ก็สักแต่ว่าความคิด.

แล้วจะบังคับจิตเสียให้ได้ด้วยว่า จิตจงหยุดคิด จงสงบรำงับ, หรือว่าจิตจงบันเทิงรื่นเริง หรือว่าจิตจงปล่อยวาง นี้เขาบังคับได้. **นี่ธรรมวิจยะใคร่ครวญโดยละเอียดออกไปในสี่ข้อนั้น** มันก็ **เหมือนขูดล้างสัญชาตญาณแห่งตัวกูให้หลุดออกไป** ให้หลุดออกไป.

วิริยะสัมโพชฌงค์.

ทีนี้ **พากเพียร** นี่มันมีความหมายอย่างหนึ่งว่า มันทำเล่น ๆ ไม่ได้ ทำชั่วครั้งชั่วคราวไม่ได้, มันต้องทำติดต่อ คือต่อเนื่อง แล้วมันยังต้องทำอย่างกล้าหาญ ไม่ใช่ขี้ขลาด. **วิริยะนี้มันมีความพากเพียรกับความกล้าหาญรวมกันอยู่,** คำว่าวิริยะ วิริยะ นี่มันสองความหมายรวมกันอยู่ คือ **พากเพียรด้วย กล้าหาญด้วย,** มันก็ทำเต็มที่ ทำเต็มที่ มีการกระทำเต็มที่ในการทำสติเป็นต้นนั้นเอง **มันก็ขูดเกลาได้ตามลำดับ ซึ่งความอ่อนแอ ความเกียจคร้าน.**

ปีติสัมโพชฌงค์.

ทีนี้ก็ **มีปีติ มันก็แก้สัญชาตญาณเคยชินที่ไม่พอใจ** ที่ทำมาได้แล้วแม้เล็กน้อย. นี่มักจะมองข้าม เห็นเป็นเรื่องเล็กน้อย นี้มาหัด **ปีติพอใจ** แม้ในสิ่งเล็กน้อยที่ทำมาได้แล้ว ปีติมันก็มากขึ้น, ปีติมันก็มากขึ้น.

ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์.

นี้ปัสสัทธิโพชฌงค์ **ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์** ข้อที่ ๕ มันก็ **ขจัดสัญชาตญาณแห่งการพุ้งซ่าน, พุ้งซ่านในหลาย ๆ ความหมาย,** พุ้งซ่านต้องการในการบำเรอตน พุ้งซ่านในการที่จะอวดดีอวดคน ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ก็ **ขูดเกลาสัญชาตญาณในส่วนนี้.**

สมาธิสัมโพชฌงค์.

สมาธิตามธรรมดาไม่มีจิตเป็นสมาธิ เป็นเรื่องของสัญชาตญาณชอบพุ้งซ่านเอง. เดี๋ยวนี้มามีสมาธิจนถึงกับเป็นสัมโพชฌงค์, สมาธินี้ก็กำจัดหรือ **เพิกถอน**

ความที่จิตไม่มีกำลังรวมกัน หรือความที่จิตไม่ตั้งมั่น มันมีความเห็นแก่ตัว ตามใจตัวพุ้งซ่านเป็นสัญชาตญาณ แล้วเดี๋ยวนี้ **สมาธิสัมโพชฌงค์ก็มาจัดเสียใหม่ หยุดพุ้งซ่านก็รวมกำลังกัน,** รวมกำลังกันให้มันเป็นจุดเดียว. ถ้ามันพร่าไปหมดกำลังมันอ่อน. ถ้ามันรวมกำลังได้มันก็เป็นจุดเดียวมีกำลังแรงมาก เหมือนแสงแดดเป็นต้น ที่รวมกำลังมันด้วยแว่นโค้งนูนกลาง, มันก็รวมแสงแดดมาอยู่จุดเดียวกันตรงกลาง มันก็เลยร้อนมากจนลุกเป็นไฟ. กำลังของสมาธิก็เหมือนกัน มันมีได้ด้วยการรวมกำลังทั้งหมด, **ความรู้สึกทั้งหมดมาอยู่จุดเดียว มันก็เกิดเป็นตบะ ไฟเผาผลาญกิเลสได้.**

อุเบกขาสัมโพชฌงค์.

ในที่สุดก็มาถึงข้ออุเบกขา ตามธรรมดา **คนธรรมดามันก็ไม่รอได้คอยได้** เช่นว่าปลูกต้นไม้ลงไป จะรอมันเกิดผลนี้ มันก็รอไม่ได้ด้วยความปกติ มันรออยู่ด้วยทนทุกข์ทรมาน. ถ้าเป็น **อุเบกขาสัมโพชฌงค์** มัน **ทำให้รอได้คอยได้ด้วยจิตใจปกติ, กำจัดสัญชาตญาณแห่งการตามใจตน ต้องการให้บำเรอตนเหล่านี้ได้.**

ผลรับเมื่อควบคุมสัญชาตญาณได้.

เพิกถอนสัญชาตญาณมีตัวตน.

นี่เป็นการกระทำที่ถูกต้องตามความจริงของธรรมชาติ ตามกฎของธรรมชาติอันเร้นลับ; **เมื่อรู้แล้วเอามาใช้แล้วมันก็ขจัดปัญหาได้, ปัญหาคือสัญชาตญาณที่มันบังคับเรา ให้ต้องเป็นไปในทางของความทุกข์** อย่างที่พูดมาแล้วว่า มันทำให้ *รัก โกรธ เกลียด กลัว วิตกกังวล อาลัยอาวรณ์* เป็นต้น. ดูเอาเองก็แล้วกัน *ทุกคนมี*

ครบถ้วน สัญชาตญาณที่มันไม่พึงปรารถนา, แต่นี้แสดงเป็นผลออกมาง่าย ให้สังเกตว่า เป็นความรัก เป็นความโกรธ เป็นความเกลียด เป็นความกลัว เป็นความวิตกกังวล เป็นความอาลัยอาวรณ์ เป็นความอิจฉาริษยา เป็นความหึงความหวงอะไรต่าง ๆ อีกมากมาย.

แต่ **เท่าที่เป็นกันอยู่โดยมาก** นี่ ความรักบ้าง ความโกรธบ้าง ความเกลียดบ้าง ความกลัวบ้าง ที่เป็นกันมาก ๆ **อยากจะให้สิ่งเหล่านั้นหมดไปก็ไม่รู้จะทำอย่างไร,** มันก็ทำได้อย่างนี้. **ขอให้ศึกษา** สิ่งที่มันจะช่วยแก้ไขได้นี้ **ให้เข้าใจ แล้วก็ปฏิบัติอยู่เรื่อยไป,** ศึกษารู้เพิ่มเติมขึ้นมาเท่าไร ก็ปฏิบัติเท่านั้น ศึกษาเพิ่มเติมอีกก็ปฏิบัติเพิ่มเติมอีก, ศึกษาเพิ่มเติมอีกก็ปฏิบัติเพิ่มเติมอีก ทำอย่างนี้อยู่เรื่อยไป, **ก็จะแก้ไขสัญชาตญาณได้. นี่ตัวอย่าง** แสดงให้ดูเพียงอย่างเดียว คือ **กำจัดสัญชาตญาณแห่งความมีตัวตน.**

อยู่เหนืออำนาจความ เกิดแก่เจ็บตาย.

ทีนี้เราก็มีเรื่องมากมายหลายเรื่อง **เรื่องความแก่ ความเจ็บ ความตาย ถ้าปล่อยไปตามสัญชาตญาณ มันก็ทรมานจิตใจ,** ถ้ารู้เท่าทันสัญชาตญาณ มันก็รู้สึกตรงกันข้าม. **ตามธรรมดาก็จะหวาดเสียว** ต่อความแก่ ความเจ็บ ความตาย, เพราะ **มันเป็นไปตามสัญชาตญาณ.** ถ้ามารู้เรื่องจริง ว่ามันเป็นเพียงความรู้สึกของสัญชาตญาณ **ก็มาทำเสียใหม่ให้เป็นเรื่องของสติปัญญา.** ทีนี้มันก็จะหัวเราะเยาะได้ หัวเราะเยาะความแก่ หัวเราะเยาะความเจ็บ หัวเราะเยาะความตาย. ใครจะเอาอย่างไหนก็เอา, จะเลือกเอานั่งร้องไห้โฮ ๆ กลัวต่อความแก่ ความเจ็บ ความตาย, หรือจะยิ้มเยาะหัวเราะเยาะไล่ตะเพิดให้กลับไป.

โดยเฉพาะคนป่วย ป่วยอย่างไม่รู้จักหาย กระเสาะกระแสะ นอนอยู่บนเตียงเจ็บ ที่โรงพยาบาลหรือที่บ้านก็ตาม ; ถ้าเขาไม่รู้สึกเรื่องนี้อย่างถูกต้อง **มันก็นอน**

ทนทรมานอยู่ นั่นแหละ, แล้วมันก็ **ยากที่จะหาย เพราะมันถูกซ้ำเติมด้วยความทุกข์.** แต่ถ้าเขามาศึกษาเรื่องนี้จนเข้าใจ **หัวเราะเยาะความเจ็บได้, หัวเราะเยาะความตายได้** นั่นแหละมันเป็นโอกาสที่จะหาย โดยร่างกายมันจะปรับระบบใหม่เสียเพื่อที่จะหาย แล้วมัน **ก็จะหายเร็ว.** พึ่งดูให้ดีว่ามันก็จะหายเร็ว, และ **ถ้าจะตายมันก็จะตายดี.** นี่เอาไว้ให้ได้ทั้งสองอย่างซิ ถ้าหายมันหายเร็ว ถ้ามันไม่หายจะต้องตายมันก็ตายดี ; ถ้าไม่อย่างนั้น มันไม่รู้จักหาย มันจะนอนทนทรมานอยู่ที่นั่น, และถ้าจะตายก็ตายเลวที่สุด คือตายอย่างคนขลาดกลัว ไม่มีสติอยู่กับเนื้อกับตัว นี่เรียกว่ามันตายเลว.

การควบคุมความรู้สึกเหล่านี้เสียได้ มันมีประโยชน์มาก มันเป็นสัญชาตญาณตามธรรมชาติ ที่ทำให้เป็นอย่างนั้น แล้วเราก็ไม่มีกำลังปัญญาไหนที่จะมาแก้ไขมัน จะควบคุมมัน. เดี๋ยวนี้มาศึกษากันเสียโดยหลักของพระพุทธศาสนา มีอยู่อย่างนั้นอย่างนั้น ๆ.

[อาศัยพระองค์เป็นกัลยาณมิตรแล้วก็มีวิมุตติ.]

เรื่องนี้เคยพูดทีหนึ่งแล้ว หรือพูดหลายทีแล้ว ก็ยังอยากจะพูดอีก คือว่า **อย่ามานั่งอธิษฐานว่า** *กูมีความเกิดเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเกิดไปได้, กูมีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้, กูมีความเจ็บเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไปได้, กูมีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้,* **นั้นมันผิด** คือ เอามา **ท่อนเดียว** เอามาท่อนเดียว.

พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ถ้าได้อาศัยพระองค์เป็นกัลยาณมิตรแล้ว สัตว์ที่มีความเกิดเป็นธรรมดาจะพ้นจากความเกิด, สัตว์ที่มีความแก่เป็นธรรมดาจะพ้นจากความแก่, สัตว์ที่มีความเจ็บเป็นธรรมดาจะพ้นจากความเจ็บ, สัตว์ที่มีความตายเป็นธรรมดาจะพ้นจาก

ความตาย, ท่านยืนยันอย่างนี้. มันก็มีหวัง มีหวังที่เราจะพ้นหรืออยู่เหนืออำนาจของความเกิดแก่เจ็บตาย. เดี๋ยวนี้เราไม่ฟังให้ดี ไม่ศึกษาให้ดี เอามาสวดกันเพียงท่อนเดียว, มันก็เลยเหมือนกับมาแช่งตัวเองให้ตายเร็ว หรือให้หยุดอยู่ที่นั่น มันไม่ถูก. ฉะนั้นถ้าสวดมนต์บทนี้กันให้สมบูรณ์ แล้วก็ให้สวดให้จบ, จงไปถึงข้อที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า *ได้อาศัยพระองค์เป็นกัลยาณมิตรแล้ว มันจะพ้นจากการเกิดแก่เจ็บตาย.*

การมีพระองค์เป็นกัลยาณมิตร นั้น คือการปฏิบัติให้ถูกต้องโดยองค์แปดประการ คือมรรคมีองค์แปดนั้น, และเลยไปให้ครบถึงสิบ เรียกว่าสัมมัตตะสิบ. ข้อนี้บางคนยังไม่เคยได้ยิน, สัมมัตตะสิบ มันเพิ่มจากมรรคมีองค์แปดออกไปอีกสองข้อ. ที่จริง มรรคมีองค์แปดนั้นเป็นส่วนเหตุ, และอีกสองข้อ ที่เพิ่มเข้ามาเป็นส่วนผล รวมเป็นสิบเรียกว่า สัมมัตตะ ๑๐ แปลว่าความถูกต้องสิบประการ.

แปดประการอันแรกเรียกว่ามรรค, มรรคมันก็แสดงว่าเป็นหนทางอยู่แล้ว คือ เป็นส่วนเหตุ : สัมมาทิฏฐิ มีความคิด เห็น เข้าใจ ความเชื่อที่ถูกต้อง, สัมมาสังกัปโป มีความหวังความปรารถนาถูกต้อง, สัมมาวาจา มีการพูดจาถูกต้อง, สัมมากัมมันโต มีการงานถูกต้อง, สัมมาอาชีโว มีการดำรงชีวิตอยู่อย่างถูกต้อง, สัมมาวายาโม มีความพยายามอยู่อย่างถูกต้อง, สัมมาสติ มีสติอย่างถูกต้อง, สัมมาสมาธิ มีสมาธิถูกต้อง. นี้แปดแล้ว มันแปดแล้วนะ มันถูกต้องในส่วนแปด. แล้วมัน จะให้เกิดผลมาอีกสอง คือสัมมาญาณะ—*มีญาณะถูกต้อง*, สัมมาวิมุตติ—*มีความหลุดพ้นถูกต้อง* รวมเป็นสิบ. ถ้าถูกต้องเพียงแปด เรียกว่ามรรคมีองค์แปด, จะเรียกว่าถูกต้องแปดก็ได้เหมือนกัน เพราะมันมีสัมมาสัมมาอยู่ข้างหน้า; ถ้าเพิ่มอีกสองเป็นผล ก็สัมมาญาณะมีความรู้ถูกต้อง, คือรู้ชนิดที่ตัดกิเลสได้, แล้วก็มี สัมมาวิมุตติ ก็เลยเป็นผลสุดท้าย หลุดพ้นไปได้.

ถ้าสวดบทนี้ให้สมบูรณ์แล้วก็จะต้องสวดสัมมัตตะสิบ : *สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว สัมมาวายาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัมมาญาณะ สัมมาวิมุตติ*, มันเป็นสิบอย่างนั้น นั่นแหละ พอมาถึงนั่นแล้วก็พ้น เหนือ อยู่เหนือความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย, สัมมาญาณะทำให้รู้ว่าไม่มีตัวตน ไม่มีตัวตน แล้วก็ไม่มีของตน มันก็เลยไม่เกิดกิเลสใด ๆ ได้, มันก็เลยวิมุตติ คือ หลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์โดยประการทั้งปวง ก็ขอให้เราทำอะไรให้สมบูรณ์.

เดี๋ยวนี้มันก็มีปัญหารบกวน, ปัญหาเกิดมาจากความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย; ถ้ามารู้จักความจริง ของสิ่งเหล่านี้ได้ ทำให้ไม่เป็นปัญหา, นั่นแหละคือความดับทุกข์ในพระพุทธศาสนา, ระงับสัญชาตญาณแม่ลูกได้หมด. สัญชาตญาณแม่คือสัญชาตญาณว่าตัวตน, สัญชาตญาณลูกคือสัญชาตญาณที่เป็นไปเพื่อความเห็นแก่ตน อีกหลาย ๆ อย่าง หรือหลายสิบอย่างก็ได้. นี่เป็นสัญชาตญาณลูก ๆ เพราะมีตัวตนมันจึงอยากได้ มันจึงอยากกิน มันจึงรัก มันจึงกลัว มันจึงต่อสู้บ้าง มันจึงหนีภัยบ้าง มันยังอวดดีบ้าง หลาย ๆ อย่าง เพราะมันมีตัวตนยืนอยู่เป็นแกนกลาง; ถ้าว่าถอนตัวตนซึ่งเป็นแกนกลาง เป็นโจทย์ รากออกเสียได้ นอกนั้นมันก็ตาย ตายไปเอง.

สัมโพชฌงค์ให้ผลเด็ดขาดและสมบูรณ์.

นี่เรา จะถอนสัญชาตญาณ กันจริง ๆ จัง ๆ แล้วก็ต้องอาศัยหลักวิชาเฉพาะ ซึ่งจะให้คมเฉียบคมกริบกันแล้ว ก็คือโพชฌงค์เจ็ด เอาจริงเอาจังเอาเป็นเอาตายกันเลย; ส่วนที่จะปฏิบัติไปเนือย ๆ ธรรมดาง่าย ๆ เรียบ ๆ นั้น ก็ธรรมะสี่เกลอก็ได้, อริยมรรคมีองค์แปดก็ได้ แต่มันก็ไม่พ้นจากการที่ว่ามันเป็นสิ่งเดียวกัน

มันเป็นพวกเดียวกัน, **เพราะทำให้เข้มข้นเข้า มันจึงมากลายเป็นโพชฌงค์เจ็ด,** เมื่อจะเอากันจริงจังทำให้เข้มข้นเข้า **ก็ปฏิบัติในหลักโพชฌงค์เจ็ดประการ :** *สติสัมโพชฌงค์ ธรรมวิจยะสัมโพชฌงค์ วิริยะสัมโพชฌงค์ ปีติสัมโพชฌงค์ ปัสสัทธิสัม-โพชฌงค์ สมาธิสัมโพชฌงค์ อุเบกขาสัมโพชฌงค์.*

เดี๋ยวนี้จะนิมนต์พระมาสวดกันอยู่หรือเปล่าก็ไม่ทราบ, ก่อนนี้เคยได้ยินบ่อย ๆ. อาตมาก็เคยไปสวด **ทั้งคนสวดก็ไม่รู้ว่าอะไร คนฟังก็ไม่รู้ว่าอะไร,** แล้วมันก็ตาย มันก็ตาย มันไม่หาย ถ้าคนสวดก็รู้ว่าอย่างไร แล้วคนฟังก็รู้ว่าอย่างไร มันก็ชื่นอกชื่นใจ อาจจะหายได้ หรือถ้าตายก็ตายดี.

ฉะนั้น **เราอยู่อย่างที่ไม่เป็นทุกข์** ไม่เป็นทุกข์ให้ละอายแมว แมวมีทุกบ้าน ขอให้ดูแมวที่มีอยู่ในบ้าน ไม่เห็นมันเป็นทุกข์, แล้วคนจะเป็นทุกข์ให้ละอายแมวมันก็น่าหัว; **นี่จะต้องตั้งต้นกันเสียใหม่บ้าง** มันเป็นยุคที่งมงายอยู่ไม่ได้แล้ว, **ยิ่งเป็นพุทธบริษัท** ด้วยแล้ว มันยิ่งจะต้องนิ่งอยู่ไม่ได้ มัน **จะต้องแก้ไขปรับปรุงให้เอาชนะปัญหาได้,** ปัญหาในด้านจิตใจนะ, ปัญหาในด้านร่างกาย ทำไร่ทำนาทำอะไรนี้ก็ทำไปเถิด แต่ว่ามันมีปัญหาด้านจิตใจรวมอยู่ด้วย, แม้ในขณะที่แก้ปัญหาด้านร่างกายมันมีปัญหาด้านจิตใจร่วมอยู่ด้วย. ถ้าแก้ปัญหาทางด้านจิตใจไม่ได้ ก็แก้ปัญหาทางด้านร่างกายไม่ได้ หรือได้ก็ไม่ดี, **จึงมีหน้าที่ที่จะต้องแก้ปัญหาทางจิตใจให้ลุล่วงไปด้วยดี.**

นี้เรียกว่า **เพิกถอนสัญชาตญาณโดยหลักวิชา, ยกตัวอย่างมาโดยละเอียด** ในเรื่องของการเพิกถอน *สัญชาตญาณแห่งตัวตน,* ในพุทธศาสนาเรียกชื่อยาว ๆ ว่า **อัตตวาทุปาทาน** อัตตวาทะอุปาทาน, **อุปาทานคือความยึดถือ ยึดมั่นถือมั่นชนิดที่ทำให้ปากพูดออกมาว่า ตัวกู,** ความยึดมั่นถือมั่นใด ๆ ที่ทำให้ปากพูดออกมา

เป็นเสียงหรือไม่เป็นเสียงก็ตามว่า **ตัวกู,** นั่นแหละคือ **อัตตวาทุปาทาน** นั่นคือ **สัญชาตญาณแม่บทของสิ่งที่มีชีวิต;** เพราะมันหล่อเลี้ยงชีวิตไว้ด้วยสัญชาตญาณอันนี้, **สัญชาตญาณอันนี้มันทำให้สนใจที่จะหล่อเลี้ยงชีวิต, ถ้าทำมากเกินไปมันก็เห็นแก่ตน,** เห็นแก่ตนมันก็ต้องเบียดเบียนกัน มันก็ต้องฆ่าฟันกัน เพราะสัญชาตญาณอันนี้**จึงต้องควบคุมให้อยู่ในลักษณะที่พอดี, อย่าให้กลายขึ้นมาเป็นความเห็นแก่ตนจนเบียดเบียนคนอื่น.**

ปัญหาของมนุษย์อยู่ที่ความเห็นแก่ตัว.

เดี๋ยวนี้ในโลก ทั้งโลกมันมีปัญหาเรื่องเดียวนี้ คือ **ต่างฝ่ายต่างเห็นแก่ตนก็จะทำเพื่อตน** เพื่อของตน, มันก็ได้รบราฆ่าฟันกัน. พวกนายทุนก็เต็มไปด้วยความเห็นแก่ตน, พวกคอมมิวนิสต์พวกกรรมกรก็เต็มไปด้วยความเห็นแก่ตน, **ต่างฝ่ายต่างมีความเห็นแก่ตนเป็นเบื้องหน้า** ก็ได้รบกันไม่มีที่สิ้นสุด, แล้วไม่มีหวังว่าจะสิ้นสุด ถ้ามนุษย์ยังมีความเห็นแก่ตน. ถ้าใครมาช่วยแก้ไขความเห็นแก่ตนเสียได้ ก็จะแก้ปัญหาได้.

เดี๋ยวนี้ไม่มีใคร **ไม่มีใครเป็นเจ้าของโลก** หรือรับผิดชอบ องค์การสห-ประชาชาติที่ว่าสำคัญมาก ก็ได้แต่นั่งปรับปรุง ปรับปรุงความเข้าใจชั่วครั้งชั่วคราว. อาตมาจึงเปรียบว่ามันเหมือนกับนั่งจับปูใส่กระด้งซึ่งไม่มีที่สิ้นสุด; **ถ้าองค์การสหประ-ชาชาติรู้จักนำเอาธรรมะในศาสนานี้ไปสอน ไปขยาย ไปแพร่หลาย ให้ทุกคนในโลกรู้เรื่องนี้ แล้วมันก็จะลดความเห็นแก่ตน ก็จะหยุดรบกันง่ายเข้า.** เดี๋ยวนี้มันไม่มีการกระทำอย่างนี้ **ความเห็นแก่ตนมันก็ยิ่งมากขึ้น เพราะว่าเขาปรับปรุงเรื่องของความเห็นแก่ตนกันมากขึ้น** และเป็นปัจจัยแห่งสงคราม.

ถ้าว่า **มนุษย์ยังต้องเป็นไปตามสัญชาตญาณ ก็ไม่ใช่เป็นมนุษย์, มันเป็นแต่เพียงคน.** ถ้ายังพ่ายแพ้แก่สัญชาตญาณก็เป็นไปได้แต่เพียงคน, **ถ้าควบคุมสัญชาตญาณได้จึงจะเป็นมนุษย์** พูดอย่างนี้ไม่มีใครเชื่อ, แล้วใครไปพูดมากเข้ามันถูกเด็กหัวซ้ายรุมกันด่า. เขาจะให้เหมือนกันหมด ไม่มีแบ่งแยกเป็นมนุษย์หรือเป็นคน, *เราไปพยายามจะชี้ให้เห็นว่า เป็นแค่นั้นเป็นเพียงคน ถึงขั้นนี้จึงจะเป็นมนุษย์ เขาก็หาว่าทำให้เกิดความแบ่งแยก* เหลื่อมล้ำต่ำสูง, *มันก็ขัดกับลัทธิคอมมิวนิสต์ของเขา,* เขาก็ด่าเราเรากี่รู้จักพูดหรือไม่ควรพูดตามที่มันควรจะพูด.

นี่ข้อนี้ก็ช่วยจำกันไว้ให้ดี ๆ เถอะ ว่า **ถ้าอยากจะเป็นมนุษย์ ก็รีบควบคุมแก้ไขสัญชาตญาณ,** ถ้าอยากจะเป็นแต่เพียงคน ก็ปล่อยไปตามเดิม น่ารักก็รัก น่าโกรธก็โกรธ น่าเกลียดก็เกลียด น่ากลัวก็กลัวไปตามเดิม. ถ้าอยาก **จะเป็นมนุษย์มีใจสูง มันก็ต้องทำจนเป็นว่า มาให้รักก็ไม่รัก มาให้โกรธก็ไม่โกรธ มาให้เกลียดก็ไม่เกลยด มาให้กลัวก็ไม่กลัว,** อะไร ๆ ก็ไม่ต้อง ไม่ต้อง.

ทีนี้มองดูให้ดีจะเห็นได้ว่า *มนุษย์กับคนนี้ต่างกันใช่ไหม, มนุษย์กับคนน่ะมันต่างกัน* แล้วต่างกันกี่มากน้อย ต่างกันกี่มากน้อย? ถ้าถามอย่างนี้ *อาตมาก็ตอบว่ามันต่างกันยิ่งกว่าฟ้าและดิน.* ฟ้ากับดินนี้ยังไม่ต่างกันเท่าไร แต่มนุษย์กับคนนี้ต่างกันมากมันต่างกันมาก; เพราะว่า **คนมันเดินลง มนุษย์มันเดินขึ้น,** คนมันเดินเอาหัวลง, **มนุษย์มันเดินเอาหัวขึ้น,** ฉะนั้นมันจึงต่างกับฟ้าและดินซึ่งหยุดอยู่เฉย ๆ. **ดูให้ดีซิฟ้ากับดินนี้มันหยุดอยู่เฉย ๆ :** ถ้าเป็นคนมันเดินลง ๆ, ถ้าเป็นมนุษย์มันเดินขึ้น ๆ, มันไกลออกไป ไกลออกไปจากกันทุกที. ความเป็นคนกับความเป็นมนุษย์นี้ต่างกัน ยิ่งกว่าความต่างกันของฟ้าและดิน.

ฉะนั้น **ก็ทำให้หยุดความทุกข์ทรมานในชีวิต ก็ต้องเป็นมนุษย์กันเสียให้ได้,** แล้วก็ **สนใจในการที่จะควบคุมสัญชาตญาณ จนกระทั่งว่าเพิกถอนออกได้หมด** เป็นพระอรหันต์. **เดี๋ยวนี้ยังไม่เป็นพระอรหันต์ก็เอาแต่เพียงว่า ควบคุมสัญชาตญาณให้ได้ : มีสติ มีสัมปชัญญะ มีสมาธิ มีปัญญา** เป็นเครื่องมือพร้อม, พร้อมมืออยู่เสมอ, แล้วก็ **ดำเนินชีวิตไปในอัฏฐังคิกมคค์มีองค์แปดประการโดยหลักพื้นฐานอยู่เสมอ.**

แล้วถ้า **เมื่อใดต้องการเล่นงานสัญชาตญาณโดยตรง ก็เอาโพชฌงค์ทั้งเจ็ดมาห้ำหั่นสัญชาตญาณ** โดยนัยดังที่ได้กล่าวมาแล้วเมื่อตะกี้เป็นตัวอย่าง; เล่นงานสัญชาตญาณแห่งตัวตน แล้วมันก็เท่ากับเล่นงานต้นข้าวหรือหัวโจก, แล้วลูกน้องลูกสมุนมันก็พลอยหมดสิ้นไปเอง. สัญชาตญาณแห่งความรู้สึกว่ามีตัวกู มีของกู มีสัญ-ชาตญาณอย่างนี้, แล้วก็จะมีสัญชาตญาณลูกน้องรองลงมาว่า เห็นแก่กู เห็นแก่ตัวไม่เห็นแก่ผู้อื่นแล้วก็แสดงบทบาทไปตามอำนาจ, จะอวดดีบ้างอวดดีบ้าง, จะต้องการการบำรุงบำเรอบ้าง, จะต้องการกินดีอยู่ดีอย่างวิเศษวิโสบ้าง แล้วก็มีความทุกข์ด้วยเรื่องความขี้ขลาด ขี้ขลาดสะดุ้ง หวาดเสียว วิ่งหนี.

ละเห็นแก่ตัวได้จะมีชีวิตเย็น.

เอาละ, **สรุปกันเสียทีว่า เรามาพูดกันเรื่องของมนุษย์ ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติอันลึกซึ้ง** ซึ่งไม่ค่อยมีใครจะมองเห็นและเอามาพูด. พระพุทธเจ้าท่านมองเห็นแล้วก็เอามาตรัสมาสอน ในสิ่งที่ชาวโลกปัจจุบันเรียกว่าสัญชาตญาณหรือ Instinct **พระพุทธเจ้าทั้งหลายท่านเอามาเรียกว่ากิเลส** กิเลส. คำว่า *กิเลสแปลว่าของสกปรก, ละกิเลสให้หมด ก็หมดปัญหา,* มีความทุกข์ดับสิ้นสุดไม่มีเหลือ, มีชีวิตเยือกเย็นเป็นนิพพาน, นิพพาน—เย็นความเย็น.

แต่ถ้าว่าไม่พูดกันอย่างศาสนาเป็นเรื่องของวิทยาศาสตร์ หรือนักวิทยาศาสตร์ที่กำลังก้าวหน้า หรือเป็นที่เชื่อถือของคนในโลก ก็จะต้องพูดไปในรูปว่าชีวิตมันมีสัญชาตญาณติดมาในชีวิต, สัญชาตญาณแม่คือความมีตัวตน, แล้วก็สัญชาตญาณลูก คือ ความเห็นแก่ตน หรืออะไรทุกอย่าง.

ฉะนั้นถ้าว่า กำจัดความรู้สึกสัญชาตญาณของอวิชชาเหล่านี้เสียได้ คนเราก็จะไม่เห็นแก่ตน, โลกก็จะอยู่กันเป็นผาสุก ไม่มีความเห็นแก่ตน แล้วก็ไม่เบียดเบียนกัน ก็เป็นโลกของพระศรีอารยเมตตรัย, ศาสนาของพระศรีอารยเมตตรัย เป็นโลกของพระศรีอารยเมตตรัย ที่หวังกันว่าจะมาในข้างหน้านั้น แต่ก็ยังไม่รู้ว่าจะมาเมื่อใด; ก็จะขอยืนยันว่า ถ้าเมื่อใดกำจัดสัญชาตญาณเลวร้ายเหล่านี้เสียได้, โลกของพระศรีอารยเมตตรัยก็จะมาทันที มาทันที. คนหมดตัวกู หมดความเห็นแก่ตัวกู ไม่มีสัญชาตญาณเลวร้ายซึ่งทำให้ตัวเองก็เป็นทุกข์, ผู้อื่นก็เป็นทุกข์, แล้วมันก็ยังเนื่องกัน เนื่องกันได้ทั้งศาสนานี้หรือศาสนาพระศรีอารยเมตตรัย หรือ จะพูดได้ว่าทุกศาสนาของพระพุทธเจ้า ล้วนแต่สอนให้ถอนเสียซึ่งอุปาทานว่าตัวกู.

ขอบอกชาวโลกทั้งหลายว่า ถ้ามนุษย์ทั้งหลาย ถอนสัญชาตญาณว่าตัวกูเสียได้ มันก็หมดปัญหาเหมือนกัน อย่างเดียวกัน เรื่องเดียวกัน, แล้วก็ไม่ต้องเรียกว่าศาสนาไหนเสียด้วย เป็นศาสนากลาง ๆ. ใครปฏิบัติเข้าก็ได้รับผล เพราะว่ามนุษย์ทุกคนมันมีโครงสร้าง หรือมีระบบเป็นอยู่เหมือนกัน; อย่างที่กล่าวมาแล้วว่า *ถ้ามันกินเกลือก็รู้สึกเค็ม กินน้ำตาลก็รู้สึกหวาน กินน้ำส้มก็รู้สึกเปรี้ยว, นี่มันเป็นข้อที่เหมือนกันอย่างนี้.* ฉะนั้น เราก็ มีหวังที่จะถือศาสนาร่วมกันได้ คือไม่เห็นแก่ตัว แล้วก็อยู่กันเป็นผาสุก.

ขอให้พุทธบริษัทเป็นผู้นำในระบบการอันนี้; เพราะ เราก็ปฏิญาณตัวเป็นพุทธบริษัท นับถือพระพุทธเจ้า ก็ต้องศึกษาและปฏิบัติตามคำสอนของ

พระพุทธเจ้า, แล้วมันก็จะดับกิเลส หรือดับสิ่งที่เรียกโดยวิทยาศาสตร์ว่าสัญชาตญาณ หรือ instinct อันแรกที่สุดคือ egoism, egoism, เป็นความรู้สึกที่มีตัวตน เป็นตัวตน มันก็คลอดความรู้สึกที่เห็นแก่ตน selfishness มันเป็น ความรู้สึกที่เห็นแก่ตน มันก็ออกจากแม่ของมันคือ egoism. ฉะนั้น ถ้าว่ามองกันตามธรรมชาติอย่างนี้ มันก็แก้ปัญหาได้เหมือนกัน. แต่ว่าพุทธศาสนาเรามีคำเรียกคำ ใช้ตามแบบของพุทธศาสนาว่ามันมีกิเลส ตัณหา อุปาทาน, อุปาทานว่าตัวตนเป็นแม่บท, แล้วก็ ทำให้เกิดกิเลสโลภ โกรธ หลงนานาชนิด. ถอนตัวตนเสียได้ โลภ โกรธ หลงหรือกิเลสกี่ชนิด กี่ร้อยชนิด กี่พันชนิด มันก็ถูกเพิกถอน, ก็ได้ผลเท่ากัน, มีสันติภาพ สันติสุข บุคคลมีสันติสุข สังคมมีสันติภาพ มีความหมายเป็นความเย็น.

นิพพานแปลว่าเย็น; อย่าเข้าใจให้มันฟุ้งซ่านอะไรมากมายนัก, มีชีวิตจิตใจเย็น มีความเป็นอยู่ที่เย็น นั่นแหละคือนิพพานในความหมายหลาย ๆ ระดับ. *ถ้าเย็นถึงที่สุดเด็ดขาดไปเลย ก็เป็นนิพพานโดยสมบูรณ์, ถ้าเย็นชั่วครู่ชั่วขณะก็เป็นนิพพานชั่วครู่ชั่วขณะ,* หรือ *เป็นนิพพานน้อย ๆ เป็นนิพพานตัวอย่างชิมลอง* อะไรไปก็ได้. แต่อย่าลืมว่า ทุกคนนั้นมีความเย็นเป็นประจำอยู่ตามธรรมชาติ คือเวลาที่ไม่เกิดกิเลส หรือเวลาที่สัญชาตญาณไม่แสดงบทบาทอะไร, เราอยู่กันด้วยนิพพาน คือความเย็นอกเย็นใจ ซึ่งมันก็มีอยู่มาก พอที่จะทำให้นอนหลับได้บ้าง. ถ้าไม่มีความหยุดพักผ่อนของกิเลสหรือของสัญชาตญาณเสียเลย มันก็เป็นบ้า ไม่เท่าไรมันก็ตาย.

ฉะนั้นเราขอบใจที่ว่า ธรรมชาติมันก็ยังปรานี อยู่บ้าง จัดให้สัตว์ทั้งหลายมีเวลาที่พักผ่อน, หรือว่างจากการรบกวนของกิเลสหรือสัญชาตญาณบ้าง, โดยเฉพาะอย่างยิ่งให้มีเวลานอนหลับ. เวลานอนหลับนั้นไม่ถูกรบกวนด้วยอะไร มันก็ตื่นขึ้นมาใหม่มีกำลังมีเรี่ยวแรงทำอะไรต่อไป; ถ้ามันไม่มีการนอนหลับหรือไม่มีการพักผ่อนเลย มันก็ตายแล้ว มันก็จะอยู่ไปได้ไม่กี่วัน. ทีนี้ ถ้าอยากจะไม่ตายโดยตลอดกาลเป็นนิรันดร.

ก็ควบคุมตัวกูนี้เสียให้ได้, ขจัดให้หมดออกไปเสียจากจิตใจ, อย่าให้มีอยู่ในจิตใจ ให้**จิตหลุดพ้นจากตัวกู.**

ศาสนาอื่น ๆ นั้น อย่างดีก็ว่ามีตัวกูเป็นผู้หลุดพ้นจากความทุกข์ แล้วไปมีตัวกูอยู่ มีตัวกูอยู่ มันก็คือตัวกู แบกตัวกู ทรงตัวกู เป็นน้ำหนักมากน้อยอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่. **พวกนั้นถือว่าตัวกูหรือตัวอัตตาหลุดพ้นจากความทุกข์ไป ยังมีตัวกู; ส่วนเราถือว่าไม่มีตัวตน ไม่มีอัตตา, มีแต่จิต ที่โง่ก็จมอยู่ในกองทุกข์;** ถ้าฉลาดถึงที่สุด พัฒนาได้แล้ว ละกิเลสได้แล้ว จิตก็หลุดพ้นจากความทุกข์. เมื่อจิตหมดเหตุหมดปัจจัยที่จะดำรงอยู่ จิตก็ดับไปอีกทีหนึ่ง, ดับไปอีกทีหนึ่ง ทีนี้ก็ว่าง—ว่าง—ว่าง—ว่างยิ่งกว่าว่าง. ฉะนั้น **ที่สุดจบของพุทธศาสนาเราคือความว่าง,** ที่สุดจบของศาสนาอื่นๆ คือไปมีตัวกูนิรันดร ตัวตนนิรันดร อยู่กับพระเจ้า อยู่กับอะไรก็ตามใจ.

ข้อนี้ควรจะรู้จักกันไว้เสียบ้าง มันจะไม่ปนกันยุ่ง หรือจะไม่พูดผิด ๆ. จะไม่พูดผิด ๆ เพื่อประโยชน์แก่ศาสนาของตน. **ถ้าจะพูดให้ถูก ๆ** ก็ต้องพูดว่า **จิตหลุดพ้น ถึงความว่าง นี่พุทธศาสนา, ถ้าเป็นศาสนาอื่นก็ว่า ตัวกูหลุดพ้นไปอยู่กับพระเจ้าอย่างถาวร,** โดยคำพูดมันต่างกันมาก เว้นเสียแต่จะไปเปลี่ยนความหมายให้มาเป็นภาษาธรรม, **ภาษาธรรมแล้วมันอาจพอพูดกันได้.**

แต่พูดว่าหลุดพ้น, หลุดพ้น แล้วก็ระวังฟังให้ดี **ใครหลุดพ้น? พวกนั้นมันตัวกูหลุดพ้น, พวกนี้จิตมันหลุดพ้น,** แล้วของใครมันจริงกว่า เพราะว่าทั้งหมดที่มันอยู่ทุกวันนี้ มันไม่มีตัวตนอันแท้จริง มันมีแต่ตัวตนที่เป็นมายา ที่จิตโง่ๆ มันคิดขึ้นมาเองตามสัญชาตญาณ. เพราะฉะนั้นเล่นงาน **สัญชาตญาณโง่ๆ นี้หมดไป จิตมันก็หลุดจากความโง่,** มันก็หลุดไปสู่แสงสว่าง, หลุดออกไปจนถึงที่ว่าง ว่าง ว่าง ไม่มีอะไร **นั่นแหละคืออิสระภาพของจิต.**

เอาละ, เป็นอันว่า **วันนี้ก็ได้พูดถึง การปฏิบัติที่เป็นการเพิกถอนสัญชาตญาณ โดยอาศัยหลักวิชาในพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะ คือโพชฌงค์เจ็ด** ก็สมควรแก่เวลาแล้ว. ขอให้ท่านทั้งหลายทบทวนข้อความเหล่านี้ ให้เป็นที่เข้าใจ ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติได้ เข้าใจเท่าไรก็ปฏิบัติเท่านั้น, เข้าใจต่อไปปฏิบัติต่อไป มันก็จะถึงที่สุดเข้าสักวันหนึ่ง คือหลุดพ้นจากความทุกข์โดยประการทั้งปวง.

การบรรยายสมควรแก่เวลา ขอยุติการบรรยาย เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย จะได้สวดบทพระธรรมคณสาธยาย เพื่อเป็นการส่งเสริมกำลังใจของท่านทั้งหลายเพื่อประพฤติปฏิบัติยิ่งขึ้นไป ณ กาลบัดนี้.

— ๑๓ —

๒๙ มีนาคม ๒๕๒๙

ภาวะจิตเมื่ออยู่เหนือสัญชาตญาณ โดยประการทั้งปวง.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคมาฆบูชา เป็นครั้งที่ ๑๓ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงบรรยายในชุด *ธรรมะกับสัญชาตญาณ* ต่อไปตามเดิม, และมีหัวข้อเฉพาะในครั้งนี้ซึ่งเป็นครั้งสุดท้าย ว่า **ภาวะจิตเมื่ออยู่เหนือสัญชาตญาณโดยประการทั้งปวง** ว่าที่ถูกก็เป็นเรื่องสรุปท้ายตอนจบของเรื่องนี้ **จะรวบรวมเอาใจความของทุก ๆ ตอนมาสรุปเข้าด้วยกัน** เพื่อความเข้าใจง่าย **เป็นครั้งสุดท้ายอีกครั้งหนึ่ง.** ที่แท้ก็เป็นการซ้อมข้อความทั้งหมด ที่บรรยายมาแล้ว เอามากล่าวสรุป เป็นเรื่องเดียวกันเนื่องด้วยกัน เป็นเรื่องสั้น ๆ.

[เรียนธรรมะอย่างวิทยาศาสตร์.]

ข้อแรก ขอให้ระลึกถึงที่เราได้ทำความเข้าใจกันในตอนต้นว่า **เรากำลังเรียนธรรมะอย่างวิทยาศาสตร์** เพราะเรื่องสัญชาตญาณนี้ เป็นเรื่องที่เป็นผลแห่งการค้นคว้า

ของวิทยาศาสตร์, มีลักษณะ ระบุ มองลงไปที่ของที่มีอยู่จริง ที่รู้สึกได้ไม่ต้องคำนวณ; อย่างนี้เรียกว่าวิทยาศาสตร์ เป็นยุควิทยาศาสตร์ เรียนธรรมะกันในลักษณะหรือวิถีทางของวิทยาศาสตร์ ให้มันง่ายขึ้น.

สัญชาตญาณทำให้รู้สึกว่ามีตัวตน.

มีเรื่องสรุปได้ว่า สิ่งที่เรียกว่าชีวิต ๆ นี้ มันประกอบขึ้นด้วยของสองอย่างคือร่างกายกับจิตใจ; พูดอย่างนี้ก็ได้ ของสองอย่างคือร่างกายกับจิตใจ รวมกันเข้าแล้วเราก็เรียกว่าชีวิต, หรือจะเรียก **ภาษาวัดว่านามกับรูป รูปกับนาม** สองอย่างนี้รวมกันเข้า เราเรียกว่าชีวิตในที่นี้. ในสิ่งที่เรียกว่า **ชีวิตนี้ มีสิ่งที่เรียกว่าสัญชาตญาณเข้าไปควบคุมอยู่** เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นได้เองของสิ่งที่มีชีวิตนั้น, ให้สิ่งที่มีชีวิตนั้นสามารถคิด นึก รู้สึกไปในทางที่จะให้เกิดความรอดแก่มันเอง **จึงได้ใส่สัญชาตญาณที่สำคัญ ๆ** โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ก็คือ **สัญชาตญาณที่ทำให้รู้สึกว่ามีตัวตนหรือของตน;** ถ้ามันไม่มีความรู้สึกว่าตัวตนว่าของตน มันก็ไม่รู้ว่าจะสงวนอะไร จะถนอมอะไร จะรักษาอะไร จะพัฒนาอะไร. เดี๋ยวนี้มันมีความรู้สึกว่าตนหรือของตนนั้นเป็นหลัก ตนของตน **ตัวตนนี้ไม่ต้องเป็นของจริง** ของจัง เป็นดุ้น เป็นก้อน เป็นชิ้นอะไร, **เป็นแต่เพียงความรู้สึกคิดนึกหรือความสำคัญมั่นหมาย** เป็นความรู้สึกทางจิตก็พอแล้ว, ไม่ได้เกี่ยวกับทางกาย ให้มันเกิดความรู้สึกว่าเป็นตัวตนยืนอยู่เป็นหลักเป็นประธาน หรือเป็นแกนกลางของสิ่งที่เรียกว่าชีวิต, มันก็ **ทำให้เกิดความรู้สึกที่จะถนอม จะป้องกัน จะรักษาแล้วยิ่งกว่านั้น เลยเถิดไป ก็คือเห็นแก่ตน.** ตอนนี้แหละเป็นเรื่องที่เป็นอันตราย มันไม่มีตนเฉย ๆ มันไม่ได้พัฒนาหรือถนอมตนตามสมควร, มันเลยเถิดออกไปเป็นเรื่องเห็นแก่ตน มันก็รุกล้ำเข้าไปในเขตของบุคคลอื่น, **ความเห็นแก่ตนมันก็งอกงามออก**

ไป เป็นกิเลสนานาชนิด ซึ่งเป็นอันตรายแก่ตนและผู้อื่น. นี่เราจะรู้จักชีวิตกันในลักษณะอย่างนี้ก่อน, มองดูว่ามันได้เจริญขึ้นมาอย่างไร.

การพัฒนาของสัญชาตญาณ.

ทารกอยู่ในท้องทำอะไรไม่ได้ คิดอะไรไม่ได้ ; แต่ครั้นทารกคลอดออกมาจากท้อง แล้วมันก็มี **การเป็นไปตามธรรมชาติ,** คือทารกนั้นจะต้องกระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ตามลำดับ. ทารกนั้น **จะรู้สึกเป็นความพอใจหรือไม่พอใจ ขึ้นมาได้เอง ;** ถ้าอร่อยหรือสบายก็พอใจ ไม่อร่อยไม่สบายมันก็ไม่พอใจ, มันก็เกิดความรู้สึกพอใจหรือไม่พอใจขึ้นมา. **นี่ความรู้สึกอย่างนี้มันเป็นที่ตั้งของสัญชาตญาณ ว่ามีตัวตน มีตัวกู ซึ่งเป็นผู้พอใจหรือไม่พอใจ.**

เป็นกิเลส.

ทีแรกจะมีเพียงความรู้สึก พอใจหรือไม่พอใจ, ครั้นหนักเข้า ๆ มันก็ **กลายเป็นความรู้สึกว่า มีกูไม่พอใจ** หรือ **กูพอใจ.** นี่เด็ก ๆ เขาก็รู้สึกอย่างนี้ขึ้นมาได้ตามลำดับ คือ **มีตัวกูที่จะเป็นผู้พอใจหรือไม่พอใจ ;** เมื่อพอใจก็คิดต่อไปอีกอย่างหนึ่ง, ไม่พอใจก็คิดไปอีกอย่างหนึ่ง ไม่หยุดอยู่เพียงเท่านั้น ในที่สุดมันก็ **เกิดเป็นกิเลส ;** พอใจแล้ว **อยากได้ ก็เป็นโลภะราคะ** ขึ้นมา. **ไม่พอใจ** ไม่อยากได้ มัน **ก็เกิดเป็นโทสะ เป็นพยาบาท เป็นปฏิฆะขึ้นมา,** และเมื่อมันยังไม่รู้ว่าจะพอใจหรือไม่พอใจ มัน **ก็ยังพะวงสงสัย** อาลัยอาวรณ์อยากจะรู้ให้มันแน่นอนต่อไปอีก มัน **ก็เป็นโมหะขึ้นมา.** คิดดูเถอะว่า มันไม่ได้มาจากไหน มัน **มาจากเหตุปัจจัย** ที่ว่าทารกนั้นมันก็มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ สัมผัสอารมณ์แล้วเกิดรู้สึกเป็นเวทนาพอใจหรือไม่พอใจแล้ว มันก็เกิดกิเลสได้ต่าง ๆ. เวทนาให้เกิดตัณหา ก็คือให้เกิดกิเลส ในสิ่งที่น่ารักน่า **พอใจก็เกิดกามตัณหา ภวตัณหา** ในสิ่งที่ไม่น่ารัก **ไม่น่าพอใจก็เกิดวิภวตัณหา.**

นี่รู้ธรรมชาติที่มันเป็นมาของ สิ่งที่เรียกว่า **สัญชาตญาณ** ให้ประจักษ์ คือไม่ต้องเชื่อตามผู้พูด มองเห็นจริงชัดตามที่เขาพูดหรือผู้พูดพูด มันก็ใช้ได้เหมือนกันว่าจิตนี้เป็นอย่างไร, กายนี้เป็นอย่างไร, เกิดความรู้สึกอะไรบ้าง, แล้วเกิดความรู้สึกอะไรสืบต่อไป.

เป็นอนุสัย.

ทีนี้ก็ควรจะดูมันให้ครบทั้งระบบว่า **เมื่อเกิดโลภะ** ขึ้นมาแล้ว มันก็ **จะต้องเกิดความเคยชินที่เก็บไว้สำหรับจะเกิดโลภะอีก,** นี่ก็เรียกว่า **ราคานุสัย, ถ้าไม่ชอบใจเกิดโทสะ** ขึ้นมาแล้ว ก็เกิดความเคยชินที่จะเก็บไว้สำหรับที่จะโกรธอีก. **เรียกว่าปฏิฆานุสัย,** ถ้าเกิดกลาง ๆ ไม่ใช่ พอใจหรือไม่ใช่ไม่พอใจ มันก็เกิด **อวิชชานุสัย ; นี่เราก็มีอนุสัย ๓ ประการนี้สิงอยู่ในสันดาน.** ถ้าจะเรียกอย่างวิทยาศาสตร์ก็เรียกว่าสัญชาตญาณนั้นมันก็ได้ลงรกลงราก เป็นสิ่งที่เรียกในภาษาธรรมว่าอนุสัย ; ฉะนั้น **มันจึงโลภได้ง่าย โกรธได้ง่าย หลงได้ง่าย** ในครั้งหลัง ๆ ; **เพราะสัญชาตญาณที่จะเป็นเช่นนั้น มันได้ลงรกลงรากลงไป ในนามของสิ่งที่เราเรียกกันในวัดว่าอนุสัย.**

เป็นอาสวะ.

ครั้นอนุสัยนี้มันมีมากเข้า ๆ มันก็ต้องการจะออก **จะดันออก** จะกลับออก **มันก็มีสิ่งที่ เรียกว่าอาสวะ** สำหรับจะไหลออกมา, เป็นความโลภอีก หรือเป็นความโกรธอีก เป็นความหลงอีก, คือจะเป็นโลภะ หรือเป็นโทสะ หรือเป็นโมหะอีกนั่นเอง. **นี่มันถึงขนาดสูงสุดเต็มที่ของระบบกิเลสหรือระบบสัญชาตญาณ.**

ทบทวนสั้น ๆ ง่าย ๆ ว่า ทารกมันก็มี **ความรู้สึกที่จะชอบใจหรือไม่ชอบใจ** มันก็เกิดความรู้สึกต่อไป ที่เรียกว่า **ความโลภ ความโกรธหรือความหลง.** ทีนี้มันโลภหรือโกรธหลงทีหนึ่ง มันก็ **เก็บความเคยชินสำหรับจะเป็นอย่างนั้นไว้ในสันดาน เรียกว่าอนุสัย,** พร้อมอย่างยิ่งที่จะโลภ ที่จะโกรธ ที่จะหลง; ครั้นมันพร้อมอย่างยิ่งหนักเข้า ๆ มันก็พร้อมที่ **จะออกมา นี้ก็เรียกว่าอาสวะ. ที่เป็นอนุสัยนั้นออกมา** เมื่อมีเหตุมีปัจจัยภายนอกเข้าช่วยด้วย มันก็ออกมา **เป็นกิเลสเต็มรูป** เรียกว่ากิเลสอีก, คือ **กิเลสครั้งที่สอง.**

เป็นนิวรณ์ ๕.

แม้ไม่มีเหตุปัจจัยภายนอกเข้าไปเกี่ยวข้อง มันก็ออกมาได้ในรูปของสิ่งที่เรียกว่านิวรณ์ นิวรณ์, **นิวรณ์ทั้งห้า** ซึ่งขอร้องแล้วขอร้องอีกว่า **จงพยายามทำความเข้าใจสิ่งที่เรียกว่านิวรณ์,** นิวรณ์ บางคนก็จะได้ยินแต่เพียงชื่อแล้วก็เลิกกัน, บางคนจะท่องได้แล้วก็เลิกกัน, **ขอให้มองเห็นให้ชัดให้ประจักษ์ เมื่อนิวรณ์ห้ามันเกิดขึ้น.**

แม้ไม่มีเหตุปัจจัยอะไร **จิตมันน้อมไปเพื่อกามราคะ มันออกมาจากปัจจัยภายในที่เป็นอนุสัย. กามราคะ กลุ้มใจอยู่ด้วยเรื่องทางกามารมณ์** ทางเพศกามคุณ, **นี่มันเดือดร้อนเท่าไร,**

แล้วบางเวลามันก็ **ออกมาในรูปพยาบาท** คือไม่ชอบ ขัดใจ โกรธแค้น มันโกรธได้จนไม่รู้ว่าโกรธอะไร, ไม่ชอบใจได้แม้ไม่รู้ว่าอะไร.

แล้วก็มีอาการให้เป็นถีนมิทธะ มึนชา ง่วงเหงา ซึมเซา, แล้วมันก็เป็นได้ง่าย อย่างคนขี้เซามันชอบนอนขี้เซาลุกยาก แม้ถึงเวลาลุกตื่นนอนมันก็ไม่ค่อยจะลุกมัน **มีความรู้สึกถีนมิทธะ** ช่วยให้นอนบิดขี้เกียจอยู่นั่นแหละ, หรือว่ามันมีความรู้สึกที่อ่อนเปลี้ยอยากจะนอนเสียเรื่อยไป. นี่ความมึนชา ง่วงเหงา หาวนอน ซึมเซาเป็นถีนมิทธะ.

แล้ว **บางทีก็ตรงกันข้าม คือฟุ้งซ่าน, อุทธัจจะกุกกุจจะ** ฟุ้งซ่านอย่างตรงกันข้าม **มีจิตที่เลื่อนลอยควบคุมไม่ได้** ฟุ้งซ่านไปเหมือนกับว่า มันไม่มีสติสัมปชัญญะอะไร. **นี้ก็เป็นนิวรณ์** ซึ่งมีได้แต่มันมีน้อยกว่าถีนมิทธะ, ถีนมิทธะมันชวนให้สบาย, ชวนฟุ้งซ่าน นี้มันจึงมีน้อยกว่า.

อันสุดท้ายเรียกว่า **วิจิกิจฉา ไม่แน่ใจว่าถูกต้อง** แม้ที่สุดแต่ที่รู้สึกขึ้นว่าไม่รู้จะทำอะไรดี, พูดอย่างบ้า ๆ บอ ๆ, วันนี้ไม่รู้จะทำอะไรดี เดินไปเดินมาไม่รู้ว่าจะทำอะไรดี, นั่นมันเป็นอย่างเลวที่สุด ที่เต็มที่มันก็ให้ **ลังเล,** ในข้อที่ว่า มันถูกต้องแล้วหรือยัง, ในแง่อนามัยก็ดีปลอดภัยแล้วหรือยัง, ในแง่เศรษฐกิจก็ดีปลอดภัยแล้วหรือยัง, ในแง่ธรรมะก็ดีว่าถูกต้องแล้วหรือยัง, มันจะลามปามไปถึงกับไม่แน่ว่าพระพุทธเจ้านั้นก็สอนไม่ถูกต้อง, พระธรรมนั้นก็ไม่ดับทุกข์ได้จริง, พระสงฆ์ก็ไม่ใช่ผู้ที่จะปฏิบัติตามได้, อย่างนี้เป็นต้น. นี่เป็นเอามาก ๆ ถึงอย่างนี้สำหรับวิจิกิจฉา; แต่มันจะเป็นอะไรก็ตามเถอะ. **ถ้ามันเป็นความลังเลมันไม่แน่ใจในความถูกต้องสงบแล้ว** ก็เรียกว่า **เป็นวิจิกิจฉา.**

เพียงแต่นิวรณ์ทั้งห้านี้ก็ไม่ใช่เล่นเสียแล้ว ทำลายความสงบสุข ทำลายความเยือกเย็นเห่งจิตใจมากมายเสียแล้ว แล้วมัน **ก็มีอยู่เพราะว่าอะไร,** จะเรียกว่า **เพราะสัญชาตญาณมันมีอยู่ข้างในก็ได้** หรือจะเรียกว่า **เพราะอนุสัยมันมีอยู่ข้างในก็ได้,**

มันทำให้ออกมาเป็นนิวรณ์ โดยไม่ต้องอาศัยปัจจัยภายนอก. **ถ้าได้อาศัยปัจจัยภายนอก มันก็ออกมาเป็นกิเลสเต็มรูปเลย,** เป็นโลภะ โทสะ โมหะ หรือชื่ออะไรก็ตาม มันเต็มรูปออกมาเลย นี่เป็นกิเลสแล้ว.

ควรรู้จักให้ชัดแจ้งทั้งกิเลสทั้งนิวรณ์ ; กิเลส มันเต็มที่เต็มขนาดเต็มมาตรฐาน **มีเหตุปัจจัยภายนอกช่วยส่งเสริม,** ถ้า **นิวรณ์นั้นก็ไม่ต้องมีเหตุปัจจัยภายนอกส่งเสริม,** **มันออกมาได้ตามอำนาจของอนุสัยหรือสัญชาตญาณ** มันก็เลยงัวเงียไม่มีกำลังรุนแรงเหมือนกิเลส, แต่มันก็รบกวนความสงบสุข, รบกวนความสงบสุขชั้นละเอียดชั้นประณีต ชั้นที่จะเป็นความเยือกเย็นแห่งจิตใจ ชั้นที่จะเป็นความพักผ่อนเต็มที่, ถ้า **นิวรณ์รบกวนแล้วมันก็ไม่มีการพักผ่อน.**

นี้เรารู้ว่ามันเป็นอย่างนี้เอง มันเป็นอย่างนี้เอง, ไอ้หมอนี่มันก็เป็นอย่างนี้เอง, **จะเรียกว่ามาจากสัญชาตญาณก็ได้, จะเรียกว่ามาจากอนุสัยก็ได้,** เพราะเราพูดกันคนละภาษา. แต่เดี๋ยวนี้การบรรยายชุดนี้ เราเรียกทุกสิ่งเหล่านั้นว่าสัญชาตญาณ, **สัญชาตญาณเท่าที่มีมาตามธรรมชาติ, แล้วสัญชาตญาณที่พัฒนาตัวเองเป็นกิเลส, แล้วก็สัญชาตญาณที่พัฒนาตัวเองเป็นโพธิ ;** นี่ปัญหาพื้นฐานที่มีอยู่จริงในจิตในสันดานในชีวิต มันมีอยู่อย่างนี้.

อาการของกิเลส.

ทีนี้มัน **ออกมาเป็นอาการที่เป็นรูปร่างของการกระทบกระทั่งต่อสู้เต็มรูปขึ้นมา ;** เรามองดูเฉพาะอาการชนิดนี้กันอีกสักชุดหนึ่ง พวกหนึ่ง ซึ่งอาตมาก็พูดซ้ำ พูดแล้วพูดอีก จนท่านทั้งหลายก็จะรำคาญแล้วก็ได้, เพื่อให้เป็นตัวอย่างสำหรับจดจำไว้ง่าย ๆ ว่า เมื่อกิเลสหรืออนุสัยออกมา **เป็นกิเลส แล้วมันก็ทำให้เกิดอาการ** ที่รบกวน

เป็นความรักบ้าง เป็นความโกรธบ้าง เป็นความเกลียดบ้าง เป็นความกลัวบ้าง เป็นความวิตกกังวลบ้าง เป็นความอาลัยอาวรณ์บ้าง เป็นความอิจฉาริษยาบ้าง เป็นความหวงบ้าง เป็นความหึงบ้าง นี่พูดเอามาพอเป็นตัวอย่างแล้วก็สั้น ๆ พอจำง่ายว่า รัก โกรธ เกลียด กลัว วิตก กังวล อาลัยอาวรณ์ อิจฉาริษยา หวง หึง ไปนึกดูถึงสิ่งเหล่านี้ แต่ละอย่าง ๆ ที่มันแสดงบทบาทแสดงอาการออกมา.

ความรัก โกรธ เกลียด กลัว.

พูดถึงความรักมันก็มีหลายรูปแบบ, บางรูปแบบก็เป็นบ้าดี ๆ นี่เอง มันทำ**ให้ทำอะไรชนิดที่ไม่อยู่ในร่องในรอยของความถูกต้อง,** ไปตามอำนาจของกิเลสคือความรักนั้น จนไม่มีความหมายแห่งความเป็นคนหรือความเป็นมนุษย์เอาเสียเลยก็มี. **ยกตัวอย่าง**เหมือนว่า หญิงสาวคนหนึ่งแฟนเขาทิ้งเขาสลัด มันก็ฆ่าตัวตาย, **เสียใจฆ่าตัวตายโดยที่ไม่คิดว่าพ่อแม่ยังอยู่,** พ่อแม่ที่รักเรายิ่งกว่าแฟนเสียอีกนั้น ก็ยังอยู่ก็ยังไม่ตาย, ทำไมไม่เห็นแก่พ่อแม่บ้าง. แล้วก็อยู่กับพ่อแม่ดีกว่าที่จะฆ่าตัวตาย เพราะเหตุว่าแฟนเขาสลัดรัก. **นี่ความรักทำให้โง่มาก** ถึงขนาดนี้ ได้ทุกอย่างทุกประการ **ที่จะทำสิ่งที่ไม่ควรทำหรือไม่ต้องทำ.**

ขึ้นชื่อว่าความรักแล้ว จะเป็นของทรมานจิตใจทั้งนั้น, จะรักทางกามารมณ์รักแฟน **รักอะไร มันก็เป็นไฟทั้งนั้น** แม้แต่จะรักพ่อรักแม่ ซึ่งเป็นความรักที่บริสุทธิ์ อย่างนี้มันก็เป็นไฟเหมือนกัน, เป็นไฟโมหะ เป็นอะไรไปตามเรื่อง, ไม่ได้เห็นหน้าแล้วก็จะตายได้แล้ว. เด็ก ๆ บางคนไปโรงเรียนระหว่างเรียนยังไม่หยุดตอนเที่ยง คิดถึงแม่นั่งร้องไห้อยู่ในโรงเรียนก็มี, อย่างนี้มันเป็นความรักที่แท้จริงชนิดหนึ่งเหมือนกัน ; แม้จะเป็นเรื่องของโมหะ **ตายไปแล้วก็รัก เช่นจะตายตามไป** อย่างนี้.

รักคนอื่น รักผู้มีพระเดชพระคุณ **รักอะไรก็ตามมันล้วนแต่ว่ามันเป็นเรื่องหนัก** และ**เป็นเรื่องเผาโดยจิตใจ.** ฉะนั้น **ความรักมีลักษณะเป็นหนามยอกตำจิตใจ** อย่างไร, แม้แต่ความรักบริสุทธิ์ความรักสงสารนี่ *ในบาลีมีกล่าวถึงผู้ใหญ่บ้านรักลูกบ้านจนเป็นทุกข์,* **เป็นความรักขนาดที่เรียกว่าราคะด้วยเหมือนกัน,** ถ้า **ขึ้นชื่อว่าความรักแล้ว** มันก็**เป็นเรื่องที่ทำให้เกิดปัญหาทั้งนั้น,** ถ้าไม่ต้องมีความรักทำไปตามสติปัญญา มันก็ไม่มีปัญหาอะไร, แต่ถ้า **ทำไปด้วยความรักแล้ว มันก็เป็นเรื่องเจ็บปวด.**

เรื่องความโกรธ ก็ดูเอาเอง, **ความโกรธมันมีได้ร้อยแปดอย่าง,** โกรธอย่างนั้นโกรธอย่างนี้โกรธอย่างนู้น โกรธแม้ **กระทั่งว่าสิ่งที่ไม่มีชีวิต,** โกรธวัตถุสิ่งของโกรธอะไรเหล่านี้ก็ยังโกรธได้.

และความเกลียดมันยากที่จะออกไปจากจิตใจ, ถ้าลงได้เกลียดแล้วมันก็ติดอยู่ในจิตใจ บางทีเกลียดจนตาย.

ความกลัว มีร้อยแปดพันอย่างนับตั้งแต่เด็ก ๆ *กลัวผี กลัวใส้เดือน กลัวจิ้งจก กลัวตุ๊กแก,* โตขึ้นก็ยังรู้จักกลัว กระทั่ง **กลัวสิ่งที่มองไม่เห็นตัว,** กระทั่ง **กลัวความมืด;** แต่ว่ามัน **สรุปได้ว่า ความกลัวทั้งหลายมันไปรวมอยู่ที่ความตาย** คือกลัวตาย, กลัวอะไรก็ตามเถอะมันไปมีความหมายในครั้งสุดท้ายว่า มันเป็นสิ่งที่จะทำให้กูตาย, มัน **เป็นสิ่งที่จะทำให้เราตาย เลยกลัวกันทั้งนั้น : กลัวผี กลัวเสือ** กลัวอะไร ก็เพราะว่ามันจะทำให้เราตาย, **กลัวความลำบากยากจน โรคภัยไข้เจ็บ** ก็เพราะว่ามันจะทำให้เราตาย. ความกลัวทุกชนิดกี่ร้อยอย่างกี่พันอย่างไปรวมอยู่ที่ว่า กลัวตาย เพราะฉะนั้นไปดูตอนที่กลัวจริง ๆ เถอะ, แม้แต่ **กลัวในความฝัน มันก็ยังเป็นความทุกข์อย่างยิ่ง,** นี่ **รักโกรธเกลียดกลัว** สี่อย่างนี้ แล้วคำนึงดูว่า **ถ้าไม่มี** ถ้าไม่มีสี่อย่างนี้**จะสบายสักเท่าไร.**

ความวิตกกังวล อาลัยอาวรณ์.

แล้วต่อไปถึง **ความวิตกกังวล อาลัยอาวรณ์** นี้ทรมานมาก ความวิตกกังวลว่ามันจะไม่ได้อย่างที่ต้องการ, สงสัยอยู่เรื่อยนี้เป็นโรคประสาทกันมากขึ้น, **เป็นโรคประสาทกันมากขึ้นเพราะว่าความวิตกกังวล,** เรื่องอนาคตทั้งนั้นแหละ. **ถ้าวิตกกังวล** อาลัยอาวรณ์ก็เป็นเรื่องอดีต มาครอบงำเอาแล้ว มันก็เรื่อง **นอนไม่หลับทั้งนั้น**แหละ **ก็เกิดความเปลี่ยนแปลงในร่างกายขึ้นมา,** ความวิตกกังวลอาลัยอาวรณ์เกิดขึ้นก็มีความเปลี่ยนแปลงในทางร่างกาย, แม้ในทางวัตถุในทางเคมี. **ความรู้สึกนี้เป็นเรื่องจิต;** แต่ถ้าเกิดขึ้นในจิตแล้ว **ก็มีความเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย ทางเคมี ให้เกิดกรดเกิดน้ำอะไรที่เป็นพิษเป็นโทษหลั่งออกมา ทำให้กะเพาะอาหารเสียหายไป, จะทำให้ทุกส่วนที่สำคัญมันเปลี่ยนแปลงวิปริตไป แม้แก่ทางเนื้อหนัง;** นี้เรื่องจิตใจมีผลออกมาทางวัตถุทางร่างกาย. ถ้าไม่มีวิตกกังวลอะไรกันละก็ ไม่มีใครเป็นโรคประสาทดอก. เดี๋ยวนี้ **ที่ว่าเป็นโรคประสาทกัน** เป็นแสน ๆ คน ล้าน ๆ คน **เพราะมันมาจากความวิตกกังวลอาลัยอาวรณ์,** ถ้าไม่มีมันก็สบาย

ความอิจฉาริษยา หวง หึง.

ทีนี้ต่อไปก็ถึงเรื่อง **อิจฉาริษยา มันก็มาจากสัญชาตญาณแห่งตัวกู เห็นแก่ตัวกู ไม่อยากให้ใครมาเป็นคู่แข่ง; นี่ความที่ไม่อยากเห็นใครได้ดี** อยากจะทับถมผู้อื่นอยู่เสมอ **มาจากสัญชาตญาณ** อันนี้ มันก็มี **ผลออกเป็นความอิจฉาริษยา :** กลัวเขาจะดีเท่าตน, กลัวเขาจะดีกว่าตน, กลัวเขาจะเป็นคู่แข่ง, ทำให้อะไรของตนมันหมดค่าหมดอะไรไป, ก็ทำลายผู้นั้นอย่างยิ่ง ผู้ที่ถูกอิจฉาริษยาบางทีไม่รู้ด้วยซ้ำไป ว่าเขาอิจฉาริษยาเรา แต่ **ผู้ที่ไปอิจฉาริษยาเขา** น่ะ **มันถูกไฟอิจฉาริษยาเผาจนไหม้เกรียม**

แล้วเกรียมอีก; ถ้าไม่มีจะสบายสักเท่าไร, **ถ้าเห็นใครได้ดีพลอยยินดีด้วย มันก็มีความเย็นอกเย็นใจ, ถ้าเกลียดชัง** ทำตัวเป็นผู้ขัดขวางขึ้นมา มันก็ **กลายเป็นไฟขึ้นมา.** ผู้ที่อิจฉาริษยาจะเริ่มถูกไฟอิจฉาริษยาเผาตั้งแต่ทีแรก **ฝ่ายโน้นยังไม่รู้สึกตัวก็ได้, ถึงรู้สึกตัวเขาก็ไม่ร้อนมากเท่าตัวผู้อิจฉาริษยาคือฝ่ายนี้.** สังเกตดูให้ดี ๆ ว่า **ความอิจฉาริษยาซึ่งมันยากที่จะห้ามได้ เพราะมันมาจากสัญชาตญาณมันอิจฉาได้เอง.** อย่างเด็ก ๆ มันอิจฉาน้อง มันเกิดได้เอง ที่พ่อแม่รักไม่เท่ากัน พ่อแม่รักน้องมาก พี่ก็อิจฉาริษยา, พ่อแม่รักพี่มากน้องก็อิจฉาริษยา, มันเกิดความรู้สึกได้เองแม้แต่ในขั้นที่เป็นทารก แล้วมันก็เจริญขึ้นในจิตใจ.

อ่านคัมภีร์ไบเบิลของพวกฝรั่งแล้วก็ปรากฏว่า อาชญากรรมอันแรกที่เกิดขึ้นในโลกก็คือความริษยา, คือคัมภีร์ไบเบิลนั้นเขาว่า ก่อนนี้มนุษย์ไม่รู้เรื่องดีชั่ว แล้วก็ผัวเมียคู่แรกที่ถูกห้ามว่าอย่าไปกินผลไม้ต้นนั้นมันจะรู้จักดีชั่ว, ต้นไม้ที่ทำให้รู้จักดีรู้จักชั่ว. มันก็ดื้อพระเจ้าแล้วมันก็ไปกินเข้า, แล้วมันก็รู้จักดีรู้จักชั่ว มันก็เลยยึดดียึดดี. ทีนี้ ผัวเมียคู่นั้นมีลูกออกมา, มีลูกออกมา, ทีนี้ลูกนั้นมันมีลูกออกมาอีก เป็นพี่น้องสองคนแล้วพ่อแม่ก็รักน้องมาก. พี่ชายมันก็หลอกเอาน้องเข้าไปในป่าไปฆ่าเสีย ; เพราะว่าพ่อแม่รักน้องมาก. *คิดดู, อาชญากรรมอันแรกคือความริษยา* ที่ได้เกิดความริษยาก็เพราะรู้จักดีรู้จักชั่ว; ถ้าไม่รู้จักดีรู้จักชั่วมันก็ไม่ริษยาได้. เดี๋ยวนี้พ่อแม่รักน้องมาก มันอยากจะดีขึ้น ไม่เสียหน้า อยากจะดี ก็ต้องฆ่าน้องเสีย.

อาชญากรรมอันแรกของมนุษย์นี้คือความริษยา, แล้วก็ทำไปตามอำนาจของความริษยา ก็เพราะว่าไปรู้จักดีรู้จักชั่วเข้า. ถ้าไม่รู้จักดีรู้จักชั่ว ไม่รู้จักเทียบว่าดีกว่าเลวกว่าอะไร มันก็เกิดความริษยาไม่ได้, แล้วมันก็เกิดมาเป็นลำดับ ๆ หลายเรื่องหลายราวเป็นปัญหา จะเรียกว่าเป็นปัญหาอยู่ในโลกปัจจุบันก็ได้, **ที่ได้กระทบกระทั่งวุ่นวายต่อสู้** กระทั่ง**เป็นมหาสงคราม** อยู่ในโลกปัจจุบันไม่รู้จักสิ้นจักสุดนี้ ก็**เพราะความริษยา**

ซึ่งกันและกันนั่นเอง. ฝ่ายหนึ่งก็ไม่อยากให้ฝ่ายหนึ่งเหนือกว่า, อีกฝ่ายหนึ่งก็ไม่อยากให้ฝ่ายหนึ่งเหนือกว่า ก็ดิ้นรนไปตามความรู้สึกอิจฉาริษยา **ก็เลยทำสงครามกันได้เรื่อย. เหนื่อยนักก็ทำสงครามเย็น** สงครามปาก สงครามอะไรกันเสียที **พอหายเหนื่อยก็สงครามร้อนฆ่าฟันกันอีก, มีความริษยา ไม่อยากให้ใครดีกว่า เหนือกว่า** รวยกว่าอะไรกว่า ก็เรียกว่า **โลกนี้มีปัญหา เพราะความริษยาอยู่อย่างมากทีเดียว.**

ทีนี้มาถึง **ความหวง** และ **ความหึง** ความหวงโดยทั่ว ๆ ไป ก็เป็นความตระหนี่ธรรมดาสามัญทั่วไป ; ถ้ามันเป็น **เรื่องเข้มข้น เพราะเป็นเรื่องรักทางเพศ** ทางอะไรที่เข้มข้น มัน **ก็เป็นความหึง,** ที่จริงมันก็คือความหวงนั่นแหละ ธรรมดาเรียก **ความหวงถ้ามันเข้มข้นมากก็เรียกว่าความหึง,** นี่รู้สึกกันเองเถอะว่า มันรบกวนจิตใจเท่าไร เมื่อขึ้นถึงขีดความหึงแล้ว มันก็ฆ่ากันได้ง่าย ๆ อย่างไร.

ขอให้ช่วยจำคำไม่กี่คำนี้ไว้เป็นเครื่องศึกษาเปรียบเทียบได้โดยง่าย ว่าที่เรามันถูกทำให้ร้อนเหมือนนอนอยู่ในกองไฟ ก็เพราะว่าเรามันมีอาการเป็นโรคทางใจ คือความรัก ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว ความวิตกกังวล ความอาลัยอาวรณ์ ความอิจฉาริษยา ความหวง ความหึง, ยังมีอีกมาก เท่านี้ก็เหลือจะพอแล้ว, พอให้รู้ว่า โอ, **เรื่องนี้มันเผาลนอย่างไร เผาผลาญจิตใจให้เร่าร้อนอย่างไร** ถ้าเอาออกไปเสียได้ มันจะสบายจะเยือกเย็นสักเท่าไร, ก็จะได้คอยสังเกตดู แล้วจะคอยระวังไม่ให้มันเกิดขึ้น.

นี่อันนี้แหละ **มันเป็นผลของสัญชาตญาณแห่งตัวตน ที่ออกมาเป็นโลภ เป็นโกรธ เป็นหลง แล้วก็แจกลูกออกไปเป็นเรื่องต่าง ๆ,** แล้วก็ให้เกิดผลแก่จิตใจแก่ชีวิตของมนุษย์ เป็นความรัก ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว ความวิตกกังวล ความอาลัยอาวรณ์ ความอิจฉาริษยา ความหึง ความหวง, จะได้พูดกันง่าย ๆ เป็นคำพูดจำไว้พูดกันง่าย ๆ เรื่องธรรมะ.

ในที่สุดก็ให้มองเห็นว่า **ความรู้สึกเหล่านี้มันเกิดง่าย** ง่ายเหลือง่าย มันเกิดโดย **ไม่ต้องมีใครสอน ;** เด็ก ๆ เกิดมาในท้อง พอออกมาไม่กี่วันมันก็ทำเป็นแล้ว มันเจริญงอกงามมากขึ้น ๆ จนเป็นของเต็มที่เต็มอัตราของมัน, ก็ให้ผลเต็มที่เต็มอัตราของมัน เป็นไฟที่เผาลนอยู่อย่างนี้, เรียกว่า **โดยสัญชาตญาณ.** แต่ถ้า **เรียกภาษาวัดก็โดยอำนาจของกิเลส,** เรียกว่า **เป็นสัญชาตญาณเพราะมันเป็นได้เอง เกิดได้เอง รู้สึกได้เอง เจริญงอกงามได้เอง.** ที่เรียกว่ากิเลส, กิเลสนี้ มัน **ก็เป็นของสกปรก** เป็นของน่ารังเกียจอย่างยิ่ง.

กิเลสที่เป็นคำยืมมาจากคำว่าของสกปรก. คำธรรมะแม้ชั้นสูงสุดก็ยืมมาจากคำชาวบ้านธรรมดา ๆ ทั้งนั้นแหละ ; เช่น **ยืมคำว่าของสกปรกมาเป็นชื่อของกิเลส, ยืมสิ่งที่ไหลออกมาเป็นชื่อของอาสวะ, ยืมชื่อของสิ่งที่สะสมกักตุนเอาไว้ว่าเป็นอนุสัยอย่างนี้.** เดี๋ยวนี้ก็ว่าโดยกิเลส **โดยกิเลสคือของสกปรก** ที่เกิดขึ้นแล้วทำให้สกปรก ; เกิดที่กายก็ทำให้กายสกปรก, เกิดขึ้นที่จิตก็ทำให้จิตสกปรก, แม้แต่เกิดที่วาจาก็ทำให้วาจาสกปรก.

นี้เรียกว่าโดยกิเลสก็ได้ เหมือนกัน ว่าทำไมเราจึงได้ทนทุกข์ทรมานเหลือประมาณอยู่ในโลกนี้ **ก็เพราะว่าเราควบคุมสิ่งเหล่านี้ไม่ได้ ควบคุมสัญชาตญาณไม่ได้,** ควบคุมการเกิดของกิเลสไม่ได้, จะเห็นได้ทันทีว่า มันไม่ใช่เล่นแล้วเรื่องสัญชาตญาณนี้. ควรจะรู้จัก ควรจะจัดการกับมันให้ถูกต้อง อย่าให้มันเป็นอันตราย แล้วก็อย่าให้มันรบกวน, **ให้เราเป็นอิสระอยู่ด้วยความสงบเย็น.**

หลักธรรมะที่ใช้สัญชาตญาณ.

นี่ก็ได้พูดถึงการที่จะพัฒนา ด้วยการควบคุมสัญชาตญาณมาหลายพักหลายตอนที่พูด, โดยหลักใหญ่ ๆ **ใช้หลักอานาปานสติ, มีความรู้เรื่องกาย เรื่องเวทนา เรื่องจิต เรื่องธรรม** จนเห็นว่ามิใช่ตัวตน มิใช่ตัวตนแล้ว มันก็ควบคุมความรู้สึกว่าตัวตนได้มาก. กายมิใช่ตัวตน ก็ **ควบคุมได้ในส่วนกาย,** เวทนามิใช่ตัวตน ก็ **ควบคุมได้ในส่วนเวทนา,** จิตมิใช่ตัวตนก็ **ควบคุมได้ในส่วนจิต,** ธรรมทั้งปวง **ความรู้สึกคิดนึกของจิต** ทั้งปวงมิใช่ตัวตน **ก็ควบคุมได้,** แล้ว **ควบคุมตัวตนหรืออัตตาได้** เข้ามาหลายแง่หลายมุมโดยรอบด้าน.

ทีนี้วิธีที่ จะควบคุมอย่างที่เรียกว่าเป็นอุบาย ที่เขาชอบเรียกกันว่าโดยเทคนิค **เป็นเทคนิค** ก็คือ **โพชฌงค์เจ็ด** อธิบายอย่างละเอียดแล้วในวันนั้น. ทบทวนดูเอง **มีสติ** ระลึกเอามา แล้วก็ใคร่ครวญเลือกเฟ้นที่จะให้มันเหมาะแก่เรื่อง, แล้วก็ **ปฏิบัติด้วยวิริยะ,** แล้วก็ **มีปีติหล่อเลี้ยงการปฏิบัติ** ให้มันเข้มแข็ง, **เกิดความสงบ** เข้ารูปเข้ารอยขึ้นมา, แล้วก็ **กำลังใจทั้งหมดระดมลงไปเป็นสมาธิ,** แล้ว **อุเบกขาเพ่งดูความถูกต้องนั้นอยู่เฉย ๆ** ให้การปฏิบัติที่ถูกต้องนั้นเป็นไปตามลำดับจนถึงที่สุด. นี่เทคนิคของการที่จะทำอะไรหรือพัฒนาอะไร มีอยู่ในหมวดธรรมะที่เรียกว่า **โพชฌงค์เจ็ด.** แล้วก็ใช้ **ธรรมะหมวดอื่น ๆ** เข้ามาช่วยประกอบ จะเป็นธรรมะเรื่อง **อิทธิบาท ๔ สัมมัปปธาน ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕.**

เมื่อปฏิบัติอยู่อย่างนี้ มีความถูกต้องอยู่ตลอดเวลา ก็เรียกได้ว่า **มีอัฏฐังคิกมัคค์อยู่เป็นประจำในการประพฤติปฏิบัติ,** คือ **มีความถูกต้องแปดประการ** นั้นอยู่ในชีวิต เป็นชีวิตที่ดำรงอยู่อย่างถูกต้อง เรียกว่า **การเป็นอยู่ที่ถูกต้อง** ที่จะทำ **ให้โลกไม่ว่างจากพระอรหันต์** นั่นแหละ ก็เลย **เป็นผลเกิดขึ้น คือไม่มีความทุกข์** เป็นอยู่ชนิดที่ควบคุมสัญชาตญาณได้ สัญชาตญาณหรือกิเลสก็ตาม ไม่หือขึ้นมาได้ เพราะ **มันมีความถูกต้องของการเป็นอยู่** กระทำอยู่เป็นประจำ ก็เลยอยู่สบาย, **เป็นชีวิตที่ไม่ถูกย่ำยีด้วยสัญชาตญาณฝ่ายต่ำ ไม่ถูกกิเลสครอบงำ** มันก็สบาย.

ผลของการควบคุมสัญชาตญาณ.

นี้เราสามารถที่จะควบคุม—ควบคุม—ควบคุม จนกว่าจะถึงระดับสุดท้าย คือทำให้รู้สึกว่า หมดตัวตนได้, นี้เรียกว่าถอนเลย ถอนเลย. ถ้ายังเป็นบุถุชน ยังไม่เป็นพระอรหันต์ มันถอนสัญชาตญาณไม่ได้, ได้แต่ควบคุม. ถ้าเป็นพระอรหันต์ ก็ถอนอัตตา อัตตนียา อัสมิมานะ อัตตวาทุปาทาน อะไรได้ นั้นมันเท่ากับมันเพิกถอนสัญชาตญาณว่าตัวตนเสียได้ มันเลยหมดปัญหา เกลี้ยงไปทั้งปวง. แต่ถ้า *ยังไม่เป็นพระอรหันต์ ก็ทำได้แต่เพียงว่าควบคุม, พระอนาคามี พระสกิทาคามี พระโสดาบัน ก็ได้แต่ควบคุมอัตตาที่ไม่ให้เกิดพิษเกิดโทษ* เกิดอะไรมากมายนัก จนกว่าจะเป็นพระอรหันต์ ถอนอัตตาเสียได้หมด ก็คือเพิกถอนสัญชาตญาณได้.

ฉะนั้นเราพูดว่า ถ้ายังไม่เป็นพระอรหันต์ ก็ได้แต่ควบคุม ถอนไม่ได้; แม้แต่จะเป็นพระอริยชั้นเสขะ โสดา สกิทาคา อนาคา ก็ยังถอนมันไม่ได้ มันยังได้แต่ควบคุม. ทีนี้ กัลยาณบุถุชน ต่ำลงมาอีก ก็ทำได้น้อยกว่าลงมาอีก เรียกว่า ควบคุมเหมือนกัน จะต้องเรียกว่าควบคุมเหมือนกัน จะเรียกว่าเป็นการบรรเทาก็ได้. พระอรหันต์ละได้สิ้นเชิง, พระเสขะคือยังไม่เป็นพระอรหันต์ แต่เป็นอริยะนี้ ก็ได้แต่ควบคุม, ส่วนเป็น บุถุชน ยังไม่เป็นอริยนี้ ก็ได้แต่ควบคุมบรรเทา หรือว่า ต่อสู้ต่อสู้ไปตามเรื่อง.

สังโยชน์ที่พระอริยะต้องละ.

มันดูได้ง่าย ๆ มันเห็นได้ง่าย ๆ ที่ว่า พระอเสขะ คือพระอรหันต์นั้น ละสังโยชน์ได้ทั้งสิบ. เรื่องสังโยชน์สิบที่รู้กันอยู่แล้ว ถ้าเป็น พระอรหันต์ละได้ทั้งสิบ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพัตตปรามาส กามราคะ ปฏิฆะ รูปราคะ อรูปราคะ

มานะ อุทธัจจะ อวิชชา นี่ ละได้ทั้งสิบ ก็ไปถึงสุดท้ายของอวิชชา ถอนตัวตนได้ เรียกว่าพระอเสขะละได้ทั้งหมด, จบ หมด สิ้นเรื่องของสัญชาตญาณ.

ส่วน พระเสขะ คือ พระโสดาบัน สกิทาคามี อนาคามี ละได้เพียงห้า. สังโยชน์มีสิบ ห้าตอนแรกที่พระเสขะละได้ เป็นอนาคามีละได้ห้า ตอนแรก, ห้าตอนหลังไว้ให้พระอรหันต์ละ, ก็เรียกว่าละได้ครึ่งหนึ่ง. พระอรหันต์ละได้ทั้งสิบ, พระอนาคามีละได้ห้า, พระโสดา สกิทาคาละได้สาม โดยมากน้อยกว่ากันในบางอย่าง. นี่ เทียบดูตัวเลขนี้ก็พอจะเข้าใจได้ ว่า พระอริยเจ้านั้นละสังโยชน์ได้อย่างไร, ก็คือเท่ากับควบคุมสัญชาตญาณได้อย่างไร, ถ้ามีคะแนนสิบพระอรหันต์ละได้สิบ. พระอนาคามีละได้ห้า, โสดากับสกิทาคาละได้สาม, ส่วน กัลยาณบุถุชน หรือ บุถุชนทั่วไป ยังไม่รู้ ยังพูดว่ายังไม่ได้แม้แต่สักหนึ่ง แต่ว่า ก็ได้พยายามต่อสู้เท่าที่จะทำได้ เพื่อให้มีความทุกข์ลดน้อยลง.

เรามองดูกันตรง ๆ ที่ว่า ถ้าเป็น กัลยาณบุถุชนก็ละเวรห้า—เบญจเวร *ปาณาติบาต อทินนาทาน กาเมสุมิจฉาจาร มุสาวาท ดื่มน้ำเมา* ละเวรห้าได้, หรือว่า พยายามละอกุศลกรรมบถสิบอยู่ ตามมาตรฐานของบุถุชน, ละอกุศลกรรมบถสิบได้อยู่ตามมาตรฐานของบุถุชน ก็ยังดีกว่า *อันธพาลบุถุชน ปาปบุถุชน* ซึ่ง *ละอะไรไม่ได้.*

เมื่อเกี่ยวกับสัญชาตญาณมันก็เห็นว่า บุถุชนอันธพาลนี้ ไม่ได้แตะต้องอะไรที่เป็นความชนะเหนือสัญชาตญาณ, ครั้นเป็น กัลยาณบุถุชน ก็แตะต้องละเบญจเวรห้าอย่างได้, ละอกุศลกรรมบถได้ตามสัดส่วน ไม่ใช่ถึงระดับเด็ดขาด, แต่ว่าตามสัดส่วน ถ้าว่าเด็ดขาดก็เด็ดขาดในระดับต่ำ ในระดับต่ำ ๆ, ของกัลยาบุถุชน ขึ้นไปถึงพระเสขะก็ละได้ห้า, ขึ้นไปถึงพระอเสขะ ก็ละได้สิบของสังโยชน์. นี่เราจะ

เปรียบเทียบได้ว่ามันต่างกันอย่างไร, มองเห็นเป็นเหมือนกับเขียนกร๊าฟขึ้นดู แล้วจะเห็นได้ว่า ละได้กันเป็นลำดับ ๆ อย่างไร.

ทีนี้มาดู **เอาผลหรือความทุกข์ความเลวร้ายที่เกิดขึ้นเป็นเครื่องวัด** ก็เอานี่แหละรัก โกรธ เกลียด กลัว วิตกกังวล อาลัยอาวรณ์ อิจฉาริษยา หวงหึงนี้มาเป็นหลักว่าพระเสขะละได้เท่าไร, ก็ต้องตอบได้ **พระอเสขะพระอรหันต์ละได้หมด** ละเรื่องรัก โกรธ เกลียด กลัว วิตก กังวลอาลัยอาวรณ์ อิจฉา ริษยา หวงหึงได้หมด, ใช้คำว่าละด้วย, แล้วก็ใช้คำว่าได้หมดด้วย. **ทีนี้ พระเสขะ** คือยังไม่เป็นพระอรหันต์ **เป็นพระอริยะที่ยังไม่เป็นพระอรหันต์** จะใช้คำว่าละหมดไม่ได้ ก็ **ได้แต่คำว่าควบคุม, ควบคุมให้อยู่ในการควบคุม** ก็ได้ตั้งครึ่งหรือตั้งค่อน ของสิ่งเลวร้ายเหล่านั้น. ทีนี้ **กัลยาณบุถุชน ก็บรรเทาได้ในมาตรฐานที่เรียกว่าน่าพอใจ** น่าพอใจ **ไม่บ้ามากเกินไป** คือมันไม่รัก โกรธ เกลียดกลัว วิตกกังวล อาลัยอาวรณ์ อะไรถึงขนาดเหมือนกับว่าอันธพาลบุถุชน, **อันธพาลบุถุชน** ก็ไม่ต้องพูดถึงละ มันมีอยู่เต็มที่เต็มตัว มีสิ่งเหล่านี้เบียดเบียนรบกวนอยู่เต็มที่.

ลองคำนวณดูว่า เมื่อปราศจากการรบกวนของสิ่งเหล่านี้ จะมีความสุขสักเท่าไร จะตั้งปัญหาเป็นลำดับขึ้นไปก็ได้ว่า **เมื่อปราศจากความรบกวนของนิวรณ์ห้า,** ของนิวรณ์ห้า แล้วจะสบายเท่าไร, **ปราศจากการรบกวนของกิเลส โลภะ โทสะ โมหะ** จะสบายเท่าไร, **ถ้าปราศจากความรบกวนของผลของมัน** คือไม่มีความรัก ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว ความวิตกกังวล อาลัยอาวรณ์ อิจฉาริษยา หึงหวงเหล่านี้ไม่มารบกวน จะมีความสุขเท่าไร, จะต้องคิดใคร่ครวญอย่างนี้ให้เห็นชัด, ไม่ต้องคำนวณ แต่มองเห็นชัด, หรือรู้สึกได้ชัดโดยไม่ต้องคำนวณ, แล้วมันก็จะมีผลดี คือ **จะสบายใจแล้วก็จะเพิ่มกำลังใจ ในการที่จะปฏิบัติให้สูงขึ้นไปโดยเร็ว จนหมดจนสิ้นเชิงคือบรรลุนิพพาน.**

นี้จะทำให้ปรารถนานิพพาน **มีพระนิพพานเป็นอารมณ์ในการเป็นอยู่มากขึ้น** แล้วมันจะก้าวหน้าไปในทางของพระนิพพานได้ง่ายขึ้น, เพ่งจ้องอยู่ ผลดีของความไม่มีกิเลส **ก็จะทำให้ชอบใจในพระนิพพานมากขึ้น** จะมีพระนิพพานเป็นอารมณ์ไปเสียทุกสิ่งทุกอย่าง, **ไม่ว่าจะทำอะไร** ทำงานบ้าน งานโลก งานธรรมะ งานศาสนาอะไร **ก็มีพระนิพพานเป็นอารมณ์ไปเสียหมด** นี่มันก็ดี แม้แต่จะทำนาก็มีนิพพานเป็นอารมณ์ มันยังดีกว่ามีอย่างอื่นเป็นอารมณ์.

ผลที่ได้รับระดับต่าง ๆ.

อยากจะให้เปรียบเทียบไปถึงว่า พระอเสขะพระอรหันต์น่ะดีกว่าพวกไหนกี่พวก? ลองหลับตากำหนดดูว่า **เป็นพระอเสขะคือเป็นพระอรหันต์ ประเสริฐกว่าเทวโลก,** มารโลก พรหมโลก ประเสริฐกว่าเทวโลก สวรรค์กามารมณ์ธรรมดา. *มารโลกสวรรค์กามารมณ์สูงสุด ที่เขาเรียกว่ามารโลกคืออันสูงสุดของสิ่งที่เรียกว่าสวรรค์*, สวรรค์มีหก แล้วอัน*ที่หกนั้นเป็นมารโลก เป็นที่อยู่ของมารพญามารที่มาเบียดเบียนพระพุทธเจ้า.*

เป็นพระอเสขะพระอรหันต์แล้ว ประเสริฐกว่าเทวโลกทั่วไป; ประเสริฐกว่ามารโลก ประเสริฐกว่าพรหมโลก ประเสริฐกว่าเทวโลก; ประเสริฐกว่ามารโลก **นี้เข้าใจได้ง่าย ๆ, เพราะไม่มีเรื่องเกี่ยวกับกามารมณ์.** ทีนี้*ประเสริฐกว่าพรหมโลก, พรหมโลกนี้ไม่มีกามารมณ์ แต่ก็มีตัวกูจัด* **ยึดมั่นสักกายทิฏฐิเป็นตัวกู—ของกูจัด, มีความทุกข์เกิดมาจากอัตตวาทุปาทานมากกว่า; แม้จะไม่เกี่ยวกับกามารมณ์เลย แต่พระอเสขะก็ยังสูงกว่านั้น** ดีกว่านั้นประเสริฐกว่านั้น.

ถ้าเรียก **เป็นสามโลกว่า เทวโลก มารโลก พรหมโลกแล้ว พระอเสขะผู้ถอนสัญชาตญาณเสียได้** ดีกว่าหมดทั้งสามโลก. **นี่ถ้าเป็นเพียงเสขะเป็นเพียง**

โสดา สกิทา อนาคา มันก็ดีได้สักสองโลกคือเทวโลกกับมารโลก, โลกที่มีกาม แต่มันก็ **ไม่ดีไปกว่าพรหมโลก. พระอนาคามีอยู่ในระดับพรหมโลก** เพราะว่า **ยังมีตัวตนเหลืออยู่;** แล้วก็ **เป็นตัวตนที่สบายที่สุด เพราะไม่มีกามารมณ์รบกวน ก็เลยหลงติดแน่นแฟ้นในสภาวะนั้น** ในภพของตนเป็นอย่างยิ่ง. อย่างที่พูดว่า *พวกพรหมเป็นพวกที่กลัวตายมากที่สุด* เพราะมันหมดปัญหาอย่างอื่นแล้ว *ไปสบายที่สุดอย่างยิ่ง, อยู่อย่างมีตัวกู—ของกู เลยกลัวตายมากที่สุด.* พวกที่ยังมีความทุกข์อย่างอื่นแทรกแซง ยังมีความกลัวตายน้อยกว่าพวกพรหม, **พวกเสขะทั้งหลายก็ยังดีกว่าพวกเทวโลกและมารโลก** แต่ยังไม่ดีกว่าพรหมโลก.

ทีนี้พวกกัลยาณชนนี้ พูดตามความรู้สึกของเราซึ่งไม่มีใครเชื่อกันได้ ว่า **ถ้าเป็นกัลยาณบุถุชน มันยังดีกว่าเทวโลก,** เพราะใน **เทวโลกนั้นมันมีแต่เรื่องกามารมณ์.** คิดดูซิ เป็น **กัลยาณบุถุชน** แม้อยู่ในโลกนี้ **ก็ไม่มัวเมาในกามารมณ์มากเหมือนเทวดาในสวรรค์.** นี้ก็พูดตามที่เชื่อกันอยู่แล้ว ในสวรรค์ **เทวดามัวเมากับกามารมณ์จนลืมเรื่องอื่น ๆ,** เป็นกัลยาณบุถุชนอยู่ที่นี่ในโลกอย่างนี้ เต็มไปด้วยปัญหาอย่างนี้ ไม่มัวเมาในกามารมณ์เหมือนเทวดาเหล่านั้น ก็ต้องเรียกว่าดีกว่าเทวโลก.

เรื่องที่เคยเล่าให้ฟังบ่อย ๆ นั้น ควรจะจำเอาไว้, ทายกทายิกาทั้งหลาย, คือเรื่องที่บอกว่า *พวกเทวดาในเมืองสวรรค์ เทวดา เมื่อจะตายเมื่อจะจุติจะไปหาสุคติที่ไหนไม่มีไม่รู้จะไปที่ไหน นอกจากมาสู่มนุษยโลก, พวกเทวดาจะตายมาหาสุคติในมนุษยโลก พวกเทวดามาหาสุคติในมนุษยโลก* จำไว้เถอะ; เพราะว่า **ในเทวโลก** นั้นมันหาอะไรยาก **หาพระรัตนตรัยยาก, หาพรหมจรรย์ยาก, หาสิ่งที่จะช่วยให้เข้าใจธรรมะ** นั่นแหละ หรือว่า **นิมิตแห่งอนิจจังทุกขังอนัตตาหาได้ยากในเทวโลก, พอมาในมนุษยโลกมันเต็มไปหมด.**

ฉะนั้นมา **เกิดในมนุษยโลกมันได้เปรียบ ในการที่จะบรรลุมรรคผลนิพพาน;** ฉะนั้น **เทวดาทั้งหลายจึงปรารถนามาสุคติกันในมนุษยโลก,** พวกเมืองสวรรค์จะมาหาสุคติกันในเมืองคน, ในเมืองคน. แล้ว **ผู้ที่อยู่ในเมืองคนมันจะไปหาสุคติกันในเมืองสวรรค์,** มันสวนทางกันอยู่อย่างนี้. แล้วก็ดู **ใครโง่กว่าใคร,** ใครโง่กว่าใคร มันมีเหตุผลที่จะแสดงว่า ใครมันโง่กว่าใคร **พวกเทวดาในสวรรค์เขามีเหตุผลว่า มาในมนุษยโลกนี้มันหาอะไรที่เป็นปัจจัยแก่พระนิพพานได้ง่ายกว่า;** เช่นมีความทุกข์ให้เห็นได้ง่ายกว่า; **อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา** หรือ ก็มี, **การประพฤติปฏิบัติศีลสมาธิปัญญาเป็นพระอริยบุคคลกันเป็นจำนวนมาก,** มีพรหมจรรย์หาดูได้ง่ายในเมืองคน, พวกเทวดาจึงอยากจะจุติมาสุคติในเมืองคน, พวกเมืองคนที่ทำบุญจะไปสุคติกันในเมืองสวรรค์. ดูให้ดี ๆ นะ เดี๋ยวจะขาดทุน จะขาดทุนป่นปี้นะ. **ทีนี่มันมีพร้อมที่จะช่วยให้บรรลุมรรคผลยิ่งขึ้นไป** แล้วยังไม่เอา, ยังไม่เอา, ยังไม่อยากได้อยากเอา จะไปอยู่ในที่ที่มีกามารมณ์สมบูรณ์, เลยตัดบทเสียว่า **กัลยาณบุถุชนนี้ยังดีกว่าเทวโลก**ดีกว่าเทวโลก.

ขอให้เป็นกัลยาณบุถุชนที่เต็มมาตรฐาน เต็มรูปแบบ **ไม่มัวเมาในกามารมณ์** ไม่อะไร **ยังจะดีกว่าเทวโลก** ซึ่งสมบูรณ์ไปด้วยกามารมณ์, แล้วก็หานิมิตปัจจัยแห่งพระนิพพานได้โดยยาก, ในมนุษยโลกเต็มไปด้วยความทุกข์ หรือว่าอนิจจังทุกขังอนัตตา ส่อให้เห็นอยู่ในที่ทั่ว ๆ ไป. ขอให้คิดดูให้ดี **เพราะการละสัญชาตญาณหรือ** เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **กิเลสเสียได้ ทำให้มีคุณสมบัติสูงขึ้นมา** อย่างนี้.

ถ้าจะให้ **พวกนักวิทยาศาสตร์** เขาเขียนเขา **วางรูปแบบการปฏิบัติ,** เขาก็ **จะวางไปในรูปละสัญชาตญาณ** ตามลำดับ แล้วมันก็มาสู่จุดนี้ได้เหมือนกัน. **ถ้าพวกธรรมะพวกศาสนา** พวกจัดระบบเป็นศาสนามาพูด **ก็พูดอย่างเรื่องละกิเลส** ละกิเลสตามลำดับ; แต่**ในที่สุดมันก็ได้ผลอย่างเดียวกัน.** อาตมาจึงนำมาพูดให้มันเนื่อง

กัน, ให้มันได้เปรียบเทียบกัน, ให้มันได้เข้าใจเสียว่า ถ้าพูดอย่างนี้ก็พูดอย่างนี้ ถ้าพูดอย่างนั้นก็พูดอย่างนั้น. แต่มัน **เป็นเรื่องเดียวกัน คือละสิ่งที่เป็นต้นเหตุแห่งความทุกข์,** แต่มันละได้แสนยาก **คือสัญชาตญาณแห่งตัวตน** *ซึ่งเรียกในบาลี อัสมิมานะ* บ้าง *อัตตวาทุปาทาน* บ้าง *อัตตา* บ้าง *อัตตสัญญา* บ้าง.

สรุปผลแห่งการละสัญชาตญาณ.

ทีนี้ จะพูดสรุปท้าย ว่าเป็นการประเมินผลทั้งหมด ของเรื่องสัญชาตญาณที่ได้พูดมาแล้วสิบสองครั้ง แล้วก็เป็นสิบสามครั้งทั้งวันนี้, และเป็นเรื่องสุดท้ายเป็นครั้งสุดท้าย. ถ้าจะดูผลที่น่าชื่นใจ ก็จะพูดได้ว่า **เป็นการทำให้โลกุตตระ** หรือโลกอุดร **หรือ** จะเรียกว่า **พระนิพพาน** ก็ตามใจ **มาปรากฏในทิฏฐธรรมที่นี่และเดี๋ยวนี้.** **โลกุตตระ** หรือโลกอุดรที่ **ไม่รู้ว่าอยู่ที่ไหน** แล้วเมื่อไรจะได้เห็นกันสักที หรือ **พระนิพพานในกาลอนาคตเบื้องหน้าโน้นเทอญ** มันจะได้เห็นกันสักที **จะได้เห็นกันเร็ว ๆ เห็นกันที่นี่ เห็นกันเดี๋ยวนี้ ด้วยการละความยึดถือว่าตัวตนเสียได้. เมื่อใดละความยึดถือว่าตัวตนเสียได้ นั่นแหละคือโลกอุดร คือพระนิพพาน,** มันไม่มีตัวกูที่จะอยู่ในโลกไหน, ไม่จัดได้ว่าเป็นภพไหนชนิดไหน, แล้วก็ **มีแต่ความเย็นเพราะไม่มีไฟคือกิเลส** เรียกว่าโลกอุดรก็ได้ พระนิพพานก็ได้ มาปรากฏแล้วที่นี่และเดี๋ยวนี้ ที่นี่และเดี๋ยวนี้. ผลเลิศมันอยู่ที่ตรงนี้ แต่ถ้าดูที่การกระทำ มันก็เป็นการทำลายสัญชาตญาณเรื่องตัวตนหมดสิ้น.

พูดอย่างภาษาวัด หน่อย ก็ว่า **ทำลายอัตตาทำลายอัตตนียา** ให้หมดค่าหมดความหมาย ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือ, พูดอีกทีก็ว่า **ทำลายความยึดถือแห่งอัตตาอัตตนียาเสียได้,** หรือจะพูดว่า **ทำลายตัวอัตตา ตัวอัตตนียา** เสียได้ มันก็ได้

ผลเท่ากัน. **ทำลายอัตตา–อัตตนียาเสีย คือไม่มีที่ตั้งแห่งความยึดถือ** เพราะมองเห็นตามที่เป็นจริงทั้งหมด จนไม่เป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือ, **มันก็หมดอัตตาหมดอัตตนียา** ก็เห็นความว่างจากอัตตาว่างจากอัตตนียา, **ความว่างชนิดนี้คือนิพพาน,** นี่ว่าทำลายอัตตาทำลายอัตตนียา.

ทีนี้จะพูดอีกทางหนึ่งก็พูดได้ ว่า **ทำลายความยึดถือในอตตาในอัตตนียา คือทำลายอุปาทาน, อัตตาอัตตนิยาเกิดมาจากอุปาทานว่าอัตตา ว่าอัตตนียา,** ถ้าทำลายอุปาทานเสียได้ อัตตาอัตตนียาก็ดับไป ได้ผลอย่างเดียวกัน เรียกว่าทำลายอัตตาหรืออัตตนียาก็ได้, ทำลายอุปาทานในอัตตาในอัตตนียาก็ได้.

นี่ดูว่าเท่าไร ทำได้เท่าไร เรียกว่าเป็นการควบคุม ควบคุม ในฐานะควบคุม, **ทำได้เท่าไร ๆ, เรียกว่าเพิกถอนสิ้นเชิง? ควบคุมความรู้สึกที่เป็นอัตตาได้เท่าไรก็เป็นผลดีเท่านั้น, ถอนอัตตาเสียได้หมดจดสิ้นเชิง ก็เป็นความดีสูงสุดคือว่าจบเรื่อง ที่เรียกว่าจบพรหมจรรย์ คือจบที่ถอนอัตตาอัตตนียาเสียได้** *วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ –พรหมจรรย์ประพฤติจบแล้ว, กตํ กรณียํ–สิ่งที่ควรกระทำได้ทำแล้ว, นาปรํ อิตฺถตฺตาย –อะไร ๆ ที่ต้องทำเพื่อผลอย่างนี้ไม่มีอีกต่อไป* เพราะมันถึงที่สุดแล้วนี่ จะทำอะไร ๆ ดีกว่านี้มันไม่มีแล้ว, หรือจะต้องทำอย่างอื่นเพื่อผลเป็นอย่างนี้ ก็ไม่ต้องทำอีกแล้ว เพราะมันได้รับผลอย่างนี้แล้ว, คือ *หมดอัตตา หมดอัตตนียา* **ซึ่งเป็นอุปาทาน ว่างหลุดพ้นออกไปได้ จิตหลุดพ้นออกไปได้.**

ความหมายของความหลุดพ้น.

ตรงนี้ก็จะต้องช่วยกันจำให้ดี ๆ อย่าใช้คำพูดผิด ๆ **ที่ว่าหลุดพ้น** หลุดพ้น **ให้เป็นหลุดพ้นของจิต, จิตหลุดพ้นออกไปได้,** *อย่าหลุดพ้นของอัตตาหรือตัวกู*

ตัวกูมันหลุดพ้นไม่ได้ ; เพราะว่า ตัวกูเป็นตัวความติด ตัวกูจะหลุดพ้นจากอะไร ; เพราะตัวกูมันคือความติด. แต่ถ้า จิตมันหลุดพ้นจากตัวกู ที่ว่าความหลุดพ้น เป็นเรื่องของจิตไม่ใช่ของอัตตาหรือตัวกู ; นี่ในพุทธศาสนาเป็นอย่างนี้.

แต่ถ้าใน ศาสนาอื่น ; เช่น ศาสนาฮินดู ศาสนาสูงสุดของฮินดู ของอุปนิษัท เวทานตะอะไรก็ตาม, *เขาว่าอัตตาเป็นผู้หลุดพ้น, อัตตาหลุดพ้นจากโลกไปอยู่กับปรมัตตา อัตตาใหญ่พระเจ้า.* นั่นฝ่ายนั้น เขาพูดอย่างนั้น ว่า อัตตาเป็นผู้หลุดพ้น ; แต่ในฝ่ายพุทธพูดไม่ได้ เพราะไม่มีอัตตาที่เป็นตัวจริงเป็นแต่เพียงอุปาทานขึ้นมา. แต่จิตนั่นมันติดอยู่ในอัตตา จิตมันติดอยู่ในความยึดถือว่าอัตตา. จิตหลุดพ้นออกมาเสียได้จากความยึดถือว่าอัตตา จึงเรียกว่าจิตหลุดพ้น. ถ้าเป็นพุทธบริษัทพูดให้ถูกต้อง ว่าจิตหลุดพ้น, ไม่ใช่อัตตาหลุดพ้น. ถ้าพูดว่า อัตตาหลุดพ้น เป็นฝ่ายอื่นทันที, เป็นศาสนาอื่น, เป็นลัทธิ อื่นไปทันที.

ฉะนั้น ในพุทธศาสนาจะมีแต่จิตหลุดพ้นจากอัตตา จากอุปาทานว่าอตตา ; อัตตาไม่มีตัวที่จะมาหลุดพ้น แต่เป็นที่ตั้งแห่งความยึดถืออย่างโง่เขลา, และจิตไปติดอยู่ที่นั่น แล้วก็เกิดกิเลสแล้วก็เป็นทุกข์. จิตหลุดพ้นเสียจากอัตตา, อัตตวาทุปาทาน อัสมิ มานะ อะไรก็ตาม ; ถ้าหลุดพ้นละก็ อย่าพูดว่าตัวกูหลุดพ้น เพราะตัวกูนั้นมันเป็นที่ติด, แล้วตัวกูมันมิได้มีอยู่จริงสำหรับจะหลุดพ้น. แต่ จิต นั้นมีอยู่จริง แล้วมันจะหลุดพ้นได้จริง, หลุดพ้นจากทุกสิ่งที่มันติด แล้วทำให้เกิดความทุกข์. นี่มันทำให้เกิดความหลุดพ้นขึ้นมาได้อย่างนี้, ตื่นขึ้นมาจากความหลับคือกิเลส คือหลุดพ้น.

บุถุชนคนธรรมดาสามัญทั้งหลาย หลับอยู่ในความหลับของกิเลส คืออวิชชา ; นี่พูดภาษาธรรมก็พูดอย่างนี้ได้ ทุกคนที่วิ่งได้เดินได้ไปนั่นมานี่วุ่นวายอยู่นั้น มันหลับ

อยู่ด้วยความหลับ ในความหลับของอวิชชา. ทีนี้มันจะตื่นออกมาเสียจากความหลับของอวิชชา, มันรู้ตามที่เป็นจริง ไม่ไปหลงยึดมั่นหมายมั่นในอัตตา ให้เกิดกิเลสต่าง ๆ นานาขึ้นมา เรียกว่า ตื่นขึ้นมาเสียจากหลับ ด้วยอำนาจของวิชชา, มาเป็นความตื่นของวิชชา, นี่เพราะอำนาจการเพิกถอนเสียได้ซึ่งสัญชาตญาณ ว่าอัตตา.

การตื่นจากความหลับของอวิชชา.

พุทธบริษัทแปลว่าบริษัทของผู้ตื่น พุทธ แปลว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน พุทธบริษัท แปลว่า บริษัทของผู้รู้ผู้ตื่นผู้เบิกบาน ; เพราะว่าเขาก็ได้เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น, ผู้เบิกบานด้วย. นี้ *จะตื่นขึ้นมาด้วยเหตุอะไร จะรู้ตื่นเบิกบานด้วยเหตุอะไร ?* ก็ด้วยเหตุที่ว่าทำลายสัญชาตญาณ ที่เกรอะกรังอยู่ในสันดาน ในความเคยชินของจิตเสียได้. นี่ก็เรียกว่าตื่นจากหลับคือกิเลสนิทรา, *กิเลสนิทราหลับเพราะกิเลส มาสู่ความตื่นของสติปัญญา เป็นความตื่นนิรันดร.* พวกโน้นเขามีนิรันดร มีอัตตานิรันดร, เราก็มีนิรันดร เหมือนกัน, มีความตื่นนิรันดร ไม่กลับหลับลงไปอีก, แปลว่าเข้าสู่ภาวะชนิดที่ว่าไม่มีความทุกข์เป็นนิรันดร.

ถ้าชอบพูดให้เป็นนิรันดร มันเป็นความตื่นนิรันดร ไม่กลับหลับไปอีกแล้ว ; ดังนั้น สิ่งที่เรียกว่านิรันดร, นิรันดรในพุทธศาสนาก็มี, คือความตื่นจากหลับอย่างเป็นนิรันดร, จะกลับหลับอีกไม่ได้ จะกลับไปสู่ความทุกข์อีกไม่ได้ ; นี่ทำให้เป็นพุทธบริษัทที่แท้จริง. การควบคุมสัญชาตญาณให้ได้จนกระทั่งทำลายสัญชาตญาณเสียได้ ก็จะทำให้เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานที่เป็นนิรันดร.

นี่พวกเรา พุทธบริษัทควรจะรู้จักตัวเอง ในลักษณะอย่างนี้, แล้วก็มีคุณสมบัติอย่างนี้ พอให้สมค่าสมควรกัน. เรื่องมันก็มีเท่านั้นแหละ ก็นับว่ามันจบเรื่อง; เพราะมัน ได้สิ่งที่ดีที่สุดเท่าที่มนุษย์ควรจะได้. นี่ขอย้ำอีกที มันได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้.

พูดเรื่องนี้ซ้ำอีกนิดก็ได้ ที่ว่า ปัญหาของคนมันมีอยู่ที่ว่าเกิดมาทำไม? ถ้าได้อะไรแล้วจึงจะสมกับการได้เกิดมา, ถ้าไม่ได้อะไรแล้ว มันก็เสียชาติเกิด, ถ้าไม่ได้อะไรเรียกว่าเสียชาติเกิด, ถ้าได้อะไรเรียกว่าไม่เสียชาติเกิด; ก็ได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ นี้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ ก็คือการออกมาเสียได้จากความติดอยู่ในวัฏฏสงสาร, คือการครอบงำของกิเลสหรือของสัญชาตญาณ มีตัวกู มีของกู, เวียนว่ายอยู่ในเรื่องของตัวกูอยู่ในเรื่องของกู ก็เป็นความทุกข์ตลอด ตลอดกาลนิรันดร.

ถ้าอยู่อย่างนี้ก็เป็นความทุกข์ตลอดกาลนิรันดร, เกิดทุกทีเป็นทุกข์ทุกที เกิดตัวกูทุกทีเป็นทุกข์ทุกที. ในระหว่างที่เป็นกิเลสก็เป็นทุกข์. ในระหว่างที่กระทำกรรมก็เป็นทุกข์, ในระหว่างที่เสวยผลกรรมก็เป็นทุกข์, เพราะมันยึดมั่นว่าตัวกูว่าของกู, มันแบกของหนักอยู่ทุกระยะหรือทุกขั้นตอน; นี่เรียกว่าทนทรมานอยู่ในกองทุกข์. เดี๋ยวนี้ก็ได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้ คือได้พบกับสิ่งที่ไม่มีความทุกข์เลย, แล้วก็สามารถจะพบได้ทันทีที่นี่และเดี๋ยวนี้, ไม่ต้องรอต่อตายแล้ว มันก็ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้. นี่เกิดมาได้พบสิ่งนี้ ก็วิเศษที่สุด เพียงแต่ได้รู้เรื่องสิ่งนี้ก็ดีไม่น้อย, เพียงแต่ได้รู้เรื่องสิ่งนี้ก็ดีไม่น้อย, ถ้าว่าทำได้ด้วยก็คือดีที่สุด.

จึงหวังว่าท่านทั้งหลาย จะมีความเข้าใจเพิ่มขึ้นในข้อที่ว่า ถ้าเราละอำนาจของสัญชาตญาณได้ ก็คือบรรลุนิพพานได้, เมื่อเราละกิเลสได้ก็คือบรรลุนิพพาน,

ละสัญชาตญาณได้คือบรรลุนิพพาน, ละกิเลสได้คือบรรลุนิพพาน, เกิดมาเพื่อสิ่งนี้. แม้ว่าเราไม่ตั้งใจว่าจะเกิดมา เราไม่ได้ขอใครเกิดมา แล้วมันก็เกิดมาเอง; แต่ครั้นเกิดมาเองแล้วมันมาพบกับปัญหาอย่างนี้นี่ เราจะต้องทำอย่างไร, เราจะทนทุกข์ไปจนตายเปล่า มันก็น่าละอายแมว; ฉะนั้น เราก็ต้องดิ้นรนต่อสู้ให้ได้ ว่าเราจะต้องทะลุออกไปให้ได้แม้ว่าเราจะไม่ได้สัญญากันมาว่า เราจะเกิดมาเพื่อทำอย่างนี้, แต่มันก็ได้เกิดมาแล้ว.

ฉะนั้น ใครอย่าไปหาข้อแก้ตัว ว่าฉัน*ไม่ได้ตั้งใจจะเกิดมา ไม่รับผิดชอบว่าเกิดมาทำไม.* ถ้าคิดอย่างนั้น และปล่อยไว้อย่างนั้น มัน จะเป็นทุกข—ทุกข์—ทุกข์—ทุกข์ ระดมทับถมกันไป อย่างที่เรียกว่าไม่มีอะไรดีสักนิด. เมื่อได้มา พบกับความทุกข์แล้วก็ต้องต่อสู้ ต้องแน่ใจต้องตั้งหน้าต่อสู้ความทุกข์, เอาชนะความทุกข์ โดยละเหตุต้นตอความทุกข์ลงไปเป็นลำดับ ๆ จนพบกิเลสและพบสัญชาตญาณ ก็ละเสียให้ได้อย่างนี้ ก็จะหมดปัญหาในข้อที่ว่า เกิดมาทำไม ฉันไม่ได้ตั้งใจจะเกิดมา. แต่คุณก็ได้เกิดมาแล้ว คุณจะทำอะไร มันก็ไม่มีทางหนีไปไหน นอกจากเอาชนะปัญหาเกี่ยวกับเรื่องความทุกข์นี้เสียให้ได้; เพราะมันได้มีความทุกข์เพราะเกิดมาอย่างโง่เขลา, เกิดมาหลับตา ทำไปอย่างหลับตา, แล้วก็จมอยู่ในกองทุกข์.

เป็นอันว่า ในที่สุดเราก็ได้พูดกันถึงเรื่องทั้งหมดในพระพุทธศาสนา ที่ว่าเกิดมาด้วยสัญชาตญาณพื้นฐานแห่งกิเลส แล้วมันก็ งอกงามเป็นกิเลส ขึ้นมาได้โดยอัตโนมัติในตัวมันเอง จึงได้เรียกว่าสัญชาตญาณ. เด็กทารกก็ได้งอกงามขึ้นมาด้วยความเข้าใจผิด แล้วก็เป็นทุกข์จนตลอดชีวิต ชีวิตแล้วชีวิตเล่า. เดี๋ยวนี้มารู้ความจริงในข้อนี้กันเสียที สามารถควบคุมได้ก็ยังดี; เมื่อเพิกถอนได้ทั้งหมดก็ประเสริฐที่สุด เป็นว่า ไม่เสียชาติเกิดที่มาเป็นมนุษย์ และได้พบพระพุทธศาสนา.

การบรรยายในครั้งที่ ๑๓ นี้ เป็นการสรุปความทุกตอนทุกครั้งในการบรรยายครั้งที่แล้วๆมา เป็นอันว่าจบการบรรยายชุดนี้ ชุดมาฆบูชา, ขึ้นเดือนเมษายนก็เป็นชุดวิสาขบูชา ซึ่งจะได้พูดกันเรื่องอื่นอีกชุดหนึ่งต่อไป.

วันนี้ขอยุติการบรรยาย ด้วยการสมควรแก่เวลา ไว้เพียงเท่านี้ เพื่อเปิดโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย สวดบทพระธรรมคณสาธยาย ส่งเสริมกำลังใจของผู้ฟังทั้งหลายให้มีความเข้มแข็งแก่กล้า ในการที่จะประพฤติปฏิบัติธรรมะ โดยนัยดังที่กล่าวมาแล้วนั้นสืบต่อไป ในกาลบัดนี้.

พิมพ์ที่ หจก. การพิมพ์พระนคร ๖๙–๗๑ ถนนบูรณศาสตร์ (แยกถนนบุญศิริ) กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐
นางอารี จุ้ยทรัพย์เปี่ยม ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๓๑ โทร. ๒๒๑๒๓๓๗, ๒๒๒๑๖๗๔

โปรดแก้คำผิด ในหนังสือ ธรรมะกับสัญชาตญาณ

(การนับบรรทัด ให้นับจากบรรทัดบนคือเลขหน้า ถ้ามี จ.ล. ให้นับขึ้นจากบรรทัดล่าง เพื่อประหยัดเวลา)

หน้า	บรรทัด	คำที่ผิด	แก้เป็น
๑๘	๕	มน	มัน
๔๒	๕–๖	บันเทา	บรรเทา
๔๒	จ.ล. ๒	หลง	หลัง
๔๖	จ.ล. ๗	พัน	พันธุ์
๕๖	จ.ล. ๑๐	ไม้ร้	ไม่รู้
๘๖	๘	สญ	สัญ
๑๑๒	๕	มนก็	มันก็
๑๑๓	๙	สญ	สัญ
๑๑๖	๓	ต่อส้	ต่อสู้
๑๒๐	จ.ล. ๖	เรอง	เรื่อง
๑๒๐	จ.ล. ๘	โพธ	โพธิ
๑๒๙	๙	มน	มั้น
๑๔๙	จ.ล. ๑๐	ไม่ม	ไม่มี
๑๕๙	จ.ล. ๑๑	ตว	ตัว
๑๘๐	จ.ล. ๑๐	ชีวต	ชีวิต
๒๐๗	๙	ปฏิบต	ปฏิบัติ
๒๑๓	๖, จ.ล. ๗	สำหรบ, ฉนทะ	สำหรับ, ฉันทะ
๒๒๔	จ.ล. ๓	รบ	รับ

หน้า	บรรทัด	คำที่ผิด	แก้เป็น
๒๓๐	๙	กระทง	กระทั่ง
๒๔๔	จ.ล. ๕	รูแจ้ง	รู้แจ้ง
๒๔๕	จ.ล. ๙	มีตว	มีตัว
๒๕๖	๑๐	กำจด	กำจัด
๒๘๘	จ.ล. ๕	ถ้าจด	ถ้าจิด
๓๒๓	จ.ล. ๖	กบ	กับ
๓๓๐	จ.ล. ๑	มน	มัน
๓๓๑	จ.ล. ๑๑	นินพาน	นิพพาน
๓๓๖	จ.ล. ๘	สมป	สัมป
๓๕๔	จ.ล. ๘	ตว	ตัว
๓๕๕	จ.ล. ๘	กำจด	กำจัด
๓๘๔	จ.ล. ๓	ใช้	ใช้ควบคุม

บันทึก

หนังสือชุด "ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส" เท่าที่ได้จัดพิมพ์ขึ้นไว้ในพระพุทธศาสนา มาจนถึงวันนี้ มีรายชื่อ และเลขหมายประจำเล่ม ดังนี้ :-

ลำดับพิมพ์ออก	ชื่อหนังสือ	เลขประจำเล่ม	
(๑)	พุทธประวัติจากพระโอษฐ์	๑	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๑๐]
(๒)	อิทัปปัจจยตา	๑๒	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๓]
(๓)	สันทัสเสตัพพธรรม	๑๓	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๔)	ธรรมบรรยายระดับมหาวิทยาลัย เล่ม ๑	๓๖	
(๕)	พุทธิกจริยธรรม	๑๘	
(๖)	ขุมทรัพย์จากพระโอษฐ์	๓	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๖]
(๗)	โอสาเรตัพพธรรม	๑๓ . ก	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๘)	พุทธจริยา	๑๑	
(๙)	ตุลาการิกธรรม เล่ม ๑	๑๖	
(๑๐)	มหิดลธรรม	๑๗ . ข	
(๑๑)	บรมธรรม ภาคต้น	๑๙	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๑๒)	บรมธรรม ภาคปลาย	๑๙ . ก	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๑๓)	อานาปานสติภาวนา	๒๐ . ก	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๓]
(๑๔)	ธรรมปาฏิโมกข์ เล่ม ๑	๓๑	
(๑๕)	สุญญตาปริทรรศน์ เล่ม ๑	๓๘	
(๑๖)	ค่ายธรรมบุตร	๓๗	
(๑๗)	ฆราวาสธรรม	๑๗ . ก	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๓]
(๑๘)	ปรมัตถสภาวธรรม	๑๔ . ก	
(๑๙)	ปฏิปทาปริทรรศน์	๑๔	
(๒๐)	ธรรมบรรยายระดับมหาวิทยาลัย เล่ม ๒	๓๖ . ก	
(๒๑)	สุญญตาปริทรรศน์ เล่ม ๒	๓๘ . ก	
(๒๒)	เตกิจฉกธรรม	๑๗ . ง	
(๒๓)	โมกขธรรมประยุกต์	๑๗ . ค	
(๒๔)	ศารทกาลิกเทศนา	๒๖	
(๒๕)	ศีลธรรม กับ มนุษย์โลก	๑๘ . ข	
(๒๖)	อริยศีลธรรม	๑๘ . ค	
(๒๗)	การกลับมาแห่งศีลธรรม	๑๘ . ก	
(๒๘)	ธรรมสัจจสงเคราะห์	๑๘ . ช	
(๒๙)	ปฏิจจสมุปบาทจากพระโอษฐ์	๔	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๓๐)	ธรรมะกับการเมือง	๑๘ . จ	
(๓๑)	เยาวชนกับศีลธรรม	๑๘ . ง	

ลำดับพิมพ์ออก	ชื่อหนังสือ	เลขประจำเล่ม	
(๓๒)	เมื่อธรรมครองโลก	๑๘ . ฉ	
(๓๓)	ไกวัลยธรรม	๑๒ . ก	
(๓๔)	อาสาฬหบูชาเทศนา เล่ม ๑	๒๔	
(๓๕)	มาฆบูชาเทศนา เล่ม ๑	๒๒	
(๓๖)	พระพุทธคุณบรรยาย	๑๑ . ก	
(๓๗)	วิสาขบูชาเทศนา เล่ม ๑	๒๓	
(๓๘)	ชุมนุมล้ออายุ เล่ม ๑	๔๒ . ก	
(๓๙)	ธรรมบรรยายต่อหางสุนัข	๓๙ . ค	
(๔๐)	เทคนิคของการมีธรรมะ	๓๗ . ก	
(๔๑)	อะไรคืออะไร?	๓๗ . ค	
(๔๒)	ใครคือใคร?	๓๗ . ข	
(๔๓)	อริยสัจจากพระโอษฐ์	๒	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๔๔)	ราชภโฏวาท	๓๙ . ง	
(๔๕)	กข กกา ของการศึกษาพุทธศาสนา	๑๔ . ค	
(๔๖)	ธรรมะเล่มน้อย	๔๐	
(๔๗)	ใจความแห่งคริสตธรรม– เท่าที่พุทธบริษัทควรทราบ	๔๔ . ก	
(๔๘)	ธรรมปาฏิโมกข์ เล่ม ๒	๓๑ . ก	
(๔๙)	หัวข้อธรรมในคำกลอน และ บทประพันธ์ ของ "สิริวยาส"	๔๒ . ค	
(๕๐)	ฟ้าสางระหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวนโมกข์ ตอน ๑	๔๖ . ค	
(๕๑)	ฟ้าสางระหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวนโมกข์ ตอน ๒	๔๖ . ง	
(๕๒)	ชุมนุมปาฐกถาชุด "พุทธธรรม"	๓๒	
(๕๓)	สมถวิปัสสนาแห่งยุคปรมาณู	๑๔ . ข	
(๕๔)	นวกานุสาสน์ (เล่ม ๑)	๓๙	
(๕๕)	สันติภาพของโลก	๑๘ . ซ	
(๕๖)	ธรรมะกับสัญชาตญาณ	๑๕	

ผู้บริจาคทรัพย์ในการพิมพ์ และผู้ร่วมมือช่วยเหลือทุกท่าน

ขออุทิศส่วนกุศลแก่สรรพสัตว์

๑ กรกฎาคม ๒๕๓๑

(โปรดช่วยค่าพิมพ์ ธรรมะกับสัญชาตญาณ เล่มละ ๑๕๐ บาท)

